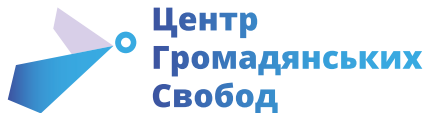

Порушення прав людини та міжнародні злочини в ході війни на Донбасі

**Альманах моніторингових звітів
2020 рік**

Ця редакція звіту, який є підсумком роботи моніторингових волонтерських груп ГО «Центр Громадянських Свобод» на Сході України, починаючи з 2014 року, видана в рамках проекту «Діалог за взаєморозуміння та право: Європейські НПО разом за подолання конфлікту на Донбасі», оскільки моніторингові дослідження та зібрані факти мають важливе значення для формування повноцінної бази знань, необхідної для продовження роботи організацій, що входять в Коаліцію CIVILM+

Відносно питань, які виникають щодо цього звіту, або для висловлення зауважень та відгуків, будь ласка, звертайтеся за адресою ccl.com.ua@gmail.com

Надруковано на замовлення ГО «Центр громадянських свобод» в ФОП Носаченко В.В.

Для безкоштовного розповсюдження. 2020 рік.

ЗМІСТ

- 1. «Хімічний трикутник» Луганщини під час окупації:**
заручники, катування та позасудові страти **5**
- 2. «Котел» для мирних мешканців.** Перешкоджання евакуації мирного населення під час збройного конфлікту в Донецькій та Луганській областях **45**
- 3. Східна Україна.** Цивільне населення під перехресним вогнем **79**
- 4. Когда Бог становится оружием:** Преследования по религиозным убеждениям в ходе военного конфликта на востоке Украины **139**
- 5. «Заради імені одного».** Пошук безвісті зниклих та ідентифікація невпізнаних жертв збройного конфлікту в Донецькій та Луганській областях **163**
- 6. Правосуддя в екзилі.** Дотримання права на справедливий суд на сході України, включно із територією, тимчасово непідконтрольною українському уряду **193**
- 7. У пошуках справедливості.** Розслідування злочинів, пов'язаних із порушенням права на життя, права на свободу та особисту недоторканість, свободу від тортур, вчинених у зоні АТО: недоліки роботи слідчих органів та рекомендації правозахисників **219**
- 8. Нарушение прав ЛГБТИ в Крыму и Донбассе:** проблема гомофобии на территориях, неподконтрольных Украине **298**

«Хімічний трикутник» Луганщини під час окупації:

**заручники, катування
та позасудові страти**

Звіт за результатами візиту моніторингової групи Центру Громадянських Свобод до Северодонецька, Лисичанська та Рубіжного протягом 6-11 грудня 2014 року

ЗМІСТ

1. ВСТУП.....	8
2. СЕВЕРОДОНЕЦЬК.....	11
2.1. ХРОНОЛОГІЯ РОЗВИТКУ ПОДІЙ У МІСТІ В ДОСЛІДЖУВАНИЙ ПЕРІОД	11
2.2. НЕЗАКОННІ ЗБРОЙНІ ФОРМУВАННЯ ТА ЇХ РОЗМІЩЕННЯ	13
2.3. ВИКРАДЕННЯ СЕРГІЯ САМАРСЬКОГО.....	16
2.4. ВИКРАДЕННЯ АКТИВІСТА	17
2.5. ВИКРАДЕННЯ СЕВЕРОДОНЕЦЬКОГО БІЗНЕСМЕНА.....	17
2.6. ВИКРАДЕННЯ ЦИВІЛЬНОЇ ОСОБИ	18
2.7. ВИКРАДЕННЯ ОЛЕКСАНДРА ТА ВІКТОРІЇ КОНОНОВИХ.....	20
3. ЛИСИЧАНСЬК.....	21
3.1. ХРОНОЛОГІЯ РОЗВИТКУ ПОДІЙ У МІСТІ В ДОСЛІДЖУВАНИЙ ПЕРІОД	21
3.2. НЕЗАКОННІ ЗБРОЙНІ ФОРМУВАННЯ ТА ЇХ РОЗМІЩЕННЯ	24
3.3. ВИКРАДЕННЯ АНТОНІДИ МЕЛЬНИКОВОЇ.....	25
3.4. «ДИСЦИПЛІНАРНИЙ» ЗАРУЧНИК	27
3.5. ВИКРАДЕННЯ ДМИТРА СКОМОРОХА	27
3.6. ВИКРАДЕННЯ ПАСТОРА ПРОТЕСТАНТСЬКОЇ ЦЕРКВИ	29
3.7. ВБИВСТВО НАЧАЛЬНИКА СЛІДСТВА ЛИСИЧАНСЬКОЇ МІЛІЦІЇ ПЕТРЕНКА	31
3.8. РОЗСТРІЛ «ЗЕЛЕНОГО КОРИДОРУ»	33
3.9. РОЗСЛІДУВАННЯ.....	37
4. РУБІЖНЕ	38
4.1. ХРОНОЛОГІЯ РОЗВИТКУ ПОДІЙ У МІСТІ В ДОСЛІДЖУВАНИЙ ПЕРІОД.....	38
4.2. ВИКРАДЕННЯ ЛЮБОВІ Х.....	39
4.3. ВИКРАДЕННЯ ВОЛОДИМИРА КОЗЮБЕРДИ.....	40
4.4. ВИКРАДЕННЯ ВАЛЕРІЯ ХАРЧУКА	42
4.5. ВИКРАДЕННЯ ПОМІЧНИКА АДВОКАТА ЄВГЕНА ЧУДИКА.....	43

1. ВСТУП

Протягом тижня група моніторів Центру Громадянських Свобод спільно з Українською Гельсінською спілкою з прав людини здійснила моніторинговий візит до звільнених українською армією територій на півночі Луганщини. Монітори відвідали міста Северодонецьк, Лисичанськ та Рубіжне.

Моніторингова група Центру Громадянських Свобод працювала у такому складі: Олександра Романцова, Центр Громадянських Свобод, Марія Томак, Центр Громадянських Свобод, Марія Лисенко, юрист, Олексій Біда, правозахисник, громадський діяч. До місії долучився також Владислав Литкевич, представник «Міжнародного партнерства за права людини». Окрім того, було здійснено додатковий кількадечний візит протягом 22–26 грудня 2014 року у той самий регіон наступними моніторами: Марія Лисенко, Олексій Біда.

Метою поїздки групи було вивчення ситуації з порушенням прав людини протягом квітня-липня 2014 року, що орієнтовно відповідає періоду окупації цього регіону незаконними збройними формуваннями (НЗФ). Об'єктом моніторингу стали фундаментальні права — а саме право на життя та право на свободу від тортур, що гарантовані міжнародним та національним законодавством. Група досліджувала випадки викрадення людей, утримання їх у заручниках, застосування тортур, а також випадки позасудових страт.

Під час свого візиту монітори спілкувалися із жертвами та свідками порушень прав людини, їх родичами, із місцевими правозахисниками та журналістами, а також із новопризначеними представниками органів місцевої влади та правоохоронних органів. Метою такого спілкування було створення узагальненого уявлення

про масштаби, характер, причини та наслідки окупації цього регіону представниками НЗФ з точки порушень зору прав людини. Окрім того, монітори ставили собі за мету дізнатися про перебіг розслідування таких справ місцевими правоохоронними органами. Дослідники також намагалися відвідати місця утримання заручників, але в більшості випадків це виявилось неможливим — з тієї причини, що наразі правоохоронні органи проводять розслідування в цих приміщеннях.

У цьому звіті представлені попередні результати моніторингової поїздки. Його структура являє собою три основні розділи, присвячені, відповідно, Северодонецьку, Лисичанську та Рубіжному та конкретним свідченням, які моніторам вдалося зібрати. Утім, зауважимо, що звіт не можна розглядати як вичерпний. Монітори ставлять собі за мету розширити та поглибити його в подальшому. На думку учасників місії, потрібні додаткові виїзди задля створення більш повного уявлення про перелічені порушення прав людини в регіоні за період окупації, а особливу увагу слід приділити громадському контролю над розслідування окремих справ.

За неофіційною інформацією, наразі СБУ розслідує близько 700 проваджень, пов'язаних із сепаратизмом по Луганській області. Офіційно ж станом на 17.12.2014., згідно з повідомленням прес-служби прокуратури Луганської області, на Луганщині розпочато понад 650 кримінальних проваджень, пов'язаних із сепаратизмом та тероризмом.

«Прокуратурою Луганської області здійснюється процесуальне керівництво у понад 650 кримінальних провадженнях стосовно учасників незаконних збройних формувань,

за фактами вчинення злочинів, пов'язаних з посяганням на територіальну цілісність і недоторканість держави, захопленням державних споруд, позбавленням волі мешканців області, незаконним зберіганням і використанням вогнепальної зброї, бойових припасів, вибухових речовин та пристроїв, а також скоєння терористичних актів і фінансування тероризму. До суду з обвинувальними актами спрямовано 71 кримінальне провадження за фактами створення або участі у незаконних збройних формуваннях».

За результатами моніторингового візиту Центр Громадянських Свобод надіслав до МВС та СБУ низку запитів щодо розслідування злочинів, вчинених під час окупації міст Северодонецьк — Лисичанськ — Рубіжне. Наразі ми очікуємо на відповідь.

Окремо ми звернулися до МВС із проханням оприлюднити офіційні результати щодо наступного провадження: у серпні заступник міністра внутрішніх справ Антон Геращенко заявив про те, що МВС проведе розслідування для з'ясування, «чи добровільно власник Лисичанського скляного заводу надав його приміщення під базу для терористів батальйону „Призрак“, чи вони захопили його силоміць». Поки що результатів цього розслідування оприлюднено не було. Просимо оприлюднити результати цього розслідування, оскільки йдеться про одну з ключових баз для утримання заручників.

Учасники групи стикнулися також із неготовністю потерпілих іти на контакт. У силу низки причин люди досі залякані: дехто не виключає повернення в свої міста незаконних збройних формувань, дехто боїться помсти з боку тих, хто і в період окупації, і зараз працювали та продовжують працювати в місцевій владі, потерпілі не довіряють априорі ні місцевій адміністрації,

ні правоохоронним органам, ні представникам держави загалом.

Варто зауважити, що досліджуваній регіон, який називають «хімічним трикутником» (Северодонецьк, Лисичанськ, Рубіжне), має свої особливості, у порівнянні навіть із сусідніми звільненими з-під окупації районами. Ще з 2004-го року Северодонецьк здобув славу «оплоту контрольованого сепаратизму», відколи під час Помаранчевої революції тут відбувся «Всеукраїнський з'їзд депутатів усіх рівнів». Особливість цього регіону та відмінність його від, скажімо так, найбільш медійно поширеного центру викрадення людей та утримування заручників на Донбасі — Слов'янська, полягає в тому, що тут із радянських часів були зосереджені значні промислові потужності, які протягом останніх десятиліть майже вимерли. Однак, сьогодні вони ще дозволяють їх власникам (які вчасно скористалися не дуже прозорими пострадянськими приватизаційними можливостями) грати помітні ролі як у регіоні, так і в країні в цілому. З одного боку, ці потужності подеколи використовувалися у схемі утримування заручників. З іншого боку, сама економічна структура регіону, що склалася на уламках цього індустріального регіону (та її наслідки у вигляді тотального руйнування інфраструктури, високого рівня безробіття та значної соціальної депресії) сприяла успішності бойовиків та можливості реалізації сценарію дестабілізації ситуації у регіоні. Міста Северодонецьк, Лисичанськ та Рубіжне становлять, по суті, агломерацію промислових міст, які перебувають на незначній відстані одне від одного та пов'язані між собою інфраструктурно та економічно. Утім, під час окупації у кожного з цих міст, як виявилось, була своя особлива роль, відведена їм бойовиками й тими, хто ними керував. Між цими містами відбувався такий собі «обіг» заручниками. Декоких відправляли в Луганськ. Доволі часто людям погрожували і тим, що їх віддадуть «у Слов'янськ на окопи», тобто вочевидь постійний зв'язок підтримувався із бойовиками Гірка-Стрелкова.

Особливістю цього регіону була також хаотичність НЗФ навіть порівняно з Донецькою областю: тут не було одного виразного лідера (на зразок Гірка-Стрелкова в «ДНР»); коли когось викрадали, складно було встановити місцезнаходження людини, тому члени родини захоплених осіб об'їжджали всі відомі їм бази НЗФ, аби вивідати

якусь інформацію, але не завжди навіть такі максимально широкі пошуки були успішними; тут також частіше траплялися міжусобиці між різними групами.

Можливо, в тому числі через це інформації про заручників у Луганській області можна знайти значно менше, аніж про бранців у сусідній Донецькій області. Тому багато хто вважає, що заручників тут не брали взагалі, хоча це далеко не так. Через відсутність точних даних складно говорити напевне, але принаймні в трикутнику Северодонецьк-Лисичанськ-Рубіжне масштаби викрадення людей були якщо не на рівні зі Слов'янськом та Донецьком, то не набагато меншими. Тут, так само у перелічених містах Донецької області, були три основні категорії заручників: «політичні», «дисциплінарні» та люди, метою викрадення яких було отримання викупу або вичавлювання їх із певного ринку (наприклад, наркодилерства). Системне захоплення людей почалося з періоду підготовки до президентських виборів. Тоді почали викрадати учасників виборчого процесу, а саме голів та членів окружних виборчих комісій та дільничних виборчків. Далі були підприємці, активісти, журналісти, представники органів влади та правоохоронних органів, депутати міськрад, їх родичі, а також люди, поведінку яких бойовики вважали «неправильною» або ті, які заважали бойовикам.

До заручників застосовували широкий спектр катувань і тортур (від побиття та застосування елетрошоєрів і шумових гранат до психологічного тиску у вигляді копання могил «для себе», імітації розстрілів, захоплення в заручники родичів), примусову працю, змушували воювати за «ЛНР». По суті, той самий набір тортур та методів жорстокого поводження використовували і в сусідній «ДНР».

У системі місць незаконного утримування людей були передусім приміщення правоохоронних органів, прокуратури, СБУ, адміністративні будівлі, старі військомати, підприємства, навіть науково-дослідний інститут (ДІАП — Державний інститут азотної промисловості в Северодонецьку) та навчальний заклад. Як правило, кожна з локацій мала своїх «господарів», за кожною з них буда закріплена певна слава жорстких або відносно лояльних катівень. Окрім того, були локації поза межами міст у передмістях, де не було баз НЗФ, але куди привозили заручників, аби над ними познущатися. Моніторинговій місії стало відомо про кілька

з них, але припускаємо, що насправді їх було значно більше.

Різні НЗФ на території цього регіону могли конкурувати між собою (і це, як нам відомо, відбувалося, а на окупованих територіях відбувається і досі), але це був усього-навсього переділ сфер впливу та матеріальних потоків на локальному рівні. Стратегічно ж складно не помітити, що всі вони виконували, так би мовити, спільні завдання.

Особливу увагу слід звернути на роль у системі викрадення та катування людей правоохоронних органів. На жаль, доказів причетності правоохоронців до викрадення та катування людей на Донбасі — достатньо. І «хімічний трикутник» тут — не виняток. Так само, на жаль, багато хто має сумніви у добросовісності нинішніх правоохоронних органів, вбачаючи кадрові перестановки після звільнення від окупації — недостатніми.

Одна з наших співрозмовниць, жертва викрадення, жителька Лисичанська Антоніда Мельникова розповідає такий сюжет: «...По дорозі я дізналася, що бойовики розставляли на заправках своїх людей, щоб вони контролювали персонал, якому дозволялося заправляти тільки „своїх“. Коли на заправці люди, що сиділи в нашому авто на задньому сидінні, вийшли з салону, я побачила серед них міліціонера, який до того приходив до нас в окружну комісію. Він був у камуфляжі, з георгіївською стрічкою. На заправці тим часом стояло ще двоє міліціонерів, але вже у формі. Вони вийшли, привіталися, по плечах один одного поплескали. Я знаю прізвище згаданого міліціонера в камуфляжі і слідчому я про це говорила, коли давала свідчення після звільнення міста, але через кілька днів знову побачила цього ж міліціонера в місті в міліцейській формі і з автоматом. Не знаю, можливо, його вже звільнили, але боюся тепер говорити про це. Ще розстріляють...».

Хоча кадрові зміни в міліції таки відбулися. Зокрема, серед 408 осіб у Лисичанському міськвідділі (саме стільки складає штат) звільнено близько 100 осіб, 5 із них було звільнено за дискредитацію, оскільки вони стояли на блокпостах «ЛНР». Джерело в правоохоронних органах повідомило моніторам, що в базі «міліціонерів-сепаратистів» по Луганській області наразі 800 осіб, але це — далеко не повний список.

З іншого боку, важливо пам'ятати, що не всі міліціонери зустрічали бойовиків у стійці смирно і з георгіївськими стрічками на лацканах.

Проукраїнська частина міліції також піддавалася жорсткому переслідуванню, вносилися в «розстрільні списки» «ЛНР», їх так само викрадали та утримували в полоні. Наприклад, колеги вбитого міліціонера з Лисичанська Віталія Петренка (детально про його справу див. у розділі «Лисичанськ») стверджують, що вбитий він був саме за те, що не погоджувався співпрацювати із бойовиками. Саме проукраїнські міліціонери, які виїхали з Луганська через свої погляди та позицію, від моменту звільнення регіону працюють у керівництві МВС у Сєверодонецьку, Лисичанську та Рубіжному. Деякі з них продовжують отримувати погрози на свою адресу в соцмережах.

Представники державних органів влади, якщо вони займали проукраїнську позицію, наражали цим себе на особливу небезпеку. Так само як і кожен, хто виказував підтримку української державності як такої (показовий приклад — переслідування учасників виборчого процесу: якщо людина була якось залучена до виборів, це вже означало, що вона підтримує українську державність). Утім, з іншого боку, саме місцева влада дала головних провідників «Русской весни», яка вилілася в тотальне насильство. Багато хто зі співрозмовників моніторів скаржиться на безкарність деяких із організаторів «Русской весни» (окремих навіть затримували, але потім — відпускали через начебто недостатню кількість доказів, справи інших навіть доходили до суду, але суд приймав рішення звільнити їх з-під варти). Також великою мірою серед проукраїнського населення присутній страх того, що їм «стрілятимуть у спину» — якщо ситуація в регіоні вийде з-під контролю.

Варто зауважити також, що в кожному із цих міст одну з провідних ролей в організації проросійського руху та насильницьких дій відіграла Комуністична партія України.

Наприклад, у випадку із Лисичанськом. Антоніда Мельник розповідає про своє викрадення наступне: *«Біля виконкому перебувала група людей, в числі яких був Винник Олександр Вікторович, довірена особа Петра Симоненка на виборах. Його дружина Тетяна Винник пізніше стала самопроголошеним мером Лисичанська. До цього Винник кілька разів приходив до нас в комісію і погрожував. Я впевнена, що автоматників до нас присилав саме він. З цього приводу я теж подавала заяву в міліцію, але реакції не було»*. Інша особа з опитаних нами розповідала

про те як «обирали» Тетяну Винник, яка була членом КПУ: *«сказали, що хто не голосуватиме — тих розстріляємо»*. 16 вересня прокуратура Луганської області повідомила про підозру Т. Винник у сприянні сепаратизму, але до того часу її на підконтрольних Україні територіях давно вже не було.

Інший приклад: роль саме члена КПУ була визначальною в переговорах про звільнення пастора протестантської церкви (його історію читайте в розділі «Лисичанськ») з перебуванні в полоні в «угруповання Мозгового».

Ще один випадок: 22 травня між Лисичанськом та Рубіжним відбувся перший серйозний бій між НЗФ та бійцями Нацгвардії. Як повідомляли інформгентства з посиланням на місцевих жителів, під час цього бою вулицями Лисичанська «ходили представники Компартії і закликали городян „вставати на захист Лисичанська“».

У Рубіжному одним із головних організаторів проросійських рухів та координатором, приміром, зведення блокпостів була нині «депутат ЛНР» Нелля Задирака, голова місцевого осередку КПУ. Про це говорили всі без винятку опитані нами в Рубіжному люди. Матеріалів про цю особу не бракує і в пресі та вільному доступі. Вона, зокрема, має близькі дружні відносини з колишнім народним депутатом від КПУ Спиридоном Кілінкаровим, який часто приїздив до Рубіжного і на дачі якого, нагадаємо, в середині липня добровольчий батальйон «Айдар» виявив арсенал зброї. У публікації газети «День» про роль комуністів ще від червня 2014р. є такий фрагмент: *«...луганський блогер Сергій Іванов опублікував на своїй сторінці в Facebook копію протоколу допиту захопленого на українському блокпосту в місті Рубіжне бойовика. З цього документа випливає, що формуванням банд бойовиків, постачанням їх зброєю, керівництвом захоплення державних будівель, нападами на блокпости українських військових займалися місцеві чиновники, а також функціонери з Партії регіонів і КПУ. У протоколі допиту згадані прізвища в.о. мера А. В. Хоменко, члена КПУ Н. О. Задираки, члена Партії регіонів Хортіва С. І., працівників сєверодонецького СБУ Грачова і Кравченко, колишнього мера Рубіжного Анатолія Бусенкова, керівників підприємств та підприємців... Багато жителів обурені діями комуністів, але, звичайно ж, не говорять про це вголос, щоб завтра до них у двері не постукали бойовики... Також у місті час від часу захоплюють і відвозять людей з проукраїнською*

позицією в Луганськ, імовірно в будівлю СБУ. Знову ж таки, деякі кажуть, що проукраїнських активістів здають місцеві комуністи, які ще до початку військових дій фіксували, хто ходить на мітинги за єдність України, хто був на Майдані, хто що говорить». Отже, не можна виключати і участі членів КПУ у системі викрадення людей.

Характерним є те, що всі згадані члени КПУ наразі перебувають поза межами контрольованих Україною територій.

Одним із основних факторів у рамках досліджуваної проблеми стала пропаганда. Без відповідного інформаційного фону насильство таких масштабів навряд чи вдалося б розгорнути. Людей залякували західною Україною, Нацгвардією, «Правим Сектором», які начебто їдуть їх розстрілювати. Загони, які потім переросли в НЗФ, почали формувати саме під приводом цієї «загрози» ще взимку. Той, хто вірив у «ешелони правосеків», ішов «захистити своє місто на блокпостах». І саме ця істерія, яка нагніталася, слугувала однією з причин пошуку ворогів серед населення та взяття в полон «агентів „Правого Сектора“» або людей, які бували на західній Україні.

2. СЕВЕРОДОНЕЦЬК

Місто обласного значення в Луганській області, з вересня 2014 – фактичний обласний адміністративний центр. Разом із містами Лисичанськ, Рубіжне, Кремінна місто Северодонецьк утворює агломерацію. Одне з найважливіших промислових міст Донбасу. Центр хімічної промисловості України, один з центрів будівельної, приладобудівної промисловості. Великий транспортний вузол. До травня 2014 р. нараховувало 108,5 тис. мешканців.

2.1. ХРОНОЛОГІЯ РОЗВИТКУ ПОДІЙ У МІСТІ В ДОСЛІДЖУВАНИЙ ПЕРІОД

Перші випадки тиску на громадських активістів та спроби захоплення заручників у Северодонецьку зафіксовані ще до проведення так званого «референдуму» 11 травня.

6 квітня 2014 з 15.45 до 18.20 в місті Северодонецьку у міського «Палацу культури» по проспекту Хіміків за ініціативою групи громадян відбувся мітинг з метою обговорення політичної ситуації в державі та підтримки проведення референдуму. О 16.00 між цією ініціативною групою і групою громадян, які готувалися до проведення флеш-мобу (збиралися співати гімн України і запускатися жовто-блакитні повітряні кулі), сталася бійка. Під час бійки 6 громадян отримали тілесні

ушкодження та звернулися за медичною допомогою до травмпункту міської лікарні. Даний факт зареєстрований в Єдиному реєстрі досудових розслідувань. <https://www.youtube.com/watch?v=9DTxS39fJVA&feature=youtu.be>

На початку травня на порталі <http://svsever.lg.ua/> з'явилися наступні повідомлення щодо подій у Северодонецьку:

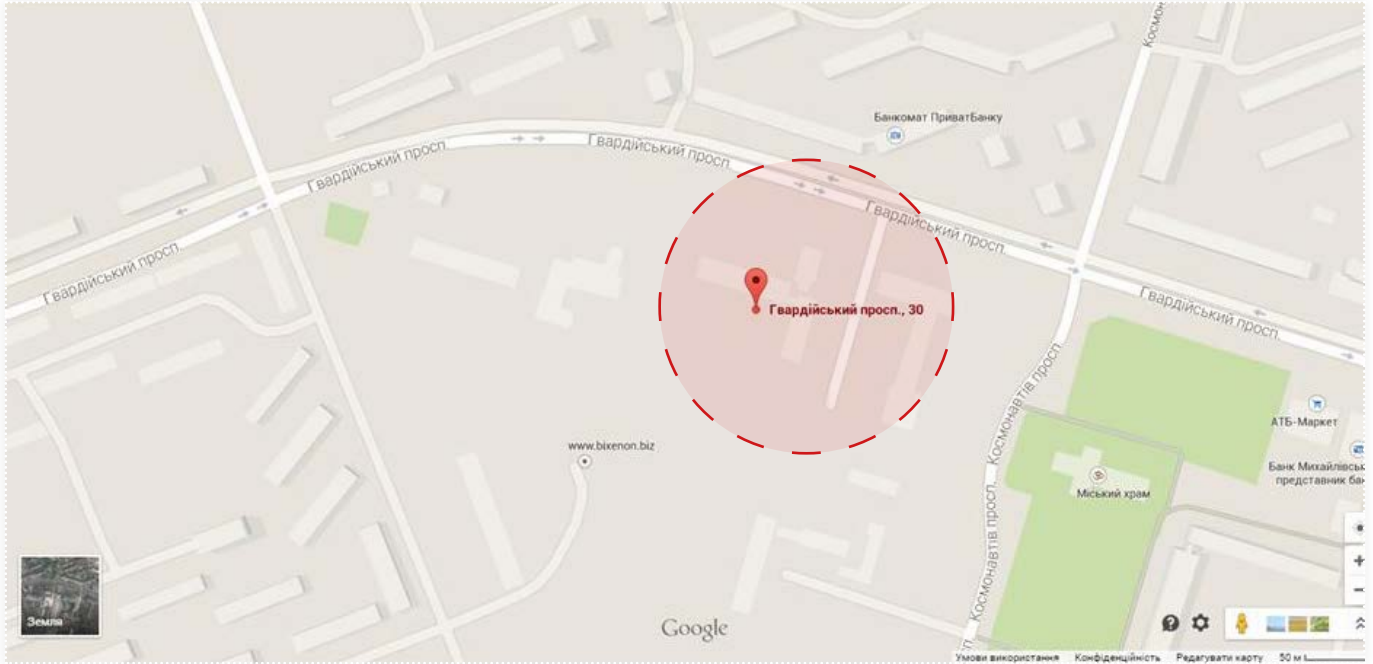
3 травня 2014 р., о 14.00 невідомі особи, розбивши скло у вікні, проникли в будинок правозахисниці Римми Білоцерківської, звідки викрали мисливську рушницю «Сайга» 20 калібру, газовий револьвер, комп'ютер: монітор і системний блок, і гроші.

5 травня 2014 р., о 3–30 ранку в Северодонецьку закидали «коктейля-

ми Молотова» будівлю, де знаходиться офіс міської організації партії «Батьківщина».

6 травня 2014 р., о 17:00 біля будинку № 115 по вулиці Гагаріна невідомі насильно посадили в автомобіль ІЖ-2715 16-річну місцеву жительку, рідичи якої були учасниками проукраїнських акцій. Вже о 17:10 дівчинка змогла вистрибнути з машини в районі АЗС, розташованої на відстані 700 м від шосе Будівельників. О 17:40 spalений автомобіль був знайдений біля смт. Смоляниново Новоайдарського району.

Загальна ситуація присутності НЗФ, за свідченнями очевидців, виглядала наступним чином: «Протягом квітня-травня в місті діяли невеликі

озброєні загони „Армії Юго-Востока“. Вони заїжджали в місто однією машиною, стріляли у повітря, залякували мешканців та їхали. Декілька постійних представників „Армії Юго-Востока“ лишилися у Северодонецьку для агітації по „референдуму“ 11-го травня. Їх було двоє, один з них був торговцем на місцевому ринку, його пізніше вбили, а другий був вантажником. За декілька днів до „референдуму 11-ого“ їх приїхало одразу більше 100 осіб».

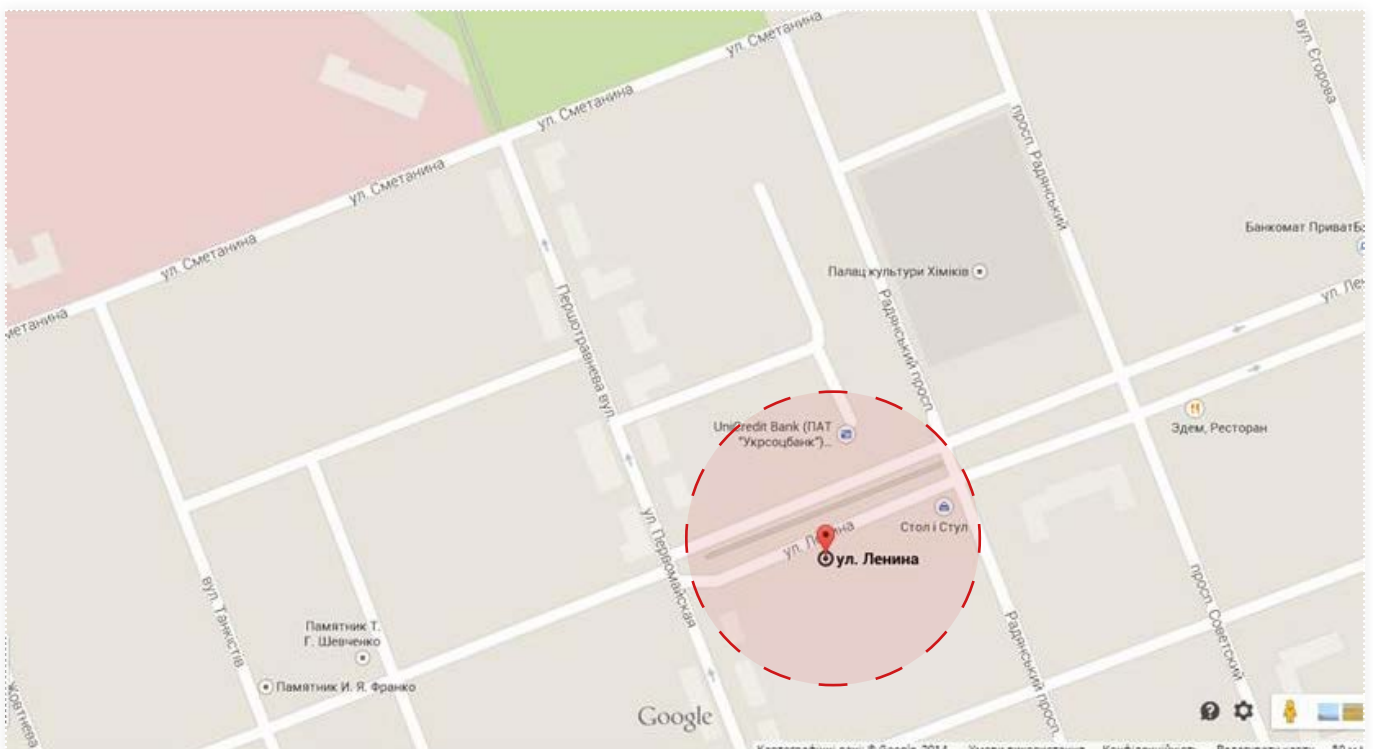
травня 2014 р. в м.Северодонецьк вїхало кілька одиниць автотранспорту

з озброєними стрілецькою зброєю людьми. В результаті вторгнення, бойовиками були захоплені: міська прокуратура (пр-т Гвардійський 30, Карта № 1), міський суд і будівля виконавчої служби. (вул. Леніна 19, Карта № 2). Захоплення минуло без опору з боку співробітників органів. Після захоплення будівлі прокуратури бойовики почали репресії проти жителів міста, що брали участь у проукраїнських акціях. Так, за словами свідків, приблизно о 19 годині десяток людей у чорній формі з геронівськими стрічками та автоматами

штурмували офіс фірми, розташованої в районі магазину «Майстер», власником якої є активіст Євро Майдану. Стріляли з автоматів в повітря. Також був розстріляний, як мінімум, один легковий автомобіль з автоматичної стрілецької зброї по вулиці Донецькій, навпроти кафе

«Континент», біля магазину «Майстер» <http://news.sever-strasti.com/2014/05/07/53411/>

За свідченнями потерпілого Сергія Самарського, депутата міської ради Северодонецька:

«Ми почали з активістами в квітні думати, як захистити місто, зустрілися, намагалися створити самооборону. До нас приїхали журналісти СТБ, ми дали інтерв'ю і розповіли про свої плани. Вже через тиждень після виходу сюжету приїхали хлопці з „Армії Юго-Востока“ і переслідували учасників сюжету, стріляли по машинах, ми 3 дні з сім'єю ховалися. Мені подзвонив мій товариш, бізнесмен, що тримав у місті службу таксі та магазин і сказав, що його офіс обстріляли, що шукають

його і мене теж. Сам він встиг виїхати у ополченців з-під носа. Наскільки я знаю, погрожували всім його таксистам, щоб служба не працювала зовсім».

«**Референдум 11 травня**» у Северодонецьку відбувся.

15 травня 2014 р. в Северодонецьку біля міського палацу культури відбувся концерт, на якому оголосили «офіційний» перехід влади до ЛНР. На флагшток біля ДК вивішений прапор «Луганської народної республіки». Новим керівником в Северодонецьку від

«ЛНР» призначений член виконкому, директор підприємства «Контимент» Олександр Петренко, а місцевим «смотрящим», призначеним керівництвом «Луганської народної республіки», є депутат Северодонецької міської ради та за сумісництвом керівник комунального підприємства Алчевська «Управління механізації» Михайло Васильченко. <http://infosist.org/severodoneck-pereshel-pod-kontrol-lnr-bez-soprotivleniya/>

2.2. НЕЗАКОННІ ЗБРОЙНІ ФОРМУВАННЯ ТА ЇХ РОЗМІЩЕННЯ

25 травня 2014 «Армія Юго-Востока» поширила у ЗМІ новину про створення навчально-бойового диверсійно-розвідувального центру у приміщенні ДІАП (вул. Вілесова 1, на карті № 1). Будівля ДІАПу (Державного інституту азотної промисловості) була захоплена **14 травня 2014** батальйон «Призрак» Олексія Мозгового (близько 1000 бойовиків) та «Козакою національною гвардією» Миколи Козіцина (за різними джерелами, від 300 до 1700 бійців), яка об'єднує в своїх

формуваннях так званих нереєстрованих козаків, тобто тих, хто з якихось причин не увійшов до складу військового козачого товариства «Всевелике Військо Донське» або в інші козацькі організації, яких підтримує офіційно Російська Федерація. Усіх працівників ДІАПу відправили у безстрокову відпустку, а орендарі перекрили вхід у офісну будівлю.

Другою базою «Армії Юго-Востока» («АЮВ») стала будівля міського військомату (вул. Б. Ліщини 4, на карті № 1), яку після невдалої спроби **15 травня 2014**, таки вдалось захопити бойовикам

11 червня 2014р. Там розмістили так звану «військову комендатуру».

23 червня 2014р. були захоплені приміщення УБОЗ та МВС (вул. Партизанська 16 та 11, на карті № 2 та 3). Ці будівлі були захоплені представниками т.зв. «Гарнізон захисту м. Северодонецька», а, простіше кажучи, угрупованням під командуванням «атамана» Павла Дрьомова, мешканця м. Стаханова. Він був одним із організаторів захоплення будівлі УСБУ в Луганській області. Його група складається з 300–500 донських козаків. Певний

період Дрьомов визнавав, що виконує накази генерала Козіцина, проте під час конфлікту Козіцина та Болотова вийшов з-під контролю першого.

Окрім цих будівель, штаби «дрьомовців» знаходились в **будівлі Северодонецького УСБУ** в Луганській області (на карті № 4, орієнтовна дата захоплення, за свідченнями потерпілих, 5 липня 2014р.) та в **окремому приміщенні Северодонецької міської ради**, яке, за повідомленнями ЗМІ, 04 липня 2014р. міський голова Северодонецька Валентин Казаков передав під розміщення штабу «АЮВ». Ця частина будівлі розташована за адресою вул. Леніна, 32-а., вона знаходиться у дворі будівлі міської ради, в ньому був розміщений Центр з надання адміністративних послуг, ЗАГС та інші служби. Для передачі цього приміщення Казаков посилався на законодавство України, яке дозволяє передавати громадським організаціям приміщення в довгострокову оренду за 1 гривню на рік.

І останнє приміщення — щойно побудований **ізолятор тимчасового тримання** «дрьомовці» намагались захопити ще **6 червня 2014р.**, проте черговий відмовився надати їм ключі. Цей факт зареєстровано у ЄРДР. Але, за свідченнями потерпілих заручників, їх перевели в камери ІТТ **10 червня 2014 р.** Отже, можемо зробити висновок, що на цю дату захоплення вдалося (на карті № 5).

Свідчення постраждалих вказує те, що усі 3 угруповання займалися викраданням та катуванням людей. Вони

утримували та катували заручників у 4 основних приміщеннях:

- Підвал ДІАПу
- Будівлі Северодонецького МВ УСБУ в Луганській області
- Будівля ІТТ
- Будівля УБОЗу

Окрім того, станом на **15 травня 2014 р.** навколо Северодонецька незаконні озброєнні формування побудували 3 блокпости: на Рубіжанській трасі, біля мосту з Лисичанська (Новоайдарський напрям), і найсерйозніший — на трасі до Шchedрищево. Якщо на перших двох чергували на той момент періодично, то на останньому стояли намети, польова кухня і постійно чергували озброєні автоматами люди (до 20 осіб). **Саме блок-пости стали місцями, де найчастіше цивільні мешканці ставали заручниками, а їх транспорт конфіскувався. Крім того, це були основні місця використання примусової праці заручників.**

Северодонецьк також «прославився» тим, що саме тут **26 травня 2014р.** було втрачено зв'язок з групою спостерігачів ОБСЄ в Донецькій області. Зникли 4 представники організації, які є громадянами Швейцарії, Данії, Естонії та Туреччини. 29 травня 2014 р. з'ясувалося, що у місті Северодонецьк команду ОБСЄ зупинили озброєні

люди. До складу групи входили 4 міжнародних спостерігачів і український перекладач, команда переміщалася на двох автомобілях. 30 травня 2014 р. «Новости Донбасса» повідомили, що один з лідерів терористів так званої «Донецької республіки» Андрій Пургин заявив наступне: «За моїми відомостями, дві затримані раніше групи спостерігачів ОБСЄ знаходяться в місті Северодонецьку. Це чисто рефлекторне рішення, тому що знаходяться там представники місії — гарантія того, що в місті не вестимуться бойові дії». Міське інтернет-видання Северодонецька поширило інформацію, що членів спеціальної моніторингової місії ОБСЄ силою утримують в будівлі ДІАПу. В кінці травня — початку червня луганські та донецькі бойовики заявляли про звільнення спостерігачів ОБСЄ, проте в організації ці дані не підтверджували. **27 червня 2014р.**, в офіційному твіттері ОБСЄ з'явилося повідомлення про звільнення 4 представників ОБСЄ з Донецької команди. **29 червня 2014р.** другу, Луганську групу спостерігачів ОБСЄ звільнили.

Проте утримання представників ОБСЄ у будівлі ДІАПу було нестандартне, оскільки вони не знаходились у підвальному приміщенні та не обмежувались у походах до туалету або щодо доступу до питної води. Воно не йде в жодне порівняння з тим, що належало пережити проукраїнським активістам або людям, які «не так подивилися» на бойовиків або «не там стояли».

Моніторам вдалося отримати «орієнтування» з міліції Северодонецька на осіб, що катували заручників в захопленому приміщенні СБУ Северодонецька. Саме вони фігурують у багатьох із наведених нижче свідчень. Наразі ці особи перебувають у розшуку.

Пефтєєв Василій Павлович, 11.07.1965 р.н.,
адреса проживання: Луганська область, м.
Северодонецьк, вул. Федоренко, 4-А, кв. 12.

Активний учасник незаконного збройного
формування.

Розшукується Северодонецьким МВ ГУМВС
України в Луганській області за ст.ст. 260, 263, 341
КК України.

*це фото
до списку -
архів*

Барма

Видиш Олексій Сергійович,

25.06.1983 р.н., адреса проживання: Луганська
область, м. Рубіжне, вул. Комінтерну, 59.

Балкунов Дмитро Євгенович, 14.06.1984 р.н.,
адреса проживання: Луганська область, м.
Рубіжне, вул. 30-років Перемоги, 12, кв. 8.

Активний учасник незаконного збройного
формування.

Розшукується Рубіжанським МВ ГУМВС України у
Луганській області за вчинення кримінальних
правопорушень, передбачених ст. 260 КК України.

Моніторам вдалося зібрати в Северодонецьку наступні історії заручників. Деякі з них є анонімними з викладених вище причин, які коротко можна сформулювати в одному слові, яке є ключовою в реальності звільнених міст: «Страх».

2.3. ВИКРАДЕННЯ СЕРГІЯ САМАРСЬКОГО

Був захоплений у травні, перебував у полоні 5 днів.

Сергій Самарський, депутат міської ради Северодонецька, колишній член партії «Батьківщина», а нині безпартійний, засновник сайту «Северодонецькі страсти», вважає, що головним мотивом його викрадення була участь у виборчому процесі.

«Станом на 23 травня в Северодонецьку було укомплектовано 90% виборчих дільниць, ми готові були проводити вибори. Саме тому мене забрали в полон», — вважає він.

Хоча переслідування Сергія, за його словами, почалося раніше, після того як він та його однодумці почали в квітні створювати самооборону.

Саме викрадення Сергій описує так: *«У ніч із 22 на 23 травня до мене в офіс приїхало близько 6 автоматчиків. Вони пов'язали мене, побили техніку, забрали системні блоки. Спершу мене повезли в штаб диверсійно-розвідувального центру — ДІАП. Там я бачив як приїздили-виїздили люди з автоматами, їх розподіляли — куди кому їхати і в кого стріляти, куди снайпера посадити, де має бути гранатомет. Потім мене*

забрали в Луганськ, де я провів два дні в оперативно-розвідувальному відділі, люди з якого періодично виїздили та розстрілювали наші блокпости».

За Сергія вимагали викуп у розмірі 30 тисяч доларів. Серед бойовиків були переважно місцеві, з Луганської області: *«Там було відсотків 5 за ідею, решта — за гроші і помародерити».*

Після перебування в Северодонецьку Сергія перевезли до луганського СБУ, де він, за його власними словами, сидів у контррозвідці. Там йому погрожували розстрілом, але годували та не били.

«Мені пояснили, що про мене добрі відгуки з обох боків, тому і не застосовують силу. Але потім раптово мене посадили в тир у підвалі. Ось там вже почалося жакіття. В туалет не впустили. Всюди стояли пляшки та відра з екскрементами. Бойовики там на цих пляшках випробовували зброю, і все це розліталось в різні боки. Спали ми на підлозі. Кілька разів на мені випробовували російську рулетку».

У луганському СБУ Сергію доводилося спілкуватися з представником КУН (*«У нього вся спина була чорна від побоїв, йому повідбивали нирки»*). Разом

із ними було також двоє журналістів, яких взяли в день виборів.

«З метою залякування при нас були свої ж, при чому дуже жорстоко: всім кагалом, чоловік 30, напускалися на дисциплінарних в'язнів із прутами, антенами, прикладами автоматів. Це був „показовий виступ“, потім іще слідчий підійшов і каже: бачиш, ми ж не тільки ваших б'ємо, а й своїх...»

Вже тоді Сергія кілька разів вдарили в живіт та плече прикладом, порвали вухо. Побоїв Сергій не знімав. Мотивує це так: *«бо порівняно з іншими — мене майже не били»*. Сергій вважає, що йому пощастило: *«Мене, по суті, врятувало те, що вони не здогадалися ввімкнути техніку, яку вони в мене позабирали. Там була купа фото з Майдану».*

Як розповідає Сергій, коли його звільняли з полону в Луганську, людина, що представилася «командувачем контррозвідки» заявила, що Сергія «замовив» Кунченко, і заплатив за це кошти. Ідеться про колишнього народного депутата-регіонала, дуже впливову в регіоні особу.

Відпустили Сергія 27 травня 2014 р. Він одразу забрав сім'ю та тимчасово виїхав із окупованої території.

2.4. ВИКРАДЕННЯ АКТИВІСТА

Був захоплений у липні, перебував у полоні 2 дні.

На початку липня активіста, представника однієї із українських партій затримали на блок-посту в присутності його дружини та дітей, коли він намагався вивезти сім'ю в Старобільськ. Чоловік звернув увагу, що коли під'їжджав до блок-посту, бойовики звірили номер його авто із якимись списками, а тоді скомандували поставити машину збоку та спрямували на водія ручний кулемет. Постраждалий встиг перед затриманням зателефонувати до своєї обласної організації, а також

ще однієї з партій та повідомити про своє затримання. Потім його телефон відібрали. Машина та документи на неї так само лишилися в бойовиків. Родину бойовики відвезли до батьків дружини.

Невдовзі до блок-посту під'їхала група захоплення на «Ланосі». Один із них, як каже наш співрозмовник, був схожий на механіка, який ремонтував його авто.

«Відразу повезли розстрілювати. Показали мені яму, але я не повірив. Поставили на коліна, приставили ствол, пересмикнули затвор і ткнули стволом в голову. Били прикладом по ребрах».

Пізніше виявилось, що чоловікові зламали два ребра.

Заручника повезли в УБОЗ, де перебували «казакі Дрьомова». Там він провів два дні, його вже не били. Тим часом почався розголос щодо його викрадення. Саме тому, як вважає потерпілий, його відпустили наступного дня під вечір. Його посадили на автобус і попередили, щоб не являвся на очі бойовикам.

Згодом чоловік подав до правоохоронних органів три заяви: про незаконне затримання та позбавлення волі, про нанесення тяжких тілесних ушкоджень та про викрадення автомобіля.

2.5. ВИКРАДЕННЯ СЄВЕРОДОНЕЦЬКОГО БІЗНЕСМЕНА

Був захоплений в полон у липні, звільнений за 23 дні

Наш співрозмовник — чоловік середнього віку, успішний северодонецький бізнесмен, проукраїнськи налаштований. До нього в офіс увірвалися 21 липня по обіді кілька осіб, яких він раніше ніколи не бачив і які виглядали як люди з кримінальним минулим. Вони привезли з собою до офісу найманих працівників бізнесмена, які були, по суті, в ролі заручників. Один із бойовиків мав прізвисько «Бармалей» (див. орієнтування на цього вище). Інший був у шортах, з голим торсом, на його тілі ззаду було видно шрам у районі ключиці.

Вони перевернули до гори дригом офіс. І в решті решт знайшли в кабінеті чоловіка подяку від экс-прем'єр-міністра Юлії Тимошенко за успішне підприємництво, а також український прапорець. *«Цього їм було достатньо»*, — каже чоловік.

Бойовики зробили один дзвінок, і протягом 5 хвилин під'їхало підкріплення. Один із них — на прізвисько «Барс», був, як виявилось пізніше,

начальник контррозвідки. Виводив чоловіка з офісу бл. 17.00 дагестанець Гюрза (він же Змія, він же Полковник). Його посадили в машину між двома бойовиками, привезли до ІТТ. Бізнесмена не били. Він припускає, що це може бути пов'язано з існуванням замовлення на його викрадення. Машину підприємця разом із документами забрали, і так і не повернули.

В ІТТ чоловіка допитував «Барс» — щодо його діяльності, соціальної та політичної активності, щодо бізнесу та власності, щодо ставлення до партії «Свобода» (чоловік справді мав причетність до партії «Свобода», але не до загальновідомої нині, а до тієї, яку бл.10 років тому заснував экс-прем'єр Євген Марчук). Протягом першого вечора перебування в полоні чоловіка допитували кілька разів. Третій раз, як він припускає, допит проводив професійний слідчий. Того вечора чоловікові навіть дали можливість побачитися з дружиною на 5 хвилин. Обіцяли вранці відпустити.

Уже складалося навіть благополучно для нього, але о 4 ранку наступного

дня, перебуваючи в камері, він почув грукіт, команду голосу «Барса» — «Підйом! Повна евакуація!». Це був, як пізніше підтвердилося, початок операції зі звільнення міста, бойовики змушені були тікати. Чоловік почув як один за одним відкриваються засуви в сусідніх камерах, за кожним таким лязкотом — два постріли з АК. Так сталося з чотирма камерами, які перебували його камері. Всього прозвучало близько 8 пострілів. Чоловік припускає, що це були розстріли інших заручників. Тіл не бачив, тому напевне не стверджує. Але до цього в тих камерах якісь люди точно перебували, їх били та водили на допити. Чому не розстріляли нашого співрозмовника він сам не береться стверджувати. Його камеру просто відкрили і сказали: «Вперед на вихід!». Коли на виході його побачив

«Барс», то скомандував: «Цього в машину і наручники!». Він опинився в одному авто зі ще одним полоненим — айдарівцем Антоном. Там перебували також, як висловлюється наш співрозмовник, «малолітки» по 15–17 років, їх відпустили додому.

У машині перед виїздом чоловік почув як «Барс» наказує конвоїрові в разі чого вчинити розстріл. Авто безперешкодно виїхало до Стаханова.

«Нас на півгодини завезли в готель. Потім знову команда переїжджати. Потім команда, щоб відвезти нас до Дрьомова. Нас вантажать, привозять в будівлю УБОЗу, заводять до Дрьомова. Відразу фраза від нього: „Нічого особистого, через день-два будете вдома, може, поміняю вас на своїх козаків“».

12 днів чоловік провів в УБОЗі в кімнаті на першому поверсі. Весь час в наручниках, туалет за розкладом, з водою була проблема. Через вікно було видно двір, у якому знаходився гараж, де також утримували заручників. Звідти було чути крики, а також звуки, що зазвичай супроводжують побиття людей. Там утримували в тому числі жінок, людей, яких звинувачували у наркоманії та проституції. Через 12

днів підприємця знову повели до Дрьомова, він скомандував дати чоловікові вмитися, поїсти, посадити його в авто.

Таким чином, 2 або 3 серпня бізнесмена перевезли в Перевальськ, до ставки Козіцина в палаці культури. На другому поверсі він побачив близько семи осіб зі зв'язаними руками, на головах у них були пакети. Загалом там було близько 15 осіб.

«Це місце було чимось на зразок транзитного відстійника. Тут розподіляли, куди кого везти. Мене завели в гараж, де перебувало 14 осіб військовополонених. Через кілька днів привели ще трьох цивільних».

На прикладі справи цього чоловіка також очевидно, що цивільні заручники, по суті, є заручниками подвійними. Їх не тільки беруть в полон і жорстоко катують бойовики, вони ще й перебувають на маргінальних позиціях у списках на обмін з українського боку

або взагалі до них не входять.

«Мене в списках не було ніяких, — констатує наш співрозмовник. — Мене вивозять, знову опитують і кажуть, що, мовляв, ніби і відпустити тебе треба було б уже, але начебто й не можна. І знову відправляли в гараж».

Завдяки військовим підприємцям вдалося зв'язатися зі своєю дружиною та передати їй інформацію, що переговори треба вести через одного з отців московського патріархату. Невдовзі його знову повели до Козіцина.

«Дивлюся — людина в рясі. Козіцин йому: „Ну що ваш? Забирайте, він тут у нас випадково знайшовся“».

Всього в Перевальську підприємець провів близько 12 днів. У ніч із 13 на 14 серпня він потрапив додому. Заяву в міліцію подавав. Мобільний телефон та комп'ютерний сервер, а також деякі інші особисті речі, які перебували в ІТТ весь цей час, йому повернули.

2.6. ВИКРАДЕННЯ ЦИВІЛЬНОЇ ОСОБИ

Захоплений у липні, утримувався протягом 7 днів.

Наш співрозмовник займається ремонтом техніки. Не був членом жодної з організацій, ніколи не брав участь у мітингах чи протестах, контактів ні з бойовиками, ні з українською армією не підтримував. Утім, «Казацкая национальная гвардія» вирішила, що він коректувальник вогню (чоловікові в силу своїх робочих питань доводилося часто проїжджати повз блокпости), захопила його в заручники і утримувала з 5 до 12 червня 2014р. в будівлі СБУ Луганської області та ІТТ.

«Вони називали себе контррозвідкою. Казали, що виявляють шпигунів, коректувальників вогню та навідників. У них з'явилися на мене дані. Брало мене 8 осіб із кулеметом Калашникова на 250 патронів, автоматом, пістолетами. Одягнені в камуфляж, із нашивками „Казачьего войска Донского“. Приїхали на двох машинах, перекрили дорогу (вїзд до двору — прим.ред.) Подзвонили у двері. Їм відкрила мати. Це були незнайомі мені люди. Одного з них я опізнав потім за каталогом МВС», — розповідає постраждалий.

Чоловік із кулеметом був місцевим автомеханіком, постраждалий його

впізнав. Озброєні люди провели обшук в квартирі. Забрали гроші, які лежали на столі (п'ять або шість тисяч гривень), вилучили комп'ютер, телефон, банківські картки, записні книжки. На чоловіка надягли наручники, на голову мішок, завантажили в жовтий мікроавтобус Volkswagen та відвезли до будівлі СБУ. Затримання знімали на камеру. Мікроавтобус належав родині заручників із Рубіжного, з якою Віталій разом перебував у будівлі СБУ.

«Батько розповідав, що коли при обшуку в квартирі вони знайшли український прапорець, то порізали його ножами та погрожували те саме зробити з моїми батьками, за те, що цим прапором вбивають їх дітей. На аргумент батьків, що це прапор країни в якій живуть, відповідали що вони живуть у Новоросії, а не в Україні».

Батьки захопленого в заручники викликали міліцію та написали заяву про зникнення сина. Згодом батька Віталія також викрали.

«У машині вони говорили: „Ось це круто, взяла навідника! Та ще й такого! Викрили...“. Мене здивувало, чому у такий важливий, що мене затримувало стільки людей, чому вони так радіють і знімають мене, „важливого в'язня“, на відео. Було багато погроз:

„Давай я візьму штик-ніж, виколу йому око, йому ж два не потрібно; давай я йому пах відріжу...“ і т.д.».

Після приїзду до СБУ чоловіка привели до «Атамана Паші» (він же «Батя»). Він вимагав розповісти про «маяки», про те як «коректував вогонь», де зв'язкові.

«Це був точно не Дрьомов, — впенений заручник, — Чоловік років 55–58, акуратно підстрижена борідка, набрякле обличчя, папаха. Але дізнанням займається не отаман, а буцкоманда. Вони за день стільки людей били... Утомлювалися, пили чай, ходили на обід. Одні й ті ж. Били колишні менти».

Оскільки чоловікові нічого було розповісти про «коректування вогню», «Батя» скомандував відправити його до «спецкабінету». Після цього його завели в іншу кімнату, поставили на коліна, одягли каску.

«Піднесли паяльник до обличчя і погрожували його застосувати якщо не почну говорити. До хрускоту затиснули палець. Далі почали бити: руками, міліцейськими кийками, дерев'яними та алюмінієвими бітами, ключками для гольфу. Били професійно, по вразливих місцях — істках, м'язях, нирках, печінці. Били по руках палицею, кийками по ногах. Стріляти з травмату з відстані

2 метрів. Інсценували розстріл. Змушували копати собі могилу. Лили воду і погрожувати, що насиплюють луг.

Потім Віталія відвели в підвальну камеру площею орієнтовно 8 на 5 метрів. На той момент у камері перебувало 4 особи. Чоловік їх перелічує: «Підполковник МВС, його «здали» його колеги, оскільки він дані про сепаратистів і блок-пости збірвав. За нього пропонували обмін. Його били дуже сильно, і по голові теж, і засунули у вухо паяльник. Він зараз живий. Другий: Андрій-дебошир із Рубіжного. Його схопили на ринку, де він напідпиту погрожував продавчині. Продавчиня викликала сепаратистів і його схопили. Сильно побили, на ньому вони швидше виміщали свою агресію. Йому прострелили ногу трохи вище кісточки та не надавали медичну допомогу. Третій — водій рейсового автобуса. Його звинуватили в тому, що він «правосек», хоча взяли його п'яним, невдовзі відпустили. І четвертий — чоловік із Рубіжного, дилер наркотиків. Взяти його, щоб «віджати» його ринок. У нього була надрізана верхня частина лівого вуха, згодом — її йому пришив місцевий фельдшер».

За час перебування Віталія в полоні траплялося, що він був у камері один, а бувало і до 15 осіб. Співкамерники розповідали йому, що зазвичай в'язнів б'ють у перший день, потім відправляють на примусову працю. Відпускали вже більш-менш зміцнілих — щоб не було претензій. Якщо людині ставало зовсім погано — зверталися до охоронця, який кликав медичну допомогу. Також у камері були колишні наркозалежні, значна частина — жителі Рубіжного та Северодонецька.

«Переважно були п'яниці, бешкетники, наркомани, дилери або випадкові люди — „не так подивився“, „не те сказав“ — розповідає чоловік. — Під кінець другого дня в камеру привели фельдшера ЗСУ з Харкова. Вони з водієм і двома офіцерами заблукали і напоролися на блок-пост сепаратистів. На ніч його забрарили для побиття, чутні були крики, потім його повернули в нашу загальну камеру... Пізніше до камери зайшла жінка з „Бармалеем“ (один із бойовиків, — прим.ред.). Син жінки був бойовиком, який загинув під Лисичанському. Вона поховала сина і прийшла „за відплатою“. Бармалей сказав вийти трьом особам, включно з фельдшером. Жінка почала кричати на них. Були чутні звуки побоїв і крики. Повернулися двоє. Фельдшера ми більше не бачили».

На четвертий день його перебування в полоні до будівлі СБУ привезли

колишнього прокурора з Рубіжного (див. розділ «Рубіжне»), потім — Є. Чудика (див.розділ «Рубіжне»).

На п'ятий день його перевезли до СІЗО на вул.Партизанській. «У моїй камері був Юра (відсидів термін, живе в Северодонецьку). Третім був „новенький“ з Борівського, він був відповідальний за збір коштів і їжі для бойовиків у населення, але всі гроші пропив. За ним погналися, стріляли, промазали, наздогнали, побили, кинули в камеру до нас».

У цьому СІЗО чоловіка знову нещадно били під час допиту в присутності щойно прибулих із Луганська слідчих. Зламали вже другу резинову дубинку (першу — ще в будівлі СБУ). Перестали бити тоді, коли в нього почала смикатися нога. Але ненадовго. Згодом побої відновилися. «Почали бити по руках, сказали зняти штани, погрожували сокирою відрубати пеніс. Почали бити в голову вперше цього разу. Потім „Циган“ почав душити мене ключкою для гольфу до хрипоті. Знову відвели в камеру вже під ранок».

На 6-й день привезли батька постраждалого, його тримали в так званому «стакані» (камера 1,5 на 2 метри). Щоправда, наступного дня його відпустили.

Показовий сюжет стосується діяльності бойовиків щодо «боротьби з наркоманією». «Я почув, як „Циган“ і Коля (учасники НЗФ, — прим.ред.) когось привели в передбанник, який перед камерою, в якій я сидів. У ході побиття цієї людини і допиту, я зрозумів, що це був наркодилер з Северодонецька, який когось привіз дозу наркотику. Йому вкололи дозу наркотику, який був при ньому під час затримання. Цю людину в підсумку забили насмерть. Вже вранці Бармалей кричав на них, що вони рано його вбили, оскільки не змогли потрібну інформацію витягти».

Звільнили цього заручника на 8-й день. Завели у приміщення, де перебували двоє чоловіків, яких він раніше не бачив, один — із воєнною виправкою. Вони повернули потерпілому відібрані в нього при захопленні речі (окрім грошей). А далі під диктовку примусили написати і прочитати на камеру такий текст: «В ході своєї роботи я маю багато контактів з клієнтами і фірмами по всій Україні, чим викликав підозру. Не служив в армії, коректування не скоював, претензій не маю».

Чоловікові вдалося поговорити з тим, кого він описував як особу з воєнною виправкою.

«У ході бесіди з'ясувалося, що він колишній афганець, також служив

в Африці. Він відкрито мені сказав, що він з Росії, ГРУ-шник на пенсії. „Нас кинули на допомогу, тому що ЦІ — не справляються“. Я запитав його про свою справу, про несправедливе затримання і катування. Він відповів, що людям дали в руки автомати, і бойовики відчули безкарність і всюдозволеність. „Ми не вирішуємо, нас прислали в допомогу“ — сказав мені він».

Звільнили чоловіка 12 липня. Звільнення Северодонецька він зустрів у лікарні з численними травмами.

Його справа в міліції, за його власними словами, — заглухла. «Мені пропонували в міському відділі міліції впізнати фігурантів по підвалу ПАП, але жодного разу по СБУ. Більшість бойовиків із СБУ зараз в Стаханові, Перевальську, Алчевську, працюють на Дрьомова і Козіцина».

2.7. ВИКРАДЕННЯ ОЛЕКСАНДРА ТА ВІКТОРІЇ КОНОНОВИХ

Були захоплені в серпні, провели в полоні більше 3-х місяців.

Олександр Кононов з 2005 року є інвалідом 1 групи (травматична ампутація правої руки та лівої ноги). Суспільно-політичною ситуацією в країні Олександр та його дружина Вікторія донедавна майже не цікавилися (хоча Олександр відзначає свою зацікавленість юридичними питаннями та є учасником інтернет-спільноти «Юридичний лікнеп для водіїв»). Активніше за ситуацією почали стежити в лютому 2014 року після масового розстрілу людей на Майдані в Києві. 15 травня подружжя, що живе в смт. Вороново неподалік Северодонецька, підключило вдома інтернет, що дозволило уважно відстежувати події. Діяльність волонтерів надихнула Олександра та Вікторію, у червні вони вирішили підключитися до допомоги армії, почали працювати в підпіллі. Тоді в Северодонецьку розгорталася активні насильницькі дії: знайшли трупи 3-х чоловіків зі слідами вогнепальних поранень в болоті між селищем Сиротине та Лисичанським заводом з виробництва харчової соди (ТОВ «Лиссода»), відбувся розгром офісу місцевого депутата Сергія Самарського, схопили адміністратора міського порту Андрія Нідченка.

«Ми розуміли в сім'ї, що до нас теж могли прийти в будь-який момент і забрати. Я не приховував своїх проукраїнських позицій. Ми знайшли більше своїх однодумців, стали допомагати військовим», — розповідає Олександр.

22 липня в другій половині дня Олександр та Вікторія виїхали зі Щастя в напрямку с.Весела Тарасівка. Дорогою заблукали та виїхали на блокпост, де перебували люди без упізнавальних знаків. В авто Олександра та Вікторії

вони побачили український прапор, відразу почали вимагати, щоб вони вийшли з машини, поставили їх до бетонного паркану, обшукали, забрали телефони та документи. Їх тримали тепер під дулами автоматів.

«Потім приїхав чоловік — великий, високого зросту, світлий, круглолиций з пістолетом в кобурі. Підійшов до нас, представився Сергієм, фахівцем по роботі з військовополоненими. Я йому відповів що ми не військові, що ми мирні громадяни. Запитав куди ми їдемо, до кого конкретно, навіщо. Заявив також, що на нас не поширюються всі конвенції про військовополонених. І з нами можна робити все, що завгодно».

Потім викликали інших осіб, які вже почали били подружжя, імітувати розстріл, стріляти біля вух (у наслідок чого Олександр погано чує на одне вухо), від одного з вистрілів Олександр отримав легке поранення. Вікторії одягали поліетиленовий пакет на голову та душили до втрати свідомості.

«Вони це робили на моїх очах, таким чином хотіли змусити мене розповісти необхідні відомості, яких у мене не було. Вони вважали нас коректувальниками вогню, наводчиками і розвідниками. У певний момент нам сказали попрощатися з дружиною. Підвели її до мене, сказали, що її везуть розстрілювати, і „більше ти її не побачиш“. Ми попрощалися і її відвезли».

Олександр згадує про те, хто був найбільш озлобленим серед бойовиків.

«Було два персонажа, які палали ненавистю — це чоловік із позивним „ТТ“, він керував групою по роботі з полоненими, і його найближчий помічник — імені не знаю, позивний „Чех“».

Після перших сцен насилля фізичних знущань щодо Олександра в подальшому не було. Але був психологічний тиск: «Погрози розстріляти,

повісити на блок-посту на Металісті „щоб нацики бачили“, що буде з кожним волонтером». Найефективнішим засобом тиску на Олександра виявилося насильство щодо його дружини, і бойовики це використовували. «Чув як до дружини застосовують електрошокер, як вона кричить. Після цього дав підписку про співпрацю з ними, за умови збереження життя і здоров'я мені і моїй дружині».

Потім Олександра відвезли до ізолятор тимчасового утримання Ленінського райвідділу міліції м.Луганська, посадили в камеру. За три дні він дізнався, що його дружина сидить у сусідній камері. Перший місяць Олександра утримували там, ще один місяць він провів у напівпідвальному приміщенні в об'єкті адміністрації.

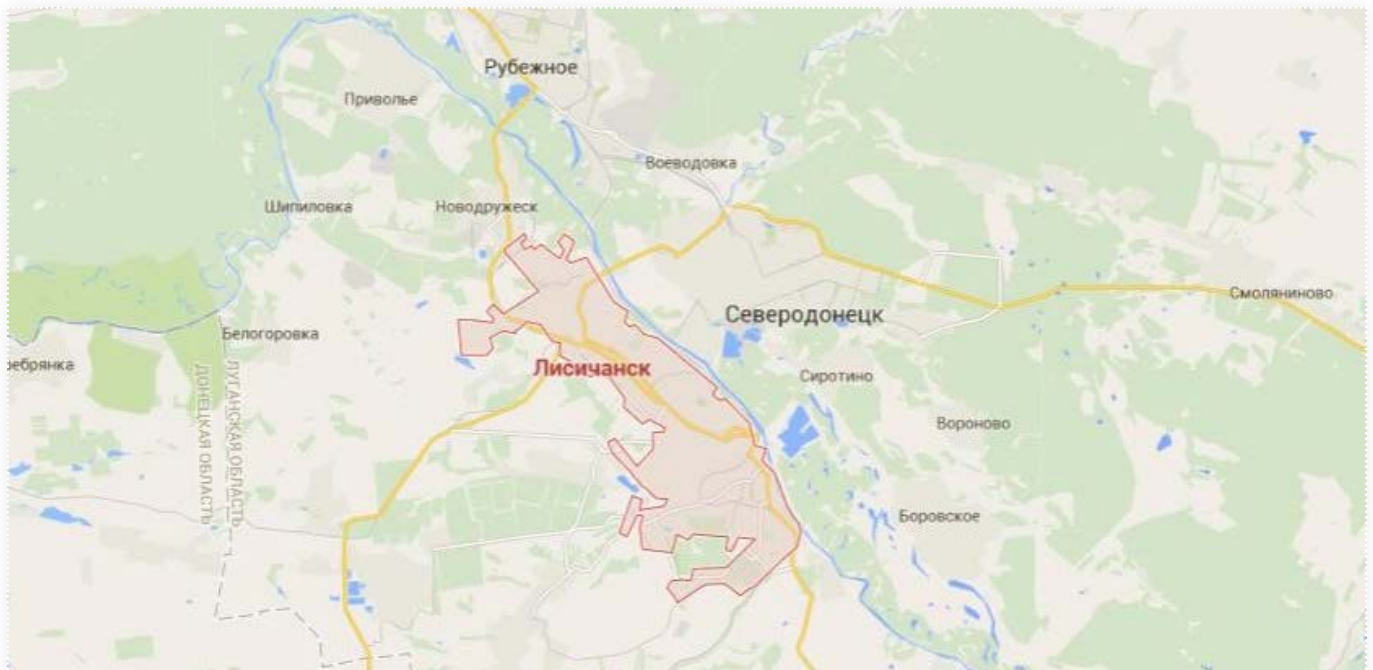
«Мене тримали в бойлерній, на підлозі були простелені щити дерев'яні, картон, дерев'яні двері — на них спали. Освітлення перший тиждень не було, потім зробили. Приміщення абсолютно не вентильовалося, а температура була до 30 градусів. Умови були досить жорсткі, приміщення було невелике, але містилося там велика кількість людей, від 40 до 60 в різні періоди».

Далі подружжя перевели до Жовтневої райдержадміністрації, через те, що туди переїхала комендатура. Олександра посадили до приміщення 4 на 4 м. Всього в приміщенні в різні періоди було від 15–20 до 39 осіб. У цьому місці подружжя перебувало більше місяця.

Процес звільнення подружжя розпочався, коли Вікторії вдалося поспілкуватися з луганськими афганцями, які приїздили в райдержадміністрацію задля обміну військовополонених.

28 жовтня вранці до нас прийшли і сказали «На вихід!».

3. ЛИСИЧАНСЬК

3.1. ХРОНОЛОГІЯ РОЗВИТКУ ПОДІЙ У МІСТІ В ДОСЛІДЖУВАНИЙ ПЕРІОД

11 квітня депутати Лисичанської міської ради ухвалили звернення, в якому виступили проти розколу України, за роззброєння незаконних формувань і за російську мову — як другу державну, позаблоковий статус країни, амністування всіх учасників протесту в південно-східних регіонах України та ін. Серед переліку є пункт, який закликає «засудити захоплення будівель органів державної влади та місцевого

самоврядування радикально налаштованими громадянами країни».

16 квітня, за даними групи «Інформаційний Опір», у Северодонецьку та Лисичанськ «правоохоронці та шахтарі в тісній взаємодії дуже швидко згорнули всі прояви сепаратизму серед місцевих любителів Путіна. Організовано спільне патрулювання міст. Контролюються в'їзди на випадок візиту „гастролерів“».

Утім, Лисичанськ був одним із міст, де 11 травня відбувся т.з. «референдум».

В загальноукраїнському інформаційному просторі вже дестабілізованої країни це місто з'явилося в травні напередодні виборів Президента України, які тут так і не відбулися (місцеві вибори — також). Інформаційні агентства повідомили про захоплення приміщення ОВК округу № 110, яке стало вже шостим захопленням ОВК в цій області. <http://bit.ly/2RcspjI> Блокують тут не лише виборчий процес, а й залізничне сполучення.

22 травня в Лисичанську представники терористичної організації «Луганська народна республіка» повністю заблокували міст і зупинили рух транспорту в районі «Водної станції». Донецька залізниця у зв'язку з блокуванням залізничного мосту бойовиками на перегоні Насветевич — Рубіжне закрила рух на ділянці Сватове — Лисичанськ і скасувала 5 потягів в далекому і приміському сполученнях, а також змінила маршрут курсування низки потягів. <http://economics.unian.ua/transport/920985-na-luganschini-terroristi-pidirvali-zaliznitsyu.html>

Цього ж дня відбувається захоплення представниками НЗФ низки шахт підприємства «Лисичанськвугілля». 23 травня Міністерство енергетики і вугільної промисловості повідомляє про те, що шахти ім. Р. Капустіна, ім. Д. Мельникова, «Привольнянська» і «Новодружівська», що входять у державне вуглевидобувне підприємство «Лисичанськвугілля», припинили свою роботу через дії терористів. «22 травня 2014 року озброєною групою невідомих осіб було здійснено захоплення діючих відокремлених підрозділів ВАТ „Лисичанськвугілля“, — йшлося в повідомленні Міністерства енергетики і вугільної промисловості. — Терористи, погрожуючи зброєю, вимагають здійснити видачу вибухових матеріалів. Їх дії містять всі ознаки тяжкого кримінального злочину». Міністерство звернулося до Служби безпеки України. <http://economics.unian.ua/energetics/920716-minenergo-terroristi-zahopili-chotiri-shahtilischanskvugillya.html>

22 травня між Лисичанськом та Рубіжним відбувся перший серйозний бій між НЗФ та бійцями Нацгвардії, а саме 30 бригади Новогра-Волинська. На Томашівському мості (по дорозі між Рубіжним і Лисичанськом) була організована засідка бойовиків (за деякою інформацією, до її організації була причетна голова осередку КПУ в Рубіжному Неля Задирака). У результаті загинули українські військові та бойовики. червня, згідно з повідомленням видання informer.lg.ua, озброєні люди захопили будівлю ремонтно-наладжувального управління, що знаходиться в центрі міста, у безпосередній близькості від житлових будинків. На даху розмістилися снайпери, вхід було зміцнено барикадами. Раніше того ж дня озброєні люди захопили приміщення прокуратури в Лисичанську і «виселили» з приміщення усіх працівників, дозволивши забрати

особисті речі. У місто прибули близько двохсот озброєних людей, імовірно з Краснодарського краю і Казахстану. червня, за повідомленням видання InfoResist, «стався конфлікт, в результаті місцеві бандити вигнали заїжджу братву з Луганська. Переможці довго не радилися і в той же день прийняли рішення проголосити Лисичанську народну республіку» та оголосили війну центральній українській владі.

12 липня Лисичанськ опинився серед п'яти точок, по яким були нанесені авіаудари. Прес-служба Міністерства оборони України повідомляє, що «перший авіаудар авіації було нанесено по опорному пункту терористів в районі населеного пункту Лисичанськ. Внаслідок нього було уражено скупчення бойовиків, а також озброєння і техніку». <http://army.unian.ua/939048-sili-ato-tochkovimi-aviaudarami-znischili-desyatki-terroristiv-ikilka-gradiv-minoboroni.html>

14 липня в регіоні тривають активні бойові дії. Згідно з повідомленням Штабу АТО, від бойовиків звільнено населені пункти Металіст, Олександрівськ, Біле, Розкішне та розблоковано аеродром «Луганськ». У низці міст, зокрема, в Лисичанську «бойовики готують захоплені державні адміністративні будівлі для використання в якості опорних пунктів, у містах заблоковані центральні державні телевізійні та радіоканали, натомість транслуються російські телеканали, які не дають об'єктивної оцінки діям військовослужбовців АТО при звільненні міст Донецької області від терористів. Бойовики продовжують залякувати місцеве населення, зафіксовані випадки мародерства та захоплення власного і комерційного автотранспорту, що створює напруженість серед місцевих жителів».

<http://army.unian.ua/939316-sili-ato-zvilmili-vid-boyovikiv-dekilka-naselenih-punktiv-luganskoji-oblasti.html>

16 липня представники НЗФ зупинили роботу відділення Держказначейства і обчистили банкомати у Лисичанську, повідомило РНБО.

19 липня прес-центр АТО повідомляє про «наступальні дії в районі населеного пункту Лисичанськ та Северодонецьк».

<http://www.unian.ua/politics/941513-terroristi-vnochi-obstrilyali-z-minometiv-ta-gradiv-ryad-pozitsiy-ato.html>

17 липня приватний підприємець із Лисичанська просить нанести авіаудар по його підприємству, де розташувалися бійці «ЛНР». Про це написав в Facebook киянин Ігор Чаленко — зять

бізнесмена. «Звертаюся до керівництва АТО. У Лисичанську Луганської області приватне майно мого тестя (велике СТО на 700 м2) захопили терористи. Будівля використовується для ремонту бронетехніки сепаратистів, у зв'язку з цим має стратегічне значення. Просимо (точніше, тесть ДУЖЕ ПРОСИТЬ) нанести точковий авіаудар за адресою вул. Гризодубової, 15. Район цегляний», — пише Чаленко.

20 липня радник Президента Юрій Луценко заявив у телеєфірі, що українські військові перейшли в наступ: «За останні дні ми розсікли вороже терористичне угруповання на три частини. Відрізані Лисичанськ і Северодонецьк, а також Луганська область відрізана від Донецької». За його словами, військові стверджують, що оточили терористів і готові завершувати операцію.

<http://bit.ly/2E0Dm7k>

Вранці 21 липня ресурс «Інформаційний спротив» повідомляє часткове блокування Лисичанська силами АТО. Повідомляється, що «вночі терористи в цьому районі пішли на прорив. Знищено велику кількість техніки і живої сили бойовиків. Близько 30 терористів взяті в полон». <http://www.unian.ua/politics/941854-sili-ato-vidrizaliosnovni-ugrupovannya-terroristiv-vidzabezpechennya-timchuk.html>

Міністр оборони України Валерій Гелетей на своїй сторінці в Facebook повідомляє, що 20 липня ввечері тривали активні бойові зіткнення в районах міст Лисичанськ, Рубіжне, Северодонецьк, в ході яких бойовики зазнали великих втрат. «Зокрема, в паніці терористи спробували прорватися з оточеного Лисичанська колонною техніки, але потрапили у вогняний мішок підрозділів Збройних сил України. Як результат, зараз три одиниці техніки терористів горять на місці бою. Решта найманців розбіглися й повернулися в заблоковане місто. Протягом останньої доби українські військові захопили в полон 35 російських найманців, серед яких більша частина — кадирівці». <http://www.unian.ua/politics/941859-sili-ato-vzyali-v-polon-35-boyovikiv-geletey.html>

Пізніше прес-служба Президента України повідомила, що «серед полонених є представники чеченської національності. Всі бойовики мають російське громадянство» <http://www.unian.ua/politics/941863-ponad-20-uzyatih-upolon-pid-lischanskom-boyovikiv-mayut-rosiyske-gromadyanstvo.html>

Вдень 21 липня прес-служба АТО повідомляє про те, що підрозділи Нацгвардії звільнили Рубіжне та впритул наблизилися до Лисичанська.

Після обіду **22 липня** у Лисичанську пропочалась операція зі знешкодження НЗФ та зачистка.

<http://army.unian.ua/942694-sili-atoprodovjuyut-zvilnyati-mista-i-naseleni-punkti-vid-teroristichnih-ugrupovan.html>

22 липня був підірваний один із трьох мостів через Сіверський Донець, який знаходиться біля залізничного вокзалу. Джерела видання «Інформатор» у Міноборони повідомило, що «Лисичанськ практично порожній. Працюють диверсійні групи чеченців. Бойовики Мозгового залишили місто і перебралися в Алчевськ, де зміцнилися на території металургійного комбінату. Самого Мозгового поки що в місті не бачили».

Удень 24 липня командир батальйону «Донбас» Семен Семенченко повідомив про те, що за Лисичанськ ведуться запеклі бої.

У ніч на **24 липня** секретар РНБО Андрій Парубій повідомив у своєму Twitter, що «на околицях Лисичанська вже висять синьо-жовті прапори». Подробичі спецоперації звільнення міста від терористів секретар РНБО поки що не повідомляє, але зазначає, що більшість терористів — це російські диверсанти, що пройшли Чечню та інші гарячі точки.

Удень 24 липня командир батальйону «Донбас» Семен Семенченко повідомив про те, що «триває штурм Лисичанська. Жителям краще залишатися в сховищах. Терористи обстрілюють місто з мінометів і АГС». Окрім того, Семен Семенченко повідомляє про організацію «зеленого коридору»: «Хто точно вирішив виходити — організацією гуманітарного коридору ДЛЯ ЖІНОК І ДІТЕЙ займається один із місцевих журналістів. Пишіть в приват, скоординує з групою і місцем. Прохання не пересуватися вулицями до закінчення бойових дій».

Ввечері **24 липня** під час брифінгу речник Інформаційного центру РНБО Андрій Лисенко повідомляє про те, що «українські війська зайшли в місто Лисичанськ і зайняли його північні райони». За його словами, терористи, які в ньому залишаються, опинилися заблокованими, їм відрізано шляхи до відступу. Також повідомляється про те, що «в звільнених районах йде перевірка колишніх місць перебування бойовиків, розмінування територій. Тривають оперативні заходи щодо виявлення диверсійних угруповань терористів».

Пізно ввечері 24 липня комбат «Донбасу» С. Семенченко повідомляє

на своїй сторінці в Facebook, що «Лисичанськ взято. Терористи (Лисичанський гарнізон великого війська донського) втекли». Звільняли місто, за інформацією С. Семенченка, бійці батальйону «Донбас» та 24 бригада ЗСУ. Він пише на своїй сторінці про діяльність правоохоронних органів: «Найбільший сюрприз чекав у місцевому відділенні міліції. У місті, захопленому терористами, нормально сиділа купа „працівників міліції“ в яких навіть була зброя. На питання „чому не билися?“ відповіддю було „а що ми могли проти них?“ На питання „а чому не пішли з міста“ у відповідь невиразне мугикання», — пише Семенченко. РНБО заявило **25 липня**, що «МВС проведе службове розслідування щодо правоохоронців, які перебували в Лисичанську під час окупації міста терористами і не вживали жодних дій, аби протистояти сепаратистам».

О 22 годині 20 хвилин 24 липня Українські Збройні сили підняли прапор над міською радою Лисичанська. Про це президенту Петру Порошенку доповів генерал-лейтенант начальник Генерального штабу Віктор Муженко. «Операція з визволення цього міста тривала дві доби і була вкрай важкою. Терористи чинили шалений опір. Частина з них впала в паніку та покинула місто напередодні головного штурму, приєднавшись до інших бандитів. «Завдяки чітко спланованій операції штабом АТО, військовослужбовцями Збройних Сил України було нанесено потужні удари з кількох напрямів по місцях скупчень живої сили противника, блокпостах, опорних пунктах та інших укріплених районах бандформувань, що в підсумку дозволило визволити Лисичанськ від загарбників», — повідомляє прес-служба АТО.

РНБО: «Бої за Лисичанськ тривали, бо Президент України віддав наказ не відкривати вогонь з важкої артилерії та повітря по населених пунктах — наземні сили вимушені звільняти міста вулиця за вулицею виключено легкою стрілецькою зброєю».

25 липня РНБО повідомляє про те, що в Лисичанську «повним ходом ідуть роботи з пошуку залишків зброї та боєприпасів, обстеження та розмінування житлових приміщень та об'єктів інфраструктури міста, а також складаються плани відновлення об'єктів життєзабезпечення міста та робиться розрахунок необхідних для цього ресурсів». Цього же дня. Згідно з повідомленням прес-служби АТО, українські військові розмінували міст між Северодонецьком і Лисичанськом.

24 липня, згідно з повідомленням прес-служби прокуратури Луганської області, відкрите кримінальне провадження стосовно секретаря Лисичанської міської ради — за посягання на територіальну цілісність України. «Прокуратура Сватівського району Луганської області здійснює процесуальне керівництво у кримінальному провадженні, відкритому стосовно секретаря Лисичанської міської ради.

Відомості про вказане кримінальне правопорушення внесено до Єдиного реєстру досудових розслідувань за ч. 2 ст. 110 Кримінального кодексу України (посягання на територіальну цілісність і недоторканність України)». До того секретар Лисичанської міської ради зверталась до президента РФ Путіна та Федерального канцлера Німеччини Меркель про допомогу у формуванні майбутнього устрою Донбасу.

26 липня Міноборони повідомляє про те, що «під час зачистки міста Лисичанськ бійці високомобільних десантних військ збройних сил (ЗС) знешкодили снайперську групу терористів». В операції зі звільнення військовослужбовці ЗС захопили арсенал зброї та боєприпасів. Зокрема, вантажівка КАМАЗ завантажена ракетами до зенітного ракетного комплексу «Стріла-10», а також велику кількість стрілецької зброї, мінометів та гармат; снайперські гвинтівки нового зразка, виготовлені у Росії. Семен Семенченко зазначає, що коли військовослужбовці залишали Лисичанськ, на вулицях було помічено багато міліціонерів у формі, у багатьох були шеврони «Беркут».

27 липня прес-центр АТО повідомляє про те, що в Лисичанськ почали повертатися люди.

«В центрі міста Лисичанськ, який напередодні був звільнений військовослужбовцями Збройних Сил України, відновлено електропостачання, почали працювати продуктові магазини та аптеки. Активно тривають роботи з відновлення подачі мешканцям міста газу та води. Ремонтні роботи ускладнені тим, що бандити знищили ключові об'єкти комунального господарства».

5 канал повідомляє про те, що в Лисичанську терористи так званої «ЛНР» розграбували всі магазини перед тим, як покинути місто, їжі в місті немає. «Люди, які жили тиждень в підвалах, голодні. Нацгвардія віддає їм свої сухпаки», — йдеться в повідомленні. <https://www.youtube.com/watch?v=pAg0n7T5NHw>

В серпні піротехнічні підрозділи ДСНС України знешкодили 150 кг

тротилу на території звільнених від терористів міст Луганської області, в тому числі в Лисичанську.

16 вересня прокуратура Луганської області повідомила про підозру у сприянні сепаратизму секретарю Лисичанської міської ради. Згідно з повідомленням обласної прокуратури, «секретар міської ради скликала позачергову

сесію, на якій було проголосовано так званий акт про державну самостійність „Луганської народної республіки“. В подальшому вона публічно висловлювалася про необхідність зміни меж території України, невизнання державної влади на території міста Лисичанська. Крім того, 2 липня секретар видала незаконне розпорядження, згідно

з яким усі матеріальні цінності, що зберігалися у Лисичанській міській раді, були передані так званій «військовій комендатурі Лисичанська».

17 вересня РНБО повідомила про те, що 13 вересня мер Лисичанська був викрадений і перебуває у полоні НЗФ.

3.2. НЕЗАКОННІ ЗБРОЙНІ ФОРМУВАННЯ ТА ЇХ РОЗМІЩЕННЯ

В Лисичанську діяла ціла низка НЗФ, що були розквартировані на території адміністративних будівель та промислових підприємств. Основні сили, судячи зі свідчень наших респондентів, були представлені такими угрупованнями: батальйон «Призрак» на чолі з Мозговим (Лисичанський скляний завод), група кавказців (ЛРНУ), «Православная русская армия» (будівля прокуратури), а також низка місць, які не використовувалися як бази для бойовиків, але використовувалися в якості місць для утримання та допитів заручників.

Саме в Лисичанську була розквартирована доволі відома через події на Донбасі так звана «банда Олексія Мозгового» (який з'явився тут у травні). Штаб-квартира його батальйону «Призрак» знаходилася у приміщенні Лисичанського скляного заводу (район «Стекольный»). Як розповіла учасникам мобільної групи працівник правоохоронних органів на умовах анонімності, «коли з'явився Мозговий — з'явилася зброя. Він видавав її. У них там нібито вчення були, зброя була номерна. З'явилися також оголошення типу «вступайте в збройні формування, не лежіть на диванах, приходьте до нас захищати місто».

Під час окупації на доволі великій території заводу розміщалося значна кількість воєнної техніки (КамАЗи, «Урали», БТР-и), зброї та боеприпасів, медикаментів, там була також тренувальна база для бойовиків, у колишній заводській конторі на вході до території заводу розміщувалося керівництво угруповання. Окрім того, склозавод став основним у Лисичанську місцем

утримання заручників. Більшість із наших співрозмовників, що побували у полоні, пройшла саме через склозавод. Тут утримували як політичних в'язнів (яких брали в заручники з ідеологічних мотивів), так і «дисциплінарних».

До певного часу, за свідченнями наших співрозмовників, серед тутешніх бойовиків були переважно місцеві люди. Так стверджує зокрема Антоніда Мельникова, яка була схоплена в полон в кінці травня. «До мене почали підходити місцеві жінки і запитували «А хто ти така? Ти ж не наша, що не стекольнянська... За що тебе взяли? У нас ні за що не беруть...», Зараз тебе розстріляють — то так тобі й треба». Ще одна жінка принесла мені випити заспокійливе — настоянку піону... Інший чоловік розповів мені, що він із Золотарівки (село неподалік Лисичанська) і що він безробітний... Ніяких шевронів ні в кого з них на той момент не було, тільки камуфляж і георгіївські стрічки». Власне, жоден із наших респондентів не побачив на склозаводі ніяких розпізнавальних знаків.

Утім, автомеханік із Рубіжного Володимир Козюберда, який був захоплений та вивезений до приміщення цього самого склозаводу на місяць пізніше, у кінці червня, допитувався вже російськими військовими. На наше питання, як саме він ідентифікував їх саме як російських військових, Володимир Козюберда відповідає: «Уже тоді там були на 95% росіяни, і ніхто не соромився, не приховував, вони говорили, от, ми росіяни, прийшли вас захищати, а ви такі-сякі тут сидите, не захищайте свій Донбас від „бендерів“, від «правосеків», вони прийдуть вас всіх

повбивають, дітей ваших поз'їдають, жінок згвалтують. Вони паспорти показували, тикали в обличчя і говорили — ми от з Ростовської області, з Белгородської області. Ось, ми, росіяни, прийшли, а ви тут негідники, сидите, горілку жрете. Річ у тім, що багато кого відловлювали серед ночі з пляшкою пива, відразу тягнули на склозавод, таких десятками тягнули щонаочі. Так, 95% було росіян. З сучасним озброєнням, з найсучаснішими оптичними гвинтівками. Щонаочі робили вилазки і нишком як виходили, так і приходили — старалися, щоб їх навіть ніхто не помічав. У цих військових були шеврони російські. Оскільки вони нас водили то прибирати туалет, то коридори, все це ми бачили», — розповідає Володимир. (детальніше див. розділ «Рубіжне»).

Це опосередковано підтверджується також матеріалами у ЗМІ, опублікованими після звільнення Лисичанська. На Лисичанському скляному заводі після звільнення міста були знайдені, окрім іншого, настанови для штурмових і диверсійних груп із грифами Генштабу. У медіа були опубліковані фото знайдених на території заводу покладів зброї та гуманітарних вантажів із РФ http://www.ukrinform.ua/ukr/news/zalishena_teroristami_baza_v_lisichansku_1960552 Угруповання Мозгового, що було розміщене не лише на Лисичанському скляному заводі, а й, за деякими свідченнями, також у військкоматі. Вони називали себе «Армією Юго-Востока».

Одне з угруповань базувалося також у **Гірничому технікумі Лисичанська**. Вони називали себе «народним ополченням».

Угрупування в захопленому СБУ, за інформацією джерел у правоохоронних органах, очолювала людина на прізвище Полтинник. За інформацією Наталі Гончарової, чоловіка якої — Дмитра Скомороха, так само викрадали (деталі — нижче) в СБУ базувалися місцеві учасники НЗФ. «Казали, що там найбільший хаос — місцеві кримінальні злочинці, наркомани», — розповідає жінка. Серед них був, наприклад, і суїд Наталі, який відсидів 4 рази. Зараз його місце перебування невідоме. За інформацією наших джерел у міськвідділі, в приміщенні СБУ були також розквартировані «козачки».

В приміщенні прокуратури було розквартироване «Велике Войско Донське». Саме такі написи були на їхніх

авто. Вони мали прапор з ликом Христа. Наші співрозмовники припускають, що це були не місцеві.

У виконкомі Лисичанська постійно чергувало по двоє людей зі зброєю. Кілька разів, як припускає Наталя Гончарова, що весь цей час працювала у виконкомі, вона бачила там «казахів, людей із азійською зовнішністю». Опосередковано ці слова підтверджуються повідомленням ресурсу informer.lg.ua, який каже про те, що 11 червня у місто прибуло «близько двохсот озброєних людей, імовірно з Краснодарського краю і Казахстану». Чимало свідчень є стосовно присутності в окупованому Лисичанську кавказців. Анатолій Дергач, боєць спецбатальйону МВС «Чернігів», який звільняв місто, сказав в інтерв'ю

журналістам про «близько тисячу чеченців». Антоніда Мельникова розповідає про те, що в Луганському скляному заводі в кінці травня бачила «дуже багато людей кавказської зовнішності». Про кавказця, який був серед групи, що його захоплювала, говорить також пастор протестантської церкви. Про «чеченців» у своїх свідченнях згадує Володимир Козюберда. За інформацією наших джерел у міськвідділі, чеченки базувалися в приміщенні ЛРНУ (Лисичанське районне нафтопровідне управління), де також знаходилася «військова комендатура».

Нижче наводимо свідчення людей, які стали жертвами викрадення та застосування тортур у Лисичанську, а також два випадки вбивств.

3.3. ВИКРАДЕННЯ АНТОНІДИ МЕЛЬНИКОВОЇ

Членам мобільної групи вдалося поспілкуватися з Антонідою Федорівною Мельниковою, 1957 р.н., головою окружної виборчої комісії № 110 з центром у Лисичанську, яка стала жертвою викрадення та насильства з боку бойовиків. Напередодні викрадення окружна виборча комісія зазнавала неодноразових залякувань та спроб штурму з боку учасників НЗФ, дехто із членів комісії побував у полоні.

«Нас всіх, представників окружної комісії, дільничних комісій почали переслідувати. Нам почали надходити погрози. Мені на мобільний телефонували і запрошували на зустрічі з Болотовим, який на той момент був самопроголошеним губернатором Луганської області. У відповідь на ці пропозиції я глузувала, мовляв, хто такий Болотов, це той бандит? я його не знаю і знати не хочу. Спочатку мені дзвонила жінка, представлялася прес-секретарем Болотова, потім жінка, яка назвалася „секретарем Центральної виборчої комісії“. 7 травня в Попасній при передачі територіальним виборчкочкам печаток та документації на приміщення був здійснений напад, озброєними людьми був викрадений один із членів окружної виборчої комісії Сергій Лозовий, документи знищені.

«Невдовзі того ж дня з телефону Лозового мені подзвонили бойовики і поставили ультиматум: якщо я не приїду в Попасну, то вони членів комісії повезуть на барикади, на СБУ в Луганськ або в Слов'янськ. Згодом Лозового відпустили. Через 10 днів, 17 травня ситуація повторилася в Кіровську, куди члени окружного виборчкому приїхали передавати документи. Щоправда, цього разу їм вдалося вчасно втекти», — розповідає жінка про передумови свого викрадення та додає, що в Попасній на той момент вже вивісили російський прапор — перший у Луганській області, а Кіровськ досі знаходиться під окупацією.

Коли 21 травня сталася перша серйозна спроба нападу на окружну комісію в Лисичанську, членам комісії вдалося втекти та врятувати печатку виборчкому. «Вони зайшли в бухгалтерію, почали громити кабінет. Коли я сказала, що є громадянкою України і знати не знаю ніяких болотових, то один з них пересмикнув затвор автомата і приставив дуло до моїх грудей. Працівники бухгалтерії віддали їм усі документи, а сама я побігла рятувати печатку окружного виборчкому... Бойовики зірвали прапор зі стіни в приміщенні, де засідала окружна комісія, повіламували двері, все поперевертали,

але з сейфом зробити не змогли нічого. Винесли ПК, документи».

Викрадення Антоніди Мельникової сталося 24 липня, близько 10.30 ранку, коли вона пішла подивитися на захоплені на той момент СБУ та виконком Лисичанська.

«Біля СБУ я побачила плити поперек дороги, зенітку, людей у камуфляжі з автоматами. Коли проходила повз групу людей біля виконкому, мені вслід раптом закричали „Стояти!“ І почали клацати затвори. Я спробувала тікати, але зупинилася. За мною біг натовп, першим у цьому натовпі був громадянин Єременко, який потім став другим самопроголошеним мером Лисичанська. Саме він першим мене і наздогнав, зі всієї сили вдарив по голові, я відлетіла до стіни і сильно вдарилася головою. Він кричав «с**а, б**ьдъ, куди ти поділа печатку?» Один із цього натовпу був серед групи, яка напала на окружком 21 травня: високий, здоровенний, хрипів басом. Він мене взяв як кошеня однією рукою, другою — лупив прикладом. Весь натовп на мене накинувся — біли, тягали за волосся. І тут один із них каже: «Командир сказав на базу на допит». У цей час під'їхала машина, стара четвірка жовтого кольору. Мене садять на задні сидіння між двома озброєними чоловіками. Я намагалася

з ними розмовляти, але той, котрий сидів ліворуч (сказав, що йому 18 років, може і не 18, але дуже молодий і, судячи з вигляду, — наркоман), всю дорогу бив мене в ногу прикладом і говорив: «мовчи, с**а! „називав мене зрадницею. Коли ми проїжджали повз церкву — вони хрестилися».

Антоніду Мельникову привезли на Лисичанський скляний завод, який був одним із основних місць утримання заручників.

«На території заводу на той момент вже знаходилося дуже багато військової техніки, машин, танків не бачила, але БТРи були, зенітки були, повно озброєних людей. Якраз напередодні 22 травня вони прийняли перший бій на Томашівському мості. Вони були розлючені. Коли ми зайшли до двоповерхової будівлі заводоуправління, один із терористів зняв з мене сонячні окуляри і сказав, що вони мені більше ніколи не знадобляться ... Потім прийшов інший і заявив: „Командир сказав, що допиту не буде. У розстрільну кімнату її „Ми спустилися на перший поверх і пройшли до кінця коридору. Двері в усі кабінети були відчинені, там я побачила багато людей у камуфляжі: хтось спав, комусь робили перев'язки. Коли мене підвели в кінець коридору, то почали шукати ключі від цієї розстрільної кімнати, щось метушитесь, але так і не знайшли».

У так звану «розстрільну кімнату» жінку так і не завели — бо не знайшлося ключів від неї. Вона так і не зрозуміла — «жарт» це був чи її справді збиралися розстрілювати, але передумали. За кілька годин прийшов «Командир» (саме так він велів називати себе). Антоніда Мельникова описує таким чином: «Камуфляжні штани, португез, чорна футболка, лисий, низький. Але мені здається, це був не Мозговий. Він сказав: „ваши активісти все про тебе розповіли ... Ти — бютівка“. Жінка заперечила: вона була представником кандидата Тимошенко на виборах, але в партії ніколи не була. „Далі він дорікне мені тим, що ми проводимо вибори. Я заперечила і сказала, що виборів ми вже не проводимо. Я запитала його, за що мене побили, а у відповідь почула, що „наші люди нікого не б'ють. У тебе є претензії?“. Я сказала, що ні. Зрештою, він мені сказав: „Якщо хочеш жити, віддай печатку і ключ від сейфа“ і наказав везти мене додому, щоб забрати печатку і ключ... Мені здається, що вони отримували премії за печатки. Тому що мені дзвонили члени дільничних комісій і розповідали, що їх шукали

Огляньте моніторами приміщення в колишній конторі Лисичанського скляного заводу

Друге огляньте моніторами приміщення в колишній конторі Лисичанського скляного заводу

по хатах і відбирали печатки, незважаючи на те що вибори ми не проводили».

Антоніді Мельниковій повернули сумку, посадили на переднє сидіння автомобіля «Шевроле» («Видно було, що вони цю машину щойно в когось відібрали, бо вони її розглядали, ахали і охали») та повезли додому, де вона віддала бойовикам печатку окружкому № 110.

Протягом двох тижнів після цієї події жінка переховувалася, далі переїхала додому, але не вмикала світло і спала між стінкою та диваном, аби в разі появи бойовиків було менше шансів, що її помітять. В лікарню вона звернулася тільки в червні, «але й там я не могла сказати правди, довелося сказати, що впала». Своєї пошкодження жінка описує таким чином: «У мене була нога в синцях від ударів прикладами,

гематоми були на спині і руках. Вони не сходили близько 2-х місяців. Лоб був розбитий від удару об стіну. Мені також вивернули руку, у мене вона зараз частково не робоча».

Що знаходиться в цій так званій «розстрільній кімнаті» — невідомо. Прикметно, що саме в цю кімнату учасникам мобільної групи не вдалося потрапити, хоча завдяки домовленості з розквартированою нині в приміщенні Лисичанського скляного заводу бригадою ЗСУ, вони змогли дістатися до приміщення колишньої заводської контори. Утім, сталося це ще до того як респонденти детально пояснили нам своє місце утримання та вказали на розташування т.з. «розстрільної кімнати», тому ми не вимагали провести нас саме в цю частину будівлі.

3.4. «ДИСЦИПЛІНАРНИЙ» ЗАРУЧНИК

Н а скляний завод потрапляло багато полонених, у тому числі, — дисциплінарних. Учасникам мобільної групи вдалося поспілкуватися з жінкою, чий чоловік був у полоні на початку липня саме через порушення комендантської години, яка була встановлена в місті учасниками НЗФ (22.00).

Вона розповідає: «В 5–10 хвилин на одинадцятку мій чоловік вийшов із дому провести друга, який живе в 3-х хвилині від нашого дому. Додому не повернувся. Телефон був недоступний». Через знайомих жінці вдалося з'ясувати, що чоловік перебуває на склозаводі. Жінка розповідає зі слів чоловіка, який відмовляється від особистого спілкування з моніторами:

«Його везли на базу в багажнику. Він намагався звідити вирватися і пошкодив авто, за це на нього ще більше

„образилися“. За порушення комендантської години зазвичай давали 3–5 днів, але оскільки він ще й пошкодив авто, то йому дали 10 днів. Коли привезли, завели в кімнату 3 × 4. Світла не було. Багато людей лежало на підлозі. Його посадили на стілець, де він просидів кілька годин. Потім прийшов чоловік. Вивів у коридор, почав питати про дилерів наркотиків, але чоловік про це нічого не знав. За це його били в коридорі, руками і ногами. Вони напиваються, і луплять усіх підряд. У кімнаті містилося чоловік 10–15, але кімната була не одна. Я поїхала за ним наступного дня. Мені сказали, що вони праві і затримали його правомірно. У них нібито є журнал, де все зафіксовано. Потім чоловік розповів, що, коли відбирали його речі, це все записували в журнал — і час затримання, і що саме вилучили».

О 4 ночі чоловіка підняли і наказали мити підлогу, прибирати і готувати їсти. Щоранку на склозаводі відбувалося шиккування в'язнів, його проводив «чоловік із золотими зубами, огрядний, який займався полоненими, його ніби звали Льоха, прізвисько „Гном“, але там у кількох таке прізвисько».

Жінка чотири рази приїздила вмовляти охоронців випустити її чоловіка. Всього в полоні він пробув 5 днів. Його били тільки в перший день під час допиту, потім — не чіпали. Після звільнення в чоловіка «синці були на обличчі, руках, передпліччі, на спині, вухо було синє», але побої чоловік не знімав, заяву в міліцію не подавав.

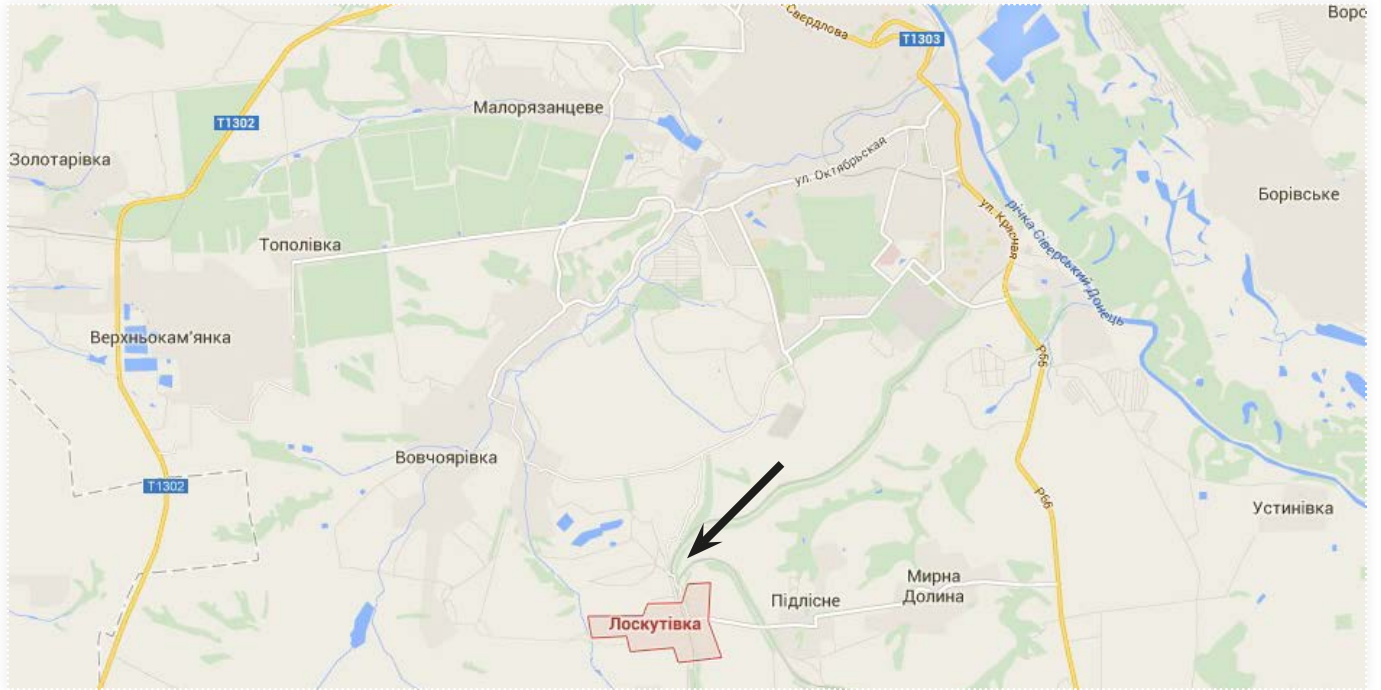
3.5. ВИКРАДЕННЯ ДМИТРА СКОМОРОХА

П ропаганда, яка активно діяла в місті, змушувала учасників НЗФ полювати за «привидами» «Правого Сектора» та Нацгвардії. Яскравим свідченням цього є випадок викрадення, утримування в заручниках, побиття та застосування тортур до Дмитра Миколайовича Скомороха (1973 р.н.), який працював вантажником у магазині

«Луганський делікатес» у Лисичанську. Його справа розширює географію утримування заручників бойовиками. Виявляється, їх тримали не лише в самому місті, а й околицях.

Оскільки на момент перебування моніторів у Лисичанську Дмитра не виявилися в місті, монітори зустрілися з його дружиною Гончаровою Наталею Миколаївною, яка розповіла про подробиці викрадення чоловіка та про свої спроби його розшукати та визволити з полону.

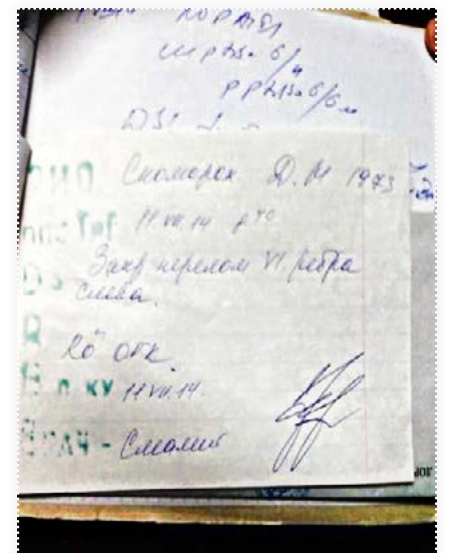
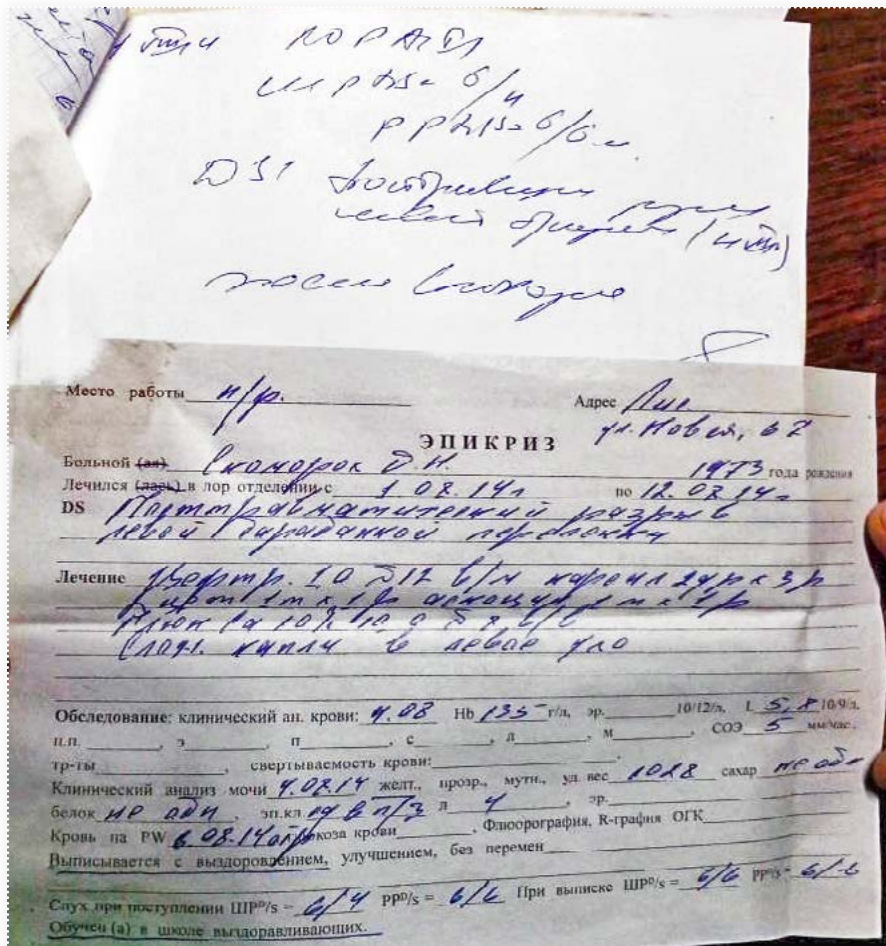

За словами Наталі, їх родина від початку була на проукраїнських позиціях, що вони виявляли в тому числі в соцмережах. Наталя працює у Лисичанському виконкомі в службі у справах дітей. У зв'язку зі своєю позицією отримувала на свою адресу,

по суті, погрози (колеги передавали їй «привіти» від невідомих осіб і радили мовчати). Зрештою, ті колеги, які так само як Наталя були на проукраїнських позиціях, вмовили її видалити все проукраїнське зі сторінки в соцмережі, посилаючись на те, що в іншому

разі «прийдуть за тобою, а потім і за мною». Більше того, в кінці квітня додому до Наталі та Дмитра приїздили незнайомі їм учасники НЗФ у камуфляжі та зі зброєю (на сірому «бобіку»). У грубій формі та з погрозами вони заявили, що знають ніби за цією адресою живе чоловік із західної України, який носить автомат та погрожує, що скоро приїде «Правий Сектор» та Нацгвардія, і вони всіх будуть вбивати. На питання, хто саме їм про це повідомив, вони не відказали. «Тоді ми покликали сусідів і попросили підтвердити, що ми місцеві і що нікого із західної України тут немає, – розповідає Наталя. – Зрештою, вони поїхали, а ми вирішали, що треба тихіше висловлювати свої думки».

4 липня починаючи від 8.15 Наталі почала телефонувати начальниця

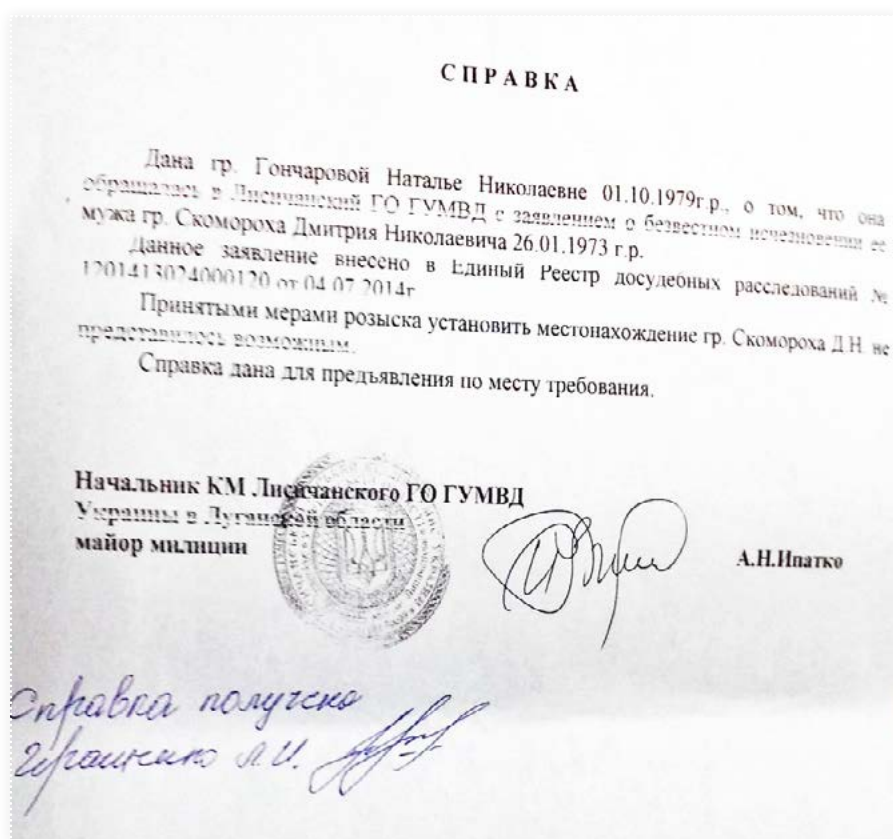

Дмитра, який на той момент вже був на роботі (на роботу приходив рано, бл. 6.00). Саме вона повідомила жінці, що її чоловіка забрали люди в камуфляжі на УАЗику, на якому було написано

«Призрак». Авто від самого ранку чекало на Дмитра біля магазину, і щойно він приїхав і поставив свій велосипед — його викрали. Оскільки Наталя — працівник виконкому, вона спробувала спершу вплинути на ситуацію через «народного секретаря» самопроголошеної міської ради Анатолія Єременка. Він при ній продзвонив кілька номерів, але про Дмитра за цими номерами нічого не повідомили. Принаймні, так він сказав Наталі. Далі Наталя пішла до приміщення ЛРНУ (Лисичанське районне нафто управління), де розміщувалася т.з. «військова комендатура».

Там їй порадили написати заяву про зникнення чоловіка. «Заяву я писала на ім'я коменданта військової комендатури, прізвища не пам'ятаю, бо зараз воно ніде не фігурує. „Військова комендатура“ намагалася грати роль координаційного центру, бо в місті було багато угруповань, які між собою конкурували». Колеги Дмитра з магазину, які були свідками його викрадення, писати заяви до міліції відмовилися.

В подальші дні спроби пошуку Дмитра не увінчалися успіхом. Жінка щодня приходила до ЛРНУ, їй казали, що шукають Дмитра, але його ніде немає. Наталя об'їздила всі місця утримування заручників, зокрема, СБУ, прокуратуру, Лисичанський скляний завод. «Коли я обходила різні місця утримування заручників, усюди перше питання було „А яких він політичних поглядів?“. Відпустили Дмитра 10 серпня близько 15.00. Всього його протримали в полоні 6 днів. Додому чоловік

повернувся з численними забоями, зокрема, закритим переломом ребра. Виявилось, що після захоплення п'ятьма бойовиками його відразу повезли до с.Лоскутовка за 30 кілометрів від Лисичанська, до покинутої військової частини.

Дмитра били протягом трьох днів. Найсильніше — в перший день. Стріляли біля вух, примушували копати собі могили, погрожували, що відрубать ноги, сікли сокирою поруч із ногами. Б'ючи, вимагали якісь списки. Згодом виявилось, що одна з колег Дмитра з магазину, яка була заміжня за учасником НЗФ, сказала своєму чоловікові, що Дмитро

начебто збирає списки «ополченців» та передає їх до «Правого Сектору». Окрім Дмитра, в Лоскутовці утримували ще кількох людей. Кого саме — невідомо, але ці люди були зі значними забоями.

Медичні довідки Дмитра Скомороха за результатами обстеження після звільнення з полону.

Міліція, до якої звернулася Наталя, видала їй довідку про «свою безпорадність».

«Принятими мерами розыска установить местонахождение гр.Скомороха Д.Н. не представилось возможным», — написано в документі.

3.6. ВИКРАДЕННЯ ПАСТОРА ПРОТЕСТАНТСЬКОЇ ЦЕРКВИ

Частина випадків викрадення та взяття в полон у регіоні перебувають на межі ідеологічних мотивів та особистісних. Очевидно, що ситуацію правового хаосу використовували з метою точкових розправ над певними людьми.

В якості співробітниць служби у справах дітей, Наталя Гончарова розповідає, що стикалася з випадками, коли дружини просили бойовиків «виховувати» своїх чоловіків — забирати їх на окопи, наприклад. Щоправда, потім була проблема з тим щоб отримати їх назад.

Яскравим прикладом межування особистих мотивів та ідеологічним є випадок викрадення пастора однієї із протестантських церков (він забавив не публікувати свого імені), який був захоплений прямо у приміщенні своєї церкви у с.Привілля неподалік Лисичанська.

27 червня відразу після служіння в церкву увірвалося бл. 6-х людей у масках з автоматами, вони закричали «Всім на підлогу!». «Почали бігати, нишпорити, — розповідає пастор. — Один із них, який був без маски, мав кавказькі риси обличчя. Вони були ніби перелякані, мені здається, вони щось прийняли. Один із них погрожував моїй дружині, що пристрелить. У нас там була ще й дівтора. Один крикнув „Хапайте дітей!“, але вони встигли втекти».

Чоловік упевнений, що в привілля бойовики заїхали не випадково, адже досі в цій місцевості люди зі зброєю помічені не були: «Один із наших братів одружився на дівчині, сім'я якої не схвалювала його кандидатури, бо він колишній ув'язнений, який, до того ж, має проукраїнську позицію. Рідний брат цієї дівчини Руслан належав до ополчення, і був у складі тієї гвардії, яка приїхала нас захоплювати. Це була свого роду особиста помста, але вона переросла в інший мотив — а саме мотив того, яку сторону ми підтримуємо. За кілька тижнів до того ми з дружиною їздили на Західну Україну в гості, — і це перше, про що мене почали допитувати ще в церкві».

Бойовики приїхали на двох авто — легковому та джипі. Двох людей — пастора та згаданого чоловіка, який з особистих причин не влаштував бойовика Руслана, завантажили в авто та вивезли спершу в невідоме нашому співрозмовнику місце, яке він зазиває

боксом. Руки пастора були зв'язані, всі його речі забрали, включно з мобільним телефоном та грошима.

«Коли нас привезли в бокс, відразу приставили пістолет до потилиці і почали кричати

«Говори!» Я запитував: «Що говорити? Задавайте якісь питання». Потім посадили на стілець, почали запитували, чим ми поїмо своїх вірян — «що вони як зомбовані», почали перевіряти наші вени. Питали, хто в нас у церкві старший. Згодом обливали ноги бензином, погрожуючи тим, що підпалять, але не підпалили».

Один із бойовиків завдав пастору сильного удару, в результаті якого зламав верхню щелепу. Другого чоловіка били ще сильніше, вимагали йти писати заяву про розлучення з сестрою бойовика Руслана. Пастор згадує, що один із бойовиків називав себе «руським». Більше людей у боксі не було. Коли їх виводили після допиту, чоловік побачив двір і що вони знаходяться в якійсь незнайомій йому замиській місцевості.

«Коли мене вели, то постійно нахилили голову, тому складно було зорієнтуватися на місцевості. Потім мені надягли на голову балаклаву — таким чином щоб я нічого не бачив, а іншого захопленого посадили в багажник.

Нас повезли на скляний завод. Туди ми приїхали вже вночі. Хтось скомандував, мовляв, цього — сюди, а іншого — туди. Мене повели до колишнього

бомбосховища. Там я один провів усю ніч. Я був у жахливому стані, у мене дуже боліла зламана щелепа. Але їх дратувало моя спокійна врівноважена поведінка».

Зранку 28 червня пастора повели в місцеву «казарму» працювати. Йому дали напарника, разом із ним вони прибирали другий поверх колишньої контори, де жило командування бойовиків. «Мого напарника також вночі привезли. Виявилось, він наїдпитку їхав в авто, його зупинили, він почав огризатися — і за це отримав постріл у стопу. Він сам діставав цю кулю, а в медпункті йому зробили перев'язку, пізніше возили його на перев'язку до лікарні».

Після прибирання пастора послали розвантажувати «Урал» зі зброєю. Там були десятки гранатометів та «мух». Після розвантажування — знову прибирання — кімнати комбата на другому поверсі колишньої заводської контори, далі — риття окопів.

У присутніх на території склозаводу бойовиків нашивок на камуфляжах не було, тільки георгіївські стрічки. Всього ж бойовиків тут було, за словами пастора, близько 500 осіб.

Усього протягом доби перебування в полоні пастор бачив на території склозаводу більше 20 арештантів. Для них були відведені дві кімнати на першому поверсі колишньої контори в кінці коридору. З декотрими з них він встиг поспілкуватися. Один із них був

йому навіть знайомий раніше. «Він — любитель випити, ніде не працював. Виявилося, що він сам із цього району — Стекольного, колишній арештант. Коли йому запропонували піти в ополчення — погодився... Двоє арештантів розповідали, що були затримані просто через те, що вийшли в магазин. Одного звинуватили в тому, що він із „Правого Сектора“ і дуже сильно побили, хоча він був дуже кволий, на вигляд мав років 45».

Ближче до вечора, близько 17.00 на пастора вдягли наручники та привели до великого цеху, де в бойовиків було стрільбище. Сказали: «зараз прийде „доктор“ з тобою розмовляти». «Доктор» і ще один, як мені здалося,

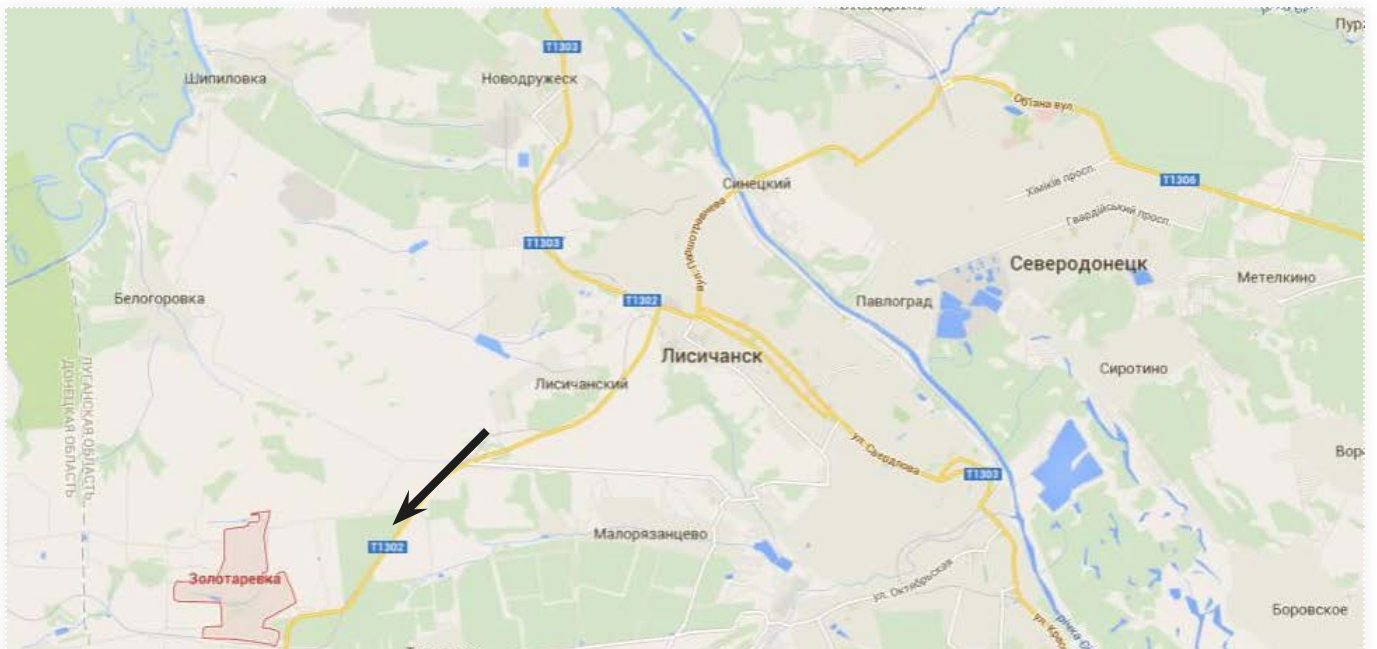
росіянин допитували мене, що я знаю про зачистку. Я кажу, мовляв, знаю, що в місті говорять про якусь зачистку, але не знаю, про що це. Запитували про вбивство дітей у Щасті. Запитували, як я буду зустрічати українську армію. Під час цього допиту доктор «стріляв мені над головою спершу з пістолета, а потім взяв автомат і стріляв із нього, а ще вдарив прикладом у плече. Це все тривало близько півгодини».

Далі пастора повели до однієї з кімнат арештантів, яких було близько 10 осіб. Чоловіку було складно дихати через зламану щелепу, але в лікарню його не відпустили, на місці його оглянула медсестра, хоча це ніяк не зарадило.

Коли його вже збиралися відправляти на риття окопів у місто, з'ясувалося, що на прохідній склозаводу стояли його мама та тітки, які прийшли вимагати його визволення. І це вдалося — завдяки тому, що одна з його тіток виявилася членом КПУ і особисто знала когось зі старших на склозаводі на прізвище «Гном» (це саме прізвище згадується в свідченнях дружини жертви викрадення, який також перебував у полоні на склозаводі).

Усього полон пастора тривав близько однієї доби. Після звільнення пастор виїхав із Лисичанська, повернувся після звільнення. Заяву до міліції не писав.

3.7. ВБИВСТВО НАЧАЛЬНИКА СЛІДСТВА ЛИСИЧАНСЬКОЇ МІЛІЦІЇ ПЕТРЕНКА

На момент викрадення Віталій Петренко був в.о. начальника міськвідділу міліції Лисичанська. З листопада 2014 року йому мав виповнитися 41 рік. Після початку збройної окупації міста значна частина особового складу міліції пішла у відпустки або на лікарняні. В. Петренко

прийняв рішення залишатися в місті, але, за словами його дружини Наталі (з якою мали нагоду зустрітися монітори та яка працює начальником відділу кадрів у міськвідділі міліції Лисичанська), відмовлявся йти назустріч бойовикам. Вона стверджує, що більшість міліціонерів залишалася вірною присязі.

25 травня до В. Петренка в кабінет

прийшли озброєні люди та забрали з відділку автомати Калашникова та патрони до них. Після цього В. Петренко почав наполягати, аби дружина та діти залишили Лисичанськ через загрозу для них. Наталя з дітьми виїхала тимчасово в Крим, де знаходилася до 4 липня.

Викрадення Віталія Петренка сталося 8 липня. Чоловік виїхав на роботу, але

так туди і не доїхав. Перед викраденням чоловік Наталі нічого не говорив, але вона звернула увагу на те, що з ним «щось не так». Він продовжував наполягати, щоб Наталя з дітьми виїхала з міста. О 8.30 8 липня Наталя почула наполегливий стукіт у двері. Виявилося, що приїхали співробітники її чоловіка, які зрозуміли, що щось сталося, коли В. Петренко не з'явився вчасно на роботі. Його телефон на той момент уже не відповідав. Тієї ночі Наталя не ночувала вдома, а потім виїхала в Сватово, далі — в Харків, де пробула до 28 липня.

З того моменту і аж до середини вересня про чоловіка Наталя нічого не чула.

18 вересня Наталю запросили на упізнання, повідомили, що знайшли тіло, яке може належати її чоловікові. Тіло не піддавалося упізнанню, але в кишені одягу знайшли водійські права на ім'я В. Петренка. Як повідомили Наталі, тіло її чоловіка було знайдене в Золотарівці, воно перебувало там із 12 липня. До вбивства його начебто возили у військкомат у Северодонецьку, але це наразі не підтверджено, доступу до матеріалів справи Наталя не має. Поховали В. Петренка 19 вересня.

На думку Наталі, її чоловіка вбили за те, що він «не хотів контактувати із сепаратистами». За інформацією, отриманою нами від різних джерел, В. Петренко був застрелений у потилицю. Слідством встановлено вже чотири особи, які брали участь у його вбивстві. Усі вони є часниками НЗФ, одного з яких вже немає серед живих, решта троє — втекли з міста на підконтрольну бойовикам. А «здали» Петренка, за словами наших джерел у міськвідділі, його власні колеги.

Була версія начебто В. Петренко намагався кудись втекти, але Наталя її відкидає. Є також неперевірена інформація про інші причини вбивства В. Петренка, пов'язані з «міжусобицями» силовиків. Утім, його колишні колеги наполягають, що він загинув у зв'язку зі своєю позицією, а в міськвідділі вивішений стенд у пам'ять про колишнього начальника слідчого відділу.

Віталій та Наталя Петренки

Стенд, присвячений В. Петренку, в міськвідділі міліції Лисичанська

3.8. РОЗСТРІЛ «ЗЕЛЕНОГО КОРИДОРУ»

Окремий сюжет, що заслуговує на увагу — обстріл «зеленого коридору», який проходив через Пролетарський (Севродонецький) міст і який було оголошено на кілька годин 24 липня під час звільнення українськими військами Лисичанська. Мирне населення, що намагалося залишити місто через цей коридор, — обстрілювали з боку НЗФ.

Зокрема, в сюжеті від 24 липня кореспондента телеканалу «Інтер» Руслана Сметука, де розповідалося про складний процес звільнення міста і зокрема про «зелений коридор», сказано наступне: «Сотні людей залишають місто... На жаль, без втрат серед цивільних не обійшлося. Коли ми перебували на одному з блокпостів, через які люди рятувалися, снайпер терористів вбив літнього чоловіка. Сталося це в момент перевірки автомобіля, чоловік стояв на одній лінії з солдатом, саме в цей момент снайпер і вистрілив. І інші городяни нам розповіли, як під час евакуації з міста попадали під обстріл бойовиків. „Я куцями йшла, по мені вогонь вели“». <http://podrobnosti.ua/podrobnosti/2014/07/24/986190.html>

Моніторам вдалося зустрітися в Лисичанську з чоловіком, батько котрого був застрелений у цьому «зеленому коридорі»,

як стверджує чоловік, снайперською кулею. Це відбулося на перетині вул. Свердлова та Первомайської, який місцеві називають «поворотом Мельникова» від назви шахти, що знаходиться неподалік.

Деталі цієї події чоловік, який забажав лишитися анонімом, описує таким чином:

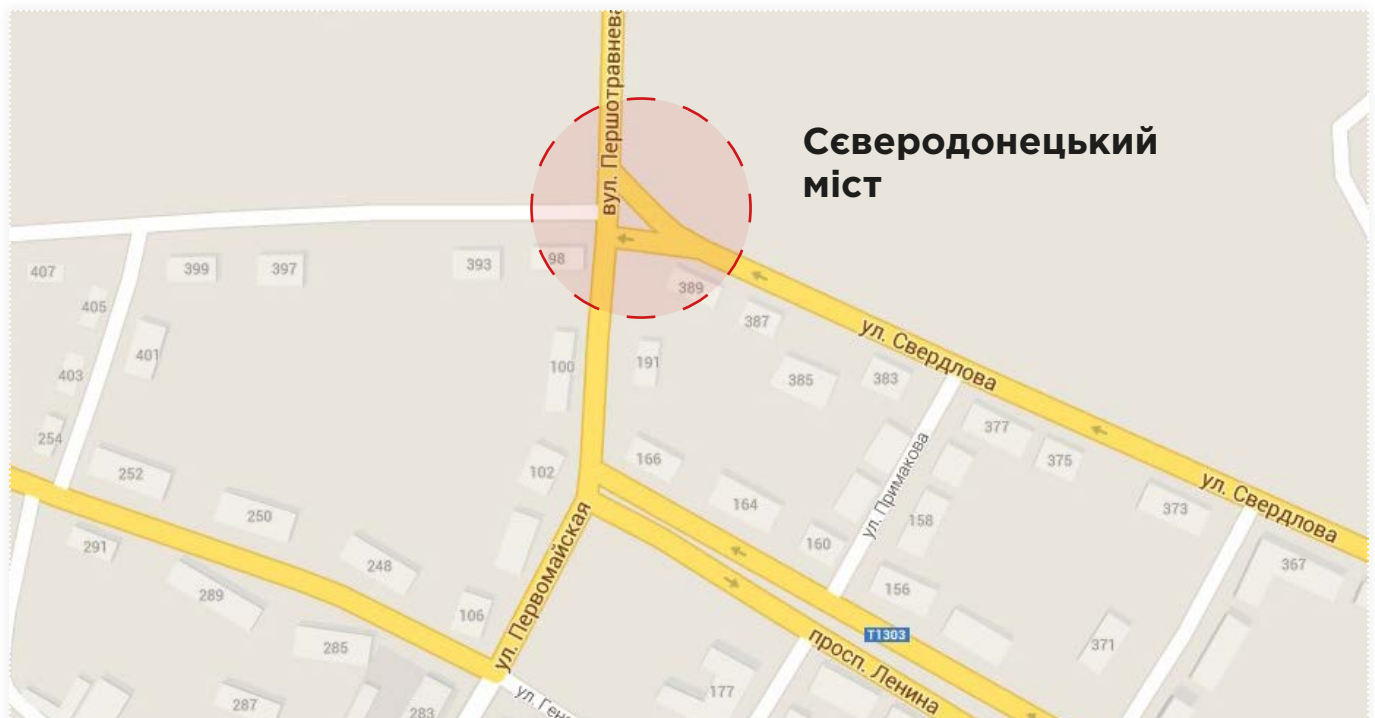
«24 липня, третій день бомбувань. Моя дружина була на 5 місяці вагітності і вже третю добу не спала. Ми вирішили виїхати з міста. Дивлюся — починається рух у бік Севродонецького мосту — хто пішки, хто на велосипедах, хто на транспорті. Тут телефонує тітка, яка на той момент була в Сватівському районі. Вона сказала, що чула ніби в Лисичанську відкрили „зелений коридор“. У нас такої інформації не було. Далі зателефонувала моя сестра і сказала, що вони вже виїхали в Севродонецьк на таксі, закликала нас виїжджати. Сказала, що до 18.00 „зелений коридор“ буде відкритим. Я приймаю рішення виїжджати. Намагаюся викликати таксі, але невдало. Зрештою, мій батько наполіг на тому, що буде нас вивозити. Ми домовилися з ним і після цього вийшли на центральну вулицю Свердлова. По ній їздили швидкі, інші машини. Зі мною стояла дружина, її молодший брат, сусідка зі своєю дочкою. Батька довгий час не було, тому

ми зупинили попутку. Усі сіли, а мені місця не вистачило, я лишився чекати на батька. Дочекався. Починаємо їхати. І тут на „повороті Мельникова“ з провулка з лівого боку прилітає куля йому в бік, проходить через двері. Я думав, незначне поранення. Запитую:

«Тебе поранено?» Каже «так», встигає зупинити машину. За секунду він вже був неживим, дивився вперед застиглим поглядом. Я привіз його до центральної лікарні протягом 5–10 хвилин. Там моментально відреагували, але було вже запізно. Батька відвезли в морг. І тут почався реальний бій. Кулі літали над головою. Я зрозумів, що ніякого «зеленого коридору» вже не буде».

Наш співрозмовник — колишній український військовослужбовець-контрактник, учасник миротворчого контингенту в Косово. Він вважає, що цей постріл не міг бути випадковістю.

«Спершу я собі думав — ну чого б це снайпер стріляв у нас, а потім побачив кілька авто з такими ж кульовими отворами збоку. Швидше за все, це була тактика, а ніяка не випадковість... Коли наближались українські війська до міста, вони почали займати оборону. Мені здається, в них був якийсь бойовий досвід. Ополченці, основна маса — були під їх керівництвом, виконували команди», — каже чоловік.

Вул.Свердлова, № 381, свідки, ймовірно, був здійснений постріл

Дорога для виїзду з міста була одна, всі люди та транспорт рухалися по ній.

Кулю із тіла загиблого чоловіка не діставали. Патологоанатом робив висновок про смерть чоловіка без присутності його сина. Наш співрозмовник каже: «Я так розумію, патологоанатом робив оцінку на око, бо було дуже багато людей мертвих. Написав у довідці, що смерть настала у зв'язку з осколочним пораненням». На питання, чи не намагався він цей висновок оскаржити, чоловік відповідає: «Розумієте, ситуація була така що сперечатися навіть ні з ким було тоді... Не було представників МВС... Були військові, але то не їх функція. В мене була одна мета — нормально поховати батька. Але навіть цього не вдалося, без священника ховали 27 липня. Хоча можна сказати, що нам пощастило що батька хоча б вдалося поховати. Це тільки завдяки знайомим у похоронному сервісі. Коли відкривали морг щоб я забрав тіло батька, я побачив там гору мертвих тіл».

Невдовзі чоловіка викликали в міськвідділ міліції, де він спілкувався

зі слідчим. «Він вказав мені на статтю. Вони розглядають це як наслідок терористичного акту, тобто все пішло під одну гребінку». Про хід розслідування чоловіка не повідомляли, але в те, що знайдуться винні, — він не вірить.

Разом зі співрозмовником моніторам вдалося побувати на місці вчинення злочину. Чоловік показав місце, де, на його думку, міг знаходитися снайпер та звідкіля міг здійснюватися постріл. Це дах будинку № 3 по вулиці Свердлова. Горище в цьому будинку не закрите, а на стіні біля входу на горище помітні ймовірні сліди від взуття на стіні. Моніторам вдалося легко потрапити на горище. Утім, там віднайти якісь сліди перебування снайпера не вдалося.

Імовірна позиція снайпера (вид ізсередини)

Окрім того, наш співрозмовник згадує кілька важливих епізодів, які члени мобільної групи не мали можливості перевірити, але які потребують перевірки.

Перший сюжет — авто з дітьми, яке начебто також було розстріляне

в «зеленому коридорі». Чоловік розповідає: «Побачив машину червоного кольору. На лобовому склі було написано „Діти“. Я бачу, що авто битком набите дітьми, починаю махати, мовляв, куди ви йдете, зупиніться. Водій не відреагував, я чув, що врешті решт цю машину розстріляли... Знаю також, що родина з будинку навпроти була розстріляна при виході з коридору. Мені здається, на тому авто могли їхати якраз вони, бо знаю, що перед виїздом вони понабирали в машину сусідських дітей... Дружина розповідала також, що бачила як у колоні людей, що йшла вже за мостом, були люди, які просто падали від пострілів».

Другий сюжет, який чоловік розповідає з посиланням на співробітника: «Він бачив як біля швейної фабрики, що навпроти автовокзалу, під'їхав мікроавтобус, з нього вийшов чеченець (а він служив десь на Кавказі, і може їх відрізнити), приліг на травку, покурив, оглянув свою гвинтівку та поліз на дах швейної фабрики. У машині, яка його підвозила, він був не один. Судячи

Горище будинку № 381, з якого, ймовірно, було здійснено постріл

Орієнтовне місце розстрілу авто

Вхід до горища будинку №381

Горище будинку №381

з усього, їх розвозили по позиціях. Це було 24 липня. До цього снайперів помічено не було».

Вже після звільнення, за словами нашого співрозмовника, українська армія попереджала жителів міста, що лишилося дуже багато снайперів, тому переміщатися містом поки що не бажано. Це була не офіційна інформація, а чутки, що передавалися з вуст в уста.

Третій сюжет, що потребує перевірки: «Працювали навіть жінки-снайпери, на териконах дуже зручна позиція. Клади людей направо і наліво. Знаходили також щитки, елементи амуніції війської, які були на порядок менші за чоловічі».

Мобільній групі стали відомі також випадки взяття в полон наступних людей у Лисичанську. Утім, вони відмовилися від спілкування з учасниками мобільної групи або просто не були нами знайдені.

- У полоні в будівлі прокуратури близько тижня перебував начальник тепломережі — за, що відмовився платити зарплату учасникам НЗФ, які зі зрозумілих причин не виходили на роботу.
- У полоні на склозаводі близько місяця був також колишній кадровий військовий, за якого в його родичів вимагали викуп. Його примушували воювати за ЛНР, але він відмовився, пізніше втік. Судячи з усього, саме цього чоловіка в своїй розповіді згадує пастор протестантської церкви:

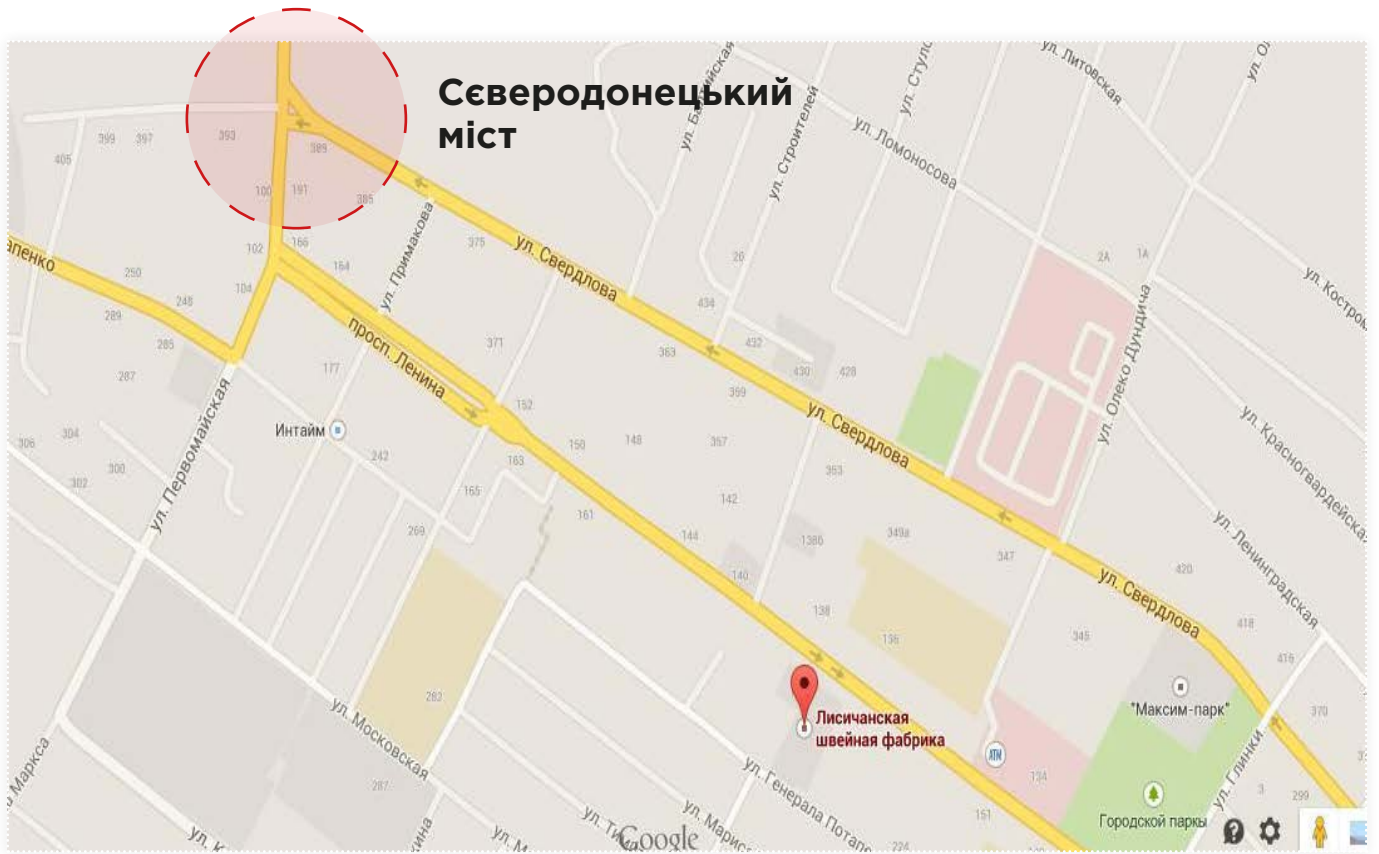
«Розвантажували зброю з „Уралу“ ми разом із офіцером ЗСУ запасу. На той момент він перебував там вже 19 днів. Його послали рити окопи в Слов'янську, двічі „розстрілювали“, намагалися примусити його служити „ЛНР“, але він відмовлявся».

- Бойовики розшукували вчительку українознавства школи № 8, за те, що вона добре висловлювалася на адресу України.

- Начальник відділу громадянської оборони населення Лисичанського виконкому, за непідтвердженою інформацією, в кінці травня вчинив самогубство унаслідок тиску на нього з боку бойовиків. Його залякували, вимагаючи підготувати належним чином бомбосховища, інакше — розстріл. Утім, самогубство було представлене як серцевий напад. Що саме написано в медичній довідці — невідомо.

Імовірна позиція снайпера (вид ізсередини)

3.9. РОЗСЛІДУВАННЯ

Зджерел у правоохоронних органах нам вдалося отримати роздруківки зареєстрованих у ЄРДР звернень щодо незаконного позбавлення волі під час окупації (ідеться про заяви, зареєстровані від червня 2014р. до вересня 2014 р.). Таких заяв нараховується 37, в усіх них майже однакова фабула: невстановлені особи в камуфляжній формі незаконно позбавили волі або викрали громадянина Х. Лише окремі справи із цих 37-ти — закриті. Варто

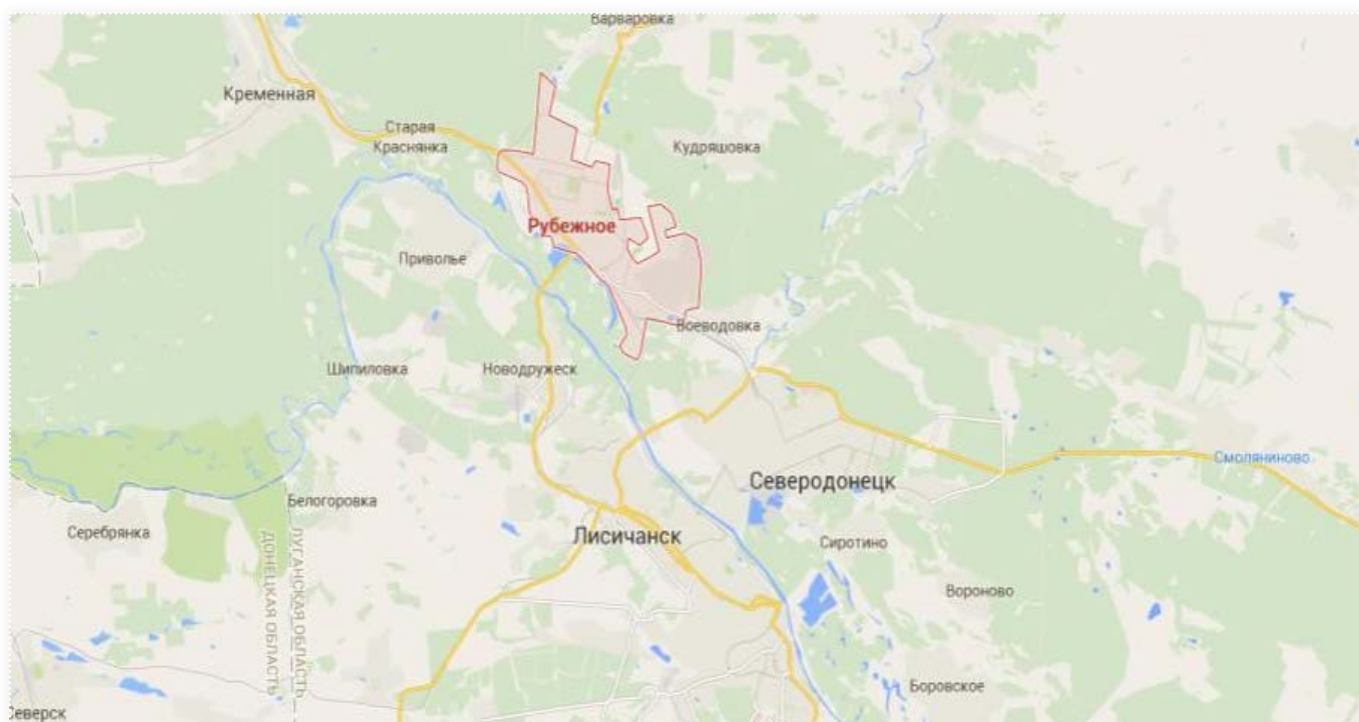
враховувати, що далеко не всі жертви викрадень та катувань зверталися із заявами до правоохоронних органів. Такі звернення — це швидше виняток. Тому робити висновки про кількість заручників, виходячи з цього списку, вважаємо недоречним.

Кількість зареєстрованих вбивств — 21. Проте значну частину з них складають смерті, що настали внаслідок осколочних поранень. Особливу увагу звертає те, що кілька останків виявлено в одному й тому самому місці, а саме

водоймищі Шкляр. Це популярне серед місцевих людей місце риболовлі, що знаходиться в Лисичанську. За неперевіреною інформацією, у радянські часи там знаходилася в/ч 21335.

Усі справи, пов'язані з періодом окупації та діяльністю НЗФ перебувають у підслідності СБУ. Тому в МВС нас не поінформували про перебіг їх розслідувань. Наразі ми чекаємо відповіді СБУ на інформаційний запит.

4. РУБІЖНЕ

4.1. ХРОНОЛОГІЯ РОЗВИТКУ ПОДІЙ У МІСТІ В ДОСЛІДЖУВАНИЙ ПЕРІОД

22 травня 22.05.14 — в Рубіжному, приблизно з 2:00 до 6:00, було чути перестрілку з автоматичної зброї в районі Томашівського мосту. Перестрілка і вибухи тривали до ранку. Також постійно було чути постріли з великокаліберної зброї, а, можливо, з гранатометів або мінометів. Був підірваний міст через річку

Донець. Зранку з перебоями працював мобільний зв'язок.

23 травня — Укрсоцбанк припинив роботу в Рубіжному. Бої в Рубіжному: <https://www.youtube.com/watch?v=R-DclQZFp4U#t=73>

27 травня — вибухи і стрілянина, причина — незрозуміла.

28 травня — бойовики задіяли викрадені машини швидкої допомоги для перевезення боєприпасів. Цього ж дня

невідомі розстріляли житлові квартали міста. При нічному обстрілі в Рубіжному постраждалих немає, але частково пошкоджено 6 будинків. Спікер АТО Вячеслав Селезньов заявляє, що по житлових кварталах стріляла не українська армія. Бойовики обстріляли блокпости сил АТО і житлові райони міста. Вогонь вівся з автоматичних гранатометів (імовірно АГС-17 або АГС-30) і мінометів з житлового кварталу по вулиці Трудова.

30 травня — бойовики перекрили дорогу з Рубіжного <https://www.youtube.com/watch?v=AEg3nuEr1UM#t=98>

Ніч із 4 на 5 червня — починаючи з 22–00 по 00–30, а потім у 4–00 рубіжани чули вибухи. Деякі були дуже сильними, схожими на підривні хвилі в районі Краснянки на околицях Рубіжного. Але міст Томашівський вже був на той час підірваний. Рубіжани не тільки чули, але і «бачили» вибухи: ракети хвилинами висіли в повітрі, вогні після вибухів летіли в бік 7-го мікрорайону та СШ № 10.

15 червня — ополченці напали на блокпост ЗСУ. Блокпост знаходиться між селищем Краснянка і містом. Бій почався в 14–00 і тривав більше двох годин. Потужні вибухи і автоматні черги серйозно налякали рубіжан, які вже звикли до нічних канонад, але денний бій змусив багатьох людей шукати укриття.

23 червня — бойовики Мозгового обстріляли блокпости ЗСУ. Приблизно о 4 ранку бойовики Олексія Мозгового здійснили вогневі атаки на блокпости української армії, розташовані в Старій Краснянці і Варварівці.

28 червня — приблизно о 22.00 група озброєних автоматичною зброєю людей, одягнених в камуфляжну форму, обстріляли будівлю Рубіжанського міськвідділу міліції, потім увірвалися в приміщення міськвідділу, і під загрозою застосування зброї викрали два автомати АКС-74 і 120 патронів до них.

30 червня — у місті Рубіжне у дворах житлових будинків помічені танки. Про це повідомили місцеві жителі. В 14.00 надійшло анонімне повідомлення про те, що озброєні автоматичною зброєю люди, одягнені в камуфльований одяг, в масках, під загрозою застосування зброї, на АЗС «Укрнафта», яка розташована по вулиці Миру в Рубіжному, викрадають паливо у великій кількості.

2 липня — о 05.00 снарядами в Рубіжному були пошкоджені будинки № 48 по вулиці Спортивна, будинки № 33 і 40 по вулиці Комсомольська, будинок № 112 по вулиці Померанчука.

За повідомленнями джерела «СВС», 4 липня, група озброєних сепаратистів пройшла по ринку в Рубіжному, зібрала «данину» з деяких торговців.

9 липня — о 10.45 в приміщення Рубіжанського міськвідділу міліції увірвалися озброєні автоматичною зброєю люди, одягнені в камуфльований одяг, і в наручниках вивезли начальника міліції підполковника міліції Шпака Д.Г. в невідомому напрямку. Його місцез перебування досі залишається невідомим.

21 липня — м. Рубіжне звільнене від бойовиків, над виконкомом вивішено український прапор.

Місто Рубіжне знаходилося певною мірою на околиці активності бойовиків у «хімічному трикутнику» Северодонецьк-Лисичанськ-Рубіжне. Тут, по суті, не існувало повноцінної окупації.

За винятком штаб-квартири місцевих лояльних до «ЛНР» афганців. Ця штаб-квартира знаходилася на вулиці Леніна біля магазину «Ласточка». Біля входу до штабу висів прапор ЛНР. Попри це, місцеві таки викрадалися, але відразу вивозилися з міста та утримувалися хто де. Усе залежало, як можна припустити, від того, яке саме НЗФ на них полювало.

За словами джерела в рубіжанській міліції, «група з Рубіжного» займалася катуванням у Северодонецьку. Головною метою їх діяльності був фінансовий зиск. Ті бойовики, які перебували в місті, за словами джерела, пішли до Дрьомова (один із «атаманів»). За словами міліціонера, найбільше діставалося місцевим наркоманам, але не тому що бойовики переживали за здоров'я населення та боролися з наркоманією, а тому, що з родичів цих людей, як вони вважали, можна «збити гроші». «Злиденні проукраїнські активісти», за словами джерела, бойовиків не цікавили.

Вибори президента в травні в Рубіжному так і не відбулися, на кілька дільниць були організовані напади «чеченців». Пізніше, за словами місцевих активістів, кавказців перебили інші бойовики з корисливих мотивів.

Монітори задокументували кілька випадків викрадень людей із Рубіжного. Звідси вони перевозилися до Северодонецька, Лисичанська та Луганська.

4.2. ВИКРАДЕННЯ ЛЮБОВІ Х

Була захоплена в червні та звільнена за півдоби.

Місцева громадська активістка, жінка пенсійного віку Любов Х. починає відлік подій у місті із квітня. Саме тоді в місті, так само як і по регіону в цілому, відбувалася «боротьба мітингів» — проросійських та проукраїнських. Під час одного з проукраїнських мітингів відбувся відомий випадок жорсткого розгону кримінальними елементами рубіжанських проукраїнських активістів: людей душили українськими прапорами, активіста Василя Лютого, вчителя музики зі школи № 9 та проукраїнського активіста, прив'язали до дерева в центрі міста та знущалися

над ним, а також не підпустили до нього фельдшера, який приїхав у екіпажі швидкої, аби надати йому медичну допомогу. Зрештою фельдшер поїхав зі словами «и у меня есть семья, и я хочу жить». Після цього Лютий виїхав на Західну Україну.

Під час окупації, за словами Любові Х., в місті існував навіть підпільний Штаб спротиву, куди входила в тому числі вона, а також кілька десятків проукраїнських активістів. Вони навіть мали можливість збиратися в цей період, хоча й підпільно.

Сама Любов, по суті, стала жертвою викрадення, хоча й лояльного в порівнянні з іншими. Це сталося в червні. Точної дати жінка назвати

не може. Близько 22.00 їй зателефонували на мобільний, знайомий голос запитав її де вона та попросив про зустріч. Вона відчула загрозливий тон, тому вирішила, що не може відмовити в наполегливому проханні про зустріч. Незабаром у її двір приїхала «крута» легкова автівка без номерів. У авто сиділо двоє чоловіків, один із них жінці був знайомий, це був колишній міліціонер, імені якого вона називати не хоче. Другий, як вона вважає, — афганець. Обоє чоловіків були в камуфляжі, авто, судячи з усього, було краденим. На блокпості по дорозі з Рубіжного в Северодонецьк чоловіки показували ЛНРівські «корочки». Жінку привезли в приміщення СБУ Северодонецька, де,

як тепер відомо, утримувалися заручники. Один із чоловіків дав інструкції Любові: «Тільки не кажи, що ти проукраїнська». По дорозі їй повідомили, що вона має «впізнати козлів». По приїзді Любов Миколаївну завели до підвалу СБУ, де з'ясувалося, що її туди доставили на «впізнання». Спершу їй показали одного з колишніх міліціонерів, який свого часу працював міліціонером у Рубіжному (зараз займається приватною адвокатською практикою) і, за словами активістки, мав погану славу людини, що пов'язана з наркотиками. Вона побачила його, прив'язаного до стільця, спершу він був з мішком на голові. Коли Любов запитали, чи впізнає вона його,

вона сказала: «Я його не впізнаю». Далі жінці показали іншого затриманого — це був колишній працівник прокуратури (зараз займається приватною адвокатською практикою разом зі згаданим вище чоловіком). На чоловікові були помітні сліди побоїв, він сидів у кутку в підвалі, але в іншому приміщенні. Їй так само попросили його впізнати, але вона відмовилася, пославшись на те, що його не знає.

Про перебування обох чоловіків у полоні є інформація у цьому розділі.

Жінка стверджує, що в цьому підвалі був відчувався трупний запах, але більше жодних людей або тіл померлих вона не бачила. Її при цьому не били,

не зв'язували, наручники не одягали, поводитися з нею в цілому коректно. Любов Миколаївна розповідає, що в дворі СБУ побачила багато автівок без номерів. На її думку, ці авто, швидше за все, були краденими.

Вже на світанку її повезли додому, вже на іншому авто. По дорозі їй повідомили про те, що «нам відомі всі ваші адреси», що звучало як погроза. Також сказали про те, що «якщо прийдуть наші — ми будемо ваших вбивати». Один із чоловіків зізнався Любові Миколаївні, що його запросили в ЛНР в якості «спеціаліста», а піти йому тепер не так просто. На цьому епізоді з її викраденням був вичерпаний.

4.3. ВИКРАДЕННЯ ВОЛОДИМИРА КОЗЮБЕРДИ

Був викрадений у червні, перебував у полоні 3 дні.

У справі Володимира Козюберди є одночасно кілька прикметних моментів. Зокрема, він розповідає про те, що заручників бойовиків у масовому порядку змушували воювати за

«ЛНР», і багато хто піддавався страху та погоджувався на це, особливо ті, хто був затриманий за «дисциплінарні», а не ідеологічні речі. Окрім того, Володимир є свідком масової присутності в Лисичанську російських військ, представники яких, як стверджує чоловік, допитували його.

Володимир Козюберда, автомеханік із м.Рубіжного, називає себе «простим трудягою», завжди мав проукраїнські погляди. Він почав возити гуманітарну допомогу українським військовим ще в березні (найближчий блокпост був за Новою Астраханню).

«Якось у травні, коли я проїжджав український блокпост із польовою кухнею на причепі, мене хтось сфотографував, при чому в такому ракурсі, що польова кухня стала схожа на гармату. Це фото виставили в інтернет, — розповідає Володимир. — Але про те, що на мене оголошене полювання я дізнався тільки 22 червня, коли мене взяли в полон».

Володимир відмовлявся виїздити на викилки в Северодонецьк

та Лисичанськ, розуміючи, що це — зона ризику. В Рубіжному була натомість порівняна безпека. На один із таких викликів він попросив з'їздити сина (1994 р.н.).

«Він мав би звільнитися за півгодини. Але зв'язок перервався більше, ніж на три години. І я зрозумів, що щось сталося. Потім його телефон увімкнувся, син дзвонить і каже:

«Тату, приїжджай в Лисичанськ». У нього вихопили з рук трубку і сказали — якщо я не приїду через півгодини, то це за півгодини мій син буде вже в Слов'янську, рити окопи. Їм потрібен був я».

Як виявилось потім, син Володимира Козюберди став заручником бойовиків уже в Рубіжному, коли приїхав за викликом: його відразу почали його били прикладами 5-ро людей, заштовхали в авто. За словами В. Козюберди, при цьому був присутній місцевий міліціонер — «без маскування, без камуфляжу... Він тикнув пальцем у сина і сказав: „Так, це син цього евакуаторщика“. Тепер він втік». Авто «Вольво 740», на якому приїхав син Володимира, сів один із учасників НЗФ та поїхав. Авто так і не вдалося повернути.

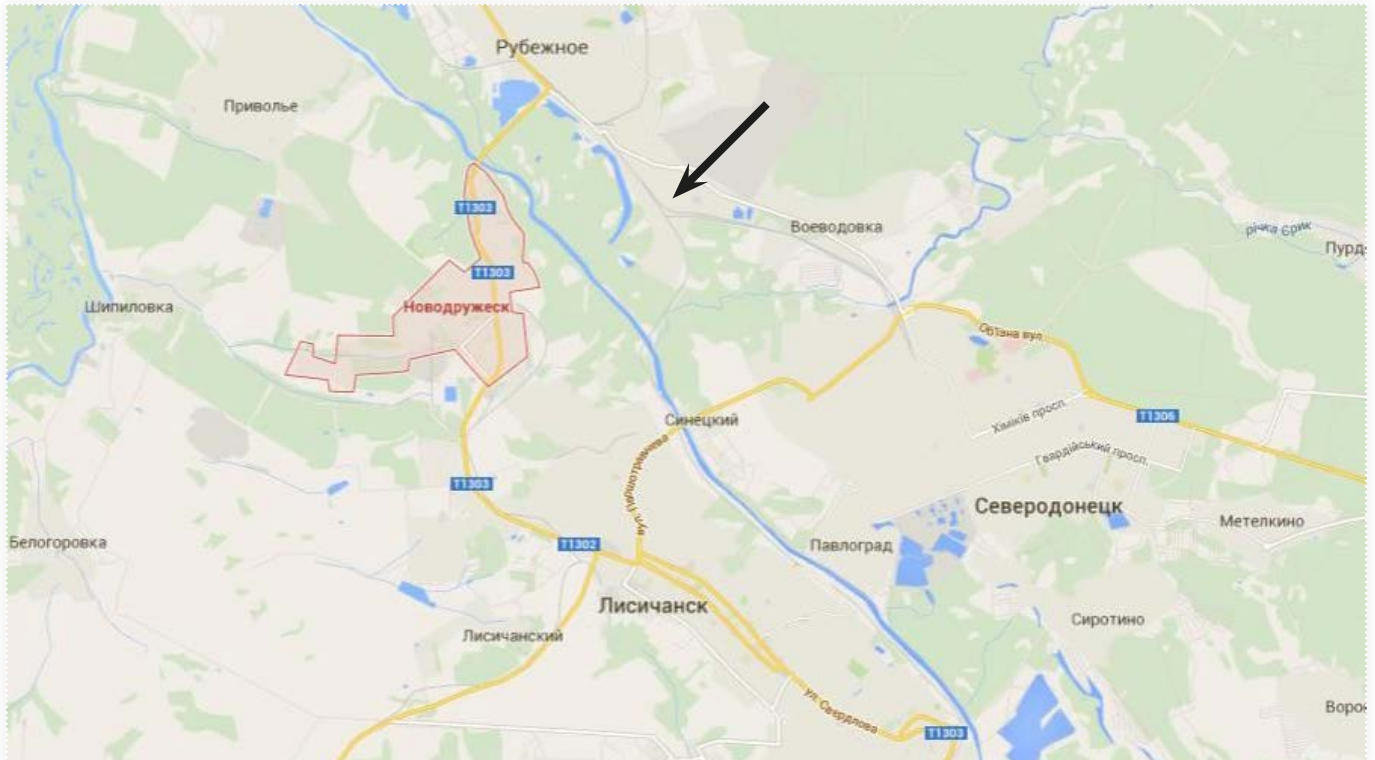
Володимир відразу виїхав за сином. На блокпосту біля заводу «Пролетарій», котрий стоїть на Сіверському Донці, йому надягли мішок на голову, посадили в авто бойовиків, по боках було двоє

людей. Руки не зв'язували. Звідти авто рушило у Новожружеськ.

«Там ми забрали мого сина — він сидів у якомусь їх штабі. Приміщення в центрі недалеко від кінотеатру... Я був із мішком на голові, але мішок просвічувався, і оскільки я знав ту місцевість добре, то зрозумів, де перебуваю».

Далі Володимира разом із сином повезли на Лисичанський скляний завод. Приїхали ближче до вечора. Їх били увесь вечір і всю ніч в одній кімнаті, застосовували електрошокер, душили руками горло, доки чоловік не втрачав свідомість. Чоловік стверджує, що душив його чеченець («я визначив це і за зовнішністю, і за акцентом, і за іменем, але ім'я його я вже не пам'ятаю»). Як каже Володимир, «місцеві нас не катували, тільки росіяни та чеченці». «Два поверхи над нами були заповнені російськими військами». Першу ніч його тримали в одній кімнаті першого поверху заводської контори (в кінці коридору), другу ніч — у кімнаті навпроти. У наступні ночі сильних побиттів не було, але було, як каже Володимир, моральне приниження: «ну, там, цигарки могли об руки тушити...»

«Уже тоді там були на 95% росіяни, і ніхто не соромився, не приходив, вони говорили, от, ми росіяни, прийшли вас захищати, а ви такі-сякі

тут сидите, не захищаєте свій Донбас від „бендерів“, від „правосеків“, вони придуть вас всіх повбивають, дітей ваших поз’їдають, жінок згвалтують. Вони паспорти показували, тикали в обличчя і говорили — ми от з Ростовської області, з Белгородської області. Ось, ми, росіяни, приїхали, а ви тут негідники, сидите, горілку жрете. Річ у тім, що багато кого відловлювали серед ночі з пляшкою пива, відразу тягнули на склозавод, таких десятками тягнули зоночі. Так, 95% було росіян. З сучасним озброєнням, з найсучаснішими оптичними гвинтівками. Щоночі робили вилазки і нишком як виходили, так і приходили — старалися, щоб їх навіть ніхто не помічав. У цих військових були шеврони російські. Оскільки вони нас водили то прибирати туалет, то коридори, все це ми бачили», — розповідає Володимир.

На території склозаводу Володимир помітив сучасні КамАЗ підвищеної прохідності, а також відібраний в українських військових БМД.

«Ми цілими днями працювали на території заводу. Ночами нас били, вимагали, щоб я вступив в їхнє „ЛНР“. Я відмовився. І синові сказав: „Синку, краще терпи побой, ніж завтра тобі дадуть автомат ці негідники в руки, і пошлють в Слов’янськ воювати“. Тоді якраз були запеклі бої в Слов’янську».

Володимиру довелося стикатися з Олексієм Мозговим. «Коли ніхто не захотів вступати в їхні ряди, він уже психував. Вишукував усіх полонених, почав

стріляти з пістолета під ноги. Багато злякалися — чоловік 10. Відразу вискочили і сказали: «ми будемо воювати за «ЛНР». «Політичних» там окрім нас із сином більше не було».

Сина, щоправда, відпустили на наступний день. Постійно на склозаводі утримували, за словами Володимира, до 20–30 осіб. Декого на наступний день виганяли, якщо бачили, що ця людина слабка і їм не знадобиться.

Володимира відпустили через три дні, 26 червня, коли, за його власними словами, бойовики зрозуміли, що він в «ЛНР» не вступить. Пізніше йому пропонували викупити його ж власне авто.

«Через десь тиждень-півтори після того, як я прийшов з полону, приїхали до мене і кажуть: „Ти дай нам 1000 доларів, а ми машину тобі повернемо“. Я їм кажу: не дам і три копійки, вас годувати не буду. І в той же день я виїхав із сином до Харкова. Щоб уникнути ще одного полону. Волонтери для них гірше бійців. З волонтерами поводяться гірше, ніж з полоненими бійцями. Я особисто знаю людину, яку за допомогу армії ввіймали і вивезли до Луганська. Місяць просидів у полоні. Там в СБУ, в Луганську, знущалися над ним, відрізали пів-вуха».

Володимир із сином повернувся в Рубіжне в кінці липня, через три дні після звільнення міста.

4.4. ВИКРАДЕННЯ ВАЛЕРІЯ ХАРЧУКА

Потрапив у полон у травні, був звільнений через два дні.

7 травня бл. 15.00 Валерію Харчуку, місцевому підприємцю, депутату міської ради м.Рубіжне, помічнику одного з колишніх нардепів-регіоналів, співробітник прокуратури повідомив, що на виїзді з міста — «Хоменко (в.о.мера Рубіжного, — прим.ред.), і озброєні люди висадилися», запропонували поїхати з'ясувати що відбувається. Валерій поїхав у район озера Молодіжне. «Я приїхав, побачив Хоменка, афганців, половина з яких була в ополченні. Вони стояли і про щось розмовляли. Я вийшов із машини, підійшов і запитав, що тут відбувається, що це за озброєні люди. Спершу мені сказали, мовляв, вони в них ледь машину не відібрали, потім сказали, що це „наші сепаратисти». Я сказав, що «ваші не значить наші», розвернувся і поїхав. Але раптом дорого мені перегородив автомобіль

«Опель Віваріо». З нього вискочило 7 осіб і відкрили вогонь в моєму напрямку. Люди були в чорному спецодязі, виглядали як співробітники міліції. Я вийшов і кажу: ви берете не тих, бойовики там, заду. Вони відповідають: «значить, ми

беремо того». Одягли на мене наручники. Потім кинули в машину на підлогу, надягли наручники. Уточнили адресу, де я проживаю. Один із бойовиків сів у мою машину. Голову сказали не піднімати».

По дорозі в Сєвєродонецьк викрадачі Валерія, за його словами, хотіли захопити ще кількох людей у Рубіжному, але цього зробити не вдалося. Прикметним є те, що дорогою в авто підідали люди в цивільному та вказували, де живуть активісти. Один із тих, хто був в авто, на блокпостах представлявся «полковником армії ЛНР», говорив, що «взяли правосєка». Валерія привезли в приміщення СБУ Луганська, завели на 4-й поверх. В одному з кабінетів сидів чоловік із табличкою «слідователь Малой».

«Він запитував прізвище, мою партійність, чи був я на Майдані. Я сказав, що був як турист 3 рази. „Які зв'язки з націоналістами маєш?» Я йому пояснив, що я просто жертва обставин, мене спеціально підставили — оскільки я був неугодний. Вони подзвонили в міліцію, і перевірили, чи правда, що я не маю відношення до націоналістичних організацій. Вони сказали, що не маю. Але далі слідчий каже, мовляв, «ви все одно

проти нас». Тоді я почав пояснювати, чому економічно неможливо відокремитися». — розповідає Валерій.

Можливо, на цьому все і завершилося б, якби «слідчі» не взялися за його мобільний телефон. «Одна з їх співробітниць знайшла у мене у Viber переписку з родичкою із Криму, де йшлося про Слов'янськ. Почали звинувачувати мене в тому, що я СБУшник. На мене надягали протигаз, клацали біля потилиці пістолетом. Кажуть: „Коліся вже!“ Я сказав, що не знаю, про що „колотися“. Потім мене повели в інший кабінет. Туди принесли два відра. Сказали, що будуть бити струмом. Але били резиновою палицею. Потім били також і струмом. Імітували розстріл. Це тривало десь до 1 ночі».

Потім Валерія перевели до іншої кімнати. Бойовики знайшли в його телефоні ще одну цікаву переписку.

«Прочитали ще переписку моєї з сестрою Оленою з Криму. Я писав, що Луганську СБУ захопили нікчемні люди, продажні СБУшники, міліція, в тому числі, „беркутівці“, які ухиляються від кримінальної відповідальності».

Уже в цій кімнаті Валерію зламали носа ударом по обличчю. Далі — кількогадинна перерва, і знову катування.

Фото орієнтовного місця викрадення

«Двічі душили. Я двічі втрачав свідомість. Далі він каже: „Ось там стоїть сейф, ти встигнеш в нього застрибнути, якщо ми кинемо гранату — перевірено“. Він кидає гранату, і сам вибігає з кімнати. Граната не вибухає. Він повертається, а я як сидів на стільчику, як і сиджу. Кинув знову гранату, вона вибухнуло, але, мабуть, це була не бойова, а якась звукова. У мене легка контузія. Мене виносять в іншу кімнату. Медики там тиск мені поміряли, таблетки дали».

Валерій заснув, а коли прокинувся, то поруч сидів хлопець. Виявилось, це «ультрас», який сидів в СБУ вже тижень за те, що писав негативні речі про «ЛНР» в інтернеті. Як бойовики його засікли хлопець не знав.

Наступного дня Валерія повели до «заручника з Правого Сектора» Кирила (він був побитим, з проколотими ногами, наляканим), запитували того, чи знає він Валерія.

Потім — знову нова кімната. Туди зайшов 55-річний чоловік, розмахував ножом перед обличчям Валерія, кричав, що якби він потрапив на 5-й поверх, «його б порізали на ленти». Увечері Валерія посадили в авто, надягли балаклаву та, тримаючи дуло біля скроні, повезли в якийсь будинок за межами Луганська. Вже на місці повідомили, що завтра повезуть до Слов'янська, завели до підвалу та закрили.

«Погрожували, що дружину мою привезуть, будуть швалтувати її у мене на очах. Я сказав їм, що протягом доби

вкорочу собі віку. Коли доба минула, я розрізав банку і перерізав собі вену. Сиджу чекаю, знепритомнів. Прокинувся вранці, в кімнаті від мене натекло калюжа крові. Зняв балаклаву, замотав рану. Знайшов куточок металевий, зламав за його допомогою двері. Вибрався з дому і перебрався в інший двір. Нікого не було, навіть постового. Але в сусідньому дворі стояв чоловік. Він без розмови, хто я і звідки, перевдяг мене і вивіз, об'їхавши всі блокпости, крім одного, але на ньому нас не зупинили».

Далі Валерія підібрала дружина. Він поїхав лікуватися до Києва. Дружина Валерія Жанна подавала заяву в міліцію про викрадення чоловіка, але жодної реакції, за словами Валерія, не було.

4.5. ВИКРАДЕННЯ ПОМІЧНИКА АДВОКАТА ЄВГЕНА ЧУДИКА

Потрапив у полон 6 липня 2014 року, пробув у полоні одну добу. Євген працює помічником адвоката.

В неділю 6 липня 2014 року приблизно о першій годині дня Євген приїхав до офісу. В цей момент йому на телефон надійшов дзвінок з телефону його безпосереднього керівника. Проте в слухавці Євген почув голос зовсім іншої людини, який сказав йому їхати в СБУ м.Сєверодонецька, яке на той момент було захоплене бойовиками, — якщо він хоче побачити свого начальника живим. На роздуми дали 15 хвилин. Євген поїхав.

СБУ знаходиться за адресою м. Сєверодонецьк, вул. Заводська.

«Привіз мене на своєму автомобілі знайомий, колишній співробітник Рубіжанського ГУМВС України. Ми з ним домовилися про те, що я залишу у нього свій паспорт гр-на України, мобільний телефон і ключі. Також ми з ним домовилися про те, що, якщо я через 40 хвилин йому не передзвоню, то щоб він їхав в Рубіжне, і більше мене не чекав, при цьому ми домовилися зустрітися не біля СБУ, а десь в місті».

Приїхавши до будівлі СБУ, побачив двох осіб в камуфляжній формі, один з яких тримав у руках автомат. Ці двоє, підійшовши до Євгена, почали

висловлюватись нецензурними словами, потім вдарили його кулаком в обличчя і прикладом автомата в район живота, на руки вдягнули наручники і повели в будівлю СБУ. У дворі Євген побачив автомобіль свого начальника і кілька машин без номерів.

Євгена завели в один із кабінетів на першому поверсі. Там він побачив неповнолітнього хлопця, який був разом із викрадачами. Євгена завалили

на підлогу, почали наносити удари по тілу міліцейськими дубинками, ногами. По голові не били.

«При цьому вони говорили, що я „дострибався, що живим звідси не вийду і т.д.“, все супроводжувалося грубою нецензурною лайкою, вимагали від мене свідчення, що я «кришую» наркоманів, торгую наркотиками, а також запитували, кого саме я «кришую».

Після нетривалого побиття Євгена

відвели в камеру в підвалі, в якій знаходилось ще 7 осіб (деякі з них — жителі м. Рубіжне, впізнали Євгена і сказали, що за чутками він дійсно займається «кришуванням»). Це стало причиною наступного побиття. Заваливши знову на землю, почали бити гумовими кийками, двічі вистрілили з травматичного револьвера (перша куля пройшла по правій руці, друга — влучила в праву лопатку). Далі його прикували наручниками до батареї і продовжили бити, при цьому вимагаючи зізнатися в покриванні наркоманів.

Також Євгенові на голову надягали поліетиленовий пакет, руками прикриваючи доступ повітря. Через деякий час Євген почув кроки і побачив як ведуть того чоловіка, який привіз його з Рубіжного в Северодонецьк. З ним повелись так само як і з Євгеном.

Після того Євгена вивели надвір, показали кілька засипаних ям, сказали, що в ямі знаходяться розстріляні ними люди, і що з Євгеном буде те ж саме.

«Вони дали мені в руки лопату і змусили копати собі могилу. Кілька разів били мене кийком, оскільки я начебто занадто повільно копав собі могилу. Я викопав яму по коліна... Мені сказали, що цього достатньо, щоб мене прикопати. Після цього мені сказали, щоб я встромив лопату в землю, розвернувся спиною до них і обличчям до паркану, щоб мої мізки не заляпали асфальт. Я так і став. Мені до потилиці приставили дуло АК-74, який знаходився в руках у одного з чоловіків, який ще раз запитав, чи не хочу я в чому-небудь зізнатися, я відповів, що я нічого не скоював, після чого він трохи підняв дуло і зробив два постріли, так, що я волоссям відчув постріли».

Євген впав на коліна, йому нанесли ще кілька ударів, і потім здійснили вистріли чергою по землі навколо Євгена. Далі його знову відвели в кабінет, де продовжили бити і застосовувати електричний струм.

«Два дроти мені примотали до великих пальців рук і крутили ручку з періодичністю в кілька розрядів, кожні 3–5 хвилин, протягом приблизно 30 хвилин. Від цього на пальцях у мене утворилися опіки. Весь цей час від мене вимагали зізнатися в злочинах».

Після розмови з особою з позивним «Бармалей», який вимагав зізнатися у всіх «поганих справах», Євгену на голову надягли великий будівельний мішок і почали бити.

«Потім мішок з голови в мене зняли, „Бармалей“ приніс якийсь металевий предмет — чи то паяльник, чи

то кип'ятильник, я погано пам'ятаю. Мені цим предметом припікали п'яти на обох ногах. Прикладали цей предмет по 10–15 сек. Потім, коли предмет вже розжарився, приблизно по 5 сек».

Євгену довелося зізнаватися задля того, щоб вберегти життя. Після нетривалого побиття його відвели в кабінет, де, прикувавши наручниками, залишили до ранку. Приблизно о 6-й годині прийшли знову і почали бити ключкою для гольфу по ногах.

Далі з усіх розмов Євген зрозумів, що починає вирішуватись питання щодо його викупу. Приблизно опівдні

в кабінет завели дядька Євгена, який передав чоловікові 40000 грн.

Коли Євген віддавав гроші «Бармалею», йому наказали написати розписку, що він передає 30000 грн для армії «Юго-Востока». Не 40000 грн, а саме 30000 грн сказали написати в розписці. І при цьому наголошували, нібито ці гроші підуть на дитячий будинок.

Як тільки гроші були передані, Євгенові повернули документи, телефон і відпустили з будівлі СБУ.

«Котел» для мирних мешканців

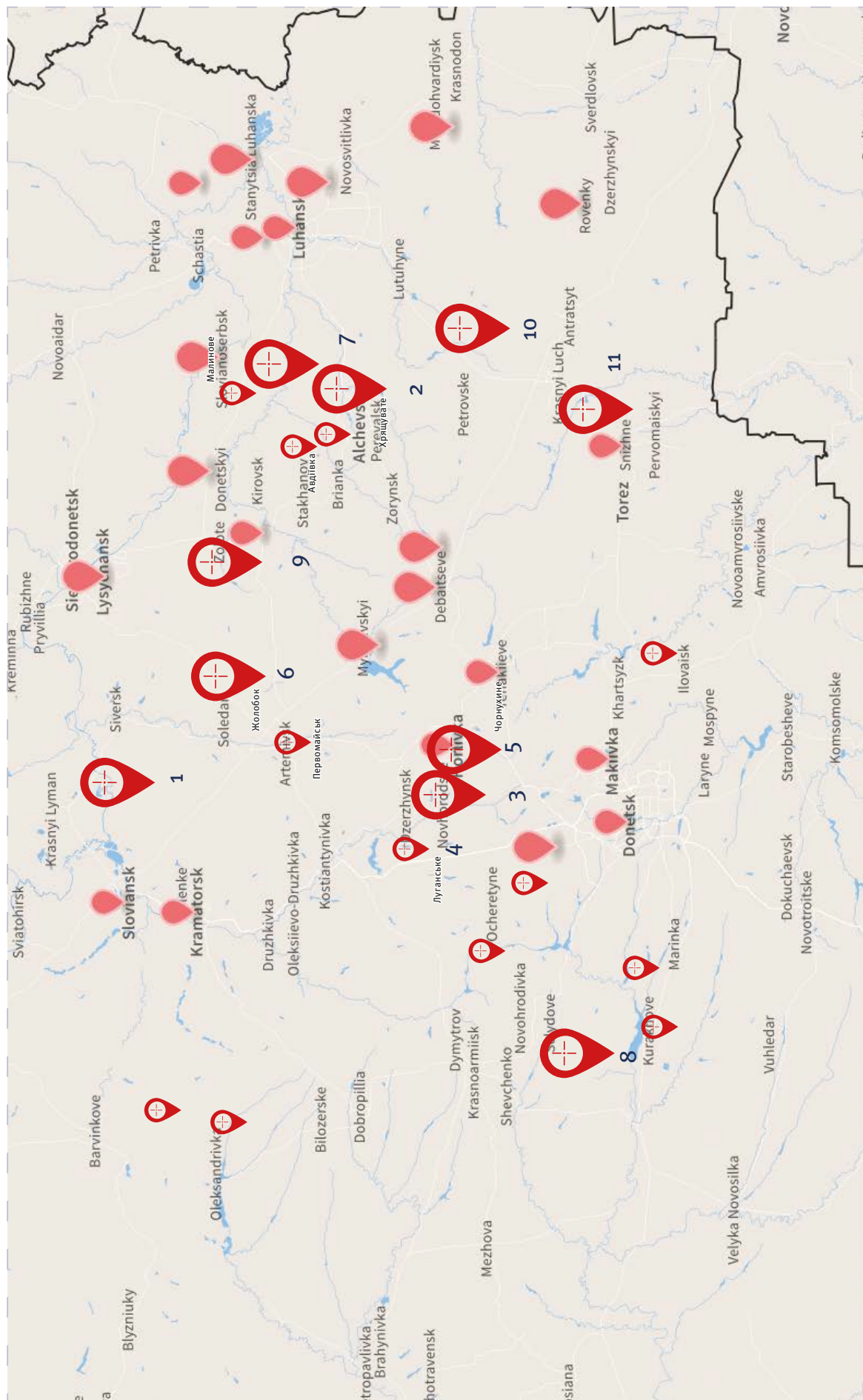
**Перешкодження евакуації
мирного населення
під час збройного конфлікту
в Донецькій та Луганській
областях**

Звіт підготовлений Центром Громадянських Свобод
та Українською Гельсінською спілкою з прав людини під егідою
Коаліції громадських організацій та ініціатив «Справедливість заради миру на Донбасі»

ЗМІСТ

Мапа згаданих населених пунктів	48
Вступ. Моніторингова група та окремі поняття	49
I. «Гуманітарні коридори»	50
II. Загальний контекст	52
III. Перешкодження евакуації мирного населення	54
IV. Приклади перешкодження евакуації мирного населення	58
1. Обстріли мирного населення під час звільнення Лисичанська , 22-24 липня 2014 року	58
2. Новосвітлівка – Хрящувате , обстріл колони мирного населення в «гуманітарному коридорі», серпень 2014 року ...	63
3. Дебальцеве , обстріли місць збору для евакуації, 1 лютого 2015 року	65
4. Обстріл санітарного авто поблизу Луганського , орієнтовно між 7 та 13 лютого 2015 року	70
5. Чорнухине , перешкодження евакуації мирного населення, 10 лютого 2015 року	70
6. Жолобок , перешкодження евакуації мирного населення, січень 2015 року	71
7. Станиця Луганська , перешкодження виїзду мирного населення, 17 березня 2015 року	72
8. Обстріли Авдіївки під час евакуації дітей у січні 2015 року	73
9. Використання евакуйованих дітей у пропагандистських цілях	74
10. Перешкодження евакуації психоневрологічного інтернату у Слов'яносербську , січень 2015 року	76
11. Перешкодження евакуації вихованців інтернатних установ міст Краснодон та Ровеньки , 2014–2015 роки	76

МАПА ЗГАДАНИХ У ЗВІТІ НАСЕЛЕНИХ ПУНКТІВ, ДЕ ВІДБУВАЛОСЯ ПЕРЕШКОДЖАННЯ ЕВАКУАЦІЇ МИРНОГО НАСЕЛЕННЯ

ВСТУП

МОНІТОРИНГОВА ГРУПА ТА ОКРЕМІ ПОНЯТТЯ

Протягом березня-квітня 2015 року група моніторів Центру Громадянських Свобод за підтримки Української Гельсінської спільноти з прав людини в рамках діяльності Коаліції громадських організацій та ініціатив «Справедливість заради миру на Донбасі» проводила дослідження, в тому числі, здійснила кілька візитів на підконтрольні українському урядові території Луганської та Донецької областей.

Метою роботи Коаліції «Справедливість заради миру на Донбасі», до складу якої входить 14 громадських організацій та ініціатив, є документування та створення єдиної електронної бази даних, що в майбутньому може слугувати джерелом первинних відомостей про скоєні злочини в рамках національного і міжнародного розслідування, а також публікація регулярних тематичних доповідей стосовно порушень прав людини та обмежень основоположних свобод.

Метою представлено тут дослідження є вивчення ситуації з перешкоджанням евакуації мирного населення. Особлива увага моніторів була зосереджена на явищі обстрілів так званих «гуманітарних коридорів» (або, як їх іще називають, «зелених коридорів», через які мирні мешканці залишають місця інтенсивних вогневих сутичок), а також місць збору населення задля подальшої евакуації та іншим способом перешкоджання переміщенню мирного населення. Моніторингова група намагалася охопити весь період збройної ескалації, починаючи від літа 2014 року, звертаючись до окремих характерних випадків, про які нам стало відомо з відкритих джерел або в ході проведення дослідження.

Під час візитів на підконтрольні Україні території Луганської та Донецької областей монітори, окрім вивчення місць події (там, де до них є доступ), спілкувалися із внутрішньо переміщеними особами, жертвами та свідками обстрілів, їх родичами, місцевими правозахисниками та журналістами, волонтерами, військовими, спостерігачами міжнародних місій, а також із представниками органів місцевої влади та правоохоронних органів. Метою такого спілкування було з'ясування обставин, характеру та наслідків обстрілів, пошук свідків та жертв, з'ясування можливих причин вогневих атак на заборонені цілі та джерел здійснення цих обстрілів. Останнє, безумовно, потребує серйозних розслідувань у кожному з випадків окремо. Численні інтерв'ю були проведені також по поверненні групи до Києва. Усього опитано понад 70 осіб.

Як і раніше (у випадку з попередній звітом, присвяченим викраденням та катуванням людей на півночі Луганської області), частина співрозмовників, яка надала згоду на спілкування з моніторами, відмовилася називати своє ім'я, посилаючись на міркування безпеки; окремі особи, що перебувають на тимчасово окупованих територіях, взагалі відмовляються від спілкування, навіть телефоном та на умовах анонімності, побоюючись, що їх можуть прослуховувати. Це видається закономірним, з огляду на триваючий збройний конфлікт із притаманним йому високим рівнем насильства і залякування, а також непрогнозованість подальшого розвитку подій, зокрема, ймовірність захоплення незаконними збройними формуваннями «ДНР» та «ЛНР» нових українських територій.

Моніторингова група виходить із міркувань того, що у випадку зі збройним конфліктом на Донбасі йдеться саме про міжнародний збройний конфлікт із залученням до збройних формувань місцевого населення (досі ця формула не використовувалася у практиці опису збройних конфліктів, утім, на наш погляд, саме вона є найбільш доречною). Під «незаконними збройними формуваннями „ДНР“ та „ЛНР“» (далі — переважно «НЗФ») маємо на увазі проксі-агентів Російської Федерації, що існують завдяки її матеріальній, технічній та военній підтримці та складаються як з місцевого населення, так із громадян інших країн (передусім — Російської Федерації), які беруть участь у воєнних діях на стороні так званих «ДНР» та «ЛНР», а також регулярних частин російської армії, які, судячи з усього, періодично беруть участь у збройному конфлікті, хоча їх залученість до бойових дій і залишається невизнаною з боку Російської Федерації. Базуючись на Консультативному висновку Міжнародного суду ООН щодо правових наслідків будівництва стіни на окупованій Палестинській території¹, ми вважаємо Російську Федерацію державою, яка фактично окупує і контролює певні частини Донецької і Луганської областей, а отже відповідає за дотримання і захист прав людини на цих територіях за міжнародним гуманітарним правом. Утім, яким би не був склад бойових груп, що діють на стороні незаконних збройних формувань «ДНР» та «ЛНР» у кожному конкретному випадку, на них як на учасників збройного угруповання норми гуманітарного права поширюються так само як на Збройні сили України та Національну гвардію України.

¹ Legal Consequences of the Construction of a Wall in the Occupied Palestinian Territory. Advisory Opinion of 9 July 2004 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: www.icj-cij.org/docket/files/131/1671.pdf

I. «ГУМАНІТАРНІ КОРИДОРИ»

МІЖНАРОДНЕ ГУМАНІТАРНЕ ПРАВО

Норми міжнародного гуманітарного права² (далі — МГП) не дають конкретного визначення так званим «зеленим» або «гуманітарним коридорам» (далі — «гуманітарні коридори»), що, як правило, оголошуються з метою безперешкодного виведення мирного населення або поранених військових із району бойових дій або гуманітарної катастрофи на більш безпечні території. **МГП також не дає жодних імперативних норм щодо цих «коридорів», утім, заохочує домовленості щодо таких «коридорів» між сторонами конфлікту, а головним чином — захищає цивільне населення та цивільні об'єкти в будь-яких ситуаціях, в тому числі, під час виведення їх із зони вогневих атак цими «зеленими» або «гуманітарними» коридорами, та категорично забороняє напад на них.** Власне, принцип захисту цивільного населення та цивільних об'єктів³ є одним із основних принципів МГП поруч із захистом жертв війни, дотриманням розрізнення між комбатантами та некомбатантами, неприпустимістю дискримінації особи, повагою до прав

людини, кримінальною відповідальністю за порушення принципів і норм міжнародного гуманітарного права, гуманності, військовою необхідністю тощо.

Захист МГП поширюється як на особу, так і на об'єкт, який є цивільними і не використовується з військовою метою.

Загальний принцип захисту осіб, що не беруть або припинили брати участь у воєнних діях

Згідно з нормами МГП, існує чітке розрізнення між комбатантами — військовими, які беруть участь у збройному конфлікті, та цивільним населенням — особами, які не беруть або припинили брати участь у воєнних діях, а також пораненими та хворими військовими, які так само користуються особливим захистом, тощо⁴. Цивільні особи підлягають захисту завжди, за винятком деяких випадків визначених нормами міжнародного права на період, доки вони беруть безпосередню участь у воєнних діях, під якими потрібно розуміти силові дії, застосовані до противника з метою зламати його опір та дії, які мають на меті сприяння у досягненні воєнної переваги.

«У разі сумніву щодо того, чи є особа цивільною, вона вважається цивільною особою», сказано в ч. 2 ст. 50 Протоколу.

Окрім того, важливим є наступний принцип: присутність серед цивільного населення окремих осіб, які не підпадають під визначення цивільних осіб, не позбавляє це населення його цивільного характеру.

У той час як знищення супротивника — комбатанта або особи, яка бере безпосередню участь у воєнних діях, виправдовується нормами МГП як військова ціль, ураження цивільного населення та населених пунктів, об'єктів, де апіорі може перебувати чи перебуває цивільне населення, — визнається злочином.

МГП встановлює, що для забезпечення поваги й захисту цивільного населення та цивільних об'єктів сторони, що перебувають у конфлікті, повинні завжди розрізняти цивільне населення й комбатантів та осіб, які беруть безпосередню участь у воєнних діях, а також цивільні й воєнні об'єкти, та відповідно спрямовувати свої дії тільки проти комбатантів, осіб, що беруть безпосередню участь у воєнних діях та

2 Норми, застосовувані в період збройних конфліктів, наведені в міжнародних угодах, учасниками яких є сторони, що перебувають у конфлікті, а також загально-визнані принципи і норми міжнародного права, застосовувані до збройних конфліктів як міжнародного, так і неміжнародного характеру, які мають дотримуватися всіма сторонами у будь-якому збройному конфлікті.

3 Питання захисту цивільного населення під час збройних конфліктів регулюється Четвертою Женевською конвенцією «Про захист цивільного населення під час війни» від 12 серпня 1949 року, та доповнюється нормами розділу I Додаткового протоколу I та частини IV Додаткового протоколу II, що стосуються гуманітарного захисту, які містяться в Четвертій конвенції (1906_154), зокрема в частині II цієї Конвенції, та в інших міжнародних угодах, обов'язкових для Високих Договірних Сторін, а також доповнюють інші норми міжнародного права, що стосуються захисту цивільних осіб і цивільних об'єктів на суші, на морі або в повітрі від наслідків воєнних дій. Положення Женевської конвенції 1949 р. про захист цивільного населення під час збройного конфлікту застосовується до всього цивільного населення держав, що беруть участь у конфлікті, тобто до громадян цих держав, іноземних громадян, що перебувають на території однієї з воюючих держав, а також до цивільного населення окупованих територій.

4 Положення Женевської конвенції 1949 р. про захист цивільного населення під час збройного конфлікту застосовується до всього цивільного населення держав, що беруть участь у конфлікті, тобто до громадян цих держав, іноземних громадян, що перебувають на території однієї з воюючих держав, а також до цивільного населення окупованих територій.

воєнних об'єктів. Цивільне населення й окремі цивільні особи користуються загальним захистом від небезпек, що виникають у зв'язку з воєнними операціями. Вони не повинні бути об'єктом нападів. **Стосовно них заборонені акти насильства чи загрози насильства, що мають головною метою тероризувати цивільне населення** тощо (Стаття 51 Протоколу 1, стаття 13 Протоколу II). З метою здійснення цього захисту, МГП визначає цю норму як таку, що застосовується за всіх обставин.

Заборонені напади невідомого характеру, такі як:

- напади, не спрямовані на конкретні воєнні об'єкти;
- напади, при яких застосовуються методи або засоби ведення воєнних дій, які не можуть бути спрямовані на конкретні воєнні об'єкти; або
- напади, при яких застосовуються методи або засоби ведення воєнних дій, наслідки яких не можуть бути обмежені, як це вимагається згідно з Протоколом 1; і які, таким чином, у кожному такому випадку вражають воєнні об'єкти й цивільних осіб або цивільні об'єкти, не розрізняючи їх.

Санітарні та безпечні зони, санітарні перевезення

Не кажучи безпосередньо про «гуманітарні коридори» та не визначаючи порядок їх створення та функціонування, МГП, втім, визначає можливість створення:

- санітарних та безпечних зон;
- санітарного перевезення.

Четверта Женевська конвенція у своїй 14 статті передбачає **можливість створення сторонами конфлікту на своїй території, а в разі необхідності й на окупованих територіях санітарних та безпечних зон та місцевості, організованих у такий спосіб, який дає змогу оберігати від**

наслідків війни поранених, хворих та осіб похилого віку, дітей до п'ятнадцяти років, вагітних жінок та матерів з дітьми до семи років.

Згідно зі статтею 11 Конвенції, **на санітарні та безпечні зони в жодному разі не можна нападати.** Усі сторони конфлікту повинні завжди захищати й поважати їх.

Проект Угоди стосовно санітарних та безпечних зон і місцевостей, що додається до Конвенції визначає, що санітарні та безпечні зони повинні встановлюватися за умови повідомлення Сторонами одна одній переліку санітарних та безпечних зон, що знаходяться на підпорядкованих їм територіях. Також сторони зобов'язуються повідомляти про кожну нову зону, засновану під час воєнних дій. Як тільки супротивна сторона отримала відповідне повідомлення, зона стає правомірно створеною. Однак, супротивна сторона може відмовитись визнати зону, негайно повідомляючи про це сторону, відповідальну за названу зону.

Окрім того, будь-яка держава, яка визнала одну чи кілька санітарних та безпечних зон, створених супротивною стороною, отримує право вимагати, щоб одна або кілька Спеціальних комісій перевірили ці зони, щоб пересвідчитися в тому, що вони відповідають умовам та вимогам. Для цього члени Спеціальних комісій будь-коли мають вільний доступ до різних зон і можуть навіть надовго там залишитись.

Водночас, створення таких зон має факультативний характер і повинно бути предметом переговорів між сторонами конфлікту, і з цією метою можуть застосовувати положення згаданого вище проекту типового положення, що пропонується як додаток до четвертої Конвенції.

Також, стаття 17 Конвенції визначає можливість **укладати місцеві угоди між сторонами конфлікту про евакуацію з обложених або оточених зон поранених, хворих, інвалідів,**

осіб похилого віку, дітей і породілей та про пропуск служителів культу всіх віросповідань, медичного персоналу та санітарного майна на їхньому шляху до таких зон.

Окрім того, визначається поняття «санітарного перевезення». Ст. 8 Протоколу 1 визначає, що **санітарне перевезення — це перевезення сушею, водою чи повітрям поранених, хворих і осіб, а також медичного і духовного персоналу, медичного обладнання й запасів, що перебувають під захистом Женевських Конвенцій.** Згідно зі статтею 21 Додаткового протоколу, наземні санітарно-транспортні засоби користуються такою ж повагою й захистом як і рухомі медичні формування відповідно до Женевських конвенцій та Протоколу 1. Однак, як угоди про евакуацію, так і санітарне перевезення здійснюються за умови відповідних домовленостей між Сторонами конфлікту.

Водночас, **навіть у випадку, коли сторони не дійшли таких домовленостей, мирне населення, яке виводиться з небезпечної зони конфлікту, або ж санітарне перевезення, не можуть піддаватися атакам та завжди мають користуватися повагою сторін конфлікту й перебувати під їхнім захистом.** Сам по собі напад на будь-яку цивільну особу чи цивільний об'єкт є грубим порушенням норм міжнародного права.

Відзначимо, що ці положення Четвертої Женевської Конвенції стосуються міжнародних збройних конфліктів, тобто збройних конфліктів між державами. Аналогічних договірних норм щодо санітарного перевезення і евакуації у випадку збройного конфлікту неміжнародного характеру у МГП немає. Проте їхнє застосування у випадку збройного конфлікту неміжнародного характеру можна виводити із широкого змісту статті 3, спільної для всіх Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 р., і зі звичаєвого міжнародного гуманітарного права.

II. ЗАГАЛЬНИЙ КОНТЕКСТ

Уперше на державному рівні питання про організацію «гуманітарних коридорів» «для недопущення нових жертв у районі проведення антитерористичної операції» було озвучене президентом України Петром Порошенком 10 червня 2014 року. Порошенко доручив керівникам силових та оборонних відомств «створити всі необхідні умови для мирного населення, яке бажає виїхати»⁵. Хоча масова евакуація відбувалася й доти (з моменту початку бойових дій, тобто з квітня, переважно із тимчасово окупованого м. Слов'янськ) власними силами людей, а також зусиллями волонтерів. 10 червня відповідальність за організацію перевезення людей було покладено на Кабінет Міністрів⁶. Наступного дня було видане розпорядження Кабінету Міністрів № 588-р за пропозицією МВС про створення Міжвідомчого координаційного штабу з питань соціального забезпечення громадян України, які переміщуються з районів проведення Антитерористичної операції та тимчасово окупованої території, куди увійшли заступники голів багатьох відомств⁷. 12 червня Антитерористичний центр при СБУ на виконання доручення президента Петра Порошенка щодо створення

«гуманітарного коридору» для мирного населення, яке хоче виїхати з району проведення антитерористичної операції, доручив керівнику АТО визначити блокпости для безпечного переміщення мирного населення⁸.

13 червня на той час радник міністра внутрішніх справ (на сьогоднішній день — в.о. голови Державної служби України з надзвичайних ситуацій (ДСНС) Зорян Шкіряк повідомив про створення найближчим часом «коридору» для безпечного виведення мирних громадян із зони АТО. Він зауважив, що з міркувань безпеки детальніша інформація не розголошуватиметься.

14 червня прес-офіцер АТО Олексій Лебедь заявив, що «гуманітарний коридор» для евакуації мирних жителів Донецької та Луганської областей почав діяти. Але, по суті, йшлося лише про організацію блокпостів довкола Слов'янська, до яких « мешканцям Слов'янська та інших, захоплених терористами міст, доводиться діставатися самотужки»⁹.

11 червня в звіті ОБСЄ зазначалося, що «представники так званої «Донецької народної республіки» поінформували Спеціальну моніторингову місію ОБСЄ про своє бажання підтримати створення «гуманітарного коридору» у

Слов'янську Донецької області»¹⁰. Утім, за чотири дні 15 червня «голова Верховної ради Донецької народної республіки» Денис Пушилін заявив: «Немає жодних підтверджень (створення «гуманітарних коридорів» — ПРИМ. РЕД.). Говорити про такі коридори в умовах триваючих бойових дій — неправильно»¹¹.

У Луганській області «гуманітарний коридор» за маршрутом Луганськ-Металіст-Щастя було оголошено 29 липня.

Маршрути постійно діючих гуманітарних коридорів для виїзду мирного населення з Луганська, Донецька та Горлівки були опубліковані прес-центром АТО 4 серпня¹². Штаб АТО закликав НЗФ визнати ці «коридори», що може означати, що при прийнятті рішення про створення «коридорів» жодних перемовин із незаконними збройними формуваннями «ДНР» та «ЛНР» не велося¹³. З боку представників Української держави також постійно лунали заклики до місцевих жителів залишати тимчасово окуповані (на той момент вони ще не мали відповідного статусу) території¹⁴.

Водночас, окремі спроби організації «коридорів» для евакуації цивільних осіб із окремих населених пунктів починаються ще з липня. Судячи із зібраної інформації, належали вони до

5 www.president.gov.ua/news/30504.html

6 www.ukr.lb.ua/news/2014/06/10/269283_poroshenko_poruchil_sozdat_koridor.html

7 www.zakon2.rada.gov.ua/laws/show/588-2014-%D1%80

8 www.tyzhden.ua/News/112058

9 www.5.ua/suspilstvo/humanitarnyi-korydor-v-zoni-ato-pochav-diiaty-46002.html

10 www.osce.org/ukraine-smm/119709

11 www.kp.ru/online/news/1762260/

12 Зокрема, з Донецька пропонувалося виїхати по Ленінському проспекту до об'їзної дороги, далі по трасі Донецьк-Курахово через Мар'їнку. З Горлівки можна було виїхати по проспекту Леніна, вулицями Маршала Жукова, Вітчизняної та Плеханова і далі по шосе Горлівка-Дружківка через Дзержинськ. У Луганську коридор пролягав через вулиці Радянську, 16-а лінія, Фрунзе, Шевченка, 7-а лінія, Комінтерну і далі по трасі Луганськ-Щастя через Металіст.

13 www.bbc.co.uk/ukrainian/rolling_news_russian/2014/08/140804_ru_n_donbass_corridors

14 www.pravda.com.ua/rus/news/2014/08/4/7033875/

компетенції військових та СБУ. Інформації про участь у цьому ДСНС немає (в відповіді відомства на запити **ЦЕНТРУ ГРОМАДЯНСЬКИХ СВОБОД** це підтверджують). Зокрема, варто згадати про «гуманітарний коридор» із Лисичанська до Сєвєродонецька 22 та 24 липня 2014 року (детальніше див. нижче) та з Луганська до Щастя, який було організовано 29–31 липня 2014 року¹⁵.

Варто розрізнити загальні «коридори» для переміщення населення у/з окупованої території за відносно мирних умов, а також саме «гуманітарні коридори», під якими ми розуміємо такі, що встановлюються під час ескалації збройного конфлікту (або очевидній небезпеці такої ескалації) на певній території задля виведення звідти мирного населення та поранених. Увага моніторингової групи була прикута передусім до другої категорії «коридорів».

На питання «хто відповідальний за евакуацію мирного населення із зони бойових дій?» немає однозначної відповіді. Принаймні, її нам не вдалося почути навіть від учасників процесу з боку державних структур. За телефоном гарячої урядової лінії 0 800 507 309 повідомляють, що за евакуацію мирного населення із зони бойових дій відповідає СБУ та ДСНС. У відповідь

на запит **ЦЕНТРУ ГРОМАДЯНСЬКИХ СВОБОД** ми отримали від ДСНС листа, в якому доволі однозначно було вказано, що «питання організації контролю в'їзду або виїзду громадян, а також переміщення транспорту в район та з району проведення АТО належить до повноважень **Міжвідомчої координаційної комісії АТЦ при СБУ**». При зустрічі з одним із моніторів в.о. голови ДСНС Зорян Шкіряк (як уже зазначалося, у минулому він займався саме питаннями евакуації в якості радника міністра внутрішніх справ) пояснив, що АТЦ в цьому випадку відіграє роль «мозкового центру», а безпосередні дії з евакуації виконують зокрема **ДСНС, МВС**. До цього переліку виконавців варто додати також **представників місцевої влади (обласної та міської), військових (як ЗСУ, так і Нацгвардії, а також добровольчих батальйонів)**. Що ж до ДСНС, то з відповіді відомства на наш запит можна зробити висновок, що системно в процес переміщення осіб ДНСН була залучена тільки з початком 2015 року. Зокрема, служба переміщувала людей із населених пунктів Луганської області — Попасної, Авдіївки і Дебальцевого та прилеглих населених пунктів (Савелівка, Ольховатка, Комуна, Новогригорівка,

Миронівка, Красний Пахар та Вуглегірськ). У відомстві зазначають, що «переміщення населення до безпечних регіонів країни рятувальниками ДСНС України здійснюється незалежно від «гуманітарних коридорів». Тому під час вивезення людей з м. Дебальцево Донецької області «рятувальники неодноразово потрапляли під мінометні обстріли сепаратистських формувань, які велися у Луганській області «незалежно від наявності так званого «зеленого коридору». У підсумку — двоє працівників постраждало (подроблиці — в розділі про ДЕБАЛЬЦЕВЕ).

Під час боїв довкола Дебальцевого у кінці січня та першій половині лютого 2015 року одну з ключових ролей в евакуації мирного населення зіграла **група волонтерів**, які до цього часу займалися переважно допомогою армії та з евакуацією справи не мали. Водночас, необхідно підкреслити, що представники протестантської релігійної спільноти, а також приватні фонди, окремі приватні особи або невеликі ініціативні групи відігравали важливу роль в евакуації ще від початку бойових дій. Це відзначалося як самими особами, переміщення яких вони здійснювали, так і представниками ДСНС, правоохоронцями, військовими.

ІІІ. ПЕРЕШКОДЖАННЯ ЕВАКУАЦІЇ МИРНОГО НАСЕЛЕННЯ

Інформація про перешкоджання евакуації мирного населення з боку НЗФ з'являється ще навесні 2014 року, на початку збройного протистояння у Слов'янську. Ішлося як про інтенсивні обстріли міста та доріг, що унеможливило виїзд людей, так і про точкове перешкоджання переміщення у вигляді незаконного затримання волонтерів-перевізників та утримування їх у полоні, вимоги хабарів на блокпостах, незаконне відчуження автотранспорту.

Представники Благодійного фонду «Розвиток України», який масово здійснював евакуацію до грудня 2014 року (пік діяльності — травень-листопад 2014 року, наразі — епізодично за зверненнями окремих осіб із числа вразливих соціальних груп), у середині червня 2014 року заявляли, що в цілях безпеки відмовилися від вивезення людей зі Слов'янська автобусами. «У вихідні ми вивозили жителів на легкових авто — посилилися бої з боку Слов'янська і почастішали випадки обстрілу»¹⁶.

Під час літніх візитів до Слов'янська відразу після звільнення міста українською армією моніторам вдавалося поспілкуватися з волонтерами з числа представників протестантської спільноти, які вивозили мирне населення, але одного дня були захоплені

в заручники представниками «Русской православной армии», бо, за їх уявленням, «вивозили трупи «Правого Сектору» (цитата дослівна). Попри фізичне насильство під час перебування в полоні, а також незаконну конфіскацію транспорту, після звільнення **обос волонтерів — Геннадій Лисенко та Олександр Решетник** — продовжили свою волонтерську діяльність із евакуації мирного населення.

Одна з волонтерок, яка займається евакуацією мирних людей із тимчасово окупованої території в межах Луганської області в інші області України, розповідає про два випадки конфіскації автобусів у кінці серпня 2014 року в м. Первомайську Луганської області¹⁷. Одне з «казачих» угруповань-підрозділів під контролем Євгена «Малиша» Іщенка, що був комендантом Первомайська на той час та встановив у місті свої власні закони¹⁸, насильницьким шляхом відібрав у волонтерів два великогабаритні автобуси марки «МАН», якими здійснювалося вивезення людей. При цьому, водія транспорту та жінку-волонтерку, яка мала супроводжувати людей під час евакуації, незаконно затримали та утримували в полоні протягом доби. Претензія до волонтерів полягала в тому, що вони — «з боку України» та

евакуують людей на контрольовані українським урядом території. При цьому, волонтерам неодноразово пропонували «перепрофілюватися» на евакуацію мирних мешканців до Російської Федерації, навіть пропонували автобуси для цієї потреби.

Ще до того, 24 червня радник міністра МВС з питань евакуації мирних жителів Зорян Шкіряк заявляв про зусилля, спрямовані на те, «щоб унеможливити будь-які провокації, а також спроби терористичних актів в тій частині, де буде організовано транзитний коридор»¹⁹. Отже, підстави для побоювань щодо можливих провокацій на той момент уже були. Наявність таких побоювань і навіть переконаність у підготовці провокацій висловив у спілкуванні з моніторами **Дмитро Алєв**, який влітку 2014 року був серед тих, хто опікувався питаннями евакуації в якості директора департаменту масових комунікацій Луганської облдержадміністрації. Небезпеку обстрілів «гуманітарних коридорів» визнавали самі НЗФ. У своїй заяві від 29 липня вони назвали дорогу Луганськ-Металіст-Щастя (яка була оголошена керівництвом АТО «гуманітарним коридором» на 29–31 липня²⁰) — «дорогою смерті», звинувативши українську сторону в тому, що вона з ними цей «коридор» не

16 www.ukr.segodnya.ua/regions/donetsk/gumanitarnyy-koridor-kuda-zvonit-i-kto-vyvozit-zhiteley-528867.html

17 Ми не можемо вказувати імені волонтерки, адже ця група досі займається вивезенням людей

18 За інформацією ЗМІ, з кінця січня 2015 року «Малиша» вже немає серед живих (www.unian.net/war/1035567-ubit-glavar-kazakov-pervomayska-boevik-po-klichke-malyish-smi.html)

19 www.youtube.com/watch?v=SCmDUogXO_Q

20 www.ipress.ua/news/29_lypnnya_pochne_diyaty_gumanitarnyy_korydor_z_luganska_77030.html

21 www.rusvesna.su/news/1406632814

узгодила, та оголосили про те, що нато-мість «коридор» на схід за маршрутом Луганськ-Краснодон-Ізварине-Донецьк (Ростовська область Росії) є «дорогою життя»²¹, де-факто погрожуючи тим, хто мав намір залишити Луганськ та виїхати на підконтрольні українському уряду території — обстрілами. Хоча обстріли і траплялися²², як стверджує Д.Алев, всупереч повідомленням ЗМІ, жодна людина та жодне авто в «коридорі» Луганськ-Металіст-Щастя не постраждала. На відміну від коридору через с.Малинове, виїзд по котрому українські сили не контролювали, і де під обстріл потрапили щонайменше одна «маршрутка» та один легковик, який рухався в колоні.

Літо 2014 року ознаменувалося також цілою серією спроб з боку НЗФ «ДНР» та «ЛНР» перешкоджання вивезенню дітей в інші населені пункти, підконтрольні українському уряду, а також спроб викрадення дітей із дитячих установ Донецької та Луганської областей та їх незаконного переміщення на територію Російської Федерації²³. Ця практика була навіть «легітимізована», а саме: 25 липня 2014 року з'явилася «розпорядження ради міністрів ДНР» за підписом О.Бородаєва про заборону евакуювати дітей із дитбудинків та притулків за межі «ДНР» — окрім як у Російську Федерацію²⁴.

У 9-й доповіді про ситуацію з правами людини на сході України за період від 1 грудня 2014 року до 15 лютого 2015-го Офісу Високого Комісара з прав людини ООН (ОНЧР)²⁵ питанню евакуації цивільного населення присвячено окремий параграф. У ньому зауважена суттєва річ: на заваді евакуації мирного населення ставали постійні обстріли контрольованих урядом територій та шляхів евакуації. У звіті **припускається, що деякі обстріли могли мати на меті саме завадити евакуації**.

Автори звіту погоджуються з таким формулюванням, хоча системність явища перешкоджання виїзду мирного населення з окупованих територій в інші області України, на думку авторів звіту, потребує подальшого збору та

Загалом, протягом року постійних бойових дій у Донецькій та Луганській областях місцеве мирне населення, яке виявляло бажання залишити зони збройних сутичок, стикалося з різними формами спроб обмежити їх евакуацію з тимчасово окупованих територій на підконтрольні Україні території. Зокрема, ідеться про:

1. Намагання попередити виїзд мирного населення із зони бойових дій (шляхом фізичного перешкоджання та/або залякування). Особливих розмахів це явище набуло влітку 2014 року щодо дітей, позбавлених батьківського піклування та опіки.
2. Артилерійський та стрілецький обстріл місць, відомих як місця збору мирного населення для подальшої евакуації.
3. Артилерійський обстріл, а також обстріл зі стрілецької зброї колон автотранспорту з мирними мешканцями під час евакуації у «гуманітарному коридорі» (або в умовах неоголошеного «гуманітарного коридору»).
4. Демотивація людей, які прагнуть виїхати, шляхом залякування або насильницького відчуження нерухомого майна (мовою НЗФ — «націоналізація»), що належить тим, хто виїхав; оголошення переміщених осіб «зрадниками» «молодих республік».
5. Вимагання грошей за можливість залишити зону бойових дій.
6. Незаконне відчуження транспорту для евакуації мирного населення, що належить волонтерам.

розслідування відповідних фактів і свідчень. Натомість, на наш погляд, зібрані в цьому звіті випадки (хоча їх є значно більше), по-перше, були **спрямованими саме проти мирного населення, а по-друге, здійснювалися свідомо та з умислом**.

Стверджувати це нам дозволяють **кілька виразних тенденцій**, що стали очевидними під час збору інформації для цього звіту, а саме:

- Згадані вище форми перешкоджання евакуації мирного населення здійснювалися представниками НЗФ, що діють на території як «ДНР», так і «ЛНР», тобто є поширеними на всій тимчасово окупованій території²⁶.
- Вони здійснювалися в різних населених пунктах та в різні часові проміжки — щонайменше від травня 2014 року до березня 2015 року.
- Часто вони здійснюються в спеціальному медійному супроводі, а отже, їх можна назвати інструментами інформаційної війни та пропаганди, елементами спеціальних операцій.

- Перешкоджаючи евакуації мирного населення в інші населені пункти України, учасники НЗФ заохочували переміщення людей до тимчасово окупованих ними територій та/або Російської Федерації, подеколи пропонували транспорт для евакуації саме в східному напрямку. Особливо виразною ця тенденція є у випадку з дітьми, позбавленими батьківської опіки та піклування, а також особами з інвалідністю та іншими соціально вразливими групами, що перебувають у спеціальних установах.

Варто зауважити також, що загалом російські силові структури (участь яких у збройному конфлікті на Донбасі, попри заяви російського МЗС, не залишає сумнівів та сприймається моніторинговими групами як факт; більше того, ця участь визнається самими учасниками НЗФ²⁷ та окремими російськими військовими²⁸) вже були раніше помічені в обстрілах «гуманітарних коридорів». Щоправда, в умовах іншого збройного

22 www.radiosvoboda.org/media/video/26546529.html

23 Детальніша хроніка подана в звіті.

24 www.gazeta.zn.ua/socium/operaciya-evakuaciya-gosudarstvennye-deti_.html

25 www.un.org.ua/images/stories/9thOHCHRreportUkraine_1.pdf

26 Тимчасово окупованими територіями окремі райони Донецької та Луганської областей визнані згідно з Постановою ВРУ Про визнання окремих районів, міст, селищ і сіл Донецької та луганської областей тимчасово окупованими територіями від 17 березня 2015 року, www.zakon1.rada.gov.ua/laws/show/254-19

27 www.unian.ua/war/1061814-debaltseve-bulo-zahoplene-rosiyskoyu-armieyu-boyovik-dnr.html

28 Інтерв'ю російській «Новой газете» танкіста, бурята за походженням 20-річним Доржи Батомункуєвим (5-та окрема танкова бригада з Улан-Уде, військова частина № 46108), котрий разом зі своїм батальйоном брав участь у боях за Дебальцево, де отримав поранення www.novayagazeta.ru/society/67490.html

Можна пов'язувати перераховані вище види перешкоджання евакуації мирного населення з боку НЗФ з наступними причинами:

- Незацікавленість НЗФ у тому, щоб населення залишало райони, підконтрольні «ДНР» і «ЛНР», і, таким чином, підтримувало образ окупованої території, з якої масово їдуть люди.
- Небажання, аби в свідомості населення руйнувалася картина, створена російськими медіа та ЗМІ «ДНР» та «ЛНР», щоб населення на власні очі бачило, що насправді відбувається на підконтрольній українському урядові території.
- Намагання досягти певного медійного ефекту, наприклад, представляючи обстріли як наслідок дій української армії.
- Намагання утримати в таємниці розташування воєнних позицій в тому чи іншому населеному пункті.
- Залякування населення, сійня паніки, яке здійснюється різними шляхами, поширення враження про те, що українська сторона насправді не контролює ситуацію на підконтрольних їй територіях. У цьому сенсі, на думку моніторів, випадки обстрілів «гуманітарних коридорів», а також місць збору людей для евакуації слід розглядати в загальному контексті обстрілів цивільних об'єктів та міст. Зокрема, з такими обстрілами-залякуваннями міст на відносно великій відстані від лінії фронту як Волноваха (обстріл 18 січня 2015 року), Маріуполь (обстріл 24 січня 2015 року), Світлодарськ (обстріл 27 січня 2015 року), Краматорськ (обстріл 10 лютого 2015 року), Артемівськ (обстріл 15 лютого 2015 року).
- Провокація з метою звинуватити в обстрілі українську сторону.
- «Логіка війни»: небажання випускати людей зі щойно захопленої території, що, за словами військових, відповідає логіці війни — «бо територія захоплюється разом із населенням».
- Деякі випадки, на думку наших співрозмовників, могли бути пов'язані із неузгодженістю дій різних НЗФ.

першій половині лютого 2015 року з боку уряду була спрощеною та не вимагала пропусків. Це збігається з даними, отриманими мобільною групою. Жоден із опитуваних не скаржився на те, що при евакуації в період збройної ескалації в районі Дебальцевого в нього вимагали перепустку або не випускали без її наявності. Після окупації Дебальцевого представниками НЗФ та завершення боїв, контроль перепусток відновився. Жителі Дебальцевого, з якими нам вдалося зв'язатися телефоном, розповіли, що не можуть виїхати, оскільки очікують на оформлення перепустки. Водночас, про перешкоди з боку представників НЗФ для виїзду з Дебальцевого (про що нам повідомляли деякі військові) їм не відомо. Цю інформацію мобільній групі підтвердила також заступник міського голови Дебальцевого, яка наразі перебуває на контрольованих українським урядом територіях, але підтримує зв'язок із жителями Дебальцевого. Одна з волонтерок, яка досі займається вивезенням мирного населення із тимчасово окупованих територій, стверджує, що наразі електронна система видачі перепусток, по суті, не працює через технічні складнощі. Окрім того, вона стверджує, що поширеною є система хабарів при «прискореному оформленні перепусток», що, втім, вимагає окремого дослідження. Про проблеми з функціонуванням електронної системи оформлення перепусток моніторам повідомляли також жителі м.Алчевська Луганської обл.

Особливу увагу слід звернути на неоднозначність питання щодо сповіщення мирного населення про можливості евакуації. Зокрема, у згаданому вище звіті ООН ідеться про брак такої інформації. Це підтверджується також даними, отриманими моніторинговою групою: більшість опитаних нами осіб дізнавалися про можливість евакуації спонтанно, з чуток або через несистемне сповіщення в соцмережах. Попри заяви ще влітку про сповіщення за допомогою гучномовців та «інформаційних бомб»³³, а також вище згадані заяви офіційних осіб про начебто відпрацьовані механізми сповіщення, ефективна

конфлікту. Ідеться про події Другої Чеченської війни. Зокрема, під час обговорення порушень прав людини в цьому конфлікті на «Радіо Свобода» (програма від 25 січня 2000 року²⁹) правозахисник російського ПЦ «Меморіал» Олександр Черкасов розповідав так: «Гуманітарні коридори для цивільного населення також піддаються ударам, тобто практично відсутні... Багато з опитаних біженців виходили з Грозного не по коридорах, стверджуючи, що по коридорах йти навіть небезпечніше».³⁰ Прикметним є те, що подібне учасникам моніторингової групи доводилося чути від багатьох переселенців із окупованої території Донбасу. Наприклад, кілька родин із дітьми, які на момент візиту мобільної групи перебували в лікарні м.Соледар Артемівського району та проживали в міській лікарні, розповідали, що тікати з с.Попасна (Луганська обл., наразі перебуває під контролем України), де вони постійно проживають, їм доводилося полями,

адже значно більше шансів потрапити під обстріл було на єдиній дорозі, якою можна було залишити місто. Ішлося про кінець січня 2015 року.

Водночас, необхідно підкреслити, що проблеми з евакуацією мирного населення із окупованої території до інших областей України (щоправда, ці проблеми мають інший, організаційний характер) виникали також у зв'язку з **запровадженням Україною Тимчасового порядку здійснення контролю за переміщенням осіб, транспортних засобів і вантажів вздовж лінії зіткнення у межах Донецької та Луганської областей** (Наказ СБУ № 27 від 22 січня 2015 року), механізм якого досі не можна назвати ефективним³¹, що визнавало в тому числі вище керівництво держави³². Утім, згідно з даними ДСНС, процедура перетину «кордону» між контрольованими урядом та НЗФ територіями під час інтенсивних бойових дій наприкінці січня — у

29 www.svoboda.org/content/transcript/24220892.html

30 Там само

31 www.noborders.org.ua/pro-nas/novyny/pravozahysni-orhanizatsiji-zdijsnennya-tymchasovoho-poryadku-pro-perety-n-liniji-zitkennya-u-teperishnij-redaktsiji-superechyt-zakonu-i-mozhe-pryvesty-do-humanitarnoji-katastrofy

32 www.ua.korrespondent.net/ukraine/3487047-poroshenko-proponuie-sprostyt-y-perety-n-linii-zony-ato

33 www.zadonbass.org/news/crime/message_82534

система сповіщення створена не була. Про несистемність інформування свідчить також надана **ЦЕНТРУ ГРОМАДЯНСЬКИХ СВОБОД** інформація ДСНС. Згідно з нею, інформування населення про гуманітарні коридори або заплановані вивезення людей у Донецькій та Луганській областях здійснювалося рятувальниками ДСНС України шляхом «особистого спілкування в місцях масового скупчення населення». Крім цього, «співробітниками ДСНС України проводилась щоденна роз'яснювальна робота щодо місць збору населення та часу подачі автотранспорту для здійснення вивозу населення». У деяких випадках сповіщення було неможливим фізично, оскільки люди протягом кількох тижнів перебували в підвалах, ховаючись від обстрілів, без будь-якого зв'язку.

Водночас, варто наголосити, що на етапі ескалації збройного конфлікту на початку лютого 2015 р. в Дебальцевому волонтери, які зіграли важливу роль в евакуації мирного населення (передусім соціально вразливих груп), неодноразово зверталися до ЗМІ з вимогою НЕ повідомляти про місце та час збору людей, а також шляхи евакуації, оскільки таким чином мирне населення й ті, хто забезпечував його

евакуацію, опинялися під загрозою обстрілу³⁴. Отже, саме небезпеку провокацій та прицільних обстрілів мирного населення під час евакуації можна вважати однією з причин неналагодженої системи сповіщення.

Парадокс притаманний не лише питанню інформування щодо переміщення, а й технології вивезення. Так, 16 червня 2014 р. прес-офіцер АТО Олексій Лебідь розповів, що *«в точка, де можуть бути напади на цивільні автотранспортери — на випадок нападу й обстрілу. Це військова складова, яку ми забезпечуємо»*³⁵. В журналістських публікаціях інформація про військову техніку для захисту пересуваних колон транспорту з мирними громадянами також присутня³⁶. Таким чином, через намагання убезпечити мирне населення від вогневих нападів, навпаки, створювалися умови для можливого нападу. З іншого боку, як свідчить досвід «гуманітарного коридору», саме завдяки військовим вдалося уникнути жертв серед мирного населення, яке переміщувалося із зони бойових дій. Тут варто наголосити, що згідно з нормами МГП, наявність окремих військових та воєнної техніки не перетворює колони

з мирним населенням на законну ціль, саме наявність військових та воєнної техніки де-факто піддає їх загрозі вогневого ураження.

Окрім того, в кінці травні в ЗМІ, лояльних до НЗФ, стверджували, що українські сили начебто не хочуть відкривати «гуманітарні коридори», «тому що через них вийде все населення»; що тих, хто «намагається прорватися крізь армійські кордони, розстрілюють прямо на дорозі»³⁷. Жодних підтверджень цим звинуваченням моніторингова група не знайшла, про жоден подібний випадок відомо не стало. Припускаємо, що в цьому пропаганда «ДНР» та «ЛНР» (а за ними — і російська пропаганда) дотримується свого принципу звинувачувати опонентів у тому, що здійснює сама.

Далі в цьому звіті подані найбільш виразні випадки перешкоджання евакуації мирного населення від початку збройного конфлікту, про які стало відомо моніторинговій групі. Водночас, це далеко не повний перелік таких випадків, і моніторингова група буде вдячна за додаткову інформацію або дані щодо інших обстрілів, які можна повідомити за контактами, наведеними наприкінці документу.

34 ДСНС повідомляє, що наразі в Луганській області процедура вивезення є наступною: керівники органів місцевого самоврядування збирають інформацію про бажаних залишити свої домівки та виїхати за межі міста, формують списки та передають до підрозділів ДСНС України. Після чого рятувальниками ГУ ДСНС України у Луганській області формуються групи людей та колони, організовується її супровід та здійснювалося вивезення.

35 www.ukr.segodnya.ua/regions/donetsk/gumanitarnyy-koridor-kuda-zvonit-i-kto-vyvozit-zhiteley-528867.html

36 www.ostro.org/general/society/articles/448511/

37 www.politnavigator.net/ukraina-ne-daet-koridor-dlya-vyvoza-mirnykh-grazhdan-iz-zony-boevykh-dejstvij-chtoby-opravdat-rasstrely-zhilykh-domov-smi.html

ІV. ПРИКЛАДИ ПЕРЕШКОДЖАННЯ ЕВАКУАЦІЇ МИРНОГО НАСЕЛЕННЯ

ІЗ ЗОНИ ІНТЕНСИВНИХ БОЙОВИХ ДІЙ ТА/АБО
ТИМЧАСОВО ОКУПОВАНОЇ ТЕРИТОРІЇ ДО ІНШИХ
КОНТРОЛЬОВАНИХ УРЯДОМ ТЕРИТОРІЙ

1. ОБСТРІЛИ МИРНОГО НАСЕЛЕННЯ ПІД ЧАС ЗВІЛЬНЕННЯ ЛИСИЧАНСЬКА

22-24 Липня 2014 року

Чотири випадки обстрілів цивільного транспорту, зібрані нижче, сталися в м.Лисичанську (Луганська область) в період звільнення міста українськими військовими, яке завершилося 24 липня 2014 року (о 22 годині 20 хвилин Українські Збройні сили підняли прапор над міською радою). Ідеться про події 22 та 24 липня 2014 року. В одному випадку — до відкриття «гуманітарного коридору», в іншому випадку — після його відкриття. Це далеко не повний перелік

обстрілів мирного населення в ті дні, їх було значно більше.

Зібрані моніторинговою групою свідчення вказують на те, що обстріли велися представниками НЗФ з різних видів зброї, зокрема, міномету, автоматичної зброї та снайперських гвинтівок. Вогонь не припинявся навіть попри домовленості з представниками НЗФ щодо «режиму тиші» для виведення мирного населення з міста; в деяких випадках є підстави вважати, що стрілянина по цивільних була прицільною та зумисною. Якщо у випадку

з мінометним ударом по рейсовому автобусу «Лисичанськ-Москва» «виправданням» може слугувати український блокпост, поруч із яким перебував автобус (хоча йдеться про єдиний на той час доступний виїзд із міста, яким намагалися скористатися сотні людей як у транспорті, так і пішки), то логіка відстрілу мирних мешканців снайперськими групами у «зеленому коридорі» або випадки обстрілу з автоматичної зброї цивільних авто — залишається незрозумілою. Уже не кажучи про те, що жодних виправдань їх бути не може.

Автостанція Лисичанськ (фото 07.03.2015)

(а) Розстріл цивільного авто біля комбінату «АЗОТ»

20 липня радник Президента Юрій Луценко заявив у телеєфірі, що українські військові перейшли в наступ, зокрема, про те, що вдалося «відризати» від загальної окупованої території Лисичанськ і Северодонецьк. До Лисичанська українські військові дійшли 22 липня. Основні бої розгорнулися на мостах через Сіверський Донець, які поєднують Лисичанськ та Северодонецьк, з боку якого підходили українські сили. НЗФ підірвали

два мости — Павлоградський та залізничний. Останній міст — Пролетарський — був взятий силами ЗСУ та в подальшому став основним каналом евакуації мирного населення в бік Харкова та Дніпропетровська.

22 липня, коли в місті почалися інтенсивні бойові дії, серед місцевих мешканців пройшла чутка про відкриття «зеленого коридору» в бік Северодонецька. Хоча, треба зауважити, що про відкриття «коридору» українські військові заявили тільки наступного дня.

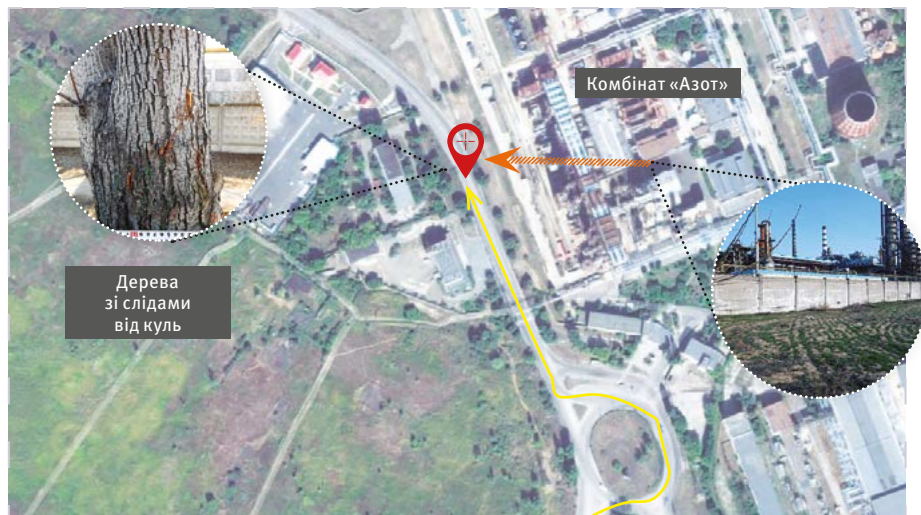
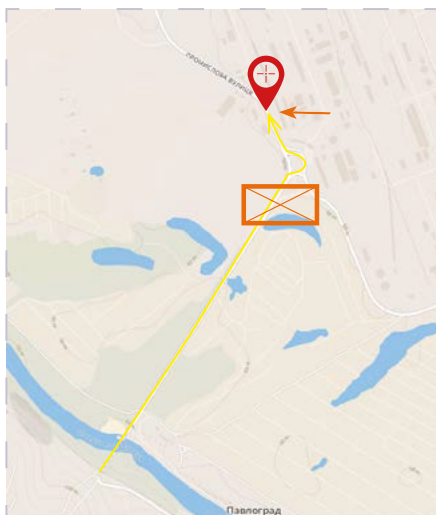
Група моніторів зустріла жительку Лисичанська — Людмилу Марківну (ім'я свідків змінено за їх бажанням) — літню жінку, яка цього дня також вирішила виїхати до родички в Дніпропетровськ. Разом із чоловіком, зятем та подругою вони вийняли таксі, на якому близько 8 ранку 22 липня приїхали на «Автостанцію Лисичанськ». На той момент, за словами жінки, тривала активна перестрілка і скло у вікнах автостанції майже всюди було вибите. Автобуси вже не виїжджали, а в самій будівлі ховалось до сотні людей, які не знали, як виїхати. Тому пасажирів авто домовились із водієм таксі, що він вивезе їх до Северодонецька.

Авто проїхало через Петрівський міст (який пізніше цього ж дня підірвали), останній перед звільненим Северодонецьком блокпост «ЛНР», і повернули по колу біля прохідної «Аміак» Комбінату «Азот» ліворуч, в бік об'їзної дороги в напрямку м.Рубіжного. Авто їхало зі швидкістю 70–90 км/год. Інших транспортних засобів на дорозі на той момент не було.

Далі події за описом **одного з пасажирів авто, Ігоря** — зятя Людмили Марківни:

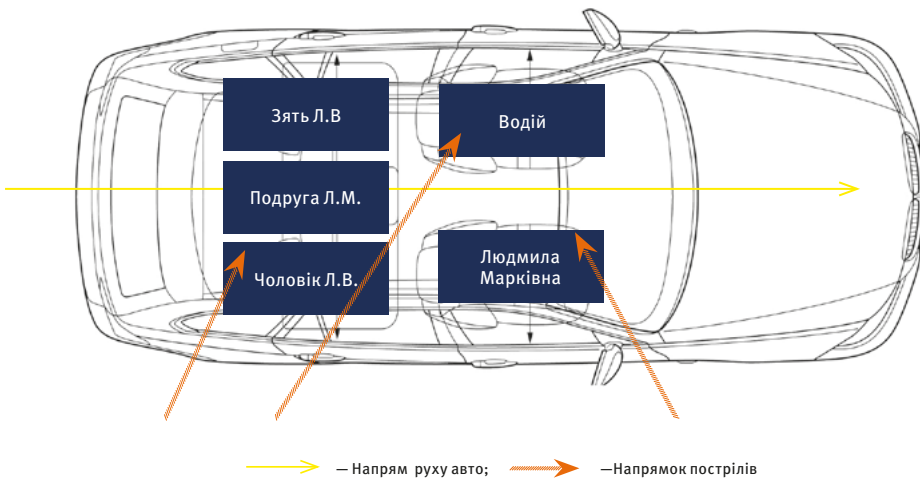
«Ми проїхали по колу ліворуч і десь навпроти водної станції по нас почали стріляти в правий бік, тобто з-за паркану, з території Комбінату «АЗОТ». Авто було побите праворуч ззаду і попереду. Водій закричав, вирушив з дороги на узбіччя ближче до паркану «АЗОТу», і ми зупинилися. Постріли були часті, так наче стріляли автоматною чергою,» — розповідає чоловік.

Мапа: Google maps станом на 01.04.2015 р.

📍 — Місце розстрілу авто; 📦 — Блокпост ЛНР; 🟡 — Маршрут руху авто; 🏹 — Напрямок пострілів

Схема авто

стрілянина відновилася. Людмила Марківна розповідає: «Коли знову різко почались постріли, хлопці з ДСНС ввали на нас, прикриваючи своїми бронези-летами. Проте вони були дуже важкі, так що до поранень у нас ще додалися тріщини в ребрах. Далі, вже під кулями і співробітниками ДСНС, і ми підбігли до їх машини. Стрілянина продовжилася по автомобілю. Я на той момент була вже майже без тям. Усі речі, документи і саме авто, в якому ми їхали до того, ми змушені були покинути на місці. Потім, коли ми по нього повернулися, авто вже не було».

Постраждалих відразу привезли до Северодонецької міської багатопро-фільної лікарні, де водія, Людмилу Марківну та її чоловіка одразу відпра-вили на операційний стіл. З її слів, хірург витяг осколок кулі із легені, і тільки через добу після операції лікарі виявили, що в легені жінки — ще одна куля. Операція була надто ризикова-ною, тому постраждала досі ходить із кулею в легені.

Водію авто, який отримав поранення в голову, наклали кілька швів. Чоловіка Людмили Марківни, який втратив багато крові через поранення осколком під лопатку в спину, покла-ли в травматологію. Зять жінки був відносно легко поранений склом із авто. Подруга з осколком у коліні від оперативного втручання відмовилася. Невдовзі постраждалих перевезли до Дніпропетровська у Міську клінічну лікарню № 16.

У подальшому, повернувшись до Северодонецька, Любов Марківна звернулась до міліції, аби подати заяву. Заява була прийнята, проте замість по-рушення кримінального провадження щодо нападу з використанням вогне-пальної зброї, справу кваліфікували як «викрадення офіційних документів». Причини саме такої кваліфікації буде з'ясовувати адвокат із правової при-ймальної правозахисної організації.

(b) Обстріл міжміського автобусу «Лисичанськ – Москва»

Того ж дня, **22 липня 2014 року, у другій половині дня**, на мості біля заводу «Пролетарський», який поєднує два береги Сіверського Донця, в на-прямку з Лисичанська в бік Северодо-нецька, біля блокпосту ЗСУ був обстрі-ляний мінометним вогнем міжміський автобус, який виконував регулярний рейс «Лисичанськ – Москва» і який зупинили для перевірки документів.

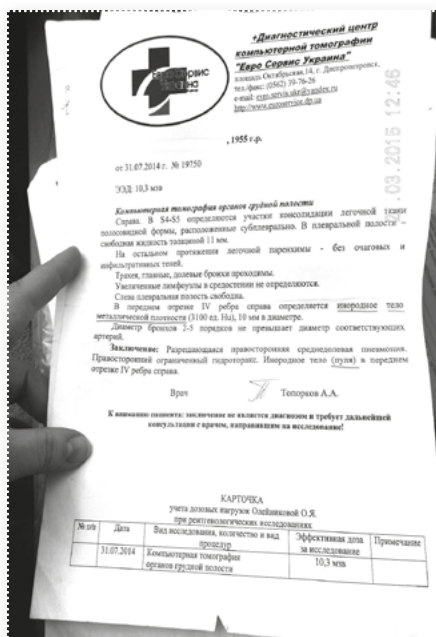
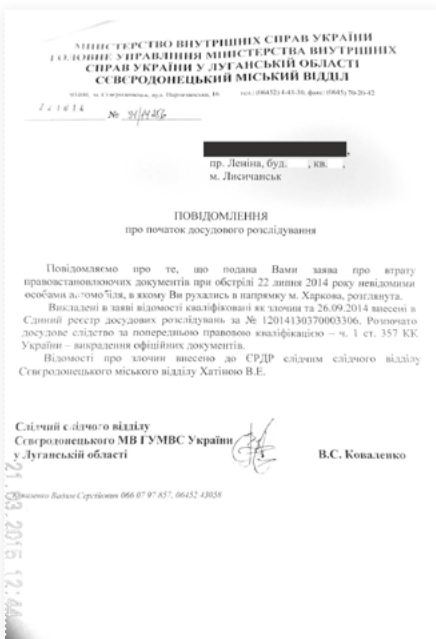
За свідченнями Людмили Марківни, далі пасажирів авто «випали з машини і поповзли в кювет, ще ближче до пар-кану. Вони обстрілювали це місце, де ми лежали, судячи зі звуку, кулемет-ною чергою. Ми побачили, що повз нас проїхало біле авто марки «Жигулі», в якому перебувала сім'я, з якою ми в один час виїжджали з автостанції, по цьому авто почали стріляти також, авто не зупинилось».

Як бачимо, постраждали мають різні версії щодо того, яка саме зброя вико-ристовувалася (автомат чи кулемет), утім, обоє кажуть про черги, з чого можна зробити висновок про те, що вогонь вівся з автоматичної зброї.

Лежачи в кюветі, пасажирів авто почали телефонувати до екстрених служб. Але всюди їм відмовляли на підставі того, що у зону бойових дій виїздів не здійснюється, що підтвер-джено офіційною відповіддю ДСНС на інформаційний запит **ЦЕНТРУ ГРОМА-ДЯНСЬКИХ СВОБОД**: «рятувальниками у липні 2014 року з міста Лисичанськ вивезення людей не здійснювалося, у зв'язку з веденням на території міста активних бойових дій у зазначений час. Мешканці м.Лисичанська самостійно залишали місто та добиралися до м.Северодонецька». Утім, пасажирам авто вдалося додзвонитися родичам у Харків, і ті вже викликали авто ДСНС з Северодонецька. Весь цей час біля місця, де лежали пасажирів авто, про-довжували стріляти.

Монітори групи знайшли сліди від пострілів у Лисичанську, на дереві з протилежного від паркану ПАТ «АЗОТ» боку дороги (фото додане до карти).

Коли підїхало авто ДСНС, авто-матні черги замовкли. Рятувальники були в бронезилетах, вони підбігли до постраждалих, і в цей момент

Зі слів **однієї з пасажирок автобуса, молодої жінки-медика**, з якою довелося поспілкуватися моніторам нашої групи, в автобусі перебували здебільшого сім'ї з дітьми.

«Ми, як і більшість, вирішили в останній момент виїхати з Лисичанська, бо боялись перестрілок під час воєнних дій. Виїхали від ринку, деś між другою та четвертою дня. Двоповерховий автобус був заповнений. Думаю, близько 80 людей», — згадує жінка.

На українському блокпосту, біля складового «Пролетар» автобус зупинився і всі чоловіки вийшли для перевірки документів. В автобусі лишилися жінки та діти. І раптом — гучний звук і вибух. Жінка впевнена, що стріляв міномет.

«Ми вибігли з автобуса і побігли через міст до Северодонецька. Хоча навкруги постійно стріляли. Єдине, що я бачила, — це те, що частина людей побігла в посадку, а ще хтось побіг сховатись у блокпості».

Також моніторам вдалося поспілкуватися з **мешканкою Лисичанська, жінкою 57 років, що жила в Лисичанську за адресою вул. Пролетарська, 4** — будинок, сусідній із повністю знищеним прямим влучанням міни будинком за № 2. Вона розповіла, що 22 липня близько 15.00 вона разом із чоловіком вирішили забрати онука та бігти до центру, де сховатися від обстрілів. *«Ми бігли вгору по вулиці Пролетарській в бік зупинки «Поворот на шахту Мельникова». Біля зупинки «Книжковий магазин» побачили як з боку блокпосту «ЛНР» почали стріляти з міномету вниз, в бік мосту, де знаходився блокпост ЗСУ. Мені здається, це був саме міномет. Я різко повернулася*

Місце посадки пасажирів на щоденний рейс «Лисичанськ-Москва» (фото 16.03.2015)

і побачила, що вони влучили в московський рейсовий автобус. Він був білий, заповнений людьми. Дві людини просто вилетіли з розірваного автобуса, більшість, думаю, загинула, хтось побіг через міст,» — розповідає жінка.

За словами лікарів «швидкої допомоги» Лисичанська, вони не одразу змогли приїхати на виклик до автобуса, тільки за годину — півтори, оскільки довкола тривав бій. По прибуттю на місце пригоди вони забрали тільки тих 10 постраждалих пасажирів із дітьми, що лишилися в посадці чи поблизу мосту. Тож, більшість пасажирів, що були в автобусі, не звернулись за допомогою до лікарні, а наявність у них травм, відповідно, ніяк не була задокументована.

Можливо, саме це стало причиною того, що обидва свідки, з якими говорили наші монітори, не були опитані міліцією чи СБУ. В подальшому обгорілі залишки автобуса стояли біля

блокпосту протягом півроку, перш ніж комунальні служби порізали його на металобрухт.

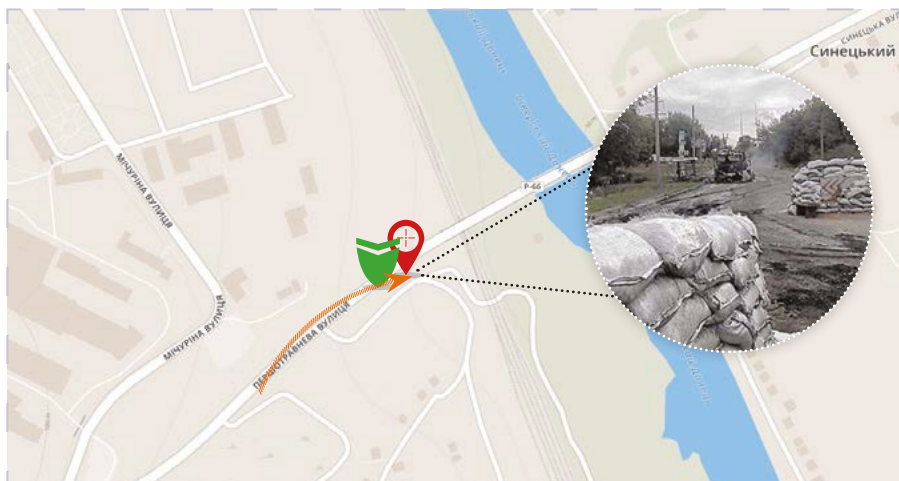
(с) Розстріл «гуманітарного коридору» 24 липня 2014 року

23 липня командир батальйону «Донбас» Семен Семенченко повідомив про те, що за Лисичанськ ведуться запеклі бої, що «триває штурм Лисичанська... Терористи обстрілюють місто з мінометів й АГС». Окрім того, командир батальйону «Донбас» повідомляє про організацію «гуманітарного коридору»: *«Хто точно вирішив виходити — організацією гуманітарного коридору ДЛЯ ЖІНОК І ДІТЕЙ займається один із місцевих журналістів. Пишіть в приват, скоординує з групою і місцем. Прохання не пересуватися вулицями до закінчення бойових дій».*

За словами лікарів **двох бригад «швидких», що чергували на «Пролетарському спуску»** (найвища точка вулиці Пролетарська, що спускається до Пролетарського мосту), мирне населення, що намагалося залишити місто через цей міст, — обстрілювали з боку Лисичанська.

Це підтверджує і **уповноважений керівник АТО в Луганській області по Лисичанську Віталій Шведов**, який знаходився на Пролетарському мості весь день 24 липня. За його словами, він став свідком пострілів снайперів по мирним мешканцям, що евакуювались з Лисичанська: *«Коли 51 механізована бригада, спеціальний батальйон МВС «ЧЕРНІГІВ» та батальйон «ДОНБАС» закріпились перед Пролетарським мостом, була досягнута домовленість із представниками НЗФ про «зелений коридор». Деś за годину люди почали виходити з міста,*

Фото: www.podrobnosti.ua/986297-v-osvobozhdenom-lisichanske-provodjat-polnuju-zachistku-ot-terroristov-foto.html
Mapa: Google maps станом на 01.04.2015 р.

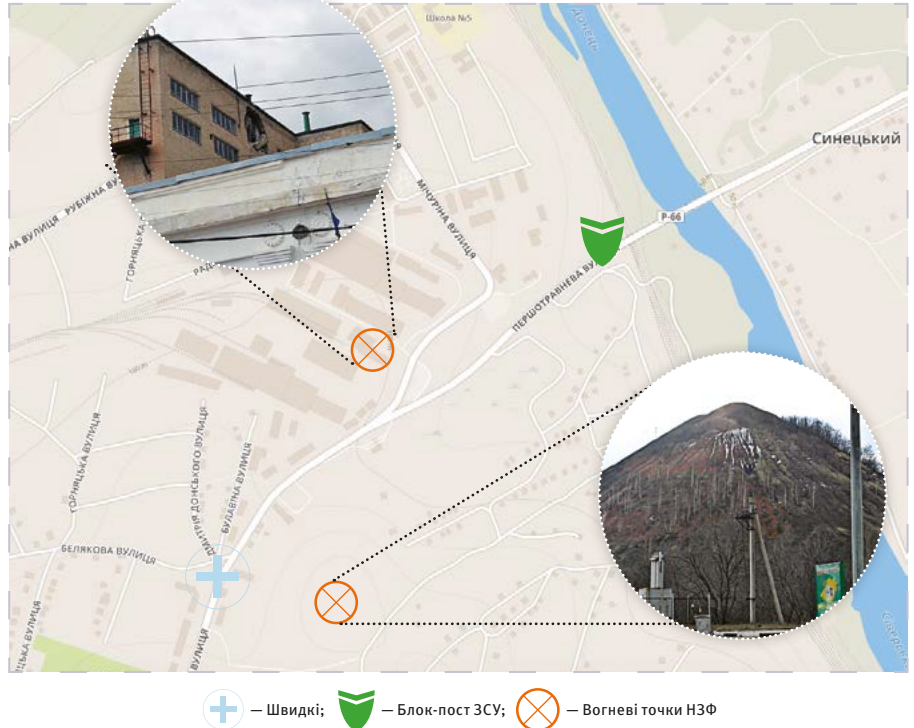
📍 — Місце розстрілу авто; 🟢 — Блок-пост ЗСУ (станом на 14:00 22.07.2015); → — Напрямок пострілів

багато авто їхали на великій швидкості, аби встигнути проскочити. Їх вже не перевіряли. І саме тоді на моїх очах згори виїхала червона машина «Жигулі», доїхала до середини мосту і снайпер з терикону вистрілював, влучивши пасажирів — літньому чоловіку, років 60–70, — прямо в голову. Наші бійці, познімали все з себе, взяли ковдру і під шквальним вогнем винесли його на інший берег, за міст. Але, на жаль, він був вже неживий. Моє враження, що стріляли по цій машині для того, щоб її розгорнуло і вона заблокувала міст. Бо навіщо ще було б чекати, доки вона доїде до середини».

За словами лікаря «швидкої» Лисичанська, на Пролетарському спуску 24 липня було всього-навсього 2 бригади «швидких», бо майже ніхто не хотів працювати в тому районі, де триває найінтенсивніша перестрілка. «Тож, одна бригада складалась з фельдшера та водія, а інша з двох фельдшерів, бо водій відмовився, — уточнює чоловік. — Вони стояли на «повороті Мельникова», на вулиці Свердлова. Безліч машин виїжджало. Але ще більше людей йшло пішки через міст, багато хто з дітьми та речами. Тому наші машини брали людей до себе і підвозили їх до блок-посту ЗСУ, тобто згори спускали до мосту. Робили по кілька ходок. По наших машинах не стріляли спеціально, але коли машини швидкої допомоги їхали, обстріл блокпосту ЗСУ не припинявся. Поранених було багато: і кульові поранення, і осколкові. Прямо на очах одного з екіпажів на мості вистріл з боку Лисичанська пробив скло чорного авто «Міцубіші» і поранив у голову водія. Всіх постраждалих відвозили до міської лікарні Лисичанська».

Віталій Шведов стверджує, що 24 липня військовими було ліквідовано щонайменше 4 снайпери з НЗФ, які стріляли саме по мосту. Троє з них були знайдені на териконі навпроти склозаводу «Пролетар», один — на будівлі самого заводу. Оскільки позиції снайперів були значно вищі за позиції ЗСУ, то для ліквідації снайперів на териконі та заводі використали танк, що й досі видно по пробоїні в будівлі заводу. «Крім того, мінометна точка — як зазначив Віталій Шведов — була також на „Залізному ринку“ (Ринок автозапчастин в Лисичанську), з якого так само стріляли по мосту під час „зеленого коридору“. Також багато снайперів було по місту».

До речі, ввечері 24 липня, вже після звільнення міста речник інформаційного центру РНБО Андрій

Лисенко заявив, що НЗФ опинилися заблокованими, їм відрізано шляхи до відступу та повідомив про «оперативні заходи щодо виявлення диверсійних угруповань терористів». Отже, 24 липня окремі представники НЗФ ще перебували в місті, зокрема, діяли як диверсійні групи. А вже через два дні після звільнення міста, 26 липня Міноборони повідомляло про те, що «під час зачистки міста Лисичанськ бійці високомобільних десантних військ збройних сил України (ЗСУ) знешкодили снайперську групу терористів».

Віталій Шведов вважає, що стрілянина по «гуманітарному коридору» може бути результатом того, що та частина НЗФ, з якими домовлялись ЗСУ про припинення вогню, на цей час або не мала впливу на окремих снайперів та вогневі точки або не мала з ними зв'язку.

(d) Обстріл на «Повороті Мельникова».

Інформація про те, що в Лисичанську буде відкритий «зелений коридор» на кілька годин, у ЗМІ з'явилася всередині 24 липня, наступного дня після повідомлення військових батальйону «ДОНБАС»: «Для жителів Лисичанська відкрили виїзд через Пролетарський міст. Українські військові створили для населення так званий «зелений коридор», по якому можна залишити

зону АТО. Ті, кому вдалося його пройти, повідомляють, що для проїзду при собі обов'язково мати паспорт».

Попри це, обстріл мирного населення при виїзді з міста — тривав.

Зокрема, в сюжеті від 24 липня кореспондента телеканалу «Інтер» Руслана Смещука, де розповідалося про звільнення міста і зокрема про «гуманітарний коридор», сказано наступне: «Сотні людей залишають місто... На жаль, без втрат серед цивільних не обійшлося. Коли ми перебували на одному з блокпостів, через які люди рятувалися, снайпер терористів вбив літнього чоловіка. Сталося це в момент перевірки автомобіля, чоловік стояв на одній лінії з солдатом, саме в цей момент снайпер і вистрілював. І інші городяни нам розповіли, як під час евакуації з міста потрапляли під обстріл бойовиків.— „Я куцями йшла, по мені вогонь вели“»³⁸.

Моніторам вдалося також зустрітися в Лисичанську з чоловіком, батько котрого був застрелений 24 липня у цьому ж «гуманітарному коридорі», як стверджує чоловік, снайперською кулею. Це відбулося на перетині вул. Свердлова та Первомайської, який місцеві називають «поворотом Мельникова» від назви шахти, що знаходиться неподалік. Цей кейс було детально описано в нашому попередньому звіті (www.ccl.org.ua/wp-content/uploads/2013/07/Zvit-LNR-5.01.pdf)

2. НОВОСВІТЛІВКА – ХРЯЩУВАТЕ, ОБСТРІЛ КОЛОНИ МИРНОГО НАСЕЛЕННЯ В «ГУМАНІТАРНОМУ КОРИДОРІ»

СЕРПЕНЬ 2014 РОКУ

Розстріл колони з мирними мешканцями між населеними пунктами Хрящувате та Новосвітлівка належить до періоду, коли українська армія йшла в наступ за багатьма напрямками, подія відбулася незадовго до Іловайської трагедії. Напередодні ЗМІ повідомляли про успіхи української армії, яка увійшла в тому числі у Хрящувате і дійшла навіть до Луганська.

Перше повідомлення про розстріл мирних мешканців у колоні, що рухалася для евакуації з населеного пункту Новосвітлівка, з'явилося 18 серпня 2014 року близько 10 ранку. Керівник прес-центру ОК «Північ» Анатолій Прошин повідомив, що «в районі 9:40 під час виводу біженців з населених пунктів Хрящувате і Новосвітлівка бойовиками було завдано масований вогневий удар по цій колоні з мінометів та реактивної артилерії «Град». В результаті є велика кількість жертв. Люди згоріли прямо в автомобілях, якими їх виводили. Люди просто не встигли залишити транспортні засоби, якими їх вивозили»³⁹. В РНБО заявили про те, що «Гради» та міномети були передані з Російської Федерації. Речник Радбезу згадав, що вантажівки для перевезення мирного населення надали військові, утім зазначив, що колона містила всі розпізнавальні знаки, зокрема, білі прапори⁴⁰.

Того ж дня, 18 серпня з'явилося відео, на якому мирні мешканці, що були в колоні та пересувалися в наданих

Військовий ЗСУ розповідає про обстріл на тлі одного із обстріляних ЗІЛ-131 — того, який вцілів (скріншот із відео ЗСУ)

для їх перевезення вантажівках ЗІЛ-131, розповідають про обстріл двома мінометними снарядами (про «Гради» вже не згадується), а також підтверджують, що на транспорті був білий прапор⁴¹. Одна машина пошкоджена, інша розбита щент, розповідають люди.

Що стосується кількості загиблих, то наступного дня було повідомлено про 17 тіл, включно з жінками та дітьми. Не всі тіла була можливість забрати з місця події, оскільки відтоді район контролюється НЗФ⁴².

Пізніше, 3 вересня на сторінці в соцмережах добровольчого батальйону

«Айдар», який і організував виведення колони, з'явилися фото з Хрящуватого⁴³, а також (днем раніше) наступна інформація: «Айдарівці евакуювали з Новосвітлівки кілька десятків сімей, у тому числі з грудними дітьми. По сформованій колоні біженців з 26 легкових автомобілів (до відмови забитих цивільними людьми), піднявшись на Лису гору, прямою наводкою бив російський танк. По коридору, створеному для виходу біженців з Хрящуватого, стріляли російські війська — ці люди згоріли заживо ...», — йдеться в повідомленні⁴⁴. На цьому відео, записаному 20 серпня, боєць «Айдару» каже про обстріл 15 мирних людей у «коридорі» в Хрящуватому за участю російських військ, утім, він не уточнює, який саме транспорт було розстріляно⁴⁵. До речі, на відео десятьма днями пізніше (28 серпня) зафіксоване авто медичної служби «Айдару» з відповідними упізнавальними знаками у вигляді червоного хреста, побите при виході з Хрящуватого осколками РСЗВ «Граду», гаубіци, САУ⁴⁶.

Утім, у подальшому нам не вдалося отримати підтвердження щодо обстріляних 26 легкових авто. Одна з постраждалих, з якою поспілкувалися монітори, К.Купріянова зауважує, що разом із ЗІЛ в колоні були легковики, утім, скільки саме їх було вона не знає, оскільки легковики відправлялися пізніше. Інформацію про 26 легкових авто нам не підтвердили в тому числі й самі бійці батальйону «Айдар», які

39 www.pravda.com.ua/news/2014/08/18/7035073/?attempt=1

40 www.tyzhden.ua/News/117136

41 www.youtube.com/watch?v=_dVK3QFCv2E

42 www.lb.ua/news/2014/08/19/276651_presstsentr_ato_17_chelovek_pogibli.html

43 www.facebook.com/media/set/?set=a.1482886358647042.1073741830.1430526587216353&type=1

44 www.facebook.com/permalink.php?story_fbid=1482880315314313&id=1430526587216353

45 www.youtube.com/watch?t=170&v=7SW747BPq5Y

46 www.youtube.com/watch?v=qdk5QpWUHxg

перебували в Хрящуватому в ті дні. Зокрема, **військовий із позивним «Орест»** каже, що мирних мешканців вивозили спершу на автобусі, а потім пересадили до вантажівок, в які, власне, і влучили снаряди. Він стверджує, що обстріл вівся з однієї із довколишніх шахт. Каже, що спостерігав вогонь із території шахти на власні очі, щоправда, не зміг уточнити, про яку саме шахту йдеться (назви він не знає).

Водночас, «Орест» підтверджує, що на той час з боку НЗФ вже були присутні російські регулярні військові частини, а саме псковські десантники⁴⁷. Про те саме казав у кінці серпня командир батальйону «Айдар» Сергій Мельничук: за його словами, в районі Хрящуватого у бій вступили російські танкові частини та ВДВ⁴⁸. Щодо зброї, яка використовувалася, то «Орест» розповідає про САУ, танки, 120-міліметрові міномети та РСЗВ «Град». Він припускає, що обстріл по мирним мешканцям, які евакуювалися, міг вестися з міномету.

Моніторинговій групі вдалося поспілкуватися зі ще одним зі свідків подій у Хрящуватому, **добровольцем батальйону «Айдар» із позивним «Берет»**, який зараз є воєнним комендантом Луганської ТЕС (м.Щастя). За його словами, постріл по вантажівці здійснював танк. Утім, він говорить не про ЗІЛ, а про КРАЗ (можливо, помилково, адже вантажівки доволі подібні візуально). «Коли погрузили людей вивозити з Хрящуватого, першим пішов КРАЗ, в який влучив танк. Вони не хотіли стріляти по мирним, але мирні сиділи у військовому авто. Так, вони були різнокольорові, але ми також різнокольорові. Вони стріляли по військовому авто», — стверджує військовий. Він вважає, що це не спланований напад на мирну колону (до речі, «ОРЕСТ» вважає так само), а випадковість, але важливо зауважити, що ця точка зору суперечить інформації, які мобільна група отримала від однієї з постраждалих під час обстрілу.

Моніторинговій групі вдалося отримати свідчення жительки м. Хрящувате Купріянової Ксенії Леонідівни 1980 р.н., яка їхала в одній зі згаданих двох вантажівок ЗІЛ-131. Нині жінка перебуває на території Російської Федерації. На відміну від військових, жінка впевнена, що по колоні, яка йшла «коридором», стріляли прицільно.

К.Купріянова виїздила з Хрящуватого 18 серпня 2014 року разом із родиною у складі чотирьох осіб, з чоловіком та двома

Червоним колом позначена орієнтовна точка ураження ЗІЛ-131, в якому перебувала постраждала з родиною

дітьми (дівчата — 6 та 2,5 роки). На той момент (із 13 серпня) місто перебувало під контролем батальйону «Айдар», він був відповідальним також за евакуацію мирного населення. Про можливість виїхати родина дізналася спонтанно, жодного спеціального оголошення не було, зв'язку на той момент також не було, усе вирішувалося дуже швидко. «Гуманітарний коридор» мав охоплювати проїзд через поле між Новосвітлівкою та Хрящуватим у напрямку населеного пункту Лутугіно. «Це територія добре проглядається (і прострілюється), тому була домовленість без чіткого визначення часу прохід колони мирних жителів», — розповідає жінка. К.Купріянова стверджує, що «коридор» був узгоджений із «ЛНР», вони підтверджували його відкриття. На момент виїзду в колоні перебувало близько 50 людей. Вони розміщувалися в двох авто — ЗІЛ-131, які були передані «Айдару» ЗСУ, а також у легковиках (як зазначено вище, точну їх кількість постраждала не уточнює). На авто був упізнавальний знак — біле полотно. За словами жінки, обстріл розпочався о 9.40, що збігається з офіційним повідомленням РНБО. «Я їхала в першому ЗІЛу з колони (він узагалі йшов першим). В авто нас було 25 осіб, включно з двома літніми людьми, не здатними до самостійного пересування, а також чотирма дітьми». Коли від дорожнього знаку «Хрящувате» авто від'їхало на півтора кілометра, на нього була здійснена вогнева атака.

К.Купріянова стверджує, що це було пряме потрапляння в авто з гранатомету. У результаті удару, ЗІЛ, в якому їхала жінка з родиною, згорів, а з 25

осіб вижило шестеро (загиблих — 19-ро). Зокрема, загинули старші люди та двоє дітей — хлопчик 17 років та 1-річна дівчинка. Обстріл, за словами постраждалої, відбувався з боку Новосвітлівки.

«Це було зроблено абсолютно навмисно, — каже К.Купріянова. — Їх попереджали про прохід колони мирних жителів, і вони явно на нас чекали. Наша машина йшла першою і ми довго чекали на трасі другий ЗІЛ. Це дало можливість по нам прицілитися,» — впевнена жінка.

Протягом 5 годин після події жінка з чоловіком та двома дітьми, а також двоє їхніх сусідів (один вцілів, іншому перебило ноги) провели в окопі поруч із дорогою. За 5 годин їх підбрала медична служба «Айдару» та відвезла для надання допомоги до Новосвітлівки, супроводжував їх БМП.

У чоловіка К.Купріянової осколком гранати була поранена трахея, оперували його в госпіталі Луганського аеропорту. Жінці осколком порвало ногу нижче стегна, їй надала допомогу медслужба «Айдару». Старша донька подружжя отримала глибокий опік правого передпліччя, їй робили пересадку шкіри в Лутугинській ЦРЛ, далі вона проходила курс лікування в Харківському опіковому центрі. Молодша донька отримала опік вуха, її лікували в Лутугинській ЦРЛ. Усі речі та документи, які були в родині з собою, згоріли в ЗІЛ. Із заявами до правоохоронних органів родина не зверталася. Після лікування виїхала до родичів у РФ.

НЗФ історію з обстрілом під Хрящуватим 18 серпня описують інакше. «Армія Луганської народної республіки

47 www.gazeta.ru/social/2014/11/10/6297181.shtml

48 www.youtube.com/watch?v=z8FEgrKeoBc&t=15

ніколи не обстрілювала біженців і громадян», — заявив «в.о. голови ЛНР» Ігор Плотницький. Водночас, у зведених даних НЗФ, які опубліковані на сайті «Прес-центр ДНР», зазначалось, що їх сили завдали удар по українській армії біля Хрящуватого. «У результаті артилерійського удару по позиціях ЗСУ у Хрящуватому противник зазнав втрат, ймовірно до 30-х загиблих», — сказано в повідомленні «ДНР»⁴⁹. При цьому, «віце-прем'єр ДНР» Андрій Пургін оперативно вчинив спробу виправдатись за «колег» із «ЛНР», даючи інтерв'ю репортерам Ройтер, заявивши, що «сили повстанців» не володіють такими бойовими можливостями для подібного удару.⁵⁰

Наразі, згідно з інформацією, наданою нам Прокуратурою Луганської області, справа щодо обстрілу колони біля Хрящуватого розслідується УСБУ в Луганській області. Утім, під час телефонної розмови з одним із представників СБУ Луганщини він повідомив

мобільній групі, що про відповідні справи йому та його колегам невідомо.⁵¹ Водночас, постраждала К.Купріянова каже, що їй точно відомо, що за фактом обстрілу саме тієї вантажівки, якою пересувала вона та її родина, порушено кримінальну справу. Подробицями вона не володіє, адже перебуває за межами країни.

20 серпня за повідомленням інформаційно-аналітичного центру РНБО, в районі селища Хрящувате було знову здійснено обстріл автомобіля, в якому їхала сім'я вимушених переселенців. Машина пересувалася з великим білим прапором. Обстріл здійснювався з боку селища Самсонівського Краснодонського району. Чоловік і 5-річна дитина загинули на місці. Жінка — на руках у медиків, стверджується в офіційному повідомленні. Детальнішою інформацією щодо цього інциденту мобільна група не володіє.

Водночас, варто звернути увагу на наступну обставину. Доброволець із позивним «Орест» повідомив мобільній групі, що на власні очі бачив, що обстріл ЗІЛ 18 серпня відбувся з однієї із шахт. Він, як зауважувалося вище, не знає назви цієї шахти, але наголошує, що бачив постріли на власні очі, оскільки в той час здійснював у тій місцевості розвідку. За напрямком обстріли 18 та 20 серпня співпадають. Отже, можна припустити, що відбувалися вони орієнтовно з одного й того самого місця. У другому випадку РНБО повідомляє про селище Самсонівське Краснодонського району. Саме в цьому селищі знаходиться шахта «Самсонівська-Західна», що належить ТОВ «Краснодонвугілля» (входить до Групи Метінвест). Можливо, саме з неї і здійснювався обстріл 18 серпня. До речі, напередодні, 17 серпня ця шахта була обстріляна.

3. ДЕБАЛЬЦЕВЕ, ОБСТРИЛИ МІСЦЬ ЗБОРУ ДЛЯ ЕВАКУАЦІЇ

1 ЛЮТОГО 2015 РОКУ

Населений пункт Дебальцеве (Донецька обл.), який є важливим транспортним вузлом, знаходиться на адміністративній межі між Донецькою та Луганською областями. Обстріли Дебальцевого відбувалися ще з літа. Після підписання Мінського протоколу від 5 вересня 2014 року місто стало частиною «буферної зони». З огляду на своє розташування, Дебальцеве було, по суті, на межі сфер впливу угруповань, що належать до «ДНР» та «ЛНР», що в січні-лютому 2015 року ускладнювало в тому числі евакуацію з району, де тільки з боку «ДНР» одночасно діяли «війська ДНР», підрозділи російської регулярної армії, озброєні групи «казаків».

Обстріли Дебальцевого інтенсифікувалися 19 січня 2015 року, у день, коли православні відзначають свято Водохреща. Близько 7.45 ранку центр міста включно з церквою накрило снарядами РСЗВ «Град». У штаб-квартирі Спільного центру з контролю і координації питань припинення вогню та стабілізації лінії розмежування сторін (далі — Спільний центр) заявили про принаймні 30 ракет, які влучили в центр Дебальцевого та прилеглі до нього території. Спеціальна моніторингова місія (далі — СММ) ОБСЄ підтвердила, що обстріл здійснювався з м. Горлівки, яке перебуває під контролем НЗФ «ДНР». ГУ МВС у Донецькій області заявило про загибель трьох цивільних (включно з 12-річним хлопчиком) і

поранення дванадцятьох (включно з 12-річною дівчинкою)⁵². **Лариса Миколаївна Яковенко**, лежача інвалід 1 групи, яка на момент візиту моніторингової групи в Донецьку область на початку березня перебувала в одному з місць компактного проживання переселенців в Артемівську, вважає, що це була «провокація, адже ті, хто стріляли, напевне знали, що зранку люди йтимуть до церкви».

З 20-х чисел січня місто опинилося, по суті, відрізане від комунікацій: світла, води, мобільного зв'язку. Із того часу і аж до остаточної де-факто окупації Дебальцевого представниками НЗФ (17 лютого 2015 р.) тривала евакуація населення з міста та прилеглих до нього територій переважно власними силами

49 www.bbc.co.uk/ukrainian/politics/2014/08/140819_hryaschuvate_update_bodies_dt

50 www.novorosinform.org/news/id/6464

51 www.youtube.com/watch?v=dVK3QFCv2E

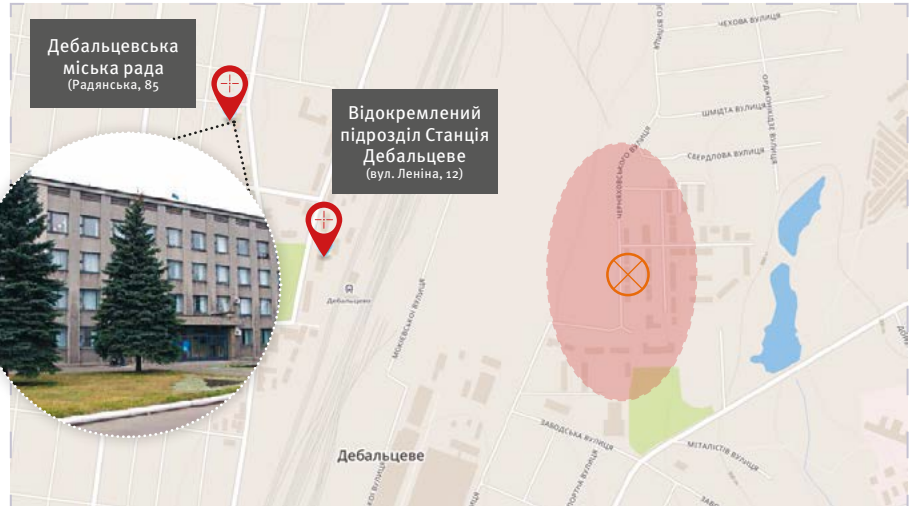
52 dt.ua/UKRAINE/v-rezultati-artobstrilu-debalceve-postrazhdali-10-osib-8-riczna-divchinka-u-vazhkomu-stani-161731_.html

людей, а також за допомогою ДСНС, українських військових, представників органів місцевого самоврядування, а також великою мірою силами волонтерів (як правило, останні взяли на себе вивезення соціально вразливих груп населення). Вивезення здійснювалося переважно в Артемівськ, Слов'янськ, Краматорськ та інші міста Донецької області. За деякими оцінками, з більше 30 тисяч жителів на початок лютого в місті лишилося близько 7.

Тим, хто залишає місто, — НЗФ непрямо погрозували артилерійським обстрілом. Так можна трактувати заяву 30 січня, яка прозвучала після захоплення силами НЗФ Вуглегірська (населеного пункту неподалік Дебальцевого) від одного з лідерів «ДНР» Олександра Захарченка: *«дорога прострілюється повністю. Всі, хто буде виходити з котла, будуть під перехресним вогнем артилерії»*⁵³. Звісно, малися на увазі передусім українські військові, яких намагалися взяти в «котел», утім, це була єдина дорога, якою в принципі можливо було залишити місто. Саме на цій трасі була розташована ділянка між населеними пунктами Дебальцеве та Логвинове, яка обстрілювалася найбільше.

У таких умовах мирному населенню доводилося залишати місто. Наприклад, саме 30 січня з Дебальцевого виїздила **Галина Алентина**, що працює в одному з дитсадків міста, а на момент візиту моніторів перебувала в одному з місць компактного проживання переселенців в Артемівську. Близько 18.00 її вивозив на приватному авто друг родини. *«Траса прострілювалася, все довкола ворушилося. Снаряди лягали і на місто, і на дорогу»*, — розповідає жінка. На щастя, їй вдалося залишити місто неушкодженою.

У кінці січня (точну дату назвати не може) виїздив із Дебальцевого також **69-річний Іван Михайлович Соловей**. Його вивозили волонтери. Пенсіонер розповідає, що дорога в цей час обстрілювалася, що змушувало водія постійно ривками змінювати швидкість (то 80 км/год, то 50 км/год) та маневрувати, аби неможливо було прицілитися та влучити в авто. На питання, чи, на думку, чоловіка, вівся прицільний вогонь по авто, він відповідає: *«Звісно. Наш автобус їхав із білим прапором. І все одно стріляли. З боку Чорнухиного, Фацівки, з боку „ДНР“»*. Пенсіонерові також пощастило залишитися неушкодженим, наразі він проживає в місці компактного проживання в Артемівську.

— Місця обстрілу; — імовірна зона, звідки вели вогонь

Але пощастило так не всім. **1 лютого 2015 року в Дебальцевому були обстріляні дві локації, де відбувся збір мирного населення для подальшої евакуації.** Учасникам моніторингової групи вдалося поспілкуватися з волонтерами, які організували евакуацію.

Волонтер Андрій Галущенко, який належав до волонтерської групи, що брала участь в організації евакуації з Дебальцевого, розповідає, що для подальшої евакуації людей із різних точок міста звозили до кількох наперед визначених місць. Там їх пересажували до більш габаритного транспорту та відправляли до підконтрольних українському урядові міст подалі від лінії фронту. Основними точками збору були бомбосховище на вул. Леніна, 12 (Відокремлений підрозділ Станція Дебальцеве), а також Дебальцевська міська рада (вул. Радянська, 81).

На Леніна, 12, окрім групування людей та пересадки у більш габаритний транспорт, відбувалася роздача гуманітарної допомоги, хліба та води, яку сюди підвозила ДСНС. Тому часто тут бувало доволі масивне скупчення мирних людей. **Між 12.00 та 13.00 1 лютого саме по цій точці було завдано артилерійського удару.** На думку Андрія Галущенка, який має досвід ведення бойових дій, постріли здійснювалися з 82-міліметрового міномету (відомого також як «Васильок») мінами, що мають осколкову дію. Протягом бл. 20 хвилин було здійснено три серії по 15–20 пострілів у кожному. На момент обстрілу біля бомбосховища перебувало близько 70 осіб, включно з дітьми, які чекали на евакуацію. Також

тут знаходився транспорт, яким мали намір вивозити людей, а саме: автобус «Богдан» (це був один із чотирьох автобусів, виділених для евакуації міською владою Києва на прохання волонтерів, в результаті обстрілу він залишився без шибок), мікроавтобус, а також легкове авто. Унаслідок першої серії осколкового поранення в шию отримала 13-річна дівчинка (її було вивезено до Харкова і там прооперовано, на сьогоднішній день її стан стабільний). Осколкового поранення також отримав водій одного з автобусів. Після першої серії волонтерам вдалося перевести людей до бомбосховища, де вони залишилися близько 1,5 год. З транспорту найбільше постраждав легковик волонтерів, який довелося залишити в місті через його непридатність для подальшого пересування.

На думку Андрія, який в результаті обстрілу отримав контузію вуха (гостру акустичну травму), обстріл здійснювався з дистанції до 1 км, тобто з меж міста. Імовірно, із Заводського району (заводоуправління), який, за його інформацією, українські військові перевіряли не надто скрупульозно на предмет наявності там диверсійно-розвідувальних груп (далі — ДРГ). Саме з цього місця, ймовірно, було здійснено всі три серії. Зброя, з якої, ймовірно, вівся обстріл, — доволі мобільна. У розібраному вигляді її може переносити троє людей, вона також може встановлюватися на позашляховик.

«Минуло близько 40–50 секунд з моменту, коли транспорт під'їхав під бомбосховище. Це якраз підльотний час міни на малих дистанціях. Траєкторія — крута нависна, — описує Андрій.

— Міни падали згори. Це може свідчити про те, що стріляли зблизька. Вогонь був чітким, з високою купчастістю та влучністю (міни лягли в квадрат 100 на 50 метрів), хоча слідів пристрілювання не було, що може свідчити про те, що приціл був виставлений заздалегідь і саме на це місце,» — припускає Андрій Галущенко.

За словами Андрія, а також **волонтерки Діани Макарової, засновниці Фонду Діани Макарової**, яка також організувала евакуацію того дня та потрапила під обстріл, від начальника міськвідділу міліції Дебальцевого полковника Євгена Юханова (пізніше, 10 лютого загинув при спробі штурму однією з ДРГ міськвідділу Дебальцевого⁵⁴) вони кілька разів отримували інформацію про те, що в місті працює кілька ДРГ. На думку обох волонтерів (яких учасники мобільної групи опитували окремо), постріли могла здійснювати одна з цих двох груп.

За словами обох волонтерів — Андрія Галущенка та Діани Макарової, блокпостів або позицій українських військових у районі бомбосховища на Леніна, 12 не було. Хоча в будівлі, де знаходилося бомбосховище, перебувала воєнна комендатура, але займала вона тільки одну кімнату, в якій перебував комендант і двоє солдатів. Перед самим обстрілом на майданчик до будівлі під'їхало також авто батальйону «Донбас» із кількома військовими. За інформацією іншого волонтера, що брав участь в евакуації, — Тіма Златкіна, в одній із адмінбудівель неподалік власну дислокацію створював батальйон «Донбас». Утім, варто зауважити, що на місці обстрілу на той момент перебувало щонайменше 70 цивільних осіб (серед них — діти), які готувалися до евакуації.

Діана Макарова уточнює, що обстріл відбувся на третій день їх активної роботи з евакуації людей із Дебальцевого. Збір людей у попередні дні здійснювався на одному й тому місці. Це ще один аргумент, який може свідчити на користь того, що стрілянина була прицільною.

Саме тому на момент проведення евакуації волонтери постійно зверталися до журналістів з вимогою не повідомляти у відкритих джерелах, з яких саме точок відбувається евакуація, а також про маршрути вивезення цивільного населення. На їх думку, саме ці повідомлення призводили до обстрілів. Зокрема, один із волонтерів, що брав участь в організації евакуації **Тім Златкін** ([facebook.com/akvilifer](https://www.facebook.com/akvilifer)) писав у соцмережі, що через ці повідомлення

НЗФ «ведуть прицільний вогонь по наших автобусам та машинам». Саме він виклав у мережу фото обстріляного біля бомбосховища автобусу «Богдан».

Окрім того, в розмові з монітором Тім розповів, що за кілька днів до того (точної дати він пригадати не зміг) один із автобусів, призначений для евакуації мирного населення, потрапив під обстріл неподалік Дебальцевого на трасі. Він вважає, що мінометна стрілянина в тому випадку також була прицільною, адже в автобус влучили саме після того як він зупинився у зв'язку з технічними причинами. І це дало можливість виставити на нього приціл. На щастя, під час того обстрілу ніхто не постраждав, адже автобус був майже порожнім — за винятком водія та кількох волонтерів у ньому на той момент нікого не було.

Цього ж дня, **1 лютого, близько 14.00 відбувся також обстріл виконкому Дебальцевого**, але, ймовірно, з іншої зброї — РСЗВ «Град». У результаті обстрілу був поранений начальник штабу, закріпленого за Спільним центром українськими Збройними силами (на той час Спільний центр базувався в міськвиконкомі Дебальцевого, необхідно зауважити, що на той час його вже залишили російські військові, вони виїхали до Соледару, де Спільний центр базується на сьогоднішній день), а також двоє цивільних⁵⁵. Окрім того, було виведено з ладу один із автобусів, яким ДСНС також збирав людей для евакуації саме на цьому місці, вражено осколками 8-х людей із цього автобусу, який якраз від'їздив від міськвиконкому у напрямку Артемівська. Перед тим двом автобусам ДСНС вдалося безперешкодно виїхати. За

інформацією ГУ МВС України в Донецькій області, обстріл відбувся о 14.50. Поранення дістали 9-ро осіб⁵⁶.

Олексій Короткий, 1948 р.н., виїздив із Дебальцевого 1 лютого від міськвиконкому якраз тим автобусом, який в результаті обстрілу був виведений з ладу (сам пенсіонер родом із Чорнухиного, де його будинок був зруйнований снарядом ще в січні). «Щойно від'їхали від міськвиконкому — і відразу почався обстріл. Не знаю, як наш автобус не накрило. Міни рвалися поруч, я бачив ці спалахи. Автобус посікло осколками, повилітало скло. Автобус так і не зміг виїхати далі через пошкодження. Ми сиділи в ньому цілих три години. З 18-х нас залишилося шестеро, решту забрав автобус, який їхав поруч. Дехто пішов пішки. Через три години прийшов автобус волонтерів із Артемівська і забрав нас шістьох», — розповідає чоловік, який на момент візиту моніторингової групи перебував у лікарні м. Часів Яр Артемівського району (там йому провели ампутацію ноги, але це була операція планова та не пов'язана з наслідками обстрілу). Чоловік каже, що в результаті обстрілу в автобусі були поранені, хоча сам він ушкоджень не отримав.

Судячи з усього, в тому самому автобусі що й попередній опитуваний, їхав і **Володимир Салтин** (родом із Вуглегірська, який залишив своє місто ще раніше). Станом на 1 лютого він перебував у Лікарня № 2 в Дебальцевому, вже з осколковим пораненням голови. Каже, що на момент евакуації 1 лютого (про яку оголосив медперсонал) поруч із лікарнею кілька разів падали міни, будівля вже була без шибок. Про саму евакуацію чоловік розповідає,

Обстріляний біля бомбосховища автобус "Богдан". Фото Тім Златкін

54 www.censor.net.ua/photo_news/324148/nachalnik_gorotdela_militsii_debaltsevo_evgeniyi_yuhanov_pogib_pri_otrajenii_popytki_zahvata_zdaniya

55 www.osce.org/ukraine-smm/138616

56 www.facebook.com/Vyacheslav.Abroskin/posts/1416019025357434

що міни лягали поруч із автобусом, але в сам транспорт не влучили. Утім, у результаті транспорт був виведений із ладу і його вивезли з Дебальцевого на іншому автобусі. Спершу доправили до Артемівська, але оскільки місць у лікарні не виявилось, то переспрямували до Часового Яру, де монітори В.Салтіна і застали.

Головний лікар у міській лікарні м.Часів Яр стверджує, що під час боїв за Дебальцеве у кінці січня-лютому 2015 року до медичного закладу було доправлено 15 осіб із числа мирного населення з травмами, отриманими в результаті бойових дій. На момент візиту моніторингової групи у лікарні залишалося 10-ро (4-ро у відділенні терапії, 6-ро — в хірургії). Їх травми за винятком згаданого чоловіка із пораненням у потилицю, не були пов'язані з бойовими діями, а з екстремальними умовами, в яких людям доводилося перебувати, доки за Дебальцеве точилися бої.

На момент нашого візиту до **Артемівської центральної районної лікарні**, звідки якраз виписали останнього цивільного пораненого, що отримав травми в Дебальцевому. Загалом, як повідомив **заступник головного лікаря з лікувальної роботи Губський Іван Олександрович**, з 1 лютого до 2 березня в лікарню звернулося 87 осіб з травмами різної складності, які постраждали в результаті бойових дій. Щоправда, далеко не всі з них — постраждали в Дебальцевому. Наприклад, 9-ро — отримали ушкодження внаслідок обстрілу Артемівська 15 лютого.

Моніторам також вдалося поспілкуватися телефоном із **начальником відділу з питань внутрішньої політики міської ради Дебальцевого Олексюком Іваном Івановичем**, який був залучений до процесу евакуації. Чоловік від особистої зустрічі відмовився, пославшись на зайнятість, але підтвердив обстріл біля виконкому транспорту, за допомогою якого мала бути здійснена евакуація. Він сказав, що знає людей, які постраждали внаслідок цього обстрілу, але вони від спілкування відмовляються (навіть телефоном і навіть анонімно) через страх, адже мають намір повертатися та продовжувати жити в Дебальцевому.

У випадку з Дебальцевим слід підкреслити **відповідальність українського**

уряду за невчасно проведену евакуацію вразливих груп із числа мирного населення. З кінця січня 2015 р. волонтерські ініціативи постійно заявляли про необхідність вивезення населення. Зокрема, в одній із публікацій у пресі від 3 лютого громадська ініціатива «Станція Харків» заявляла про 100–200 звернень на день із проханням допомогти евакуюватися. Півтори тисячі заявок отримала протягом тижня ГО «Українські рубежі». «Ми працюємо, але не працює держава, — заявляв тоді координатор «Гуманітарної місії допомоги мирному населенню зони військового конфлікту» Євген Каплін. — *Ще місяць тому ми говорили, що у Дебальцевому скоро буде напружена ситуація. Більшість людей або сидять у підвалах, або намагаються виїхати до родичів. У місті немає води, газу, світла, підірвано хлібозавод, не працюють комерційні перевізники.*⁵⁷

Кількома днями пізніше обстріли Дебальцевого посилилися, і 4 лютого СММ ОБСЄ закликала до створення «гуманітарного коридору», аби територію під обстрілами могли залишити мирні мешканці⁵⁸. 5 лютого заклика створити умови для вивезення мирного населення із місць інтенсивного обстрілу публічно підтримав Генсек ООН Пан Гі Мун⁵⁹.

У результаті подальших переговорів вдалося організувати **«коридор» 6 лютого**, завдяки якому із зони конфлікту була вивезена значна кількість мирного населення (передусім — людей із інвалідністю, які не здатні пересуватися самотужки) і який, на щастя, не був обстріляний. За повідомленням ДСНС, для вивозу людей було задіяно 25 автобусів, 2 броньованих автомобіля «КрАЗ» і 2 карети «швидкої допомоги». З Дебальцевого, поруч розташованих сіл Новогригорівки, Комуни і Червоного Орача Артемівського району, смт Миронівського, а також з Авдіївки були евакуйовані 753 людини, в т.ч. 81 дитина та 3 особи, які не могли пересуватися самостійно.

У відповіді на інформаційний запит **Центру Громадянських Свобод** ДСНС повідомило, що «гуманітарний коридор» було організовано з 6.00 6 лютого на три доби. Утім, це було рішення керівництва Штабу АТО. Насправді ж, як відомо, коридор діяв лише протягом одного дня

— 6 лютого. Але навіть цього дня, на думку волонтерів, які здійснювали евакуацію, НЗФ намагалися спровокувати кровопролиття. **Волонтерка Діана Макарова** розповідає: «*Вдалося домовитися про те, що на дві години припиняють обстрілювати дорогу Артемівськ-Дебальцеве, далі на чотири години — місто, а далі знову на дві години — дорогу. Доки ми їхали до міста, сама дорога не обстрілювалася, але з боку «ЛНР» летіли «смерчі» (ідеться про РСЗВ «Смерч», — ПРИМ. РЕД.). Окрім того, протягом ночі в Дебальцеве підтягувалися сили: гаубиці, танковані вантажівки з Донецька, бронегрупи, ДРГ. Вони починали штурмувати позиції українських військових на околицях, ті змушені були відстрілюватися». Про обстріл міста в день оголошеного «гуманітарного коридору» 6 лютого заявляв також штаб АТО⁶⁰. При цьому, «ЛНР» стверджували, що українські сили відкривали вогонь по колоні мирних мешканців, яку евакуювали з Чорнухиного 6 лютого, під який начебто потрапили в тому числі журналісти каналу «Россия 24» та Russia Today⁶¹. Через те, що наразі ця територія є окупованою, достовірність цієї інформації мобільній групі перевірити не вдалося.*

Окрім того, Діана Макарова розповідає про спробу провокації біля школи № 6, де знаходилося одне з бомбосховищ і звідкільця волонтери також намагалися вивести людей. «*Коли ми під'їхали до школи, там перебував натовп зі 150–200 осіб, переважно жінки. Довкола — групки чоловіків у чорному. Виявилось, що людям розповіли начебто ми маємо привезти гуманітарну допомогу. Натовп був «накручений», нас зустріли криками та погрозами. Почали оточувати, шарапати, звинувачували, кричали, щоб забрали військових. Нам дивом вдалося їх заспокоїти. Просто диво, що цей натовп нас не розірвав», — розповідає Діана Макарова, додаючи, що впевнена — це була спроба провокації.*

Літня жінка з двома доньками, які забажали залишитися анонімними, та які на момент моніторингового візиту перебували в лікарні м.Часів Яр, виїздили з Дебальцевого 6 лютого через потребу термінової медичної допомоги. Уся їхня вулиця на той час уже була евакуйована (ідеться про район «8 березня»

57 www.m.day.kiev.ua/uk/article/cuspilstvo/yak-organizuvaty-systemnu-evakuaciyu

58 www.radiosvoboda.org/content/article/26830562.html

59 112.ua/politika/gensek-oon-prizyvaet-sozdat-v-debalcevo-gumanitarnyy-koridor-184882.html

60 www.glavred.info/zhizn/boeviki-narushili-dogovorenosti-o-gumanitarnom-koridore-utrom-obstrelyali-zhilye-kvartaly-debalcevo-302172.htm

61 www.vesti.ru/doc.html?id=2333769

62 Як повідомляє ДСНС, із 1 лютого 2015 року на території Донецької області було розгорнуто 2 додаткових транзитних пункти для зустрічі внутрішньо переміщених осіб у містах Слов'янськ та Костянтинівка. До зазначених пунктів за допомогою звернулося 4733 особи. Також силами Державного підприємства «Мобільний рятувальний центр ДСНС України» протягом 18–19 лютого 2015 року у м. Артемівську було розгорнуто пункт зустрічі та прийому евакуйованих із зони АТО, до якого звернулося за допомогою 20 осіб. Загалом, із 6 червня 2014 року ДСНС України оперативне було розгорнуто транзитних пунктів зустрічі людей у Донецькій, Луганській та Дніпропетровській областях: у містах Красноармійськ, Волноваха, Маріуполь, Сватове, Лисичанськ, Частя та селі Орли. Наразі функціонують транзитні пункти зустрічі у м. Красноармійську Донецької області та Сватове Луганської області, а також на базі підрозділів ДСНС України у Луганській області розгорнуто 6 пунктів для тимчасового перебування евакуйованого населення Луганської області. Станом на 24 березня 2015 року до транзитних пунктів у містах Слов'янськ та Костянтинівка Донецької області та Сватове Луганської області звернулося та зареєструвалося 8 тис. 721 особа.

в Дебальцевому). Вони до останнього сподівалися пересидіти, доки не стало відомо, що операція старшої жінці потрібна терміново. Від дому їх забирали волонтери, далі евакуація відбувалася від міськвиконкому. Вони підтверджують, що їм вдалося залишити місто безперешкодно. Цій родині пощастило, адже про оголошення «гуманітарного коридору» їм відомо не було, оскільки вони не мали доступу до жодних комунікацій. Про можливість виїхати вони дізналися випадково.

Довести умисел щодо перешкоджання евакуації — доволі складно. Утім, про відповідну мотивацію може свідчити, до прикладу, наступна ситуація. Як відомо, 6 лютого у Дебальцевому «гуманітарний коридор» для евакуації був організований у двох напрямках: до контрольованого Україною Артемівська та до контрольованого НЗФ Донецька (20 автобусів, за повідомленнями «омбудсмена ДНР» Дар'ї Морозової). У підсумку, в напрямку Артемівська виїхало 766 осіб, у напрямку Донецька — 42. За словами волонтерів, що організовували евакуацію, наступного дня з боку російських учасників Спільного центру звучали репліки про те, що, мовляв, українська сторона ледь не силком затягувала людей в автобуси. Публічно ж звучали звинувачення в тому, що українська сторона «не сповістила жителів міста про можливість виїхати в ДНР». Ці звинувачення видаються нам безпідставними, жодних підтверджень ми не зустріли, натомість люди, що виїздили 6 лютого до Артемівська, посілалися на те, що виїздити саме за цим напрямком їм видавалося безпечнішим. Волонтери вважають, що саме через таку кричущу непопулярність «донецького напрямку» в наступні дні режим «гуманітарного коридору» з боку НЗФ було припинено.

Одна з переселенок із Дебальцевого розповіла моніторам також про чутки ніби під час боїв за Дебальцеве в лютому багато людей було вбито на залізничному полотні, яке вони перетинали задля того, аби залишити місто. «Таке враження, що снайпери вбивали людей, коли вони намагалися виїхати з міста через залізничне полотно. Усі боялися ходити там». Утім, жоден із інших наших співрозмовників цієї інформації не підтвердив, снайперської активності помічено в Дебальцевому не було.

У подальші дні жодного «гуманітарного коридору» з Дебальцевого в інші українські населені пункти організувати не вдалося.

8 лютого ДСНС повідомила, що «переміщення громадян з міст Авдіївка, Дебальцеве, а також із поруч розташованих населених пунктів (Новогригорівка, Комуна, Миронівське, Красний Пахар, Чорнухине), як це відбувалось в попередні дні, не здійснювалось, у зв'язку з активними бойовими діями. Керівництво антитерористичної операції задля безпеки людей, не допустили автомобілі КРАЗ та автобуси, які були заплановані для проведення евакуації, до вказаних населених пунктів».

Усього, за повідомленням відомства у відповідь на інформаційний запит **ЦЕНТРУ ГРОМАДЯНСЬКИХ СВОБОД**, із 28 січня з населених пунктів Донецької області, що перебували на лінії вогню, рятувальниками та волонтерами було вивезено, а також самостійно залишили міста, близько 5 тисяч людей, з них близько 1 тисячі дітей. Згідно з оприлюдненим на початку березня звітом Офісу Високого Комісара з прав людини ООН, незаконні збройні формування повідомили про 1100 евакуйованих осіб, переважно старшого віку та дітей, з Вуглегірська та Чорнухине і прилеглих територій, на територію під їхнім контролем.⁶²

У відповіді на інформаційний запит ДСНС уточнює, що в період із 22 січня до 9 лютого 2015 року переміщення здійснювалось структурним підрозділом ДСНС України — Державним підприємством «Мобільний рятувальний центр». Відомство наводить також хронологію переміщення та кількість переміщених осіб. Під час цієї евакуації було залучено 28 автобусів різних марок (від місцевих органів влади) та 2 броньовані спеціальні оперативно-медичні автомобілі на шасі КРАЗ-5233 (від Державного підприємства «Мобільний рятувальний центр ДСНС України»), які прибували до визначених місць збору евакуйованих, завантажувалися та здійснювали рух у зворотному напрямку.

Серед представників ДСНС є також постраждалі внаслідок обстрілів. Один із них отримав осколковий поранення рук, інший — отримав контузію у розрив барабанної перетинки. За інформацією ДСНС, сталося це внаслідок мінометного обстрілу 1 лютого (імовірно, йдеться про перший описаний випадок біля бомбосховища). Окрім того, «внаслідок мінометних обстрілів у районі м. Дебальцеве та виконання небезпечних маневрів з метою виходу з-під обстрілу під час евакуації населення»

частково було пошкоджено броньовані спеціальні оперативно-медичні автомобілі на шасі КРАЗ-5233. Це сталося попри наявні розпізнавальні знаки. ДСНС зазначає, що вся техніка, що належить службі, має відповідні маркування⁶³.

Волонтер Олексій Федченко із числа протестантської спільноти, який займається евакуацією мирного населення з міст Донецької та Луганської областей, каже, що, з одного боку, за весь час, який він займається вивезенням людей, жодного разу чути про повноцінні «гуманітарні коридори» йому не доводилося — бо «режиму тиші не дотримувалися ніколи». Власне, за його словами, «гуманітарних коридорів» ніхто й не чекав, вивозили людей незважаючи на обстріли. Жодних переговорів із НЗФ щодо безпечного вивезення мирного населення Олексій не веде. Не вважає це за доцільне, оскільки **«території контролюються одночасно кількома угрупованнями і з усіма домовитися неможливо»**, — вважає він. Волонтер каже, що найбільша кількість людей потребує евакуації в ті періоди, коли відбуваються найбільш інтенсивні бої (600–700 осіб на день), в періоди т.з. перемир'я ініціатива вивозить близько 70 осіб на тиждень. Всього за весь період збройного конфлікту на Донбасі протестантська спільнота заявляє про вивезення її власними силами бл. 55 тисяч осіб.

Моніторинг міських онлайн-форумів Дебальцевого може свідчити про те, що в момент припинення евакуації людей, які бажали залишити зону бойових дій, залишалось дуже багато. **Від 17 лютого, наприклад, є таке повідомлення: «Обидві сторони стверджують, що цивільних, охочих покинути територію Дебальцевого, немає. Це неправда. Немає можливості здійснити евакуацію через обстріли — це факт. Але охочих дуже багато. Люди не виїхали, оскільки до останнього сподівалися на краще, до того ж, боялися загинути від обстрілів під час евакуації. Я прошу, волонтери і просто небайдужі люди, ми повинні об'єднатися і зробити все можливе для того, щоб цивільним було надано можливість залишити цей сектор без загрози для життя»**.

Утім, із 7 лютого Дебальцеве для представників українського уряду та більшості волонтерських груп — недоступне через окупацію НЗФ.

63 Маркування автотехніки, що належить ДСНС та якою здійснювалася евакуація мирного населення, наступні: «прямий рівносторонній хрест із розбіжними кінцями жовтого гарячого кольору і золотими (жовтими) пружками. У центрі вміщено зображення Знака Княжої Держави Володимира Великого золотого кольору на синьому полі в обрамленні вінка з дубового листа золотого кольору. На сторонах хреста вміщено зображення рівносторонніх трикутників синього кольору, спрямованих до центру емблеми, а між сторонами хреста — стилізовані зображення язиків полум'я жовтого гарячого кольору із золотими (жовтими) пружками. Крім цього, техніка, яка залучалася до евакуації населення з вищевказаних населених пунктів, мала специфічні розпізнавальні знаки перевезення евакуйованих (білі прапори), а броньовані спеціальні оперативно-медичні автомобілі на шасі КРАЗ-5233 пофарбовані у білий колір з нанесенням на обох бортах міжнародних розпізнавальних знаків санітарно-медичного транспорту (червоні хрести) та відповідними надписами «Оперативно-медична»».

4. ОБСТРІЛ САНІТАРНОГО АВТО ПОБЛИЗУ ЛУГАНСЬКОГО

ОРІЄНТОВНО МІЖ 7 ТА 13 ЛЮТОГО 2015 РОКУ

Про евакуацію людей із лінії населених пунктів Миронівський-Луганське-Світлодарськ подробиць відомо наразі мало. Водночас, у соцмережі було викладено фото обстріляної швидкої на узбіччі дороги біля населеного пункту Луганське. Воно було викладене **міжнародним журналістом Алеком Луном 15 лютого**. Сам журналіст повідомив учасникам мобільної групи, що це авто було вражене вогнем раніше 15 лютого, оскільки він бачив його за кілька днів до того як зробив цей знімок, коли проїздив повз це місце вперше.

Алек описує, що авто знаходилося на західній частині дороги, що прямує на південь, від Артемівська до Луганського. Фото зроблено поблизу Луганського. Оскільки авто перебуває на частині дороги, яка контролюється Україною, це дозволяє припустити, що обстріл вівся з боку НЗФ. Це було не єдине авто зі слідами обстрілу, яке перебувало на тій дорозі, уточнює журналіст. Він надав нам також інше фото з обстріляним транспортом, утім, авто, за фіксоване на ньому, належить до військових вантажівок.

Про цивільні авто зі слідами обстрілів на узбіччі цієї дороги, нам доводилося чути і від волонтерів.

Alec Luhn @ASLuhn · 5 год.

Bombed out ambulance near Luhanske on road to #Debaltseve. Shelling up ahead. "No #ceasefire here" soldiers say

[Переглянути переклад](#)

Фрагмент твіттер-сторінки Алека Луна

5. ЧОРНУХИНЕ, ПЕРЕШКОДЖАННЯ ЕВАКУАЦІЇ МИРНОГО НАСЕЛЕННЯ

10 ЛЮТОГО 2015 РОКУ

За словами **помічника губернатора Луганщини Геннадія Москаля Святослава Галаса**, найбільші проблеми в момент ескалації ситуації в районі Дебальцевого виникали з евакуацією людей

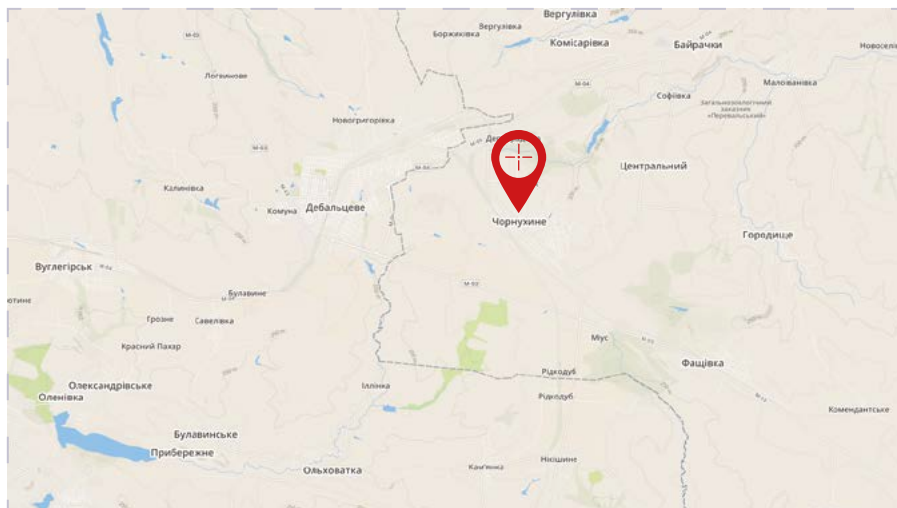
із с. **Чорнухине** (Луганська область, Попаснянський район, у мирні часи тут проживало близько 6 тисяч осіб), яке під час інтенсивних боїв за Дебальцеве було зайняте одним із угруповань «казаків». На початку лютого з метою евакуації

мирного населення з Чорнухина з НЗФ велися переговори про відкриття «коридору» із залученням до переговорного процесу російських офіцерів зі Спільного центру. Логістику та транспорт забезпечувала Луганська ОДА. Був призначений

день для виїзду — 10 лютого. Однак здійснити евакуацію кількох сотень людей, які мали намір виїхати, так і не вдалося, бо транспорт заблокували. Ця історія детально описана на веб-сайті самого Геннадія Москаля, її нам підтвердив і С.Галас під час особистої зустрічі в Северодонецьку.

«О 7-й ранку ми виїхали із Северодонецька до Чорнухиного, але доїхали тільки до перехрестя на Миронівський (Донецька область), що за 15 км від Дебальцевого. Зараз тут стоїть останній блокпост українських силовиків, який контролюється бійцями УМВС у Донецькій області. Далі блокпосту по трасі нікого не пропускають, оскільки с.Логвинове, яке знаходиться поруч, заблоковане бронетехнікою й живою силою бойовиків. Автотраса постійно обстрілюється «Градами» та артилерією... Чорнухине й Троїцьке, які опинилися в театрі бойових дій навколо Дебальцевого, повністю заблоковані. Евакуювати людей звідти можливо тільки в бік так званої ЛНР. Зараз селяни, які можуть пересуватися самостійно, пішки залишають Чорнухине і йдуть у бік окупованих територій», — повідомив голова Луганської ОДА Геннадій Москаль⁶⁴.

С. Галас вважає, що причиною тому, що евакуація так і не відбулася, став брак координації між різними угрупованнями НЗФ та неузгодженість їх дій: «Чорнухине якраз перебувало на адміністративній

межі між Донецькою та Луганською областями, і там було задіяне дуже багато сторін. Ніби все домовлено, а потім вони виїхали танками — і все».

Хоч це й не було фокусом уваги мобільної групи і ця тема потребує розгляду в рамках окремого звіту, але варто відзначити також проблему евакуації людей із місць несвободи, на чому наголошується також у згаданому звіті Офісу Високого Комісара з прав людини ООН. Зокрема, **історію з обстрілом виправної колонії № 23 середнього рівня безпеки для тримання чоловіків в населеному пункті Чорнухине**, звідки до початку

інтенсивних боїв не було вивезено 375 людей (і це слід вважати відповідальністю саме України). Разом із в'язнями інших колоній Луганської і Донецької областей вони, по суті, опинилися в заручниках. За інформацією Харківської правозахисної групи, наразі на тимчасово окупованій території знаходиться 28 із 36 закладів ДПтСУ двох областей, а це від дванадцяти до п'ятнадцяти тисяч осіб⁶⁵. Точна кількість загиблих в'язнів унаслідок обстрілів, а також під час спроби втечі на територію, підконтрольну «ЛНР» (про що повідомляли раніше з посиланням на одного з ув'язнених), наразі невідома.

6. ЖОЛОБОК, ПЕРЕШКОДЖАННЯ ЕВАКУАЦІЇ МИРНОГО НАСЕЛЕННЯ СІЧЕНЬ 2015 РОКУ

Від помічника губернатора Луганської області монітори отримали також підтвердження інформації про випадок, що, як повідомлялося раніше, стався **28 січня між 29 (українським) та 31 (захоплений НЗФ) блокпостами неподалік селища Жолобок** (Попаснянський район Луганської області).

Першим про цей випадок повідомив журналіст Сергій Іванов⁶⁶. Згідно з Мінськими домовленостями, Жолобок перебував у «буферній зоні». Коли населений пункт опинився заблокованим НЗФ та регулярними російськими військами, частина людей виявила бажання виїхати. Про «коридор» для них домовлялися протягом кількох днів волонтери. Після

кількаденної затримки мирні мешканці нарешті виїхали з населеного пункту двома авто, одне з яких підірвалося на фугасі неподалік 29-го українського блокпосту. У першопочатковому повідомленні журналіста Сергія Іванова з посиланням на військових ішлося про те, що фугас був радіокерованим (на виїзді з Жолобка авто оглядали «казаки»), а метою було

64 www.moskal.in.ua/?category=news&news_id=1474

65 www.khpg.org/index.php?id=1423827575

66 www.news.liga.net/news/politics/4908345-pod_29_m_blokpostom_kazaki_vzorvali_avtomobil_s_zalozhnikami.htm

Пошкоджене в результаті вибуху фугасу авто. Фото з Фейсбук-сторінки Сергія Євремova www.on.fb.me/1DU4CYU

здійняти в повітря український блокпост. За словами помічника Г.Москаля, один із потерпілих, професійний військовий у відставці, з яким йому особисто

доводилося спілкуватися, говорив, що вибухнув саме фугас, а не інший вибуховий пристрій. Водночас, С.Галас не готовий підтвердити той факт, що фугас був радіокерований.

Люди, що перебували в авто, отримали серйозні травми (одному чоловікові відірвало ногу та стався перелом другої ноги, жінка опинилася в реанімації, третій пасажир отримав не такі серйозні травми). При спілкуванні з губернатором вони, за словами С.Галаса, підтвердили, що перед евакуацією їх насильницьки утримували в селі протягом двох днів та не давали виїхати. Один із пасажирів,

Пошкоджене в результаті вибуху фугасу авто. Фото з Фейсбук-сторінки Сергія Євремova www.on.fb.me/1DU4CYU

професійний військовий у відставці, припускає, що НЗФ таким чином намагалися убезпечити себе від витоку інформації про розташування їх військової техніки.

7. СТАНИЦЯ ЛУГАНСЬКА, ПЕРЕШКОДЖАННЯ ВИЇЗДУ МИРНОГО НАСЕЛЕННЯ

17 БЕРЕЗНЯ 2015 РОКУ

Один із найбільш прикметних випадків, який може свідчити про політику НЗФ, спрямовану на блокування евакуації мирного населення, стосується зовсім нещодавніх подій. Стався він **17 березня 2015 року на блокпості в районі населеного пункту Станиця Луганська**, який знаходиться в так званій буферній зоні, створеній згідно з положеннями Мінських домовленостей. Там була затримана⁶⁷ **Вікторія Івлева**, російський фотограф, волонтер, яка вже майже протягом року займається евакуацією мирного населення із тимчасово окупованої території. У команді зі ще кількома волонтерами **вони намагалися вивезти з Луганської області групу із 45 осіб (переважно це були жителі м. Алчевська), більшість із яких склали жінки з малолітніми дітьми — від кількох місяців до 12 років**. Вікторію Івлеву, про волонтерську діяльність котрої, за її власними словами, «ЛНР» було відомо, затримали на блокпості близько 14.40 та протримали протягом 4 години, а автобус взяли під конвой «КДБ ЛНР»

та доставили під будівлю колишньої Луганської ОДА.

Як розповіла моніторинговій групі Вікторія Івлева, її затримували двоє осіб із посвідченнями «Всеукраїнське військо Донське» та відповідними нашивками (як відомо, це один із найактивніших «казачих» НЗФ, що діє на тимчасово окупованій території та в тому числі здійснює масові викрадення мирних людей і застосування до них тортур і жорстокого поводження, учасникам мобільної групи неодноразово доводилося інтерв'ювати таких людей). Один із них представився місцевим лісником «Ніколаєм Івановичем Кузьмінім», він фотографував усі папери Вікторії (включно зі списками осіб, які виявили бажання виїхати), які пізніше в неї, за її власними словами, просто викрали. Другий чоловік представився «Рустамом Хохлом». Вікторія припускає, що він є жителем Станиці Луганської або довколишніх населених пунктів. Волонтер переконана, що ці люди приймали рішення не одноосібно, що її затримання не було їх власною ініціативою. Утримуючи її на блокпосту, вони

постійно відходили та комусь телефонували. Окрім того, Вікторія стверджує, що вони мали наказ на затримання саме цієї волонтерської групи, маючи докладну інформацію про групу включно з персональними даними її членів (імена та прізвища, телефони). Вона припускає, що персональні дані могли опинитися в представників НЗФ через СММ ОБСЄ (цей факт міжнародна організація так і не прокоментувала).

Під час перебування на блокпосту де-факто в заручниках жодних обвинувачень на адресу Вікторії з боку представників НЗФ не звучало. Утім, коли вона зателефонувала «депутату «ЛНР» Ользі Кобзевій, з якою контактувала раніше, та висловила невдоволення поведінкою людей зі зброєю, «депутат» почала їй погрожувати, стверджуючи, що «дістане навіть у Москві».

Пізніше виявилось, що волонтерів у місцевих медіа вже оголосили «викрадачами дітей». Про це зокрема йдеться в статті «В ЛНР пресечена попытка похищения детей киевской хунтой» з посиленням на «ЛуганскИнформЦентр», який цитує «заступника голови Ради міністрів ЛНР» Василя Нікітіна⁶⁸.

67 www.kp.ua/incidents/494824-sm-y-lnr-ne-pustyly-v-ukraynu-avtobus-s-zhenschynamy-y-detmy

68 www.mianews.ru/2015/03/18/v-lnr-presechena-popytka-poxishheniya-detej-kievskoj-xuntoj/

Коли автобус із людьми прибув до Луганської ОДА, там на жінок із дітьми вже чекало місцеве телебачення. Того ж дня в ефір вийшов сюжет про те, що «МГБ ЛНР вдалося попередити масове викрадення дітей»⁶⁹.

Вікторія Івлева каже, що людей, які висловлюють бажання виїздити з тимчасово окупованих територій, підконтрольних «ЛНР», — залякують та розповідають відверту брехню про те, що відбувається на контрольованих Україною територіях. Проти Вікторії Івлевої особисто, по суті, розгорнули інформаційну кампанію. Жителям тимчасово окупованих територій показують картинки з понівеченими людськими тілами, стверджуючи, що це — справа рук Вікторії. Про цю кампанію свідчать також соцмережі.

«Цих людей везли в рабство. Злочинці планували відібрати в них документи та примусити брати участь у незаконному

жебрацькому бізнесі. На причетність до злочину перевіряються етнічні злочинні групи.» — ідеться в дописі акаунту «Сводки от ополчения Новороссии» Вконтакте⁷⁰.

Більше того, у ЗМІ проскочила інформація про те, що проти Вікторії Івлевої в «ЛНР» начебто мають намір «порушити кримінальну справу». Утім, волонтерці про це нічого не відомо.

В ефірі на Громадському ТБ одна з евакуйованих із Алчевська жінок (що правда, вона виїхала раніше) зауважила, що «це неправда, коли розповідають, що в рабство везуть». Отже, судячи з усього, на контрольованих НЗФ територіях спеціально запускають чутки про те, що людей на контрольовану Україною територію ввозять не з метою евакуації, а — «в рабство».

Ця інформація підтвердилася під час нашого спілкування з жінкою, якій не вдалося виїхати 17 березня, але яку разом із її родиною вдалося евакуйовувати пізніше.

Наразі ці люди, за нашою інформацією, в безпеці, перебуває в одному з місць компактного проживання в м.Запоріжжя. **Олена Вікторівна Мороз, 1975 р.н., жителька м. Алчевськ**, 17 березня намагалася виїхати з тимчасово окупованої території («від безвиході») разом із родиною — трьома дітьми (1994, 2001, 2003 р.н.) та 9-місячною онучкою. *«Коли ми під'їздили до Станції Луганської на блокпост, нам відразу сказали, що автобус із дітьми не пропускають. На блокпосту до автобусу підійшов головний, але він розмовляв не з нами, а з водієм. Сказав, що їх попередили, що цей автобус вивозитиме жінок здавати в протиступцію та рабство, а дітей на органи і що нас начебто вивозили на сильницьким шляхом. Хоча це не так, ми самі хотіли виїхати... Коли ми приїхали в Луганськ, там уже на нас чекали кореспонденти, нам роздали дитяче харчування та сухий пайок».*

8. ОБСТРИЛИ АВДІЇВКИ ПІД ЧАС ЕВАКУАЦІЇ ДІТЕЙ СІЧЕНЬ 2015 РОКУ

У березні начальник ГУ МВС України в Донецькій області Вячеслав Аброськін згадав на своїй ФБ-сторінці про те, що співробітникам обласного головного управління доводилося вивозити дітей із Дебальцевого під обстрілами⁷¹. У відділі кримінальної міліції у справах дітей ГУ МВС України в Донецькій області уточнюють, що йдеться про період (січень 2015 року), коли їх співробітникам доводилося займатися вивезенням дітей із міст Донецької області, які піддавалися систематичним обстрілам. А саме: 5 січня було вивезено 58 дітей із Дебальцевого, 24 січня — 34 дитини було вивезено із Авдіївки, 25 січня — 68 осіб було вивезено з Мар'їнки та Красногорівки, 26 січня — 8 дітей із раніше вивезених із Дебальцевого на прохання родин були привезені назад до Дебальцевого, натомість 8 були вивезені з міста.

За словами **начальника відділу кримінальної міліції у справах дітей ГУ МВС України в Донецькій області**

Віталія Боднарука, 24 січня під час вивезення дітей із Авдіївки здійснювався обстріл околиць міста, доки в центрі відбувався збір дітей для подальшої евакуації. А **25 січня здійснювався потужний обстріл із важкої артилерії Мар'їнки та Красногорівки** (більшою мірою Красногорівки) якраз у період вивезення з міста дітей. На щастя, ніхто не постраждав, жоден снаряд у транспорт не влучив.

Утім, Віталій Боднарчук наголошує, що щоразу під час підготовки евакуації дітей обласне керівництво міліції максимально широко сповіщало про проведення кампанії з переміщення осіб ЗМІ, соціальні мережі, представників ОБСЄ, громадських організації, а також учасників НЗФ, та просило забезпечити «режим тиші», тобто припинити вогонь для безпечного вивезення дітей. Попри це, каже В. Боднарчук, **у такі дні обстріли міст навпаки посилювалися**.

При цьому, у відділі кримінальної міліції у справах дітей ГУ МВС України в

Донецькій області кажуть, що випадків саме прицільної стрільби саме по колонах, якими вивозили діїте або по місцям збору дітей для евакуації, не було.

За словами працівників очолюваного В.Боднаруком відділу, жителі Авдіївки, Мар'їнки та Красногорівки звернулися до ГУ МВС України в Донецькій області з проханням забезпечити вивезення їх дітей через складну ситуацію з обстрілами після того як дізналися про вивезення дітей із Дебальцевого (за попередніми домовленостями, діти були вивезені в рекреаційні зони Дніпропетровської області, ідеться про дітей, не позбавлених батьківської опіки та піклування). Укладання списків бажаючих відбувалося через відділи освіти та соціальні служби, записатися міг будь-хто. Евакуація дітей в рекреаційну зону в Дніпропетровській області відбувалася у супроводі «батьківських комітетів» (сформованих із батьків декількох дітей), а також працівників міліції.

69 www.vk.com/wall8816425?z=video8816425_171326993%2F94a4c26366b51c99b9

70 www.vk.com/wall8816425?z=photo8816425_359556516%2Falbum8816425_00%2Frev

71 www.facebook.com/Vyacheslav.Abroskin/posts/1438332683126068?notif_t=notify_me

9. ВИКОРИСТАННЯ ЕВАКУЙОВАНИХ ДІТЕЙ У ПРОПАГАНДИСТСЬКИХ ЦІЛЯХ

Водночас, із евакуйованими з Дебальцевого 5 січня 2015 року дітьми пов'язана історія, яку можна розглядати як чергове намагання НЗФ використати дітей в якості пропагандистського ресурсу. На початку січня ГУ МВС України в Донецькій області запропонувало батькам Дебальцевого вивезти їх дітей в Дніпропетровську область. За словами **Віти Андронові**, яка відтоді супроводжує дітей та постійно перебуває поруч із ними, спершу вони мали повертатися 25 січня. Але, як відомо, якраз у цей час у Дебальцево почалися масовані обстріли, що спричинили смерті в тому числі дітей. Тому батькам було запропоновано залишити дітей в Дніпропетровській області на довший період. З 52-х 8-ро родин вирішили, що їх діти мають повернутися в Дебальцево. На їх місце було привезено ще 8-ро дітей, батьки яких виявили бажання, щоб їх діти виїхали із зони бойових дій. Жодних перешкод для того, аби забирати дітей, ніхто не чинив. «Усе було добре, доки не завершилися бої за Дебальцево. Після цього дехто вирішив проп'яритися або вирішити за рахунок цієї історії свої питання, — припускає В. Андронova — У результаті все було спотворено в ЗМІ».

В. Андронova має на увазі сюжет, який був показаний на наступний день після повернення 8 дітей, 30 березня на центральному російському «1 каналі». Основним лейтмотивом сюжету стало те, що цих дітей начебто утримували насильницьким шляхом та під різними приводами відмовлялися повертати батькам. Кореспондент повідомляє: «І ось до довгоочікуваної зустрічі — лічені хвилини. Все нагадує процедуру обміну полоненими. Пряма траса на заході від Донецька. Колона з одного боку, колона — з іншого. Передача дітей відбувається на нейтральній території, між двома блокпостами: з одного боку — український блокпост, з іншого — ополченців. Після тримісячної розлуки діти знову

з батьками. І міцні обійми, і усмішки, і сльози. Їм хочеться багато про що розповісти, але це не найкраще місце для спілкування».⁷². Це повідомлення було відразу рознесене по ЗМІ «Новоросії».

Очевидно, недаремно журналіст згадав про «процедуру обміну полоненими», адже саме так це і переказали батькам дітей: мовляв, ваших дітей обміняли на 16 українських полонених. Про це моніторинговій групі розповіла телефоном **жінка на ім'я Ірина Кравченко, яка зараз проживає в Дебальцевому**. Її 13-річний син Микола був серед цих 8-ми дітей, яких повернули до Дебальцевого 29 березня. Приводимо текст нашої телефонної розмови з жінкою з максимально близьким до оригіналу відтворенням діалогу (розмова відбувалася російською мовою).

Нам запропонували відправити дітей на оздоровлення. Хто виступав спонсором усього цього ми не знали, — розповідає Ірина. — Вони мали повернутися 25 січня в Дебальцево. 19 січня в нас тут почалися, звісно, сильні обстріли. 22 січня генерал (ідеться про начальника ГУ МВС України в Донецькій області В.Аброськіна, — ПРИМ. РЕД.) запропонував, щоб у зв'язку з такою ситуацією залишити дітей на довше, бо куди ж їх зараз везти? На той час везти їх було дійсно небезпечно — і в місті стріляли, і дорогою обстрілювали. Ми погодилися. Все було нормально, вони лишились у тому самому санаторії. Потім батьки почали питати, коли ж ви дітей привезете, а вони кажуть: кому треба — приїздіть забирати самі. А у нас виїзду ж немає, потрібен пропуск, тому що територія України, «заваруха» ця почалася. І вони їх з того санаторію перевозять в якийсь інший санаторій. Привезли їх туди, умови там були жахливі, дитина каже — бруд, невідомо куди нас привезли. Вони всі почали скаржитися, приїхав представник генерала, і їх перевезли в інтернат у Нікополь. Там було страшно. Це ж не те що вони там одні, інтернат є інтернат, там їх і принижували... Ми

почали звертатися в усі інстанції: як забрати дітей, це була для нас проблема. 17 березня (насправді 29 березня, — ПРИМ. РЕД.) ледь-ледь забрали, спасибі, всі нам допомагали. І Червоний Хрест, і з Донецька допомагали нам, що ми їх оце забрали. І з автобусом нам допомогли...

Щодо пропусків. Вам пропонували їх оформити за звичною процедурою?

Кажуть: робіть собі пропуск і їдьте забирайте без проблем, то ж, кажуть, була Україна, коли ми їх забирали, а тепер нічого не можемо зробити. Оформляйте собі пропуск і їдьте забирайте, які проблеми... Але ж це все гроші, це все час. Його ж не роблять просто так. Чекати два місяці, а хто хоче швидше, за нього просили по 1000 гривень, за ці пропуски.

Де просили?

Дзвонили там. Ну, я не знаю. Там одна мама була, вона займала цим всім. Каже, що їй подзвонили і пропонують: якщо хочете швидше щоб зробили — тисячу гривень. А я кажу: яка тисяча гривень? Зараз такий час, тут не знаєш... Потім незрозуміло, через які, обхідні, мабуть, шляхи забрали ми діток.

Ви кажете, їх там хтось ображав. Де саме?

В Нікополі. Вони ж там не одні були, там же багато дітей. Вік різний. Там багато було дітей всіх цих, з усієї України. А так я ж кажу: спасибі всім тим, хто нам допоміг, хоч забрали... А так же ж троє діток там лишилося, не віддали трьох діток.

Це взагалі інша історія, там немає законних підстав їх віддавати. Це інша тема.

Так-так.

У вас там була одна дитина?

Так, одна. Хлопчик, 13 років.

А зараз він у школу ходить?

Так, у нас відкрили буквально вчора школу, все нормально в нас. А так проблем ще багато, у нас катастрофа в місті. Місто дуже постраждало, воду досі не дали. Світло, звісно, дали, але

вода невідомо коли буде. Проривів дуже багато всюди. Але будемо сподіватися на все добре. Те, що ми вже пережили... Я ж кажу: з одного боку, добре що його тут не було, бо тут таке творилося... Так вони це все бачили по телебаченню і в інтернеті, а якби знаходилися тут, це можна було просто зійти з глузду. Це був жах.

Ви не виїздили?

Ні, ми тут були.

Якого числа ваш син повернувся?

27 чи 28... Минулої неділі (насправді це було 29 березня, — прим. ред.). Місяць ходили. Де ми тільки не були, куди ми тільки не звертались. приїздили і кореспонденти, і Червоний Хрест приїздив. Ми з усіма зв'язувалися. Дар'я нам допомогла в Донецьку, котра по правам військовополонених (ідеться про т.з. «Омбудсмана ДНР» Дар'ю Морозову, яка фігурує також у сюжеті «1 канал», — прим. ред.). Не знаю, правда чи ні, але кажуть, що обміняли 16 військовополонених на наших 8 дітей. Я ж кажу: це якийсь жах...

У розповіді І.Кравченко варто звернути увагу на кілька моментів.

По-перше, щодо залучення Червоного Хреста. Про те, що «повернути дітей» допоміг Червоний Хрест повідомляв і «1 канал», і наша співрозмовниця. Утім, у Міжнародному Комітеті Червоного Хреста нас запевнили, що в переговорному процесі і в процесі передачі дітей вони жодної участі не брали. «Дозвольте вам повідомити, що Міжнародний Комітет Червоного Хреста

не брав участі в цьому конкретному випадку. Тому ми не можемо коментувати відомості, викладені в статті» — повідомили нам у МКЧХ.

По-друге, сама жінка в кінці визнає, що не так вже й погано, що її сина не було в місті в момент обстрілу.

По-третє, озвучена історія про «обмін 16 полонених на 8 дітей» видає в жінці жертву пропаганди.

По-четверте, в питаннях щодо пропусків: жінка посилається на «одну маму», котра дізнавалася про подробиці оформлення пропусків і котрій начебто озвучили таксу в тисячу гривень. Нам відомо, що проблеми з системою перепусток є, і хабарі та корупційні схеми в цій системі найімовірніше існують, утім, ГУ МВС України в Донецькій області стверджує, що готове було надати перепустки батькам цих дітей за спрощеною процедурою, і навіряд чи це неправда, з огляду на розголос, яку отримала ця історія. І так — в українських правоохоронців з моменту захоплення Дебальцевого представниками НЗФ справді немає доступу до міста.

П'яте. Очевидне свідоме чи зумовлене впливами намагання видати бажане для російської пропаганди за дійсне. Ідеться про те, що трьох дітей начебто «не віддали» (знову ж таки, це було підхоплено російським «1 каналом»). Насправді ідеться про дітей, що перебувають під опікою держави і за яких держава відповідальна, а повернути їх вимагала жінка, що має статус матері-виховательки та проживає в Дебальцевому. Повернути їх на територію,

непідконтрольну уряду, правоохоронці права не мали⁷³.

І нарешті. Гуманітарні організації, які здійснювали візити до дітей із Дебальцевого, інформацію щодо умов проживання коментувати відмовляються з огляду на причини, пов'язані з їх діяльністю та мандатом. Утім, супроводжуюча Віта Андропова переконує, що озвучена інформація щодо неналежних умов — неправдива.

В ГУ МВС Донецької області те, як ця історія була представлена на російському ТБ, вважають провокацією. Вони не виключають, що на батьків тиснули з метою використати їх та їх дітей у пропагандистській кампанії та інформаційній війні.

Зауважимо, що загалом використання дітей із пропагандистською метою — одна з характерних рис цього збройного конфлікту. Наприклад, на початку червня 2014 року до центру соціально-психологічної реабілітації дітей-інвалідів у Краматорську, підвідомчому Мінсоцполітики, прийшли озброєні представники НЗФ разом із журналістами російського каналу «НТВ». Вони попередили керівництво центру, що наступного дня будуть знімати сюжет про те, як діти ховаються в бомбосховищі, хоча місто ще не перебувало під обстрілами. Після цього керівництво установи та місцеві соціальні служби організували таємну евакуацію дітей, за що директор центру та місцеві чиновники були викликані для «проведення слідства» та обвинувачені у викраденні дітей⁷⁴.

73 Начальник ГУ МВС України в Донецькій області В.Аброськін коментує це так: «Названій матері, яка трьох із чотирьох усиновлених дітей віддала для евакуації з-під обстрілу, було відмовлено. Згідно із законом, вони перебувають на повному державному забезпеченні, а вона є лише матір'ю-вихователем, отримуючи щомісяця від держави виплати за кожну дитину. При цьому, в уповноважених органів має бути повний доступ до спостереження за утриманням дітей. Враховуючи, що жінка проживає на тимчасово окупованій бойовиками території, представники української влади не можуть виконувати цю вимогу, так само не можуть за необхідності допомогти дітям. Правоохоронці запропонували «матусі» або переїхати на підконтрольну Україні територію і продовжити виховання дітей, або розірвати договір їх виховання. Від обох варіантів жінка відмовилася. Діти поки що залишилися в Дніпропетровській області». www.facebook.com/Vyacheslav.Abronskin/posts/1438332683126068?notif_t=notify_me

10. ПЕРЕШКОДЖАННЯ ЕВАКУАЦІЇ ПСИХОНЕВРОЛОГІЧНОГО ІНТЕРНАТУ У СЛОВ'ЯНОСЕРБЬСЬКУ

СІЧЕНЬ 2015 року

У 9-й доповіді ООН ідеться про ускладнену евакуацію з соціальних установ, зокрема літніх людей та лежачих інвалідів. Часто, ідеться в доповіді, вони самі не погоджуються на вивезення. Однак, «члени збройних груп кілька разів заявляли, що не дозволять евакуювати людей з таких установ у контрольовані урядом райони». Цій тенденції можна знайти достатньо підтвержень.

Так, волонтерка Вікторія Івлева розповідає про ще один випадок блокування представниками НЗФ евакуації людей — із **психоневрологічного інтернату в Слов'яносербську** (районний центр у Луганській області). «ЛНР» відмовило в евакуації звідти людей ще минулого року. «У січні Слов'яносербськ знову був обстріляний. Тоді вони вирішили, що вони вивезуть лежачих хворих в Антрацит, який знаходиться за 100 кілометрів, на відміну від контрольованої Україною

території, яка знаходиться всього-навсього в кількох кілометрах, — розповідає Вікторія. — Вони вирішили, що вивезуть їх у будинок для літніх людей, а самих його жителів розподілять по інших інтернатних установах. Але коли вони зрозуміли, що аби вивезти лежачих хворих, швидка повинна зробити 50 ходок, то передумали евакуювати». Таким чином, жителі психоневрологічного інтернату досі не евакуювані із зони збройних сутичок та потенційної збройної ескалації.

11. ПЕРЕШКОДЖАННЯ ЕВАКУАЦІЇ ВИХОВАНЦІВ ІНТЕРНАТНИХ УСТАНОВ МІСТ КРАСНОДОН ТА РОВЕНЬКИ

2014–2015 роки

За інформацією Офісу Омбудсмена України, на сьогоднішній день в зоні АТО перебуває 126 вихованців Краснодонського обласного дитячого будинку-інтернату, з яких 80 — це діти. Більшість вихованців цієї установи є тяжкохворими (так звані 3-1 та 4-й профіль) та не можуть самостійно пересуватися. Також не евакуювані 195 вихованців Ровеньківського обласного дитячого будинку-інтернату, з яких 27

дітей (у даному випадку йдеться про 2-й профіль, тобто людей, які можуть самостійно пересуватися).

Ще від минулого року і досі НЗФ, які здійснюють ефективний контроль на території населених пунктів Краснодон та Ровеньки (Луганська обл.), перешкоджають евакуації вихованців згаданих інтернатних установ. А без такої згоди та двосторонніх домовленостей здійснити переміщення осіб, що через їх важкий стан потребують евакуації на

«швидких» (а не на звичайних автобусах) — по суті, не є можливим.

Окрім іншого, це ставить Краснодонський обласний дитячий будинок-інтернат та Ровеньківський обласний дитячий будинок-інтернат на межу гуманітарної катастрофи. Продукти харчування (а деякі особи потребують спеціального харчування у зв'язку з особливостями захворювань), ліки і загалом гуманітарну допомогу вони отримують виключно від волонтерських організацій.

Далі подаємо коротку хроніку спроб незаконного примусового переміщення (тобто, по суті, викрадення) дітей із дитячих установ Донецької та Луганської областей до Російської Федерації.

Варто зауважити, що хвиля таких спроб великою мірою була спровокована несвочасністю прийняття рішення з боку українського уряду щодо вивезення дітей із зони АТО. Через це вони, по суті, також опинилися в заручниках. За даними Офісу Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, починаючи від червня 2014 року представники НЗФ «ДНР» і «ЛНР» вимагали від місцевих органів влади інформацію про дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, довідки про стан їх здоров'я та письмову згоду керівників закладів на вивезення дітей до Російської Федерації.

- **12 червня 2014 року** автобус із 25-ма дітьми з м. Сніжного Луганської області, був перехоплений НЗФ по дорозі в Дніпропетровську область та вивезений через контрольований НЗФ КПП «Довжанський» до Ростовської області Російської Федерації. Щоправда, вже наступного дня повідомлено було про повернення автобусу з дітьми на територію України. При цьому, Європейський суд з прав людини зобов'язав Росію негайно повернути Україні викрадених зі Сніжного дітей.
- **15 червня** українська Омбудсман Валерія Лутковська повідомила про те, що «представники так званої Донецької народної республіки заволоділи списками дітей-сиріт та намагаються під приводом оздоровлення вивести українських дітей із міст Донецька, Горлівки, Краматорська, Єнакієвого Донецької області за межі України».

- **24 червня** озброєні представники НЗФ завадили евакуації в Харківську область дітей зі ще одного дитячого закладу Краматорська — дитячого будинку «Антошка». «Як тільки ми захотіли вивести дітей, то до нас прийшли озброєні люди... і оголосили, що місто Краматорськ Донецької області знаходиться у стані війни з Україною, це ворожа держава і ми не маємо права відсилати дітей до ворожої держави», — розповів лікар дитячого закладу Анатолій Романов, якому озброєні особи погрожували у випадку, якщо він спробує здійснити евакуацію⁷⁵. «Постійно велися переговори. П'ять-сім разів на день терористи змінювали свої умови, — розповідав про евакуацію радник міністра внутрішніх справ Зорян Шкіряк. — Коли домовленість начебто була досягнута, Гіркін і Абвер, які тоді сиділи в Слов'янську, категорично відмовлялися відпускати дітей. Зрештою, діти таки виїхали, але не організованою колоною. Їх вивезли однією машиною по одному-двоє за декілька разів. І один раз, згідно з нашою оперативною інформацією, планувалося здійснити обстріл машини з гранатомета, щоб потім все представити як випадковий снаряд з українського боку. Обійшлося»...⁷⁶
- **4 липня** МЗС України звернулося до компетентних органів РФ з вимогою не допустити несанкціонованого перетину 206 вихованцями Амвросіївської, Мар'їнської та Донецької шкіл-інтернатів

україно-російського кордону; 11 липня — 53 вихованцями Мар'їнської школи-інтернату; 13 липня — 150 вихованцями Мар'їнської та Донецької загальноосвітніх шкіл-інтернатів⁷⁷.

- **У ніч з 21 на 22 липня** вдалося вивести із зони АТО 36 дітей з Мар'їнської школи-інтернату № 3, які протягом двох тижнів утримувались разом з дітьми зі школи-інтернату № 1 м. Донецька, до Святогорська⁷⁸.
- **27 липня** до України повернулася 61 дитина-сирота з м. Луганська, яких було незаконно вивезено напередодні на територію Російської Федерації⁷⁹.
- **28 липня** РНБО повідомляло, що «у Донецькій області продовжують утримувати 135 хворих дітей з Донецького міського та обласного дитячого будинку, а також Макіївського будинку „Малютко“, де перебувають ВІЛ-інфіковані діти. Бойовики в категоричній формі забороняють вивозити дітей із зони АТО»⁸⁰.
- **8 серпня** відбулося викрадення НЗФ 8 дітей віком від 8 місяців до 2 років, вихованців дитячого будинку, які перебували на стаціонарному лікуванні в одній із лікарень Луганська. Вони були примусово та незаконно переміщені озброєними особами через пункт перетину державного кордону Ізварине Луганської області на територію Ростовської області. 13 серпня вони були передані українському Омбудсману та головному лікарю дитячого будинку в м.Донецьк Ростовської області⁸¹.

75 www.youtube.com/watch?v=IXdoZEMPMhE

76 www.gazeta.zn.ua/socium/operaciya-evakuaciya-gosudarstvennye-deti-.html

77 www.gazeta.zn.ua/socium/operaciya-evakuaciya-gosudarstvennye-deti-.html

78 www.ombudsman.gov.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=3885:2014-07-24-09-11-11&catid=14:2010-12-07-14-44-26&Itemid=75

79 www.ombudsman.gov.ua/ru/index.php?option=com_content&view=article&id=4018:2014-07-24-09-11-46&catid=14:2010-12-07-14-44-26&Itemid=75

80 www.tyzhden.ua/News/115556

81 www.tyzhden.ua/News/116726

СХІДНА УКРАЇНА

**Цивільне населення під
перехресним вогнем**

Проросійський бойовик патрулює житлову зону району Текстильщик у Донецьку, 4 лютого 2015р.
© ФОТО ФРАНС ПРЕС/ ДОМІНІК ФАДЖЕТ (AFP PHOTO/DOMINIQUE FAGET)

ЗМІСТ

РЕЗЮМЕ	82	ЧАСТИНА II	
		КАТЕГОРІЇ ЦИВІЛЬНОГО НАСЕЛЕННЯ, ПРОТИ ЯКИХ СПРЯМОВАНІ ПОРУШЕННЯ	103
ВСТУП	85		
ЧАСТИНА I			
ПОРУШЕННЯ ПРАВ ЦИВІЛЬНИХ ОСІБ НА ДОНБАСІ: ЗАГАЛЬНІ РИСИ ТА ВИКОНАВЦІ. НЕБЕЗПЕЧНЕ СТАНОВИЩЕ МИРНОГО НАСЕЛЕННЯ	89		
A. Невизначеність профайлу ворога	89	A. Цивільні, проти яких спрямовані порушення на територіях під контролем т.зв. ЛНР/ДНР	103
1. Мирне населення чи комбатанти: спроби відрізнити	89	1. Проукраїнські активісти	103
2. Підозри у співпраці з ворогом	91	2. Цивільні, що надають гуманітарну допомогу у зонах конфлікту	105
3. Цивільне населення – мішень для ідеологічної та військової пропаганди	91	3. Журналісти	106
B. Цивільні особи під дією правил для комбатантів	92	4. Державні службовці та представники держави	107
1. Переслідування цивільних під час захоплення території комбатантами	92	5. Бізнесмени	109
а) Насильницькі звільнення з посад / зникнення / нелояльних представників влади і бізнесу	92	6. Представники місцевих та міжнародних неурядових організацій	110
б) Зведення рахунків між конкуруючими групами	93	7. Релігійні діячі	110
в) Переслідування цивільних за порушення «адміністративних» правил, встановлених комбатантами	93	8. Меншини, зокрема ромська	111
г) Вирішення особистих суперечок насильницькими засобами	94	B. Цивільні, проти яких спрямовані порушення на території під контролем України	112
V. Різноманіття комбатантів – небезпека для цивільних	94	1. Особи, яких приймають за бойовиків	112
1. Актори на боці так званих ЛНР/ДНР	94	2. Цивільні, які здаються заможними або здатними заплатити викуп	112
а) Зв'язки між особами, що діяли в Криму і т. зв. ЛНР/ДНР	94	ЧАСТИНА III.	
б) Місцеві збройні угруповання	95	БАГАТОЛИКІСТЬ ПОРУШЕНЬ ПРАВ ЛЮДИНИ	113
в) Немісцеві збройні угруповання	96	A. Довільні затримання та захоплення в полон	113
г) Координація і конфлікти	98	1. Довільні затримання, здійснювані угрупованнями т.зв. ЛНР/ДНР	113
д) Співпраця локальних груп впливу	99	а) Широкомасштабність явища	113
2. Проукраїнські сили	99	б) Хронологія проблеми захоплення полонених	115
а) Різноманіття акторів	99	2. Довільні затримання та захоплення в полон, здійснювані проукраїнськими силами	116
б) Порушення з боку проукраїнських сил: більше не тема-табу?	100	B. Катування та жорстоке поводження	118
		1. Ситуація з боку т.зв. ЛНР/ДНР	118
		2. Ситуація з боку проукраїнських сил	122
		V. Позасудові, сумарні та довільні страти	123
		1. Ситуація з боку т.зв. ЛНР/ДНР	123
		2. Ситуація з боку проукраїнських сил	125
		Г. Недостатній рівень розслідування на територіях під контролем уряду	128
		ВИСНОВКИ: ТЕРМІНОВА НЕОБХІДНІСТЬ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗАХИСТУ ЦИВІЛЬНОГО НАСЕЛЕННЯ ТА ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ПРАВОПОРУШЕННЯ	129
		РЕКОМЕНДАЦІЇ	133

РЕЗЮМЕ

Цивільне населення Донбасу на сході України не лише опинилося під перехресним вогнем ворогуючих сторін, а й стало для них безпосередньою мішенню. За майже півтора роки цього конфлікту безліччю збройних формувань було вчинено серйозні порушення міжнародного права в галузі прав людини, включаючи позасудові страти, насильницькі зникнення, довільні та таємні затримання, катування та жорстоке поводження.

Вкрай важливо, щоб ці злочини не залишилися безкарними. Згідно з міжнародними зобов'язаннями, Україна несе відповідальність за розслідування, кримінальне переслідування та покарання осіб, винних у таких міжнародних злочинах, а також за забезпечення відшкодування жертвам цих злочинів. На розгляд судів внутрішньодержавної юрисдикції вже було подано декілька справ за фактами злочинів, скоєних проукраїнськими добровольцями. Проте національні судові установи, схоже, наразі не здійснюють розслідування у провадженнях за фактами злочинів, скоєних силами так званих ЛНР та ДНР. Більш того, складно визначити, чи було розпочато будь-якого роду розслідування за фактами злочинів, скоєних українськими військовими.

Визнання українською владою юрисдикції Міжнародного кримінального суду (МКС) щодо злочинів, здійснених за період з листопада 2013 року (розширення юрисдикції суду, яка до цього обмежувалася лише подіями Майдану), дає надію на те, що за фактом дій, які в рамках міжнародного гуманітарного права можуть бути кваліфіковані як воєнні злочини і злочини проти людяності, буде проведене розслідування.

ПРЕДМЕТ ТА ЗАВДАННЯ

Звіт присвячено найбільш серйозним порушенням прав людини, вчиненим у Східній Україні з травня 2014 до серпня 2015 року. Перелік порушень, насамперед, містить позасудові страти, насильницькі зникнення, викрадення та довільні затримання, катування та фізичні напади. Звіт ґрунтується на даних, отриманих за результатами роботи дев'яти моніторингових місій ЦГС (чотири з яких було здійснено в партнерстві з російською організацією з прав людини «Меморіал», організацією «Міжнародне партнерство з прав людини» та Українською Гельсінською спілкою з прав людини). Протягом зазначеного періоду ці місії проводили свою діяльність на територіях, повернутих українською армією під контроль уряду як у Донецькій, так і в Луганській областях, а також у таборах для внутрішньо переміщених осіб (ВПО) в Артемівську, Соледарі (Донецька область) та Дніпропетровську.

У січні та червні 2015 року в Україні працювали дві місії Міжнародної федерації за права людини (FIDH) з метою надати допомогу ЦГС під час структуризації та правового аналізу зібраних свідчень та доказів.

У звіті міститься правова кваліфікація злочинів, скоєних у рамках міжнародного права, та підкреслюється необхідність провести незалежне та повне розслідування злочинів, що були здійснені у Східній Україні.

РЕЗУЛЬТАТИ

Такі злочини, як довільне затримання та захоплення в заручники на територіях під контролем так званих ДНР та ЛНР відбуваються часто. Цивільне населення постійно знаходиться в небезпеці потрапити під арешт чи в полон до збройних угруповань, що контролюють ці території. У більшості випадків довільне затримання відбувається з політичних або дисциплінарних причин. У свою чергу, мотивом для захоплення в заручники є отримання прибутку, і спрямовується цей злочин зокрема проти заможних осіб. Під арештом ці люди систематично зазнають катувань і жорстокого поводження.

Докази, зібрані ЦГС спільно з партнерами, вказують на високий рівень контролю та відповідальності з боку Росії стосовно збройних дій на Донбасі. Добірка справ демонструє безпосередню участь у цих діях російських військових, що підтверджується свідченнями в'язнів, які контактували з російськими офіцерами, а також існуванням українських військовополонених, яких було перевезено до Росії для подальших допитів представниками російської регулярної армії.

Аналогічні злочини, хоча й у інших масштабах, відбуваються і на територіях, контрольованих Україною, де цивільні ризикують бути незаконно затриманими українськими силовиками чи добровольчими батальйонами. Деякі з цих батальйонів несуть безпосередню відповідальність за вчинення тяжких злочинів проти цивільних осіб, включаючи катування та позасудові страти.

Свідчення жертв та речові докази, як наприклад, чорні списки, наведені у даному звіті, показують, що певні категорії цивільного населення постають перед гострою небезпекою стати мішенню сепаратистських збройних формувань. Зокрема, погроз та переслідувань з боку бойовиків зазнають держслужбовці національного та місцевого рівня, журналісти, представники місцевих та міжнародних неурядових організацій, бізнесмени, релігійні діячі. Крім того, існують повідомлення, що деякі особи за приписувану їм підтримку ворога зазнали переслідувань з боку проукраїнських збройних сил (як регулярних, так і нерегулярних).

Зважаючи на очевидну нездатність української влади провести розслідування та запобігти вчиненню тяжких злочинів, скоєних власними збройними силами чи добровольцями, а тим більше силами на боці так званих ДНР та ЛНР, Міжнародний кримінальний суд (МКС) має відкрити розслідування за фактом цих випадків.

8 вересня 2015 року український уряд подав заяву відповідно до статті 12(3) Статуту МКС про визнання юрисдикції цього суду над інкримінованими злочинами, скоєними на території України починаючи з 20 лютого 2014 року. Прокурор МКС тепер зможе визначити, чи «існують належні підстави вважати», що починаючи з листопада 2013 року в Україні було скоєно злочини, що підпадають під юрисдикцію МКС, такі як військові злочини та/або злочини проти людяності, а також чи звертатися з проханням про відкриття розслідування з цього приводу.

Злочини проти людяності – це злочини, що є складовою широкомасштабного чи систематичного нападу, спрямованого проти цивільного населення. Під час конфлікту у Східній Україні ЦГС та його партнери задокументували такі злочини, як вбивство, ув'язнення, катування, насильницьке зникнення та переслідування з політичних мотивів. Згідно зі ст. 7 Римського статуту, всі вони можуть становити собою злочини проти людяності. І справді, попередні докази у справах за участю збройних угруповань так званих ДНР та ЛНР дозволяють припускати, що ці злочини можуть утворювати частину політики спрямованих нападів проти цивільного населення, що відповідає визначенню злочинів проти людяності.

Військові злочини – це порушення норм міжнародного гуманітарного права, здійснені під час збройного конфлікту міжнародного чи неміжнародного характеру. Окремі індивідуальні випадки також можуть бути кваліфіковані як військові злочини. Військові злочини становлять особливий інтерес для Міжнародного кримінального суду, якщо вони є складовою частиною певного плану / політичного курсу чи у випадку широкомасштабного скоєння таких злочинів.

Відповідно до ст. 8 Римського статуту, випадки вбивств, катувань чи нелюдського поводження, умисного заподіяння сильних страждань чи серйозних тілесних ушкоджень, довільних арештів та утримання під вартою, захоплення у полон, що відбулися у Східній Україні, можуть підпадати під визначення воєнних злочинів. ЦГС та інші спостерігачі задокументували докази, що вказують на такі злочини, по обидва боки конфлікту. Необхідним є подальше розслідування.

МКС може проводити розслідування та здійснювати переслідування в судовому порядку будь-якої особи, якій інкримінується відповідальність за скоєння міжнародних злочинів в Україні з початку конфлікту. Жоден статус чи громадянство не може бути перешкодою для дій МКС проти імовірних винуватців у таких злочинах, незалежно від того, військові це чи добровольці, представники української сторони чи сторони так званих ЛНР і ДНР, особи з українським чи російським громадянством.

FIDH та ЦГС і надалі робитимуть внесок у роботу Офісу Прокурора МКС з попереднього вивчення ситуації в Україні, а також виступатимуть на підтримку ратифікації українською владою Статуту МКС.

РЕКОМЕНДАЦІЇ

Ґрунтуючись на результатах, викладених у цьому звіті, FIDH та ЦГС розробили певні рекомендації, спонукаючи органи української державної влади, міжнародну спільноту, а особливо ЄС, Росію та МКС, забезпечити захист цивільного населення у зоні конфлікту, а також повне і неупереджене розслідування злочинів, скоєних починаючи з листопада 2013 року. Перелік рекомендацій наводиться наприкінці даного звіту.

FIDH та ЦГС закликають «органи влади» так званих ЛНР та ДНР та всі угруповання, що беруть участь у конфлікті на їхньому боці чи контролюють їхні території, визнати, що на всі сторони збройного конфлікту розповсюджуються зобов'язання міжнародного гуманітарного права та права у галузі прав людини. Їх закликають негайно припинити усі дії, спрямовані проти цивільного населення, включаючи усі катування, жорстоке поводження, викрадення, довільні затримання та позасудові страти, захоплення майна, а також інші форми залякування і незаконного використання влади на територіях під їхнім контролем. Усі сторони мають надати безперешкодний і безпечний доступ для гуманітарної допомоги, спостерігачів, неурядових організацій та журналістів.

ВСТУП

А. ЦИВІЛЬНЕ НАСЕЛЕННЯ ПІД ПЕРЕХРЕСНИМ ВОГНЕМ

На даний момент, більше ніж через півтора роки з часу драматичних подій на Майдані, анексії Криму Росією та початку війни на Донбасі, ситуація з дотриманням прав людини в Україні гірша ніж будь-коли. У звіті Управління Верховного комісара ООН з прав людини за період з 16 травня до 15 серпня 2015 року повідомляється, що з середини квітня 2014 року, коли на сході України розпочався конфлікт, щонайменше 7962 людини було вбито і 17811 поранено¹. У звіті зазначається, що кількість цивільних жертв, спричинених конфліктом за період з травня до серпня цього року, зростає більше ніж удвічі в порівнянні з попередніми трьома місяцями², незважаючи на припинення вогню, про яке сторони домовилися 16 лютого 2015 року. Проте станом на кінець вересня 2015 року бойові дії здебільшого припинилися³.

Близько 1,5 мільйони цивільних осіб були змушені тікати з зони конфлікту, на власному досвіді зазнавши застосування важкого озброєння в густонаселених районах, руйнування майна та базової інфраструктури, гострої нестачі продуктів харчування, медикаментів, інших предметів першої необхідності, а також невизначеності щодо тривалості та результату конфлікту⁴. Близько 4 мільйонів людей, що досі там залишаються, потребують термінової допомоги, пов'язаної з доступом до безпечних місць отримання питної води, продуктів харчування, медикаментів та інших предметів першої необхідності⁵. Гуманітарне становище цих людей ще більше загострилося через перехід контролю над територією від однієї сторони конфлікту до іншої, адже це безпосередньо впливає на можливість доступу до гуманітарної допомоги. Більше того, численність і непрозорість суб'єктів, причетних до насильства, перешкоджає роботі гуманітарних організацій.

Складність конфлікту не лише значно вплинула на добробут людей, що живуть у зоні конфлікту, а й загострила їхнє становище з точки зору дотримання прав людини. Безліч збройних угруповань по обидва боки конфлікту чинять серйозні порушення міжнародного права в галузі прав людини, включаючи позасудові страти, насильницькі зникнення, довільні та таємні затримання, катування та жорстоке поводження.

Свідчення жертв та матеріальні докази, як наприклад, «чорні списки», наведені у даному звіті, показують, що в особливій небезпеці стати мішенню для сепаратистських збройних формувань знаходяться певні категорії цивільного населення. Зокрема, погрози та переслідувань з боку бойовиків зазнають держслужбовці національного та місцевого рівня, журналісти, представники місцевих та міжнародних неурядових організацій, бізнесмени, релігійні діячі⁶. Крім того, існують повідомлення, що деякі особи за приписувану їм підтримку ворога зазнали переслідувань з боку проукраїнських збройних сил (військовослужбовців або добровольців).

1. Управління Верховного комісара ООН з прав людини. – Звіт щодо ситуації стосовно прав людини в Україні, 16 травня – 15 серпня 2015 року, опублікований 8 вересня 2015 року. – Режим доступу: <http://www.ohchr.org/Documents/Countries/UA/11thOHCHRreportUkraine.pdf>.

2. Для порівняння: за період з 16 травня до 15 серпня щонайменше 105 осіб було вбито і 308 поранено, а з 16 лютого до 15 травня – вбито 60 і поранено 102. Джерело: там само.

3. Режим доступу: <http://www.pravda.com.ua/news/2015/09/22/7082198/>

4. Там само.

5. Управління ООН з координації гуманітарних питань. – Доповідь щодо ситуації в Україні №7 від 14 серпня 2015 року. – Режим доступу: <http://reliefweb.int/report/ukraine/ukraine-situation-update-no-7-14-august-2015>.

6. ООН також повідомляє, що широко розповсюдженим залишається постійне переслідування та залякування осіб, підозрюваних у підтримці збройних сил України чи проукраїнських поглядах. У тій же доповіді стверджується, що на боці, контрольованому українським урядом, зусилля, спрямовані на збереження територіальної цілісності країни, продовжують супроводжуватися постійними звинуваченнями у довірливості та таємних затриманнях, а також насильницьких зникненнях осіб, підозрюваних у сепаратизмі чи тероризмі.

Ці порушення прав людини відбуваються в умовах повної безкарності. Аналогічно до того, як злочини проукраїнських силовиків раніше становили собою тему-табу для державної влади, так само жодного правосуддя не забезпечується і на територіях, контрольованих сепаратистами.

Визнання українською владою юрисдикції Міжнародного кримінального суду (МКС) щодо злочинів, здійснених починаючи з листопада 2013 року (розширення юрисдикції суду, яка до цього обмежувалася лише подіями Майдану) дає певні надії жертвам подій, що можуть становити собою воєнні злочини.

Б. КОНТЕКСТ

З часів розпаду Радянського Союзу Україна завжди відігравала важливу геополітичну роль у суперництві між Заходом і Росією. Безпосередньо перед кризою, що розпочалася в Україні наприкінці 2013 року, Європейський Союз і Росія знаходилися в умовах жорсткої конкуренції за майбутню геоекономічну спрямованість України. З боку українських лідерів щодо цієї конкуренції виражалася нерішучість і невизначеність.

Під кінець листопада 2013 року після того, як Президент Янукович відмовився підписати угоду про асоціацію з ЄС і вирішив натомість зміцнити партнерство з Росією, у Києві спалахнули масові вуличні протести, що пізніше отримали назву «Євромайдан», чи «Майдан». Ці протести жорстко придушувалися⁷ і стали початком політичної кризи. Окрім усього іншого, ця криза зробила можливою анексію Криму Російською Федерацією та збройний конфлікт у Донецькій і Луганській областях.

З самого початку Майдану російська політична еліта і підконтрольні Кремлю засоби масової інформації ставилися до протестів у Києві вороже⁸. Російські ЗМІ, особливо телебачення, транслювали репортажі, в яких зображали протестуючих охопленими пронацистськими поглядами та вороже налаштованими до росіян і російськомовних людей⁹. У Східній Україні та в Криму, де російські телеканали мають ширшу глядацьку аудиторію, адже більшість населення є російськомовним (поступово ці території було відрізано від україномовних телетрансляцій), такі репортажі значно вплинули на виникнення масового нерозуміння програми дій та вимог протестувальників на Майдані. Страх переслідувань пізніше посилювався через рішення українського парламенту від 23 лютого 2015 року скасувати закон про регіональні мови. Цей закон, прийнятий у 2012 році, надавав російській мові статус офіційної у регіонах, де чисельність російської меншини перевищувала 10%. Рішення про скасування офіційного статусу російської мови, прийняте у лютому 2015, так і не було підписане Президентом і не набуло статусу закону. Утім, воно слугувало стимулом як для засобів пропаганди, так і для заяв російських і проросійських політиків в Україні, які прагнули виглядати «захисниками російськомовного населення».

Незабаром після втечі Президента Януковича з України в лютому 2014, у Криму з'явилися сепаратистські угруповання, сформовані з місцевих активістів та російських військових груп без розпізнавальних знаків. Ці угруповання очолювали як місцеві лідери, наприклад, Сергій Аксьонов, так і громадяни Росії, як наприклад, Ігор Гіркін (Стрелков). Той факт, що Росія відігравала провідну роль

7. Див. FIDH-ЦГС, "The forgotten victims". – Серпень 2014р. – Режим доступу: <https://www.fidh.org/en/region/europe-central-asia/ukraine/15914-ukraine-the-forgotten-victims>. – Див. також інформацію, що було подано в січні 2015 року Прокуророві Міжнародного кримінального суду (МКС) коаліцією з 13 українських організацій та ініціатив щодо боротьби з безкарністю за підтримки FIDH та Міжнародного партнерства з прав людини (IPHR). – Режим доступу: <https://www.fidh.org/en/region/europe-central-asia/ukraine/17045-report-on-crimes-committed-during-euromaidan-events-the-icc-should-open-an>

8. Наприклад, у січні 2014 року, державний телеканал Росія-1 транслював ток-шоу «Україна: хаос-демократія», де ведучий Аркадій Мамонтов наводив апокаліптичний опис екстремістського повстання в Києві. – Режим доступу: http://russia.tv/video/show/brand_id/3957/episode_id/962307/video_id/964808/. Численні приклади підробки репортажів та спотвореного висвітлення подій в Україні російськими ЗМІ було зібрано проектом Stop Fake починаючи з весни 2014 року. З ними можна ознайомитися на веб-сайті проекту: <http://www.stopfake.org>.

9. Режим доступу: <http://russian.rt.com/article/23327>; <http://russian.rt.com/article/21283>. Більше з цього питання можна знайти за посиланням: <http://www.theatlantic.com/international/archive/2014/03/ukraines-phantom-neo-030650/>

у так званій кримській сепаратистській кризі, сьогодні особисто підтверджують російські посадові особи¹⁰.

Після того як у березні 2014 року пройшов невизнаний на міжнародному рівні референдум щодо «возз'єднання Криму» з Росією, у квітні на сході України невідомі озброєні люди з військовою виправкою допомагали захоплювати будівлі місцевих правоохоронних органів, служби безпеки та місцевих адміністрацій¹¹. Було створено місцеві нерегулярні збройні сили, почали прибувати іноземні збройні формування та надходити іноземна зброя. Характеристики деяких видів озброєнь, застосованих у цих подіях, свідчили про їх приналежність до російського арсеналу (танки, ракетні системи залпового вогню «Град», реактивні снаряди, нові російські вогнемети «Джміль»), а перші повідомлення – про російське громадянство багатьох бойовиків¹². Водночас, під приводом «захисту російського та російськомовного населення»¹³ робилися подібні спроби встановити контроль над Харковом, Одесою, Херсоном, Запоріжжям та Маріуполем. Ці спроби зазнали невдачі. У травні-червні 2014 року конфлікт на Донбасі загострився. Інтенсивні збройні сутички між батальйонами Національної гвардії України і регулярних збройних сил з одного боку та збройними формуваннями бойовиків з іншого тривали впродовж усього літа 2014 року¹⁴.

Антитерористичну операцію (АТО) у Донецькій та Луганській областях було розпочато 14 квітня 2014 року після підписання Указу Президента України про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 13 квітня 2014 року «Про невідкладні заходи щодо подолання терористичної загрози і збереження територіальної цілісності України»¹⁵. Згідно з Законом України «Про боротьбу з тероризмом»¹⁶, основними структурами, залученими до боротьби з тероризмом, виступають Міністерство оборони, Міністерство внутрішніх справ та Антитерористичний центр при Службі безпеки України (СБУ) – спеціальний орган, створений для координації дій учасників операції.

Якщо у випадку з Кримом російські посадові особи визнали причетність регулярних збройних сил Росії, то щодо Донбасу цю причетність заперечують і досі. Однак, свідчення місцевих жителів, а також численні повідомлення у пресі вказують на таку присутність під час активних військових фаз конфлікту. За свідченнями танкіста російської армії, опублікованими в російському виданні «Новая газета», завданням його підрозділу в Україні було проводити інтенсивні бойові операції до прибуття на поле бою місцевих військових угруповань¹⁷. Громадянська ініціатива InformNapalm збирила та систематизувала різні випадки, що підтверджують присутність російської професійної армії в Україні¹⁸. У 2014 році збройний конфлікт був позначений декількома поворотними подіями, а саме: двома боями за Донецький аеропорт у травні та вересні, збиттям літака МН17 Малайзійських авіаліній у липні та боєм під Іловайськом у серпні. Усі ці інциденти викликали бурхливу міжнародну реакцію.

Угоди про припинення вогню між сторонами конфлікту та Росією, підписані в Мінську у вересні 2014 та лютому 2015, не змогли зупинити бойові дії на сході України. За виконанням чинних домовленостей про припинення вогню щоденно спостерігає ОБСЄ, повідомляючи про безперервні бойові дії, що підтримують у регіоні середовище, сприятливе для порушень прав людини.

10. Після року офіційних заперечень Президент Путін у спеціальному фільмі «Крим. Шлях на Батьківщину» у квітні 2015 року визнав, що відокремлення Криму від України було організоване з Росії за підтримки російських збройних сил з метою буцімто захистити російськомовне населення півострова. – Режим доступу: <https://vimeo.com/123194285>.

11. Одним із найяскравіших прикладів було захоплення управління правоохоронних органів у Слов'янську Донецької області. – Режим доступу: <http://www.pravda.com.ua/rus/news/2014/04/14/7022383/>

12. Наприклад, репортаж Vice News за посиланням: <https://www.youtube.com/watch?v=-QP6sM5VnUQ>

13. Режим доступу: <https://www.youtube.com/watch?v=YXr-oLbT8Qc>

14. Наступ української армії на окуповані території у червні-серпні 2014 року було зупинено наприкінці серпня під Іловайськом. За офіційною інформацією, так званий Іловайський котел призвів до загибелі 366 представників українських сил. Бій під Іловайськом відомий завдяки прямій участі у ньому російських військових підрозділів. Як значиться у звіті парламентської слідчої комісії, він розпочався 21го серпня о 04:25 ударом реактивних систем «Ураган» з території Російської Федерації. Режим доступу: <http://glavcom.ua/articles/23466.html>

15. Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/405/2014>

16. Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/638-15>, прийнятий у 2013р.

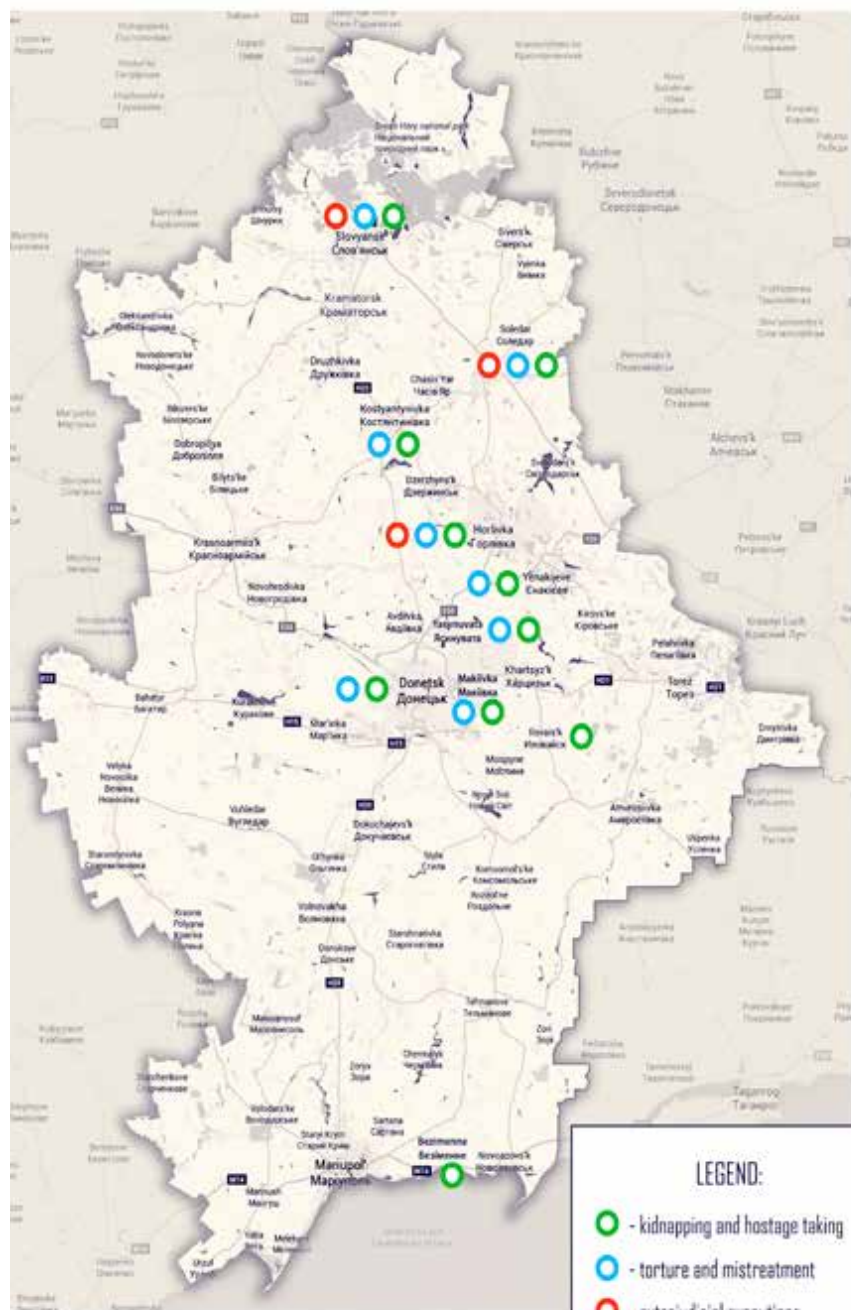
17. Режим доступу: <http://www.novayagazeta.ru/society/67490.html>

18. Режим доступу: <https://www.informnapalm.org/russian-regulars/>

V. ПРЕДМЕТ І МЕТОДОЛОГІЯ

У серпні 2014 року Міжнародна федерація з прав людини (FIDH) спільно з партнерською організацією Центр Громадянських Свобод (ЦГС)¹⁹ опублікували звіт про порушення міжнародного гуманітарного права та права в галузі прав людини, скоєні збройними угрупованнями у Східній Україні та Криму починаючи з березня 2014 року²⁰.

Даний звіт концентрує увагу на цивільних жертвах найсерйозніших злочинів, скоєних обома сторонами конфлікту на сході України з травня 2014 до серпня 2015 року. Територія обмежується регіоном Донбасу, як представлено на карті.

ДОНЕЦЬКА ОБЛАСТЬ

Місця злочинів у Луганській і Донецькій областях, описаних у звіті. Джерело: ЦГС

Умовні позначення:
- викрадення і захоплення в заручники;
- катування і жорстоке поводження
- позасудові страти

Звіт ґрунтується на даних, отриманих за результатами роботи дев'яти моніторингових місії ЦГС (чотири з яких було проведено в партнерстві з іншими неурядовими організаціями: російською правозахисною організацією «Меморіал», організацією «Міжнародне партнерство з прав людини» та Українською Гельсінською спілкою з прав людини), що протягом зазначеного періоду працювали на територіях, повернутих українською армією під контроль уряду як у Донецькій, так і в Луганській областях, а також у таборах для внутрішньо переміщених осіб (ВПО) в Артемівську, Соледарі (Донецька область) та Дніпропетровську.

У січні та червні 2015 року дві місії FIDH працювали в Україні, щоб надати допомогу ЦГС під час структуризації та правового аналізу зібраних свідчень та доказів.

Звіт також має посилання на випадки, про які повідомляли інші ініціативи за права людини та відкриті джерела.

Хоча свідчення, наведені у даному звіті, є показовими для злочинів, скоєних на Донбасі, необхідно зазначити, що вони представляють обмежену частину

19. Центр громадянських свобод (ЦГС) було засновано у 2007 році для просування цінностей прав людини, демократії і солідарності в Україні та Євразії з метою укріплення принципу людської гідності. Організація знаходиться в Києві (Україна). Завданнями ЦГС є захист фундаментальних прав і свобод людини; представництво інтересів суспільства та здійснення громадського контролю як за національними, так і за регіональними органами влади на предмет дотримання прав людини; робота з молоддю, спрямована на формування нового покоління захисників прав людини та активістів громадянського суспільства; пропагування ідей та просвітництво в галузі прав людини і демократії; реалізація програм міжнародної солідарності. Детальніше за посиланням: <http://ccl.org.ua/en/>.

20. FIDH-ЦГС, "The forgotten victims". – Серпень 2014р. – Режим доступу: <https://www.fidh.org/en/region/europe-central-asia/ukraine/15914-ukraine-the-forgotten-victims>

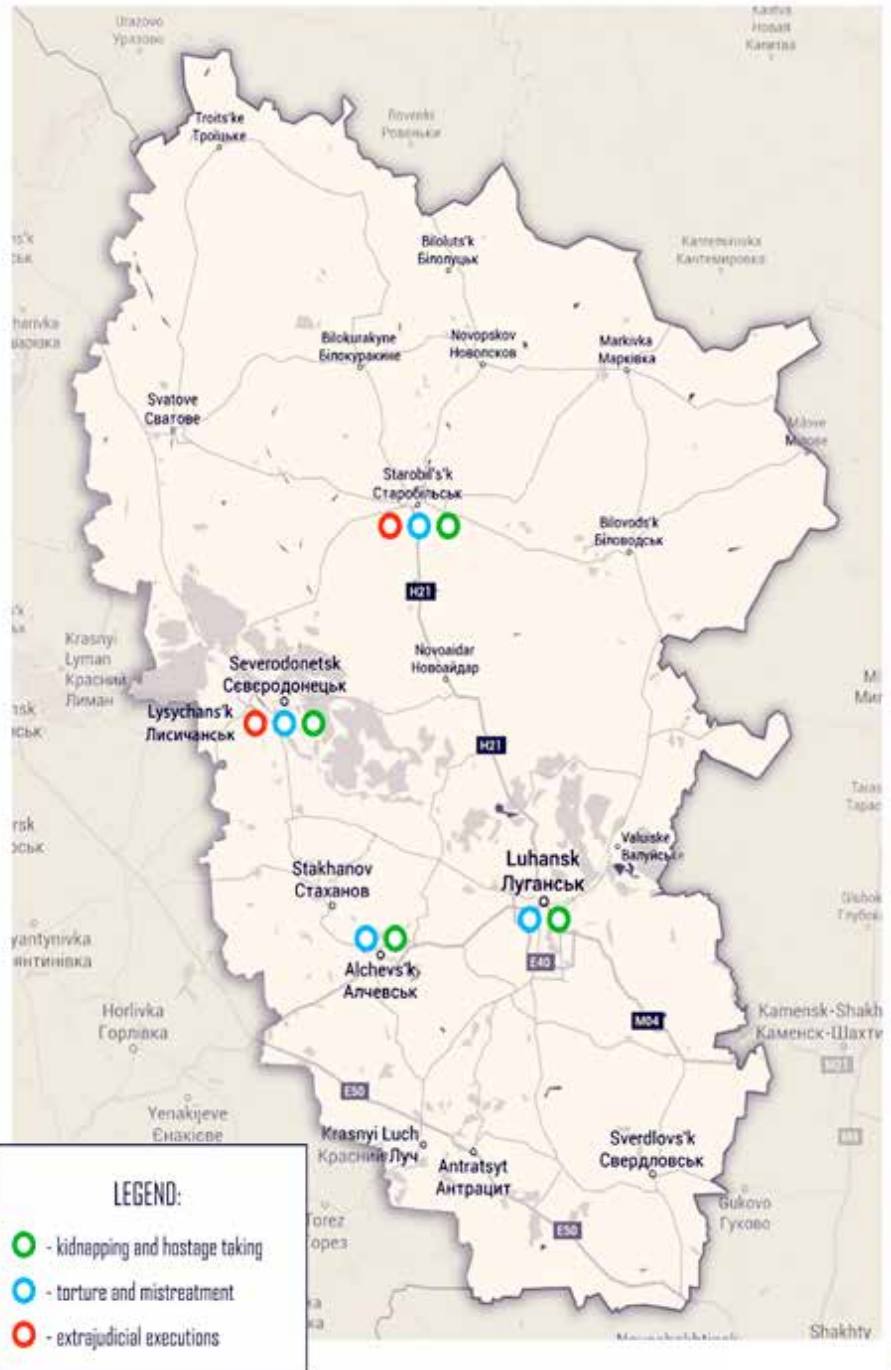
того, що відбувається у цьому регіоні, а також, що певні злочини, особливо скоєні стосовно жінок, і досі висвітлені погано.

Характер збройного конфлікту (з присутністю офіційних та великої кількості неофіційних збройних формувань) створює для громадян України, неурядових організацій та іноземних спостерігачів труднощі у зборі даних щодо порушень прав людини.

Кількість документальних підтверджень таких порушень на територіях, підконтрольних збройними формуваннями так званих Луганської і Донецької Народних Республік, або «ЛНР» і «ДНР» (використання цих назв чи аббревіатур жодним чином не означає їхньої легітимізації чи визнання; всі випадки їх вживання у тексті слід розуміти як «так звані ЛНР/ДНР»), є значно обмеженою через постійні репресії за проукраїнську, незалежну чи критичну позицію і обумовлені цим міркування безпеки. Неформальні волонтерські організації, що працюють у цьому регіоні, надають деяку інформацію, але наражаються на небезпеку. Спостерігачі також підкреслюють атмосферу страху в районах на передовій і небажання багатьох жертв спілкуватися, що ймовірно викликане непевністю щодо подальшого розвитку конфлікту і страхом перед наслідками за надання свідчень. Порушення прав людини, вчинені проукраїнською стороною, з початку конфлікту документувати складно. По-перше, через те, що їх визнавати в Україні тривалий час становило «табу», а по-друге, тому що інформація про них використовується як інструмент у проросійській пропаганді (див. Частина II, Розділ 2.б: «Порушення з боку проукраїнських сил: більше не тема-табу?»).

Метою цього звіту є висвітлення найбільш серйозних порушень прав людини, вчинених обома сторонами конфлікту на Донбасі. Ці порушення включають умисні вбивства, викрадення (в тому числі з метою отримання викупу), насильницькі зникнення, катування та фізичні напади, а також злочини сексуального насильства. У звіті визначено соціальні групи населення, що стали безпосередніми мішенями для переслідувань, і там, де це можливо, виконавців серйозних порушень прав людини. Звіт надає правову кваліфікацію злочинів, скоєних у рамках міжнародного права.

У звіті підкреслюється необхідність проведення незалежного та повного розслідування злочинів, скоєних в рамках міжнародного права на Донбасі – злочинів, розслідування яких має розпочати МКС.

ЛУГАНСЬКА ОБЛАСТЬ

Умовні позначення:

- викрадення і захоплення в заручники;
- катування і жорстоке поводження
- позасудові страти

ЧАСТИНА I ПОРУШЕННЯ ПРАВ ЦИВІЛЬНИХ ОСІБ НА ДОНБАСІ: ЗАГАЛЬНІ РИСИ ТА ВИКОНАВЦІ. НЕБЕЗПЕЧНЕ СТАНОВИЩЕ МИРНОГО НАСЕЛЕННЯ

Порушення прав цивільних осіб на Донбасі відрізняються одне від одного не лише за формами, а й за основними причинами і виконавцями. Порушники, навіть ті, що формально належать до однієї й тієї самої сторони конфлікту, не обов'язково керуються єдиною спільною метою.

Напади на мирне населення можна розглядати у трьох різних контекстах: невизначеність щодо профайлу «ворога» у збройному конфлікті; потреба у знищенні груп супротивника під час встановлення контролю над територією; переслідування і насильство, скоєні в умовах нестабільності.

A. НЕВИЗНАЧЕНІСТЬ ПРОФАЙЛУ ВОРОГА

1. Мирне населення чи комбатанти: спроби відрізнити

Цивільних в Україні не завжди можна чітко відрізнити від комбатантів через значну взаємну проникність цих двох груп, особливо на ранніх стадіях конфлікту.

До того як український уряд на початку квітня 2014 року розпочав проведення Антитерористичної операції у Східній Україні, жоден підрозділ регулярних збройних сил участі у протистоянні не брав. Проте, навіть після того як Збройні сили України почали діяти в регіоні, питання щодо розрізнення військових і цивільних не лише не прояснилася, а й досі залишається складною проблемою.

Бойові загони на боці так званих «ЛНР/ДНР» переважно склалися з більш-менш структурованих неофіційних збройних угруповань, які поступово стали впізнаваними завдяки своїй формі та розпізнавальним знакам. Утім, ці угруповання досі видаються достатньо відкритими для представників цивільного населення чи, принаймні, вважаються відкритими, на думку української сторони, яка підозрює цивільних у співпраці з проросійськими групами.

На боці України у перші місяці конфлікту надзвичайно численними були батальйони, частково сформовані з цивільних осіб, що добровільно вступили на службу. І хоча розпізнавальні знаки, які поступово були прийняті цими батальйонами, допомогли ідентифікувати ці підрозділи, численні добровольці, що досі перебувають у зоні конфлікту і надають підтримку різним батальйонам, цілковито виглядають як цивільні особи.

2. Підозри у співпраці з ворогом

Як і під час інших конфліктів, учасники бойових дій часто вважають, що мирне населення «підтримує ворога», а отже, цивільні особи зазнають погроз та інших порушень прав людини.

Угруповання так званих ЛНР/ДНР підозрюють цивільних у колабораціонізмі. В результаті випадки вираження незгоди чи альтернативних поглядів систематично придушуються. Незначні ознаки відданості, такі як прапори, стрічки, книги чи брошури, а також діяльність у соціальних мережах, можуть стати для цивільних осіб тавром і наразити їх на репресії.

Останній проукраїнський мітинг у Донецьку відбувся 28 квітня 2014 року. За повідомленням представника ЦГС, що був свідком цих подій, невідомі особи, озброєні металевими палицями, бейсбольними битками та шумовими гранатами, скоїли напад на демонстрантів невдовзі після початку заходу, завдавши поранень багатьом учасникам. Напад також послуговував засобом залякування, попереджаючи про репресії за будь-яке вираження проукраїнських настроїв. Варто зауважити, що у висвітленні демонстрації російськими ЗМІ ролі протестувальників та нападників помінялися місцями на протилежні, а захід перетворився на «антифашистську демонстрацію», на яку начебто скоїли напад «українські радикальні націоналісти»²¹. Ні телебачення, ні друковані видання не представили жодних відео- чи фоторепортажів цієї події.

Порушення прав цивільних осіб, що нібито підтримують ворога (довільні затримання, насильство та здирництво), також здійснюються і певними батальйонами чи частинами української армії (див. далі).

3. Цивільне населення – мішень для ідеологічної та військової пропаганди

Проросійська сторона часто зображує цей конфлікт як цивілізаційний, протиставляючи «Російський світ» («Русский мир») його «ворогам» – західним і прозахідним державам. Це бачення транслюється в офіційному політичному дискурсі Москви і розповсюджується через засоби масової інформації. Лінгвістичні, релігійні та політичні характеристики громадян стають потенційними доказами «антиросійської позиції», а отже – мішенню для угруповань «ЛНР»/«ДНР».

Незабаром після того, як українська армія увійшла до Слов'янська, ЦГС провів у цьому місті зустріч із двома представниками протестантської спільноти. Обоє чоловіків – Геннадій Лисенко та Олександр Решетник – надавали допомогу цивільним особам, що виїхали зі Слов'янська під час обстрілів у квітні-липні 2014 року, коли (липень 2014) збройні групи так званої ДНР залишили місто. Обидва повідомили, що 2 червня 2014 року представники «ДНР» захопили їх у полон на одному з блокпостів у Слов'янську. Геннадій розповів, що під час ув'язнення його називали «христородавцем» (зрадником Христа), завдавали ударів штик-ножем, били, погрожували прострелити голову²².

Підсилені пропагандою ЗМІ ідеологічні мотиви стали фактором, що загострив прояви жорстокості проти цивільного населення. Нижче наведено пару прикладів такого впливу, опублікованих у російських ЗМІ.

Інтерв'ю з 50-річним Віктором (Йошкар-Ола), позивний «Браконьєр», що брав участь у військових діях влітку 2014 під Луганськом: *«У Новоросію поїхати мене спонукала совість. Соромно дивитися, як народ знищують фашисти, а уряд і звичайні громадяни спостерігають, ніби це шоу в прямому ефірі. Якби не поїхав, то довелося б захищати від фашистів Йошкар-Олу. Напевно, це був порив, але, приїхавши сюди, я побачив, що реальність набагато гірша, ніж здавалося з Росії. А рідних і близьких у мене тут мільйони, всюди брати і сестри»²³.*

Віктор Волков, депутат Балашовських районних зборів (Росія) у коментарі стосовно загибелі Ігоря Єфімова родом з Балашова, вбитого під час воєнних дій під Луганськом в Україні, сказав: *«Загинув він як герой. Ми повинні вважати*

21. "Ложь ИТАР-ТАСС: про-украинские радикалы напали на антифашистский митинг в Донецке". – 28 квітня 2014р. – Режим доступу: <http://www.stopfake.org/lozh-itar-tass-pro-ukrainskie-radikaly-napali-na-antifashistskij-miting-v-donetske/>

22. "When God Becomes a Weapon: Persecution based on Religious Beliefs in the Armed Conflict in Eastern Ukraine". – Квітень 2015р. – Центр громадянських свобод, громадянської солідарності, міжнародного партнерства за права людини. – Режим доступу: http://ccl.org.ua/wp-content/uploads/2013/07/When-God-Becomes-The-Weapon_6May2015_closed-for-editing.pdf.

23. "Йошкаронец воюет в ополчении на Украине". – 16 липня 2014р. – Режим доступу: <http://kragrad.ru/clauses/personagrata.yoshkarolinet-voyuet-v-opolchenii-na-ukraine/>

його своїм народним героєм [...]. Він вирішив туди поїхати, тому що, я глибоко впевнений, зрозумів, що сьогодні в Україні вирішується доля Росії, що там найсправжніший фашизм набирає сили. Він загинув у боротьбі з фашистами, з цими бандерівцями, які сьогодні категорично налаштовані проти Росії. Ми ж бачимо, що вони не заспокояться, тому що за ними стоїть «дядя Сем»²⁴.

На українському боці ідеологічний вимір не є типовим для уряду. Оборона держави в рамках її законних кордонів відображається у новій військовій доктрині України як основна мета Збройних сил України²⁵. За словами Президента України Петра Порошенка, громадяни, що залишаються на окупованих територіях є «заручниками»²⁶. Проте частина українського суспільства схильна автоматично сприймати усіх громадян Донецької та Луганської областей чи Криму як прихильників Росії або звинувачувати їх у розгортанні війни. Це іноді може створювати проблеми на рівні міжособистісного спілкування²⁷, призводячи до дискримінації чи навіть насильницьких дій.

Б. ЦИВІЛЬНІ ОСОБИ ПІД ДІЄЮ ПРАВИЛ ДЛЯ КОМБАТАНТІВ

1. Переслідування цивільних під час захоплення території комбатантами

Збройний конфлікт супроводжується послідовними змінами місцевої політичної влади. Заміна політичного керівництва відбувається або силовими методами, або шляхом відставки представників попередньої влади.

а) Насильницькі звільнення з посад / зникнення / нелояльних представників влади і бізнесу

Щоб отримати контроль над політичними установами та місцевими адміністраціями, влада так званих ЛНР/ДНР застосовує репресії. У першу чергу, політичні репресії такого роду спрямовуються проти нелояльних до нової влади українських державних службовців, обраних політиків та впливових місцевих діячів. Особливі форми насильницьких дій застосовуються проти керівництва місцевого бізнесу.

Володимир Веселкін був селищним головою н. п. Зайцево, що під Горлівкою (територія, наразі окупована ДНР), і відкрито висловлював проукраїнські погляди²⁸. Його сім'я тримала хлібопекарню. Після того як у квітні 2014 року Горлівку захопили збройні формування «ДНР», 9 травня 2014 Веселкін був змушений виїхати з міста. Невдовзі його пекарню було «націоналізовано» «ДНР» і передано так званому «депутату» «ДНР» Валерію Отченку. Пізніше ЗМІ «ДНР» повідомляли, що захоплену власність Веселкіна Отченко назвав «Горлівським хлібозаводом»²⁹. За словами його колишніх сусідів, до вересня 2015 року квартиру Веселкіна займали чотири бойовики «ДНР», що постійно там проживали.

б) Зведення рахунків між конкуруючими групами

Численні збройні угруповання, описані нижче, конкурують між собою за отримання контролю над територіями, захопленими «ЛНР» / «ДНР». Конкуренція і конфлікти між цими угрупованнями призводять до внутрішнього переслідування, спрямованого проти угруповання-конкурента, його прихильників та власності.

24. "Убит на войне, которой нет". – 25 червня 2014р. – Режим доступу: <http://fn-volga.ru/article/view/id/212>

25. Рада національної безпеки і оборони України. Прес-реліз за результатами засідання РНБО України. – 2 вересня 2015р. – Режим доступу: <http://www.rnbo.gov.ua/news/2253.html>

26. Режим доступу: <http://www.rbc.ua/ukr/news/poroshenko-lyudi-okkupirovannoy-territorii-1434033141.html>

27. Режим доступу: <http://life.pravda.com.ua/columns/2015/08/27/199146/>

28. Спілкувався з ЦГС у вересні 2015р. по телефону

29. Режим доступу: <https://www.youtube.com/watch?t=157&v=qMSS07KleiE>

в) Переслідування цивільних за порушення «адміністративних» правил, встановлених комбатантами

Методи дисциплінарного примусу, спрямовані як проти комбатантів, так і проти цивільних, застосовуються обома сторонами конфлікту.

Після свого звільнення особи, затримані збройними угрупованнями «ЛНР»/«ДНР», свідчили, що їх було позбавлено волі за нібито «адміністративні» правопорушення, як то недотримання комендантської години, зловживання наркотиками та алкоголем або інші незначні «порушення», такі як фотографування об'єктів, неприпустимих для зйомки та «увімкнення музики надто голосно». Затримані розповідають, що знаходилися під вартою разом із місцевими жителями, лояльними до збройних угруповань, і навіть разом із членами збройних угруповань. З літа 2014 року широко розповсюдженим є застосування методів превентивного чи карального примусу як засобу самопроголошеного керівництва для посилення своєї влади.

Колишній донецький студент Володимир Н. описує тижневе перебування в місці незаконного ув'язнення у вересні 2014 року. За його словами, його тримали під вартою разом з різними членами незаконних збройних формувань, двоє з них були місцевими, один – громадянином Росії. Їх тримали в одній маленькій кімнаті разом зі ще 7-8 особами за «адміністративні правопорушення». Члени збройних формувань «ДНР» зазнавали катувань навіть частіше, ніж цивільні. Затримані, що перебували в цьому місці разом із Володимиром, не знали про його проукраїнські погляди, адже його арештували за порушення комендантської години. Тому Володимир припускає, що його тримали під вартою не в місці для «політичних» в'язнів і били не так сильно, як могли б. Зараз він проживає в Києві³⁰.

Лариса Білоцерківець народилася в 1954 році в м. Макіївка (Донецька область), вона пенсіонер і проукраїнський активіст. 17 серпня 2014 року її було викрадено представниками батальйону «Меч». Її тримали в колишньому військовому комісаріаті, який був одним з найбільших місць утримання заручників у місті. Коли Ларису туди доправили, її помістили разом із близько 40 іншими людьми, включаючи чотирьох осіб, затриманих із політичних причин (за підтримку єдності України). Інших тримали під вартою за так звані адміністративні правопорушення, такі як зловживання алкоголем чи наркотиками. Лариса стверджує, що одного з ув'язнених було заарештовано після доносу власної ж дружини. Іншого арештували зразу після того, як він сфотографував бомбу / воронку, що утворилася після падіння снаряду /. За словами Лариси, їй також розповідали про чеченця, якого арештували за «зраду», бо він також фотографував одну з бомб / воронок. Там було багато жінок. Наприклад, двох жінок арештували за те, що вони чекали на таксі після комендантської години. Жінкам відрізали волосся і поголили голови³¹.

г) Вирішення особистих суперечок насильницькими засобами

Багато свідчень вказують на застосування збройного насильства та примусу для вирішення особистих конфліктів або підкріплення незаконного заволодіння майном. Доноси сусідів, внутрішні конфлікти у межах збройних формувань або між конкуруючими членами різних збройних формувань, а також незаконна конфіскація майна можуть призвести до довільного затримання, насильства чи навіть вбивства. Такі злочини здебільшого залишаються безкарними.

30. Інтерв'ю з ЦГС у жовтні 2014р. в Києві. – Режим доступу: https://youtu.be/yoX_7nBNcoc

31. Інтерв'ю з ЦГС у лютому 2015р.

В. РІЗНОМАНІТТЯ КОМБАТАНТІВ – НЕБЕЗПЕКА ДЛЯ ЦИВІЛЬНИХ

1. Актори на боці так званих ЛНР/ДНР

Безперервний конфлікт і висока плинність задіяних у ньому сил і груп не дозволяють скласти вичерпний список угруповань, що виступають на боці «ЛНР» / «ДНР». Деякі командири певних угруповань – це самопроголошені голови міст чи селищ під їхнім контролем (іноді з самопроголошеними військовими рангами). Інші – російські громадяни з різним військовим досвідом (іноді досить високого рангу), російські добровольці чи інші особи зовні. Деякі – це групи озброєних місцевих осіб. Більшість командирів діє під псевдонімами, а деякі навіть підписують «вироки про смертну кару», що призводять до позасудових страт, такими іменами: «Балу», «Ніс», «Сірий», «Адвокат» (див. додатки).

У нещодавньому звіті організації «Міжнародне партнерство за права людини» під назвою «Боротьба з безкарністю у Східній Україні»³² було зроблено корисну спробу визначити групи, задіяні в конфлікті на боці «ЛНР» / «ДНР», та осіб, відповідальних за міжнародні злочини.

а) Зв'язки між особами, що діяли в Криму, і так званими ЛНР/ДНР

Структура збройних формувань у підконтрольних бойовикам районах є складною і поєднує в собі низку місцевих батальйонів і немісцевих збройних угруповань, що співпрацюють із місцевими органами поліції та добровольцями.

Що стосується діючих осіб, то вагомі докази вказують на зв'язки між подіями в Криму та на Донбасі. Російська правозахисна організація «Меморіал» припускає, що Ігор Гіркін (Стрелков) брав участь у чеченській війні як представник російських федеральних сил і може бути відповідальним за насильницькі зникнення чеченців³³. Той самий Ігор Гіркін (Стрелков) фігурував у відео з Криму у березні 2014 року³⁴. Пізніше Гіркін і сам визнав свою присутність у Криму починаючи з 21 лютого 2014 року. Він зробив це у відео-інтерв'ю, в якому потім заявив, що очолювані ним групи змушували членів місцевого кримського парламенту голосувати за відокремлення від України³⁵. Після від'їзду з Донбасу до Москви Гіркін зізнався, що окупація частин Донецька та Луганська була б неможливою без його групи, стверджуючи, що «ніхто воювати не хотів»³⁶.

Інша особистість, що пов'язує події в Криму з подіями на Донбасі, – це чоловік із позивним «Самвел», якого було ідентифіковано деякими людьми як Артема Мартояна. Згідно зі свідченнями жертв, «Самвел» брав участь у побитті та викраденні активістів та журналістів у Криму. Один із викрадених, проукраїнський активіст Михайло Вдовченко³⁷, заявив, що спілкувався з «Самвелом» під час свого перебування у полоні. Пізніше «Самвел» воював на боці одного зі збройних формувань «ДНР» у Горлівці.

Якщо у Криму в захопленні півострова були задіяні переважно дві основні сили (так звана «кримська самооборона» і російські військові без розпізнавальних знаків), то в районах під контролем «ЛНР»/«ДНР» територію між собою ділять і співпрацюють, але водночас конкурують чи навіть воюють одне проти одного, значно більше різних угруповань.

32. Міжнародне партнерство з прав людини, "Fighting impunity in Eastern Ukraine". – Жовтень 2015р. – ст.156-167. – Режим доступу: <http://iphronline.us2.list-manage.com/track/click?u=e45983a2e74cbf5621416e8b3&id=64f94dad31&e=27b23894f4>

33. Режим доступу: <http://echo.msk.ru/blog/shalommani/1324504-echo/>

34. Режим доступу: <https://www.youtube.com/watch?v=kYIsWFBwf5A>. – 12.08.2014

35. Режим доступу: <https://www.youtube.com/watch?v=hPSUUNngoQk>. – 25.01.2015

36. Режим доступу: <http://zavtra.ru/content/view/kto-tyi-strelok>. – 20.11.2014

37. Інтерв'ю Вдовченко з ЦГС відбулося у липні 2015 року в Києві. Режим доступу: <http://www.radiosvoboda.org/content/article/27118502.html>

б) Місцеві збройні угруповання

Як у «ЛНР», так і в «ДНР» збройні сили складаються з декількох груп, що вочевидь діють досить дезорганізовано, хоча в «ДНР» бойовики здаються принаймні більш ієрархічно структурованими, ніж у «ЛНР».

Багато угруповань «ЛНР» конкурували за вплив від самого початку збройного конфлікту. Прикладами цієї кривавої конкуренції можуть слугувати вбивства командирів угруповань. Наприклад, Олексія Мозгового (командира батальйону «Призрак») було вбито 23 травня 2015 року³⁸, а Олексія «Бетмена» Беднова (начальника штабу 4-ої бригади так званої ЛНР) – 2 січня 2015³⁹, за повідомленнями, представниками «народної міліції» так званої ЛНР⁴⁰. Євгенія «Малиша» Іщенка (російського лідера воєнізованого козацького угруповання в Первомайську) позбавили життя 23 січня 2015 року⁴¹. Усі загиблі діяли на території «ЛНР». Незважаючи на ці вбивства, суперництво постійно триває, що зокрема підтверджують міжнародні спостерігачі⁴². Останнім прикладом цього факту є «переворот», що відбувся у так званій ДНР 5 вересня 2015 року⁴³ і призвів до звільнення та арешту Андрія Пургіна, «спікера парламенту» так званої ДНР.

Утім, конкуруючі групи, здається, в змозі координувати свої дії з певною метою, як то захоплення контролю над місцевими виборчими комісіями під час президентських виборів у травні 2014.

22 травня 2014 року за три дні до президентських виборів (25 травня 2014 року) представник ЦГС став свідком спроби викрадення голови виборчої комісії №43 в Донецьку біля приміщення самої комісії. Чоловіки в камуфльованому одязі забігли в будівлю, захопили офісне обладнання та вивели голову виборчої комісії Руслана Кудрявцева на вулицю. Хоча під час цього інциденту викрадення не було здійснене, пізніше того ж самого дня нападники повернулися, щоб все ж таки захопити чоловіка в заручники. Імовірно, вони керувалися тим, що Руслан підтримував одного з кандидатів на виборах, учасника проукраїнського націоналістичного руху «Правий сектор». Пізніше ЦГС вдалося встановити, що Кудрявцева тримали під вартою протягом п'яти днів, а після звільнення змусили залишити місто⁴⁴.

Такі випадки відбувалися в місцевих і регіональних виборчих комісіях як Донецької, так і Луганської області. Один із представників ЦГС не змогла виконати своїх обов'язків як спостерігач на виборах у місті Артемівськ, тому що в день голосування (26 травня 2014 року) бойовики «ДНР» перекрили до виборчої дільниці доступ, розмістивши міномет перед входом до будівлі, щоб залякати потенційних виборців. У результаті президентські вибори в Артемівську не відбулися взагалі. Те, що такий зрив виборів був не випадковістю, а організованою кампанією, підтверджується тим, що політика зриву виборів поширювалася всією територією Луганської і Донецької областей і здійснювалася за допомогою однакових методів – викрадення представників виборчих комісій, виборчої документації, печатей, та офісної оргтехніки з виборчих дільниць, а також збройних нападів на виборчі дільниці⁴⁵.

Згідно зі свідченнями, зібраними ЦГС, місцеві бойовики, як правило, є нижчими за рангом, аніж командири з Росії. Це підтверджується низкою інтерв'ю з людьми,

38. Режим доступу: <http://www.unian.net/war/1081348-glavar-boevikov-prizraka-mozgovoy-ubit-smi.html>

39. Режим доступу: <https://www.youtube.com/watch?v=KHohBmLvSNE>

40. Режим доступу: <https://www.youtube.com/watch?v=KHohBmLvSNE>

41. Режим доступу: <http://www.unian.net/war/1035567-ubit-glavar-kazakov-pervomayska-boevik-po-klichke-malyish-smi.html>

42. Прес-конференція П'єра Сатрея, журналіста видання *Le Nouvel Observateur*. – 20 серпня 2015р. – Режим доступу: <https://www.youtube.com/watch?v=ScXhjvUYgoY>. Це можна порівняти з останньою інформацією щодо ситуації у так званій ДНР. – Пол Гого, журналіст видання *Liberation*. – Режим доступу: <https://www.youtube.com/watch?v=gMiU7Avqk6Q>

43. Режим доступу: http://vlada.io/vlada_news/na-miting-v-podderzhku-pturgina-vyishla-sotnya-donchan-vlasti-dnr-prignali-na-aktsiyutitushek. – 5 вересня 2015р.

44. ЦГС отримав цю інформацію під час телефонної розмови з Кудрявцевим, хоч він і відмовився від інтерв'ю.

45. Загальну інформацію про спроби зрвати вибори наводить ініціатива зі спостереження за виборами «Опора». – Режим доступу: <http://opora.org.ua/en/vybory/vybory-prezydenta-2014/article/5802-pidsumkovyj-zvit-za-rezultatamyqromadskoqo-sposterezhenija-opory-pid-chas-pozacherqovyh-vyboriv-prezydenta-ukrajiny-2014-roku>

звільненими з полону «ДНР»/«ЛНР», які зокрема стверджують, наприклад, що рішення про звільнення в'язнів приймають саме російські командири.

Інформація про те, що ключові ролі у збройних формуваннях бойовиків відіграють громадяни Росії, також підтверджується свідченнями представників збройних формувань, захоплених українськими силами. Захоплений «російський доброволець», що насправді є офіцером російської армії, описав ієрархію так: кожен місцевий командир має в заступниках російського військового, що контролює процес прийняття рішень, але офіційно до нього не залучається. Кожен батальйон і дивізія мають у своєму складі по три офіцери. Офіцера, що надав цю інформацію, відправили на Донбас у березні 2014 року, а інтерв'ю відбулося 29 липня 2015-го. Він стверджував, що командувачем сил так званої ДНР був російський генерал, але офіцери його імені не знали. Захоплені чоловіки знали лише ім'я одного із заступників командуючого – це був російський підполковник Рижкович⁴⁶.

в) Немісцеві збройні угруповання

Збройні угруповання з Російської Федерації брали участь у конфлікті від самого його початку.

Наприклад, автомеханік із Рубіжного (Луганська область) Володимир Козюберда, якого захопили представники збройного формування так званої ЛНР наприкінці червня 2014 року та відвезли до своєї штаб-квартири на склозавод у Лисичанську, стверджує про причетність до цього «російських солдат». У відповідь на запитання ЦГС, як він зміг визначити, що вони росіяни, Володимир сказав: *«Вони на 95% росіяни і цей факт навіть не приховували. Вони самі сказали, що росіяни і приїхали захищати таких с*к, як я, які тільки сидять і нічого не роблять, щоб захистити Донбас від «бандерівців» і «правосеків». Вони показували мені свої паспорти з прописками в Ростові і Белгороді. Росіяни мали сучасну зброю, найновіші оптичні гвинтівки. Щоночі вони проводили рейди і виходили так само тихо, як і заходили, намагаючись бути невидимими і непомітними. Ці військові носили російські шеврони. Ми це бачили, коли вони виводили нас мити туалети і коридори»⁴⁷.*

Деякими угрупованнями з Росії були так звані «казаки» – воєнізовані формування, що використовують дорадянські символи козацького руху і часто декларують свою відданість православної вірі. Ці батальйони переважно складаються з добровільно завербованих громадян Росії і часто згадуються у свідченнях у якості бойовиків, задіяних у збройному конфлікті на Донбасі.

Ніколай Козіцин, командир одного з найбільш активних «казацьких» підрозділів, – громадянин Росії родом з Ростова. Він офіційно очолює Міжнародний союз громадських об'єднань «Всевелике військо Донське» (рос. «Всевеликое войско Донское»). Його підрозділи від початку брали активну участь у збройному конфлікті. Минулого літа їхній штаб знаходився в будинку культури міста Перевальськ (Луганська область). Цю будівлю використовували як місце для незаконного утримання викрадених людей. Троє таких в'язнів були опитані представниками ЦГС взимку 2014 року в Києві. Один із них – активіст Сергій Захаров – був волонтером і надавав допомогу підрозділам української армії. Другим затриманим був капелан отець Валентин, а третім – журналіст зі Львова Юрій Лелявський. Ці чоловіки їхали в одному авто і випадково потрапили в полон на блокпості, контрольованому «казаками». Їх затримали 24 липня 2014 року. Всі троє підтверджують, що козаки їх катували. У полоні вони провели більше двох місяців і були звільнені у жовтні 2014 року.

Козіцин – один з найголовніших конкурентів Ігоря Плотницького, голови «Ради міністрів» так званої ЛНР. Козіцин і його підрозділ стверджують, що «ЛНР» – це «банда», що «грабує регіон», «краде гуманітарну допомогу» і

46. Допит знято Службою безпеки України 29.07.2015. – Режим доступу: <https://www.youtube.com/watch?v=ZvBBBhhB5Jw>

47. Інтерв'ю з ЦГС у грудні 2014р. в Рубіжному (Луганська область).

«вбиває польових командирів»⁴⁸. Пізніше в інтерв'ю українським ЗМІ Юрій Лелявський сказав, що «лідери ЛНР не знають, що робити з Козіциним. Він став чимось на зразок "народного месника". Формально його підрозділ належить до так званої ЛНР, але вони діють за своїми власними правилами»⁴⁹. Підрозділи «казаків» складаються з громадян Росії та України. Одного громадянина Росії було знято на відео і викладено он-лайн Службою безпеки України⁵⁰.

Інші значні збройні формування прибули з Північного Кавказу. Місцеві називають їх «чеченськими батальйонами», навіть якщо вони і не складаються виключно з чеченських бійців. Влітку 2014 року російська правозахисна організація «Меморіал» опублікувала звіт, частково присвячений темі чеченців на Донбасі. У звіті було вказано на численні докази участі збройних формувань з Північного Кавказу у конфлікті в Україні⁵¹. Згідно з деякою інформацією, їхня присутність відіграє значно меншу роль у 2015 році. У липні 2015 лідер Чеченської Республіки Рамзан Кадіров оголосив, що чеченські бійці повернулися додому⁵².

Активіст ЦГС особисто став свідком прибуття однієї з цих груп у місто Донецьк 25 травня 2015 року, в день президентських виборів в Україні. Як підкреслюється у вищезазначеному звіті «Меморіалу», мотивація цих бійців є змішаною, включаючи вірність своєму відкрито антиукраїнському уряду і гонитву за наживою, що за оцінкою складає 350 доларів США щодня⁵³. У пресі⁵⁴ повідомляється про інші іноземні чи «міжнародні» батальйони, що складаються з добровольців з інших європейських держав, але їхню чисельність та термін перебування оцінити важко.

Докази, зібрані ЦГС, свідчать про те, що солдати регулярної російської армії ставляться до в'язнів з більшою повагою і меншою жорстокістю у порівнянні з «казацькими» підрозділами, чий дії описуються як найбільш жорстокі і безжалісні.

Микола Голіков служив у батальйоні «Айдар» – українському добровольчому батальйоні, створеному у травні 2014 року і підпорядкованому Міністерству оборони з серпня 2014. У червні 2015 він розповів ЦГС про те, як у серпні 2014 перебував у полоні. 26 серпня 2014 року у Хрящуватому під Луганськом Голікова захопили російські військові, ймовірно, псковські десантники. Він стверджував, що командир, який узяв його в полон, мав позивний «Леший» (імовірно, його ім'я Олександр Серов). Голіков сказав, що його викрадачі мали розпізнавальні знаки і татування десантників. Спочатку Голікова привезли у Краснодар (Луганська область), а наступного дня на КамАЗі перевезли на територію Російської Федерації. Голіков був упевнений, що бачив, як колона незаконно перетнула кордон десь біля Ізваріно (Луганська область). Його спочатку привезли до польового військового табору, де офіцери-десантники з російськими шевронами (хоч вони і не представилися) допитували його про місцезнаходження позицій з української сторони. Потім викрадачі забрали його звідти і перевезли до іншого табору. Голіков сказав, що по дорозі туди він бачив знак «156 км». Там знаходився військовий технік (солдат) без розпізнавальних знаків і танк. Той факт, що на початку полону до нього ставилися з повагою, Голіков пояснює тим, що його російські викрадачі помилково вважали, що він солдат строкової служби, а не доброволець. Пізніше, коли через соціальні мережі з'ясувалося, що він борець «Айдару», його почали катувати і бити. Особливо над ним знущався «майор Ігор» (Голіков визначив його ранг за погонами), катуючи його електричним струмом. Його також били люди, які приїхали пізніше і називали самі себе «луганським Беркутом». Беркут – це колишній підрозділ спецпризначення з громадської безпеки української міліції,

48. Режим доступу: <https://www.youtube.com/watch?v=spk9yIp0Y8E>, 26.01.2015

49. Режим доступу: <http://www.telekritika.ua/profesija/2014-10-27/99737>

50. Режим доступу: <https://www.youtube.com/watch?v=su3vSXuhPHM>, 9.08.2015

51. Режим доступу: <http://www.memo.ru/d/211293.html>

52. Режим доступу: <http://ria.ru/society/20150731/1155970257.html>

53. Режим доступу: <http://www.memo.ru/d/211293.html>

54. Режим доступу: <http://www.novayaqazeta.ru/society/67041.html>

представники якого були основними порушниками прав людини під час подій на Майдані. Після Майдану цей підрозділ офіційно розформували. Голікова тримали в польовому таборі на території Російської Федерації протягом трьох днів. Після цього його вночі у багажнику броньованого автомобілю «Нива» привезли назад на територію України у Краснодар. Наступного дня «п'яні російські солдати» завдали Голікову ударів по голові, завдавши черепно-мозкової травми. Голіков провів там ще декілька днів, а 2 вересня його привезли до краснодонського КПЗ, де його зареєстрували представники правоохоронних органів. Там Голікова разом з іншими військовополоненими (за його словами, солдатами 80-ї бригади української армії) змусили дати інтерв'ю російському каналу LifeNews. Його протримали там ще один місяць і на початку жовтня 2014 року перевезли в Донецьке (Донецька область) і обміняли завдяки зусиллям однієї цивільної волонтерської групи.

Багато бойовиків і командирів з-за кордону вже брали участь у інших пострадянських конфліктах у таких місцях як Крим, Чечня, Абхазія і Південна Осетія⁵⁵, а також Придністров'я.

Вражаючим є приклад Володимира Антюфеева (Шевцова), колишнього правоохоронця з Латвії. На початку 90-х Антюфеев приєднався до «Республіки Придністров'я», де протягом багатьох років очолював республіканську службу безпеки. Після початку збройного конфлікту в Україні Антюфеев з'явився в так званій «ДНР» у якості одного з її «міністрів»⁵⁶.

г) Координація і конфлікти

Є інформація про численні конфлікти між різними підрозділами бойовиків «ЛНР»/«ДНР». Деякі з них доходять до збройного протистояння.

Український блогер і письменниця Олена Степова, жителька Свердловська, що перебуває під контролем «ЛНР», розповіла про жорстокі сутички, які вели між собою різні батальйони, причому скидалося на те, що українські збройні сили в них задіяні не були. Вона описала події літа 2014 року так: у місто послідовно прибували паралельно діючі збройні формування, між якими відбувалися сутички. Ці групи були представниками різних сепаратистськи настроєних угруповань під розмаїттям прапорів, що послідовно змінювали один одного: анархістський прапор із черепом і кістками, зелений російський монархістський прапор, «казацькі» прапори тощо⁵⁷.

Помічник колишнього губернатора Луганської області Святослав Галас у інтерв'ю з ЦГС у Северодонецьку (Луганська область) у березні 2015 року розповів, що один внутрішній конфлікт між різними проросійськими збройними формуваннями призвів до зриву евакуації декількох сотень місцевих мирних жителів із міста Чорнухіне під час запеклих боїв за сусіднє Дебальцево 10 лютого 2015 року. Дебальцево знаходилося на межі між територіями під контролем «ЛНР»/«ДНР». За словами Галаса, лише на території з боку «ДНР» одночасно діяли військові підрозділи «ДНР», підрозділи російської регулярної армії та збройні формування «казаків», причому Чорнухіне було окуповане одним із «казацьких» угруповань. Для того щоб евакуювати з Чорнухіного мирних мешканців, на початку лютого зі збройними формуваннями було домовлено про відкриття «коридору». До цих переговорів долучалися російські офіцери зі Спільного центру з контролю та координації питань припинення вогню та стабілізації лінії розмежування сторін. Логістику і транспорт забезпечувала Луганська обласна державна адміністрація, а евакуацію призначили на 10 лютого. Проте в зазначений день дорогу для евакуації заблокувала воєнна техніка

55. Один із арештованих у зоні АТО бойовиків виявився заступником Міністра оборони Південної Осетії. – Режим доступу: <https://www.youtube.com/watch?v=hnKGGcjcJ3c> <http://echo.msk.ru/blog/shalommani/1324504-echo/>

56. Інтерв'ю з Олександром Черкасовим, представником російської організації з прав людини «Меморіал». – 6 серпня 2014р. – Режим доступу: <http://www.day.kiev.ua/ru/article/podrobnosti/offshor-dlya-terroristov>

57. Інтерв'ю для документальної стрічки ЦГС «Відторгнення. Битва за Україну». – Стрічка незабаром буде доступною онлайн.

і проросійські бойовики, а магістральне шосе було під постійним обстрілом РСЗВ «Град» із боку «ЛНР».

Цей приклад свідчить про те, що протистояння між сепаратистськими групами загострює порушення прав людини.

д) Співпраця локальних груп впливу

У зоні конфлікту представники правоохоронних органів мали різне ставлення до збройних угруповань бойовиків. Очевидно, що деякі з них активно співпрацювали з «ДНР»/«ЛНР», в той час як інші намагалися не бути до цього причетними, беручи відпустки чи лікарняні. Деяких було піддано репресіям за вірність українській присязі. Утім, більшість представників міліції, здається, зайняли позицію вичікування, не втручаючись у діяльність так званих «ЛНР»/ «ДНР».

Український голова міського управління міліції міста Слов'янська засвідчив, що коли українські сили повернули собі контроль над містом, у ньому працювало лише 36 правоохоронців. Існують серйозні підозри щодо співпраці з владою так званої ДНР стосовно щонайменше п'яти представників міліції, які, ймовірно, вступили до лав незаконних збройних формувань⁵⁸.

2. Проукраїнські сили

а) Різноманіття акторів

Першими проукраїнськими збройними групами, що взяли участь у конфлікті, були самостійно створені добровольчі батальйони, які частково виникли з добровільних підрозділів самооборони Майдану. У конфлікті на Донбасі брали участь більше 30 батальйонів, що налічували від кількох десятків до кількох сотень бійців. До травня 2015 року ці збройні підрозділи перебували в режимі самокерування і самозабезпечення, отримуючи значну громадську підтримку, але мало реального контролю зі Штабу. Відсутність військового досвіду, недисциплінованість, недостатність вибору під час набору на службу, брак військової підготовки та інформації про закони війни – усі ці фактори означають, що такі батальйони зробили свій внесок у різноманітні порушення прав людини. У травні 2015 року український уряд спробував отримати контроль над цими військовими підрозділами і підпорядкувати їх Міністерству внутрішніх справ та Міністерству оборони⁵⁹.

Протягом першого року збройного конфлікту українські сили на Донбасі були різноманітними і не завжди добре скоординованими чи контрольованими центральним військовим командуванням.

На початку збройного конфлікту на Донбасі українська армія під контролем Міністерства оборони виявилася неефективною у протистоянні. Проте, після кількох хвиль військової мобілізації, українська регулярна армія поступово стала основною військовою силою. У 2014-2015рр. вона провела значні військові операції, і в той же час у процесі створення перебували кілька десятків добровольчих батальйонів, підпорядкованих Збройним силам України та Міністерству внутрішніх справ, деякі батальйони, підпорядковані Добровольчому Українському Корпусу, та батальйони спеціального призначення (Національна гвардія). Передбачалося, що ці групи переважно мали контролювати передові території та виконувати допоміжну роль⁶⁰.

58. Інтерв'ю для українсько-російської місії з прав людини у липні 2014 року у Слов'янську. – Режим доступу: <http://www.pravda.com.ua/articles/2014/07/21/7032574/>

59. Більше про добровольчі батальйони: Rosaria Puglisi, "Heroes or Villains? Volunteer Battalions in Post-Maidan Ukraine". – Istituto Affari Internazionali, IAI Working Papers. – Березень 2015р. – Режим доступу: <http://www.iai.it/en/pubblicazioni/heroes-or-villains>. – А також: Agnieszka Góralaska, "Volunteer battalions. Origin, operation, controversies", Open Dialogue Foundation. – Режим доступу: <http://en.odfoundation.eu/a/6448,report-volunteer-battalions-origin-operation-controversies>

60. "Know your volunteer battalions (INFOGRAPHIC)". – Kyiv Post. – 9 вересня 2014р. – Режим доступу: <http://www.kyivpost.com/content/ukraine/know-your-volunteer-battalions-infographic-363944.htm>

б) Порушення з боку проукраїнських сил: більше не тема-табу?

Від початку збройного конфлікту проблему порушень прав людини, скоєних проукраїнськими силами, в Україні ігнорували. Це відбувалося в основному з політичних причин. Українське суспільство і уряд вважали свої Збройні сили героями, що борються з проросійськими сепаратистами на Донбасі. Важко було визнати, що ті, хто ризикує життям заради своєї країни, могли бути винуватцями злочинів, а тому критиці та розслідуванням таких заяв чинилися перешкоди. Більше того, увага неурядових організацій, міжнародних спостерігачів та уряду переважно фокусувалася на масових порушеннях, що відбувалися на проросійському боці. І, зрештою, порушення прав людини з боку проукраїнських сил ставали додатковим потужним інструментом пропаганди для проросійського боку.

Наприклад, у вересні 2014 року російські ЗМІ повідомили про виявлення масових поховань на території Донецької області, яка перед цим була під контролем українських сил. Міністр закордонних справ Росії Лавров заявив, що ці поховання можуть містити до 400 тіл. Проте організація Amnesty International, відвідавши місце через декілька днів, виявила тіла чотирьох чоловіків, похованих у двох могилах. І хоч ці могили вказували на позасудові вбивства, скоєні або регулярними збройними силами України, або добровольчими батальйонами, організація спростувала дезінформацію щодо цих могил, розповсюджену не лише російськими ЗМІ, але й представниками вищих рівнів російської влади⁶¹.

Іншим прикладом є історія «розп'ятого хлопчика» зі Слов'янська, яку транслював головний російський державний канал «Первый канал»⁶². Російські ЗМІ самі виявили, що історія була підробкою⁶³. Після того як через фальсифікацію спалахнув скандал, «Первый канал» був змушений визнати, що інформація щодо розп'яття не засновувалася на жодних доказах⁶⁴.

У вересні 2014 року Amnesty International Ukraine зламала табу навколо теми порушень прав людини з боку українських сил, презентувавши звіт про порушення, вчинені батальйоном «Айдар»: «Члени батальйону територіальної оборони «Айдар», що діє на півночі Луганської області, брали участь у масових порушеннях, включаючи викрадення, незаконні затримання, жорстоке поводження, крадіжки, вимагання та можливі страти»⁶⁵. Протягом наступних місяців невелику кількість справ, де фігурували бійці «Айдару», було висвітлено у ЗМІ; правоохоронні органи проводили розслідування в цих справах (див. нижче).

Наприклад, 8 червня 2015 року губернатор Луганської області Геннадій Москаль оприлюднив список із 65 злочинів, скоєних, за його інформацією, членами добровольчого батальйону «Айдар». Ці звинувачення базувалися на скаргах, поданих до Служби безпеки України. Найчастіше у списку згадувалися викрадення, вбивства, фізичне насильство та здирництво. За словами Москаля⁶⁶, у документі наведено перелік найсерйозніших злочинів, що становить лише 25% від загальної кількості скарг проти батальйону «Айдар». Щодо порушників ведуться кримінальні розслідування.

За інформацією, отриманою ЦГС від представників МКЧХ (Міжнародного комітету червоного хреста), члени Збройних сил України отримують базову підготовку з міжнародного гуманітарного права, тоді як бійцям добровольчих батальйонів такі інструктажі не надаються.

61. "Eastern Ukraine Conflict: Summary Killings: Misrecorded and Misreported". – Amnesty International. – Жовтень 2014р. – Режим доступу: <https://www.amnesty.org/en/latest/news/2014/10/eastern-ukraine-conflict-summary-killings-misrecorded-andmisreported/>

62. Режим доступу: <http://www.1tv.ru/news/world/262978>

63. Режим доступу: <https://www.youtube.com/watch?v=W9BjogewWXk>

64. Режим доступу: <http://www.1tv.ru/news/about/274369>

65. "Ukraine: Abuses and war crimes by the Aidar Volunteer Battalion in the north Luhansk region". – Режим доступу: <https://www.amnesty.org/fr/documents/document/?indexNumber=EUR50%2F040%2F2014&language=en>

66. Див. Censor.net.ua. – Режим доступу: http://censor.net.ua/news/339178/moskal_peredal_v_gpu_i_mvdperechen_prestupleniyi_sovershennyh_tak_nazyvaemymi_dobrovoltsami_ayidara

Колишній боєць батальйону «Торнадо» (батальйон був у підпорядкуванні Міністерства внутрішніх справ України; його було засновано у вересні 2014 та розформовано у червні 2015) дав анонімне інтерв'ю ЦГС у червні 2015 року. Він розповів, що незаконні арешти і фізичне насильство, спрямовані проти в'язнів, а також використання полонених у якості рабів були невід'ємною складовою воєнних дій. Для описання цих методів він використовував фрази «попрацювати з полоненими» чи «змусити їх зрозуміти, що вони неправі». Здавалося, що він абсолютно не знав про жодні спеціальні правила, що регулюють застосування насильства під час війни. «А чому ні?» - спитав він у відповідь на занепокоєність щодо використання полонених як рабів.

Нерозуміння застосовуваних правил і законів поглиблюється через невизначеність статусу збройного конфлікту:

Колишній заступник командира батальйону «Торнадо» Микола Цукур звернув увагу на цю невизначеність: «Всі говорять про антитерористичну операцію, але ми певні, що те, що відбувається насправді, це війна. Ви знаєте, що у стані війни застосовуються інші закони? Затримання та інші речі – все по-інакшому. Я розумію, що існує статус військовополоненого, але військовополонений – це вже не затриманий»⁶⁷.

Під час інтерв'ю було незрозуміло, чи заступник командира звертався до спеціального законодавства, обираючи, як поводитися з полоненими. Незалежно від цього, його коментарі підкреслюють, що невизначений правовий статус конфлікту призводить до того, що учасники бойових дій прагнуть втекти від своїх зобов'язань згідно з нормами міжнародного гуманітарного права.

Головний військовий прокурор України Анатолій Матіос публічно звинуватив батальйон «Торнадо» (набір куди, як виявилось, проводився без розбору) у тому, що туди потрапили на службу організовані злочинні групи та звичайні злочинці. Як наслідок, його розформували у червні 2015 року. Матіос заявив, що 43 із 170 бійців «Торнадо», присутніх на той час у Луганській області, раніше були звинувачені і притягнуті до відповідальності за кримінальні злочини⁶⁸. Колишній боєць батальйону, який спілкувався з ЦГС у червні 2015 року на умовах анонімності, таку заяву підтвердив.

Адвокат, що захищає в суді батальйони «Січ» і «Торнадо», навпаки стверджує, що ці кримінальні справи можна розглядати як застосування політичного тиску на добровольців, що почали занадто заважати уряду. Він заявляє, що розслідування у цих справах проводиться неналежним чином⁶⁹.

Уповноважений Верховної Ради України з прав людини Валерія Лутковська повідомляла про випадки насильства з боку правоохоронців проти арештованих ними бійців батальйону «Торнадо»⁷⁰.

Наразі проводиться розслідування у декількох справах щодо правопорушень, скоєних добровольчими батальйонами. Одну справу відкрито проти батальйону «Айдар» (близько 400 випадків насильства) та його колишнього командира Сергія Мельничука, якого звинувачують у створенні організованої банди⁷¹. Іншу – проти батальйону «Торнадо» (8 осіб було затримано) та зокрема його командира Руслана Онищенко, який зараз знаходиться у СІЗО, йому висунуто аналогічні звинувачення,

67. Микола Цукур дав інтерв'ю ЦГС у розташуванні батальйону «Торнадо» в місті Привілля (Луганська область).

68. Режим доступу: <http://www.business.ua/articles/ukraine/Matios-batalonu-Tornado-dali-vremya-sdatsya-bez-shturma-102123/>

69. Віталій Погосян, «Добровольчі батальйони: патріоти чи злочинці?» – Режим доступу: <http://www.khpg.org/index.php?id=1435048785>.

70. Режим доступу: <http://www.ombudsman.gov.ua/ua/all-news/pr/zdijsneno-monitoring-dotrimannya-prav-zatrimanix-pratsivnikiv-rotitornado/>

71. Режим доступу: http://espresso.tv/article/2015/05/13/quotnedokombatquot_za_scho_mozhut_daty_dovichne_melnichuku

як і Сергію Мельничуку⁷². Один із добровольчих батальйонів – «Шахтарськ» – було розформовано за рішенням Міністра внутрішніх справ Арсена Авакова після повідомлень про випадки мародерства⁷³. За словами дніпропетровського юриста Оксани Томчук, станом на червень 2015 року лише у східноукраїнському місті Маріуполі в місцях утримання під вартою знаходилося принаймні сто членів українських батальйонів⁷⁴.

72. Режим доступу: <http://tsn.ua/video/video-novini/vismoh-osib-batalyonu-specialnogo-priznachennya-tornado-zaareshtovano.html?type=1551>

73. Режим доступу: http://www.ukrinform.ua/ukr/news/spetsbatalyon_sshahtarsk_rozformovano_zh_maroderstvo_avakov_1982056

74. Цю інформацію О. Томчук надала ЦГС у вересні 2015р.

ЧАСТИНА II КАТЕГОРІЇ ЦИВІЛЬНОГО НАСЕЛЕННЯ, ПРОТИ ЯКИХ СПРЯМОВАНІ ПОРУШЕННЯ

A. ЦИВІЛЬНІ, ПРОТИ ЯКИХ СПРЯМОВАНІ ПОРУШЕННЯ НА ТЕРИТОРІЯХ ПІД КОНТРОЛЕМ Т.ЗВ. ЛНР/ДНР

Згідно зі свідченнями, зібраними ЦГС, переслідування цивільних осіб угрупованнями «ЛНР»/«ДНР» має ознаки широко розповсюдженої та системної політики. Викрадення, затримання та катування певних категорій осіб (наведених нижче) є добре організованими і масштабними. Таке поводження демонстрували усі збройні угруповання у всіх незаконних місцях позбавлення волі на території Донецької та Луганської областей (див. вищенаведені карти), про які відомо FIDH. Крім того, у так званих ЛНР та ДНР було створено спеціальні силові підрозділи: МДБ у «ДНР» та підрозділ СМЕРШ у складі КДБ у «ЛНР». Ці назви походять від назв відповідних підрозділів часів СРСР: назва «Міністерство державної безпеки» (МДБ) використовується у «ДНР»⁷⁵, а аббревіатура назви підрозділу контррозвідки часів Другої світової війни «Смерть шпигунам» (СМЕРШ) – у «ЛНР»⁷⁶. Основним завданням цих груп є виявлення та ліквідація цивільних, які підтримують або нібито підтримують державну суверенність України.

Наприклад, нижченаведене оголошення, підписане «Командуванням ополчення Горлівки» називає голову селища Зайцеве, що під Горлівкою, Володимира Веселкіна «небезпечним злочинцем» і пропонує тим, хто піймає його живим, винагороду в розмірі 130 000 гривень. Сам Веселкін змушений був тікати з міста, де йому та його сім'ї загрожувала небезпека.

Ці групи також складають так звані ліквідаційні списки. Така політика проводиться відкрито і свідомо, маючи на меті отримання контролю над регіоном.

Деякі групи населення перебувають в особливій небезпеці, їм загрожують переслідування:

1. Проукраїнські активісти

На початкових стадіях конфлікту основними мішенями для переслідувань були примітні й загальновідомі активісти та учасники Майдану. Достатньою підставою для довільного затримання є коментар проукраїнського змісту в соціальних мережах, демонстрація проукраїнських символів на публіці чи будь-чие звинувачення у проукраїнських поглядах. Згідно з базою даних ЦГС⁷⁷, таких випадків налічується сотні.

Жителька Макіївки (Донецька область) Лариса Білоцерківець, 60 років, була відома своєю активною проукраїнською позицією. Вона брала участь у демонстраціях на підтримку Майдану в Донецьку та Києві, і декілька разів про неї згадувалося в репортажах про ці демонстрації. 17 вересня

В оголошенні написано: «Розшукується небезпечний злочинець Веселкін Володимир Юрійович, 1978 року народження (до 09 травня 2014 займав посаду селищного голови селища Зайцеве). Особам(особі), що доставлять Веселкіна В.Ю живим буде виплачено нагороду в розмірі 130 000 гривень. Командування ополчення Горлівки». Фотографію зроблено у серпні 2014р. Джерело: gorlovka.ua

75. Режим доступу: <http://dnr-sovet.su/zakon-dnr-o-mgb/>

76. Режим доступу: <http://rian.com.ua/society/20140618/353511979.html>

77. Наразі доступна для консультацій лише за запитом. За додатковою інформацією звертайтеся до ЦГС.

2014 року її вдова затримали озброєні особи, пізніше ідентифіковані як члени незаконного збройного формування «Меч», що базувалося в Макіївці. Ларису Білоцерківець утримували в місцевому військовому комісаріаті протягом 20 днів і допитували лише один раз. Вона захворіла на застуду, та була змушена прибирати і готувати для тих, хто її утримував. Їй вдалося втекти з-під варти⁷⁸.

Наталія Гончарова з Лисичанська (Луганська область) та її чоловік Дмитро Скоморох були відомі своєю проукраїнською позицією і висловлювали свої погляди в соціальних мережах ще з весни 2014 року. Наталія працює у службі у справах дітей Лисичанського виконавчого комітету. Після того як Лисичанськ захопили збройні формування «ЛНР», на знак відплати за проукраїнську позицію вона почала отримувати погрози: її колеги передавали їй «вітання» від незнайомих людей і радили їй мовчати. Врешті решт, колеги, що її підтримували, але боялися за її безпеку («вони прийдуть за тобою, а потім за мною»), переконали її, і вона видалила зі сторінки у соціальній мережі всі повідомлення проукраїнського змісту. Наприкінці квітня 2014 року невідомі озброєні люди в камуфльованій формі під'їхали на сірому автомобілі до місця проживання Наталії та її чоловіка і погрозували їм, стверджуючи, що «знають, що тут живе чоловік із Західної України». «Ми зателефонували нашим сусідам і попросили їх підтвердити, що ми місцеві, і що ніхто з нас не був родом із Західної України», - засвідчила Наталія. «Нарешті вони поїхали, а ми вирішили висловлювати наші погляди не так публічно». Проте 4 липня 2014 року Дмитра викрали люди в камуфльованій формі, що приїхали на автомобілі УАЗ, який належав батальйону «Призрак»⁷⁹. Його відпустили через п'ять днів, завдавши тяжких тілесних ушкоджень⁸⁰.

Період з весни до зими 2014 року можна вважати піковим для репресій з ідеологічних причин. Після цього більшість людей з проукраїнськими поглядами вирішили або поїхати з регіону, або не висловлювати своїх поглядів публічно. Окрім учасників Майдану, мішень для переслідувань і викрадень становлять собою декілька політичних груп і діячів, яких можна вважати проукраїнськими чи проєвропейськими. Наприклад, члени партії «Свобода» (з націоналістичними і проукраїнськими поглядами) зазнали найбільших переслідувань, що призвело до припинення діяльності партії на Донбасі.

У місті Костянтинівка (Донецька область) двох членів цієї партії було затримано за їхні політичні переконання. Ярослава Маланчука схопили 29 квітня 2014 року, більше двох місяців він провів у в'язниці. Наступного дня викрали Артема Попіка, його допитали, побили і протримали під вартою до 30 травня 2014 року⁸¹.

У Макіївці активіста місцевої ланки партії «Свобода» Олексія Демка арештували у нього вдова 8 травня 2014 року. Наступного дня його знайшли на вулиці з тяжкими тілесними ушкодженнями, але відразу після надходження до лікарні його викрали знову. Його було звільнено 10 червня 2014 року після переговорів з владою так званої ДНР⁸².

За свою проукраїнську позицію переслідувань також зазнала проєвропейська партія «Батьківщина». Щонайменше двох місцевих депутатів (Володимира Рибак та Івана Резніченка) було вбито, а багато членів партії, за повідомленнями, були змушені залишити регіон, щоб уникнути переслідувань. Будь-яка інформація, що може вказати на приналежність особи до цієї політичної групи, робить людину вразливою.

78. Інтерв'ю з ЦГС у лютому 2015р. в Києві.

79. УАЗ – російська автомобільна компанія під назвою «Ульянівський автомобільний завод», що знаходиться в місті Ульяновськ. УАЗ спеціалізується на випуску всюдихідних позашляховиків, легких вантажівок і фургонів.

80. Інтерв'ю з ЦГС у грудні 2014р. у Лисичанську.

81. Інтерв'ю з ЦГС у грудні 2014р.

82. Інтерв'ю з ЦГС у серпні 2014р.

У Сєвєродонецьку (Луганська область) підприємця було заарештовано через те, що в його офісі знайшли вітальну грамоту (за досягнення у бізнесі), підписаний Юлією Тимошенко (голова партії «Батьківщина»), та маленький український прапорець. Чоловік пробув у неволі 23 дні⁸³.

Іншою політичною групою, що стала суб'єктом для переслідувань та зажила квазі-міфічної слави на територіях під контролем «ДНР»/«ЛНР», стала крайня права проукраїнська група «Правий сектор». Вона становить собою націоналістичну політичну силу, що виникла під час Майдану під проводом Дмитра Яроша. У російських ЗМІ вона одразу ж стала символом «антиросійського руху». Страх перед «Правим сектором» у якості головного ворога зрощувався російськими ЗМІ і як наслідок широко розповсюдився серед населення у зоні конфлікту. Люди без жодного зв'язку з організацією часто зазнають переслідувань лише через підозру в тому, що вони належать до неї чи підтримують її.

2. Цивільні, що надають гуманітарну допомогу у зонах конфлікту

У регіонах під контролем так званих ЛНР та ДНР головними об'єктами переслідувань є цивільні особи, що надають допомогу українським збройним силам, проте волонтери, що займаються доставкою гуманітарної допомоги, також перебувають під загрозою. Деяких із них викрадають, а деякі навіть зникають безвісти. Найчастіше їх затримують за підозрою у шпигунстві на користь української сторони, хоча гуманітарна допомога, що надходить з підконтрольної Україні території, залишається вирішальним засобом виживання. За інформацією французького журналістського розслідування⁸⁴, гуманітарна допомога, що надходить з Росії стала значним джерелом корупції для лідерів «ДНР»/«ЛНР». Приблизно 50% цієї гуманітарної допомоги розкрадається і в подальшому розпродається на чорному ринку.

Волонтер із Києва, чие ім'я не може бути оприлюднене, працювала в асоціації, що розвозила гуманітарну допомогу по територіях, постраждалих у результаті конфлікту. 12 червня 2015 року її викрали з дому її матері в Донецьку. Вона важко хвора і на момент викрадення була вагітною. Її викрали представники МДБ (Міністерства державної безпеки) «ДНР» і звинуватили в тому, що вона була снайпером «Правого сектору» (крайня права проукраїнська група). Її били і катували навіть після того як у МДБ з'ясували, що вона вагітна. У полоні її протримали близько двох місяців і звільнили у серпні 2015 року⁸⁵.

29 вересня 2014 року озброєні люди на автомобілі з розпізнавальними знаками «ДНР» викрали Василя Коваленка, директора пансіонату «Бірюса» в Донецькій області⁸⁶. Протягом кількох місяців перед викраденням Коваленко у своєму пансіонаті надавав притулок переселенцям із зони конфлікту. Він безкоштовно розмістив у притулку більше 250 людей одночасно. За словами його доньки, збройні групи «ДНР» затримали Коваленка не вперше⁸⁷. Його попросили проїхати за озброєними особами на своєму автомобілі. Через два дні бачили, як тим самим автомобілем без реєстраційних номерних знаків користувалися представники збройного угруповання. Як повідомляється, про місцезнаходження Коваленка досі нічого не відомо.

Чотири волонтери середнього віку з Полтави – троє чоловіків (Віктор Калашников, Володимир Матлаш, Борис Місюренко) та одна жінка (Ірина Бойко) – зникли в Луганській області біля Ровеньків 21 червня 2014 року.

83. Інтерв'ю з ЦГС у грудні 2014р.

84. Режим доступу: <https://www.youtube.com/watch?v=ScXhjuUYgoY>

85. Інтерв'ю з ЦГС у вересні 2015р. у Дніпропетровську.

86. ЦГС отримав цю інформацію від колег з ініціативної групи «Донбас SOS», що співпрацювала з Василем Коваленком та підтримувала зв'язок з його сім'єю.

87. «Под Мариуполем в Безыменном похищен человек». – 7 жовтня 2014р. – Режим доступу: <http://www.0629.com.ua/news/636139>

Бойко, яку звільнили у вересні того ж року⁸⁸, підтвердила, що їх викрали. Бориса Місюренка застрелили. Доля двох інших чоловіків – Калашнікова та Матлаша – залишається невідомою і досі.

5 січня 2015 року в центрі Донецька озброєні люди викрали чотирьох волонтерів, що працювали на ініціативу «Відповідальні громадяни», яка збирає та направляє гуманітарну допомогу в зону конфлікту. Координатори ініціативи одразу ж розповсюдили новину про викрадення через ЗМІ та соціальні мережі, і чотирьох волонтерів звільнили наступного дня, 6 січня⁸⁹.

3. Журналісти

Викрадення журналістів так званою владою «ЛНР» / «ДНР» відбуваються часто. Організація «Репортери без кордонів» (РБК) у 2014 році включила Донбас у п'ятірку найнебезпечніших регіонів для журналістів, особливо місцевих. Вона наголошувала, що до журналістів «ставляться з підозрою і змушують їх підтримувати мотиви ворога», «піддаючи постійним залякуванням». У 2014 році РБК повідомила про 47 випадків арештів журналістів в Україні⁹⁰.

Українського тележурналіста каналу «Еспресо TV» Єгора Воробйова було захоплено 30 серпня 2014 року під час висвітлення бойових дій під Іловайськом. Його взяли разом із його оператором Тарасом Чканом та громадським активістом Романом Шапошніковим, далі передали збройному формуванню «ДНР». Єгор Воробйов та Руслан Шапошніков надали докази, що спочатку їх затримали російські військові⁹¹. Шапошнікова та Чкана звільнили через кілька днів, а от Воробйов залишався в неволі до 7 жовтня 2014 року, коли його відпустили під час обміну полоненими між українською стороною та стороною «ДНР» у Єнакієво. Справа Воробйова була на контролі Президента України⁹², у переговорах щодо його звільнення брали участь різні люди, в тому числі депутати і журналісти. За словами Єгора, перед звільненням його допитував один із найвідоміших командирів «ДНР» Ігор Безлер (Бес). Воробйова звинувачували у співпраці з проукраїнськими силами та регулярно били; йому зламали руку і кисть⁹³.

Іноді різні збройні угруповання використовують журналістів у якості заручників з метою пропаганди, їх змушують працювати на викрадачів репортерами і записувати відео з пропагандою.

Проукраїнському активісту і журналісту Дмитру Потехіну пропонували працювати на канал «LifeNews», поки він знаходився в ув'язненні у сил «ДНР» у колишньому арт-центрі «Ізоляція» у Донецьку, що був тоді в'язницею. Його захопили 13 серпня 2014 року, а звільнили 27 вересня 2014 року. Потехін заявив, що пропозиція працювати на «LifeNews» надійшла від МДБ. Йому пропонували заплатити за цю роботу, але він відмовився⁹⁴.

Ризик потрапити в полон в якості прихильника ворога робить висвітлення конфлікту на Донбасі небезпечним для українських журналістів, особливо тих, що не проживають у регіоні. Російським та іноземним журналістам зазвичай дозволяють працювати на територіях, контрольованих «ЛНР»/ «ДНР», але стосовно них також відбуваються порушення.

88. «Спасение волонтера Бойко: путешествие туда и обратно». – 9 жовтня 2014р. – Режим доступу: <http://maidan.org.ua/2014/10/spasenie-volontyora-bojko-puteshestvye-tuda-y-obratno/>

89. Режим доступу: <http://zn.ua/UKRAINE/volontery-organizacii-otvetstvennye-grazhdane-pohischeny-v-donecke-aktivistka-163441.html>

90. «Round-up of abuses against journalists 2014». – Reporters Without Borders (Репортери без кордонів). – Режим доступу: <http://en.rsf.org/files/bilan-2014-EN.pdf#page=5>

91. 3 вересня 2015р. – Режим доступу: https://www.youtube.com/watch?v=9t_VqQJq0w

92. Режим доступу: http://espreso.tv/news/2014/09/25/poroshenko_poobicyav_vzyaty_na_osobystyy_kontrol_zvihnennya_zhurnalista_espresotv_yehora_vorobyova

93. Інтерв'ю з ЦГС у січні 2015р. в Києві.

94. Інтерв'ю з ЦГС у січні 2015р. в Києві.

Журналіста російської незалежної газети «Новая газета» Павла Канигіна арештували в «ДНР» 16 червня 2015 року через відсутність акредитації. Чоловіки в камуфльованому одязі протягом 5 годин і агресивно його допитували били. Пізніше його вислали до Росії⁹⁵.

Однією з показних справ, згаданих у звіті «Особи, що зникли безвісти під час конфлікту в Україні» Парламентської асамблеї Ради Європи (ПАРЄ), є нижченаведена історія родини Валерії Куліш із Луганська:

«О четвертій ранку 8 серпня 2015 року 8 озброєних чоловіків увірвалися до будинку моїх батьків у селі Переможне Луганської області. Мене не було вдома, але мої батьки і дідусь були. Терористи шукали зброю, але нічого не знайшли. Тому вони забрали мою матір, Олену Куліш, та вітчима, Володимира Альохіна, а також два наші автомобілі, припарковані у дворі. Моя мати раніше створила Інтернет-блог, у якому повідомляла про новини у селі родичам, що жили поза окупованою територією. Я припускаю, що моїх батьків викрали через цю діяльність. У грудні владні структури т.зв. ЛНР викликали мене, щоб розпізнати тіла, але зробити це було неможливо, бо вони були в жахливому стані. Органи влади за тілами не доглядають і зразки ДНК брати не будуть. Вони обіцяють відправити тіла на біометричну експертизу в Ростовську область Росії, проте нічого не відбувається»⁹⁶.

Луганську журналістку Марію Варфоломєєву утримують під вартою з 9 січня 2015 року до сьогодні. Служба безпеки так званої ЛНР звинувачує її у шпигунстві на користь «Правого сектору»⁹⁷.

4. Державні службовці та представники держави

Порушення прав державних службовців відрізняються від загальних переслідувань осіб із відмінною позицією і поглядами. Чинovníки, які до конфлікту займали державні посади на територіях, які зараз перебувають під контролем «ЛНР»/«ДНР», зазнавали тиску від початку конфлікту. Метою цього тиску є змусити їх підтримувати нову фактичну владу під загрозою насильства.

Президентські вибори у травні 2014 року відзначилися особливим сплеском репресій проти держслужбовців, які зазнавали погроз, викрадень, насильства та іншого тиску. Незалежно від політичних переконань, сам факт участі в організації виборчого процесу в рамках законодавства України розцінювався як демонстрація проукраїнської позиції.

Весною 2014 року протягом кількох тижнів перед виборами частим явищем у Донецьку було збройне вторгнення в офіси виборчих комісій з конфіскацією виборчого обладнання та документації. Проведення виборів було неможливим на 24 із 34 виборчих комісій області.

Один із випадків, про які повідомлялося, стосувався Антоніди Мельникової, 60-тирічної голови територіальної виборчої комісії №110 у Лисичанську (північ Луганської області). Перед президентськими виборами у травні 2014 року Мельникову захопили представники батальйону «Призрак», що боровся на стороні так званої «ЛНР» і базувався у Лисичанську з квітня до червня 2014 року. Під час утримання до Мельникової застосовувалося насильство, її били і викручували руки. Її утримували до того моменту, поки вона не погодилася передати печатку територіальної виборчої комісії⁹⁸.

95. Спецкор «Новой газеты» Павло Канигін: «Він спрямував на мене пістолет і запитав, я за них чи за «укропів». Коли я сказав – за мир, мґбшник одразу ж дав мені кулаком у око». – 16 червня 2015р. – Режим доступу: <http://www.novayagazeta.ru/news/1694538.html>.

96. "Missing persons during the conflict in Ukraine". – 8 червня 2015р. – Парламентська асамблея Ради Європи, Комітет з питань міграції, біженців та переміщених осіб. – Режим доступу: <http://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/X2H-Xref-ViewPDF.asp?FileID=21795&lang=en>

97. Режим доступу: <https://www.youtube.com/watch?v=245PdpOoZxY>. Більше про долю Марії за посиланням: <http://informer.lg.ua/?tag=марія-варфоломеева>

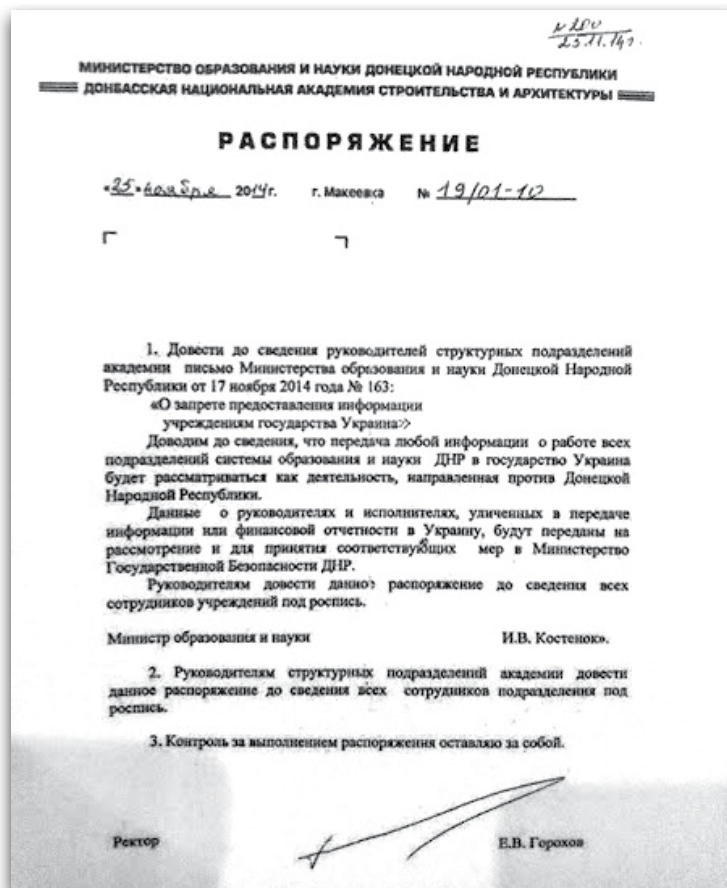
98. Інтерв'ю з ЦГС у грудні 2014р.

Працівників Міністерства внутрішніх справ та Міністерства оборони, які відмовилися співпрацювати з владою так званих ЛНР/ДНР, систематично вносили до «чорних списків». «Чорні списки», що супроводжувалися фотографіями, оприлюднювалися та розповсюджувалися. «Чорний список», наведений нижче, зберіг правоохоронець з Луганська, що відмовився виконувати накази «ЛНР» і зміг утекти разом зі своєю сім'єю на територію, підконтрольну українському уряду. Під час інтерв'ю з ЦГС, що відбулося весною 2014 року в Рубіжному (Луганська область), він розповів, що втратив усе, чим володів на тій території, але спромігся зберегти чорний список, який містив його ім'я і який було надруковано в одній з газет «ЛНР» (див. нижче).

Представники Міністерства внутрішніх справ, занесені в «чорний список» «Міністерства внутрішніх справ» так званої ЛНР. Фотографію газети зроблено у грудні 2014р. в Рубіжному (Луганська область). Джерело: ЦГС.

Інший представник правоохоронних органів, що спілкувався з ЦГС у Лисичанську в грудні 2014 року, показав членам місії повідомлення з погрозами на його адресу, які він досі отримує через соціальні мережі. Виїхавши разом із сім'єю з рідного міста Луганська, він також втратив усе своє майно.

Розпорядження «Міністерства освіти і науки» так званої ДНР (25 листопада 2014р.). Джерело: ЦГС; документ отримано у грудні 2014р. під час моніторингової місії в м. Рубіжне (Луганська область).

Представники так званої ДНР також схильні вважати шпигунами інших представників держави, наприклад, вчителів, погрожуючи їм, якщо вони передають будь-яку інформацію, навіть просто відомості про систему освіти, українському уряду.

5. Бізнесмени

Переслідування бізнесменів слід розглядати в загальному контексті економічного функціонування територій під контролем угруповань «ЛНР» та «ДНР».

Тоді як обсяг фінансової допомоги, отриманої так званими «ЛНР»/«ДНР» з-за кордону, оцінити складно, економіка регіону до певної міри залежить від податків, які платять місцеві підприємства. Ці «офіційні» податки потребують перереєстрації підприємств згідно з адміністративною системою «ЛНР»/«ДНР», оскільки в протилежному випадку податкові виплати все ще надходять до Києва. Керівники бізнесу, які не погоджуються на таку перереєстрацію або відмовляються здійснювати «неофіційні» виплати, стають жертвами погроз, затримань, насильства та вбивств.

У ході журналістського розслідування, опублікованого російським економічним медіа-ресурсом rbc.ru, автор став свідком зустрічі лідера так званої ДНР Захарченка з директорами вугільних шахт регіону. Директора шахти «Трудівська» не було, його колега пояснив, що за день до зустрічі того арештували і «забрали на підвал», звинувачуючи в незаконному володінні зброєю та підробці документів. Потім повідомляється, як Захарченко «запідозрив помилку», дав доручення зателефонувати відповідальному військовому командирі і наказав звільнити директора⁹⁹.

Крім того, бізнесмени зазнають здириництва з боку збройних формвань «ЛНР»/«ДНР». Ці формування часто використовують промислові будівлі для розміщення там військових баз. Ці місця також використовуються для незаконного утримання людей під вартою. Проте у більшості випадків незрозуміло, добровільно чи під примусом ці об'єкти передаються у використання.

99. Режим доступу: <http://daily.rbc.ru/investigation/politics/15/06/2015/5579b4b99a7947b063440210>

Згідно з наявною інформацією, позбавлення бізнесменів та топ-менеджерів їхнього майна – автомобілів, комп'ютерів та цінних речей – стало звичайною практикою в «ЛНР»/«ДНР».

6. Представники місцевих та міжнародних неурядових організацій

Представники неурядових організацій, що переважно виступають у якості спостерігачів, чи представники офіційних міжнародних спостережних груп також перебувають під загрозою.

26 травня 2014 року група у складі чотирьох спостерігачів ОБСЄ – громадяни Швейцарії, Данії, Естонії та Туреччини – потрапила в полон у Донецькій області. За словами місцевого представника «ДНР» Андрія Пургіна, спостерігачів затримали в Северодонецьку в якості «живого щита», щоб запобігти атакам українських сил на місто. Полонених звільнили 29 червня 2014 року¹⁰⁰.

8 серпня 2015 року чотири броньовані автомобілі Спеціальної моніторингової місії ОБСЄ в Україні (СММ) було знищено протягом ночі, судячи з усього, внаслідок підпалу місця проживання представників СММ у Донецьку. СММ засудила такі дії¹⁰¹. Голова СММ Посол Ертуруль Апакан пізніше заявив, що за останні декілька місяців «безпека самої місії була під загрозою на безпрецедентному рівні... Це виглядає, як пряма атака проти місії з метою зашкодити її діяльності»¹⁰².

7. Релігійні діячі

Окремий звіт про переслідування через релігійні переконання ЦГС та Міжнародне партнерство з прав людини опублікували у квітні 2015 року¹⁰³. Хоч релігія і не становить підґрунтя для цього конфлікту, проте посилення на певні релігійні мотиви час від часу з'являються у риторичі, яку використовують групи бойовиків і яка звучить на адресу представників релігійних громад, які не належать до Російської православної церкви Московського патріархату. Деякі проросійські збройні формування, що діють на територіях, підконтрольних «ЛНР»/«ДНР», виступають під «релігійними» прапорами, а саме прапорами російського «казацького» руху «Всевеликого війська Донського» чи т. зв. «Російської православної армії» («Русская православная армия»).

Релігійна приналежність до будь-якої іншої конфесії, окрім Московського патріархату, іноді сприймається збройними групами як «антиросійська позиція». За повідомленнями, представники Української православної церкви Київського патріархату, Української греко-католицької церкви, Української римо-католицької церкви, Протестантської церкви та Євангельської церкви стали жертвами заборон релігійної практики, викрадень, незаконних затримань, катувань та іноді вбивств.

У березні 2014 року в Донецьку близько 60 місцевих релігійних груп, присутніх у місті, крім православної церкви Московського патріархату, об'єдналися на одній із площ міста для щоденної колективної молитви під назвою «Молитовний марафон». Учасники молились за мир, кінець насильства, а також за єдність країни, що надавало заходу проукраїнського духу. Організатори зазнали численних погроз та спроб знести встановлений активістами молитовний намет, але їм вдалося дійти згоди з місцевим збройним формуванням до приїзду Ігоря Гірка (Стрелкова), який на той момент був «Міністром оборони» «ДНР». Пізніше ситуація погіршилася.

100. Режим доступу: <http://www.reuters.com/article/2014/06/27/us-ukraine-crisis-hostages-idUSKBN0F200T20140627>

101. Режим доступу: <https://www.facebook.com/oscesmmu?fref=fb>

102. Режим доступу: <https://www.facebook.com/oscesmmu/photos/a.316304135187965.1073741828.316016908550021/529529757198734/?type=1&theater>

103. Детальну інформацію з цього питання можна знайти у звіті, підготованому ЦГС спільно з Міжнародним партнерством з прав людини. – “When God Becomes The Weapon”. – Режим доступу: http://ccl.org.ua/wp-content/uploads/2013/07/When-God-Becomes-The-Weapon_6May2015_closedfor-editing.pdf

14 представників релігійних конфесій з числа організаторів було викрадено та піддано фізичному насильству¹⁰⁴.

Католицького священика отця Тихона (Сергія) Кульбаку, одного з організаторів вищезазначеного «Молитовного марафону» в Донецьку, проросійські бойовики викрали під дулом пістолета 4 липня 2014 року. Протягом десяти днів ув'язнення в нього були зав'язані очі, йому не надавали медичної допомоги, необхідної для лікування його діабету, не давали достатньо води і їжі, хоча викрадачі й знали, що він страждав на хронічне захворювання. Як і у випадку з декількома іншими священиками, бойовики влаштували інсценування страти шляхом розстрілу, що, за спогадами отця Тихона, сприймалося ними як розвага. Один із наглядачів, з яким він розмовляв, підтвердив релігійний характер переслідувань, назвавши отця «єретиком» і заявивши, що «ворога необхідно знищити: всіх уніатів, розкольників та єретиків»¹⁰⁵.

8. Меншини, зокрема ромська

У всіх конфліктах меншини стають легкою здобиччю під час бойових дій. У своєму нещодавньому квітневому звіті (2015р.)¹⁰⁶ російська організація Антидискримінаційний центр «Меморіал» (член FIDH) продемонструвала, як чисельне ромське населення цього регіону також стало жертвою збройного конфлікту. Багато ромів безпосередньо постраждали від нападів, захоплення майна, насильства чи навіть організованих погромів, як у Слов'янську. Коли вони намагаються виїхати з зони конфлікту до України чи Росії, то до труднощів, які вони переживають у якості переселенців, додаються ксенофобія та упереджене ставлення, якими заражене як російське, так і українське суспільство. Уряди цих країн не вживають достатніх заходів, щоб боротися з проблемами, які постають перед біженцями та внутрішніми мігрантами. У Росії фактично немає громадських ініціатив, спрямованих на роботу з мігрантами, а в Україні недостатньо ресурсів, щоб вирішувати цю проблему. Експерти АДЦ «Меморіал» побували у всіх районах Донецької та Луганської областей, до яких був доступ наприкінці 2014 року, а також відвідали Харків, Київ та декілька населених пунктів у Південній та Центральній Росії, куди переїхали багато колишніх мешканців ромських поселень Східної України.

Найвідоміший організований погром ромського поселення відбувся у Слов'янську (Донецька область) у квітні 2014 року. За повідомленнями, учасниками антиромської істерії були представники так званих «сил самооборони», що склалися зі збройних формувань під командуванням «народного мера» Слов'янська В'ячеслава Пономарьова та командира проросійських бойовиків у Слов'янську Ігоря Гірка. В інтерв'ю В'ячеслав Пономарьов заявив, що «нападів на циган як таких не було. Ми зачищаємо місто від наркотиків»¹⁰⁷. У звіті наводиться цитата зі свідчень жителя Слов'янська П.: «Циганів виводили з будинків, забирали у них золото, гроші, все цінне, замикали в підвалах. Таке відбувалося практично з усіма циганами, не тільки з привокзальними. Повз мій будинок декілька разів проїжджали ДНРівці, але так як я не дуже схожий на цигана, а вони не розрізняють, які будинки циганські, а які ні, мене не чіпали... Мені розповідали, що тих, кого побили, не приймали потім у лікарнях, бо лікарі не хотіли проблем із сепаратистами. Так тривало приблизно півтора місяці, поки сепаратисти не пішли [з міста]»¹⁰⁸.

Коли йдеться про порушення прав цієї спільноти, безкарність є ще помітнішою, адже підсилюється ксенофобськими настроями. У звіті згадується історія ромської жінки, чоловіка якої викрали в Дзержинську в липні 2014 року. Очевидно,

104. Детальну інформацію з цього питання можна знайти у звіті When God Becomes The Weapon. – Режим доступу: http://ccl.org.ua/wp-content/uploads/2013/07/When-God-Becomes-The-Weapon_6May2015_closedfor-editing.pdf

105. Там само.

106. АДЦ «Меморіал», "Roma and War in Eastern Ukraine – refugees, displaced persons, victims of violence". – Квітень 2015р. – Режим доступу: <http://adcmemorial.org/wp-content/uploads/RomaENGwww.pdf>

107. Режим доступу: http://news.liga.net/news/politics/1445861-separatisty_po_svoemu_obyasnyayut_zachistku_Slovyanska_ot_tsygan.htm

108. АДЦ «Меморіал», "Roma and War in Eastern Ukraine – refugees, displaced persons, victims of violence". – Квітень 2015р. – ст.23-24. – Режим доступу: <http://adcmemorial.org/wp-content/uploads/RomaENGwww.pdf>

він загинув під час штурму міста у пожежі в будівлі обласного виконкому, де, за повідомленнями, його утримували. Намагаючись його розшукати, його дружина отримала таку відповідь від інспектора відділку міліції: «У нас тут росіян знаєш скільки зникло? А ти зі своїм циганом чіпляєшся»¹⁰⁹.

Звіт показує, що коли біженці повертаються додому, життя в Луганській та Донецькій областях залишається важким, наповненим небезпеками та насильством, а також фінансово нестабільним. Роми зазнають упередженого ставлення та вічних підозр у зраді. Наприклад, осіб, що повернулися до Слов'янська з Росії після відновлення українського контролю над містом, звинувачують у проросійській позиції, а ті, хто виступав проти українського уряду, підозрюють цих осіб у підтримці антиросійських сил.

Б. ЦИВІЛЬНІ, ПРОТИЯКИХ СПРЯМОВАНІ ПОРУШЕННЯ НА ТЕРИТОРІЇ ПІД КОНТРОЛЕМ УКРАЇНИ

1. Особи, яких приймають за бойовиків

На підконтрольній Україні території певні особи, що підтримують «ЛНР»/«ДНР» або сприймаються як такі, що їх підтримують, стають жертвами незаконних затримань, фізичного насильства та погроз.

Проте, порушення, спрямовані проти цивільних осіб, представлених як бойовики «ЛНР»/«ДНР», за наявною інформацією, майже завжди відбуваються під приводом боротьби з терористичними угрупованнями та спеціальних інструкцій АТО.

2. Цивільні, які здаються заможними або здатними заплатити викуп

Випадки незаконного затримання чи насильства часто характеризуються корисливими мотивами. В оприлюдненому Геннадієм Москалем списку порушень, інкримінованих бійцям батальйону «Айдар» за другу половину 2014 року, 21 із 65 випадків включають здирництво чи крадіжку. Серед них більшість стосується незаконного привласнення автомобілів, грошей та цінних особистих речей у поєднанні з викраденнями. У списку наводиться один випадок викрадення з метою отримання викупу¹¹⁰.

За даними правоохоронних органів міста Северодонецьк, наданими під назвою «Список Москаля», пані Женеску, яка працює суддею в Луганську, та її батька, головного архітектора Луганська, арештував на блокпості у серпні 2014 року батальйон «Айдар». Як батько, так і донька виявилися заможними людьми, яких зараз звинувачують у корупції. Пані Женеску згодом відпустили, але вона заявила, що через декілька днів отримала СМС-повідомлення з вимогою заплатити 20 000 доларів США у якості викупу за батька. Як виявилось пізніше, пана Женеску офіційно арештували за співпрацю з «терористами з Луганська»¹¹¹.

109. АДЦ «Меморіал», "Roma and War in Eastern Ukraine – refugees, displaced persons, victims of violence". – Квітень 2015р. – ст.22. – Режим доступу: <http://adcmemorial.org/wp-content/uploads/RomaENGwww.pdf>

110. Режим доступу: <http://korrespondent.net/ukraine/politics/3524646-moskal-obnarodoval-spysok-yz-65-prestu-plenyi-aidara>

111. Режим доступу: <http://rian.com.ua/video/20140817/356094902.html>

ЧАСТИНА III. БАГАТОЛИКІСТЬ ПОРУШЕНЬ ПРАВ ЛЮДИНИ

А. ДОВІЛЬНІ ЗАТРИМАННЯ ТА ЗАХОПЛЕННЯ В ПОЛОН

Довільні затримання та захоплення в полон як явище з'явилися в Україні порівняно нещодавно. У незначній кількості вони існували в пострадянській Україні, як у випадку з українським журналістом Георгієм Гонгадзе, якого викрали та (ймовірно) вбили у 2000 році. Ці випадки почали траплятися частіше під час протестів Євромайдану та анексії Криму, ставши масовими протягом конфлікту на Донбасі. «Євромайдан SOS» задокументував випадки зникнень та викрадень у Криму в березні 2014 року¹¹². Місцеперебування деяких активістів, що зникли, залишається невідомим і досі.

Мінський протокол, підписаний 5 вересня 2014 року, вимагає від сторін «негайного звільнення всіх заручників та незаконно затриманих осіб», пропонуючи офіційно визнати існування проблеми заручників. Проте цю вимогу виконано не було.

1. Довільні затримання, скоєні угрупованнями т.зв. ЛНР/ДНР

а) Широкомасштабність явища

Оцінити масштаб такого явища як довільні затримання на територіях під контролем т.зв. ЛНР/ДНР досить складно через надзвичайно обмежений доступ до цих територій для українських та міжнародних спостерігачів. Джерелами більшості даних є місії зі встановлення фактів, що проводяться на територіях, де українські сили відновили контроль, неурядові організації, що проводять свою діяльність у Східній Україні, відкриті джерела та соціальні медіа. Навіть на повернутих українськими військовими територіях масштаби викрадень є досі суперечливими, оскільки жодного всеохоплюючого офіційного розслідування проведено не було.

Спостережна місія до Слов'янська (що контролювався силами «ДНР» із 12 квітня до 5 липня 2014 року), проведена з 15 до 17 липня 2014 року спільною робочою групою російських та українських неурядових організацій з прав людини, виявила, що випадки захоплення в полон були найбільш «закритими для проведення розслідування»¹¹³. Місцева міліція зареєструвала близько 40 заяв про зникнення, тоді як місцевий журналіст, що працював над цією темою, повідомляв приблизно про 100-150 випадків незаконних затримань щоденно¹¹⁴.

Станом на весну 2015 року база даних ЦГС щодо заручників та довільно затриманих осіб, зібрана значною мірою завдяки зусиллям волонтерів¹¹⁵, налічувала близько 1200 імен переважно цивільних осіб. Це імена тих, чиї родичі звернулися до ЦГС та інших неурядових організацій за допомогою, а також імена, що згадуються у відкритих джерелах, таких як ЗМІ та соціальні мережі. Більшість затриманих уже звільнено, місцеперебування деяких невідоме й досі. Ці цифри є неповними через вищезазначені обмеження у зборі інформації.

112. Один із прикладів – інтерв'ю з Михайлом Вдовченком – наведено вище. Див. також інтерв'ю із Владиславом Поліщуком, який близько двох тижнів у березні 2014р. знаходився в полоні у Криму. ЦГС провів з ним інтерв'ю в березні 2014р. у Києві. – Режим доступу: <https://www.youtube.com/watch?v=NeZsP-u0DkA>. Інше он-лайн інтерв'ю – розмова з кримським активістом Ігорем Кірющенком, який змушений був тікати з Криму після погроз, отриманих від організації під назвою «Російський блок». ЦГС провів з ним інтерв'ю 11 березня 2014р. у Києві. – Режим доступу: <https://www.youtube.com/watch?v=q2QFVzIHJzA>

113. Режим доступу: <http://ccl.org.ua/wp-content/uploads/2013/07/Slovyansk-10.11-1-11.pdf>

114. Режим доступу: <http://ccl.org.ua/wp-content/uploads/2013/07/Slovyansk-10.11-1-11.pdf>

115. На даний момент база даних не знаходиться в публічному доступі, але з нею можна проконсультуватися за запитом.

За словами Ірини Геращенко¹¹⁶, українського представника у Трьохсторонній контактній групі з урегулювання ситуації на Донбасі, кількість осіб, що утримуються «ДНР» / «ЛНР» та Російською Федерацією, сягає 300 військових та цивільних, включаючи тих, кого тримають в офіційних місцях позбавлення волі, розташованих на території Російської Федерації. За офіційними цифрами, в російських місцях утримання під вартою перебуває щонайменше 11 українців¹¹⁷. Їх звинувачують у різних злочинах. Деяким із них вже було винесено вирок російським судом: Олег Сенцов отримав 20 років позбавлення волі, Олександр Кольченко – 10, Геннадій Афанасьєв та Олексій Чірній – по 7 років кожен¹¹⁸.

Проблема незаконного позбавлення волі та захоплення в заручники тісно пов'язана з проблемою зниклих безвісти осіб. Окрім бійців, що зникають під час бойових дій, певна кількість цивільних осіб вважається зниклими безвісти як на територіях під контролем «ДНР»/«ЛНР», так і на території, підконтрольній Україні. Ця проблема ускладнюється тим, що переговори щодо обміну заручниками проводять різні групи людей. Деякі з них – це неофіційні ініціативні групи, що діють у рамках переговорного процесу, маючи власні зв'язки з представниками «ДНР»/«ЛНР». Одну з найбільш активних груп очолює колишній військовий офіцер Володимир Рубан¹¹⁹. Інша група, що робить спроби по звільненню полонених, називається «Патріот», її лідером є Олег Котенко¹²⁰. Деякі домовленості укладаються на особистому рівні. На державному рівні проблему звільнення полонених координує Міжвідомчий центр допомоги громадянам у питаннях звільнення полонених, заручників та віднайдення зниклих безвісти, створений під егідою Служби безпеки України (СБУ)¹²¹.

Вичерпного списку зниклих безвісти осіб не існує. Такі списки розкидані по різних державних органах та волонтерських групах, що займаються розшуком зниклих осіб¹²². Згідно з інформаційним бюлетенем міліції Донецької області, датованим серпнем 2015 року, від початку проведення АТО на території Донецька було заявлено про зникнення 1381 особи. З них 455 осіб було згодом знайдено, проте місцезнаходження 926 осіб залишається невідомим. З них 362 осіб було викрадено, 24 – представниками «ДНР». Щодо обставин викрадення 158 осіб досі проводиться розслідування Міністерством внутрішніх справ. Згідно з офіційною відповіддю СБУ на запит ЦГС, з 1 квітня 2014 року до 12 травня 2015 року, було зареєстровано 1330 випадків зникнення осіб. З них троє осіб – журналісти, 43 – працівники МВС, 481 – військовослужбовці, 8 – прикордонники, 14 – бійці волонтерських батальйонів, 36 – представники Національної гвардії, 16 – волонтери, 621 – цивільні громадяни та 108 – невстановлені особи.

Хоча Міжвідомчий центр допомоги громадянам у питаннях звільнення полонених, заручників та віднайдення зниклих безвісти було створено при СБУ, проте багатьох зниклих безвісти у списках Центру немає. Центр проводить роботу на основі заяв від сімей зниклих осіб, але багато хто не звертається за допомогою до офіційних органів, віддаючи перевагу, наприклад, соціальним медіа¹²³, особливо на територіях, що не контролюються Україною. Станом на 12 травня 2015 року Центр отримав 1172 електронні заяви, 1390 дзвінків на гарячу лінію та 1033 особисті візити¹²⁴.

116. Режим доступу: <http://www.pravda.com.ua/news/2015/06/8/7070534/>

117. "Ukrainians Illegally Detained in Russia". – Режим доступу: <http://mfa.gov.ua/en/page/open/id/4177>

118. Режим доступу: <https://www.fidh.org/International-Federation-for-Human-Rights/eastern-europe-central-asia/russia/sentsov-andkolchenko-trial-outrageous-sentence-torture-and-rights>

119. Режим доступу: <https://www.facebook.com/volodymyr.ruban?fref=ts>

120. Режим доступу: <https://www.facebook.com/oleg.kotenko.94?fref=ts>

121. Режим доступу: http://www.ssu.gov.ua/sbu/control/uk/publish/category?cat_id=130978

122. Одним із прикладів є група «Мирне небо», яка публікує оголошення про зниклих безвісти осіб. – Режим доступу: <http://vk.com/wall-85877364?own=1>

123. Режим доступу: <http://vk.com/public85877364>

124. "Missing persons during the conflict in Ukraine". – Парламентська асамблея Ради Європи, Комітет з питань міграції, біженців та переміщених осіб. – Репортер Джим Шерідан (Jim Sheridan). – Червень 2015р.

б) Хронологія захоплення в полон

На Донбасі можна було спостерігати різні фази розвитку проблеми захоплення в полон цивільних заручників, що відрізняються за інтенсивністю та категоріями осіб, проти яких спрямовані.

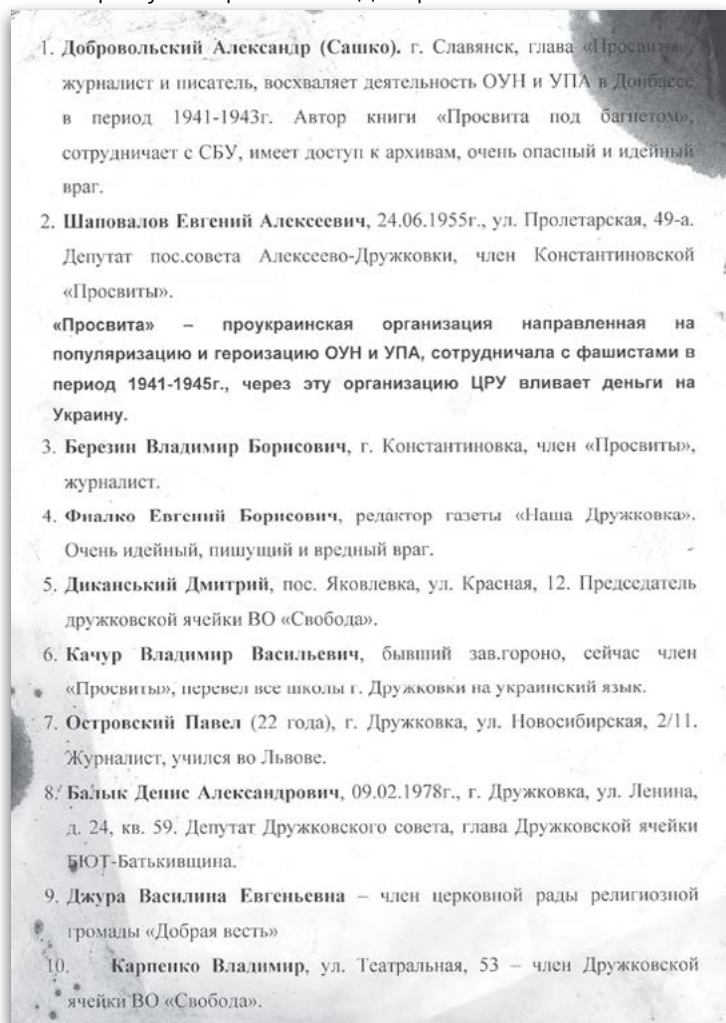
Першу фазу можна було спостерігати на початку конфлікту в березні 2014 року перед невизнаними референдумами в Донецьку та Луганську (11 травня 2014 року) та збройною ескалацією ситуації. Тоді захоплення цивільних осіб траплялися рідко і спрямовувалися в основному проти прихильників Майдану та проукраїнських активістів, які після звільнення змушені були тікати з рідних міст, отримавши попередження про те, що їм варто переїхати до іншої частини країни і ніколи не повертатися. Викрадення відбувалися не лише на Донбасі, а також і в Криму, що не є предметом розгляду даного звіту.

Друга фаза затримань цивільних осіб пов'язана зі збройним захопленням адміністративних будівель. Місто Слов'янськ, що знаходилося на території під контролем «ДНР» (з 12 квітня по 4 липня 2015 року), здається, стало найбільш відомим (але не єдиним) населеним пунктом, де відбувалися масові захоплення цивільних та місцевих адміністративних будівель озброєними особами. Репресії були спрямовані проти багатьох категорій осіб: місцевих депутатів, державних службовців, журналістів, бізнесменів, проукраїнських активістів, випадкових громадян. Всіх їх затримували за припустиму чи реальну опозицію до нової самопроголошеної влади або з метою отримання прибутку чи викупу.

Київський режисер театру Павло Юров та арт-менеджер Денис Гришук були викрадені у Слов'янську 25 квітня 2014 року та провели під вартою більше двох місяців, поки 4 липня українська армія не повернула контроль над містом. У інтерв'ю сайту sensor.net.ua¹²⁵ Юров пояснив, що їх захопили після того, як вони у місцевому кафе заявили, що російські сили були окупантами. Їх обох регулярно били, але не проводили жодних судових розглядів і не висували жодних звинувачень.

Ці випадки незаконного захоплення в полон супроводжували розширення контролю збройних угруповань «ЛНР»/«ДНР» над іншими територіями Донбасу. Незабаром після початку таких подій у Слов'янську в Донецьку та інших містах Донецької області (початок квітня 2014 року), а також в Луганську та Луганській області (початок травня 2014 року) почалися масові зникнення проукраїнських активістів. Деяких із цих осіб пізніше звільнили, деяких вбили, а деякі й досі знаходяться у списках зниклих безвісти.

Документ, отриманий у липні 2014р. у Слов'янську в штабі т.з. «Російської православної армії» під проводом Гірка-Стрелкова. Цей документ, імовірно, є «чорним списком» з іменами проукраїнських активістів. Джерело: ЦГС.

125. Режим доступу: http://sensor.net.ua/resonance/302054/silno_nas_bili_vsego_dva_raza_a_potom_odindva_udara_v_den_nanosili_profilakticheski_rejisser_pavel_yurov

Пік викрадень у Донецьку прийшовся на період президентських виборів у травні 2015 року. Проведення цих виборів у місті організувати не вдалося, а відразу після них почалися збройні сутички. Як показують свідчення, наведені у даному звіті, голови та члени виборчих комісій, а також представники кандидатів, часто зазнавали незаконних арештів та затримань у Донецькій області.

Третя фаза захоплення в полон, що триває з початку літа 2014 року, відповідає періоду встановлення угруповань «ЛНР»/«ДНР» у якості фактичної влади регіону. З того часу ціла низка осіб стали жертвами викрадень та довільних затримань.

Репресивна політика «ЛНР»/«ДНР» проти цивільних має на меті наступне:

1. Нейтралізація потенційних «ворогів республік»: спрямована проти проукраїнських громадян, активістів, державних службовців, журналістів, представників іноземних та місцевих неурядових організацій, а останнім часом – волонтерів, що розвозять гуманітарну допомогу.
2. Дисциплінарні затримання: спрямовані проти затриманих у дисциплінарних цілях місцевих прихильників, що порушують встановлені правила проросійських озброєних осіб. Зараз ця категорія здається найбільш суттєвою в кількісному плані.
3. Здирництво та вирішення конфліктів особистого характеру: спрямовані проти бізнесменів, заможних людей та тих, кого заарештували в результаті доносу чи особистого конфлікту з представниками «ЛНР»/«ДНР».

2. Довільні затримання та захоплення в полон, здійснювані проукраїнськими силами

Свідчення про довільні затримання, вчинені добровольчими батальйонами та Збройними силами України, різняться, проте повідомлення про такі випадки існують відносно обох груп.

Дані ЦГС складаються зі свідчень щодо порушень батальйону «Айдар» на півночі Луганської області. Згідно зі свідченнями місцевих активістів, зібраними в ході спостережних місій ЦГС у період з грудня 2014 року до липня 2015 року, частина батальйону «Айдар», що зараз розташовується в Лисичанську (раніше – в Рубіжному, також Луганська область), пов'язана з кримінальним світом та місцевими фінансовими елітами північно-луганського регіону. Локалізуючись у регіоні зі складною мережею груп впливу, батальйон «Айдар» став інструментом у руках кримінальних еліт.

Валерія Бешенка – українського активіста, волонтера та колишнього мера міста Привілля – озброєні люди в балаклавах викрали із його власного офісу в Лисичанську 28 серпня 2014 року. Бешенко якраз збирався презентувати перед міською радою Лисичанська та загальними міськими зборами важливий звіт про захоплення міста сепаратистськими збройними силами та участь місцевої еліти у підтримці цього захоплення. Варто зазначити, що у звіті розглядалася роль представника місцевої еліти та дійсного члена українського парламенту Сергія Дунаєва. Озброєні викрадачі, в яких Валерій пізніше пізнав членів батальйону «Айдар», спочатку заявляли, що намагаються захистити його. Проте коли він відмовився з ними йти, йому примусово надягли на голову балаклаву і забрали силоміць. Його звільнили пізніше того самого дня після закінчення загальних міських зборів. Пізніше місцеві правоохоронці підтвердили Бешенку, що його викрадачі були членами батальйону «Айдар». За словами Бешенка, метою його короткого викрадення було тримати його подалі від засідання міськради в той день. Бешенко стверджує: «Це банда, що діє, прикриваючись іменем «Айдару», і пов'язана з політичними силами». Активіст підкреслює, що окремі учасники батальйонів не обов'язково могли розуміти, що їх використовують: один із викрадачів пізніше засвідчив, що він не погоджувався з командуванням щодо застосування практики викрадень¹²⁶.

¹²⁶ Інтерв'ю з ЦГС наприкінці червня 2015р. в місті Привілля (Луганська область).

За свідченням Віталія Шведова (раніше був проукраїнським активістом у Лисичанську, а зараз очолює цивільно-військову адміністрацію села Троїцьке, що біля передової в Луганській області), місцеві бійці «Айдару» брали участь у захопленні місцевого телеканалу «Акцент» після того, як місто було звільнено українською армією¹²⁷. Він підтвердив цю інформацію в інтерв'ю місцевому журналісту і заявив, що ту частину «Айдару» координував Байрамов, помічник згаданого вище депутата парламенту Сергія Дунаєва¹²⁸.

Межі між незаконним затриманням та законним арештом не завжди були чіткими для бійців з українського боку. Закон «Про боротьбу з тероризмом», прийнятий у 2003 році, забезпечує правову основу для арешту та затримання в рамках антитерористичних операцій (АТО) (див. вище). За законом, учасникам АТО дозволено затримувати та доправляти до міліції людей, підозрюваних у перешкоджанні здійсненню антитерористичної операції. У серпні 2014 року, згідно з законом, прийнятим українським парламентом¹²⁹, повноваження збройних сил, що проводять антитерористичну операцію, було розширено та переосмислено. Відтоді превентивне затримання особи, причетної до терористичної діяльності, може тривати понад 72 години до 30 діб за наявності обґрунтованої підозри у вчиненні особою терористичної діяльності. Превентивне затримання може здійснюватися за рішенням Служби безпеки. Кримінальне розслідування має розпочатися одразу ж. Ні до, ні після серпня 2014 року, коли було внесено зміни до вищезазначеного закону, методи затримання українських військових не відповідали цим правовим рамкам. У декількох свідченнях згадуються такі випадки, як довільне затримання, затримання без участі правоохоронців, затримання на термін, довший за дозволений, відсутність кримінального розслідування чи звинувачень, застосування насильства та неналежні умови утримання під вартою.

У місті Дзержинськ Донецької області чоловіка, що надав свідчення на умовах анонімності, заарештували вдома 21 лютого 2015 року люди в балаклавах та без розпізнавальних знаків. Йому надали можливість зателефонувати і повідомити свою сім'ю про затримання тільки через п'ять днів. Після повернення додому він підтвердив, що військовим підрозділом, що його арештував, був батальйон «Січ» (підпорядкований Міністерству внутрішніх справ України та заснований у червні 2014 року). Вони мали намір перевірити його зв'язки з «ЛНР»/«ДНР». Згідно з його власними свідченнями, його не били, але зав'язали йому очі¹³⁰.

Неурядова організація «Восток SOS» зареєструвала 40 випадків довільного затримання цивільних осіб українськими силами. Неурядова організація «Блакитний птах» повідомляє про 57 випадків зникнень (проте ця цифра не обов'язково дорівнює кількості незаконних затримань) цивільних осіб на території під контролем України. Як зазначено вище, багато інформації про поточний та непередбачуваний конфлікт на цій території знаходиться поза доступом.

Однією з неофіційних цілей викрадень з боку українських сил є можливість пізніше обміняти цих полонених на полонених з боку «ЛНР»/«ДНР». Ці обміни не завжди проводяться Службою безпеки України офіційно і іноді організовуються на місцевому рівні.

127. Інтерв'ю з ЦГС у січні 2015р. в Лисичанську (Луганська область).

128. Режим доступу: <https://www.youtube.com/watch?v=0336aVsbwbs>. – 13 жовтня 2014р.

129. Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1630-18>

130. Спілкувався з ЦГС по телефону в липні 2015р.

Б. КАТУВАННЯ ТА ЖОРСТОКЕ ПОВОДЖЕННЯ

Невибіркове застосування насильства проти ув'язнених, цивільних осіб із груп ризику та випадкових мирних жителів є розповсюдженою характерною рисою збройного конфлікту в Україні. У цьому випадку факторами, що ще більше ускладнюють це явище, виступають неясність статусу конфлікту та задіяних у ньому збройних сил, а також відсутність з боку воюючих сторін розуміння їхніх зобов'язань у відповідності до спеціального законодавства. Учасники бойових дій з обох боків, як правило, частіше звертаються до місцевих правил, введених їхніми командирами, ніж до національного законодавства чи міжнародного гуманітарного права. Таким чином, рівень насильства значно залежить від людського фактора та правової підготовки цих командирів.

1. Ситуація з боку т.зв. ЛНР/ДНР

Майже у кожному випадку арешту, про який стало відомо ЦГС, жертви описують застосування фізичного чи психологічного насильства з боку нападників.

Олександра Чернова, 1976 року народження, анестезіолога і блогера з міста Єнакієво, викрали 26 червня 2014 року. Він наполягає, що це сталося через те, що він працював журналістом на «Остров», місцевий проукраїнський російськомовний вебсайт. Спочатку викрадачі привезли його у військовий табір, де били протягом години, а потім погрожували вбивством і перевезенням у Слов'янськ, що на той час був центром для незаконного утримання полонених «ДНР». Олександр згадує: *«Ігор Гіркін особисто вдарив мене кілька разів і оголосив вирок: «Копати траншеї». Мене одразу ж забрали в Черевківку, що під Слов'янськом, де я провів близько чотирьох днів»*. Спочатку його посадили у яму в землі, зав'язавши за спиною руки. Потім Чернова і ще приблизно сотню інших в'язнів змусили копати траншеї та виконувати іншу роботу на передовій. В ув'язненні Чернов провів 10 днів, після чого йому вдалося втекти під час виходу бойовиків «ДНР» зі Слов'янська та переміщення в Донецьк на початку липня 2014 року¹³¹.

У звіті, що був оприлюднений у вересні 2015 року, коаліція неурядових правозахисних організацій посилається на карту, опубліковану державною Службою безпеки України у жовтні 2014 року. На цій карті позначено сім населених пунктів Донецької та Луганської областей, де знаходяться 26 місць незаконного утримання військових та цивільних ув'язнених. Аналіз даних дослідження свідчить про те, що кількість місць позбавлення волі на територіях під контролем «ДНР» та «ЛНР» значно більша за наведену вище. Фактично на території Донбасу, що знаходиться поза контролем українського уряду, існує дуже розгалужена мережа неофіційних місць позбавлення волі різного типу, контрольованих різними учасниками подій¹³².

Умови утримання переважно дуже погані. Усі респонденти, крім одного – журналіста, чий професійні навички викрадачі використовували у власних цілях, утримуючи його в порівняно кращих умовах, – повідомили, що їх тримали в недостатньо великих за розміром підвалах адміністративних будівель без світла та без доступу свіжого повітря.

Проте прояви насильства не обмежуються жорстоким поведінням та побиттям під час допитів. Багато свідків були жертвами різного роду катувань.

131. Олександр Чернов дав інтерв'ю ЦГС у вересні 2014р.

132. "Surviving hell: testimonies of victims on places of illegal detention in Donbas, Justice for Peace in Donbas". – Коаліція організацій з прав людини. – Вересень 2015р. - Гельсінський фонд з прав людини. – Режим доступу: <http://www.osce.org/odihr/185431?download=true>

Одне з місць незаконного позбавлення волі в місті Костянтинівка (Донецька область) у підвалі будівлі міськвиконкому, захопленої озброєними бійцями так званої ДНР 28 квітня 2014 року. Фотографію зроблено у грудні 2014р. Джерело: ЦГС.

Володимир Семистяга – 65-річний професор історії, видавець і громадський активіст. Його затримали в Луганську 23 червня 2014 року і протримали в ув'язненні 55 днів. Протягом цього часу йому погрожували вбивством. Він також став жертвою кількох інсценованих страт і був змушений дивитися на те, як його наглядачі катують інших в'язнів. Протягом перших тижнів позбавлення волі його неодноразово били під час допитів, катували електричним струмом, гасили на його шиї цигарки та змушували носити протигаз із закритими отворами для доступу повітря. За словами жертви, способи застосування катувань та побиття були напівпрофесійними¹³³.

Ці та інші свідчення, зібрані ЦГС та партнерами, вказують на те, що катування під час ув'язнення застосовуються не спонтанно та імпровізовано, а систематично і згідно з планом.

Найчастіше використовувані види катувань наведено нижче.

Інсценування страти з метою заподіяння психологічного тиску

Цей метод широко розповсюджений у різних місцях позбавлення волі. Свідчення такого характеру надходять із різних місць, наприклад, Донецька, Макіївки та Слов'янська (до того як українські сили відновили над ним контроль у липні 2014 року). У деяких випадках перед жертвою з зав'язаними очима навіть зачитували смертний вирок, а потім робили кілька пострілів над її головою. Про такий випадок розповідала одна затримана жінка, Ольга, яку захопили в полон за участь у виборчому процесі під час президентських виборів в Україні (травень 2014 року)¹³⁴.

Інсценування розстрілу також застосовувалося під час ув'язнення Геннадія Лисенка, чоловіка, що брав участь у евакуації цивільного населення з охопленого війною Слов'янська. Його викрали разом із його другом, який також допомагав у процесі евакуації, організованому місцевою протестантською спільнотою¹³⁵.

Застосування ножів та ріжучих інструментів

Повідомляється, що затриманим завдають ножових поранень, особливо під час допитів.

24-річного Б. викрали із власного офісу в Донецьку у травні 2014 року. Він не був власне активістом, але регулярно ходив на проукраїнські мітинги. У ході допиту його наглядач попросив медсестер, що знаходилися в кімнаті, передати йому скальпель, і використав його, щоб вирізати свастику на спині Б., звинувативши потім у «фашизмі» та приналежності до «Правого сектора». Крім того, юнакові повиривали нігті на пальцях рук¹³⁶.

Федір та Ганна, пара, чий випадок було детально розглянуто в минулорічному звіті Amnesty International¹³⁷, дали інтерв'ю ЦГС невдовзі після звільнення з полону. Ганна повідомила, що під час допиту все її тіло – руки, ноги та груди – порізали ножом. Федір має дуже глибоку рану на передпліччі¹³⁸.

133. Володимир Семистяга дав інтерв'ю ЦГС.

134. Ольга дала інтерв'ю ЦГС у червні 2014р. в Києві; більше про цей випадок можна знайти за посиланням: <http://www.kasparov.ru/material.php?id=53A3E25100278>

135. Обидва дали інтерв'ю ЦГС у червні 2014р. у Слов'янську у ході спільної місії ЦГС та представників російської організації з прав людини «Меморіал»

136. Інтерв'ю з ЦГС у вересні 2014р. в Києві.

137. Abductions and Torture in Eastern Ukraine. – 2014р. – Режим доступу: https://www.amnesty.nl/sites/default/files/public/ukraine_briefing_formatted_-_final.pdf

138. Інтерв'ю з ЦГС у червні 2014р. в Києві; більше про цей випадок можна знайти за посиланням: <http://www.kasparov.ru/material.php?id=53A3E25100278>

Застосування електричного струму

Жертви з різних місць незаконного позбавлення волі часто повідомляли ЦГС та інших спостерігачів про такі методи¹³⁹.

Українського журналіста Сергія Шаповала утримували під вартою з 29 квітня по 19 травня 2014 року в Донецьку. Шаповал намагався «проникнути» в батальйон «ДНР», але «вербувальники» знайшли його журналістське посвідчення, і його «статус» з новобранця змінився на в'язня. Він розповів, що окрім інших катувань, яким його піддавали під час допитів, особи, що захопили його, клали вогку тканину йому на плече та застосовували електрошокерий пристрій. Його рука й досі не відновилася від наслідків цих катувань¹⁴⁰.

Олександра, 19-річного студента з Луганська, затримали 12 червня 2014 року в Луганську неподалік від власної квартири. Він розповів, що на ньому електричний струм застосовували декілька разів, поки його родичам не вдалося заплатити наступного дня викуп¹⁴¹.

Інші види катувань та жорстокого поводження

Одним із найвідоміших випадків, що широко висвітлювався в ЗМІ, є справа Ірини Довгань, 52-річної жінки з Ясинуватої, яку у вересні 2014 року арештували за проукраїнські погляди, які бійці «ДНР» виявили на її сторінці у мережі Facebook. Ірину побили, а потім прив'язали до електричного стовпу та загорнули в український прапор, прикріпивши до грудей табличку такого змісту: «Вона вбиває наших дітей. Агент карателів»¹⁴².

Ольга, про яку йшлося вище, жінка середнього віку, що працювала в українській виборчій комісії, потрапила під арешт 22 травня 2014 року та провела в ув'язненні п'ять днів з заклеєними скотчем очима. Вона згадує завдані їй психологічні знущання, що включали не лише інсценування страт, але й звуки того, як катували людей навколо неї: «Найстрашнішим було слухати, як вони били інших. І цей звук розмотування скотча. Розмотування, розмотування, розмотування». Вона також згадує, що «там був чоловік, що з самого початку був з нами в автомобілі [...] Його били до тих пір, поки він не зізнався, що належав, до «Правого сектора». Потім мене знову вивели. Вони приставили автомат до його голови і попросили доступ до «золотої» банківської карти»¹⁴³.

Ганна, про яку згадувалося раніше, також розповіла, що її змусили написати «Я люблю Донбас» власною кров'ю¹⁴⁴.

Фізичне та психологічне катування зазвичай застосовується на стадії допиту, після чого наглядачі певний час (від кількох днів до кількох місяців) тримають в'язнів у підвалі до моменту обміну або звільнення після виплати викупу. Проте колишні в'язні розповідають, що іноді їхні викрадачі втрачали контроль і били та катували ув'язнених без жодних допитів.

139. Пережившие ад: свидетельства жертв о местах незаконного лишения свободы на Донбасе. – 2015. – Звіт, підготований коаліцією організацій з прав людини «Справедливість заради миру» та Гельсинським фондом з прав людини. – Режим доступу: <http://khpg.org/files/docs/1444128406.pdf>

140. Інтерв'ю з ЦГС у червні 2014р. в Києві; більше про цей випадок можна знайти за посиланням: <http://www.kasparov.ru/material.php?id=53A3E25100278>

141. Інтерв'ю з ЦГС у березні 2015р. в Києві.

142. Режим доступу: http://www.nytimes.com/2014/08/26/world/europe/russia-ukraine.html?_r=1

143. Ольга дала інтерв'ю ЦГС у червні 2014 року в Києві. Більше можна знайти за посиланням: <http://www.kasparov.ru/material.php?id=53A3E25100278>

144. Інтерв'ю з ЦГС у червні 2014р. в Києві.

2. Ситуація з боку проукраїнських сил

Звинувачення в катуваннях та жорстокому поводженні переважно висловлювалися на адресу добровольчих батальйонів, а особливо – батальйону «Айдар» (у підпорядкуванні Міністерства оборони) та батальйону «Торнадо» (у підпорядкуванні Міністерства внутрішніх справ).

У статті, опублікованій в українському онлайн-журналі TheInsider.ua, борець батальйону «Айдар» повідомляє, що побиття в'язнів було звичайною практикою¹⁴⁵.

Колишній борець батальйону «Торнадо», що дав інтерв'ю ЦГС на умовах анонімності, підтверджує, що застосування насильства під час допиту вважається нормальним: *«Так, ми затримуємо людей. Це наша робота. Це незаконно, але всі наші батальйони незаконні. Якщо ми запідозрили когось у чомусь, то можемо застосувати тиск»*¹⁴⁶.

Той самий респондент наводить паралель між цими насильницькими методами допиту та незаконними методами, що застосовують проти затриманих в українській міліції: *«Це методи катування звичайного відділка міліції»*¹⁴⁷.

В цілому отримати інформацію та підтверджені дані за цими фактами складно, хоча відкриті джерела часто роблять посилання на них, а також на порушення, вчинені представниками деяких інших батальйонів, таких як «Азов» чи «Правий сектор».

Неурядова організація «Восток-SOS» повідомляла, що 1 липня 2014 року 17-річний хлопець родом із Красноармійська (Донецька область), подорожував на автобусі з Дніпропетровської області до Донецької. Під час зупинки на українському блокпості його заарештували і утримували під вартою на військовій базі батальйону «Азов» у Донецькій області (точне місце невідоме) більше п'яти місяців до початку грудня 2014 року. За словами його матері, яка спілкувалася з ЦГС¹⁴⁸, батальйон «Азов» ув'язнив її сина, хоча формально не висунув йому звинувачень у жодному злочині. Мати Ігоря нічого не знала про сина, незважаючи на звернення до всіх можливих установ в Україні та представників т.зв. ДНР і ЛНР. Тільки після звільнення стало відомо, що Ігоря тримали в ямі в землі, а потім використовували як раба для риття траншей. Хлопця били по голові, ребрах та ногах. Викрадачі зробили два татування на його передпліччях, одне з фразою «Краще померти, ніж жити в страху», а друге – «Зроблено в ССРСР»¹⁴⁹. У грудні 2014 року Ігоря обміняли як бійця «ЛНР» (під фіктивним прізвиськом мертвого бійця) і привезли спочатку в Луганськ, а потім у Донецьк. Тут відбулася спроба знову незаконно його затримати, цього разу це намагалися зробити представники «ДНР». На щастя, в донецькій «комендатурі» Ігор зустрівся з кимось, хто знав його батька. За словами матері Ігоря, саме з цієї причини його відпустили порівняно швидко, не затримавши і не звинувативши у шпигунстві. Ігорю було завдано значної психологічної травми, що призвела до постійного головного болю та нападів агресії. У вересні 2015 року Ігор не зміг продовжити навчання і був змушений звернутися за допомогою до психологів. Ігор та його сім'я відмовилися йти в поліцію, сказавши, що вони «не вірять у систему правосуддя і бояться переслідувань за таке звернення».

Під час інтерв'ю мати Ігоря повідомила ЦГС про три інші випадки викрадення осіб, імовірно скоєні українськими силами. За її словами, Євген Колесов (17 років), Євген Косоухов (приблизно 26 років) та Гресь (ім'я невідоме, приблизно 20 років) вважаються зниклими безвісти. Всі вони проживали

145. Режим доступу: <http://www.theinsider.ua/politics/54a9af9fa9f76/>

146. Спілкувався з ЦГС у липні 2015р. по телефону.

147. Там само.

148. Спілкувалася з ЦГС у вересні 2015р. по телефону.

149. Представник неурядової організації «Восток-SOS» дав інтерв'ю ЦГС у червні 2015р. в Києві.

у Красноармійську (Донецька область), що знаходиться на території під контролем українського уряду.

В. ПОЗАСУДОВІ, СУМАРНІ ТА ДОВІЛЬНІ СТРАТИ

У контексті даного конфлікту дуже складно оцінити масштаби страт, що проводяться без застосування належних правових процедур та без надання жертвам дозволу використання їхнього права захищати себе. Існуючі дані базуються на свідченнях людей, що стали свідками страти, не знаючи жертву особисто, або на випадках, коли жертв було знайдено мертвими та ідентифіковано. Проте у більшості випадків належне розслідування провести неможливо, а тому й неможливо поки що навести жодну кількісну оцінку.

1. Ситуація з боку т.зв. ЛНР/ДНР

На територіях під контролем «ЛНР»/«ДНР» випадки зникнення цивільних осіб, чії тіла потім знаходили з ознаками насильницької смерті, відбувалися часто, від початку збройного конфлікту. Жертвами страт переважно стають заручники та довільно затримані особи. Страчені в основному належать до категорії переслідуваних осіб – релігійних меншин, проукраїнських волонтерів чи активістів.

17 квітня 2014 року члена міської ради Горлівки Володимира Рибак викрали невідомі особи після його спроби відновити національний прапор на будівлі районної ради у Горлівці (Донецька область). Його тіло разом із тілом 19-річного студента Юрія Поправка, на якому були ознаки катувань, знайшли у притоці річки Сіверський Донець недалеко від міста Слов'янськ. Служба безпеки України оприлюднила запис телефонного дзвінка, який може слугувати доказом того, що до вбивства Рибак були причетні «група Стрелкова», що діяла в Донецькій області, та громадянин Російської Федерації полковник Головного розвідувального управління Ігор Безлер (позивний «Бес»). Згідно із перехопленим дзвінком від 17 квітня 2014 року, Безлер дав самопроголошеному керівнику міліції Горлівки наказ нейтралізувати Рибак. Водночас, Безлер наказав члену свого угруповання, російському військовослужбовцю, викрасти Рибак, посадити його в авто, відвезти у зазначене місце та застосувати проти нього фізичне насильство¹⁵⁰.

8 червня 2014 року після святкової служби у неділю Святої Трійці у Преображенській церкві міста Слов'янськ проросійські бойовики затримали чотирьох членів церкви – двох дорослих синів пастора Рубена та Альберта Павенків та двох дияконів церкви Віктора Брадарського та Володимира Величка. Чоловіків привезли до колишнього управління Служби безпеки України у Слов'янську, жорстоко били, а в подальшому позбавили життя. Їхні тіла було знайдено у братській могилі неподалік від місцевої дитячої лікарні після того, як українські сили повернули контроль над містом¹⁵¹.

22 червня 2014 року зник Іван Резниченко, місцевий депутат міста Соледар Луганської області та голова місцевої профспілки гірників. Через сім місяців його тіло знайшли у старій закинутій шахті. Розслідування, проведене його другом та колегою Романом Махником (який і знайшов тіло), вказує, що депутата, імовірно, викрав та вбив представник збройного угруповання «ДНР» після того, як Резниченко на сесії міської ради заявив, що має список місцевих сепаратистів (було при цьому невідомо, чи він насправді мав цей список). Сім'я Резниченка не задоволена розслідуванням, проведеним місцевими правоохоронними органами, стверджуючи, що вони намагаються приховати особи вбивць¹⁵².

150. Інтерв'ю ЦГС з Оленою Рибак, дружиною Володимира Рибак, відбулося у листопаді 2014 р. в Києві.

151. Спільний звіт ЦГС та Міжнародного партнерства з прав людини про переслідування з релігійних причин.

152. Випадок задокументовано ЦГС у березні-травні 2015р. у Соледарі Донецької області; більше про цей випадок можна знайти за посиланнями: <http://www.radiosvoboda.org/content/article/26881639.html>; <http://www.radio-svoboda.org/content/article/27010463.html>

ПРИГОВОР
ИМЕНЕМ ДНР

22 июня 2014 года г.Славянск

Военно-полевой трибунал Донецкой народной республики в составе:

Председательствующего: Нос,
членов трибунала: Балю,
Селого,
с участием обвинителя: Трифона,
защитника: Адвоката
при секретаре: Зубре,

рассмотрев в закрытом судебном заседании в помещении Славянского ГО ДНР дело по обвинению г.р., г. прож.: студента 1-го курса института ; не судимого;

УСТАНОВИЛ:

обвиняется в совершении преступлений, предусмотренных ст.ст.115, ч.1, 121 ч.1 УК Украины при следующих обстоятельствах.

02.06.2014 года , являясь членом , с целью проведения диверсионной операции, в 18.00 прибыл в г.Краматорск Донецкой области. Оттуда, получив задание на проведение диверсионной операции от старшего группы , выдвинулся с на машине последнего в район блокпоста НОД ДНР, находящегося на выезде из Краматорска в сторону г.Дружковск. Он должен был вести учет лиц, машин, бронетехники, проходивших через пост, а также совершить нападение на гражданских лиц в районе блокпоста. Примерно в 23.00 увидел в районе указанного поста двух мужчин, личность которых до настоящего времени не установлена, т.к. документы у них отсутствовали. Подсудимый принял решение напасть на них с целью причинения неизвестным телесных повреждений. В процессе нападения умышленно, сознавая преступный характер своего деяния, обладая навыками ведения ножового боя, с целью умышленного убийства одного лица и причинения тяжких телесных повреждений другому, нанес при помощи ножа неустановленным лицам телесные повреждения, в виде множественных ножовых ранений. В результате причинил смерть одному из мужчин и тяжкие телесные повреждения другому.

Подсудимый свою вину в предъявленном ему обвинении признал и показал, что 27.01.2014 года записался в Хотел бороться против русских и чеченских террористов на территории Донецкой области, отдать долг Родине. В середине мая 2014 в получил приказ от старшего группы выехать в г.Краматорск. Задача – вести учет людей, машин, бронетехники проходивших через блокпосты ополчения. В его группе 7 человек. Позывные: мой позывной – , остальных – . Каждому ставилась индивидуальная задача. Его действия курировал старший группы – , передвигался на ВАЗ 2109 светло-зеленого цвета. Салон заводской. Задняя панель чистая. Ножовым боем занимался самостоятельно. Командир

сотни об этом знал. «Работать» должен был ножом. Занятия по подготовке проводил инструктор – украинец в лагере в лесу в течение месяца. Учили ориентироваться на местности, оставаться незамеченным. Тренировалось до 20 человек. Русик высадил его в районе поста и поехал назад. Он фиксировал машины и людей в уме и по телефону должен был передавать. Ночью около 23.00 его «переклинило» - он напал на двух мужчин, гражданских лиц, и причинил им ножовые ранения.

На вопрос Балю, шел ли убивать жителей Донбасса и прошел ли для этого диверсионную подготовку, утвердительно кивнул головой.

Анализируя собранные по делу доказательства в их совокупности, трибунал приходит к убеждению, что вина подсудимого в инкриминируемых ему преступлениях доказана полностью.

На основании изложенного, руководствуясь ст.369-371, 373,374 УПК Украины,-

ПОСТАНОВИЛ:

Признать виновным в совершении преступлений, предусмотренных ст.ст.115, ч.1, 121 ч.1 УК Украины и приговорить его к исключительной мере наказания - смертной казни через расстрел.

Председательствующий:

Судьи:

экз.1

ШТАБ
ополчения ДНР в г.Славянске

ПРИКАЗ

Настоящим объявляю, что приговором военно-полевого трибунала ополчения ДНР от 22.06.2014 года за умышленное убийство и причинение тяжких телесных повреждений на основании Указа Президиума Верховного Совета СССР «О военном положении» от 22 июня 1941 года приговорен к исключительной мере наказания - смертной казни через расстрел житель г. член «

Приговор приведен в исполнение.

Предупреждаю всех бойцов и командиров ополчения ДНР, а также жителей г.Славянска и Славянского района о том, что любые тяжкие преступления, совершенные в зоне военных действий и далее будут караться решительно и беспощадно.

Командованием ополчения ДНР и в дальнейшем будут пресекаться любые попытки нарушения уголовного законодательства на территории г.Славянска и Славянского района. Наказания за преступления будут неотвратимы, независимо от статуса и заслуг преступника.

Командующий ополчением ДНР
Полковник И.И.Стрелков.
22.06.2014 года

Вирок, виголошений військовим «судом» так званої ДНР 22 червня 2014 року під час закритого судового засідання, що засуджує студента до смертної кари за приписувані йому диверсійну діяльність і вбивство. Документи надала Євгенія Закревська. Їх було отримано у ході місії із встановлення фактів, організованої за участі ЦГС влітку 2014р.

У Слов'янську, який ще перебував під контролем «ДНР» у 2014 році, влада проросійських бойовиків створила квазі-суди для інсценування судових засідань, протягом яких і виносилися рішення про страти. У ході моніторингової місії до Слов'янська було знайдено і оприлюднено документи з вироками цих інсценованих засідань¹⁵³. Процедурні формальності таких засідань є недостатніми, щоби вважати їхній результат законним судовим рішенням.

За даними розслідування, проведеного журналістом Крістофером Міллером, 31-річного жителя Слов'янська було засуджено до страти через розстріл після того, як він украв пару штанів та дві сорочки із будинку сусіда. Смертний вирок серед інших підписав російський командир Ігор Гіркин (Стрелков). У якості правової підстави документ посилається на Указ Президії Верховної Ради СРСР «Про військовий стан» від 22 червня 1941 року¹⁵⁴.

2. Ситуація з боку проукраїнських сил

Перші випадки страти цивільних осіб проукраїнськими силами було оприлюднено у листопаді 2014 року, вони стосувалися бійців батальйону «Айдар».

7 листопада 2014 року луганські правоохоронці повідомили про виявлення трьох тіл чоловіків із ознаками насильницької смерті у підвалі будинку у контрольованому Україною Старобільську. Розслідування виявило, що всіх трьох було викрадено у місті Северодонецьк 3 листопада 2014 року, перевезено до Старобільська і вбито. У цих вбивствах звинуватили бійців батальйону «Айдар», що діяли в тому районі. Станом на вересень 2015 року речник Міністерства внутрішніх справ у Луганській області Тетяна Погукай повідомила, що розслідування за фактом цих смертей завершено, а справу передано до суду.

ЦГС також отримав інформацію про причетність до вбивств окремих бійців батальйону «Айдар» від українського адвоката Євгенії Закревської. Закревська веде справу викрадення і вбивства подружньої пари, що сталися у Щасті (Луганська область) у лютому 2015 року. Тіла подружжя знайшли у липні 2015 року. Родичі вбитої пари підозрюють, що злочин було скоєно окремими бійцями «Айдару», які раніше – у серпні 2014 року – також скоїли збройний напад на будинок цієї сім'ї. Тоді вони увірвалися в дім, вистрілили в жінку та вкрали гроші, мобільні телефони і автомобілі. На них не було жодних розпізнавальних знаків, але родичі впевнені, що то були бійці «Айдару», «бо у Щасті інших батальйонів немає». Прикметно, що після цього першого нападу представники міліції боялися реєструвати заяву про злочин. Станом на вересень 2015 року одному бійцю батальйону «Айдар» було висунуто офіційні звинувачення в цій справі. Інших учасників нападу наразі ідентифікувати не вдалося.

У ході моніторингових місій ЦГС отримав інформацію також про підозрілу смерть бійця «Айдару», що не була безпосередньо пов'язана з військовими діями і сталася на військовій базі «Айдару» в Лисичанську (Луганська область).

26 березня 2015 року на військовій базі «Айдару» в місті Лисичанськ було вбито бійця «Айдару» Дмитра Шабрацького (1987 року народження). Згідно з копіями документів, що надійшли до ЦГС, слідчий місцевого відділку міліції офіційно заявляв, що це було самогубство. Проте в копіях документів, отриманих ЦГС від сім'ї Шабрацького, зазначено, що судмедексперт виявив *«проникаюче вогнепальне поранення голови з множинними переломами кісток черепа та обличчя»*. Дмитра було вбито пострілом із автомата Калашникова та вибухом гранати. За словами слідчих, він завдав собі цих поранень самостійно. Батьки Шабрацького водночас стверджують, що фактичний командир батальйону «Айдар» у Лисичанську Ігор Радченко причетний

153. Режим доступу: <http://blogs.pravda.com.ua/authors/zakrevskaya/543addc566bb5/>; <http://mashable.com/2014/07/10/evidence-of-execution-trial-discovered-in-the-rubble-of-rebel-headquarters-in-ukraine/>

154. Режим доступу: <http://mashable.com/2014/07/10/evidence-of-execution-trial-discovered-in-the-rubble-of-rebel-headquarters-inukraine/>

МІНІСТЕРСТВО
ВНУТРІШНІХ СПРАВ
УКРАЇНИ
ГОЛОВНЕ СЛІДЧЕ
УПРАВЛІННЯ

вул. Богомольця, 10, м. Київ, 01024,
тел. 256-0333, www.centrmia.gov.ua

14 серпня 2015 року № 13М-213зі

На № 266 від 14.08.2015

Голові правління ГО
«Центр Громадських Свобод»
Матвійчуку О.

вул. Басейна, 9-Г, оф. 25,
м. Київ,
01004

У Головному слідчому управлінні Міністерства у межах компетенції розглянуто Ваш інформаційний запит про надання інформації щодо наявності або відсутності у слідчих підрозділах органів внутрішніх справ кримінального провадження, яке відкрито за фактом захоплення представниками незаконних збройних формувань території Лисичанського скляного заводу, у зв'язку з чим, повідомляємо.

02.07.2014 СВ Лисичанського міського відділу ГУМВС України в Луганській області відкрито кримінальне провадження за фактом пошкодження невідомими особами майна ПАТ «Лисичанський скляний завод «Пролетарій» під час проведення АТО на території м. Лисичанська за ознаками кримінального правопорушення, передбаченого ч. 2 ст. 194 (Умисне знищення та пошкодження майна) КК України.

В подальшому, вказане кримінальне правопорушення перекваліфіковано з ч. 2 ст. 194 КК України на ч. 2 ст. 258 (Терористичний акт) КК України.

Крім того, 21.08.2014 СВ Лисичанського МВ відкрито кримінальне провадження за фактом учинення на території ПАТ «Лисичанський скляний завод «Пролетарій» бойових дій, а саме: пошкодження майна зазначеного заводу в результаті артобстрілу за ч. 2 ст. 258 КК України.

23.09.2014 вказані кримінальні провадження об'єднані в одне, яке відповідно до ст. 216 (Підслідність) КПК України направлено до слідчого відділу Управління Служби безпеки України в Луганській області за підслідністю.

Разом з тим, повідомляємо, що заяв і повідомлень про можливе захоплення ПАТ «Лисичанський скляний завод «Пролетарій» до слідчих підрозділів ГУМВС України в Луганській області не надходило та перевірок за даним фактом не здійснювалося.

Заступник начальника

І.В. Цюприк

Ірина Вужич
с.п. о. Цюприк

Офіційна відповідь Міністерства внутрішніх справ України на запит ЦГС, направлений 14 серпня 2015р..

до смерті їхнього сина¹⁵⁵. Цю думку розділяє дівчина Шабрацького, яка стверджує, що була свідком конфліктів між Дмитром та його командиром з приводу деяких дій батальйону, які Шабрацький вважав зловживанням¹⁵⁶. ЦГС намагався зв'язатися з колишніми колегами Шабрацького по батальйону, але спроби виявилися неуспішними. Більшість із них отримують погрози і не хочуть зустрічатися з правозахисниками, аби обговорити подробиці смерті Шабрацького¹⁵⁷. Проте більшість із них підтверджують, що цей підрозділ «Айдару» порушує права цивільного населення, називаючи ці порушення однією з причин, чому вони вирішили перейти до іншого батальйону. Зараз справу Шабрацького розслідують місцеві правоохоронні органи Лисичанська, хоча вона мала би розслідуватися військовою прокуратурою, зважаючи на те, що на місцевих представників міліції дуже легко вплинути. Усі листи від батьків Шабрацького щодо потреби перевести справу з місцевого рівня на вищий було проігноровано. Відсутність волі з боку місцевих правоохоронних органів Лисичанська щодо розслідування певних справ є очевидною ще й завдяки тому, що вони, судячи з усього, намагаються приховати той факт, що під час окупації Лисичанська місцевий склозавод (який, за повідомленнями журналістів, на 65% належить особі, що займає посаду члена українського парламенту, С. Дунаєву) був перетворений на базу одного з найбільших угруповань бойовиків під керівництвом Олексія Мозгового. Тут зберігалося багато військової техніки, зброї, сюди ж для побиття і катувань привозили полонених¹⁵⁸. В офіційній відповіді на запити ЦГС Міністерство внутрішніх справ стверджує, що жодної інформації про таке захоплення склозаводу в Лисичанську до них не надходило. І це попри те, що ця будівля була на той час найбільшою військовою базою в місті та найбільшим місцем утримання цивільних полонених.

Правозахисний адвокат Євгенія Закревська також повідомила ЦГС про справу, що стосується батальйону «Київ-2».

Володимира Наздрічкіна (1965р.н.) було заарештовано бійцями батальйону «Київ-2» на блокпості у Волновасі (Донецька область) у листопаді 2013 року. За наявною інформацією, його обікрали, катували і вбили на блокпості встановлені особи: Ярослав Коваленко, Богдан Войцехівський (командир батальйону) та В'ячеслав Кряж. Автомобіль жертви підірвали, щоб приховати сліди злочину.

За словами Дмитра Цветкова¹⁵⁹, колишнього добровольця батальйону «Київ-2», бійці батальйону були причетні принаймні до трьох таких злочинів. Серед них, імовірно, може бути вбивство двох солдатів 72-ї бригади (Віктор Петренко, 1974р.н., викрадений 22 листопада 2014р., та Сергій Костаков, 1972р.н., знайдений мертвим у липні 2015р.) та викрадення у листопаді 2014 року двох цивільних волонтерів, Галини Обруч (1952р.н.) та Анатолія Обруча (1950р.н.).

155. Інтерв'ю з ЦГС у червні 2015 р. у Привіллі (Луганська область).

156. Інтерв'ю з ЦГС у серпні 2015 р. в Києві.

157. Спілкувалися з ЦГС по телефону у серпні 2015р.

158. Більше можна знайти у звіті ЦГС «The “Chemical Triangle” of the Region of Luhansk during the occupation: hostages, tortures and extrajudicial executions». – Режим доступу: http://ccl.org.ua/wp-content/uploads/2013/07/7_zvitfinal-all-engl.pdf.

159. Режим доступу: <https://www.youtube.com/watch?v=x4kCIZYN850>

Г. НЕДОСТАТНІЙ РІВЕНЬ РОЗСЛІДУВАННЯ НА ТЕРИТОРІЯХ ПІД КОНТРОЛЕМ УРЯДУ

Розслідування порушень прав людини на Донбасі на територіях, що знаходяться під контролем українського уряду, складно назвати прозорими, незалежно від того, скоїли ці порушення представники української сторони чи проросійської. Навіть у Слов'янську, що є найвідомішим місцем (хоч і не єдиним) незаконного позбавлення волі, справи не зосереджені в руках однієї слідчої групи¹⁶⁰, що шкодить ефективності розслідування.

Іншим прикладом є Лисичанськ: є підстави стверджувати, що незадовільні результати розслідувань діяльності місцевих збройних угруповань «ЛНР» пов'язані із впливом, який ці групи досі зберігають у регіоні. Наприклад, відповіді Міністерства внутрішніх справ та Служби безпеки України на запити ЦГС щодо розслідування за фактом використання лисичанського склозаводу у якості місця незаконного позбавлення волі, свідчать про те, що правоохоронці ще навіть не оглянули саме місце. Ці працівники правоохоронних органів пояснили це, посилаючись на відсутність заяв з боку жертв викрадень. Проте Антоніда Мельникова (на яку є посилання у частині II.A.4 цього звіту) заперечує це, стверджуючи, що місцева поліція зареєструвала її свідчення, правда тільки через півтора роки після її звільнення з полону і після громадського тиску на правоохоронні органи з вимогою розслідування таких справ.

¹⁶⁰. Режим доступу: <https://www.youtube.com/watch?v=AJ9ykBicqJs>

ВИСНОВКИ: ТЕРМІНОВА НЕОБХІДНІСТЬ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗАХИСТУ ЦИВІЛЬНОГО НАСЕЛЕННЯ ТА ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ПРАВОПОРУШЕННЯ

Цивільне населення на Донбасі знаходиться під перехресним вогнем і, водночас, є об'єктом переслідування з боку учасників бойових дій. Війна спричинила у Східній Україні гуманітарну кризу, в якій цивільне населення страждає від грубих порушень прав людини та норм міжнародного гуманітарного права з боку всіх сторін конфлікту.

На територіях, контрольованих т.зв. ДНР та ЛНР такі злочини як довільне затримання та захоплення в заручники, відбуваються часто. Цивільне населення постійно знаходиться в небезпеці потрапити під арешт чи в полон до збройних угруповань, що контролюють ці території. У більшості випадків довільне затримання цивільних осіб відбувається з політичних або дисциплінарних причин. У свою чергу, мотивом для захоплення в заручники є отримання прибутку, і об'єктами таких злочинів стають зокрема заможні особи. Під арештом ці люди систематично зазнають катувань і жорстокого поводження. Свідчення та документальні докази демонструють жахливі методи катувань, до яких вдаються збройні формування, включаючи застосування ножів, електричного струму, побиття, психологічних знущань через інсценування страти, сексуальне насильство тощо. Після звільнення цивільних осіб із довільного ув'язнення дехто з них дає свідчення про те, через що їм довелося пройти, але багато хто досі залишається серед зниклих безвісти. Окрім того, на цих територіях знаходять мертві тіла, і цей факт доводить, що деяких довільно затриманих осіб зрештою страчують.

Попри хаотичність та численність задіяних учасників, наші дані вказують на те, що збройні угруповання займаються систематичним переслідуванням окремих категорій осіб, а саме: громадян із проукраїнськими поглядами, волонтерів та журналістів, меншин, представників релігійних спільнот та державних службовців. Систематичне переслідування цих цивільних осіб відбувалося від початку конфлікту. Під час утримання під вартою катування застосовуються систематично, організовано та заплановано.

Докази, зібрані ЦГС спільно з партнерами, вказують на високий рівень контролю та відповідальності з боку Росії за збройні дії на Донбасі. Добірка справ демонструє безпосередню участь у цих діях російських військових, що підкріплюється свідченнями в'язнів, які контактували з російськими офіцерами. Це твердження також підтверджується фактом існування українських військовополонених, яких було перевезено до Росії для подальших допитів представниками російської регулярної армії.

Аналогічні злочини, хоча й у інших масштабах, відбуваються і на територіях, контрольованих Україною. Тут цивільним також загрожує незаконне затримання українськими силовиками чи добровольчими батальйонами. Деякі з цих батальйонів несуть безпосередню відповідальність за вчинення тяжких злочинів проти цивільних осіб, включаючи катування та позасудові страти.

З особливою тривогою необхідно підкреслити очевидну нездатність української влади провести розслідування та запобігти вчиненню тяжких злочинів, скоєних власними збройними силами чи добровольцями, що діють на її боці. Те саме стосується і нездатності належним чином розслідувати порушення, скоєні представниками так званих ДНР та ЛНР на територіях, що були повернуті

під контроль уряду. Така безкарність тільки заохочує до скоєння злочинів у подальшому.

Усі злочини, задокументовані у цьому звіті, становлять собою серйозні порушення законодавства у сфері прав людини та тяжкі порушення міжнародного гуманітарного права. Необхідно пам'ятати, що Україна, як і Росія, має зобов'язання згідно з міжнародним правом¹⁶¹.

Україна є державою-членом Женевських конвенцій 1949 року¹⁶² та обох Додаткових протоколів¹⁶³, а також III Додаткового протоколу 2005 року¹⁶⁴. Росія також є державою-членом Женевських конвенцій 1949 року та Додаткових протоколів 1977 року. Ці конвенції та протоколи становлять собою основу для захисту, що надається жертвам збройних конфліктів міжнародним гуманітарним правом. Вони спрямовані на забезпечення того, щоб особи, які не беруть участі у військових діях, були захищені від переслідувань, вбивств, затримань, жорстокого поводження тощо.

Україна та Росія також є державами-членами кількох угод, що стосуються застосування зброї під час збройного конфлікту, а саме Конвенції про заборону застосування конкретних видів звичайної зброї¹⁶⁵ та п'яти протоколів до неї¹⁶⁶, а також Конвенції про заборону хімічної зброї¹⁶⁷.

Крім того, Україна відповідальна за забезпечення захисту прав людини на своїй території. У зв'язку з цим Україна ратифікувала низку конвенцій¹⁶⁸, у тому числі, Конвенцію проти катувань та Міжнародний пакт про громадянські та політичні права.

Згідно з нормами міжнародного гуманітарного права та міжнародного права у галузі прав людини, порушення України та Росії можуть бути кваліфіковані як «міжнародні злочини», а особливо – воєнні злочини і/або злочини проти людяності, визначені Римським статутом¹⁶⁹.

Злочини проти людяності – це злочини, що є складовою широкомасштабного чи систематичного нападу, спрямованого проти цивільного населення. Під час конфлікту у Східній Україні ЦГС та його партнери задокументували такі злочини, як вбивство, ув'язнення, катування, насильницьке зникнення та переслідування з

161. На додаток до зобов'язань, що випливають із угод, ратифікованих Україною і Росією, збройний конфлікт у Східній Україні, будь-то міжнародного чи місцевого рівня, також регулюється нормами звичаєвого міжнародного гуманітарного права.

162. Конвенція (I) про поліпшення долі поранених та хворих в регулярних арміях; Конвенція (II) про поліпшення долі поранених, хворих і осіб, які зазнали корабельної аварії, із складу збройних сил на морі; Конвенція (III) про поводження з військовополоненими; Конвенція (IV) про захист цивільного населення під час війни; усі прийняті в Женеві 12 серпня 1949 року.

163. Додатковий протокол до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів (Протокол I); Додатковий протокол до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, що стосується захисту жертв збройних конфліктів неміжнародного характеру (Протокол II); обидва прийняті в Женеві 8 червня 1977 року.

164. Додатковий протокол до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, що стосується прийняття додаткової відмітної емблеми (Протокол III), прийнятий у Женеві 8 грудня 2005 року.

165. Конвенція про заборону або обмеження застосування конкретних видів звичайної зброї, які можуть вважатися такими, що завдають надмірних ушкоджень або мають невибіркову дію від 10 жовтня 1980 року.

166. Протокол про невиявлені осколки (Протокол I) від 10 жовтня 1980 року; Протокол про заборону або обмеження застосування мін, мін-пасток та інших пристроїв (Протокол II) від 10 жовтня 1980 року; Протокол про заборону або обмеження застосування запалювальної зброї (Протокол III) від 10 жовтня 1980 року; Протокол про засліплюючу лазерну зброю (Протокол IV) від 13 жовтня 1995 року; Протокол про вибухонебезпечні предмети - наслідки війни (Протокол V) від 28 листопада 2003 року.

167. Конвенція про заборону розробки, виробництва, накопичення, застосування хімічної зброї та про її знищення від 13 січня 1993 року.

168. Україною ратифіковані такі документи: Міжнародний пакт про громадянські та політичні права 1976 року; Міжнародна конвенція про ліквідацію всіх форм расової дискримінації 1969 року; Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права 1976 року; Конвенція про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок 1981 року; Конвенція проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання 1987 року; Конвенція про права дитини 1990 року та Конвенція про права інвалідів 2008 року. Всі ці конвенції вже діяли в Україні на момент початку конфлікту наприкінці 2013 року. Необхідно відмітити, що 14 серпня 2015 року Україна також приєдналася до Міжнародної конвенції про захист усіх осіб від насильницьких зникнень.

169. Злочини проти людяності визначено у статті 7 Римського статуту, а воєнні злочини – у статті 8 Римського статуту Міжнародного кримінального суду.

політичних мотивів. Згідно зі ст. 7 Римського статуту, всі вони можуть становити собою злочини проти людяності. Зокрема, попередні докази у випадках за участю збройних угруповань так званих ДНР та ЛНР дозволяють припускати, що ці злочини можуть утворювати частину плану чи політики цілеспрямованих атак на цивільне населення, що відповідає визначенню злочинів проти людяності.

Воєнні злочини – це порушення норм міжнародного гуманітарного права, здійснені під час збройного конфлікту міжнародного чи не міжнародного характеру. Як воєнні злочини можуть бути кваліфіковані в тому числі окремі індивідуальні випадки, проте особливий інтерес для Міжнародного кримінального суду становлять злочини, що були складовою частиною певного плану/політичного курсу чи у випадку широкомасштабного скоєння таких злочинів.

Відповідно до ст. 8 Римського статуту, випадки вбивств, катувань чи нелюдського поводження, умисного заподіяння сильних страждань чи серйозних тілесних ушкоджень, довільних арештів та утримання під вартою, захоплення в полон, що відбулися у Східній Україні, можуть підпадати під визначення воєнних злочинів. ЦГС та інші спостерігачі задокументували докази, що вказують на такі злочини, з обох боків. Необхідним є подальше розслідування.

Вкрай важливо забезпечити, щоб ці злочини не залишилися безкарними. Згідно з міжнародними зобов'язаннями, Україна несе відповідальність за розслідування, кримінальне переслідування та покарання осіб, винних у таких міжнародних злочинах, а також за забезпечення відшкодування жертвам цих злочинів. На розгляд судів внутрішньодержавної юрисдикції вже було подано декілька справ за фактами злочинів, скоєних проукраїнськими добровольцями. Проте національні судові установи, схоже, наразі не здійснюють розслідування у провадженнях за фактами злочинів, скоєних силами так званих ЛНР та ДНР. Чи було розпочато будь-якого роду розслідування за фактами злочинів, скоєних українськими військовими, визначити вкрай складно.

Розслідування та кримінальне переслідування тих, хто несе найбільшу відповідальність за ці злочини на міжнародному рівні, має проводити Міжнародний кримінальний суд (МКС), юрисдикція якого тепер розповсюджується на територію України з моменту початку конфлікту.

8 вересня 2015 року український уряд подав заяву відповідно до статті 12(3) Статуту МКС про визнання юрисдикції цього суду над інкримінованими злочинами, скоєними на території України починаючи з 20 лютого 2014 року¹⁷⁰.

Це була друга заява, подана Україною відповідно до статті 12 (3). 17 квітня 2014 року Україна визнала юрисдикцію МКС над інкримінованими злочинами, скоєними на її території з листопада 2013 року до лютого 2014 року. 2 січня 2015 року після подання цієї заяви коаліція громадських організацій та ініціатив по боротьбі з безкарністю за злочини проти людяності – група у складі 13 організацій та ініціатив, включаючи ЦГС – за підтримки FIDH направила подання на розгляд Офісу Прокурора Міжнародного кримінального суду¹⁷¹.

ЦГС та FIDH також закликали кілька місій МКС, що перебували в Україні, до розширення юрисдикції МКС, підкреслюючи серйозність злочинів, скоєних на сході України після подій Майдану та залишених без уваги після етапу попереднього вивчення ситуації Міжнародним кримінальним судом. Ця друга заява, подана відповідно до статті 12(3), розширює юрисдикцію МКС на всі злочини, скоєні після 20 лютого 2014 року на всій території України¹⁷².

170. "FIDH and the CCL welcome Ukraine's extension of ICC jurisdiction". – 9 вересня 2015р. – Режим доступу: <https://www.fidh.org/International-Federation-for-Human-Rights/eastern-europe-central-asia/ukraine/fidh-and-ccl-welcome-ukrainian-extension-of-icc-jurisdiction>

171. "Ukraine: Human rights group calls on the ICC to open an investigation on Euromaidan Case". – 6 січня 2015 року. – Режим доступу: <https://www.fidh.org/International-Federation-for-Human-Rights/eastern-europe-central-asia/ukraine/16736-ukraine-human-rights-groups-calls-on-the-icc-to-open-an-investigation-on>

172. З текстом заяви можна ознайомитися за посиланням: http://www.icc-cpi.int/en_menus/icc/structure%20of%20the%20court/office%20of%20the%20prosecutor/comm%20and%20ref/pe-onqoinq/ukraine/Pages/ukraine.aspx

Прокурор МКС тепер зможе визначити, чи «існують належні підстави вважати», що починаючи з листопада 2013 року в Україні було скоєно злочини, що підпадають під юрисдикцію МКС, такі як воєнні злочини та/або злочини проти людяності, а також чи просити відкриття розслідування з цього приводу.

МКС може проводити розслідування та здійснювати переслідування в судовому порядку будь-якої особи, якій інкримінується відповідальність за скоєння міжнародних злочинів в Україні від початку конфлікту. Жоден статус чи громадянство не може бути перешкодою для дій МКС проти імовірних винуватців у таких злочинах, незалежно від того, військові це чи добровольці, представники української сторони чи сторони так званих ЛНР і ДНР, особи з українським чи російським громадянством.

FIDH та ЦГС продовжуватимуть робити внесок у роботу Офісу Прокурора МКС з попереднього вивчення ситуації в Україні, а також виступати на підтримку ратифікації Україною Статуту МКС.

РЕКОМЕНДАЦІЇ

Українська державна влада повинна:

- Забезпечити умови для справедливого, прозорого та повного розслідування усіх злочинів, скоєних у Східній Україні обома сторонами. Україна повинна передати усі справи, що стосуються порушень прав людини та норм гуманітарного права у Східній Україні, новоствореному органу Генеральної прокуратури – Управлінню з розслідування злочинів проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку. Це управління повинне вести тісну співпрацю зі Службою безпеки України (СБУ), Міністерством внутрішніх справ та Міністерством оборони – співпрацю, що має бути закріплена законом і яка має, де це можливо, залучати міжнародних експертів. Україна також має створити спеціальну тимчасову парламентську комісію, яка офіційно буде відповідати за забезпечення прогресу у розслідуванні серйозних порушень прав людини та тяжких воєнних злочинів і злочинів проти людяності.
- Повною мірою співпрацювати з Міжнародним кримінальним судом у ході попереднього вивчення ситуації, що проводиться відповідно до юрисдикції, наданої після подання Україною заяви згідно зі статтею 12(3) Римського статуту. Україна повинна ратифікувати Римський статут та прийняти необхідні закони, щоб повною мірою запровадити його положення у національне законодавство для розслідування та кримінального переслідування міжнародних злочинів на державному рівні.
- Прийняти усіх добровольців зі збройних формувань до лав української армії та забезпечити знання та повагу до міжнародного та державного права шляхом спеціальної підготовки та інших програм.
- Забезпечити усім українським учасникам бойових дій докладну та обов'язкову підготовку щодо правових рамок ведення воєнних дій під час збройного конфлікту, а також щодо прав та обов'язків учасників бойових дій, зокрема тих, що стосуються полонених та цивільних осіб.
- Звернути особливу увагу на встановлення місцезнаходження і долі зниклих осіб. Зокрема, заохочувати родичів зниклих осіб робити тести ДНК, щоб полегшити процес розпізнання трупів. Для покращення розслідування у справах зниклих безвісти уряд має створити спільний центр для розслідування таких справ, відкривши гарячу лінію та регіональні інфраструктурні об'єкти на підконтрольних уряду територіях. Цю діяльність необхідно координувати з різноманітними волонтерськими та правозахисними організаціями, що мають власні дані щодо зниклих безвісти осіб.
- Запросити тримачів мандатів спеціальних процедур ООН для проведення моніторингу за ситуацією у Східній Україні, а також на територіях поза межами діючого державного контролю України.
- Зокрема, прийняти візит Спеціального доповідача ООН з питань катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поведінки і покарання відповідно до постійного запрошення усім спеціальним процедурам, оголошеного 23 червня 2006 року.
- Залучаючи усі ресурси з розслідування та документування, швидко і предметно реагувати на окремі повідомлення від установ спеціальних процедур ООН щодо порушень прав людини на Донбасі, включаючи термінові звернення та листи з заявами, беручи до уваги терміновість комунікації.
- Виконувати рекомендації, сформульовані Верховним комісаром ООН та його представництвом, яке підтримує свою присутність в Україні та регулярно звітує перед Радою ООН з прав людини, щодо реагування на значні порушення прав людини та злочини, скоєні усіма сторонами конфлікту.

- Зобов'язатися підготувати та вчасно подати свою початкову доповідь на розгляд Комітету з насильницьких зникнень, а також дотримуватися термінів подання періодичних доповідей іншим органам ООН з моніторингу за виконанням угод.
- Надати інформацію про заходи, вжиті для виконання рекомендацій, що містяться у заключних зауваженнях Комітету проти катувань, у звіт про вжиті заходи, що має бути поданий 28 листопада 2015 року.
- Надати різного роду допомогу (правову, психологічну, фінансову тощо) особам, що стали жертвами порушень прав людини, а особливо тим, кого було звільнено з полону, та родичам тих, хто знаходиться у списках зниклих безвісти осіб.

«Влада» так званих ЛНР та ДНР, а також усі угруповання, що беруть участь у бойових діях на їхньому боці чи контролюють їхні території, повинні:

- Визнати, що міжнародне гуманітарне право та зобов'язання у галузі прав людини розповсюджуються на усі сторони збройного конфлікту.
- Негайно припинити будь-які умисні дії, спрямовані проти цивільних осіб.
- Негайно припинити усі катування, жорстоке поводження, викрадення, довільні затримання, довільні страти, а також захоплення власності та інші форми залякування та зловживання владою на підконтрольних їм територіях.
- Надати безперешкодний та безпечний доступ для гуманітарної допомоги, спостерігачів, неурядових організацій та журналістів.

Міжнародна спільнота повинна:

- Рішуче засудити застосування насильства проти цивільних обома сторонами конфлікту. Вжити усіх доступних дипломатичних та політичних заходів, щоб забезпечити найповніше виконання Мінських угод, що стосуються ситуації у Східній Україні, а також покласти край окупації Криму Російською Федерацією.
- Застосувати усі можливі дипломатичні та економічні методи впливу на Російську Федерацію, щоб зупинити як «неоголошену війну» на Донбасі, так і російську ідеологічну, політичну та військову підтримку організованих збройних угруповань «ЛНР»/«ДНР».
- Публічно засудити кримінальну практику захоплення в заручники, викрадення та довільного затримання цивільних осіб, катування, жорстокого та нелюдського поводження з затриманими і військовополоненими, а також рішуче вимагати обміну «всіх на всіх».
- Закликати до повного та неупередженого розслідування та кримінального переслідування усіх порушень прав людини обома сторонами. Висловити підтримку мандатові Міжнародного кримінального суду (МКС) та закликати усіх акторів, особливо Україну та Росію, повною мірою співпрацювати з МКС у ході попереднього вивчення ситуації.
- Підтримати делегацію Спеціальних доповідачів ООН (з різними темами та регіональними мандатами), направлену для спостереження за випадками жорстокого поводження, катувань, викрадень, вбивств та використання рабської праці у Донецькій та Луганській областях, включно з територіями поза контролем України.
- Підтримати ідею направити в Донецьку та Луганську області, включно з територіями поза контролем України, делегацію Європейського комітету Ради Європи з питань запобігання катуванням.

- Під час спілкування з українським урядом наполягати на передачі усіх справ, потенційно пов'язаних із військовими (зокрема, справи Шабрацького, Наздричкіна, Петренка, Костакова) від місцевих правоохоронних органів до центральної військової прокуратури або військової поліції. Ці органи повинні провести прозоре та всебічне розслідування цих справ.
- Моніторити особливо делікатні справи за участю підозрюваних з числа українських військових.
- Домагатися від Російської Федерації всебічного та прозорого розслідування справ за участю громадян Росії, причетних до найсерйозніших насильницьких дій на Донбасі, а саме Ігоря Стрелкова (Гірка), Ігоря Безлера, Євгена Жиліна, Андрія Пургіна та інших, хто, згідно з поточною інформацією, проживає в Росії і знаходиться в межах досяжності російської системи правосуддя.
- Рада ООН з прав людини повинна попросити представництво Верховного комісара ООН з прав людини в Україні продовжити регулярно звітувати перед Радою щодо ситуації в галузі прав людини у країні і на основі отриманих даних формулювати рекомендації щодо покращення ситуації, забезпечуючи відшкодування жертвам та відповідальність за порушення та злочини, скоєні усіма сторонами конфлікту.

Зокрема, Європейський Союз повинен:

- Підтримати судову реформу в Україні та забезпечити, щоб країна, згідно з міжнародним правом, взяла на себе відповідальність за розслідування, кримінальне переслідування та покарання осіб, відповідальних за скоєння міжнародних злочинів, а також за забезпечення відшкодування жертвам цих злочинів.
- У контексті підтримки системи правосуддя застосувати програмні показники у низці справ, що розглядаються та переслідуються в судовому порядку в рамках українського національного судочинства та стосуються злочинів, скоєних як проукраїнськими добровольцями, так і силами т.зв. ЛНР/ДНР.
- У контексті підтримки системи правосуддя запропонувати допомогу жертвам та неурядовим організаціям у отриманні відшкодування через українську систему правосуддя.
- Забезпечити, щоб майбутній закон про Генеральну прокуратуру, який ЄС прагне підтримати, надавав повну юрисдикцію над усією територією України та гарантував належні ресурси для розгляду справ, що стосуються жертв т.зв. ЛНР/ДНР.
- Підтримати цю технічну та фінансову допомогу сильними політичними заявами про ключову роль українського судочинства у забезпеченні відповідальності за злочини, скоєні на сході країни.
- Забезпечити, щоб країни-члени ЄС, що відіграють ключову роль у дипломатичних переговорах щодо врегулювання конфлікту, визначили боротьбу з безкарністю пріоритетним завданням (в тому числі шляхом розслідування у рамках національного судочинства та співпраці з МКС) та рішуче виступили проти введення чи реалізації амністій за серйозні порушення прав людини та гуманітарного права.
- Забезпечити, щоб Місія ЄС з реформ сектору цивільної безпеки України (EUAM Україна) ефективно зміцнювала потенціал правоохоронних органів у галузі прав людини та міжнародного права, а також забезпечувала запровадження каналів для ефективного зв'язку з громадянським суспільством та жертвами.
- Публічно засудити погрози та напади на представників громадянського суспільства, правозахисників та журналістів, а також усі порушення прав людини та міжнародного гуманітарного права.

- Підтримати діяльність громадянського суспільства Східної України стосовно моніторингу порушень прав людини.

Російська державна влада повинна:

- Негайно припинити надання фінансової, політичної, технічної та військової підтримки збройним угрупованням так званих ЛНР/ДНР та вивести свої регулярні війська та військову техніку з України.
- Припинити грубі порушення та незаконний перетин українського державного кордону транспортом, технікою та людьми.
- Провести ефективні розслідування щодо громадян Росії, звинувачених у викраденнях, зникненнях, побитті, катуваннях, вбивствах та умисному переслідуванні мирних жителів з проукраїнськими поглядами, громадських активістів, журналістів тощо.
- Співпрацювати з Прокурором Міжнародного кримінального суду у ході попереднього вивчення ситуації в Україні та ратифікувати Статут МКС.
- Сприяти негайному звільненню силами т.зв. ЛНР/ДНР усіх цивільних заручників, затриманих на Донбасі.
- Публічно засудити організовану систему масових викрадень та катувань цивільних осіб, створену збройними угрупованнями так званих ЛНР/ДНР, щоб встановити контроль над регіоном, а також застосування катувань та нелюдського поводження з військовополоненими.
- Припинити підбурювання до етнічної ненависті між російським та українським народами, а також використання слів ненависті до українського народу в офіційних заявах високопосадовців Російської Федерації. Крім того, припинити використання російських ЗМІ для загострення конфлікту.
- Негайно звільнити усіх громадян України, викрадених з території України та вивезених до Російської Федерації (чи незаконно арештованих у Російській Федерації) з політичних мотивів у 2014 році, включаючи як учасників бойових дій, так і цивільних осіб, а саме Надію Савченко, Олега Сенцова, Олександра Кольченка, Геннадія Афанасьєва, Олексія Чирнія, Миколу Карпюка, Станіслава Клича, Сергія Литвинова, Юрія Солошенка, Валентина Вигівського та Хайзер Джемілева.
- Подовжити дію постійного запрошення усім тримачам мандатів спеціальних процедур ООН.
- Де можливо, у якості третьої сторони, що може володіти відповідною інформацією, швидко та предметно відповідати на інформаційні запити тримачів мандатів спеціальних процедур, що проводять розслідування порушень прав людини на Донбасі та звітують про них.

Офіс Прокурора Міжнародного кримінального суду повинен:

- Ефективно провести попереднє вивчення злочинів, що знаходяться в юрисдикції суду та скоєних усіма учасниками конфлікту, та відкрити розслідування.
- Зокрема, провести попереднє вивчення нижченаведених злочинів, скоєних на території України (не вичерпний список):

Злочини проти людяності:

- вбивство
- ув'язнення
- катування
- переслідування ідентифікованої групи або спільноти за політичними,

- національними чи релігійними мотивами
- насильницьке зникнення осіб
- інші злочини, не задокументовані у цьому звіті, зокрема, зґвалтування чи будь-яка інша форма сексуального насильства

А також воєнні злочини:

- умисне вбивство
 - катування чи нелюдське поводження
 - умисне завдання сильних страждань чи серйозних тілесних ушкоджень
 - умисне позбавлення військовополоненого чи іншої особи, що знаходиться під захистом, права на справедливий та нормальний суд
 - захоплення заручників
 - напади на окремих цивільних осіб, які не беруть безпосередньої участі у воєнних діях
 - інші злочини, не задокументовані у цьому звіті, зокрема, зґвалтування чи будь-яка інша форма сексуального насильства, а також застосування зброї, забороненої нормами міжнародного права
- Активізувати свої зусилля по досягненню «позитивної взаємодоповнюваності» з українською судовою владою, щоб забезпечити міжнародні стандарти справедливого судочинства під час проведення розслідування та кримінального переслідування щодо осіб, причетних до скоєння тяжких злочинів, які становлять собою порушеннями норм міжнародного права.

V. Kovalenko

КОЛИ БОГ СТАЄ ЗБРОЄЮ

Переслідування за релігійними переконаннями в ході
воєнного конфлікту на сході України

ЗМІСТ

1. ВСТУП	142
2. ОСНОВНІ ПОЛОЖЕННЯ	143
3. РЕЛІГІЙНИЙ ЛАНДШАФТ УКРАЇНИ	143
4. ВІЙСЬКОВИЙ КОНФЛІКТ НА СХОДІ УКРАЇНИ	144
5. РЕЛІГІЙНИЙ ВИМІР КОНФЛІКТУ	145
6. ОЗБРОЄННІ РОСІЙСЬКІ РАДИКАЛИ ТА ПРАВОСЛАВНІ ДОГМАТИ	147
6.1 Всевелике військо Донське	148
6.2 Руська православна армія	148
6.3 Участь духовенства УПЦ МП у конфлікті	149
7. ПЕРЕСЛІДУВАННЯ ЗА РЕЛІГІЙНОЮ ОЗНАКОЮ ТА КОНФІСКАЦІЯ ЦЕРКОВНОГО МАЙНА ДЛЯ ВІЙСЬКОВИХ ЦІЛЕЙ	151
7.1 Міжцерковний молитовний марафон у Донецьку	151
7.2 Українські греко-католицька та римо-католицька церкви	153
7.3 Українська православна церква Київського патріархату	155
7.4 Протестантські та євангелічні церкви	155
8. ВИСНОВОК	160

1. ВСТУП

Центр Громадянських Свобод (ЦГС) був заснований в Києві 2007 року для просування цінностей прав людини, демократії і солідарності в Україні та Євразії. НДО розташована у Києві, Україна. Минулого року Центр Громадянських Свобод розпочав збір інформації про порушення прав людини під час подій Євромайдану та згодом у Криму та на Донбасі. ЦГС провадить цю роботу, направляючи мобільні групи в різні звільнені частини Донбасу, щоб зібрати та перевірити інформацію про порушення прав людини.

Міжнародне партнерство за права людини (МППЛ) – неприбуткова організація, розташована у Брюсселі. Заснована у квітні 2008, вона ставить собі за мету підтримати громадські організації у їхній діяльності з викорінення порушень прав людини та допомогти їм привернути увагу міжнародної спільноти до місцевих проблем та їхнього вирішення. На даний час команда МППЛ розслідує воєнні злочини та злочини проти людяності в Україні шляхом опитування жертв насилля, дослідження місць конфлікту та збору доказів. Ціль – зібрати достатньо вагомих підтверджень, щоб боротися проти безкарності порушників прав людини та допомогти постраждалим домогтися справедливого розгляду їхніх позовів в судових процесах на національному та міжнародному рівнях.

Разом робочі групи ЦГС та МППЛ зібрали численні свідчення, підтвердження та докази різних злочинів проти людяності та воєнних злочинів, які мали місце у східній Україні протягом 2014-2015 років. Викрадення, катування та інше жорстоке поводження, невибіркові обстріли та переслідування за висловлення своїх поглядів – усе це поміж тих злодіянь, які відбуваються сьогодні в зоні конфлікту. Аналіз цих злочинів показав системність та масштабність переслідувань за релігійні переконання. Крім того, ретельне дослідження ряду випадків свідчить про те, що релігія є одним з ключових мотивів та обґрунтувань злочинної діяльності зі сторони протизаконних збройних угруповань в так званих Донецькій та Луганській Народних Республіках.

Методологія, використана у підготовці цього дослідження включає: свідчення очевидців та постраждалих, інтерв'ю з духовенством і церковною владою регіону, інтерв'ю з експертами та спеціалістами у сфері релігії, теоретичні дослідження, аналіз наявних аудіо- та відеоматеріалів.

Цей звіт визначає основні злочини, скоєні на основі релігійної дискримінації, а також демонструє як протизаконні угруповання бойовиків використовують релігію в риториці переслідувань. Ми сподіваємось привернути увагу зацікавлених сторін міжнародної спільноти до цих тяжких злочинів з метою припинення подібної діяльності шляхом реалізації спільної стратегії.

2. ОСНОВНІ ПОЛОЖЕННЯ

Після окупації Криму російською армією в березні 2014 року проросійські військові угруповання захопили контроль над кількома містами в Донецькій і Луганській областях та проголосили ці території Донецькою Народною Республікою (ДНР) та Луганською Народною Республікою (ЛНР). У відповідь на ці дії українська влада оголосила про початок антитерористичної операції в регіоні. На звільнення територій було відправлено підрозділи Збройних Сил України та добровольчі батальйони. Проте за військової, фінансової та політичної підтримки від Росії проросійські військові угруповання утримують зайняті позиції й конфлікт залишається невирішеним.

До початку конфлікту, релігійна панорама України відрізнялась різноманітністю з відносно високим рівнем релігійності населення та свободою сповідувати будь-яку релігію. У травні 2014 року так звана ДНР проголосила православ'я Московського патріархату головною релігією регіону. Протизаконні озброєні угруповання під прапорами Російської православної армії та козацької армії, відкрито висловлюючи свою приналежність до православ'я, почали "хрестовий похід" по Донбасу. Стало відомо, що частина священників Української православної церкви Московського патріархату тим чи іншим чином підтримували ці протизаконні військові угруповання в їхній кампанії проти представників протестантських, євангельських і католицьких церков та православних вірян, які не визнають Московський патріархат.

3. РЕЛІГІЙНИЙ ЛАНДШАФТ УКРАЇНИ

Релігійний ландшафт України загалом характеризується різноманітністю та високим рівнем релігійної толерантності. За статистичними даними, з 45,5 мільйонів українців,¹ 67 % називають себе вірянами і майже три чверті говорять про необхідність поважати кожну релігію.² Для більшості, релігія є внутрішньою духовною потребою, тому скоріше оцінювалася як важлива складова традиційного й культурного контексту, ніж інституціолізована віра.

Станом на початок 2014 року, в Україні діяли 35 тисяч зареєстрованих релігійних організацій, а також 1653 незареєстровані організації.³

Міністерство культури України зазначає, що релігійна мережа в Україні представлена 55 деномінаціями.⁴ Безсумнівно, більшість з цих деномінацій належать до християнства. Згідно з останніми дослідженнями незалежного аналітичного центру Разумкова, 71 % вірян асоціює себе з православним християнством. За тими ж даними, чверть з тих, хто називає себе православними належать до Української православної церкви Київського патріархату (УПЦ КП) та Української православної церкви Московського патріархату (УПЦ МП); менше 1,5 % є парафіянами Української автокефальної православної церкви (УАПЦ), в той час як 41 % вважають себе "просто православними". Три православні церкви єдині доктринально. Різниця між ними полягає в їхніх політичних поглядах: УПЦ МП займає проросійську позицію, в той час

¹ Державна служба статистики України, 1 січня 2013

² Центр Разумкова, квітень 2013

³ Дані Державного департаменту у справах національностей та релігій, 2014
<http://risu.org.ua/ua/index/resources/statistics/ukr2014/55893/>

⁴ Звіт Міністерства культури України

<http://mincult.kmu.gov.ua/mincult/uk/publish/article/327651:jsessionid=C576ABCB3D48CB82182949A7237D6CDE>

як УПЦ КП та УАПЦ мають проукраїнські переконання.

Українська греко-католицька церква (УГКЦ) – найбільша неправославна спільнота, що оцінюється в 5,7 % вірян. Натомість Римо-католицька церква приваблює 1,4 % вірян.⁵

Незалежні дослідницькі агентства оцінюють мусульманське населення 500000, що переважно належить до великої етнічної групи кримських татар.⁶ За оцінками, в країні також мешкає 103600 євреїв, проте деякі місцеві лідери називають число 370000.⁷

Протестантська спільнота представлена широким колом релігійних організацій. Цей напрямок християнства активно розростається з огляду на інституціоналізацію його мережі: понад чверть усіх зареєстрованих релігійних організацій належать протестантам.⁸ Багато протестантських церков діють на сході України.

У конституційному та правовому контексті Україна проголошує себе світською державою. Свободу сповідувати будь-яку релігію або не сповідувати жодної та провадити релігійну діяльність гарантовано статтею 35 Конституції (від 28 червня 1996 року).⁹ Відсутність дискримінації за релігійними ознаками гарантовано статтею 24: "Не може бути привілеїв чи обмежень за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками". Закон України "Про свободу совісті та релігійні організації" було ухвалено 23 квітня 1991; він надав релігійним організаціям правовий статус з правом на придбання майна, участь в судових процесах та проведення богослужінь. У 2006 році цей закон пройшов детальний аналіз Консультативної ради ОБСЄ з питань свободи релігії або переконань, котрий визначив, що попри розпливчатість та неясність певних положень, проект закону відповідає вимогам міжнародних документів та найкращій практиці в сфері свободи релігії та віросповідання.¹⁰

4. ВІЙСЬКОВИЙ КОНФЛІКТ НА СХОДІ УКРАЇНИ

Після окупації Кримського півострова російськими військами у березні 2014, проросійські сепаратисти разом з великою кількістю озброєних російських громадян захопили контроль над більшою частиною Донецької та Луганської областей, проголосивши їх Донецькою Народною Республікою (ДНР) та Луганською Народною Республікою (ЛНР). Ще до початку ескалації конфлікту, російські медіа активно просували ідеї сепаратизму на південному сході України, апелюючи до заборони російської мови, культури та православ'я Московського патріархату, тим самим розпалювали громадське обурення в Росії та південному сході України, де проживає багато росіян.

У свою чергу, українська влада, місцеві медіа та переважна більшість їхніх західних

⁵ Центр Разумкова, квітень 2013

⁶ Український науковий журнал: <http://social-science.com.ua/article/84>

⁷ Україна 2013. Звіт Комісії США з міжнародної релігійної свободи: <http://www.state.gov/j/drl/rls/irf/2013/eur/222279.htm#>

⁸ У цьому дослідженні до протестантів віднесено: євангелістів, баптистів, п'ятидесятників, адвентистів сьомого дня, лютеранів, англіканів, кальвіністів, методистів, пресвітеріанів, свідків Єгови, та членів церкви Ісуса Христа святих останніх днів (мормонів)

⁹ Стаття 35 Конституції України від 28 червня 1996

¹⁰ Андрій Сороковський. Сучасна Україна на культурній мапі Європи. С. 76

колег пояснюють зріст насильства на Донбасі прямим військовим втручанням Росії. Вони наголошують, що від початку повстання на Донбасі, навесні 2014, воно було очолене озброєними російськими бойовиками та російськими військовими розвідниками. У процесі документування військових злочинів у регіоні, починаючи з жовтня 2014, робочі групи МППЛ та ЦГС зібрали численні свідчення на підтримку цих тверджень. Відеокадри, доступні в Інтернеті, також вказують на те, що російські громадяни беруть участь у бойових діях та в деяких випадках очолюють та координують їх.

5. РЕЛІГІЙНИЙ ВИМІР КОНФЛІКТУ

У березні 2014 року голови найбільших церков та релігійних організацій в Україні, за винятком Української православної церкви Московського патріархату підписали спільну заяву, що засуджувала звинувачення російських медійників: "В нашій державі немає утисків за ознакою мови, нації, віросповідання. Тому ми свідчимо – всі намагання російської пропаганди представити події в Україні як «фашистський переворот» і «перемогу екстремістів» абсолютно не відповідають дійсності".

Незабаром, після того як пропозиція Президента Росії Володимира Путіна щодо введення військ в Україну була ухвалена Верховною Думою Росії, Всеукраїнська рада церков і релігійних організацій (ВСЦіРО) також підписала офіційну заяву, у якій зазначалось, що "введення військових сил іншої держави на територію України є загрозою не тільки для нашої країни, але й для миру та спокою на Європейському континенті загалом". Рада також наголосила, що визнає владу України легітимною.¹¹

Всеукраїнська рада церков та релігійних організацій (ВСЦіРО) виступає зі спільною заявою щодо воєнного конфлікту на сході України, липень 2014

¹¹ Всеукраїнська рада церков і релігійних організацій: <http://vrciro.org.ua/ua/statements/380-council-of-churches-statement-on-decision-of-russian-military-invasion>

Українська православна церква Московського патріархату в цілому уникала зайняття будь-яких позицій, засуджуючи агресію обох сторін та закликаючи до миру.

16 травня 2014 представники так званої Донецької Народної Республіки ухвалили текст своєї власної "конституції". У статті 9 цього документа вказано, що "первісною та панівною вірою є Православна віра..., що сповідується Руською Православною Церквою (Московський Патріархат. Історичний досвід і роль Руської Православної Церкви (Московський Патріархат) визнаються та поважаються, в тому числі, як основоположні стовпи Руського Світу".¹²

Ідея "Руського Світу", якою Володимир Путін пояснює свої політичні дії щодо України, закликає до єднання людей на історичній території Давньої Русі та збереження єдиних цінностей – російської мови, релігії, духовності та способу життя. Ця концепція була проголошена Патріархом Російської православної церкви (РПЦ) Кирилом. При описі поняття Патріарх включив до нього країни колишнього радянського союзу – Україну, Білорусь та Молдову. На відкритті третьої щорічної Асамблеї фонду "Руський Світ" в листопаді 2009 року він зазначив: "... необхідно чітко розуміти, що таке собою сьогодні Руський Світ. Мені здається, якщо ми будемо вважати його єдиним центром тільки Російську Федерацію в сучасних кордонах, то тим самим ми погіршимо проти історичної правди і штучно відсічемо від себе багато мільйонів людей, які усвідомлюють свою відповідальність за долю Руського Світу і вважають його створення головною справою свого життя. Ядром Руського Світу сьогодні є Росія, Україна, Білорусь..."¹³

У серпні 2014 року, патріарх Кирило написав відкритого листа до Найсвятішого Патріарха Варфоломія I, головного очільника світового православ'я, в якому він назвав війну на Донбасі релігійною війною.

У своєму зверненні Московський патріарх звинуватив представників Української греко-католицької церкви та протестантських лідерів у проповіді ненависті до православної церкви, закликав до захоплення православних святинь та викорінення православ'я, починаючи з осені 2013 року. Він також звинуватив уніатів та схизматиків (УГКЦ та протестантів) у прямій агресії відносно духовенства канонічної Української православної церкви в ході бойових дій на сході країни.

Цей лист було оприлюднено Відділом зовнішніх церковних зв'язків РПЦ та поширено популярним російським порталом "Православ'я та світ", проте незабаром лист зник з офіційного веб-сайту.¹⁴

Голови УГКЦ та УПЦ КП засудили звинувачення Московського патріарха як безпідставні та позбавлені жодних істотних доказів. Очільник УПЦ КП також спростував твердження про релігійний характер війни на Донбасі, назвавши її війною між Росією та Україною, що має завойовницький характер.¹⁵

¹² Інформаційний портал ДНР: <http://dnrespublika.info/o-pecnyблике/konstituciya-doneckoj-narodnoj-respubliki/>

¹³ Офіційний веб-сайт Московського патріархату: <http://www.patriarchia.ru/db/text/928446.html>

¹⁴ Pravmir.ru, скріншот доступний:

http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache%3Ar_hsGnjb8FwJ%3Awww.pravmir.ru%2Fpatriarh-kirill-obratilsya-k-predstoyatelyam-pravoslavnyih-tserkvey-s-prosboy-vozyvisit-golos-v-zashhitu-pravoslavnyih-na-vostoke-ukrainyi%2F+&cd=1&hl=ru&ct=clnk&gl=ru

¹⁵ Портал "Релігія в Україні": http://www.religion.in.ua/news/ukrainian_news/26750-ugkc-i-upc-kp-nazvali-nepravdoj-zavavlenie-patriarxa-kirilla-o-situacii-na-Donbase.html

Після відносного затишшя улітку 2014 року, 17 лютого 2015 року на засіданні Вищої церковної ради РПЦ патріарх Кирило заявив, що військовий конфлікт в Україні є громадянською війною.¹⁶ Патріарх підтвердив, що від початку бойових дій РПЦ не займала жодної зі сторін та цілковито підтримує усі миротворчі ініціативи.

Таким чином, більшість українських деномінацій висловились на підтримку конституційної єдності України. УПЦ Московського патріархату з цілком зрозумілих причин залишається нейтральною у світлі нібито позапартійної позиції головної Російської православної церкви.

6. ОЗБРОЄННІ РОСІЙСЬКІ РАДИКАЛИ ТА ПРАВОСЛАВНІ ДОГМАТИ

Попри те, що Російська православна церква, як і Кремль, офіційно спростовують будь-яку роль у розпалі та посиленні сум'яття в Україні, є чимало доказів тісних взаємозв'язків між Московським патріархатом та проросійськими бойовиками від часу, коли останні захопили контроль над українськими територіями навесні 2014 року.

Серед протизаконних збройних угруповань на територіях самопроголошених ДНР та ЛНР два казачих батальйони асоціюють себе з православ'ям. Вони змагаються під релігійними прапорами та, називаючи себе захисниками Руського Світу, тероризують релігійні громади, конфісковують церковне майно, ув'язнюють та вбивають священство. Відкриті джерела та свідчення очевидців підтверджують, що ці озброєнні угруповання мають місцеву підтримку від священства УПЦ МП та РПЦ.

У цілому казаки діють як етнокультурна організація. У складі Російської православної церкви діє особливий Синодальний комітет зі взаємодії з казачеством,¹⁷ також діє Рада у справах казачства при Президенті Російської Федерації.¹⁸ Організація стверджує, що захищає православ'я та цінності Руського Світу, водночас їхні висловлювання мають яскраво виражені відтінки ксенофобії та насильства. Наприклад, Битва Гномів, військовий табір, де молодих казаків навчали користуватися зброєю, було засновано в Криму 2010 року під патронатом Синодального комітету РПЦ.

Казаки також утворюють мережу озброєних угруповань уздовж південно-східного кордону Росії та східної України. Протягом кількох десятиліть вони були задіяні у воєнних конфліктах на пострадянському просторі Придністров'я, Абхазії та Сербії. Микола Митрохін, один з провідних дослідників радикальних тематик у Російській Федерації визначає їх правими екстремістами-вихідцями зі "слов'янських" воєн першої половини 90-х та учасників державного перевороту в Москві в жовтні 1993 року, а також їхніх послідовників. Найбільш відомі дії пізніших груп – мінометні обстріли посольства США в Москві у 1995 та 1999 роках, замах на Анатолія Чубайса, колишнього начальника штабу Президента Російської Федерації, а згодом президента Електроенергетичної ради СНД, та вибух у поїзді Грозний-Москва у 2005 році.¹⁹

Безпосередня участь казачих угруповань у військовому конфлікті на сході України загальновідома та розрекламована від початку конфлікту в квітні 2014 року. Одна з

¹⁶ <http://www.patriarchia.ru/db/text/3996574.html>

¹⁷ <http://www.skvk.org>

¹⁸ <http://www.skvk.org/o-sovete>

¹⁹ http://eng.globalaffairs.ru/number/n_7324

найвідоміших медіа-фігур – Казак Бабай, справжнє ім'я якого Олександр Можаяєв. Він прибув на Донбас з Кубані, регіону Росії, розташованого близько до кордону з Україною та називає себе "відомим захисником російськомовного населення Донбасу та Криму".²⁰

6.1 Всевелике військо Донське

Всевелике військо Донське – батальйон у східній Україні, створений з казачих формувань Ростова-на-Дону Російської Федерації. У своєму зверненні та наказі до казачої спільноти отаман батальйону Микола Козіцин назвав озброєний конфлікт "окупацією України поляками, румунами та угорцями, які експлуатують українські ресурси та прагнуть винищити місцеве слов'янське населення".²¹ Веб-сайт організації заохочує інших казаків вступати до лав війська, щоб "встати за наших кровних братів" та наголошує, що його головна мета – відстоювати християнські звичаї. Також він запевняє в цілковитій підтримці Російської православної церкви (хоча про взаємоповагу до інших релігій також зазначається).²² Наталія Гончарова, яку в травні 2014 року підозрювали у встановленні контактів з протизаконними військовими угрупованнями, з надією знайти її викраденого чоловіка, повідомила, що на прапорі батальйону, встановленому на вході в прокуратуру Лисичанська, зображено культовий лик Христа. Свідoctва постраждалих, яких було взято в заручники та катовано групою

Микола Козіцин, отаман Всевеликого війська Донського (ліворуч). Шеврони Руської православної армії (праворуч)

Козіцина та групами, очолюваними його колегою, ватажком Павлом Дрьомовим, стверджують, що ці протизаконні військові угруповання наразі є одними з найжорстокіших серед діючих у східному регіоні України.

6.2 Руська православна армія

Руська православна армія, одне з найактивніших протизаконних військових угруповань, також пропагує православні ідеї. Їхнім девізом є "воїни за віру, браття Великої Росії, ми воз'єднаємо весь південний схід", а їхній прапор містить зображення християнського хреста.²³ Це протизаконне військове угруповання було сформоване в лютому 2014 та очолене колишнім російським офіцером Ігорем Гіркиним (Стрелковим).

²⁰ <https://www.youtube.com/user/KazakBabaj/videos>

²¹ <http://vvd2003.narod.ru>

²² <http://vvd2003.narod.ru>

²³ https://vk.com/rus_n_army

Як стверджується, в їхній штаб-квартирі в місті Слов'янськ, яке проросійські бойовики займали з квітня по червень 2014 року, було скоєно чимало тяжких злочинів (викрадень, катувань, жорстокого поводження та вбивств).

6.3 Участь духовенства УПЦ МП у конфлікті

За свідченнями місцевих жителів Святогорська Донецької області, Лавра УПЦ МП надавала свої житлові приміщення в користування групам бойовиків на початку бойових дій. Саме ці озброєні угруповання відправились на штурм та захопили адміністративні будівлі в Слов'янську та Горлівці. За словами очевидців, саме тут розташовувались на початку бойових дій Вячеслав Пономарьов, згодом самопроголошений мер Слов'янська та колишній полковник Збройних Сил Росії, теперішній військовий лідер Ігор Безлер на прізвище "Біс".²⁴ Священники Лаври спростовують ці звинувачення.

Вілла Марія, культурний центр УПЦ МП в Слов'янську, також стала притулком для протизаконних угруповань бойовиків. За свідченням Валерія Ступко, працівника сусіднього з культурним центром музею, 12 квітня 2014 року важкоозброєні люди в масках залишили центр та через провулки пройшли до головної будівлі міліції Слов'янська. Лише за декілька хвилин вони захопили будівлю міліції, а згодом почали серію нападів на урядові будівлі по всій східній Україні.

Багато священників Донецької та Луганської областей надавали моральну та духовну підтримку протизаконним озброєним угрупованням, що порушували права людини та закон, переслідуючи українську владу та громадян, які відкрито висловлювали свої проукраїнські погляди. Багато фото- та відео матеріалів, поширених через мережу Інтернет зображають священників, які освячують прапори, контрольно-пропускні пункти, вогнепальну зброю та благословляють дії бійців проти "грішників", "розкольників" і "американських агентів".

Отець Олег із УПЦ МП прибув до Слов'янська з Горлівки після того, як проросійські бойовики зайняли місто. Він служив у соборі Святого Духа на площі Революції після того як попередній капелан утік з окупованого міста. Він також служив капеланом для батальйону Ігоря Гірка (Стрелкова) – колишнього російського офіцера розвідки, що очолив протизаконно сформовані сили в Слов'янську. Отець Олег освячував бойові прапори та благословляв проросійських бійців перед боєм. Після звільнення Слов'янська українською владою, деякі з місцевих жителів скаржилися на дії священників, але отець Олег спростує звинувачення у підтримці бойовиків, стверджуючи, що він лише молився за мир.²⁵

²⁴ <http://www.unian.net/politics/908218-boevikov-v-slavyanske-priyutuli-v-mestnom-pravoslavnom-tsentre-shtepa.html>

²⁵ http://censor.net.ua/video_news/294730/tam_nelyudi_eti_nochevali_eli_i_pili_a_prihojan_nastavlyali_na_put_dnr_jiteli_slavyanska_obvinvyut

Отець Олег (ліворуч) з бойовиками Російської православної армії. Головнокомандувач Російської православної армії Ігор Гірін (праворуч) з прапорами РПА та ДНР

Отець Віталій Веселий, протоієрей церкви Воскресіння в УПЦ МП та голова Центру слов'янської культури також відіграє важливу роль в розпалюванні антиукраїнських настроїв у Донецькій області, а також в окупації Слов'янська. Протягом років отець Віталій виголошував ідею про те, що України, як легітимної держави, не існує. Йому висунали звинувачення й у наданні притулку повстанцям. Саме на території, що належить його церкві вони готували план захоплення Слов'янська. Священик заперечує свою участь, заявляючи, що він дізнався про прибуття озброєних бійців у Центр від інших служителів. Він переконує, що просив їх покинути приміщення Вілли Марія, але вони відмовились, тож він був безсилий проти озброєних бойовиків.

За словами отця Володимира Коскіна, священика з Маріуполя, якого полонили під час окупації, один зі священиків УПЦ МП Донбасу керував каральною операцією в підвалі його церкви, де було обладнано камеру тортур. Після оприлюднення цього факту, УПЦ МП заявила про відлучення цього священика від церкви задовго до цієї події. Тим не менш, є світлини, які підтверджують, що він правив службу в храмі принаймні за тиждень до заяви.

Інший заручник, полонений повстанцями, які захопили приміщення державних установ у Донецьку (цитуються анонімно з міркувань безпеки), свідчить: "Православні священики прибули з Новосибірська та напилися разом з М'ясником [бойовиком протизаконного військового угруповання]. Вони приїхали проповідувати свою віру, бо ми не канонічні православні, "неправильні". Ці священики одягнули казачі шапки та взяли до рук шаблі, вигукуючи, що вони казаки. Вони сказали нам, що православні люди з Новосибірського приходу прийшли рятувати руський народ, боротися за віру. Вони були дійсно п'яні, почали розмахувати своїми хрестами та змушували нас стати на коліна для покаяння. Один з них декілька разів ударив Льюху [Олексія] хрестом, аж поки не пішла кров і він не зламав свій хрест".

Концепт братерства Руського Світу, захист канонічного православ'я та сильні антизахідні настрої підірвали офіційний нейтралітет церковної влади Російської православної церкви та Української православної церкви Московського патріархату. За останній рік ці елементи злилися в одне, утворивши небезпечне поєднання радикалізму, насильства в імення Бога та загальної безкарності перед законом, ефективно приховуючи справжні політичні наміри Росії за воєнним конфліктом.

7. ПЕРЕСЛІДУВАННЯ ЗА РЕЛІГІЙНОЮ ОЗНАКОЮ ТА КОНФІСКАЦІЯ ЦЕРКОВНОГО МАЙНА ДЛЯ ВІЙСЬКОВИХ ЦІЛЕЙ

7.1 Міжцерковний молитовний марафон у Донецьку

У березні 2014 року представники місцевих церков об'єдналися задля створення Донецької ради церков, утвореної з 60 церков різних деномінацій. За словами місцевого пастора греко-католицької церкви, місцеве священство Московського патріархату також було запрошене приєднатися до організації, проте воно відхилило запрошення, апелюючи до відсутності дозволу "згори". Радою був організований молитовний марафон на одній з головних площ міста – площі Конституції – зі щовечірніми богослужіннями. Спочатку на молитву сходилося 30-40 людей, але незабаром служіння стало приваблювати до сотні людей, і молитви стали організовувати й у денний час. Було встановлено намет для вірян, де постійно знаходились пастори різних деномінацій, щоб підтримувати тих, хто приходив на молитву. Молилися за мир, за закінчення насилля та за збереження єдності України. З огляду на це, зібрання, попри релігійний характер, несли проукраїнські настрої. У ряді випадків місцеві проросійські бойовики паплюжили намет, кидали національну символіку в річку неподалік, погрожували священнослужителям застосуванням насильства. Ці напади супроводжувалися релігійно мотивованими образами й заявами, що "уніатам", "схизматикам" та "сатаністам" не місце на Православній землі. 23 травня близько 25 озброєних бойовиків з місцевого проросійського військового угруповання зруйнували молитовний намет, забрали усе обладнання та погрожували застрелити кожного, хто знову прийде молитися. Сергій Косяк, місцевий пастор церкви "Асамблея Бога" та один із організаторів молитовного марафону, добивався переговорів з командувачем проросійських бойовиків одразу після нападу. Проте його затримали та жорстоко побили, нібито за проукраїнські погляди. Молитовний марафон дозволили проводити за умови, що Україна не буде згадуватись як держава.

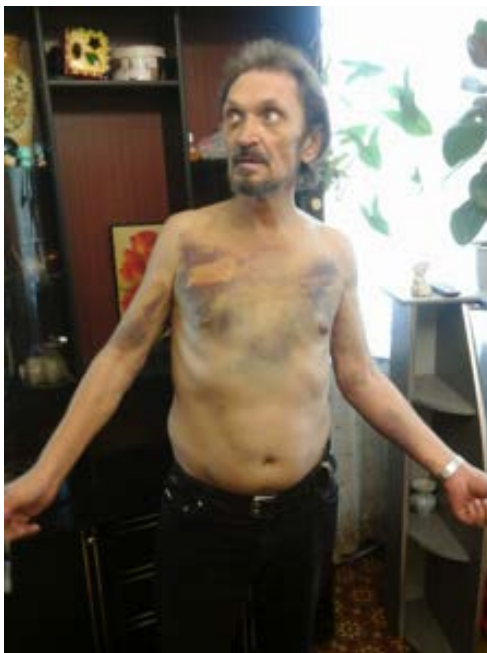

Протестантський пастор Сергій Косяк після його "дискусій" з бойовиками щодо дозволу проводити Міжцерковний молитовний марафон, травень 2014

За словами кількох пасторів, політика за загальна атмосфера в Донецьку суттєво змінилася після того як Ігор Гіркін, колишній офіцер розвідки Росії, котрий командував протизаконно сформованими силами в Слов'янську, утік у Донецьк в липні 2014 та став "Міністром оборони". Ряд аналітиків зауважив, що якщо до цього релігія як єдиний мотив для переслідувань був дещо нечітким, то зі встановленням нового режиму в Донецьку стало зрозумілим, що будь-яка людина, яка не визнає православ'я Московського патріархату, вважатиметься ворогом. Багато пасторів також

погоджуються, що до прибуття Гірка вони могли знайти певний компроміс з місцевими бойовиками, оскільки знали багатьох з них особисто. На початку липня до міста стало прибувати значно більше осіб не слов'янського походження та руських казаків. Останні особливо підозріло ставилися до молитовних зібрань, оскільки вони сповідують особливо фанатичний вид православ'я. Зрештою, у серпні 2014 намет було примусово демонтовано проросійськими бойовиками, а громадські богослужіння заборонені як "несанкціоновані зібрання". 14-х з організаторів марафону брали в полон в різний час, багатьох били та катували під час ув'язнення.²⁶

Олександра Хомченка, пастора та одного з організаторів міжцерковного молитовного марафону було викрадено 8 серпня 2014 року після проведення молитви на площі Конституції. Бойовики вивезли його в сусіднє місто Макіївку та висунули обвинувачення в організації несанкціонованих зібрань, допомозі українській армії та залучення людей до секти. Викрадачі дали Олександрові чітко зрозуміти, що "на цій землі має бути лише одна релігія". Він провів в ув'язненні чотири дні та отримав серйозні тілесні ушкодження після жорстокого побиття та катування душінням. "Вони підвісили мене за гачок й одягнули на голову протигаз. Вони стискали отвір в кінці трубки, блокуючи потік повітря, щоб я не міг дихати. Коли я непритомнів, вони відкривали отвір та покривали його тканиною, змоченою в етанолі. Я робив глибокий вдих, адже був на межі втрати свідомості, і відчував вогонь у грудях. Я кашляв та задихався від нестачі свіжого повітря. Тоді вони знову починали мене бити кийками по грудях і спині. Це повторювалося знову й знову". Пастора також виводили для розстрілу, популярного методу катувань серед проросійських бойовиків за свідченнями багатьох постраждалих.

Олександра Хомченка було катовано шляхом побиття, удушення та імітації розстрілу, серпень 2014, Донецьк

²⁶ Сергій Косяк, пастор церкви "Асамблея Божа", Донецьк

Станом на березень 2015, молитви проводяться секретно, у домах невеликої кількості пасторів та парафіян, що залишилися в окупованому Донецьку.

Проросійські бойовики руйнують намет молитовного марафону на площі Конституції в Донецьку, травень 2014

7.2 Українські греко-католицька та римо-католицька церкви

Отець Тихон (Сергій) Кульбака, інший організатор Міжцерковного молитовного марафону в Донецьку, був викрадений проросійськими бойовиками під прицілом пістолету з автостоянки супермаркету по вулиці Артема 4 липня 2014 року. Сам священник не міг сказати, де саме його взяли, оскільки втратив свідомість від ефіру, який застосували під час викрадення. Він перебував в ув'язненні з зав'язаними очима протягом десяти днів. Йому відмовили в ліках, необхідних для лікування його діабету, що згодом спричинило серйозні ускладнення здоров'я. Йому також відмовляли у достатній кількості води, і щоб запобігти зневодненню організму він був змушений пити воду з туалету. Увесь його харчовий раціон протягом дня складав хліб, який, як було відомо бойовикам, є смертельно небезпечним для діабетика. Як і у випадках з іншими священниками, бойовики влаштовували йому "розстріл", який за твердженням отця Тихона, є однією з їхніх розваг. Його тричі виводили, ставили до стіни та змушували читати останню молитву. Бойовики стріляли у повітря й у стіну біля його голови, що викликало шоківий стан, а згодом і хворобу серця. "Він [проросійський бойовик] штовхнув мене і я врізався у стіну. Він вдарив мене головою об стіну та наказав молитися. Я почав читати молитву Господню. Потім почув звук перезарядки пістолета й ряд автоматичних пострілів. Моє вухо відчувало жар від гарячого повітря пострілів, і я усвідомив, що вони ціляться в стіну поряд з моєю головою. Я відчував як шматки штукатурки зі стіни падають мені на голову. Це було дійсно голосно, оглушливо. Я знепритомнів. Коли я прийшов до тями, то лежав на мокрій землі

надворі. Усі сміялися, за межами камери я чув багато голосів, а не лише два. Вони вважали, що це дуже весело. Потім облили мене водою, вдарили та наказали знову піднятися”.

Отця Тихона також долучали до демагогічних “розмов”, під час яких людина, освічена в релігійних та біблійних дослідженнях, проводила йому лекції щодо правоти сепаратистів, істинності православ’я та еретичної природи усіх інших релігій. “Якби хто-небудь почав молитися за Радянський Союз у центрі Берліна під час Другої світової війни, як думаєте, що б із ним сталося? А ви молитесь за Україну в самому серці Новоросії! Ви – наші вороги, а що роблять з ворогами? Ворогів необхідно знищити: всіх уніатів, схизматиків і еретиків”.

До ув’язнення, пастору Сергію Кульбаці неодноразово погрожували по телефону. Його машина також постраждала від вандалізму, червень 2014, Донецьк

Віктор Вонсович, католицький священик приходу Пресвятого Серця Ісусового в Горлівці був заарештований проросійськими бойовиками. Його утримували в полоні протягом десяти днів. Після звільнення йому погрожували розстрілом у разі повернення до Горлівки.²⁷

Католицький священик Павло Вітек, поляк, який брав участь у подіях Міжцерковного молитовного марафону в Донецьку, також був викрадений бойовиками. Він провів день у сумнозвісному підвалі будівлі служби безпеки, що знаходиться під контролем бійців ДНР.

У вересні 2014 у своєму зверненні до “Допомога церкві в потребі” римо-католицький нунцій в Україні архієпископ Томас Едвард Галліксон заявив: “Наразі у мене немає новин від католицьких священиків та парафіян грецького і латинського приходів, які залишаються в тих регіонах Луганська і Донецька, що перебувають під контролем терористів та росіян; навіть Екзарх Донецький, єпископ Стефан Миньок мусив тікати з місця бойових дій”.²⁸

²⁷ Інститут Релігійної Свободи, Київ, Україна:

http://www.irs.in.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=1456%3A1&catid=34%3Aua&Itemid=61&lang=ru

²⁸ Зеніт: <http://www.zenit.org/en/articles/nuncio-to-ukraine-gives-overview-of-church-s-most-pressing-needs>

7.3 Українська православна церква Київського патріархату

За словами Сергія Горобцова, архієпископа Київського патріархату в Донецькому та Маріупольському районах, 30 з 40 приходів на окупованій території зараз не діють.²⁹ Більшість духовенства разом зі своїми сім'ями мусили виїхати з регіону через появу їхніх імен “списках розстрілу” ДНР. Деякі з тих, хто залишається у зоні бойових дій організують підпільні богослужіння. Є також два незалежних звіти про знищення церковного майна.

У травні 2014, через місяць після окупації Слов'янська проросійськими бойовиками, група руських казаків захопили власність Української православної церкви Київського патріархату на вулиці Карла Маркса. Місцевий священик, архімандрит Савва, проводив щоденну месу українською та молився за мир в Україні. Бойовики православної армії назвали його фальшивкою. Священик залишив місто після того як його ім'я з'явилося у «списках розстрілу» та повернувся після того, як українські збройні сили відновили контроль над містом.³⁰

Олександр Шкумату, священику з Новоазовського району, неодноразово погрожували нібито за проведення панахиди за сім'єю, вбитою проросійськими бойовиками. У місцеву церкву Київського патріархату стріляли, вікна було розбито, а ікони, літературу та інші церковні об'єкти спалено на церковному подвір'ї. Будинок отця Олександра також обшукали, багато його особистих речей спалили.³¹

Два священики, Олександр Шумін та Валерій Лоторев були викрадені під прицілом пістолетів протизаконних військових угруповань ДНР. Їх вивезли за межі міста та жорстоко побили за організацію невідкладної допомоги пораненим українським солдатам.³²

Двох інших священиків, Павла Мінькова та Юрія Іванова, викрали, утримували в полоні та відправили працювати в таборах проросійських сил.³³

Валентина Сировецького, капелана волонтерського батальйону Айдар, який змагається на стороні українських регулярних збройних сил, було затримано на одному з так званих пропускних пунктів ЛНР у липні 2014 року. Його утримували в полоні близько двох місяців у Луганську. Протягом цього часу його неодноразово били, змушували рити траншеї та ями для масових поховань, а також правити ритуальні панахиди за померлими. Він “заробив” зламані ребра та гепатит С.

7.4 Протестантські та євангелічні церкви

Убивство чотирьох євангелістів, Слов'янськ

8 червня 2014 року після святкової недільної служби в церкві Преображення в Слов'янську в день Трійці, проросійські бійці арештували чотирьох членів церкви: двох старших синів пастора – Рувима Павенка й Альберта Павенка, та двох дияконів церкви – Віктора Брадарського та Володимира Величка. Чоловіків забрали в колишню

²⁹ Інформація дійсна на час інтерв'ю з Сергієм Горобцовим у лютому 2015

³⁰ Свідчення Архімандрита Савви

³¹ Свідчення Архієпископа Сергія Горобцова

³² Свідчення Архієпископа Сергія Горобцова

³³ Свідчення Архієпископа Сергія Горобцова

будівлю служби безпеки України в Слов'янську, жорстоко побили та вбили.³⁴ Їхні тіла знайшли в братерській могилі на території місцевого дитячого шпиталю коли проросійські бойовики покинули місце, після звільнення Слов'янська українськими військовими підрозділами.

Служіння пам'яті вбитих Володимира Величка, Віктора Брадарського, Рувіма та Альберта Павенка, Слов'янськ, червень 2014

Церква "Добра Новина", Слов'янськ³⁵

Церква "Добра новина" в Слов'янську неодноразово атакувалась проросійськими бійцями. У квітні 2014 року озброєні люди увірвались до будівлі для обшуку, шукаючи докази того, що церква підтримує Правий сектор – український волонтерський батальйон, відомий вважався фашистським завдяки старанням російських медіа. Духовенство та паству змусили лягти на землю обличчями донизу, поки вони шукали докази. Невдовзі бойовики відкрили для себе, що з даху церкви чудово видно місто, а отже він є ідеальною позицією для стрільби. Декілька разів наприкінці квітня та на початку травня 2014 проросійські бойовики на чолі з Ігорем Гіркиним вривались до церкви вночі та займали позиції на даху, про що свідчили розбиті замки та вікна, які ведуть на дах. Зрештою вони зайняли будівлю цілком і православний священник, якого пізніше відзняли на відео так звані ДНР-івці, прийшов до церкви і заявив, що віднині церква належить православним. На початку в церкві розташовувались близько 10-15 бойовиків. Пізніше до них приєдналися 40 бійців казацької армії та місцевих злочинців. Загалом у церкві знаходилось до 100 бойовиків. 8 червня вони перевезли на територію церкви артилерійське знаряддя НОНА-С й під супровід молитов та співу православного священника обстріляли позиції українських сил.³⁶

Коли проросійські бойовики покинули Слов'янськ, українська армія вивезла з території церкви три вантажівки зброї.

³⁴ Інтерв'ю з Ігорем Рибальченко для Vice News: https://www.youtube.com/watch?v=UBsEkF_GY0E

³⁵ Свідчення пастора Петра Дудника та члена церкви Євгена Ткачова

³⁶ Відео відзняте та поширене проросійськими бойовиками: <https://www.youtube.com/watch?v=liFKNeuL6aO>

Поміж затриманих духовників та парафіян церкви "Добра Новина" були керівник Євангелічної асоціації Церкви Божої єпископ Олексій Демидович та Геннадій Лисенко. Останнього в полоні допитували про структуру управління церкви, зв'язавши його руки та голову клейкою стрічкою. Його кололи ножом, били та погрожували прострелити голову.

Кадри з відео, опублікованого протизаконними проросійськими бойовиками. Стрільба зі зброя НОНА-С з території церкви "Добра Новина" (ліворуч) та супровід цих дій молитвами священників (праворуч), червень 2014

Церква "Слово Життя", Торез, Шахтарськ, Донецьк

19 червня приміщення євангельської церкви "Слово Життя" в Торезі було захоплено бойовиками з шевронами казацької гвардії. Вони погрожували вірянам і духовенству розстрілом та наполягали на тому, що євангелісти є сектантами.³⁷

Така ж церква в Шахтарську була захоплена бойовиками лише на два дні пізніше. Пастора Миколу Калініченка затримали та попередили, що в разі продовження релігійної діяльності його розстріляють.³⁸

Свідчення очевидців підтверджують, що церкви в Шахтарську й Торезі використовувались як база для подальшого просування проросійських позицій, на території церков були побудовані барикади, було завезено зброю. 13 серпня будівлю церкви "Слово Життя" в Донецьку також захопили. Кореспондент VICE News Саймон Островський прибув до Донецька, щоб відвідати таємні служіння протестантської церкви та поспілкуватися з бійцями Донецької Народної Республіки. Один з повстанців, опитаних за межами церкви "Слово Життя" в Донецьку заявив, що баптизм – це секта й що він особисто взявся за зброю, щоб відстояти православну державу.³⁹

Донецький Християнський Університет, Донецьк

8 липня 2014 року комплекс Донецького Християнського Університету було захоплено проросійськими бійцями. Діючий ректор Університету, Олег Стейн, отримав наказ від "Міністерства Донецької Народної Республіки" звільнити будівлю протягом двох днів, залишаючи все, окрім особистих речей. Комплекс включає дитячий садок, середню школу, університет, адміністративну будівлю, гуртожиток, сімейні будівлі для співробітників університету, гаражі, складські приміщення, тенісні корти та багато обладнання. Досі комплекс використовується як військова база ДНР з контрольно-

³⁷ Свідчення Сергія Косяка

³⁸ Інститут Релігійної Свободи, Київ, Україна:

http://www.irs.in.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=1456%3A1&catid=34%3Aua&Itemid=61&lang=ru

³⁹ Репортаж VICE News. Протестантські церкви в Донецьку: релігійна війна в Україні, березень 2015:

<https://www.youtube.com/watch?v=mhEe2PSaEW0>

пропускними пунктами, барикадами, зброєю та військовою технікою, зокрема танками.

Церква адвентистів сьомого дня, Дебальцеве, Горлівка

Церкву адвентистів сьомого дня в Дебальцевому було зруйновано внаслідок відкритого артилерійського вогню в ході військових дій за контроль над містом між силами ДНР та українськими збройними силами наприкінці червня 2014 року. Відповідно до повідомлення на офіційному веб-сайті Церкви адвентистів сьомого дня в Україні, проросійські бойовики розташувалися в адміністративній будівлі за 50 метрів від церкви й встановили поблизу Град та інші артилерійські знаряддя.⁴⁰ Церкву було майже повністю зруйновано в перехресному вогні. Священик церкви, Сергій Кобзар та його дружина Тетяна ховалися від обстрілу в підвалі, позбавлені електроенергії, їжі й з обмеженою кількістю питної води протягом двох днів.

27 вересня, бойовики ДНР увірвалися в горлівську церкву адвентистів сьомого дня під час причастя. Вони наказали припинити церемонію та розійтися по домах. Коли декі з вірян відважились запитати бойовиків про їхні права, їм наказали не совати носа куди не слід, і що "це православна земля і на ній не місце різним сектам". Пастора Сергія Литовченка схопили та вивезли в невідомому напрямку. Він утримувався в полоні бойовиків ДНР протягом 20 днів.⁴¹

Церква п'ятидесятників, Донецьк

У серпні 2014 року під час богослужіння в церкві п'ятидесятників Донецька, проросійські бійці наказали припинити служіння та заборонили парафіянам приходити до приміщення церкви в майбутньому. Унаслідок близько 60 людей залишили регіон та знайшли притулок у Маріуполі, прифронтовому місті, підконтрольному українській владі. Іван Прядка, пастор п'ятидесятників, так описав ці події: "Я знаходився в Донецьку в серпні 2014 року. Для проведення служінь ми орендували приміщення в центрі міста. Під'їхав джип, а згодом підійшло близько 30 хлопців з автоматами. Вони представились та почали допитувати нас перед входом у будівлю. Вони запитували про наше вчення та говорили, що ми помиляємось. Я заперечив, що ми навчаємо лише доброду. Зрештою, вони сказали, що якщо ми знову будемо збиратися, вони застрелять нас. Злочинці з ДНР вибрали ці приміщення для розміщення своїх бійців". Пастор додав, що більшість молитовних зібрань у Донецьку проводяться таємно, люди налякані, багатьох було побито.⁴²

Баптистська церква "Віфанія"

За інформацією різних відкритих джерел та свідченнями очевидців, більшість баптистських церков на окупованих територіях Луганська й Донецька були зайняті проросійськими бойовиками. Ці будівлі часто використовуються як табори, як це було у випадку з церквою "Віфанія". Станом на березень 2015 року, бойовики використовують це приміщення як військовий шпиталь, місце для тренувань та відпочинку, а також як кухню. У звіті для VICE News американська репортерка була допущена в приміщення церкви й змогла задокументувати наявність протизаконних

⁴⁰ Свідчення Сергія Кобзаря, офіційний веб-сайт адвентистів сьомого дня в Україні:
http://www.adventist.org.ua/news_vk_debaltsovo2014razrushen_mol_dom.html

⁴¹ Офіційний веб-сайт адвентистів сьомого дня в Україні:
http://www.adventist.org.ua/news_vk_gorlovka2014_pohitili_advent_pastora.html

⁴² Репортаж VICE News. Протестантські церкви в Донецьку: релігійна війна в Україні, березень 2015:
<https://www.youtube.com/watch?v=mbEe2PSaFW0>

угруповань бойовиків. В залі, де раніше багато людей збиралося для молитви, бойовики підвісили боксерську грушу та демонстрували свої бойові вміння перед камерою.⁴³

Церква Христова Петровського району, Донецьк

У жовтні 2014 озброєнні бойовики так званої ДНР захопили приміщення Церкви Христової в Петровському районі окупованого Донецька. За словами Леоніда Крижановського, старійшини церкви, близько десятка бійців з проросійського батальйону "Оплот" зібралися в залі спільноти. Командувач батальйону звинуватив лідерів церкви та зібрання в співпраці з американцями і відмітив, що "ми підтримуємо лише православну церкву, а вашим протестантським церквам тут не місце". Перш ніж покинути приміщення через два тижні потому, вони намалювали чорний череп зі схрещеними кістками та великими літерами написали назву їхнього батальйону "Оплот" на зовнішній стіні.

Інша група проросійських бійців зайняла церковне приміщення в листопаді 2014, і, станом на березень 2015 року будівля досі використовується як військовий табір. Від часу окупації церковної будівлі близько 100 членів спільноти зустрічаються таємно на молитви в різних місцях, розкиданих по всьому Донецьку. Коли Крижановського запитали чи він боїться, що протизаконні підрозділи міліції ДНР заборонять збиратися на богослужіння по домах, він відповів: "Ми не боїмося, адже й перших християн переслідували. Але вони не боялися проповідувати Ісуса Христа".⁴⁴

Повстанець переносить снаряд по будівлею Церкви Христової в Донецьку. Березень 2015. Фото Франчески Волпі для Al Jazeera America

⁴³ Репортаж VICE News. Протестантські церкви в Донецьку: релігійна війна в Україні, березень 2015: <https://www.youtube.com/watch?v=mhEe2PSaEW0>

⁴⁴ Репортаж VICE News. Протестантські церкви в Донецьку: релігійна війна в Україні, березень 2015: <https://www.youtube.com/watch?v=mhEe2PSaEW0>

Інші випадки конфіскації церковного майна, затримання та катування духовенства

15 червня 2014 року озброєні бойовики самопроголошеної ДНР розгромили приміщення офісу євангельської церкви "Нове покоління" у Горлівці. З офісу винесли комп'ютерне обладнання, а також статутні документи.

17 червня 2014 року близько 3 години ночі 30 бойовиків незаконно сформованого проросійського батальйону "Восток" захопили християнський реабілітаційний центр "Вечірнє світло" в Донецьку та полонили 27 людей. Полонених звинуватили в співпраці з українськими волонтерськими батальйонами, але пізніше відпустили. 45

26 червня бойовики обшукали приміщення євангельської "Церкви переможців" міста Дружківка, конфіскували офісний комп'ютер, документи та гроші й протягом тижня утримували в полоні пастора Павла Ліська з дружиною. Їх звинуватили в співпраці з американцями та допомогі тим, хто бажав залишити зону конфлікту.

Є також інші докази насилля проти духовенства та членів протестантських церков, які наразі перевіряються командами МППЛ. Моніторинг злочинів на окупованих територіях є вкрай нелегким завданням. Багато постраждалих та свідків мають сім'ї та членів спільноти, які залишаються в зоні конфлікту, інші часто відвідують зону конфлікту та через страх за свою безпеку та безпеку своїх близьких відмовляються виступати свідками в злочинах.

8. ВИСНОВОК

Докази, надані в цьому звіті, підтверджують, що неправославні віряни, які живуть на території воєнного конфлікту в Україні, зазнають широкомасштабних та систематичних переслідувань з боку повстанців. У той час як переслідування за релігійною ознакою тісно переплетені з переслідуваннями за політичними поглядами, внаслідок чого неправославні віряни асоціюються з проукраїнськими політичними переконаннями та переслідуються з цього приводу, у цьому звіті наголошується саме на переслідуваннях за релігійною ознакою.

Переслідування за релігійними переконаннями вочевидь є добре скоординованою політикою та мають сильний православний підтекст. Лише православні віряни Московського патріархату позбавлені переслідувань та можуть вільно займатись релігійною діяльністю. Крім того, православ'я використано повстанцями як ідеологічна основа "розбудови держави", а все, що не має стосунку до руського православ'я, сприймається як вороже. Суть всього проекту Донецької Народної Республіки може бути виражена в одному реченні, взятому з кінця преамбули конституції: "створення суверенної незалежної держави, орієнтованої на відновлення єдиного культурно-цивілізаційного простору Руського Світу, на основі його традиційних релігійних, соціальних, культурних і моральних цінностей, з перспективою входження до складу Великої Росії як ореолу територій Руського Світу".

Російський націоналізм згадано як основу нової держави. Поняття "Руський Світ" фігурує в "конституції" декілька разів. Ось найбільш варті уваги цитати: "відчуваючи себе невід'ємною частиною Руського Світу як руської цивілізації... досягаючи

⁴⁵ Свідчення Сергія Косяка, Олега Стейна: <http://prochurch.info/index.php/news/more/29617>

З керівником центру реабілітації не вдалося зв'язатися для взяття інтерв'ю

нероздільність долі усього Руського Світу та бажаючи залишатись його частиною... залишаючись прихильниками ідеалів і цінностей Руського Світу та шануючи пам'ять предків..."

Стаття 9 (2) конституції Донецької Народної Республіки проголошує, що "первісною та панівною вірою є Православна віра..., що сповідується Руською Православною Церквою (Московський Патріархат)". Крім особливого привілейованого статусу Російської православної церкви, будь-яка "небажана" релігія може опинитись поза законом і відповідно до статті 21 цього ж документу: "... ніщо в даній Конституції не обмежує Донецьку Народну Республіку в праві проведення політики, спрямованої на захист населення від діяльності релігійних сект відповідно до закону".

Масштабність та інтенсивність переслідувань, які відчуває на собі громадське населення в південно-східних областях України достатні, щоб визначити їх як злочини проти людяності, згідно з визначенням міжнародного права. Спостереження, надіслані ЦГС та МППЛ, можуть надати докази на підтвердження того, що до неправославних вірян застосовувались вбивства, катування, примусові переміщення, позбавлення свободи та жорстоке позбавлення свободи, які порушують первісні права, викладені в міжнародному праві. Від початку конфлікту, десятки місць богослужіння були захоплені та наразі перебувають під контролем озброєних угруповань. Темп фізичних нападів зростає та змушує вірян тікати або практикувати свою віру таємно.

Спостерігачі ЦГС та МППЛ не змогли знайти докази ефективного контролю відносно вищезгаданих злочинів. Як підтвердження прямої участі Російської Федерації в конфлікті, що триває в південно-східній Україні, Росія бере на себе відповідальність за попередження та розслідування злочинів, згаданих у цьому звіті. Через політичні та практичні обставини, що можуть перешкоджати ефективному розслідуванню цих злочинів, ЦГС та МППЛ закликають українську владу офіційно оформити заяву про початок процесу відповідно до статті 12 (3) Римського статуту, яка вимагає визнання державою юрисдикції Міжнародного кримінального суду для судового розслідування злочинів проти людяності, що мають місце на території України. Це служитиме інтересам постраждалих від конфлікту та допоможе покласти край розгулу безкарності в регіоні.

«Заради імені одного»

**Пошук безвісті зниклих
та ідентифікація невпізнаних жертв збройного
конфлікту в Донецькій та Луганській областях**

Звіт підготовлений Центром Громадянських Свобод
під егідою Коаліції громадських організацій
та ініціатив «Справедливість заради миру на Донбасі»

ЗМІСТ

Вступ. Моніторингова група та окремі поняття.....	166
Врегулювання питання безвісти зниклих осіб в міжнародному гуманітарному праві	167
Актуальність проблеми	169
Організація пошуків безвісти зниклих з боку України	171
Організація пошуку зниклих волонтерами та міжнародними організаціями.....	174
Організація пошуків та розпізнавання тіл	176
Рекомендації.....	178
Додатки	180

ВСТУП. МОНІТОРИНГОВА ГРУПА ТА ОКРЕМІ ПОНЯТТЯ

Протягом травня-червня 2015 року група моніторів **Центру Громадянських Свобод** за підтримки Програми Розвитку ООН в Україні в рамках діяльності Коаліції громадських організацій та ініціатив «Справедливість заради миру на Донбасі»¹ разом із громадською організацією «Мирний берег» проводила дослідження забезпечення прав людини під час збройного конфлікту на сході України.

Метою представлено дослідження є вивчення ситуації, що виникла в результаті збройного конфлікту на території Луганської та Донецької областей України, із пошуком безвісти зниклих людей: цивільних, військових та громадських волонтерів, що працювали в зоні антитерористичної операції (далі — АТО) — а також ідентифікація тіл, що знайдені в зоні АТО. Особлива увага моніторів була зосереджена на організації та якості роботи слідчих органів МВС на підконтрольній Україні території Луганської та Донецької областей, а також на можливості використання аналізу ДНК для ідентифікації тіл на всій території зони АТО, включаючи території підконтрольні незаконним збройними формуваннями «ДНР» та «ЛНР».

Моніторингова група, яка складалася з 3 підгруп, що працювали одночасно в різних місцях в зоні АТО, провела 5 мобільних виїздів, досліджуючи окремі характерні випадки, про які стало відомо з відкритих джерел або в ході попередніх візитів на підконтрольні українському урядові території Луганської та Донецької областей. До складу групи входило 10 моніторів, серед яких окрім співробітників **Центру Громадянських Свобод** були юристи, громадські активісти, волонтери, які допомагають в пошуках безвісти зниклих, та російські правозахисники, які мали досвід роботи в Зведених мобільних групах Комітету проти тортур у Чечні.

Моніторингова група виходила із того, що у випадку зі збройним конфліктом на Донбасі йдеться про міжнародний збройний конфлікт із залученням до незаконних збройних формувань місцевого населення (досі ця формула не використовувалася у практиці опису збройних конфліктів, утім, на наш погляд, саме вона є найбільш доречною). Під «незаконними збройними формуваннями „ДНР« та „ЛНР« » (далі — переважно «НЗФ») маємо на увазі проксі-агентів Російської Федерації, що існують завдяки її матеріальній, технічній та

військовій підтримці та складаються як з місцевого населення, так із громадян інших країн (передусім — Російської Федерації), які беруть участь у військових діях на стороні так званих «ДНР» та «ЛНР», а також регулярних частин російської армії, які, судячи з усього, періодично беруть участь у збройному конфлікті, хоча їх залученість до бойових дій і залишається невизнаною з боку Російської Федерації. Базуючись на Консультативному висновку Міжнародного суду ООН щодо правових наслідків будівництва стіни на окупованій Палестинській території,² монітори вважають Російську Федерацію державою, яка фактично окупує і контролює певні частини Донецької і Луганської областей, а отже відповідає за дотримання і захист прав людини на цих територіях за міжнародним гуманітарним правом. Утім, яким би не був склад бойових груп, що діють на стороні незаконних збройних формувань «ДНР» та «ЛНР» у кожному конкретному випадку, на них як на учасників збройного угруповання норми міжнародного гуманітарного права поширюються так само як на Збройні сили України та Національну гвардію України.

Під час візитів монітори спілкувалися із родичами жертв безвісти зниклих осіб та свідками обставин їх зникнення, місцевими правозахисниками та журналістами, волонтерами, військовими, представниками Міжнародного Комітету Червоного Хреста, а також із представниками органів місцевої влади, співробітниками бюро судово-медичної експертизи, управління охорони здоров'я та правоохоронних органів. Численні інтерв'ю були проведені також телефоном із родичами безвісти зниклих в зоні АТО при їх зверненні до ГО «Мирний берег». Усього опитано більше 200 осіб.

Частина співрозмовників, яка надала згоду на спілкування з моніторами, відмовилася називати своє ім'я, посилаючись на міркування безпеки³; окремі особи, що перебувають на тимчасово окупованих територіях, взагалі відмовляються від спілкування, навіть телефоном та на умовах анонімності, побоюючись, що їх можуть прослуховувати. Це видається закономірним, з огляду на збройний конфлікт, що триває, із притаманним йому високим рівнем насильства і залякування, а також непрогнозованість подальшого розвитку подій, зокрема, ймовірність захоплення незаконними збройними формуваннями «ДНР» та «ЛНР» нових українських територій.

1 Метою роботи Коаліції «Справедливість заради миру на Донбасі», до складу якої входить 14 громадських організацій та ініціатив, є документування та створення єдиної електронної бази даних, що в майбутньому може слугувати джерелом первинних відомостей про скоєні злочини в рамках національного і міжнародного розслідування, а також публікація регулярних тематичних доповідей стосовно порушень прав людини та обмежень основоположних свобод.

2 Legal Consequences of the Construction of a Wall in the Occupied Palestinian Territory. Advisory Opinion of 9 July 2004 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: www.icj-cij.org/docket/files/131/1671.pdf

3 Аналогічна ситуація прослідковувалася і з попередніми звітами моніторингової групи, які стосувалися обстрілів «зелених коридорів», викрадень та катувань людей на півночі Луганської області.

ВРЕГУЛЮВАННЯ ПИТАННЯ БЕЗВІСТИ ЗНИКЛИХ ОСІБ В МІЖНАРОДНОМУ ГУМАНІТАРНОМУ ПРАВІ

У результаті будь-яких збройних конфліктів пропадають безвісти люди — як військово-вслужбовці, так і цивільні особи. І кожного зниклого безвісти розшукують його родичі, які, нічого не знаючи про нього, живуть в очікуванні і тривозі. Відсутність інформації про долю родичів може пояснюватися різними причинами. У більшості випадків зникнення людей пов'язані з порушеннями норм міжнародного гуманітарного права і прав людини.

Міжнародне гуманітарне право передбачає, що слід поважати і підтримувати право людей знати про долю своїх родичів, зниклих без вісті. Основна відповідальність за запобігання зникнень і з'ясування долі зниклих безвісти лежить на державах. Вони повинні зробити все можливе, щоб

надати інформацію про всі зниклих безвісти людей їх родичам.⁴

Чинні міжнародні норми спрямовані на те, щоб запобігти зникненню людей і забезпечити розшук зниклих без вісті. Ключове значення питань охорони прав особистості в міжнародному спілкуванні засноване на тому, що людська особистість має права в галузі міжнародних відносин і знаходиться під захистом міжнародного права.⁵ Особи, зниклі безвісти, — це особи, чий родини не мають відомостей про них після їх зникнення під час збройного конфлікту або ситуації насильства всередині країни. Однак це цілком офіційне визначення не відображає відчаю сімей, які шукають інформацію про місцезнаходження рідних, не знають, живі вони чи померли, і не можуть забути жахливі події, що зруйнували їх життя.⁶ Міжнародне

гуманітарне право містить чимало положень, що закріплюють як право родичів знати про долю своїх близьких, зниклих безвісти (ст. 32 Додаткового Протоколу 1), так і зобов'язання воюючих сторін використовувати всі наявні в їхньому розпорядженні засоби для того, щоб надавати відповідні відомості (ст. 33 Додаткового Протоколу 1).⁷

Четверта Женевська Конвенція вимагає від сторін у конфлікті сприяти розслідуванню за запитом осіб, що розшукують своїх родичів, з якими вони виявилися розлучені в результаті конфліктів. Зокрема, ст. 26 цієї Конвенції закріплює, що «кожна з сторін, які перебувають у конфлікті, буде полегшувати розшук, що здійснювався членами розрізнених війною сімей з метою встановлення зв'язку один з одним, і, якщо це можливо, сприяти їх возз'єднанню».⁸

4 «Сопровождение Родственников Лиц, Пропавших Без Вести В Связи С Вооруженным Конфликтом Или Иной Ситуацией Насилия» — справочное издание Международного Комитета Красного Креста Региональный информационный центр в Москве (CSC EURASIA)

5 Мартенс Ф.Ф. Современное международное право цивилизованных народов. — Т. 1. — С. 327. 2 Международный журнал Красного Креста: пропавшие без вести / пер. с англ и фр. — М.: Международный Комитет Красного креста, 2003. — С. 5. 3 Женевские конвенции от 12 августа 1949 года и Дополнительные протоколы к ним. — 3-е изд., испр. — М.: Международный журнал Красного Креста. — 2003. — 344 с.

6 Пропавшие без вести // Международный Комитет Красного Креста. Центральное агентство по розыску и Отдел по вопросам защиты. 2003. — С. 4. 2 Знакомьтесь — МККК // Международный Комитет Красного Креста. Отдел публичаций, маркетинга и рассылки. — 2004. — С. 26–27.

7 12 сентября 2007 1406 Доклад Международного Комитета Красного Креста "Пропавшие без вести: скрытая трагедия тех, о ком забыли"/

8 Женевские конвенции от 12 августа 1949 года и Дополнительные протоколы к ним. — 3-е изд., испр. — М.: Международный журнал Красного Креста. — 2003. — 344 с.

Певний внесок у вирішення проблеми насильницького зникнення людей в результаті збройних конфліктів або внутрішніх заворушень і надання допомоги їх сім'ям внесла Організація Об'єднаних Націй. У 1979 році Генеральною Асамблеєю ООН була прийнята Резолюція № 33/173 «Зниклі безвісти особи», в якій Асамблея висловила стурбованість щодо того, що із різних районів світу надходили повідомлення про насильницькі або недобровільні зникнення осіб. Генеральна Асамблея запропонувала Комісії з прав людини Організації Об'єднаних Націй розглянути це питання і надати належні рекомендації. Тоді ж вона закликала уряди виділяти відповідні ресурси і проводити невідкладні і неупереджені розслідування випадків насильницьких або недобровільних зникнень, а також забезпечити, щоб органи з підтримання правопорядку та органи безпеки були повністю підзвітні, особливо юридично, при виконанні своїх обов'язків. Така підзвітність повинна була включати юридичну відповідальність за невинуватене зловживання владою, яке може привести до насильницьких або недобровільних зникнень або до інших порушень прав людини. У Резолюції з питання про допомогу і співробітництво у з'ясуванні долі осіб, зниклих безвісти, або померлих під час збройних конфліктів, прийнятої в 1974 році, Генеральна Асамблея ООН закликала сторони в збройних конфліктах, незалежно від їх характеру, «в межах їх можливостей... надавати інформацію про тих, хто пропав безвісти під час військових дій».⁹ Право сімей знати про долю родичів підтверджується також Резолюцією Європейського парламенту та рекомендаціями Парламентської Асамблеї Ради Європи. Крім того, при розгляді кількох справ Європейський суд з прав людини дійшов висновку, що «ненадання інформації сім'ям осіб, які утримуються під вартою силами безпеки, або зберігання мовчання щодо осіб, зниклих безвісти під час збройного конфлікту, досягає того ступеня жорстокості, який можна прирівняти до нелюдського поводження».¹⁰ У Резолюції 20 (XXXVI) від 29 лютого 1980 року Комісія з прав людини ООН ухвалила

«Створити на строк в один рік робочу групу у складі п'яти членів Комісії, які діятимуть як експерти в індивідуальній якості, для вивчення питань, що стосуються насильницьких або недобровільних зникнень осіб». Таким чином, створена Робоча група з насильницьких або недобровільних зникнень стала першим тематичним механізмом реалізації Програми Організації Об'єднаних Націй з прав людини. До цього робочі групи та спеціальні доповідачі призначалися лише для розгляду дотримання прав людини в тій чи іншій країні або території.¹¹

Право на отримання інформації про долю родича так само знаходиться в центрі уваги нової Міжнародної конвенції для захисту всіх осіб від насильницьких зникнень (до якої Україна приєдналася 17 червня 2015 р, згідно з президентським Законом про приєднання України до Міжнародної конвенції про захист усіх осіб від насильницьких зникнень (№ 0030)).¹² Вимоги викладені в конвенції зрозумілі: все, що веде до зникнень людей, є незаконним, а родичів належить негайно інформувати про взяття в полон, пораненні або загибель члена сім'ї.

Висновки

Таким чином, основні норми міжнародного гуманітарного права і права прав людини мають своєю метою запобігати насильницькому зникненню людей під час збройних конфліктів і внутрішніх заворушень. Якщо сторони в конфлікті будуть ставитися до цивільних осіб, до хворих, поранених і

військовополонених зі складу збройних сил, збройних угруповань і до інших осіб так, як це передбачено міжнародним гуманітарним правом, а гуманітарні організації отримують доступ до всіх вразливих груп населення, то число зниклих безвісти значно скоротиться, і, що важливо, сім'ї померлих будуть знати про долю своїх близьких. Практика держав встановлює цю норму як норми звичаєвого міжнародного права, що застосовується як під час міжнародних, так і неміжнародних збройних конфліктів. Обов'язок з'ясувати долю осіб, зниклих безвісти, відповідає забороні на насильницькі зникнення і вимозі поважати сімейне життя, а також реєструвати всю наявну інформацію щодо поховання померлих. Тому необхідно приймати всі законодавчі, регулятивні та практичні заходи з метою виконання зобов'язань згідно з міжнародним правом, включаючи зобов'язання, що стосуються з'ясування долі безвісти зниклих осіб.¹³ Для цього держави повинні у своєму внутрішньому праві включати норми, що визнають право кожного члена сім'ї знати про долю зниклих безвісти родичів, у тому числі знати їх місцезнаходження або, у разі смерті, — обставини і причину смерті. Крім того, за незаконне приховування наявних відомостей або за відмову зробити зусилля з метою отримання або надання відомостей про факт і причини смерті, коли такі відомості запитуються родичем безвісти зниклої особи, в кримінальному законодавстві слід передбачати кримінальні покарання.

9 Пропащие без вести — родственники должны узнать правду. — www.icrc.org/web/rus/siteusero.nsf/iwpList2/News?OpenDocument 2 Право Европейского Союза: учебник для вузов / Под ред. С.Ю. Кашкина. — М.: Юристъ, 2006. — С. 307. 3 Рабочая группа по насильственным или недобровольным исчезновениям. — www.un.org/russian/hr/

10 Право Европейского Союза: учебник для вузов / Под ред. С.Ю. Кашкина. — М.: Юристъ, 2006. — С. 307.

11 Рабочая группа по насильственным или недобровольным исчезновениям. — www.un.org/russian/hr/www.newsru.ua/ukraine/17jun2015/mejdunarodkonvencija.html
Законом передбачається приєднатися до Міжнародної конвенції про захист усіх осіб від насильницьких зникнень

12 Л. И. Фесечко «Проблемы поиска лиц, пропавших без вести в результате вооруженного конфликта»

13 . — www.ua.icrc.org/2015/04/15/2015-2/

АКТУАЛЬНІСТЬ ПРОБЛЕМИ

За інформацією, що пролунала на слуханнях у парламентському комітеті з питань охорони здоров'я 24 грудня 2014 року, за час АТО безвісти знигло 1667 людей особового складу ЗСУ.¹⁴

За даними Міжнародного Комітету Червоного Хреста на березень 2015 року організацією зареєстровано більш ніж 300 запитів про розшук, які надійшли від сімей зниклих осіб.¹⁵

На червень 2015 року уповноважений президента з урегулювання ситуації на Донбасі, член гуманітарної підгрупи Тристоронньої контактної групи Ірина Геращенко під час засідання ПАРЕ називала такі цифри: 1200 зниклих без вісти за даними СБУ та 1300 — за даними Червоного Хреста. Останній враховує зниклих з обидвох сторін, що пояснює розбіжність у статистиці.¹⁶

За даними коаліції «Справедливість заради миру на Донбасі», станом на 22.07.2015 року з полону звільнені 2763 людини, серед яких 1 226 осіб цивільні, 27 журналістів, 36 волонтерів.

Найбільша проблема в оцінках масштабів безвісти зниклих осіб, як цивільних, так і з персонального складу ЗСУ та Національної гвардії України, є те, що більшість з них, як це демонструють попередні данні, опиняється в полоні незаконних збройних формувань

(далі НЗФ), а вони не надають точну інформацію скільки і які категорії громадян в них знаходяться.

Оскільки існує практика «обміну» полоненими, то деякі державні та волонтерські структури мають уявлення про кількість та особовий склад полонених, що відносяться до ЗСУ та Національної Гвардії України, адже представники НЗФ зацікавлені в обміні саме цих категорій і готують по них перелік. Ситуація із врахуванням полонених цивільних — значно гірша, інформації майже не має. Тож на заяви родичів про цієї категорії зниклих безвісти складніше знаходити підтвердження, що вони живі, але в полоні.

Для організації розшуку безвісти зниклих, обміну полоненими та заручниками активізувалися як державні структури, так і громадські ініціативи. Обсяг їх повноважень та активності суттєво різняться.

Спеціальні державні структури, які займаються пошуком безвісти зниклих та обміном полонених, є:

- Постійно діючий Міжвідомчий центр допомоги громадянам у питаннях звільнення полонених, заручників та віднайдення зниклих безвісти при Службі безпеки України.¹⁷ Ведуть облік та пошук всіх категорій громадян. Цивільні особи

розшукується на основі звернення родичів. Облік зниклих військовослужбовців ведеться на основі подання від Генерального штабу Збройних сил України, Державної прикордонної служби України, Головного управління Національної гвардії. Крім того, ведеться розшук добровольців територіальних батальйонів за поданням від Міністерства оборони та Міністерства внутрішніх справ.¹⁸

- Група цивільно-військового співробітництва¹⁹ — серед іншого, займається вивезенням тіл загиблих з зони АТО.
- Група Медведчука (лідера громадського руху «Український вибір» та спецпредставника з гуманітарних питань в рамках Тристоронньої контактної групи по мирному врегулюванню ситуації на Донбасі).²⁰ Група діє в офіційному статусі в рамках Мінського переговорного процесу — звільнення військовослужбовців та волонтерів з полону НЗФ на території Донбасу.

За час роботи Міжвідомчого центру допомоги громадянам у питаннях звільнення полонених, заручників та віднайдення зниклих безвісти, тобто з 6 вересня 2015 року, надійшло 1290

14 Огляд діяльності МКЧХ за лютий і березень 2015 р. — www.ua.icrc.org/2015/04/15/2015-2/

15 www.zaxid.net/news/showNews.do?na_donbasi_bezvisti_znikli_ponad_1300_osib&objectId=1356243 «У Парламентській асамблеї Ради Європи (ПАРЕ) заявили, що список зниклих безвісти на сході України налічує понад 1300 осіб» www.facebook.com/permalink.php?_rdr=p&id=100002334671715&story_fbid=831848966902918

16 www.sbu.gov.ua/sbu/control/uk/publish/article?art_id=130969

17 www.memorybook.org.ua/units/other.htm

18 www.cimic.com.ua/

19 www.news.eizvestia.com/news_politics/full/528-gruppa-medvedchuka-organizovala-osvobozhdenie-4-volonterov-v-odnostoronnem-poryadke

20 www.ssu.gov.ua/sbu/control/uk/publish/article;jsessionid=38F74A71A00C9891D09E7316EEA2E128.app1?art_id=131137&cat_id=130978

звернень від громадян. Особисто до Центру в Києві звернулися 122 заявника, які розшукують зниклих. На «гарячу лінію» call-центру СБУ надійшло 640 таких звернень, на електронні скриньки — 528. База даних, у якій на сьогодні близько 700 прізвищ, постійно доповнюється й уточнюється, оскільки стосовно окремих осіб заяви нерідко дублюються — по допомогу звертаються рідні, друзі, колеги.²¹

За даними Служби безпеки України в період з 1 квітня 2014 року по 12 травня 2015 року було зареєстровано 1330 осіб, як такі що зникли. Серед них 3 журналісти, 43 працівника органів внутрішніх справ, 481 військових, 36 військових національної Гвардії, 16 волонтерів, 621 цивільні та 108 неідентифікованих осіб. Число зареєстрованих зниклих постійно змінюється.²²

5 серпня 2015 року Прес-служба ГУМВС України в Донецькій області повідомила,²³ що з початку проведення антитерористичної операції на території Донецької області оголошено у розшук 1381 безвісно зниклих, місцезнаходження 455 з них встановлено. Пошуки решти 926 жителів регіону тривають. На обліку ГУМВС України в Донецькій області перебуває 564 зниклих безвісти людей та 362 викрадених осіб (статистика з початку проведення АТО). Достовірно встановлено, що 204 чоловіка були викрадені представниками НЗФ «ДНР». Обставини зникнення ще 158 осіб встановлюються. За всіма фактами викрадення людей міліцією відкриті кримінальні провадження за ст. 146 «Незаконне позбавлення волі або викрадення людини» Кримінального кодексу України.

Серед громадських структур, які займаються пошуком безвісти зниклих та обміном полонених, можна виділити:

- Центр звільнення полонених ГО «Офіцерський корпус» під керівництвом Володимира Рубана²⁴ — облік та обмін полоненими військовослужбовцями та добровольцями. Цивільні полонені не є в пріоритеті.

- Група зі звільнення військовополонених «Патріот»²⁵ — обмін та звільнення військовополонених.
- «Чорний тюльпан» — представники пошукового руху України, зокрема, Всеукраїнської громадської організації «Союз «Народна пам'ять»²⁶ — займаються пошуком, ексгумацією та перевезенням тіл загиблих всіх категорій, здебільшого — військовослужбовців.
- ГО «Мирный берег»²⁷ — облік та пошук безвісти зниклих всіх категорій за допомогою спеціалізованого порталу.
- Волонтерська організація «Блакитний птах»²⁸ — облік та пошук саме цивільних безвісти зниклих.
- ГО «Центр гуманітарних місій» — облік та пошук саме цивільних безвісти зниклих, шляхом об'єднання волонтерських баз та дій.

За оцінкою ГО «Центр гуманітарних місій» у полоні в різних груп бойовиків самопроголошених республік, за різними оцінками, перебуває від 500 до кількох тисяч громадян України. Цивільні особи затримані за різними звинуваченнями, найпоширеніші серед яких — підтримка України. Відомі також факти, коли терористи беруть у полон близьких родичів українських військовослужбовців, коли ті намагаються самотужки визволити рідних. Нерідко у заручники захоплюють і волонтерів, за якими влаштоване справжнє полювання у фронтовій зоні АТО. Попри розрізнені спроби проведення переговорів щодо визволення затриманих на території самопроголошених республік цивільних, послідовної та консолідованої роботи не ведеться, — як у випадку з процесом звільнення військовополонених. Втім, одразу кілька волонтерських груп нині активно збирають детальну інформацію щодо зниклих безвісти та затриманих українських громадян. Тож є можливість упорядкувати зібрані дані у загальний список, і розпочати регулярні місії зі звільнення цивільних заручників. На тимчасово окупованій території нерідко відзначаються факти

викрадення людей з метою отримання викупу. Частина заручників справді викуповують, що погіршує загальну ситуацію з визволенням заручників за мінськими домовленостями.²⁹

Висновки

Навіть така статистика кількості випадків зникнення та викрадення, яка звичайно значно менша ніж реальна, показує значний масштаб проблеми, а відповідно необхідність у активній роботі всіх дотичних державних структур, міжнародних організацій, громадських об'єднань та волонтерів. Крім того, розбіжність у статистиці дуже велика. Це пояснюється тим, що різні структури збирають дані по різних категоріям зниклих. Наприклад, МКЧХ враховує обидві сторони, українські офіційні структури переважно займаються лише тими особами, які зникли з підконтрольного Україні боку. Варто відмітити, що основною проблемою залишається розшук цивільних. Щодо військовослужбовців, то ці бази даних використовуються для обмінів і ситуація контролюється з боку інших військових, до проблеми зникнення привернута увага суспільства. Значну частину роботи по розшуку зниклих взяли на себе громадські організації, однак очевидно, що вони самі не можуть впоратися з існуючою проблемою і потребують всебічної підтримки з боку держави. У той же час, цивільних мають розшукувати органи внутрішніх справ. Як буде показано нижче, окремої процедури для реєстрації та розшуку осіб, що зникли в результаті збройного конфлікту, не існує, зникнення розглядається як звичайне зникнення особи — тобто, скоріш за все вбивство, що не передбачає термінових дій з розшуку. Звичайною практикою правоохоронних органів в подібних ситуаціях є очікування встановленого законодавством терміну, щоб можна було вважати особу померлою. Детальний опис проблематики роботи органів внутрішніх справ щодо зникнення осіб розглянуто в окремому розділі.

21 Missing persons during the conflict in Ukraine. Report for PACE. Committee on Migration, Refugees and Displaced Persons. Rapporteur: Mr Jim SHERIDAN (United Kingdom, SOC)

22 www.unian.ua/society/1108218-militsiya-rozshukue-926-jiteliv-donetskoji-oblasti-zniklih-za-period-ato.html

23 www.facebook.com/CentrZvillnennya

24 www.newsradio.com.ua/2015_06_03/Kotenko-Zniklih-u-zon-ATO-n-hto-ne-rahu-a-pro-poloneni-d-zna-mosja-v-d-r-dnih-0760/

25 www.naidy.org.ua/

26 www.mb.net.ua/novoe/

27 www.ukr.obozrevatel.com/crime/79642-volonter-rozpovila-skilki-tsilvinih-perebuvayut-u-poloni-u-teroristiv.htm

28 www.facebook.com/Center.h.missions/info/?tab=page_info

29 На підставі Наказу Центрального управління Служби безпеки України від 05.09.2014 № 560 «Про утворення постійно діючого Міжвідомчого центру допомоги громадянам у питаннях звільнення полонених, заручників та віднайдіння зниклих безвісти»

ОРГАНІЗАЦІЯ ПОШУКІВ БЕЗВІСТІ ЗНИКЛИХ З БОКУ УКРАЇНИ

Робота Міжвідомчого центру допомоги громадянам у питаннях звільнення полонених, заручників та віднайдення зниклих безвісти

Одним із кроків, здійснених з боку України щодо організації пошуків безвісти зниклих громадян, стало створення³⁰ Міжвідомчого

центру допомоги громадянам у питаннях звільнення полонених, заручників та віднайдення зниклих безвісти, на виконання доручення Президента України від 02 вересня 2014 року, з метою координації роботи з надання допомоги громадянам у питаннях звільнення полонених, заручників та віднайдення зниклих безвісти.

На даний час саме Міжвідомчий центр є основним інститутом,

відповідальним за питання звільнення полонених, заручників та віднайдення зниклих безвісти у період проведення АТО.

Основними завданнями даного Міжвідомчого центру є:

- створення списку військовослужбовців, які постраждали або загинули за Україну, беручи участь у проведенні АТО, починаючи з 07 квітня 2014 року;

- координація підрозділів Центрального управління, органів, закладів та установ Служби безпеки України, Штабу Антитерористичного центру при Службі безпеки України, надання пропозицій іншим державним органам з питань звільнення полонених, заручників та віднайдення зниклих безвісти у період проведення АТО;
- розгляд заяв, звернень та повідомлень громадян України, іноземців, представників засобів масової інформації та надання їм сприяння і консультативної допомоги у питаннях звільнення полонених, заручників та віднайдення зниклих безвісти у період проведення АТО.³¹

Міжвідомчий центр працює спільно з волонтерами, громадськими активістами, незалежними журналістами.³²

Робота Органів Внутрішніх Справ (ОВС) України в організації пошуків безвісти зниклих

Також важливою складовою організації пошуків безвісти зниклих з боку України є робота ОВС.

Наразі співробітники ОВС в своїй роботі керуються національним законодавством (яке не має практики

в питаннях зникнення осіб в період збройних конфліктів), відомчими наказами Міністерства внутрішніх справ України і внутрішніми інструкціями по розшуку безвісти зниклих осіб.

Після подачі заяви родичами про зникнення особи здійснюється обов'язкове внесення інформації в Єдиний реєстр досудових розслідувань по зазначеному кримінальному правопорушенню. Слідчий дає попередню кваліфікацію як умисне вбивство з позначкою «безвісти зниклого».

Як свідчить практика співробітників міліції формально відносяться до всіх подальших етапів слідчих дій, а також не здійснюють ряд розшукових заходів, пов'язаних з пошуком безвісти зниклих.

Після отримання первинної інформації від родичів про зниклу особу слідчі не завжди перевіряють цю інформацію, не своєчасно або ж взагалі не викликають свідків по злочину, так ж не планують (за рідкісним винятком проводять) оперативно — розшукові дії у відношенні безвісти зниклих осіб або взагалі не проводять їх.

Ефективність слідчих і співробітників ОВС по розшуку без вісти зниклих осіб також залежить від розвитку збройного конфлікту і поточної ситуації на непідконтрольній Україні частині території Донецької і Луганської

області, що в більшості випадків робить процес пошуку і розслідування злочинів неможливим. Також слідчі не мають можливості отримати інформацію від офіційних правоохоронних органів Російської Федерації для перевірки відомостей про місця знаходження зниклих осіб на території Росії.

Існують так ж інші фактори, які заважають ефективному розшуку без вісти зниклих осіб:

1) Безпідставна переадресація матеріалів кримінального провадження всередині системи ОВС під надуманим приводом, що родичі звернулися не за місцем проживання або ж їм слід звернутися за місцем зникнення особи;

2) Відсутність злагодженості і взаємодії в роботі слідчих і співробітників ОВС з іншими правоохоронними органами України, а також компетентними державними органами. Офіційна процедура обміну інформацією блокується складністю для слідчих документального оформлення, а деколи і їх некомпетентності в питаннях взаємодії з іншими структурами. Так слідчий не має повноважень самостійно відправити родичів безвісти зниклої особи на проведення ДНК — експертизи без відповідного дозволу прокурора на її проведення;

3) Немає оперативної реакції слідчих і співробітників ОВС на телефонні

31 www.ssu.gov.ua/sbu/control/uk/publish/article?art_id=131137&cat_id=130978

32 Огляд діяльності МКЧХ за лютий 2015 р. — www.ua.icrc.org/2015/04/15/2015-2/

дзвінки від безвісти зниклих осіб їх родичам, які дзвонять повідомити, що вони знаходяться в полоні або ж дзвінки від інших осіб з вимогами або погрозами сім'ям зниклих безвісти осіб. Процедура виявлення місця знаходження такого телефону як правило не проводиться або проводиться з запізненням на кілька тижнів;

4) Також слідчі і співробітники ОВС не завжди бажають йти на співробітництво з неурядовими організаціями які привертають увагу до проблемі безвісти зниклих або тих хто займається їх пошуками;

5) Всі підрозділи ОВС України збирають статистичні дані про кількості зниклих безвісти, про те скільки було заяв про зникнення і які результати розслідування. Ці дані направляються в Міністерство внутрішніх справ України для узагальнення, але вони не є у відкритому доступі. Міністерство не публікує ці дані своєчасно і не розкриває у звітах, також не знайомить з ними неурядові організації, які займаються пошуками зниклих безвісти осіб. Це негативно відображається на ефективності взаємодії між ОВС і неурядовими організаціями, а також на оперативності прийняття рішень по цим зникненням.

По результатам дослідження, проведеного моніторинговою групою, можемо констатувати, що організація роботи щодо пошуку безвісти зниклих з боку державних органів викликає нарікання як через системну складову (тобто охоплює усі органи державної влади — органи внутрішніх справ, прокуратури, служби безпеки, медичних

та соціальних працівників, державні мас-медіа тощо), так і саму процедуру — вона просто не визначена в умовах сучасного стану речей і неефективна («застаріла»), враховуючи численні факти зникнення, у тому числі — колективні. Фактично, після визнання самого факту зникнення та відкриття відповідного кримінального провадження, правоохоронні органи вважають, що зробили максимум можливого.

Подібних випадків відсутності роботи МВС в зоні АТО щодо пошуку безвісти зниклих цивільних тільки нашта моніторингова група за час свого візиту нарахувала більше 10. Також існує проблема пошуку військових зниклих та ексгумації тіл загиблих з усієї зони АТО. Приклади ефективності розслідування та пошуку зниклих наведені у Додатках.

Необхідно зазначити, що кримінальні справи безвісти зниклих громадян під час воєнного конфлікту, як і у звичайному житті, органи внутрішніх справ кваліфікують за ч. 1 ст. 115 КК України — вбивство, тобто умисне протиправне заповдіння смерті іншій людині. На першій стадії — це фактично «звичайне» умисне вбивство без кваліфікуючих обставин.

Висновки

Таким чином ОВС неефективно реагують на факти зникнення людей.

Сім'ї зниклих безвісти мають право знати, що трапилося з їх близькими, але така інформація надходить до них не в повному обсязі або ж взагалі не надходить. Найчастіше сім'ї зниклих безвісти спілкувалися зі слідчим ОВС

не більше одного разу, і то тільки при наданні відомостей про зниклого.

Існує потреба використання більше ефективного підходу, який ґрунтується на взаємодії різних правоохоронних органів в організації і проведенні процесуальних дій, передбачених національним законодавством в сфері пошуку зниклих безвісти та інформування їх сімей.

Існує гостра необхідність в усуненні ряду помилок, що допускають слідчі та співробітники ОВС при спілкуванні з сім'ями зниклих безвісти, через проведення роз'яснювальної і просвітницької роботи для слідчих і співробітників у питаннях психологічної підтримки таких сімей.

Також необхідно повністю переглядати сам підхід до подібних зникнень. Класичні запити слідчих та надто повільне опитування свідків працівниками міліції необхідно замінити на більш сучасні і мобільні дії — електронне спілкування, створення спільних баз безвісти зниклих осіб, до яких буде надходити інформація не тільки від державних органів, а й волонтерських організацій та громадян у режимі он-лайн. Необхідне об'єднання зусиль державних та недержавних ініціатив. На даний час, кожна волонтерська організація має власний список осіб, власну базу та власні амбіції, у той же час, загальна база зниклих осіб із максимально можливою доступністю і оптимальною (але у певних випадках обов'язковою) конфіденційністю, допомогла б уникнути зайвої роботи і головне — створило уявлення про реальні масштаби трагедій.

ОРГАНІЗАЦІЯ ПОШУКУ ЗНИКЛИХ ВОЛОНТЕРАМИ ТА МІЖНАРОДНИМИ ОРГАНІЗАЦІЯМИ

Основною організацією, що веде роботу з розшуку зниклих під час військових конфліктів залишається Міжнародний Комітет Червоного Хреста. В Україні організація тісно співпрацює із Червоним Хрестом України щодо реєстрації зниклих осіб та пошуку зниклих у відповідь на звернення родичів таких осіб. На прохання обох сторін конфлікту на території України, виконуючи свою місію нейтрального посередника, МКЧХ виступав у ролі спостерігача в процесі передачі тіл загиблих українських військових і надавав допомогу у проведенні судово-медичної експертизи, зокрема, при поверненні тіл українських військових, загиблих у Донецькому аеропорту.³³

Більш ніж 1000 людей все ще вважаються зниклими зниклими безвісти у зв'язку з конфліктом у Східній Україні. МКЧХ пропонує свої послуги людям, які намагаються розшукати родичів. Після отримання запиту про розшук від сім'ї, організація працює над тим, щоб встановити долю і місцезнаходження розшукуваної особи. На даний час МКЧХ і Товариство Червоного Хреста України

ведуть роботу над з'ясуванням долі більш ніж 380 людей.³⁴

Окремою діяльністю є підтримка сімей зниклих, які не тільки переживають емоційні труднощі, але й опиняються в складних соціально-економічних умовах. МКЧХ надає найрізноманітнішу підтримку — від здійснення програм з економічної безпеки, щоб допомогти сім'ям знайти нові джерела засобів існування, до надання юридичних

та адміністративних консультацій та емоційної підтримки. МКЧХ допомагає сім'ям встановити факти та знайти способи зберегти пам'ять про своїх зниклих безвісти близьких.

МКЧХ постійно наголошує на активізації національних зусиль щодо розшуку зниклих. На думку організації Уряд та громадянське суспільство повинні зробити більше для того, щоб забезпечити збір та

33 Міжнародний день зниклих безвісти людей: МКЧХ закликає докладати більше зусиль для збору та реєстрації інформації про долю осіб, що зникли безвісти
www.ua.icrc.org/2015/08/28/411/

34 Міжнародний день зниклих безвісти людей: МКЧХ закликає докладати більше зусиль для збору та реєстрації інформації про долю осіб, що зникли безвісти
www.ua.icrc.org/2015/08/28/411/

реєстрацію інформації про долю і місцезнаходження осіб, які зникли під час конфлікту або за інших обставин, і надавати дієвішу підтримку їх сім'ям, заявив Міжнародний Комітет Червоного Хреста.³⁵

Серед українських громадських ініціатив, що займаються розшуком зниклих та вивезенням тіл, варто відмітити ініціативу «Чорний тюльпан». Ініціатива була створена у вересні 2014 року після Іловайського котла. 3 вересня 2014 року привезли перших вбитих військових. На сьогоднішній

день більш ніж 600 тіл бійців було знайдено та повернено додому. У пошуках тіл загиблих військових українська сторона співпрацює з представниками пошукових груп, які також діють на непідконтрольних українській владі територіях. Так з боку «ДНР» ініціатива співпрацює з Лілією Радіоною, вона очолює комісію з безвісті зниклих. Представників ініціативи зустрічають і супроводжують «територією» «ДНР», де вони проводять розшуки. Знайдені тіла українських бійців вивозяться до Дніпропетровська.

Висновки

Волонтерські ініціативи демонструють високу ефективність своєї роботи, однак потребують підтримки з боку держави, зокрема й фінансової. Міжнародні організації мають багато повноважень, значно більше, ніж державні органи України, зокрема щодо розшуку на непідконтрольних Україні територіях. Відповідно державі варто всебічно сприяти діяльності міжнародних організацій та виконувати їх рекомендації щодо покращення ситуації.

ОРГАНІЗАЦІЯ ПОШУКІВ ТА РОЗПІЗНАВАННЯ ТІЛ

Робота ДНК центрів.

У зв'язку із загостренням збройного конфлікту на Донбасі, у вересні 2014 року запущено систему ідентифікації тіл загиблих. З 1-го жовтня 2014 було прийнято рішення про те, що всі питання пов'язані зі створенням бази ДНК переходять під юрисдикцію ОВС України.

Були створені центри збору ДНК зразків у всіх обласних центрах України. Процедура абсолютно безкоштовна. Для здачі зразків ДНК, родичі повинні звернутися у відділення міліції, написати заяву про зникнення близької людини в зоні АТО, і слідчий видає їм направлення на здачу ДНК зразків.

Створення подібних центрів, є необхідним і своєчасним. Завдяки роботі центрів ДНК було упізнано велику кількість тіл загиблих. За інформацією від радника Президента України, народного депутата Ольги Богомолець на вересень 2015 року отримано для дослідження 1671 фрагментів тіл; кількість осіб, яким належать виділені ДНК-профілі — 758; ДНК-профілі родичів, внесені до бази даних — 1283; встановлено ДНК-співпадінь — 418.³⁶

Тільки по Дніпропетровській області із початку проведення АТО до Дніпропетровського обласного бюро судово-медичної експертизи доставлено 1129 тіл бійців, загиблих у зоні АТО.

Візуально рідні опізнали 730 захисників, імена ще 235 було встановлено завдяки молекулярно-генетичному дослідженню.³⁷

Таким чином центри збору ДНК зразків вже довели свою ефективність.

Однак, робота даних центрів не завжди є коректною і вимагає ще значного удосконалення. Одним із спірних моментів, із яким при опитуванні зіткнулись монітори, — високий рівень недовіри до державної ДНК-експертизи.

По-перше, багатьом родичам повідомляли про так званий «частковий збіг», називаючи при цьому цифри в 30–70% співпадиння із ДНК зразком.

Після консультації з фахівцями, монітори з'ясували, що поняття «частковий збіг» не є доречним. У процедурі ДНК-експертизи існує таке поняття, як „можливий збіг“. «Можливий збіг» — це збіг з ДНК зразком одного з родичів. Щоб отримати 99,9% потрібно отримати збіг від іншого родича та провести аналіз ДНК на батьківство. При першому збігу, результати відправляються слідчому, який запрошує другого родича для здачі ДНК-зразка. Якщо немає можливості запросити родича, то можливе проведення ДНК-експертизи з використанням особистих речей зниклого безвісти (зубна щітка, гребінець, шапка, светр). Тільки після повторного збігу, родичам повинні повідомляти про ідентифікацію їх близького.

Тому залишається відкритим питання, чому родини безвісти зниклих отримували відповіді від співробітників МВС про «часткові збіги» або про одночасні збіги проб ДНК неідентифікованого тіла з взірцями з різних сімей, які подавали заяву про зникнення родича. Про всі ці випадки монітори чули безпосередньо від тих, хто отримав такі відповіді.

По-друге, багато близьких скаржилися на некоректне повідомлення про смерть розшукуваного. Монітори з'ясували, що не дивлячись на наявність у структурі ОВС психологів, результати ДНК експертизи повідомлялися рідним слідчими по телефону. На наш погляд, цьому питанню слід приділити окрему увагу, оскільки родичі повинні відчувати підтримку і турботу держави, за яку віддали свої життя їх близькі.

Не дивлячись на те, що ДНК центри працюють з жовтня 2014 року, на даний момент в моргах залишається велика кількість невпізнаних тіл. Вважаємо, що це пов'язано з недостатнім розумінням процедури ДНК, а так само з недовірою до державної експертизи. У зворотному зв'язку волонтерам рідні часто висловлюють побоювання, що якщо вони здадуть зразки ДНК, то їм віддадуть тіло не їх близького, а когось іншого — аби закрити справу. Вважаємо, що проблему недовіри до процедури, можна було б вирішити,

36 www.espresso.tv/news/2015/09/15/ekspertyza_dnk_dopomogla_vstanovyty_imena_235_zagyblykh_biyziv_ato

37 www.ukraineunderattack.org/19840-parye-uhvalyly-rezolyutsiyu-pro-poshuk-znyklyh-na-donbasi.html

створенням гарячих ліній і серією роз'яснювальних інформаційних передач про процедуру ДНК.

Висновки

На жаль, ОВС України приділяє мало уваги роз'яснювальній процедурі ДНК-експертизи. Багато рідних, які шукають своїх близьких, скаржаться, що самостійно не можуть розібратися в тому, які результати слід вважати такими, що заслуговують довіри, та куди звертатися за консультацією при виникненні спірних моментів. На даний момент, немає гарячої лінії ДНК експертизи і всі питання необхідно вирішувати зі слідчим. Однак, є побоювання, що не всі слідчі, достатньо компетентні для такого консультування. Єдиним виходом у даній ситуації родичі зниклих бачать у зверненні до волонтерів, які в такому випадку беруть на себе роль посередників між ними і слідчим. На наш погляд, дана ситуація не досить адекватна і було б правильним, якби роль експертів взяли на себе представники державної ДНК-експертизи. Для цього, вважаємо за доцільне створити гарячу лінію ДНК-експертизи, тим більше, що враховуючи великий масштаб цієї проблеми.

Організація пошуків та розпізнавання тіл на територіях, підконтрольних так званих ЛНР та ДНР.

Пошук і розпізнавання тіл на непідконтрольній Україні території — питання дуже складне і вимагає окремої уваги. На даний момент є ряд волонтерських

організацій, що займаються вивезенням тіл з окупованих територій. Однак, існує велика проблема пошуку масових поховань на окупованій території. Так само є велика проблема ідентифікації тіл, на окупованій території, які немає можливості вивезти для проведення ДНК-експертизи.

На території «ЛНР» і «ДНР» для впізнання тіл застосовується метрична експертиза. Тобто по суті, беруться примітивні виміри росту тіла, розміру ноги, відстані між частинами обличчя. Якщо на думку, «ополченців» тіло збігається із заявленими характеристиками, то його віддають близьким. Насправді ж, більшість невпізнаних тіл знаходиться в моргах на територіях підконтрольних НЗФ. Про наявність таких моргів нам повідомляли неодноразово і близькі, що вели самостійний пошук, і волонтери. Так само, навіть якщо тіло рідним віддається, після проведення метричної експертизи, виникає наступна проблема — забір ДНК зразків. На практиці це виглядає, як відрізання частин тіла і видача їх рідним для проведення ДНК-експертизи. І тут родини стикаються з третьою проблемою — вивезення біологічних зразків із зони конфлікту.

На міжнародному рівні позитивним кроком для вирішення цієї проблеми стала ухвалення 25.06.2015 Парламентською асамблеєю Ради Європи резолюції, щодо зростання кількості зниклих безвісти, про яких

повідомляють із зони бойових дій в окремих районах Донецької й Луганської областей України, а також із окупованого Криму. Перед голосуванням за резолюцію парламентарій з Великої Британії Джим Шерідан презентував доповідь про зниклих безвісти внаслідок конфлікту на сході України. Одним з положень резолюція ПАРЄ закликає бойовиків гарантувати доступ міжнародним гуманітарним місіям в місця, де утримуються полонені. А міжнародним організаціям, таким як МКЧХ, — сприяти у роботі по пошуку та розпізнаванню невідомих тіл загиблих, як військових, так і цивільних. Також наголошується, що «Асамблея далі наполегливо закликає владу Російської Федерації звільнити всіх полонених, незаконно захоплених на території України, провести ефективне розслідування і порушити справи проти винних у викраденнях, насильницьких зникненнях, тортурах та політично вмотивованих вбивствах українських активістів і представників кримськотатарської спільноти». Окрім того, ПАРЄ закликає Росію здійснювати тиск на сепаратистські групи, які контролюють окуповані території в Донецькій і Луганській областях, щоб негайно звільнити всіх цивільних громадян, які утримуються на контрольованій ними території, та здійснити обмін заручниками. ПАРЄ закликає РФ створити на національному рівні механізм, який буде займатися справами захоплених та зниклих безвісти осіб впродовж конфлікту в Україні. Також Асамблея закликає забезпечити сім'ї зниклих безвісти російських солдатів точною інформацією стосовно долі та місцезнаходження їхніх родичів. Росія має негайно забезпечити доступ на територію окупованого Криму для міжнародних спостережних місій з прав людини — зазначено в документі.³⁸

Висновки

На сьогоднішній день, рішення даної проблеми ми бачимо виключно у сприянні роботі міжнародних організацій, таких як МКЧХ. А також лобюванні світовою спільнотою питання необхідності допуску експертних груп на окуповану територію для збору ДНК-зразків, із подальшим перемищення даних зразків на територію підконтрольну Україні для проведення ДНК-експертизи.

РЕКОМЕНДАЦІЇ

1. Верховній Раді України:

- Ухвалити спеціальний закон про зниклих безвісти, який би дозволив закріпити на законодавчому рівні статус «зниклий» та «жертва війни», а також містив гарантії реалізації права сімей знати, що відбулося з їхніми рідними, які зникли безвісти у зв'язку зі збройним конфліктом, відповідно до норм міжнародного гуманітарного права.

2. Кабінету міністрів України:

- Створити спеціалізований урядовий орган, який би відповідав за розшук, ексгумацію та ідентифікацію тіл загиблих в зоні АТО та працював у тісній координації із державними структурами, міжнародними організаціями та волонтерами.

3. Міжвідомчому центру допомоги громадянам у питаннях звільнення полонених, заручників та віднайдення зниклих безвісти:

- Запровадити єдину базу даних зниклих у зв'язку зі збройним конфліктом, включаючи туди як військових, так і цивільних осіб, та незалежно від статусу території, на якій відбулося зникнення, і потенційної території перебування. Така база має містити зведену інформацію від різних державних структур, дотичних до вирішення проблеми, міжнародних організацій та волонтерів.
- Для ведення єдиної бази даних та підвищення ефективності

розшуку налагодити системну взаємодію з дотичними до вирішення проблеми державними структурами, міжнародними організаціями та волонтерами.

3. Органам внутрішніх справ:

- Виробити новий порядок розшуку зниклих цивільних осіб, який дозволив би виокремлювати зниклих у результаті збройного конфлікту як окрему категорію, зменшувати бюрократичну складову, передбачав співпрацю із волонтерами, захищав інтереси зниклого та його родичів.
- Забезпечити відкритість процесу та результатів розшуку для громадськості, водночас передбачити належний захист персональних даних у разі необхідності. Надавати повну інформацію щодо дій по розшуку родичам загиблих безвісти.
- Підтримувати комунікацію із родичами зниклих безвісти та дбати про зниження емоційної напруги. Розробити інструкцію для слідчих щодо психологічних особливостей спілкування з родичами та сім'ями, за можливості провести необхідне навчання. У цьому питанні співпрацювати із міжнародними структурами та громадськими організаціями. Відмовитися від практики повідомлення родичів про загибель розшукуваної особи по телефону. Долучати до такої роботи психологів органів внутрішніх справ та спеціалізовані психологічні ініціативи.

- Створити гарячу лінію консультування з питань ДНК-експертизи, провести серію роз'яснювальних інформаційних передач, розповсюдити інформаційні матеріали про процедуру ДНК-експертизи, її особливості та можливі результати.

4. Міністерству соціальної політики та органам місцевого самоврядування:

- Запровадити програму надання психологічної та соціальної допомоги сім'ям зниклих безвісти осіб, як військових, так і цивільних. Внести такі сім'ї до числа сімей, що потребують соціальної та фінансової підтримки з боку держави.

5. Міжнародним організаціям:

- Сприяти вирішенню питання необхідності допуску експертних груп, зокрема, Міжнародного Комітету Червоного Хреста, на окуповану територію для збору ДНК-зразків, із подальшим переміщення даних зразків на територію підконтрольну Україні для проведення ДНК-експертизи. Використовувати для цього всі релевантні міжнародні переговорні майданчики.

6. Громадським організаціям та ЗМІ:

- Звернути увагу на необхідність громадського контролю ефективності розслідування справ щодо зникнення безвісти осіб та їх реального розшуку. Включити таку діяльність до своїх стратегій дій.

ДОДАТКИ

Випадок 1

Віктор Калашніков, 1962 р.н.

Борис Місюрєнко, 1975 р.н.

Група цивільних волонтерів

ЗНИКЛИ

ДАТА: 20-21 червня 2014

МІСЦЕ:

с. Ровеньки (Луганська область)

(На сьогодні під контролем бойовиків ЛНР)

ОБСТАВИНИ:

Волонтери везли гуманітарну допомогу в район Луганської області, підконтрольний ЛНР.

Моніторингова місія 28 травня 2015 року зустрілась із слідчим слідчого управління УМВС у Полтавській області. За словами слідчого в області за період 2014 року було зареєстровано 21 заява про зниклих безвісті громадян. За період 2015 року зареєстровано 10 заяв. Відповідно, відкрито 10 кримінальних проваджень за ст. 115 КК України (умисне вбивство). Окрім цього, слідчий повідомив про те, що ідентифіковано 1 працівник міліції як загиблого та 1 працівник міліції пропав безвісті.³⁹

На сьогодні у Полтавській області 7 зниклих безвісті військових та 3 зниклих безвісті цивільних громадян-волонтерів (Калашніков В., Матлаш В., Місюрєнко Б.). Також звільнено 28.09.2014 з полону жінку, яка зникла разом із вказаними вище волонтерами 20 червня 2014р. Дані справи чотирьох осіб об'єднані в одне провадження за кваліфікацією: захоплення заручників, незаконне позбавлення волі, незаконне заволодіння транспортними засобами (зникло також 2 автомобіля, на яких були волонтери), незаконне заволодіння іншим майном. Окрім того, після проходження жінкою,

звільненою з полону комісійної судової експертизи буде додано також і кваліфікацію діянь за статтею, яка передбачає відповідальність за катування (за словами слідчого, на даний час у неї встановлено ушкодження середньої тяжкості, хоча, насправді їй завдано тяжких тілесних ушкоджень). Також вище вказані зниклі безвісті ідентифікуються у базі як «захоплені у полон».

Слідчий повідомив про активну співпрацю із ДНК-центрами, про те, що вони миттєво повідомляють про співпадіння даних. Крім того він заявив, що в ході слідства взаємодіє із іншими органами (СБУ, прокуратура) по питаннях зниклих безвісті через МВС. Щодо взаємодії з Міжвідомчим центром інформації волонтери не отримали. Кожного місяця слідчий направляє зведені дані, звітність по питанню зниклих безвісті у Міністерство, а там здійснюється відповідний аналіз та розподіл інформації.

Жодної співпраці із РФ у сфері зниклих безвісті/захоплених в полон у зоні АТО не здійснюється. А от щодо звичайних питань (кримінальні провадження, які не мають стосунку із збройним конфліктом, АТО) — проводиться екстрадиція у звичайному порядку (через Генпрокуратуру).

Випадок 2

Під час виїзду до Червоноармійська на прикладах конкретних справ моніторингова група побачила, що офіційні розслідування фактично не ведуться.

Обставини справи. Гр. Узаков О.В., 05.11.1987 року народження, проживав у місті Донецьку разом із дружиною Світланою (остання працює медичним працівником у м. Донецьк в одному із лікарняних закладів). Приблизно о 22 годині 02.06.14 року, Узаков вийшов із дому та виїхав на автомобілі у справах. У подальшому автомобіль було знайдено на штраф майданчику Донецької ДАІ. Під час обстрілу у Донецьку, він, як і решта автомобілів, які перебували на штраф майданчику, був знищений.

Із заявою про зникнення, дружина звернулася до Донецького УВС, яке було прийнято та зареєстровано 04(05).06.2014 року, та було порушено кримінальне провадження. Декілька наступних звернень (у тому числі до Червоноармійського УВС у Донецькій області, де зниклий був офіційно зареєстрований) результату не принесли. Кримінальне провадження було порушено за ст. 115 ч. 1 КК України. Правоохоронні органи лише констатували такий факт і внесли його до Єдиного реєстру.

Зі слів родичів, жодних слідчих дій з того часу не було здійснено. На звернення до народних депутатів та

місцевих органів влади приходили відповіді, які фактично дублювали усні відповіді місцевих правоохоронців на кшталт, «ми зробили максимум, чекайте, повідомимо». Ситуація ускладнюється тією обставиною, що гр. Узаков зник на території підконтрольній терористичній організації «ДНР» і яка займається «розшуком» силами «поліції». На звернення родичів, державні органи посилаються на цю обставину, а саме — невідконтрольність території, у той же час, зникнення відбулося ще до захоплення Донецька силами проросійських бойовиків. Необхідно також зазначити, що така пасивна ситуація відносно розшуку є розповсюдженою практикою, серед слідчих, які виправдовуються складною воєнно-політичною ситуацією в регіоні.

Типовим у подібних ситуаціях є й інше — відсутність самого процесу розслідування. Лише наполегливість родичів та близьких є запорукою вчинення слідчими або оперативними працівниками бодай якихось процесуальних дій. Активність родичів Узакова незначна, у силу об'єктивних обставин: його родина — це літні бабуся та мати, які у силу свого віку та побоювання «зробити не те, щоби не нашкодити зниклому сину та онуку» не звертаються із відповідними скаргами на дії слідчих та не можуть проводити власне розслідування. Як наслідок — процес розслідування гальмується й майже не відбувається.

Випадок 3

Інша Червоноармійська справа, досліджена моніторинговою групою, стосується зникнення трьох юнаків.

Обставини справи. В Червоноармійську, Донецької області, в липі 2014 року безвісти зникли троє громадян, чії батьки звернулись до міліції, а саме — Красноармійське МВ ГУМВС України в Донецькій області, яке прийняло заяву і почало встановлювати місцезнаходження безвісти зниклих, про що крім усього свідчить повідомлення в місцевій пресі.⁴⁰ Зниклі: Косоухов Євген, 23.10.1986 р.н, Гресь Сергій, 23.08.1987 р.н, Колесов Євген, 22.09.1996 р.н. В день зникнення їх разом бачили на місцевому ринку, де в них був конфлікт зі знайомим одного з трьох, після чого вони за 2–3 години виїхали в напрямку одного з блок-постів ЗСУ і останній контакт родичів із ними був по телефону. Під час цієї бесіди один з них зазначив, що вони «заарештовані». Де саме та ким — не говорилось. В подальшому, родичі зниклих змогли встановити, що людина із якою був конфлікт так само знаходилась на блок посту. Після того останнього дзвінка, жодних контактів із зниклими не було.

Родичи подали заяву до міліції. Правоохоронні органи констатували факт зникнення, порушили справу за ст. 115 КК України і внесли його до Єдиного реєстру. Однак лише самостійне розслідування з боку родичів привело до об'єднання справ різних молодих людей в одне провадження, вихід на місце можливого вчинення злочину та осіб, яких вони підозрюють.

За довгий час правоохоронні органи лише за вказівками родичів вчиняли конкретні процесуальні дії. Через тривалий проміжок часу, представники правоохоронних органів звернулись до суду за дозволом щодо відслідковування мобільних телефонів через операційну систему. Проте, отримавши такий дозвіл, правоохоронці фактично ігнорують його результати, адже вони «не влаштують» слідчих.

Мова йдеться про ймовірну причетність до зникнення добровольчих батальйонів ЗСУ. Більш того, телефони безвісти зниклих просліджувались до Дніпропетровської області. Крім того, неофіційні розмови родичів із представниками правоохоронної системи дають невтішні результати щодо прагнення міліціонерів відшукати правду у цій історії, адже перші результати вказують на «заробіток» окремих представників добровольчих батальйонів через систему викрадень на «замовлення» або «за домовленістю».

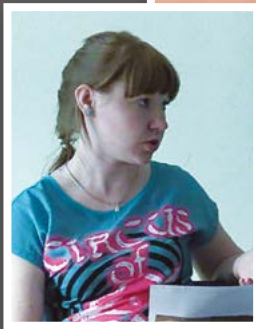
Той факт, що зникнення трьох юнаків одразу не викликало відповідного реагування з боку керівництва та не поставлено на контроль посадовцями обласного рівня (або державного) є показником системного характеру цієї проблеми.

Інша сторони цього питання — навмисне гальмування процесу розшуку. Так, наприклад, маючи результати мобільного пересування, підтверджені факти перебування хлопців на конкретному блокпосту у визначений час, працівники ОВС вказують на неможливість встановити та допитати окремих військовослужбовців через систему конфіденційності військових. Але у матеріалах справи немає і натяку на намагання отримати такий дозвіл та встановити дані осіб, які перебували у той час на варті, через СБУ або військову прокуратуру — органів, які мають законне право отримати необхідні відомості. І якщо на важелі ставити життя хлопців та «незручності» через надання відповідного запиту (який безумовно негативно сприймається військовослужбовцями), немає сумніву, що перше — пріоритетніше.

У цій справі родичі зниклих активні та об'єднані спільною метою, мають достатні фінансові можливості виїжджати за межі міста, наймати адвокатів, тощо. Не дивлячись на докладені зусилля реальне місце знаходження зниклих й досі невідомо.

Випадок 4

Жінка
Вадима —
Ганна—до
сих пір
шукає
чоловіка

Цивільний, народжений 30.05.1990р.

Вадим БІЛИЙ

ЗНИК

ДАТА: 24 грудня 2014

МІСЦЕ:
поблизу Донецька
(На сьогодні під контролем
бойовиків ДНР)

ОБСТАВИНИ:
**Їхав разом із двома
колегами власним авто
поряд із блок-постом ДНР**

Під час роботи моніторингової групи в Краматорську моніторингова група познайомилась із кейсом зниклих безвісті: керівника торгового підприємства Останіна Юрія Павловича (03.05.1967 р.н.) та його підлеглих експедиторів — Білого Вадима Станіславовича (30.05.1990 р.н.) та Зайцева Олексія Володимировича (18.12.1984 р.н.). Троє чоловіків зникли 24 грудня 2014 р., по дорозі з території підконтрольної незаконним озброєним формуванням ДНР до Краматорську, де вони проживали. Метою їх виїзду до непідконтрольної ЗСУ території була інкасація грошей з власних магазинів та експедиція товарів, тож при них було більше 50 000 грн. Останній раз родини говорили з ними, коли вони під'їжджали до контрольно-пропускного пункту ДНР.

Жінки зниклих одразу звернулись до місцевого Краматорського відділку МВС з заявами про зникнення.

Заяви були прийняті, проте жодних дій що до розслідування обставин справи не проводилось. На момент коли в травні 2015 Анна Біла зустрілась із мобільною групою і розповіла про зникнення чоловіка, вони звернулись до Краматорського міського відділку МВС. І тільки тоді жінка дізналась, що кримінальну справу передали в міське управління МВС Слов'янська вже 2 місяці до того. Жодної комунікації із заявником не відбувалось. Так само їй не змогли назвати, який саме слідчий веде справу в Слов'янську.

Сім'ям довелось самостійно проводити пошукові дії, вони навіть звернулись до так званих «слідчих органів ДНР», ризикуючи своєю безпекою, оскільки довелось перетинати лінію фронту. На даний момент жодної нової інформації на офіційні запити від нашої організації по цій справі МВС Слов'янську не надає і жодних слідчих дій не проводить.

Випадок 5

Донька Катерина шукала батька майже самостійно

Цивільний, народжений 24.12.1958р.

Ігор ГАЙДЕНКО

ЗАГИНУВ

ДАТА: 18 червня 2014

МІСЦЕ:
поблизу Донецька
(На сьогодні під контролем бойовиків ДНР)

ОБСТАВИНИ:
Був за кермом власного автомобіля поряд із блок-постом ДНР

У Слов'янську моніторингова група зустрілася із дочкою Ігоря Гайденко (24.12.1958 р.н), що проживав в Слов'янську та зник 18 червня 2014 р. Ігор виїхав зі Слов'янську на власному автомобілі і так само зник після проходження блок посту так званої ДНР біля Донецьку, після чого встиг останній раз подзвонити рідним, і повідомити, що їде по дорозі в село, де проживала його мати.

Заяву подавала і дружина, і дочка Ігоря: в Ізюмський (за місцем проживання дружини) та Слов'янській міський відділ МВС — через 4 дні після зникнення. Єдині пошукові дії, що були призведені по цій справі (окрім первинного опитування), на прохання дочки зниклого провела пошукова група «Плацдарм» — волонтерська організація, що спеціалізується на пошуках та

ексгумації вояків другої світової війни та на даний момент займається ексгумацією захоронень часу окупації Слов'янська та Краматорська «бандою Ігора Гірка». На момент моніторингового візиту в травні, їм вдалось знайти спочатку машину зниклого, а трохи пізніше, неподалеку машини — могилу, в якій було поховано декілька тіл. Одне з цих тіл мало специфічні прикмети, що мав їх Ігор Гайденко, але напевно дочка не змогла його впізнати, бо тіло було дуже пошкоджене. Проте тільки зараз, на момент публікації цього звіту, ДНК аналіз тіла вказав, що це саме він.

Протягом усього цього часу жодних слідчих дій МВС Слов'янську по цій справі проведено так і не було. Хоча робота групи «Плацдарм» показує, що вона цілком можлива, навіть на території підконтрольній «так званій ДНР».

Інші матеріали, що були представлені
«Центром Громадянських Свобод» та Євромайдан-SOS
на засіданні квітневої Парламентської Асамблеї Ради Європи 2015 року,
під час презентації доповіді:
«Безвісті зниклі особи протягом конфлікту в Україні»⁴¹

Військовий, народжений 08.08.1974р.

Ярослав АНТОНЮК

ЗНИК

ДАТА: 12 серпня 2014

МІСЦЕ:

с. Нікіфорове

(На сьогодні під контролем бойовиків ДНР)

ОБСТАВИНИ:

Під час бою

Цивільний, народжений 19.03.1976р.

Сергій ГАЛДУН

ЗНИК

ДАТА: 10 липня 2014

МІСЦЕ:

м. Донецьк

(На сьогодні під контролем бойовиків ДНР)

ОБСТАВИНИ:

Невідомі

⁴¹ Повний текст резолюції: www.assembly.coe.int/nw/xml/XRef/X2H-Xref-ViewPDF.asp?FileID=21970&lang=en

Військовий, народжений 12.12.1972р.

Микола КАЧКАЛДА

ЗНИК

ДАТА: 28 січня 2015

МІСЦЕ:

м. Вуглегірськ (Донецька область)

(На сьогодні під контролем бойовиків ДНР)

ОБСТАВИНИ:

Під час битви

Військовий, народжений 13.07.1985р.

Олександр КОРОСТИНСЬКИЙ

ЗНИК

ДАТА: 8 серпня 2014

МІСЦЕ:

С. Маринівка (Донецька область)

(На сьогодні під контролем бойовиків ДНР)

ОБСТАВИНИ:

Під час битви

Донька
Артема
досі
шукає
тата

Військовий, народжений 21.04.1990р.

Артем АБРАМОВИЧ

ЗНИК

ДАТА: 12 серпня 2014

МІСЦЕ:

с. Нікіфорове

(На сьогодні під контролем
бойовиків ДНР)

ОБСТАВИНИ:

Під час битви

Артем АБРАМОВИЧ

ЗНИК

ДАТА: 29 вересня 2014

МІСЦЕ:

с. Безіменне (Донецька область)

(На сьогодні під контролем
бойовиків ДНР)

ОБСТАВИНИ:

**Викрадений групою із
двох озброєних чоловіків,
одягнених у камуфляж, за кермом
машини із символікою ДНР**

Народжений 12.12.1957р.
Місцевий громадський активіст,
Організатор житла та забезпечення
базових потреб більш ніж 1000 ВПО

Невідомі люди з масових захоронень

ДАТА: квітень-липень, 2014

МІСЦЕ:
м. Слов'янськ (Донецька область)

ОБСТАВИНИ:

Після того, як бойовики втекли, в місті знайшли 3 масові захоронення. В них були поховані 14, 38 та 26 трупів із слідами тортур. Тільки 50% тіл вдалось ідентифікувати через аналіз ДНК. Усіх інших перепоховали як «невідомих під номером».

Напис на хресті: «Невідомий чоловік»

Напис на хресті: «Невідома жінка»

Додаток №1

Неофіційний переклад резолюції Парламентської Асамблеї Ради Європи,
щодо результатів звіту «Безвісті зниклі особи протягом конфлікту в Україні»,
який підготував Джим Шерідан (Великобританія)

РЕЗОЛЮЦІЯ 2067 (2015)

Зниклі особи під час конфлікту в Україні

Парламентська асамблея Ради Європи

1. Парламентська асамблея висловлює серйозну стурбованість зростаючою кількістю випадків осіб, що зникли безвісти, у зонах військових дій в окремих частинах Донецької та Луганської областей України, а також в окупованому Криму.
2. Від початку російської агресії в Україні, з року, понад осіб були оголошені зниклими безвісти. Ця цифра, яка враховує лише дані, зібрані українською владою, є насправді значно вищою. Серед зниклих безвісти є не тільки військові, але й цивільне населення, включно з волонтерами, які допомагали жертвам конфлікту. Їхня доля і місцезнаходження невідомі, визначити їх складно, оскільки вони, скоріше за все, перебувають на територіях, що залишаються під контролем сепаратистських груп.
3. Асамблея вітає зусилля, що вживаються українською владою з метою визначення долі та місцезнаходження зниклих безвісти осіб. Зокрема, Асамблея високо оцінює створення Міжвідомчого центру з допомоги у звільненні осіб, взятих у полон, а також у звільненні заручників, і пошук зниклих безвісти під егідою Служби безпеки України та створення єдиного реєстру досудових розслідувань (який включає базу даних зразків ДНК непізнаних тіл та ДНК родичів зниклих безвісти осіб), що значно полегшує процедуру ідентифікації зниклих.
4. Асамблея висловлює жаль стосовно рішення президента Російської Федерації, який засекретив дані щодо втрат серед особового складу збройних сил РФ під час спецоперацій у мирний час.
5. Водночас Асамблея вважає, що у питанні про зниклих безвісти осіб потрібний більш комплексний підхід на державному рівні. Має бути координація роботи різних волонтерських та правозахисних організацій щодо відстеження та збору інформації про зниклих безвісти людей. Крім того, медична, соціальна та фінансова допомога, що пропонується сім'ям зниклих безвісти осіб, є наразі недостатньою.
6. Асамблея підкреслює, що проблема зниклих безвісти осіб може бути вирішена тільки спільними зусиллями всіх сторін конфлікту. Таким чином, Асамблея настійливо закликає Україну, Російську Федерацію та сепаратистські групи, що контролюють окуповані території Донецької та Луганської областей:
 - 6.1. забезпечити ефективне реагування, тобто розслідування і надання підтримки сім'ям у всіх випадках, стосовно яких є повідомлення про зниклих безвісти осіб, відповідно до міжнародного гуманітарного права;
 - 6.2. обмінюватися інформацією про долю і місцезнаходження зниклих безвісти осіб і повертати невпізнані тіла там, де це є належним, відповідним сторонам конфлікту;
 - 6.3. створити спільний орган (робочу групу) з вирішення питання про зниклих безвісти осіб і забезпечити його функціонування з метою:
 - 6.3.1. збору та обробки інформації про зниклих безвісти осіб;
 - 6.3.2. створення зведеного списку зниклих безвісти осіб;
 - 6.3.3. впровадження ефективних заходів, що дозволяють розшук, ексгумацію та ідентифікацію людських останків;
 - 6.3.4. забезпечення доступу до місця поховань;
 - 6.3.5. забезпечення родичів зниклих безвісти осіб вичерпною інформацією щодо прогресу в їхніх випадках;
 - 6.3.6. брати участь та координувати дії неурядових та волонтерських організацій у справі пошуку зниклих безвісти осіб.
 - 6.4. систематично збирати дані щодо невпізнаних тіл, а також зразки ДНК від сімей зниклих безвісти осіб;
 - 6.5. прискорити процес ідентифікації ексгумованих тіл з використанням всіх доступних засобів, в тому числі: відповідність ДНК, відповідність даних до і після настання смерті, візуальну ідентифікацію, як визначено судово-медичними експертами;
 - 6.6. надавати фінансову, медичну та соціальну допомогу сім'ям зниклих безвісти осіб;
 - 6.7. сприяти доступу і роботі громадянських і міжнародних гуманітарних організацій, що проводять роботу з розшуку осіб, зниклих безвісти;
 - 6.8. заохочувати ЗМІ привертати увагу громадськості до проблеми зниклих безвісти осіб.

7. Асамблея також закликає органи української влади:
 - 7.1. створити спеціалізований урядовий орган, доручивши йому координацію роботи всіх державних і неурядових організацій, що працюють у галузі зниклих безвісти осіб, і, зокрема:
 - 7.1.1. забезпечити достатні бюджетні кошти для його функціонування;
 - 7.1.2. створити і підтримувати єдиний реєстр даних щодо зниклих безвісти осіб під час конфлікту в Україні;
 - 7.1.3. забезпечити адекватне фінансування для заходів з розшуку;
 - 7.1.4. розробити механізм державної компенсації і підтримки сім'ям зниклих безвісти осіб і забезпечити інформування цих сімей про існування цього механізму;
 - 7.1.5. долучити до її роботи неурядові організації, асоціації волонтерів і представників сімей зниклих безвісти осіб.
 - 7.2. ввести до законодавства положення, що гарантують право сімей знати про те, що відбулося з їхніми родичами, зниклими безвісти у зв'язку зі збройним конфліктом чи внутрішнім насильством, згідно з відповідними положеннями міжнародного гуманітарного права;
 - 7.3. зміцнити правові заходи для вирішення проблеми зниклих безвісти осіб; зокрема, розглянути питання про прийняття спеціального закону про зниклих безвісти, який би законодавчо закріпив статус «зниклий» і «жертва війни», що дозволило би відповідним сім'ям отримувати фінансову, соціальну та правову допомогу, включно з державним відшкодуванням;
 - 7.4. задовольняти потреби самотніх голів сімей зниклих безвісти осіб, враховуючи особливі потреби жінок і дітей;
 - 7.5. надалі розвивати національний потенціал у галузі судової медицини та розшукової експертизи і заохочувати їх переймати досвід Міжнародного комітету Червоного Хреста (МКЧХ) стосовно цього;
 - 7.6. забезпечувати адекватне навчання з правових питань та підвищення обізнаності громадськості для всіх посадових осіб, що здійснюють правові дії і адміністративні процедури при розгляді правових проблем родичів осіб, що зникли безвісти;
8. Асамблея закликає сепаратистські групи, які контролюють окуповані території в Донецькій і Луганській областях:
 - 8.1. звільнити всіх захоплених полонених і заручників;
 - 8.2. активно долучатися до роботи відповідних робочих підгруп Тристоронньої контактної групи згідно Мінських угод, з метою опрацювання питань, пов'язаних з особами, захопленими у полон, та зниклими особами, а також визначення можливих місць їх поховань;
 - 8.3. забезпечити міжнародним гуманітарним місіям доступ до місць утримання в'язнів під вартою.
9. Асамблея також закликає владу Російської Федерації:
 - 9.1. звільнити всіх ув'язнених, незаконно захоплених на території України;
 - 9.2. провести ефективне розслідування та судове переслідування осіб, винних у випадках викрадення, насильницьких зникнень, тортур і політично мотивованих вбивств українських активістів і членів кримськотатарської громади;
 - 9.3. здійснювати тиск на сепаратистські групи, які контролюють окуповані території в Донецькій і Луганській областях, з метою негайного звільнення всіх цивільних осіб, що знаходяться під вартою на території під їхнім контролем, і для обміну полоненими;
 - 9.4. створити національний орган з питань полонених і осіб, що зникли безвісти в ході конфлікту в Україні;
 - 9.5. надати сім'ям зниклих безвісти російських військовослужбовців точну інформацію про долю і місцезнаходження їхніх зниклих безвісти родичів;
 - 9.6. негайно надати доступ до території окупованого Криму міжнародним моніторинговим місіям з прав людини.
10. Асамблея також закликає уряди держав-членів забезпечити:
 - 10.1. фінансову і технічну допомогу українським органам влади, відповідальним за процес екстимації та ідентифікації;
 - 10.2. необхідну допомогу для боротьби з психологічними наслідками сім'ям осіб, що зникли безвісти;
 - 10.3. фінансову допомогу асоціаціям сімей осіб, зниклих безвісти, і неурядовим організаціям з розшуку зниклих безвісти осіб.
11. Асамблея закликає Міжнародний комітет Червоного Хреста (МКЧХ) поділитися досвідом з українськими установами, зокрема щодо:
 - 11.1. підготовки національних фахівців у документації справ відсутніх осіб, зведенні списків, оцінці потреб сімей та реагування на них;
 - 11.2. надання технічної допомоги, зокрема у створенні лабораторії ДНК в Дніпропетровську і постачанні реагентів для ДНК-тестів;
 - 11.3. інформуванні українського населення щодо основних аспектів міжнародного гуманітарного права.
12. Асамблея закликає Комісара Ради Європи з прав людини відстежувати проблему осіб, що зникли безвісти, в ході конфлікту в Україні.

ОРИГІНАЛЬНИЙ ТЕКСТ: <http://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/X2H-Xref-ViewPDF.asp?FileID=21970&lang=en>

Правосуддя в екзилі

**Дотримання права на справедливий суд на сході
України, включно із територією, тимчасово
непідконтрольною українському уряду**

«Звіт підготовлений Центром Громадянських Свобод
під егідою Коаліції громадських організацій та ініціатив „Справедливість заради миру на Донбасі“»

ЗМІСТ

ВСТУП.	
МОНІТОРИНГОВА ГРУПА ТА МЕТОДОЛОГІЯ	196
ФУНКЦІОНУВАННЯ СУДІВ В ДОНЕЦЬКІЙ ТА ЛУГАНСЬКІЙ ОБЛАСТЯХ	198
<i>Донецька область.....</i>	<i>6</i>
Красноармійський міськрайонний суд	199
Добропільський районний суд	201
Дзержинський міський суд	202
<i>Луганська область.....</i>	<i>11</i>
Попаснянський районний суд.....	204
Новоайдарівський районний суд.....	206
Лисичанський міський суд.....	207
ЗДІЙСНЕННЯ СУДОЧИНСТВА В ДНР ТА ЛНР	208
ВИСНОВКИ та РЕКОМЕНДАЦІЇ	211

ВСТУП. МОНІТОРИНГОВА ГРУПА ТА МЕТОДОЛОГІЯ

Протягом грудня 2015 — січня 2016 років група моніторів **ЦЕНТРУ ГРОМАДЯНСЬКИХ СВОБОД** за підтримки Програми Розвитку ООН в Україні в рамках діяльності Коаліції громадських організацій та ініціатив «Справедливість заради миру на Донбасі»¹ проводила черговий етап дослідження забезпечення прав людини під час збройного конфлікту на сході України. До складу групи входило 10 моніторів, серед яких окрім співробітників **ЦЕНТРУ ГРОМАДЯНСЬКИХ СВОБОД** були юристи, громадські активісти, волонтери.

Метою представленого дослідження стало вивчення ситуації із дотриманням права на справедливий суд і умовами доступу до суду на території сходу країни, що виникла в результаті збройного конфлікту на території Луганської та Донецької областей України. Основними **завданнями** стала оцінка пристосованості наявних будівель судів до роботи, укомплектованості штату, збереженні архівів та розгалуженості місцевої інфраструктури для доступного звернення громадян до суду. Особливу увагу було приділено збору доступної інформації про дотримання права на справедливий суд і роботу судів на непідконтрольній Україні території Луганської та Донецької областей, а також роботі судів під час військових дій та у час окупації.

Моніторингова група, яка складалась з 2 підгруп, що працювали одночасно в різних місцях в зоні АТО, відвідала Територіальні управління Державної судової адміністрації у Донецькій та Луганській області, суди в Красноармійську, Добропіллі, Дзержинську, а також Попасній, Лисичанську та Новоайдарі. Під час виїздів група спілкувалася із суддями, працівниками судової адміністрації та відвідувачами, а також проводила власне спостереження ситуації. У ході роботи було використано методику неструктурованого інтерв'ю, карти спостереження, фото та аудіо документування.

Також було оброблено низку відкритих джерел, зокрема сайт судової гілки влади. Частина спілкування з моніторами, відмовилася називати своє ім'я, посилаючись на міркування безпеки², що відповідає загальній ситуації із проведенням моніторингів прав людини в регіоні з огляду на триваючий збройний конфлікт із притаманним йому високим рівнем насильства і залякування, а також непрогнозованість подальшого розвитку подій.

Як відомо, через бойові дії частина судів опинилася на непідконтрольній Україні території, також є суди, діяльність яких призупинено з метою збереження життя і здоров'я суддів, працівників апарату та відвідувачів суду, а розгляд справ підсудних перенесено до інших судів на мирних територіях³. Апеляційні суди та окружні адміністративні суди

1 Метою роботи Коаліції «Справедливість заради миру на Донбасі», до складу якої входить 14 громадських організацій та ініціатив, є документування та створення єдиної електронної бази даних, що в майбутньому може слугувати джерелом первинних відомостей про скоєні злочини в рамках національного і міжнародного розслідування, а також публікація регулярних тематичних доповідей стосовно порушень прав людини та обмежень основоположних свобод.

2 Аналогічна ситуація прослідковувалась і з попередніми звітами моніторингової групи, які стосувалися обстрілів «зелених коридорів», викрадення та катувань людей на півночі Луганської області, пошуку зниклих та роботи ДНК центрів

3 Розпорядження Голови Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 02.09.2014 №027/0/3814 — www.sc.gov.ua/ua/rozporjadzhennja_vssu_pro_viznachennja_teritorialnoji_pidsudnosti_sprav.html

з Донецька переведено до Артемівська, Слов'янська, Краматорська, а з Луганська до Северодонецька, господарські суди областей відновили свою роботу у Харкові. Значна кількість судів Донецької та Луганської області припиняла та поновлювала свою роботу, а розгляд справ переносився до інших судів. Є суди, що пройшли таку процедуру по кілька разів із перенесенням розгляду справ до різних судів. Не менш 15 судів з Донецької та Луганської області працюють окрім власних справ із справами 2-х та більше інших судів. Ситуація безпосередньо пов'язана із наявністю контролю над певною територією та населеним пунктом з боку України та наявністю безпеки для роботи суду з огляду на хід бойових дій та їх географію. Інформація щодо переведень справ міститься на сайті судової влади⁴. За його даними було складено Таблицю переводів судів (або розгляду справ суду) у зоні АТО, що міститься у Додатках.

Очевидно, що у зв'язку із такою ситуацією виникає низка проблем, які було поставлено за мету дослідити. Моніторингова група виходила з припущення, що можуть бути проблеми 4-х категорій: приміщення судів, апарати судів та судді, збереження архівів, інфраструктура та можливість доступу до суду з віддалених районів. Відповідно допускалося, що доступність судів та реалізація права на справедливий суд ускладнені такими чинниками:

- **Приміщення** — приміщення суду не пристосоване для додаткового навантаження (при переводі справ) або постраждало під час бойових дій;
- **Апарат та судді** — штат недоукомплектований, навантаження на наявних суддів збільшено, додаткове фінансування при переведенні справ з небезпечних територій не виділено;
- **Збереження архівів** — архіви частково залишилися на невідконтрольних територіях або не збережені;
- **Інфраструктура** — робота міжміського транспорту, пошти та банківської системи у регіоні залишається незадовільною, що часто унеможлиблює звернення до суду для мешканців тих територій, де роботу суду припинено, а розгляд справ перенесено до іншого суду.

Серед іншого моніторингова група намагалася з'ясувати:

1. Чи організовано судочинство в Донецькій та Луганській областях на сьогодні чи ні?
2. Що сталося зі справами, які були вже відкриті до моменту окупації?
3. Як на даний момент мешканець окупованих територій може звернутися до суду?
4. Які з судів переведено?

5. Яким чином перевезено та розподілено архів?
6. Яке навантаження на суддів та чи вистачає персоналу?
7. Чи відповідають приміщення мінімальним потребам для проведення судочинства?
8. Де суди були під час окупації та чи виносили рішення?
9. Чи проходили судді кваліфікаційну оцінку після окупації?
10. Чи є можливість офіційного листування із зоною АТО?
11. Яким чином забезпечується виконання рішення суду на окупованій території?

Окремо було виділено питання відправлення правосуддя на території невідконтрольній Україні. Тут варто зауважити, що на території, підконтрольній так званому «ЛНР» та «ДНР», до серпня 2014 року суди приймали рішення «іменем України», а справи потрапляли до Єдиного державного реєстру судових рішень.

Фактично це дослідження є зрізом ситуації і не претендує на ґрунтовність та всебічність. Зібрані матеріали підтверджують гіпотезу про наявність проблеми та ілюструють її прояви, що дає можливість спрямувати державні та громадські зусилля на її вирішення. Отримані аналітичні дані є першою спробою оцінити ситуацію із роботою судів на сході країни та описати викликані бойовими діями складнощі, що не можуть бути усунені судовою системою самотужки. Очевидно, що серед побаченого є низка типових для судової системи України проблем, чия наявність не залежить від бойових дій в регіоні та переводу справ до інших судів. Більшість таких проблем пов'язана із низькою доступністю будівель судів для маломобільних груп та людей з інвалідністю, недостатнім рівнем інформування про роботу суду, відсутністю розуміння необхідності врахування базових потреб відвідувачів та поганою логістикою роботи. Ці проблеми також знайшли своє відображення у моніторинговому звіті, але вони не були предметом ключової уваги.

Варто зауважити, що моніторингова група не ставила перед собою завдання виявлення сепаратистських настроїв, сприяння люстрації суддів та будь-яку оцінку якості роботи суддів, а лише опис проблем, з якими зіткнулися судді, апарат суду та його відвідувачі у зв'язку з бойовими діями та як вони впливають на виконання державою Україною своїх зобов'язань щодо забезпечення права на справедливий суд та безперешкодного доступу до суду для кожного. За даними моніторингових візитів можна зробити однозначний висновок, що ситуація із дотриманням права на справедливий суд в Луганській та Донецькій областях ще довго буде потребувати пильної уваги правозахисної спільноти й детальних моніторингових за окремими проблемними ситуаціями, що будуть описані нижче.

ФУНКЦІОНУВАННЯ СУДІВ В ДОНЕЦЬКІЙ ТА ЛУГАНСЬКІЙ ОБЛАСТЯХ

Донецька область

Територіальне управління Державної судової адміністрації України в Донецькій області знаходиться в приміщенні Слов'янського міськрайонного суду Донецької області. Штат установи 12 осіб. Забезпеченість приміщеннями повна. Приміщення ТУ ДСА теплі, сухі та чисті. Потреби в ремонті не існує. Приміщення для доступу осіб з обмеженими можливостями не обладнане, знаходиться на третьому поверсі багатоповерхівки.

За словами Тетяни Циганкової — начальника Територіального управління Державної судової адміністрації України Донецької області суди області всі суди Донецької області до передачі підсудності щодо окремих судів у вересні 2014 р. працювали у звичайному режимі. Незаконні озброєні формування в діяльність судів не втручалися.

Після передачі підсудності окремих судів окупованих територій, вони припинили функціонувати як суди України. Архіви таких судів вивезти з окупованої території ніхто не намагався, оскільки це було би небезпечно для життя працівників суду. Поточні

провадження з окупованих територій ніхто не передавав. Відповідно до неофіційних повідомлень зараз на матеріальній базі судів окупованих територій відбувається квазісудочинство від імені т. з. «ДНР» із залученням деяких колишніх суддів Донецької області.

Після передачі підсудності штатний розпис судів, до яких передана нова підсудність збільшувався не пропорційно до додаткової підсудності, а тільки в межах граничної чисельності зазначених судів, встановлених законом. Наприклад, затверджений кількісний склад суддів по області складає від 3-х до 22-х осіб⁵. При цьому до даного часу 19 одиниць судових вакансій області відкриті.

Суддів з окупованих територій переводили не відповідно до переданої підсудності, а по всій Україні на вільні місця.

Через передачу підсудності інших судів навантаження на суддів діючих судів зросло приблизно вдвічі. Залів судових засідань не завжди вистачає, частину засідань доводиться проводити в кабінетах суддів. Недостатньо кабінетів для суддів, помічників та

секретарів. Судді працюють в одному приміщенні з помічниками та секретарями.

Правосуддя здійснюється в звичайному порядку. Розглядаються справи як щодо громадян, що мешкають на території підконтрольній Україні, так і тих, що мешкають на окупованій території. Мешканці окупованих територій для подання позовних заяв та інших документів повинні виїжджати на територію підконтрольну Україні, та подавати документи до канцелярії суду особисто, або надсилати поштою з території України. Оплата судових витрат здійснюється через банківські відділення та термінали, розташовані на підконтрольній Україні території, а також через інтернет карткою на порталі судової влади, не виїжджаючи з окупованої території.

Копії рішень та інших процесуальних документів видаються лише для тих справ, що наявні в діючих судах. Для інших справ копії рішень та інших процесуальних документів видаються лише через процедуру відновлення втраченого провадження.

5 www.dsa.court.gov.ua/userfiles/file/DSA/2014/Nakaz133/Nakaz133.pdf

Красноармійський міськрайонний суд

Красноармійський міськрайонний суд

У цей суд Красноармійському міськрайонному суду передана підсудність Мар'їнського районного суду Донецької області з 06.04.2015 р. та судів окупованої території, а саме — Будьоннівського районного суду міста Донецька та Кіровського районного суду міста Донецька з 02.09.2014 р.

1. Стан будівлі та приміщень суду

За результатами зовнішнього огляду та зі слів працівників суду, будівля перебуває в задовільному технічному стані. Нещодавно зроблено косметичний ремонт, відремонтовано опалення. Приміщення суду теплі, сухі та чисті. Існує потреба в ремонті вхідних сходів. На існуючих сходах неможливо встановити пандус для осіб з інвалідністю. Пандус було закуплено, наразі він зберігається в будівлі суду в розібраному стані.

Зовні будівля суду не охороняється. Середині на вході наявний пост охорони на якому, на момент відвідування, в грудні 2015р, перебував один охоронець. Вікна

першого та другого поверхів суду ззовні закриті решітками.

У будівлі наявні інформаційні стени для відвідувачів, на яких міститься необхідна інформація щодо графіку роботи суду, суддівського корпусу, стану розгляду справ, а також зразки процесуальних документів. Також наявна достатня кількість стільців та лавок для відвідувачів. В одному із залів судових засідань, призначеного для розгляду кримінальних справ, встановлено клітку для обвинувачуваних, що не відповідає міжнародним Конвенціям та КПК України. Функціонує туалет для персоналу. Туалет для відвідувачів відсутній.

За словами працівників апарату суду, матеріально-технічне забезпечення суду недостатнє. Через передачу підсудності інших судів навантаження на суддів зросло приблизно вдвічі. Залів судових засідань не вистачає, частину засідань доводиться проводити в кабінетах суддів. Недостатньо кабінетів для суддів, помічників та секретарів. Судді працюють в одному приміщенні з помічниками

та секретарями. Для організації роботи суду в нормальному порядку необхідно, щонайменше, ще дві зали судових засідань та два кабінети суддів. Бажано організувати окремі кабінети для суддів та для помічників і секретарів.

2. Суддівський корпус та штат

Суддівський корпус складається з голови суду, заступника голови суду та одинадцяти суддів, в тому числі, однієї судді, переведеної Указом Президента України з Мар'їнського районного суду Донецької області. Наявні дві вакансії суддів.

Троє суддів Мар'їнського районного суду Указом Президента були переведені до інших судів України.

06.11.2015 р. було видано Указ Президента України щодо зміни розташування Мар'їнського районного суду з м. Мар'їнка на м. Курахове. На даний час здійснюються організаційні заходи — набір персоналу та обладнання відповідного приміщення з метою відновлення роботи зазначеного суду.

Це дозволить передати частину справ з Красноармійського міськрайонного суду, зменшити навантаження на нього, покращити доступ до правосуддя мешканців Мар'їнського району та підвищити його якість.

3. Доступ громадян до правосуддя

Правосуддя здійснюється у звичайному порядку. Розглядаються справи як щодо громадян, що мешкають на території підконтрольній Україні, так і тих, що мешкають на окупованій території. Мешканці окупованих територій для подання позовних заяв та інших документів повинні виїжджати на територію підконтрольну Україні, та подавати документи до канцелярії суду особисто, або надсилати поштою з території України. Оплата судових витрат здійснюється через банківські відділення та термінали, розташовані на підконтрольній Україні території.

Листування з окупованими територіями не здійснюється, процесуальні документи на них не направляються, рішення суду на окупованих територіях не виконуються. Інформація про час та місце розгляду справ за участі осіб, які мешкають на тимчасово окупованих територіях, розміщується виключно на сайті суду. За словами працівників суду, їм невідомо про те чи працюють на окупованій території суди та чи виконуються на ній судові рішення.

KA.DN.COURT.GOV.UA

Красноармійський міськрайонний суд

Ураховуючи особливості розташування населених пунктів Мар'їнського району Донецької області, мешканці не всіх селищ з території підконтрольної Україні мають можливість діставатися Красноармійська громадським транспортом.

4. Передача справ у зв'язку з бойовими діями

Стосовно Будьоннівського районного суду міста Донецька та Кіровського районного суду міста Донецька – Красноармійському міськрайонному суду

Донецької області була передана лише підсудність нових справ. Провадження у всіх справах, які були відкриті до 02.09.2014 р., а також архіви зазначених судів не передавалися.

Стосовно Мар'їнського районного суду Донецької області – Красноармійському міськрайонному суду Донецької області передані лише ті справи, які були в провадженні Покровського районного суду Дніпропетровської області на 06.04.2015 р. Відповідно до Покровського районного суду були передані лише кримінальні справи, які були у провадженні Мар'їнського районного суду Донецької області на 02.09.2014 р. Справи інших юрисдикцій станом на 02.09.2014 р. з Мар'їнського районного суду не передавалися, провадження у них не здійснюється. Ухвали про зупинення провадження не виносилися. Архів Мар'їнського районного суду залишився в зачищеному приміщенні в Мар'їнці. Будівля Мар'їнського районного суду частково постраждала від обстрілів, слухання в ній справ без здійснення попереднього ремонту неможливе. Спеціальна охорона будівлі суду в Мар'їнці не здійснюється. За час з 02.09.2014 р. із зазначеної будівлі невідомі особи викрали частину оргтехніки.

Копії рішень та інших процесуальних документів видаються лише для тих справ, що були вивезені до Красноармійського районного суду. Для інших справ копії рішень та інших процесуальних документів видаються лише через процедуру відновлення втраченого провадження.

З АРХІВІВ МОБІЛЬНИХ МОНІТОРИНГОВИХ ГРУП ЦГС

Добропільський районний суд

Добропільський районний суд

До Добропільського районного суду перенесено розгляд справ Авдіївського міського суду та Харцизького міського суду Донецької області.

1. Стан будівлі та приміщень суду

Двоповерхова будівля, зовні справляє в цілому позитивне враження: будівля охайна, нові вікна, навколишня територія доглянута. Виникає враження, що у недалекому минулому був проведений ремонт. Увійти у будівлю можна безперешкодно, охорона відсутня, особа відвідувачів не встановлюється. Приміщення суду світле. Коридори широкі, «інформаційна дошка», яку видно одразу зі входу, містить широкий перелік інформації, зокрема, вказаний графік приймання громадян, зразки заяв, доступні інфографіки доступні інфографіки з роз'ясненням принципів діяльності судової системи, тощо. Також, перед інформаційною стіною розташовані столи, стільці, що спрощує використання відвідувачами інформації. Будівля пристосована для людей з інвалідністю, на вході пандус, а на першому поверсі розташована зала засідань, двері якої, зокрема, дозволяють в'їзд на візку. Суд має 4 зали

засідань, три з яких пройшли реконструкцію, оновлені, мають прозору лаву підсудних, не клітку. У залах розташовані достатньо широкі лави для присутніх, окремих місць для спостерігачів немає.

2. Суддівський корпус та штат

Добропільський міськрайонний суд за розпорядженням голови вищого спеціалізованого суду обслуговує території Харцизького та Авдіївського міських судів Донецької області. Штат у зв'язку з переведенням територіальної підсудності не збільшувався і складає 13 суддів, з яких фактично працює дев'ять, кабінети розраховані лише на 10. Залів засідань недостатньо аби забезпечити навіть наявних 9 суддів, особливо, зі значним збільшенням навантаження у зв'язку з переведенням територіальної підсудності Харцизького та Авдіївського міських судів Донецької області. Канцелярія нараховує 45 осіб. Голова та спікер суду зазначили, що вакантні місця є лише серед неспеціалізованих посад: канцелярія, апарат - але за інформацією порталу «Судова влада» вакантними є місця трьох секретарів суду та одного секретаря судового засідання. Можливо, є питання до актуальності інформації розміщеної на ресурсі.

Усі судді проживають на території підконтрольній Україні. Один суддя був переведений з АР Крим.

За словами голови та спікера суду, люстрація була проведена у чіткій відповідності до вимог Закону України «Про суддів очищення влади». Претензій і питань до проведення люстрації немає.

3. Доступ громадян до правосуддя

Офіційне сполучення з окупованими територіями відсутнє, у тому числі і поштовий зв'язок, які і будь-які контакти через офіційні запити. Відповідно, можливості залучення, виклику свідків, учасників процесу, повідомлення про розгляд справи вкрай обмежені і здійснюються у офіційних друкованих або інтернет-джерелах. Примусовий привід до суду неможливий. Оплатити судові збори громадяни мають можливість лише на території, підконтрольній Україні, або за наявності доступу до мережі інтернет. Випадки приїзду до суду громадян з територій Авдіївського та Харцизького міських судів поодинокі.

4. Передача справ у зв'язку з бойовими діями

Суд має можливість розглядати лише нові справи з тимчасово окупованих територій, або ті, рішення у яких були оскаржені та передані на повторний розгляд вищою інстанцією, оскільки архівів Харцизького міського та Авдіївського міського судів Донецької області перевезено не було, ні закритих справ, ні відкритих на момент окупації. Інформації про стан архівів на даний момент немає, як і про спроби їх знищення.

Відсутність архівів та будь-якого зв'язку з судами на окупованих територіях обумовлює значне ускладнення для відновлення втрачених проваджень, що стало буденною практикою після переведення територіальної підсудності з окупованих територій, повторного розгляду оскаржених у вищих інстанціях справ Харцизького міського та Авдіївського міських судів Донецької області, як і справ, де сторона(и) проживають на окупованих територіях, є спірне майно, тощо.

Дзержинський міський суд

Дзержинський міський суд

Дзержинський міський суд, за розпорядженням голови вищого спеціалізованого суду, обслуговує території Пролетарського та Ленінського районів м. Донецька.

1. Стан будівлі та приміщень суду

Двоповерхова будівля, яка знаходиться впритул до Дзержинського міськвідділу поліції. Зовні видно незначні пошкодження самої будівлі, є розбиті вікна. Приміщення суду не пристосовано для людей з інвалідністю, пандуси відсутні, коридори вузькі.

Охорона відсутня, у суд можна зайти безперешкодно, ніхто не намагається встановити ні особу, ні мету візиту, що є незадовільним у зв'язку з безпосередньою близькістю міста до лінії розмежування. Приміщення освітлені погано, інформаційна дошка містить обмежений обсяг інформації і, щоб її побачити, бажано використовувати власні джерела світла. Зали судових засідань обладнані сидіннями відвідувачів учасників процесу та ізольованою лавою підсудних, окремих місць для спостерігачів немає. Зрозуміти час роботи канцелярії можливо лише запитавши. Копії рішень суду видаються лише щовівторка, за словами голови суду, це обумовлено недостатністю штату та

значно збільшенням навантаження на суд. Доступ до канцелярії вільний, черги, на момент проведення моніторингу, відсутні. У коридорах є лавки для очікування. До туалету доступ вільний, але він у незадовільному стані.

2. Суддівський корпус та штат

Суду було додано 4 вакансії суддів, що збільшило штат суддів з 10 до 14, але фактично ці вакансії не заміщені. На час проведення моніторингу працює 6 суддів (у решти, за звичайним штатом, закінчилися повноваження, один притягнутий до кримінальної відповідальності за ст. 368 Кримінального кодексу України), чого недостатньо, у зв'язку зі збільшенням навантаження на суддю щонайменше у два рази (точних даних на момент проведення моніторингу не було, оскільки річний звіт знаходився на стадії підготовки). На даний момент вакантними є посади: 4-ох суддів, 4-ох помічників для них, 4-ох секретарів судових засідань, 2-ох судових розпорядників та технічний персонал.

Усі судді проживають на підконтрольній Україні території та є місцевими мешканцями.

Первинна люстрація була проведена у вигляді співбесід, анкетування, була створена комісія, яка не займалася суддями, а лише апаратом. Претензій до проведення первинної люстрації, за словами голови суду, немає.

3. Доступ громадян до правосуддя

Суд має можливість розглядати лише нові справи з тимчасово окупованих територій, або ті, рішення у яких були оскаржені та передані на повторний розгляд вищою інстанцією, оскільки справ і архівів Пролетарського та Ленінського районних судів м. Донецька перевезено не було. Інформації про стан архівів на момент проведення моніторингу немає, як і про спроби їх знищення. Сполучення з окупованими територіями відсутнє, у тому числі і поштовий зв'язок. Відповідно, можливості залучення, виклику свідків, учасників процесу, повідомлення про розгляд справи вкрай обмежені і здійснюються в офіційних друкованих або інтернет-джерелах. Примусовий привід до суду неможливий. Оплатити судові збори громадяни мають можливість лише на території, підконтрольній Україні, або за наявності доступу до мережі інтернет.

4. Передача справ у зв'язку з бойовими діями

Відсутність архівів та будь-якого зв'язку з судами на окупованих територіях обумовлює значне ускладнення розгляду справ з відновлення втраченого провадження, які стали буденною практикою після переведення територіальної підсудності з окупованих територій, повторного розгляду оскаржених у вищих інстанціях справ, як і видачу копій рішень Ленінського та Пролетарського районних судів м. Донецька. Проте з'явилася практика у разі наявності судового рішення у Єдиному державному реєстрі судових рішень видання судом копій рішень цих судів під своєю печаткою.

У період окупації суд розглядав лише цивільні справи; розгляд кримінальних був неможливий, оскільки правоохоронні органи не функціонували.

Луганська область

З а свідченням Ігоря Савченка — начальника Територіального управління Державної судової адміністрації в Луганській області (розташовано у м. Рубіжне), розгляд судових справ проходить відповідно до процесуальних норм. 99% будівель судів пристосовані, в тому числі перебудовані під нормативи, яким повинні відповідати будівлі суду. Тобто з 14 судів, які діють на підконтрольній Україні території (15 — Станично-Луганський районний суд не діє), пристосовані до здійснення судочинства.

На час моніторингу суди не мають суттєвих проблем із приміщеннями та оргтехнікою. Судді, які переїхали із окупованих територій, знімають житло за власних рахунок, оскільки службового житла для них немає.

На території, близькій до лінії зіткнення, знаходяться Попаснянський, Станично-Луганський районні суди. Останній суд не діє, дві третини його архіву вивезено. У Попасній під час обстрілів працівники суду ховалися у підвалі. Незважаючи на загрозу, рішенням ТУ ДСАУ функціонування суду продовжено. Причиною є, в тому числі, необхідність забезпечувати фінансово працівників суду, для яких робота у суді — єдине джерело прибутку. Тому навіть у дні, коли відбувалися обстріли, у суді перебував черговий суддя разом з декількома членами персоналу. Рішенням начальника ТУ ДСАУ Попаснянському районному суду виділено

три ставки нічних сторожів та одну ставку розпорядника на день.

Чисельність суддів на підконтрольних Україні територіях збільшено (йдеться про суди, яким передано до підсудності розгляд справ із судів окупованих територій). Збільшена штатна чисельність судів Луганської області: наказом ДСА України № 135, № 133 збільшена штатна чисельність судів Луганської області на 34 штатні одиниці, з них 32 заповнені суддями, які переїхали з непідконтрольних територій. Залишається ще 2 вакантних місця. Наразі на підконтрольну територію Луганської області загалом переїхало 113 суддів.

Усі судді, що здійснюють судочинство на території Луганської області проходять люстраційну та антикорупційну перевірку, заповнюють та подають декларації. Співпраця з суддями, які залишилися на тимчасово окупованій території не ведеться. Точна кількість суддів, які залишилися на непідконтрольній частині Луганської області, та кількість тих, хто співпрацює з т. з. «ЛНР», точно не відома.

У зв'язку зі збільшення штатної чисельності судів нормативи площі не відповідають встановленим законом нормам. Для вирішення цього питання потрібно здійснити прибудову чи перебудову приміщення суду, однак у 2013–2015 рр. капітальні видатки на такі цілі не передбачені.

Суди Луганської області матеріально забезпечені. До 28–29 грудня мали

бути використані всі кошти, надані на функціонування системи судочинства у 2015 році. Суди та судді повністю забезпечені витратними матеріалами, поштовими марками, папером, комп'ютерною технікою, мантіями, нагрудними знаками, символами державної влади.

31 жовтня 2014 року зі штату ДСА в Луганській області звільнилися 22 працівники з 25. Після переміщення управління з Луганська до Рубіжного сформований новий штат чисельністю в 16 осіб, 8 з яких — переселенці.

Підрозділ «Грифон», який наразі ліквідований у зв'язку з реорганізацією МВС, здійснює охорону лише частини судів. Наприклад, підрозділ не здійснює охорони Попаснянського районного суду. Оскільки формально підрозділ ліквідований, вирішується питання про створення державної служби охорони в судовій системі. На сьогодні відбувається формування керівництва судової служби охорони, вирішується питання фінансування. Наразі підрозділ «Грифон» залишається лише у 9 судах Луганської області.

Із районного суду Станиці Луганської лише на особистих зв'язках керівника вдалося врятувати 2/3 архіву суду на військових автомобілях. Інші суди такої нагоди не мали. Дійсною інформацією, що сталося з архівами та діючими провадженнями, — ніхто не володіє. Провадження районних судів залишилися на окупованій території.

Попаснянський районний суд

Суд працював у звичайному режимі до липня 2014 року, хоча на той момент владу у Попасній фактично контролювали незаконні збройні формування. Органи влади, в т. ч. суд, продовжували діяти. До Попаснянського районного суду жодного разу не приходили з якимись вимогами. Суд ухвалював рішення іменем України. Ситуація змінилася після початку звільнення Попасної, яке супроводжувалося бойовими діями. У серпні-вересні 2014 року суд практично не працював. Коли ситуація нормалізувалася, справ побільшало. Люди однак не поверталися. Навантаження у другій половині 2014 року було значно менше. У січні-лютому 2015 року знову почалися воєнні дії — Попасна майже опустіла. Суд, однак, продовжував працювати. У випадку необхідності, коли були термінові справи, пов'язані з розглядом кримінальних проваджень, судді виходили на роботу, для того, аби продовжити строки тримання під вартою, вжити термінові заходи тощо. З березня 2015 року ситуація знову нормалізувалася. Суд почав знову працювати за штатним режимом.

На сьогодні в провадженні досить багато справ. Додалися території, які територіально належали до підсудності Первомайського районного суду: села Золоте, Тошківка, Новотошківка. Зменшення активності громадян компенсували збільшенням їх кількості.

Кримінальні справи, де особи перебувають під арештом, районний суд направляє до Апеляційного суду Луганської області для визначення підсудності, оскільки в даний час, суд не має можливості забезпечити нормальну охорону.

Досі не працює ізолятор тимчасового тримання (ІТТ) через питання безпеки.

Проблеми з доставкою обвинувачених розпочалися у травні 2014 року. За словами представників міліції, остання не могла їздити конвоєм, оскільки зброю відбирали на найближчому блок-посту. У зв'язку з цим на судові засідання було неможливо доставити обвинувачених. Сьогодні обвинувачених доставляють зі Старобільська.

Щоб вирішити питання з доставкою обвинувачених, у суді сформувалася практика, розгляду справ у режимі відеоконференції за згоди особи. Але є і такі справи, де особи відмовляються від відеоконференцій.

Попаснянський районний суд

Незважаючи на ці організаційні заходи, питання забезпечення кримінального процесу, особливо, доставлення обвинувачених до зали суду, є гострою проблемою.

1. Стан будівлі та приміщень суду

Під кутом зору інфраструктури та матеріального забезпечення, в суду є всі необхідні можливості для належного здійснення судочинства. Перш за все, Попаснянський районний суд протягом 2014–2015 рр. не змінював приміщення суду. На сьогодні у приміщенні суду достатньо місця для суддів та працівників апарату суду. У всіх суддів є окремі кабінети, які обладнані оргтехнікою, меблями, витратними матеріалами, символами державної влади.

У коридорах черги відсутні, хоча це спричинено двома незалежними від якості функціонування суду чинниками: близькістю до лінії зіткнення та масовим виїздом населення на інші території.

У суді є повністю обладнана та пристосована зала засідань.

Вікна, які були пошкоджені внаслідок обстрілів восени 2014 року та взимку 2015 року було замінено. За словами працівника архіву, приміщення архіву є придатним для зберігання судових документів. У функціонуванні архіву проблем не виявлено.

Варто звернути увагу, що приміщення суду старе, є непоодинокі тріщини, які потрібно усунути. Проте у приміщенні, зокрема в архіві, не волого, що не становить загрози для документації суду.

Хоча за словами начальника ТУ ДСАУ в суді є охорона, моніторингова група її не виявила. Доступ до приміщення суду безперешкодний.

Будівля частково доступна для людей з інвалідністю. Наприклад, є пандус. Однак коридори в будівлі суду вузькі.

2. Суггівський корпус та штат

Штат суддів не змінився. Одну вакансію зайняв суддя з Первомайська. Наполовину змінився склад працівників. Більшість посад зайняли переселенці з Первомайська, які працювали в Первомайському суді.

Оскільки в районі не має спеціалізованої поліції, то час моніторингу внесена пропозиція судовій адміністрації для забезпечення додатковими ставками сторожа (3 ставки).

3. Доступ громадян до правосуддя

Голова суду повідомила також, що траплялися випадки, коли суд раніше засудив осіб до реальних термінів покарання, але, у зв'язку з тим, що покарання вони відбували на окупованих

територіях, то декілька разів траплялося, що цих осіб у подальшому бачили на волі (їх звільнювали, коли була можливість, але питання відбування покарання залишається відкритим, адже, невідомо, з якого числа вони опинилися на волі, чи зараховується їм такі дії у термін покарання, чи є питання повторного засудження за уникнення покарання тощо).

Попаснянський районний суд розглядав дві справи про встановлення факту народження і дві справи про встановлення факту смерті.

Справи, територіальна підсудність яких належить Первомайському районному суду, передали Рубіжанському міському суду. Коли Вищий спеціалізований суд України змінював територіальну підсудність судів невіршеним було питання продовження діяльності Попаснянського районного суду.

Доставка осіб з непідконтрольної території неможлива. В одного із суддів була справа, де це потенційно могло стати проблемою, однак вона була розпочата до війни і всі свідки були опитані.

Повідомлення сторін здійснюється за загальними правилами через пресу. Часто виникає проблема повідомлення навіть осіб, які проживають на підконтрольній Україні території, у зв'язку з тим, що не завжди працює пошта.

Суд використовує також такі засоби і способи повідомлення сторін: 1). повідомити контакти відповідача, привести відповідача до суду; 2). телефонне повідомлення; 3). повідомлення на сайті суду.

Коли особа не з'являється, її інформують за місцем проживання всіма можливими засобами.

Суд ухвалює рішення, але вручити копію рішення через пресу неможливо. Виникає проблема: позивач, з одного боку, має право на справедливий суд, яке включає і виконання судового рішення, а з іншого боку закон не дає відповіді на питання, що робити коли копія рішення не доставлена за адресою проживання відповідача. По суті, позивач позбавляється права на справедливий суд.

Суд прийняв рішення про повідомлення відповідача через сайт про ухвалені рішення. Намагалися кілька разів направляти рішення поштою. Якщо особі стане відомо про рішення, вона має право звернутися з заявою про скасування заочного рішення. В одного із суддів була справа, коли особа звернулася із заявою про скасування заочного рішення через рік. Строк оскарження було поновлено. Таким чином, рішення може бути ухвалено, але особі має бути забезпечене право на ефективний перегляд справи за її участю.

4. Передача справ у зв'язку з бойовими діями

Голова Попаснянського районного суду вказала, що за час окупації, районний суд «оминула» увага терористів. Таким чином, ні архів, ні інші судові документи (рішення, провадження тощо) не постраждали. Навіть український прапор та герб у її кабінеті залишилися на своїх місцях. Водночас, існує проблема вказаного районного суду в забезпеченні охорони.

За час бойових дій з Попаснянського районного суду зникла лише одна цивільна справа.

Новоайдарівський районний суд

Новоайдарівський районний суд

3 листопада 2014 року відновив роботу.

1. Стан будівлі та приміщень суду

Двоповерхова окрема будівля, зовні виглядає досить охайною, при вході видимі невеликі пошкодження клумб та сходинок.

У холі присутній охоронець, який запитує причину візиту, просить пред'явити паспорт та записує в журнал відвідувачів. (згідно з положенням про порядок допуску відвідувачів до приміщення суду).

У приміщенні суду тепло, світло, сирість відсутня, чутність гарна, зроблений косметичний ремонт, на видному місці розміщена дошка оголошень та зразків документів, вздовж усього коридору стоять дерев'яні лавки для очікування. Доступ до канцелярії вільний, черги відсутні. Канцелярія працює за графіком роботи суду.

Приміщення суду не пристосовано для людей з інвалідністю, відсутній пандус, бильця, коридори вузькі. Туалет загального користування із вільним доступом.

У кожного судді свій окремий кабінет, помічники суддів знаходяться

в окремому приміщенні, також наявні окремі приміщення у всіх працівників суду, архів в окремому підвальному приміщенні, три облаштованих зали судових засідань зі спеціальним обладнанням та кліткою.

2. Суддівський корпус та штат

Судочинство в районі організовано в повному обсязі, за штатом 4 судді, 3 постійно перебувають на робочому місці (мешкають в Новоайдарі), одна посада судді вільна, оскільки в результаті окупації міста Луганськ суддя Інна Мальченко переїхала на окуповану територію та до своїх службових обов'язків не повернулася, місце її перебування достовірно невідоме, за деякими даними — виїхала за межі України.

Навантаження на суддів виросло здекількох причин: судді працюють в неповному складі, для обслуговування приєднано населенні пункти Трьохізбенка, Сокольники, Кримське, Щастя, а також доводиться постійно розглядати додаткові справи за участю військовослужбовців (дезертирство, непокоря керівництву, тілесні ушкодження та адміністративні протоколи за пияцтво).

Кваліфікаційне оцінювання часом на момент моніторингу ніхто з суддів не проходив, люстрація нікого не стосувалась.

3. Доступ громадян до правосуддя

Мешканці окупованих територій можуть звернутись до суду, приїхавши особисто, а розгляд справи та проголошення рішення за згодою учасників слухання можуть бути здійснені за допомогою онлайн-конференцій, або заочно за загальними положеннями, про що постановляється ухвала та публікується оголошення в офіційній пресі.

4. Передача справ у зв'язку з бойовими діями

Суд працював постійно, крім притуплення роботи під час обстрілів з 4 вересня 2014 року по 14 вересня 2014 року. Документи та працівників суду за весь час АТО не евакуювали. Архів нікуди не переїжджав, справи з архіву не зникали. Приміщення архіву в добром стані, тепле та світле, зі спеціалізованими полицями та столами.

На даний момент розроблено план евакуації на випадок необхідності.

Головною проблемою вважається утримання в СІЗО затриманих Стаханова та Брянки, судові справи яких були направлені в Апеляційний суд м. Луганська до його окупації, та після окупації до теперішнього часу справи не повернулись, остаточного законного рішення щодо таких затриманих суд ухвалити не має можливості.

Справи, матеріали яких знаходяться на розгляді в суддів, а затримані очікували на рішення, перебуваючи при цьому на окупованій території, не мають свого логічного завершення. Як виявилось пізніше підсудні, рішення про відбування покарання якими вже вступило в законну силу, на окупованих територіях були безкарно випущені з-під варті.

Справи, в яких фігурує майно на окупованій території, неналежно вирішені, оскільки навіть виконавчий лист немає можливості направити — пошта не працює, та й нема кому направляти, адже виконувати його не будуть. Саме тому суд не може забезпечити виконання рішень на окупованій території.

Траплялось надходження документів з окупованої території на бланках з раніше діючими печатками з додатковою відміткою «ЛНР», але без внесення їх до реєстру.

Лисичанський міський суд

Лисичанський міський суд, відповідно до підсудності, розглядає також справи, які підсудні судам із окупованих територій — Брянського, Алчевського та Перевальського районів. У суді працює 10 суддів, тоді як штатна структура суду, передбачає 15 суддів.

Суддя Лисичанського районного суду Суббота Микола Іванович,

переведений із Первомайського районного суду, погодився спілкуватися із моніторами, та, повідомив, що він один із тих суддів, які перевелися після окупації Первомайського району до іншого суду. Оскільки він проживав у Попаснянському районі, працюючи і суддею Первомайського районного суду, то питання отримання житла перед ним не стояло. Після окупації Первомайська, він не виїхав на роботу

та подав документи на переведення до іншого суду. За час перебування у вимушеній «відпустці» йому виплачувався посадовий оклад (ставку). Крім того, суддя Суббота підтвердив інформацію, надану керівником ТУ ДСА, про забезпечення робочим місцем та необхідною оргтехнікою. Що стосується навантаження, то розподіл здійснюється авторизованою системою.

ЗДІЙСНЕННЯ СУДОЧИНСТВА В «ДНР» ТА «ЛНР»

На територіях, які контролюються так званими «ЛНР» та «ДНР, залишилося багато судових справ та матеріалів кримінального провадження на досудовому слідстві.

При запиті до інформаційної бази МВС України видається інформація що особам було обрано запобіжний захід ще у 2013–2014 роках. А подекуди ще й раніше (КПК України 1962 року). Запобіжний захід зберігає свою дію по сьогоднішній день. Однак ані досудові розслідування, ані суди не розглядають такі справи, оскільки відсутні матеріали та за наказом МВС України були ліквідовані слідчі органи.

Водночас, слідчі органи «ЛНР»/«ДНР» перевели ці справи у відповідність до «свого» законодавства, тобто КПК України 1962 року, КК РФ. Таким чином проблемою буде відновлення матеріалів таких справ навіть після звільнення території.

У 2009 році скоєно злочин, який було кваліфіковано за ч. 4 ст. 187 КК України⁶.

У травні 2013 року вирок Будионівського районного суду міста Донецька Апеляційним судом Донецької області було скасовано, справу направлено на досудове розслідування. Запобіжний захід змінено на підписку про невиїзд

(КПК України 1962 року). Восени 2013 року вже за КПК України 2012 року справу знову направлено до Будионівського районного суду міста Донецька. Судовий розгляд продовжувався до окупації. Справа залишилася в приміщенні суду. Обвинувачуваний виїхав на територію, контрольовану Україною.

У «ДНР» справу «перероблено» за їх законодавством, обвинувачуваний знаходиться в «міжнародному розшуку».

На території України справа не розглядається в зв'язку із відсутністю матеріалів. Незважаючи на те, що КПК України 2012 року містить норми про відновлення втраченого провадження, запобіжний захід діє.

Крім того, такі справи, оскільки на них не поширюється дія законодавства «ЛНР»/«ДНР» за часом, розглядаються так званими суддями «іменем України», хоча на даний момент жодного суду юрисдикції України на цій території офіційно не існує.

Київський районний суд міста Донецька прийняв постанову, за якою з 2009 року п'ять осіб знаходяться під арештом. Справу розглядає суд за нормами КПК 1962 року⁷.

Справу тепер розглядає суд «ДНР», який звільнив всіх п'ятьох з-під варті. Справа за старим

обвинуваченням, розглядається «іменем України». На сьогоднішній день розгляд справи «ДНР» призупинений. Матеріали передані до Верховного суду «ДНР» для передачі їх Україні. При цьому люди виїхати на території, контрольовані Україною, не можуть, оскільки за даними України вони в СІЗО. Обвинувачуваний й раді були б розгляду справи в Україні, однак, справа розглядалась за КПК України 1962 року, а там не передбачений порядок відновлення втраченого провадження. Отже, розгляд без матеріалів неможливий.

Слід урахувати, що кримінальне законодавство РФ дуже різниться від законодавства України. Подекуди людям за середньої, під кутом зору українського законодавства, тяжкості злочину тепер погрожує позбавлення волі більш ніж на 10 років. Крім того, на відміну від КК України, КК РФ та «ЛНР»/«ДНР» мають за найвищу міру покарання — страту.

Особливо складна під кутом зору права ситуація щодо осіб, яким судами України було обрано запобіжний захід у вигляді тримання під вартою ще до окупації територій. Більшість цих осіб судами «ЛНР»/«ДНР» звільнені з-під варті. Однак, за даними інформцентру МВС України, щодо них діє запобіжний захід у вигляді тримання під вартою. Отже, при перетині межі вони повинні бути затримані та поміщені в СІЗО. Більш того, за нашим законодавством

6 За інформацією від адвокатів

7 За інформацією від адвокатів

їм загрожує додаткове звинувачення у втечі. Незважаючи на те, що такий злочин особи не вчиняли, а матеріалів щодо їх вини або невинуватості у Україні немає.

У 2004 році скоєно злочин, який міліцією кваліфікований за ч. 3 ст. 187 КК України⁸.

У 2009 році затримано 4 осіб, яким пред'явлено обвинувачення та обрано запобіжний захід у вигляді тримання під вартою.

17.03.2014 року Апеляційний суд Донецької області вирок Київського районного суду міста Донецька скасував, справу направив на додаткове розслідування, запобіжний захід змінив на підписку про невиїзд (КПК 1962 року).

У грудні 2015 – січні 2016 року було отримано інформацію про те, що Київський райвідділ міліції – ліквідовано. Справу зареєстровано в реєстрі за фактом. Жодній особі підозру не пред'явлено. Слідство не ведеться, оскільки матеріали справи залишилися у приміщенні Київського райвідділу міліції.

Водночас, за даними інформаційного центру, за цими особами зберігається запобіжний захід (за КПК 1962 року – він безстроковий).

За розпорядженням Голови Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних та кримінальних справ від 02.09.2014 року, справи, віднесені до підсудності Київського районного суду міста Донецька, розглядає Павлоградський міськрайонний суд Дніпропетровської області.

У зв'язку із цим було подано клопотання про скасування запобіжного заходу. Справа знаходиться на розгляді.

У відкритих джерелах інформація щодо судочинства в «ДНР» та «ЛНР» практично відсутня. За законодавством України, всі рішення у справах, що розглядалися судами України,

розміщуються у відкритому доступі на сайті Єдиного державного реєстру судових рішень. Однак, суди, що знаходяться на окупованих територіях та підпорядковуються «ДНР»/ «ЛНР», свої рішення ані в ЄДРСР, ані в будь-якому іншому відкритому джерелі не розміщують. Інформація в ЗМІ щодо ведення судових справ в «ДНР» та «ЛНР» вкрай фрагментарна та не дозволяє встановити порядок судочинства⁹.

Єдиним відкритим джерелом, яке надає бодай якусь інформацію щодо здійснення судочинства на окупованих територіях, є сайт «Верховного суду „ДНР“», на якому розміщуються загальні статистичні дані та узагальнення практики у вигляді «Постанов пленуму»¹⁰. Щодо «Верховного суду «ЛНР» така інформація повністю відсутня.

Також у відкритих джерелах можна знайти окремі «правові акти» «ЛНР» та «ДНР», що регламентують діяльність їхніх судових систем, зокрема «конституції», «кримінальний кодекс „ДНР“»¹¹, «правила кримінального провадження в «ДНР»»¹², «положення про військові суди «ДНР»»¹³.

Як пояснив начальник Територіального управління Державної судової адміністрації у Луганській області, вони відслідковують новини відносно суддів, які залишилися на окупованій території, у тому числі і через «укази голови «ЛНР».

Аналіз відомостей та інформації, обмеженої, але «офіційної», дає підстави говорити про намагання «ЛНР» утворити власну судову систему.

«Офіційний сайт» «голови „ЛНР“» Плотницького¹⁴ повідомляє про організацію роботи декількох судів та призначення ним суддів. Активна фаза саме у судовій системі почалася у 2015 році із «указу» «Об утверждении Регламента квалификационной коллегии судей Луганской Народной Республики» (дата реєстрації 14.08.15). Що було до цього – неможливо уявити, принаймні, спираючись на «офіційні»

публікації (маються на увазі лише «офіційне судочинство»). 01 жовтня 2015 року був зареєстрований «указ» «О назначении судей»¹⁵, яким було призначено на посади «голів», «заступників голів» військового та районних судів «ЛНР» та призначено суддів цих судів. 24 жовтня 2015 року був виданий черговий «указ» «О начале деятельности судов Луганской Народной Республики»¹⁶. 02 листопада 2015 року новий «указ» «О назначении судей»¹⁷, яким було призначено суддів Ровеньківського міського суду (голову та двох суддів). 16 листопада 2015 року видано два «укази» «О служебных удостоверениях работников аппарата суда Луганской Народной Республики»¹⁸ та «О служебных удостоверениях судей Луганской Народной Республики»¹⁹.

Дуже «врожайним» на «укази», які регламентують діяльність «судочинства» виявився грудень 2015 року – 4 «нормативно-правових актів». 03 грудня 2015 року «О начале деятельности Ровеньковского городского суда». 25 грудня 2015 року «О назначении судей», яким призначено 6 осіб на посади голів, заступників та суддів Ровеньківського та Стаханівського міських судів²⁰. 28 грудня 2015 року «О начале деятельности Стахановского городского суда». 28 грудня 2015 року «Об изменении территориальной подсудности дел, рассматриваемых судами»²¹.

Тобто, діяльність «голови „ЛНР“» щодо формування «судової влади» вирізняється помітною активністю на фоні «указів», які стосуються інших сфер життєдіяльності окупованих територій. У документах, які видаються «головою «ЛНР» вказані прізвища суддів і таким чином, постає питання про минуле цих осіб, адже окрім «революційної» необхідності, постає питання професійного відправлення правосуддя і, таким чином, обґрунтоване питання – скільки осіб, із вказаних в «указах» Плотницького, є колишніми суддями українських судів. І головне – чи вони колишні? Чи

8 За інформацією від адвокатів

9 Приклади описів роботи судів у ЗМІ www.06242.com.ua/article/962127 www.obozrevatel.com/crime/06425-v-dnr-zapretili-upa-lyashko-i-igil.htm www.admin-gorlovka.com/news/1138-ispolnenie-reshenij-sudov-ukrainy-na-territorii-dnr

10 www.supcourt-dnr.ru/sdep/stat/obshchie-pokazateli-raboty-verhovnogo-suda-i-sudov-doneckoy-narodnoy-respubliki-pri-0

11 www.advokaty.dn.ua/criminal-codex-dnr

12 www.xn-80aafh5ax4a2e.dn.ua/publ/ugolovnoe_pravo/ugolovnoe_pravo_uk/pravila_

ugolovnoe_sudoproizvodstva_dnr_doneck/75-1-0-108

13 www.constitutions.ru/?p=10200

14 www.glava-lnr.ru/arhiv

15 www.glava-lnr.ru/sites/default/files/pdf/502011015.pdf

16 www.glava-lnr.ru/sites/default/files/pdf/563011015.pdf www.glava-lnr.ru/sites/default/files/pdf/587011115.pdf

17 www.glava-lnr.ru/sites/default/files/pdf/601011115.pdf

18 www.glava-lnr.ru/sites/default/files/pdf/600011115.pdf

19 www.glava-lnr.ru/sites/default/files/pdf/641_bez_pechati.pdf

20 www.glava-lnr.ru/sites/default/files/pdf/695_1_12_15.pdf

21 www.dnrsovet.ru/zakon-dnr-ot-sudebnom-sbore/

не виявиться так, що судді, які «відправляють правосуддя» на окупованих територіях до цього часу вважаються суддями України і отримують заробітну платню, пільги, надбавки тощо, замість кримінальної справи відносно себе? Це обов'язково треба встановити для повної та об'єктивної картини правосуддя на окупованих територіях, адже постає питання відповідальності, і зокрема, юридичної. Для цього необхідно зробити запити із копіями «указів» Плотницького та направити їх до органів СБУ, прокуратури, також до Державної судової адміністрації України та Вищої кваліфікаційної комісії суддів України із питаннями про належність осіб, які відправляють «правосуддя у «ЛНР» до суддівського корпусу.

Судовий збір в «ДНР» справляється на підставі Закону «Про судовий збір» від 20.03.2015. Принципово він подібний до українського Закону «Про судовий збір». Основною відмінністю є різниця в методах нарахування збору. За деякими позиціями встановлений фіксований збір (в Україні розмір збору залежить від ціни позову або розраховується як частка від мінімальної заробітної платні).

Сплата судового збору здійснюється через «Центральний банк «ДНР» за реквізитами, що надаються конкретним судом, в якому перебуває справа²². Крім того, за інформацією з сайту «Верховного суду «ДНР», сплата судового збору можлива як в українських

гривнях, так і в російських рублях за вибором особи, що сплачує. Інформація щодо можливості сплати судового збору за карткою чи онлайн у відкритих джерелах відсутня.

Офіційне листування судів зі сторонами у справах та між собою здійснюється виключно у паперовій формі через відділення ДП «Пошта Донбасу», або, в деяких випадках, «Укрпошти»²³.

Інформація щодо порядку справляння судового збору та листування між судами на території, яка перебуває під контролем «ЛНР», відсутня.

Як можна побачити так звані «ДНР» та «ЛНР» значно просунулися в створенні видимості державної влади та її законодавчого забезпечення, що стосується й функціонування судів. Однак, єдиний приклад справи (матеріали справи було представлено на конференції ОБСЕ в Варшаві у 2015 році), наочно демонструє фіктивність цього законодавства та неповага до нього з боку самих структур терористичних угруповань.

Факти відповідно до інформації, наведеної в тексті «вироку»: Особа була затримана 02.06.2014 на блок-пості «ДНР» в районі Краматорська. За власним зізнанням обвинувачуваного, він належав до української воєнізованої організації. Як член диверсійно-розвідувальної групи, він отримав завдання відстежувати пересування збройних

сил «ДНР» в районі блок-посту. Перебуваючи поблизу блок-посту, обвинувачуваний з невідомих причин з ножем напав на двох осіб, особистість яких не була встановлена та наніс двом чоловікам тяжкі тілесні ушкодження, в результаті яких один з них помер.

Склад суду: Нос, Балу, Сегой (судді), Зубр (секретар). Сторони справи: Тріфон (обвинувачувач), Адвокат (захисник)²⁷.

Застосоване право: Кримінальний кодекс України, Кримінальний процесуальний кодекс України, Наказ Президії Верховної Ради СРСР «Про воєнне положення» від 22.06.1941.

Вирок: Смертна кара через розстріл. Приведений до виконання 22.06.2014.

Можна констатувати, що рішення та процедура не тільки порушують українське законодавство та міжнародне право, а й «власне законодавство» штучних республік. Так за «законодавством» самої «ДНР» на момент винесення «вироку» такого органу як «військово-польовий трибунал» не існувало, положення «Про військові суди» було прийнято лише 17.08.2014. Крім того, смертна кара заборонена їх внутрішньою «конституцією». Особи, що виносили вирок, швидше за все не мали статусу суддів й спеціальної правової підготовки, а є бойовиками «ДНР».

22 www.advokat-donetsk-jurist.dn.ua/statyi/31-kak-podat-v-sud-zhitelyam-donetska-i-donetskoj-oblasti-kotorye-ostalis-v-dnr-konsultatsiya-yurista-kuda-perenesli-sudy-iz-donetskoj-oblasti

23 Очевидно, маються на увазі позовні бойовиків ДНР.

ВИСНОВКИ ТА РЕКОМЕНДАЦІЇ

Суди на території Луганської та Донецької областей мають ті ж самі проблеми, що й більшість українських судів – замалі приміщення, неуккомплектований штат, недостатнє фінансування, непристосованість для людей з інвалідністю. Однак на зазначених територіях всі ці проблеми загострюються та набувають критичного значення. Додається проблема порушення транспортної, поштової та банківської інфраструктури областей на територіях, що наближені до лінії розмежування, і там, де проводилися бойові дії.

Усе це разом унеможлиблює реалізацію доступу до правосуддя для мешканців таких територій через відсутність реальної можливості фізично потрапити до суду та комунікувати з ним дистанційно, навіть якщо суд функціонує завдяки переведенню в інше, безпечне місце.

1. Переведення судів із окупованих територій на практиці призвело до значного збільшення навантаження на окремі суди на підконтрольній українському уряду частині Луганської та Донецької областей.
2. Штат судів попри збільшення навантаження вдвічі залишається недоуккомплектованими, що просто неприпустимо при існуванні черги бажаючих зайняти посаду судді.
3. У приміщеннях судів, до яких переведено суди із окупованих територій, не вистачає залів для ведення судових засідань, кабінетів для окремих суддів, що значно ускладнює відправлення правосуддя.
4. Заходи безпеки судів є недостатніми. Хоча вільний доступ до суду є природною складовою права на справедливий суд, в умовах наближених до воєнних, доцільним є запровадження додаткових заходів безпеки.
5. Невирішеною є проблема перевезення архівів, що залишилися на окупованих територіях, що призводить до порушення права на справедливий суд та інших фундаментальних прав людини.
6. Інфраструктура регіону, включно із транспортним сполученням, поштою та банківськими послугами, потребує термінового відновлення.

Загалом, така ситуація може тривати тільки тимчасово та потребує негайного прийняття стратегічних рішень для належного вирішення цього питання.

Верховній Раді України:

- Законодавчо підтримувати ініціативи, спрямовані на забезпечення права на справедливий суд у Луганській та Донецькій областях. Зокрема, щодо надання можливості відновлювати втрачені провадження для справ, що розглядалися за старим КПК, наприклад, через застосування аналогії права.

- Законодавчо врегулювати процедури, які б дозволяли розгляд справ, в яких сторони або матеріали справи знаходяться на тимчасово непідконтрольній Україні території.
- Законодавчо вирішити питання про повідомлення громадян про судові процеси у випадках, коли повідомити у звичайний спосіб неможливо через ситуації надзвичайного характеру.

Державній судовій адміністрації:

- Розробити стратегію відновлення доступності правосуддя в Луганській та Донецькій областях. Дана стратегія має базуватися на аналізі ситуації у кожному із судів, на основі якого має бути або знайдено нові приміщення для роботи судів, або доуккомплектовано штат судів, що вже працюють. При розробці стратегії

слід виходити з того, що кількість судів має відповідати реальній потребі населення в зоні АТО у захисті своїх прав і інтересів.

- Вирішити питання службового житла для суддів, що були вимушені покинути тимчасово окуповані території. Розробити механізм надання службового житла у відповідності до змін до закону, що були прийняті у 2014 році, які надають суддям право на таке житло.
- Розглянути можливість працевлаштування суддів, що були змушені покинути тимчасово окуповані території, зокрема, через надання їм роботи у переведені суди.
- Підняти перед парламентом та урядом питання необхідності законодавчого врегулювання додаткового грошового заохочення для суддів та працівників апарату у судах у Луганській та Донецькій областях.
- Сприяти розвитку практики відео-конференцій у судах та забезпечити суди необхідним технічним обладнанням відповідно до проведеного аналізу потреб кожного із судів.
- Переглянути заходи безпеки у судах, що знаходяться на території, наближених до лінії розмежування, та повністю укомплектувати штат працівників охорони суду.

Міністерству інфраструктури України

- Терміново розглянути питання відновлення інфраструктури та забезпечення можливості мешканців територій, наближених до лінії розмежування, виїжджати до суду та мати поштове сполучення із ним. Зокрема, забезпечити інтернет зв'язок на цих територіях та створити пункти виїзного поштового зв'язку.

Національному банку України:

- Сприяти відновленню роботи банківських відділень на територіях, наближених до лінії розмежування.

Уповноваженому Верховної Ради з прав людини:

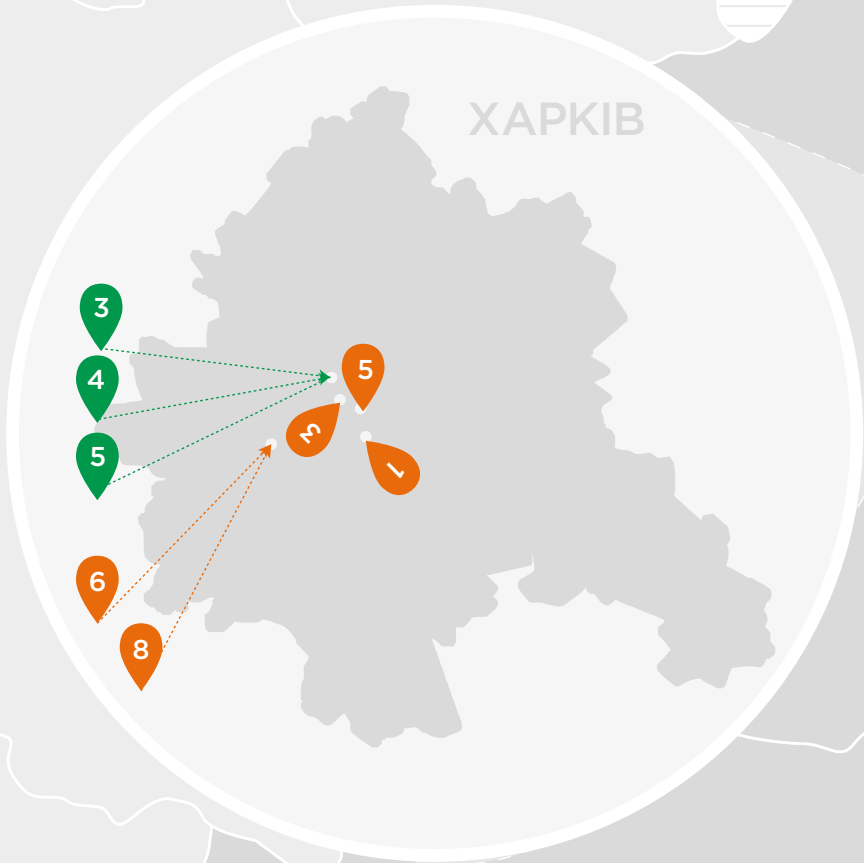
- Здійснити моніторинг забезпечення доступності правосуддя в Луганській та Донецькій областях, за результатами якого підготувати спеціальну доповідь Уповноваженої ВР з прав людини.

Міжнародним організаціям:

- Постійно вимагати від представників організованих збройних формувань т.з. «ЛНР»/«ДНР» та Російської Федерації припинити грубі порушення права на справедливий суд людей, які знаходяться на тимчасово непідконтрольній українській владі територіях.
- Брати участь у переговорах щодо повернення архівів судів України з територій, що тимчасово непідконтрольні українській владі.
- Контактна група з мирного врегулювання ситуації на сході України
- Шукати шляхи повернення архівів судів України з територій, що тимчасово непідконтрольні українській владі. Включити це питання у перелік тем для обговорення під час зустрічей трьохсторонньої контактної групи в Мінському процесі.

Громадським організаціям:

- Взяти активну участь у моніторингу ситуації в судах Донецької та Луганської областей, передусім для визначення проблем по кожному суду, та у розробці стратегії відновлення доступності правосуддя у цих областях.

ХАРКІВ

ХАРКІВ

ДНІПРОПЕТРОВСЬК

44

ПАВЛОГРАД

43

ПОКРОВ

ЗАПОРІЖЖЯ

35

ОРІХІВ

36

ПОЛОГИ

40

ТОКМАК

37

ЧЕРНІГІВКА

42

БЕРДЯНСЬК

ПРИМОРСЬК

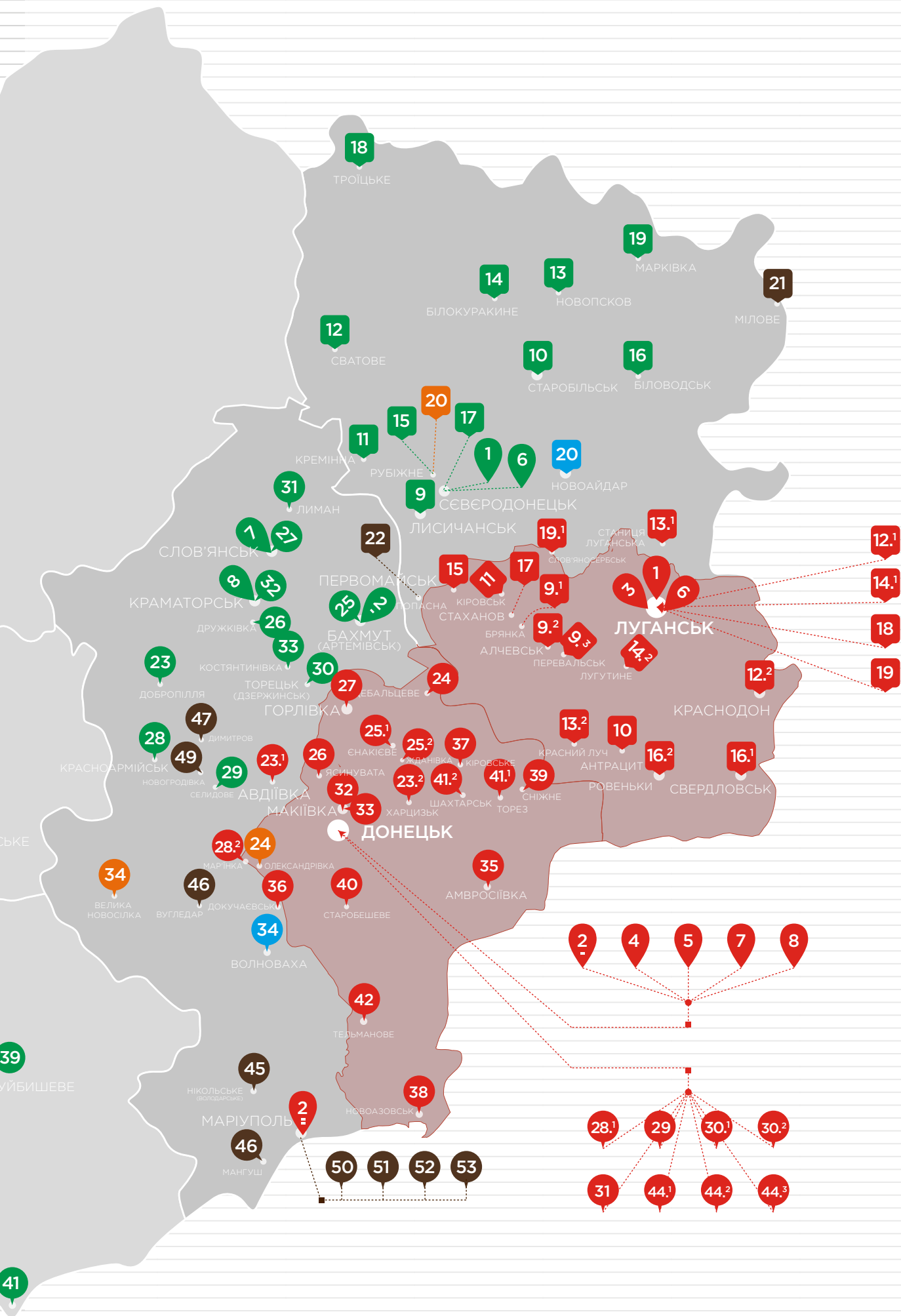
38

ПРИАЗОВСЬКЕ

Л Е Г Е Н Д А

	Апеляційні суди загальної юрисдикції, адміністративні та господарські суди	Місцеві суди загальної юрисдикції Луганської області	Місцеві суди загальної юрисдикції Донецької області
--	--	--	---

Тимчасова дислокація			
Початкова локація			
Актуальна локація			
Відновлено початкову позицію			
Локація без змін			

МАПА ПЕРЕМІЩЕННЯ СУДІВ З ТЕРИТОРІЇ УКРАЇНИ, НЕПІДКОНТРОЛЬНІЙ УРЯДУ

АПЕЛЯЦІЙНІ СУДИ ЗАГАЛЬНОЇ ЮРИСДИКЦІЇ, АДМІНІСТРАТИВНІ ТА ГОСПОДАРСЬКІ СУДИ

№	НАЙМЕНУВАННЯ СУДУ	ДЕ І КОЛИ ЗДІЙСНЮВАЛОСЬ ПРАВОСУДДЯ
1	Апеляційний суд Луганської області	з 02.09.2014 — Апеляційний суд Харківської області з 17.02.2015 р. відновлено роботу за адресою 93404, Луганська обл., м. Северодонецьк, вул. Леніна, 16
2	Апеляційний суд Донецької області	2.1 м. Маріуполь, пр. Леніна, 1а — не припиняв роботу 2.2 з 02.09.2014 — по 21.05.2015 (крім справ, кримінальних проваджень, які підлягають / знаходяться на розгляді в апеляційному суді Донецької області, розміщеному в місті Маріуполі Донецької області) — Апеляційний суд Запорізької області з 21.05.2015 відновлено роботу за адресою Донецька обл., м. Артемівськ, вул. Леніна, 10
3	Господарський суд Луганської області	з 02.09.2014 р.— Господарський суд Харківської області
4	Господарський суд Донецької області	з 02.04.15 відновлено роботу за адресою м. Харків проспект Леніна, 5 з 02.09.2014 р.— Господарський суд Запорізької області
5	Донецький апеляційний господарський суд	з 27.04.15 відновлено роботу за адресою м. Харків проспект Леніна, 5 з 02.09.2014 р.— Харківський апеляційний господарський суд з 09.04.15 відновлено роботу за адресою м. Харків проспект Леніна, 5
6	Луганський окружний адміністративний суд	з 02.09.2014 р.— Харківський окружний адміністративний суд з 27.03.2015 відновлено роботу за адресою 93411, місто Северодонецьк, проспект Космонавтів, 18
7	Донецький окружний адміністративний суд	з 02.09.2014 р.— Запорізький окружний адміністративний суд з 22.12.2014 відновлено роботу за адресою місто Слов'янськ, вул. Добровольського, 2.
8	Донецький апеляційний адміністративний суд	з 02.09.2014 р.— Харківський апеляційний адміністративний суд з 14.11.2014 відновлено роботу за адресою м. Краматорськ, вул. Марата, 15. (будівля Художньої школи)

МІСЦЕВІ СУДИ ЗАГАЛЬНОЇ ЮРИСДИКЦІЇ ЛУГАНСЬКОЇ ОБЛАСТІ

№	ДІЮЧІ СУДИ	СУДИ, ТЕРИТОРІАЛЬНА ПІДСУДНІСТЬ СПРАВ ЯКИХ ЗМІНЕНА
9	Лисичанський міський суд Луганської області	з 02.09.2014 – Брянківський міський суд Луганської області (9.1), Алчевський міський суд Луганської області (9.2) з 08.12.2014 – Перевальський районний суд Луганської області
10	Старобільський районний суд Луганської обл.	з 02.09.2014 – Антрацитівський міськрайонний суд Луганської обл.
11	Кремінський районний суд Луганської обл.	з 02.09.2014 – Кіровський міський суд Луганської обл.
12	Сватівський районний суд Луганської обл.	з 02.09.2014 – Ленінський районний суд м. Луганська, Краснодонський міськрайонний суд Луганської обл.
13	Новопсковський районний суд Луганської обл.	з 02.09.2014 – Станично-Луганський районний суд Луганської обл., Краснолуцький міський суд Луганської обл.
14	Білокуракинський районний суд Луганської обл.	з 02.09.2014 – Артемівський районний суд міста Луганська, Лутугинський районний суд Луганської обл.
15	Рубіжанський міський суд Луганської обл.	з 02.09.2014 – Первомайський міський суд Луганської обл. з 12.09.2014 – по 14.11.2014 Новоайдарський районний суд Луганської обл.
16	Біловодський районний суд Луганської обл.	з 02.09.2014 – Свердловський міський суд Луганської обл., Ровеньківський міський суд Луганської обл.
17	Северодонецький міський суд Луганської обл.	з 02.09.2014 – Стахановський міський суд Луганської обл.
18	Троїцький районний суд Луганської обл.	з 02.09.2014 – Жовтневий районний суд міста Луганська
19	Марківський районний суд Луганської обл.	з 02.09.2014 – Кам'янобрідський районний суд міста Луганська з 12.09.2014 – Слов'яносербський районний суд Луганської обл. з 14.11.2014 - відновлено роботу
20	Новоайдарський районний суд Луганської обл.	(з 12.09.2014 – по 14.11.2014 підсудність була змінена на Рубіжанський міський суд Луганської обл.)
21	Міловський районний суд Луганської обл.	Місця розташування не змінювали
22	Попаснянський районний суд Луганської обл.	

МІСЦЕВІ СУДИ ЗАГАЛЬНОЇ ЮРИСДИКЦІЇ ДОНЕЦЬКОЇ ОБЛАСТІ

№	діючі суди	СУДИ, ТЕРИТОРІАЛЬНА ПІДСУДНІСТЬ СПРАВ ЯКИХ ЗМІНЕНА
23	Добропільський міськрайонний суд Донецької обл.	з 02.09.2014 – Авдіївський міський суд Донецької обл., Харцизький міський суд Донецької обл.
24	Олександрівський районний суд Донецької обл.	з 02.09.2014 – по 14.11.2014 Дебальцевський міський суд Донецької обл.
25	Артемівський міськрайонний суд Донецької обл.	з 02.09.2014 – Єнакіївський міський суд Донецької обл., Жданівський міський суд Донецької обл.
26	26 Дружківський міський суд Донецької обл.	з 02.09.2014 – Ясинуватський міськрайонний суд Донецької обл.
27	27 Слов'янський міськрайонний суд Донецької обл.	з 02.09.2014 – Калінінський районний суд м. Горлівки, Микитівський районний суд м. Горлівки, Центрально-Міський районний суд м. Горлівки
28	Красноармійський міськрайонний суд Донецької обл.	з 02.09.2014 – Будьоннівський районний суд м. Донецька, Кіровський районний суд м. Донецька з 06.04.2015 – Мар'їнський районний суд Донецької обл.
29	29 Селидівський міський суд Донецької обл.	з 02.09.2014 – Ворошиловський районний суд м. Донецька
30	30 Дзержинський міський суд Донецької обл.	з 02.09.2014 – Ленінський районний суд м. Донецька, Пролетарський районний суд м. Донецька
31	Краснолиманський міський суд Донецької обл.	з 02.09.2014 – Петровський районний суд м. Донецька
32	32 Краматорський міський суд Донецької обл.	з 02.09.2014 – Кіровський районний суд м. Макіївки, Советський районний суд м. Макіївки, Гірницький районний суд м. Макіївки
33	33 Костянтинівський міськрайонний суд Донецької обл.	з 02.09.2014 – Центрально-Міський районний суд м. Макіївки, Червоногвардійський районний суд м. Макіївки з 16.02.2015 – Дебальцевський міський суд Донецької обл. (з 14.11.2014 по 16.02.2015 роботу Дебальцевського міського суду було відновлено)
34	34 Волноваський районний суд Донецької обл.	з 26.11.2014 відновлено роботу (з 02.09.2014 до 26.11.2014 підсудність була змінена на Великоновосілківський районний суд Донецької обл.)

№	діючі суди	СУДИ, ТЕРИТОРІАЛЬНА ПІДСУДНІСТЬ СПРАВ ЯКИХ ЗМІНЕНА
35	Оріхівський районний суд Запорізької обл.	з 02.09.2014 – Амвросіївський районний суд Донецької обл.
36	Пологівський районний суд Запорізької обл.	з 02.09.2014 – Докучаєвський міський суд Донецької обл.
37	Чернігівський районний суд Запорізької обл.	з 02.09.2014 – Кіровський міський суд Донецької обл.
38	Приазовський районний суд Запорізької обл.	з 02.09.2014 – Новоазовський районний суд Донецької обл.
39	Куйбишевський районний суд Запорізької обл.	з 02.09.2014 – Сніжнянський міський суд Донецької обл.
40	Токмацький районний суд Запорізької обл.	з 02.09.2014 – Старобешівський районний суд Донецької обл.
41	Бердянський міськрайонний суд Запорізької обл.	з 02.09.2014 – Торезький міський суд Донецької обл., Шахтарський міськрайонний суд Донецької обл.
42	Приморський районний суд Запорізької обл.	з 02.09.2014 – Тельманівський районний суд Донецької обл.
43	Покровський районний суд Дніпропетровської обл.	з 02.09.2014 – по 06.04.2015 Мар'їнський районний суд Донецької обл.
44	Павлоградський міськрайонний суд Дніпропетровської обл.	з 02.09.2014 – Київський районний суд м. Донецька, Калінінський районний суд м. Донецька, Куйбишевський районний суд м. Донецька
45	45 Володарський районний суд Донецької обл.	
46	Вугледарський міський суд Донецької обл.	
47	Димитровський міський суд Донецької обл.	
48	Першотравневий районний суд Донецької області	
49	Новгородівський міський суд Донецької обл.	Міся розташування не змінювали
50	Приморський районний суд м. Маріуполь	
51	Жовтневий районний суд м. Маріуполь	
52	Іллічівський районний суд м. Маріуполь	
53	Орджонікідзевський районний суд м. Маріуполь	

У пошуках справедливості

Розслідування злочинів, пов'язаних із порушенням права на життя, права на свободу та особисту недоторканість, свободу від тортур, вчинених у зоні АТО: недоліки роботи слідчих органів та рекомендації правозахисників

«Звіт підготовлений Центром Громадянських Свобод під егідою Коаліції громадських організацій та ініціатив „Справедливість заради миру на Донбасі“»

ЗМІСТ

ВСТУП	222
ФОКУС ЗВІТУ	224
ЗАГАЛЬНЕ РЕЗЮМЕ	226
ПРОФАЙЛИ ПОТЕРПІЛИХ	227
Справа Гладченка.....	227
Справа родини Дорогінських.....	228
Справа Козюберди	229
Справа Костакова.....	230
Справа Мельникової.....	231
Справа Москалюк	232
Справа Наздричкіна	233
Справа Петровського	234
Справа Подушкіна	235
Справа Потерпілого з Пісок.....	236
Справа Рєзниченка.....	237
Справа Шабрацького.....	238
ДОСУДОВЕ РОЗСЛІДУВАННЯ ТА КРИТЕРІЇ ЙОГО ЕФЕКТИВНОСТІ.....	239
ЗАГАЛЬНА ОЦІНКА	240
ЗАГАЛЬНІ ПЕРЕШКОДИ ДЛЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ.....	245
1. Проблема спроможності та належної мотивації розслідування.....	246
2. Відсутність досвіду роботи в умовах збройного конфлікту.....	247
3. Загальні проблеми системи кримінальної юстиції.....	247
4. Кваліфікація застосування тортур та інші недоліки національного законодавства.....	248
5. Залежність від кон'юнктури місцевого або загальнодержавного рівня.....	248
6. Відсутність волі або страх місцевих правоохоронців розслідувати злочини своїх колишніх/теперішніх колег або військових.....	256
6.1. Проблеми розслідування небойових втрат	260
7. Низький рівень довіри постраждалих до правоохоронної системи та слідчих	266
8. Недотримання критерію достатньої поінформованості громадськості.....	267
Недоліки, притаманні розслідуванням правопорушень з боку незаконних збройних формувань т.з. «ДНР/ЛНР»	268
НАСЛІДКИ НЕЕФЕКТИВНОГО ПРОВЕДЕННЯ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ	273
РЕКОМЕНДАЦІЇ.....	275
ДОДАТКИ	276

ВСТУП

У публічному просторі нерідко можна почути твердження, що так звані «звільнені території» (райони Донецької та Луганської областей, які влітку 2014 року Україна повернула під свій контроль), стануть «вітриною України».

Частково ці твердження виправдані: у випадку, наприклад, з м. Слов'янськом, в якому зараз доволі активно створюються та розширюються структури громадянського суспільства та до якого є підвищений інтерес у зв'язку з його емблематичністю в контексті подій 2014–2015 років; або коли йдеться про механічне порівняння територій, окупованих незаконними збройними формуваннями, та районів Донбасу, підконтрольних Україні.

Утім, мусимо чесно констатувати, що поки що українська донбаська «вітрина» — не надто приваблива. У тому числі, через випадки безкарності щодо тих, хто вчиняв злочини як під час окупації регіону незаконними збройними формуваннями, так і вже під контролем України.

У резолюції Парламентської Асамблеї Ради Європи № 2112 від квітня 2016 року зазначено, що «Асамблея з глибоким занепокоєнням відзначає повідомлення про випадки порушення права на свободу і права на справедливий судовий розгляд тих, хто був затриманий українськими спецслужбами або іншими українськими військовими батальйонами, в тому числі добровольчими. Закликаємо українську владу розслідувати всі подібні випадки і покарати винних відповідно до українського законодавства». Асамблея відзначає

також необхідність ефективного розслідування всіх випадків грубих порушень прав людини, незалежно від їх виконавців: «провести ефективне розслідування й кримінальне переслідування всіх винних у випадках викрадення і взяття в полон, а також розслідувати випадки вимагання, хабарництва і корупції, пов'язані зі звільнення захоплених осіб»¹.

Безкарність була і залишається однією із ключових проблем у функціонуванні правової системи України — так само, як дотримання прозорості, незалежності, ретельності та інші критеріїв ефективного розслідування випадків порушень фундаментальних прав людини. Це визнано в цілій низці рішень Європейського суду з прав людини, про що неодноразово заявляли авторитетні міжнародні міжурядові організації, прямо вказуючи на «широко поширене відчуття безкарності» серед представників правоохоронних органів України. Йдеться, передусім, про застосування катування і жорстокого поводження із затриманими людьми на рівні райвідділів ОВС. У цьому контексті доречно пригадати й низку гучних убивств політичних та громадських діячів, журналістів, які так і не були належним чином розслідувані, а винні (за винятком кількох виконавців) — досі залишаються не покараними.

Неефективне розслідування випадків загибелі людей визнано системною проблемою в затвердженій Президентом України минулого року Національній стратегії у сфері прав людини². Цією ж Стратегією відзначено також відсутність ефективного розслідування злочинів щодо катування

та жорстокого поводження із затриманими особами, а також — випадків насильницького зникнення (викрадення, захоплення в якості заручників). У якості стратегічної мети визначено необхідність забезпечення належних механізмів ефективного розслідування порушень права людини на життя, свободу та особисту недоторканість, а також захист від катувань.

Безумовно, після подій Майдану 2013–2014 років проблема безкарності та належного проведення розслідувань постала перед Україною по-новому. Наразі обсяг матеріалів за різними епізодами правопорушень під час Майдану, за словами представників потерпілих, налічує понад 3 тисячі томів. Українська правоохоронна система вперше зіштовхнулася із великою кількістю злочинів, які були здійснені в рамках масштабного та системного наступу влади, — з масовою загибеллю жертв, численними потерпілими від насильницьких дій та значною кількістю невстановлених виконавців.

Із розгортанням подій «гібридної війни» Російської Федерації проти України (2014–2015 років) проблема розслідувань та безкарності ще більше загострилася. Обсяг правопорушень, вчинених під час анексії Російською Федерацією Криму, а надто — окупацією де-факто Росією та створеними і підтримуваними нею незаконними збройними формуваннями (сепаратистами) окремих районів Донецької та Луганської областей, є безпрецедентним для України.

Як відомо, офіційно Антитерористична операція (надалі — АТО) на сході України розпочалася 14 квітня 2014 року. Водночас, факти викрадення

1 www.eurointegration.com.ua/rus/news/2016/04/21/7048214/

2 www.zakon3.rada.gov.ua/laws/show/501/2015#n15

та катування значної кількості осіб фіксувалися в регіоні ще починаючи з березня того ж року, відколи розпочалися жорстокі напади на проукраїнські мітинги в умовах переважно бездіяльності місцевих правоохоронних органів. З травня 2014 року збройні сутички на Донбасі з більшою чи меншою інтенсивністю не припиняються дотепер.

Як і будь-який збройний конфлікт, цей характеризується порушенням прав цивільного населення, зокрема, права на життя, здоров'я, особисту недоторканість і свободу. До цих фактів неодноразово зверталися в своїх звітах як українські, так і міжнародні правозахисні організації. Зокрема, Центр Громадянських Свобод у спільному звіті з Міжнародною федерацією за права людини (FIDH)³ зазначає, що порушення прав цивільного населення на сході України має ознаки як злочинів проти людяності, так і, подекуди, воєнних злочинів. А це означає, окрім іншого, що слідчим підрозділам Національної поліції України (НПУ), Служби безпеки України (СБУ) та Генеральної прокуратури України (ГПУ) доводиться мати справу із категорією злочинів, із якою до цих подій вони практично не зіштовхувалися. Ситуацію ускладнюють правові суперечності, спричинені відсутністю послідовної оцінки подій на Донбасі як збройного конфлікту та послідовного визнання всіх правових наслідків цього факту.

Одним із індикаторів браку ефективності в проведенні розслідувань у зоні АТО може слугувати той факт, що до Європейського суду з прав людини почали надходити скарги щодо злочинів українських сил АТО, в яких стверджується, що держава Україна не забезпечує ефективного розслідування фактів викрадення, катування та вбивства цивільних осіб (*наприклад, скарга Mikhaylov and Others v. Ukraine, No. 60522/15*)⁴.

Утім, Європейському суду з прав людини найімовірніше доведеться

розглядати скарги проти України, пов'язані не лише з правопорушеннями з боку сил АТО. Хоча окуповані території є недоступними для українських правоохоронних органів та правосуддя (*а вчинені там злочини також реєструються українськими правоохоронними органами*), у подальшому на Україну міжнародними судовими інстанціями теоретично також може бути покладена відповідальність за порушення прав людини на контрольованих бойовиками територіях, які де-юре знаходяться під юрисдикцією держави. Зокрема, в частині невжиття необхідних заходів для захисту осіб, тобто щодо позитивних зобов'язань країни — так як це було у випадку рішення Європейського суду з прав людини у справі «Лашку та інші проти Молдови та Росії (№ 48787/99)»⁵. Ідеться про справу незаконно затриманої та засудженої особи, яка утримувалася на території Придністров'я. Хоча суд визнав, що «територія Придністров'я фактично знаходилася під контролем Росії завдяки розміщенням там військовим частинам та військовим обладнанням, а також підтримці, що надавалася „сепаратистам“, — „Молдова повинна нести відповідальність за вказані порушення, оскільки вона не вжила адекватних дій для зупинення порушень прав“».

Навіть зважаючи на те, що у випадку України Верховна Рада ухвалила постанову зі зверненням про відступ України від окремих зобов'язань, визначених Міжнародним пактом про громадянські і політичні права (*далі — Пакт*) та Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод (*далі — Конвенція*), на період до повного припинення збройної агресії Російської Федерації⁶, утім, це не звільняє державу від відповідальності за недотримання основоположних прав, неможливість відступу від яких закріплено ст. 4 Пакту (*право на життя, заборона катування, заборона рабства,*

незаконне позбавлення волі, принцип проти закону зворотної дії, право на визнання павосуб'єктності, право на свободу думки, совісті та релігії) та ст. 15 Конвенції (*право на життя, крім випадків смерті внаслідок правомірних воєнних дій, а також заборона катування, заборона рабства та заборона покарання без закону*).

Окупація частини території України представниками т.з. «ДНР» та «ЛНР» не означає, що Україна «автоматично» не несе жодної відповідальності за порушення прав людини на цій території. Навіть, зважаючи на умови збройного конфлікту, ЄСПЛ визнавав, що «зобов'язання розслідувати існує навіть в складних та небезпечних умовах, включаючи умови військового конфлікту». У тому числі й тоді, коли події, що призвели до необхідності розслідування, відбуваються в атмосфері повсюдного насильства і слідчі повинні працювати в умовах перешкод та труднощів, що змушують їх вдаватися до менш ефективних методів чи спричиняють затримки, оскільки статті 2 та 3 Конвенції вимагають вжиття всіх необхідних заходів для забезпечення проведення ефективного та незалежного розслідування (*що є позитивним зобов'язанням держави*). Навіть якщо скарга з цього приводу відсутня, розслідування має бути проведено за умов наявності доказів неналежного поведіння в обставинах, що дають можливість припускати причетність представників держави. Головною метою такого розслідування є ефективне застосування національних законів, що забезпечують право на життя та забороняють катування, нелюдське та таке, що принижує людську гідність, поведіння та покарання, у випадках, що стосуються державних органів чи представників держави, та забезпечення того, щоб останні понесли відповідальність за випадки смерті та неналежного поведіння, в яких вони винні.⁷

3 https://www.fidh.org/IMG/pdf/eastern_ukraine-ld.pdf

4 <https://www.facebook.com/nikolay.zboroshenko/posts/10207821045475447?pnref=story>

5 www.zakon3.rada.gov.ua/laws/show/980_344

6 www.zakon5.rada.gov.ua/laws/show/462-19, від 21.05.2015

7 <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=09000016802f038c>

ФОКУС ЗВІТУ

Цей звіт розглядає ситуацію із розслідуваннями злочинів, вчинених проти мирного населення (ідеться про порушення права на життя, свободу, особисту недоторканість та заборону катування) в умовах збройного конфлікту на сході України. Окрім того, у Звіті піддано аналізу розслідування кількох подій, що мають ознаки злочинів, пов'язаних із так званими небойовими втратами, тобто зі смертями комбатантів (військослужбовців), що не були спричинені бойовими діями.

Під час моніторингового дослідження на підконтрольних українському урядові територіях Донецької та Луганської областей, а також в інших містах України опитувалися особи, компетентні в наданні інформації щодо розслідування таких категорій справ:

- 1. Розслідування злочинів проти мирного населення, вчинених представниками незаконних збройних формувань (далі — НЗФ) т.з. «ДНР» і «ЛНР» на територіях, які певний період перебували під їх контролем.**
- 2. Розслідування злочинів проти мирного населення, вчинених ЗСУ та Національною гвардією України на підконтрольних українському урядові територіях.**
- 3. Розслідування небойових втрат.**

З метою підготовки цього Звіту у листопаді-грудні 2015 року було здійснено **4 моніторингових виїзди** груп волонтерів **Центру Громадянських Свобод** на підконтрольні Україні території Донецької та Луганської областей. У процесі цих виїздів були опитані постраждалі, їх родичі, адвокати, представники НПУ, прокуратури, які безпосередньо проводять досудове розслідування. У подальшому з деякими з цих респондентів монітори підтримували зв'язок, щоб дізнаватись про розвиток процесу розслідування відповідних подій. До матеріалів Звіту увійшли, в тому числі, дані з раніше проведених представниками **Центру Громадянських Свобод** досліджень на відповідну тему. Крім того, до звіту включені матеріали, зібрані з відкритих джерел, а також інформація, надана компетентними органами у відповідь на запити авторів Звіту.

Нижче наведено перелік кримінальних проваджень, що досліджувалися в рамках цього Звіту. Водночас, варто зауважити, що у цьому переліку позначені ті «кейси», на які монітори звертали особливу увагу. Інші справи, які також привернули увагу дослідників, згадуються в дослідженні побіжно.

Теми, що не були порушені в цьому звіті, але потребують додаткового дослідження

- 1.** Розслідування злочинів аналогічних категорій, вчинених на лінії розмежування, тобто де-факто в зоні бойових дій.
- 2.** Розслідування можливих кримінальних правопорушень щодо затриманих в Україні громадян Росії. Слід зазначити, що за повідомленням у ЗМІ з посиланням на інформаційні джерела СБУ та ГПУ⁸, станом на лютий 2016 року 136 громадян Росії обвинувачувалися у вчиненні злочинів за статтями Кримінального кодексу України, що переважають відповідальність за злочини проти основ національної безпеки України, замаху на її територіальну цілісність та недоторканість, терористичну діяльність.. При цьому, справи щодо 36-ти з них були спрямовані до суду, а також було ухвалено 7 обвинувальних вироків. Автор згаданого матеріалу, російський журналіст Єгор Сковорода, одночасно зазначає, що часто неможливо ідентифікувати — чи засуджені (затримані) особи до цього часу перебувають в Україні, чи були звільнені за обміном та передані до Російської Федерації.
- 3.** Розслідування злочинів, вчинених на окупованих НЗФ територіях, щодо яких надходить інформація або заяви до правоохоронних органів України.

МЕТА ЗВІТУ —

Представлений Звіт не претендує на абсолютну вичерпність та всеосяжність,

по-перше, через величезний масив правопорушень, про які йдеться, та незначний ресурс дослідників, а, по-друге, через обмежений доступ до інформації щодо процесу досудових розслідувань.

не критика заради критики, а конструктивний вплив на ситуацію через аналіз тенденцій у розслідуванні конкретних злочинів, пов'язаних із порушенням прав людини в контексті збройного конфлікту на сході України, а також — напрацювання рекомендацій для підвищення ефективності таких розслідувань. У подальшому — їх імплементація компетентними органами України.

Крім того, у Звіті увага сконцентрована на тих кримінальних провадженнях, у розслідуванні яких вбачаються **недоліки**, що не означає відсутність успішних розслідувань.

Але мета дослідження полягає не у висвітленні успіхів слідчих органів, а у виявленні проблемних ділянок, а також у подальшому пошуку шляхів для їх усунення.

ЗАГАЛЬНЕ РЕЗЮМЕ

Розслідування злочинів, які стали предметом дослідження, ким би вони не були вчинені, наразі не відповідають критеріям ефективного розслідування, визначеним практикою ЄСПЛ. Це пов'язано як з об'єктивними, так і з суб'єктивними причинами.

ОБ'ЄКТИВНІ ПРИЧИНИ

Об'єктивні причини полягають, передусім, у браку спроможності (*capacity*) – технічних можливостей, матеріальних та людських ресурсів, а також – досвіду проведення досудового слідства у таких масштабах та по категоріям міжнародних злочинів. Крім того, існує загальна проблема недостатньої кваліфікації слідчих та функціональної неспроможності органів досудового слідства на фоні складності подій на сході України («гібридна війна») та непрогнозованості розвитку ситуації на цих територіях. Основний масив розслідувань правопорушень у Донецькій та Луганській областях лягає на плечі місцевих правоохоронних органів на підконтрольних уряду територіях, де рівень оснащення та компетентності достатньо низький, навіть у порівнянні з відносно не високим столичним рівнем, а штат правоохоронців, включаючи слідчих, після подій 2014 року (*перехід деяких правоохоронців на бік т. зв. «ДНР» та «ЛНР», а також часткового звільнення зі служби*), до цього часу не укомплектований, переатестація працюючих співробітників не проведена.

СУБ'ЄКТИВНІ ПРИЧИНИ

Серед суб'єктивних причин – брак мотивації з боку правоохоронної системи через непередбачуваність триваючого збройного конфлікту, кругова порука серед правоохоронців, нез'ясовані перспективи запровадження амністії щодо окремих категорій осіб, а також корумпованість і наявність системи особистих позаслужбових зв'язків (*родинних, дружніх*) із потенційними винуватцями у вчиненні злочинів.

Важливо оголосити, що названі причини зумовлюють недоліки розслідування кримінальних правопорушень, вчинених як НЗФ т.з. «ДНР» та «ЛНР», так і представниками сил АТО.

Слід підкреслити, що працівників органів досудового слідства, як і раніше, притаманний високий рівень політизованості, про які б справи не йшлося. Серед правоохоронців і слідчих небагато тих, хто готовий проводити розслідування, не озираючись на політичну кон'юнктуру. Це суттєво підважує здатність слідчих органів до проведення якісних розслідувань та ускладнює процес відновлення справедливості. А відсутність структурно-інституційних змін у економіці регіону, хоча безпосередньо

не стосується теми цього звіту, але прямо пов'язано з проблемою безкарності, оскільки забезпечує монополію певних груп впливу, які через підконтрольні їм сили можуть бути причетними до найсерйозніших порушень прав людини останніх років як із боку незаконних збройних формувань, так і з боку проукраїнських сил.

За таких умов складно достатньо обґрунтовано говорити про **процес національного примирення. Також зростають ризики, пов'язані із можливим оголошенням амністії** згідно з Мінськими домовленостями – з огляду на невстановлення виконавців значної кількості діянь, які потенційно можуть бути кваліфіковані як злочини проти людяності або воєнні злочини. Для проведення амністії, що не повинна допустити безкарності для осіб, які вчиняли тяжкі злочини, має бути забезпечено проведення **якісного розслідування та справедливого судочинства** усіх фактів, які мали місце. Таким чином, Україна має терміново здійснити кроки задля підвищення ефективності розслідування злочинів у зоні проведення АТО.

ПРОФАЙЛИ ПОТЕРПІЛИХ

(ЗА АЛФАВІТОМ)

Справа Гладченка

№1

Неодноразово протягом періоду з літа до зими 2014 року стикався з вимаганням у нього грошей від імені місцевого адвоката Ч. (в якого до того Гладченко О. О. позичив кошти на посівну), а також побоями і погрозами щодо фізичної розправи над усією його сім'єю за участі «озброєних автоматами людей у військовій формі, які представилися в якості ЗСУ». Гладченко О. О. стверджує, що це були особи, що належали до батальйону «Айдар» (один із них представлявся Арамом, як стверджує потерпілий, він є місцевим жителем і раніше був залучений до навколоскримінальних кіл, був знайомий також із Ч.). Документів своїх вони жодного разу не пред'являли, утім, на належність їх до батальйону вказував напис на номерах їх автомобіля – «Айдар», а також відповідні нашивки на камуфляжній формі. Хоча, під час одного з приїздів вони представилися батальйоном «Правий Сектор». У тому числі, ці озброєні особи вчиняли побиття Гладченка О. О., здійснювали на нього тиск із застосуванням фізичної сили та погроз. Цю практику вдалося припинити завдяки втручанню інших бійців батальйону «Айдар», які сприяли затриманню правоохоронцями трьох осіб із тих, що брали участь у злочинних діях (батальйон «Айдар» заявив, що ці люди до батальйону не належать). Утім, що відбувалося далі з розслідуванням справи (і чи відбувалося принаймні якесь розслідування) – ні де-факто потерпілий, ні його представник достеменно не знають. За інформацією потерпілого, станом на середину квітня 2016 року затримані не знаходилися під вартою (але офіційно Гладченко О. О. про це повідомлений не був), жодному із них не було вручено підозру про вчинення злочину. Учасники нападів, за деякою інформацією, продовжують службу в різних підрозділах.

ГЛАДЧЕНКО
Олександр
Олександрович

Р.Н.: 1983

МІСЦЕ: смт Білокуракине
Луганської області

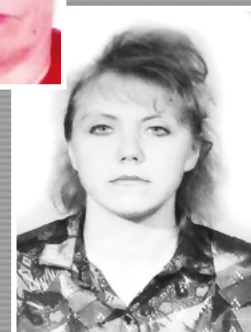
підприємець

Справа родини Дорогінських №2

14 червня 2015 року Дорогінська Зінаїда Миколаївна та Дорогінська Ганна Іванівна були вбиті пострілами в голову з автоматичної зброї. За версією прокуратури, вбивство було вчинене двома військовослужбовцями ЗСУ – Б. та К. зі зброї, що була закріплена за К. Перед цим вони здійснили незаконне проникнення до житла Дорогінських – за їх словами, з метою пошуку представників незаконних збройних формувань. У поліції та прокуратури різні версії щодо того, хто саме здійснив постріли в обох жінок, що спричинили їх смерть. За версією міліції – це Б., за версією військової прокуратури – це К.

Потерпілим по цій справі визнано неповнолітнього юнака, родича вбитих жінок. Обоє підозрюваних наразі перебувають у СІЗО м. Бахмут, триває судовий процес.

Слідство проводив Бахмутський ВП ГУНП України в Донецькій області. Процесуальне керівництво здійснює військова прокуратура Донецького гарнізону. Кваліфікація: пп. 1, 12 ч. 2 ст. 115 Кримінального кодексу України (далі – ККУ) («Умисне протиправне заподіяння смерті двом особам, вчинене за попередньою змовою групою осіб»), ч. 2 ст. 162 ККУ («Незаконне проникнення до житла із застосуванням насильства»).

ДОРОГІНЬСКА Зінаїда Миколаївна

Р.Н.: 1970

ДОРОГІНЬСКА Ганна Іванівна

Р.Н.: 1938

МІСЦЕ: смт. Луганське
Бахмутського району
Донецької області

Справа Козюберди

№3

Козюберда Володимир Іванович, волонтер, був викрадений 22 червня 2014 року представниками НЗФ «Прізрак», утримувався на території ПАТ «Лисичанський скляний завод» разом із сином, що був захоплений у полон для виманювання самого Володимира. Від Козюберди В. І. вимагали воювати на стороні т.з. «ЛНР». Був звільнений з полону 26 червня, після тривалих побоїв та катувань, які, втім не змусили чоловіка, погодитися брати участь у бойових діях. Досудове розслідування у кримінальному провадженні за фактом незаконно позбавлення волі Козюберди В. І. та його сина ведеться за ч. 2 ст. 146 КК України. Харченко А. В., який підозрюється у вчиненні злочину, наразі переховується від слідства. За повідомленням прокурора м. Рубіжне, міліцією здійснюються оперативно-розшукові заходи щодо встановлення його місця знаходження. За словами самого Козюберди В. І., Харченко був причетний до його викрадення. Про те, чи проводяться наразі якісь слідчі дії щодо розслідування того, що відбувалося після викрадення – а саме незаконне утримання в приміщенні склозаводу, катування, побої, – потерпілому не повідомляють.

Слідство веде Рубіжанський МВ ГУ НПУ в Луганській області. Кваліфікація: ч. 2 ст. 146 ККУ (незаконне позбавлення волі або викрадення людини, вчинені щодо малолітнього або з корисливих мотивів, щодо двох або більше осіб або за попередньою змовою групою осіб, або способом, небезпечним для життя чи здоров'я потерпілого, або таке, що супроводжувалося заподіянням йому фізичних страждань, або із застосуванням зброї, або здійснюване протягом тривалого часу).

КОЗЮБЕРДА
Володимир Іванович

Р.Н.: 1960

МІСЦЕ:
м. Рубіжне
Луганської області

підприємець, автомеханік

Справа Костакова

№4

Костаков Сергій Юрійович зник 22 листопада 2014 р. в зоні проведення АТО в м. Волноваха Донецької області. Костаков С. Ю. був активним громадським діячем, відомим під позивним «Маестро», мав загострене почуття справедливості та неодноразово попереджав командирів про те, що він має намір розкрити інформацію про їх незаконну діяльність. У день зникнення (22.11.2014 р.) Сергій останній раз виходив на зв'язок зі своєю дружиною — повідомив телефоном, що оформив переведення з 72-ї бригади в новосформовану 81-у бригаду повітряно-десантних військ. У ніч із 22 на 23 листопада 2014 р. Сергія останній раз бачили живим в будівлі блокпосту на 177 км автошляху «Слов'янськ-Донецьк» (м. Волноваха), який охоронявся на той момент і охороняється зараз співробітниками батальйону патрульної служби міліції особливого призначення «Київ-2». Сергій був побитий та прикутий наручниками до батареї. Через півроку, 2 червня 2015 р., у Волноваському районі біля села Прохорівка було знайдено тіло військового з наявними в черепі отворами від щонайменше 20 кульових поранень, що свідчить про навмисне вбивство, руки були сковані наручниками.

Кримінальне провадження за даним фактом розслідувалось прокуратурою Донецької області, на даний момент — перебуває на вивченні Генеральної прокуратури для визначення підслідності. Кваліфікація: ст. 115 ККУ («Умисне вбивство»).

КОСТАКОВ
Сергій Юрійович

Р.Н.: 1972

МІСЦЕ:
м. Волноваха
Донецької області

старший солдат
розвідувальної роти
72-ї окремої механізованої
бригади

Справа Мельникової №5

Мельникова Антоніда Федорівна, голова ОВК територіального виборчого округу № 110 з виборів президента України (травень 2014 року), була викрадена напередодні виборів 24 травня 2014 року представниками НЗФ «ЛНР», а саме угрупованням «Прізрак», яке на той момент базувалося на території ПАТ «Лисичанський скляний завод». Звільнена того ж дня, після того як передала бойовикам печатку ОВК. Під час перебування в полоні жінці завдано тілесних ушкоджень. Мельникова А. Ф. подала заяву про вчинений проти неї злочин на 5-й день після звільнення міста, 29 липня 2014 року. За словами жінки, після цього її допитали, але на цьому слідство зупинилося — доки не з'явилися критичні матеріали в пресі. Через півтора року після вчинення злочину її знову допитали з виїздом у приміщення склозаводу.

Подія розслідується Лисичанським ВП ГУНП в Луганській області. Попередня кваліфікація: ст. 157 ККУ («Перешкоджання здійсненню виборчого права»), згодом кваліфікацію було змінено на ст. 146 ККУ («Незаконне позбавлення волі або викрадення людини»).

МЕЛЬНИКОВА
Антоніда Федорівна

Р.Н.: 1957

МІСЦЕ:
м. Лисичанська
Луганської області

юрист

Справа Москалюк

№6

Дуднік Олександр Григорович та його дружина Москалюк Ольга Семенівна 17.09.2014 р. стали жертвами розбійного озброєного нападу, за словами представників потерпілої сторони, вчиненого бійцями 24-го батальйону територіальної оборони «Айдар» Е. та бійцем із позивним «К.». Погрожуючи зброєю, вони увірвались на подвір'я будинку потерпілих в м. Щастя по вул. Первомайська 29, нанесли вогнепальне поранення Ользі Москалюк, викрали Олександра Дудніка, забрали автомобіль, гроші в сумі 5000 грн., документи на майно. Наступного дня ті самі особи спробували викрасти із цього ж будинку інші цінні речі. Потім, під загрозою вчинення щодо потерпілих подальших злочинних дій, Е. вимагав від Олександра Дудніка протягом місяця купити квартиру для свої тещі Наталі Дуднік, яка також є колишньою дружиною Олександра. Коли ця вимога так і не була виконана, 16 лютого 2015 року, Е. разом із двома іншими бійцями із позивними «С.» та «В.», озброєні автоматами, знову вдерлися до будинку потерпілих, викрали їх, вивезли до лісопосадки, розташованої поблизу с. Передільськ Станично-Луганського району Луганської області. Вбили Олександра та Ольгу пострілами із автомату. Невдовзі Наталя Дуднік переїхала в будинок, де до того проживали вбиті. Тривалий час потерпілі вважалися зниклими безвісти. Їхні тіла були знайдені лише в червні 2015 р.

Кримінальне провадження за обвинуваченням Е. здійснювалось військовою прокуратурою Луганського гарнізону Південного регіону України (розташована в м. Рубіжне Луганської області), обвинувачення щодо одного із трьох нападників передана до Новоапостольського районного суду. Проте захист обвинуваченого заявив відвід всьому складу суду, який було задоволено і справу направлено до Апеляційного суду Луганської області для визначення підсудності. Кваліфікація: ст. 115 ККУ («Умисне вбивство»), ст. 146 ККУ («Незаконне позбавлення волі або викрадення людини»).

ДУДНІК
Олександр Григорович

Р.Н.: 1974р

МОСКАЛЮК
Ольга Семенівна

Р.Н.: 1974р

МІСЦЕ:
м.Щастя
Луганської області

Справа Наздричкіна №7

Наздричкін Володимир Миколайович, 1965 р.н., 20.11.2014 р. був затриманий біля блокпосту «Бугаз» (Волноваха) військовослужбовцями батальйону патрульної служби міліції особливого призначення «Київ-2». За версією представників потерпілої сторони, бійці саме цього батальйону привезли чоловіка до блокпосту, прикували до батареї, жорстоко побили. Від отриманих побоїв Наздричкін В. М. загинув. Його тіло вивезли та викинули навпроти с. Дмитрівка Волноваського району Донецької області, де 21.11.2014 його і знайшли.

Кримінальне провадження за даним фактом перебуває на вивченні у Генеральній прокуратурі для визначення підслідності. Кваліфікація: ст. 115 ККУ («Умисне вбивство»).

НАЗДРИЧКІН Володимир Миколайович

Р.Н.: 1965

МІСЦЕ:
м. Волноваха
Донецької області

Справа Петровського №8

ПЕТРОВСЬКИЙ
Олексій Володимирович

Р.Н.: 1978

МІСЦЕ:

на межі між Донецькою та
Дніпропетровською
областями

Петровського Олексія Володимировича жорстоко побили 7 липня 2014 року при перетині «кордону» між Донецькою та Дніпропетровською областями, після перевірки на українському блокпосту. Особи, що здійснили напад, перебували в чорному джипі, який перекрив дорогу авто потерпілого. Напад вчинили близько 12-ти озброєних автоматами та битами людей у масках без упізнавальних знаків. При цьому, особами, що здійснювали його побиття, озвучувалися обвинувачення на його адресу в тому, що він начебто викрав автомобіль, на якому виїздив із Донецька, оскільки автомобіль належав не йому, хоча Петровський О. В. мав усі документи та оформлену довіреність. Окрім того, вони звинувачували його в сепаратизмі. Керувала цією групою особа з позивним Хан. Також у групі був Куст (можливо – «Хуст»). Після побиття Петровського О. В. з мішком на голові привезли до підвалу житлового приміщення, де він утримувався озброєними особами без знаків розрізнення, деякі з них були і без військової форми. Серед тих, хто його охороняв, був зокрема Гном. Імовірно, може йтися про особу, яка пізніше сама опинилася в полоні «Правого сектору». На третій день чоловіка звільнили, повернули авто та особисті речі, за винятком нетбуку, мобільних телефонів, підзornoї труби та грошей у сумі трьох тисяч гривень (всього матеріальний збиток склав 8100 грн.). За словами потерпілого, він утримувався саме «Правим сектором», імовірно, в приміщенні бази відпочинку, що належить КП «Водоканал» на околиці Дніпропетровська. Потерпілий стверджує, що перебуваючи в підвалі, чув як новобранці приводилися до присяги, про що також повідомив слідчому при допиті. При звільненні Петровського О. В. йому повідомили, що він відповідав «орієнтуванню» на якогось із викрадачів дітей, а також що бійці «перестаралися».

Розслідування проводиться НП України в Дніпропетровській області. Кваліфікація: 10 грудня 2015 року за заявою Петровського О.В. розпочате кримінальне провадження, попередня кваліфікація — ч. 2 ст. 146 ККУ («Незаконне позбавлення волі або викрадення людини, вчинені щодо малолітнього або з корисливих мотивів, щодо двох або більше осіб або за попередньою змовою групою осіб, або способом, небезпечним для життя чи здоров'я потерпілого, або таке, що супроводжувалося заподіянням йому фізичних страждань, або із застосуванням зброї, або здійснюване протягом тривалого часу»).

Справа Подушкіна №9

Подушкін Дмитро Вікторович є власником Краматорського аеропорту, в якому навесні 2014 року були розташовані окремі підрозділи ЗСУ, спецназ СБУ (підрозділи «Альфа» і «Омега») та штаб АТО. 10 травня 2014 року Подушкін Д. В. був захоплений невідомими особами на блокпосту, контрольованому т.з. «ДНР». Його затримання відбулося, судячи з наявної інформації, у зв'язку із внесенням його імені до «чорного списку». Подушкін Д. В. був доставлений до приміщення Краматорського ізолятора тимчасового тримання. У цьому приміщенні чоловік разом із іншими особами утримувався протягом 56 днів, і був звільнений 5 липня 2014 року, у день повернення Слов'янська під контроль України. Подія розслідується Краматорським ВП ГУНП України в Донецькій області. Процесуальний нагляд здійснюється Краматорською місцевою прокуратурою. Кваліфікація: ч. 2 ст. 146 ККУ («Незаконне позбавлення волі або викрадення людини, вчинені щодо малолітнього або з корисливих мотивів, щодо двох або більше осіб або за попередньою змовою групою осіб, або способом, небезпечним для життя чи здоров'я потерпілого, або таке, що супроводжувалося заподіянням йому фізичних страждань, або із застосуванням зброї, або здійснюване протягом тривалого часу»).

ПОДУШКІН Дмитро Вікторович

Р.Н.: 1967

МІСЦЕ:
м. Краматорськ
Донецької області

підприємець, волонтер

Справа

Потерпілого з Пісок

№ 10

Потерпілий з Пісок під час бойових дій виїхав у Добропілля через повне руйнування житла внаслідок бойових дій, був викрадений, за його власними словами, бійцями батальйону «Правий Сектор» 11 вересня 2014 року та вивезений у приміщення заводу «Європласт». Там йому було віддано наказ розбирати обладнання підприємства начебто для евакуації. Після відмови він був побитий двома військовими, а третій випустив по ногах потерпілого автоматну чергу. У результаті А. отримав осколковий перелом на правій голітці, зміщення та перелом правої плечової кістки, одна куля досі залишається в його нозі (не може провести належну операцію через брак фінансового ресурсу), дві пройшли навиліт. У лікарню в Селідово він був доставлений представником того ж батальйону, командиром військових, які вчинили щодо нього насильство. Під час перебування в лікарні до потерпілого приходили співробітники правоохоронних органів Селідово, котрі зареєстрували кримінальне провадження. Далі провадження було передане для розслідування до Дружківського УП в Донецькій області.

Розслідування кримінального провадження здійснює Дружківське УП в Донецькій області. Кваліфікація: ч. 2 ст. 15, ч. 1 ст. 115 КК України (замах на вбивство).

(ім'я не публікується з
міркувань безпеки потерпілого)

МІСЦЕ:
Добропілля
Донецької області

Справа Резниченка № 11

Резниченко Іван Іванович, депутат міськради Соледару від партії «Батьківщина», голова Незалежної профспілки гірняків України на ДП «Артемсіль», був відомий своєю проукраїнською позицією. Зник під час окупації регіону незаконними збройними формуваннями 21 червня 2014 року (хоча сам Соледар під жорстким контролем бойовиків не перебував, але вони сюди, по суті, безперешкодно приїздили, тут також був проведений т.з. «референдум»), тіло було знайдено тільки через 7 місяців 18 січня 2015 року, завдяки проведеному його соратником, депутатом міськради Соледару Романом Махником, власного розслідування. Тіло було знайдено в одній із випрацюваних гіпсових шахт на хуторі Стряпівка, зі слідами вогнепальної зброї та ударів ножом у шию. Про проведення жодного із судових засідань у цій справі жодному з членів родини Резниченка повідомлено не було. Вони також не були визнані потерпілою стороною.

Подія розслідується Бахмутським відділом поліції ГУ НП України в Донецькій області. Кваліфікація: ч. 1 ст. 115 та ч. 1 ст. 289 ККУ — умисне вбивство, поєднане із незаконним заволодінням транспортним засобом. Процесуальне керівництво здійснювалося Бахмутською місцевою прокуратурою, рішення у справі ухвалювалось Бахмутським міськрайонним судом.

РЕЗНИЧЕНКО

Іван Іванович

Р.Н.: 1960

МІСЦЕ:
м. Соледар
Донецької області

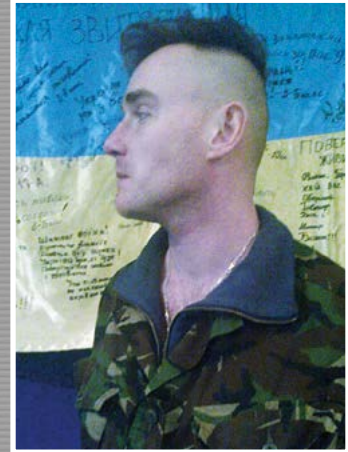

депутат міської ради,
профспілковий діяч

Справа Шабрацького №12

Шабрацький Дмитро Сергійович, військовослужбовець 24 ошб ЗС України (псевдонайменування «Айдар»), командир відділення 3 диверсійно-розвідувальної роти, був знайдений мертвим на території військової частини, що базувалася в приміщенні СТО на виїзді з міста Лисичанськ (вул. Червона, 345) 26 березня 2015 року (військова частина В-0624). У довідці про причину смерті сказано: «проникаюче вогнепальне наскрізне кульове поранення голови з множинними переломами мозкового черепа та обличчя». Смерть була заподіяна вистрілом у голову з автомата Калашникова, а також вибухом гранати, у СМЕ є також згадка про кульове поранення в стегно. Батьки Шабрацького Д. С. наполягають, що сина вбили, і ця смерть пов'язана із його конфліктом із де-факто керівництвом роти, що базувалася в Лисичанську на той час. Слідством, як стверджується, перевірялася версія умисного вбивства, але від початку воно обстоювало версію самогубства. У момент, коли цей Звіт було вже завершено, стало відомо про закриття кримінального провадження за фактом смерті Шабрацького Д. С. Слідчий виніс таке рішення на підставі начебто встановлення відсутності в діянні складу кримінального правопорушення (п. 2 ч. 1 ст. 284 ККУ), стверджуючи, що «смерть Шабрацького Д. С. настала внаслідок суїциду». Адвокат оскаржує закриття кримінального провадження.

Досудове розслідування за ознаками правопорушень, передбачених ч. 1 ст. 115 (Умисне вбивство) та ст. 120 (Доведення до самогубства) ККУ проводить Лисичанський ВП ГУНП України в Луганській області. Процесуальне керівництво здійснюється військовою прокуратурою Луганського гарнізону Південного регіону України (розташована в м. Рубіжне Луганської області). Службове розслідування щодо обставин смерті Шабрацького Д. С. не проводилося.

ШАБРАЦЬКИЙ Дмитро Сергійович

Р.Н.: 1987

МІСЦЕ:

м. Лисичанськ
Луганської області

військовослужбовець
24 ошб ЗС України

ДОСУДОВЕ РОЗСЛІДУВАННЯ ТА КРИТЕРІЇ ЙОГО ЕФЕКТИВНОСТІ

Сьогодні в Україні функціонують чотири державні органи, слідчі відділи яких уповноважені здійснювати досудове розслідування: Національна поліція України, Служба безпеки України, органи, що здійснюють контроль за дотриманням податкового законодавства і Державне бюро розслідувань (до моменту його утворення — прокуратура). Прокуратура здійснює нагляд та процесуальне керівництво в ході досудового розслідування, яке проводиться іншими слідчими органами, і підтримує державне обвинувачення у суді.

Перебіг досудового розслідування визначений Кримінальним процесуальним кодексом України. Воно розпочинається із внесення прокурором або слідчим відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань протягом двадцяти чотирьох годин після отримання повідомлення про подію, що містить ознаки ймовірного вчинення злочину. НПУ здійснює досудове розслідування всіх кримінальних правопорушень, крім тих, що віднесені до підслідності інших органів досудового розслідування. СБУ розслідує, зокрема, заяви про ймовірні злочини, вчинені проти національної безпеки, миру, міжнародного порядку і територіальної цілісності держави.

Після отримання достатніх доказів, що дозволяють вважати особу підозрюваною у кримінальній справі, їй вручається письмове повідомлення про підозру. Досудове розслідування завершується у випадку закриття кримінального провадження, або коли до суду направляється один з таких документів — обвинувальний акт, клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру, чи клопотання про звільнення особи від кримінальної відповідальності.

Слід зазначити, що у кримінальних провадженнях, підданих аналізу в процесі цього дослідження, більшість із наведених критеріїв не було дотримано.

Цей алгоритм одночасно має задовольняти мінімальним критеріям ефективності розслідування, визначеним практикою ЄСПЛ¹⁰:

- незалежність та неупередженість (безсторонність),
- ефективність, ретельність (сумлінність),
- своєчасність та відсутність зволікань в часі,
- адекватна компетентність,
- залучення потерпілого,
- достатня поінформованість громадськості.

¹⁰ www.info-prensa.com/article-1107.html Критерії ефективності розслідування фактів поганого поведіння: огляд прецедентної практики Європейського суду з прав людини, зокрема у справах проти України. В. Касько.

ЗАГАЛЬНА ОЦІНКА

Для того, щоб зрозуміти, як змінились масштаби реєстрації та досудового розслідування кримінальних правопорушень (і чи вони змінилися взагалі), дослідники звернулись до Прокуратури Донецької та Луганської областей, до Головного управління Національної поліції України в обох областях, а також до територіальних управлінь Державної судової адміністрації України на Луганщині та Донеччини з запитом щодо кількості заяв та зареєстрованих у ЄРДР кримінальних проваджень за фактами вчинення злочинів, передбачених такими статтями Кримінального кодексу України: 146 («Незаконне позбавлення волі або викрадення людини»), 121 («Умисне тяжке тілесне ушкодження»), 122 («Умисне середньої тяжкості тілесне ушкодження»), 125 («Умисне легке тілесне ушкодження»), 126 («Побої і мордування»), 127 («Катування»), а також щодо кількості закінчених досудових розслідувань та ухвалених вироків у цих категоріях проваджень за період із 01.01.2012 до 01.11.2015.

Відповіді на ці запити,
які ми маємо в своєму розпорядженні,
дозволяють зробити такі висновки.

(оригінали наданих на запити відповідей дивіться в Додатках №1, 2, 3, 4 в кінці Звіту)

ЛУГАНСЬКА ОБЛАСТЬ

Місцевими загальними судами Луганської області протягом 2012 і до кінця 2015 року не було винесено жодного виправдувального вироку за вказаними статтями. Але, не володіючи контекстом подій останнього часу, із загальної статистики складно було б зробити висновок, що в регіоні триває збройний конфлікт із масштабним застосуванням насильства до мирного населення. На інформації щодо винесених судових вироків це, принаймні, майже не позначається.

Зокрема, звертає на себе увагу те, що, попри масштаб викрадень і катувань у Луганській області, місцевими судами **протягом 2014–2015 років було винесено тільки один вирок за ст. 146 ККУ («Незаконне позбавлення волі або викрадення людини»)** і жодного — за **статтею 127 ККУ («Катування»)**.

Ці дані варто співставити з інформацією, наданою **Національною поліцією у Луганській області**.

У статистиці правоохоронців стаття 127 КК України «Катування» обмежується поодинокими випадками застосування. На відміну від Донецької області (див. *нижче*), на Луганщині у 2013 році були обліковані 4 випадки такого правопорушення, за стількома ж правопорушеннями матеріали досудового розслідування направлені до суду з обвинувальним актом. А от у **2014 році**, всупереч подіям в регіоні, **обліковано лише 3 правопорушення**. При цьому, матеріали жодної зі справ не спрямовані до суду, що збігається з інформацією від Державної судової адміністрації. У **2015 році** — кількість облікованих випадків зростає до **7-ми**. **При цьому, одне провадження закрито, одне відправлено до суду**. У той же час, але, як випливає з даних судової статистики, вироків станом на кінець 2015 року винесено не було.

Водночас, кількість облікованих кримінальних правопорушень **за ст. 146 («Незаконне позбавлення волі або викрадення людини»)** на **Луганщині різко зростає із початком АТО**. Станом на травень 2014 року — це 40 випадків, у червні їх кількість зростає до 105, у липні — до 202, у жовтні — 539. В подальшому темпи зростання значно вповільнюються (станом на *грудень 2014 року всього — 569 облікованих злочинів, що в 33 рази перебільшує статистику 2013 року за цією ж статтею КК*). При цьому, пропорційно збільшується кількість закритих проваджень (до кінця 2014 року їх вже майже 100), а от **до суду спрямовані одиниці — 9 матеріалів кримінальних проваджень за весь 2014-й рік**. У **2015 році кількість облікованих кримінальних злочинів за ст. 146 КК зменшується в чотири рази — до 143 (хоча маємо статистичні дані за неповний рік, а саме — за 10 місяців)**. Показники зазначеного виду кримінальних правопорушень все одно залишаються високими (майже в 10 разів вищими) у порівнянні із «довоєнним» часом. При цьому, стабільно низькою є кількість завершених досудових розслідувань, що передані і до суду з обвинувальним актом (**протягом неповного 2015 року таких було 6, при цьому 16 проваджень закрито**).

Повертаючись до судової статистики, нагадаємо, що за два роки було винесено тільки один обвинувальний вирок, куди поділась решта кримінальних справ — залишається загадкою.

Як не парадоксально, значно зменшилася у порівнянні із «довоєнним часом» кількість обвинувальних вироків за **ст. 126 ККУ «Побої і мордування»**: 9 та 2 відповідно у 2014 та 2015 роках у порівнянні із 14-ма у 2013-му році. Ця тенденція відображена також у статистиці НПУ. Кількість облікованих злочинів із кваліфікацією «Побої та мордування» дивним чином

зменшується із 233 у 2013 році до 84-х у 2014 році. До суду доведені лише 34 справи (у 2013-му — 118), а закриті — 166 проваджень. У 2015 році це вже поодинокі випадки, їх кількість сягає рівня нижчого, навіть, за довоєнний час (станом на *жовтень 2015 року — 8 випадків, матеріали 3-х проваджень спрямовано до суду, 30 — закрито*).

У 2014 році зменшується також інтенсивність облікованих правопорушень, пов'язаних із тілесними ушкодженнями різної тяжкості. Якщо у 2013 році таких було близько 4600, то станом на кінець 2014 зафіксовано близько 2500. Доведено до суду також було значно менше проваджень: 600 у порівнянні із близько 1800 у 2013 році.

У **2015-му році** кількість облікованих правопорушень за статтями 121, 122, 125 ККУ значно зменшується. Приміром, станом на середину року (червень) їх число дорівнює кількості облікованих злочинів тільки за один місяць 2014-го року (навіть до початку збройного конфлікту). Станом на жовтень 2015 року їх загальна кількість досягала 230-ти (для порівняння станом на жовтень 2014 йшлося про 2460 випадків), матеріали лише 231 провадження були спрямовані до суду, що втричі менше у порівнянні зі статистичними даними попереднього (2013) року, а майже **3 тисячі проваджень** щодо нанесення тілесних ушкоджень було закрито.

Кількість вироків у справах про нанесення легких тілесних ушкоджень так само знижується у 2014–2015 роках відповідно: 253 у 2013 році, 182 у 2014 році та 151 у 2015 році. Щодо судових вироків відносно тілесних ушкоджень середньої тяжкості, то їх пік припадає так само на 2013-й рік (32), а у 2014-му та 2015-му році кількість вироків скорочується до, відповідно, 22-х та 19-ти. Кількість вироків за ст. 121 («Умисне тяжке тілесне ушкодження») залишилася, по суті, стабільною: 2013–36, 2014–32, 2015–37.

ДОНЕЦЬКА ОБЛАСТЬ

Цікавим є те, що, для порівняння, судами Донецької області у 2012 році не було винесено жодного вироку за жодною із вказаних статей. Але статистика різко змінюється 2013 року.

Так само як на Луганщині, на Донеччині очевидним є різке зростання зареєстрованих у ЄРДР проваджень за ст. 146 ККУ («Незаконне позбавлення волі або викрадення людини») саме із початком збройного конфлікту (у березні 2014–8, у червні — вже 131, у липні — 178, у серпні — 209 (пік). У подальшому тенденція йде на зниження (грудень 2014–97, березень 2015–58, жовтень 2015–20), що відповідає рівню «довоєнного часу». Водночас, ці доволі високі цифри стосуються виключно ЄРДР, а коли йдеться про доведення справ до суду, то їх кількість — **вкрай низька**: усього з червня 2014 до жовтня 2015 року було завершено та відправлено до суду з обвинувальним актом 12 справ за статтею 146 ККУ. Можна порівняти ці дані зі статистикою зареєстрованих кримінальних

проваджень — **останніх більше в 110 (!) разів — а саме 1438**. При цьому, кількість вироків — **мінімальна**: 2 — у 2014 і 7 — у 2015. Ці цифри, порядок яких збігається із даними з Луганщини, так чи інакше, мізерні на тлі реальної кількості викрадень та утримування в полоні людей у Донецькій області. Ідеться про тисячі таких випадків.

Подібна до Луганської області також ситуація з **розслідуванням та судовим розглядом злочинів, що кваліфікуються за статтею 127 ККУ («Катування»)**. Навіть кількість зареєстрованих у ЄРДР правопорушень є мінімальною: у 2013–9, у 2014–2015 рр. — навіть менше: 5 та 6 відповідно. Протягом **2014–2015 років лише в одному** кримінальному провадженні було завершено досудове розслідування і матеріали передані до суду з обвинувальним актом. Що ж до кількості вироків, то у 2014 та 2015 роках був ухвалений лише один обвинувальний вирок (до речі, у порівнянні з попереднім 2013 кількість вироків зменшилась в чотири рази).

Незрозуміла тенденція (така аналогічна до Луганщини) спостерігається

зі статтею 126 «Побої та мордування». Кількість зареєстрованих проваджень стає в рази меншою: у 2014 році 225 (у порівнянні з 1090 у 2013 році), та продовжує зменшуватись у **2015 році (74)**. У 2014-му році було завершено 234 досудових розслідування, але їх кількість різко скоротилася у 2015 році до 89-ти. Водночас, до суду за цією статтею спрямовано порівняно небагато справ: протягом 2014–2015 років таких було відповідно, 48 та 12.

Аналогічна ситуація зі злочинами, пов'язаними із **нанесенням тілесних ушкоджень різної тяжкості**. Кількість зареєстрованих у ЄРДР проваджень у **2014 році залишалась на рівні 2013**, але із помітним стрибком протягом березня-серпня 2014 року (543, 529, 559 зареєстрованих випадків у, відповідно: квітні, червні та липні). Протягом 2015 року кількість зареєстрованих злочинів скорочувалася (у середньому — близько 200 зареєстрованих правопорушень на місяць). Але лише **невелика кількість матеріалів кримінальних проваджень була спрямована до суду**: від серпня 2014-го до жовтня 2015 року, тобто за

Дані щодо кількості направлених до суду обвинувальних актів та притягнутих осіб Головною військовою прокуратурою України, у тому числі військовою прокуратурою сил АТО упродовж 2014–2015 та 3 місяців 2016 років

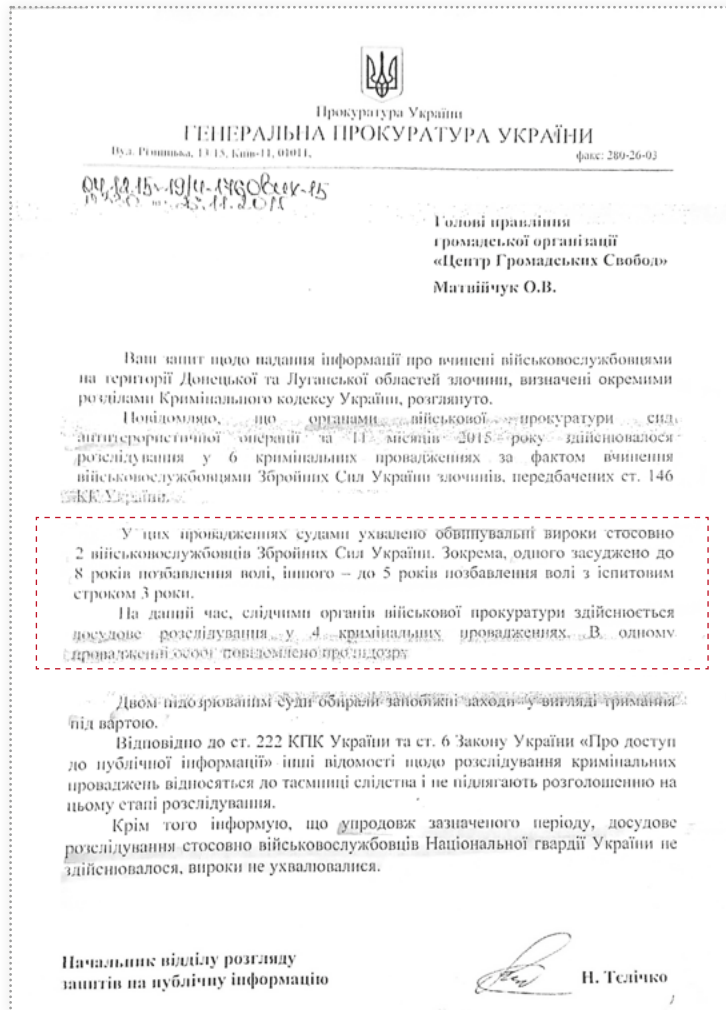
Без повторно прийнятих рішень		направлено до суду обвинувальних актів, притягнутих осіб					
		2014		2015		3 місяці 2016	
		обвинувальні акти	особи	обвинувальні акти	особи	обвинувальні акти	особи
Усього направлено до суду обвинувальних актів		1002	1060	3579	3671	1051	1083
у тому числі вчинені працівниками	з них: військовою прокуратурою	X	X	201	203	206	217
	Національної гвардії України	X	X	293	295	75	75
	з них: за провадженнями закінченими прокуратурою сил АТО	X	X	22	22	14	14
	Служби безпеки України	10	10	20	23	6	6
	з них: за провадженнями закінченими прокуратурою сил АТО	X	X	—	—	2	2

півтора роки, всього таких справ було 800, що відповідає півторамісячній статистиці зареєстрованих злочинів у «гарячий» період. При цьому, кількість обвинувальних вироків щодо тяжких та середньої тяжкості тілесних ушкоджень у 2014–2015 роках зменшується більш ніж вдвічі у порівнянні з 2013 роком (323 та 189).

Таким чином, є підстави стверджувати наявність **тенденції зростання прірви між статистичними даними щодо судових вироків за зазначеними статтями ККУ та реальним розвитком подій у Донецькій та Луганських областях**. При цьому, якщо в межах статті 146 ККУ принаймні можемо відстежити стрибок в напрямку збільшення кількості заяв про злочини та зареєстрованих справ у ЄРДР, то ця кількість різко зменшується, коли йдеться про судовий розгляд справ за цією статтею ККУ. Судячи зі статистики, катування в збройному конфлікті взагалі не застосовуються, що суперечить дійсності; а кількість тілесних ушкоджень в Донецькій та Луганській областях від 2014 року значно зменшилась, що також є неспівставним із реальною ситуацією. Відповідь на запитання — «Яким чином слід тлумачити ці статистичні дані?» — має бути предметом окремого дослідження. Разом із тим, на нашу думку, одним із найбільш ймовірних пояснень можуть бути недоліки в роботі правоохоронної системи.

Безумовно, наведена вище статистика дає неточне уявлення про загальний стан боротьби з цими видами злочинів, оскільки йдеться не лише виключно про злочини, вчинені в контексті збройного конфлікту, а й про загальну кількість правопорушень, в тому числі, суто кримінальних. Доцільно в цьому випадку звернутися також до статистичних даних Генеральної прокуратури України.

Що стосується кримінальних проваджень відносно злочинів, вчинених українськими військовими зі складу формувань АТО, то у відповідь на інформаційний запит від 4.12.2015 Генеральна прокуратура України зазначає, що органами військової прокуратури сил антитерористичної операції за 11 місяців 2015 року здійснювалося розслідування у 6 кримінальних провадженнях за фактом вчинення військовослужбовцями Збройних Сил України злочинів, **передбачених ст. 146 КК України** («Незаконне

позбавлення волі або викрадення людини»).

Судами ухвалені обвинувальні висновки стосовно 2 військовослужбовців ЗСУ: одного засуджено до 8 років позбавлення волі, іншого — до 5 з іспитовим строком у 3 роки. Зараз слідчими органами ВП здійснюється досудове розслідування у 4 кримінальних провадженнях, в одному з яких особі повідомлено про підозру, двоє перебувають під вартою в якості запобіжного заходу.

Що ж стосується представників Національної гвардії України, то, згідно із відповіддю ГПУ, «упродовж зазначеного періоду досудове розслідування стосовно військовослужбовців Національної гвардії України не здійснювалося, вирoki не ухвалювалися». Більше того, «інформація про передачу до слідчих підрозділів Національної поліції кримінальних проваджень про злочини, які вчинені військовослужбовцями, до Головного слідчого управління на цей час не надходила». А це означає, що жодного провадження, фігурантом у якому виступав би боець

Нацгвардії, військовою прокуратурою не розслідувалося.

Утім, вже за кілька місяців, станом на квітень 2016 року бачимо зовсім іншу статистику.

У відповідь на запит Центру Громадянських Свобод від квітня 2016 року ГПУ надала інформацію щодо кількості направлених до суду обвинувальних актів Головною військовою прокуратурою України та притягнутих до відповідальності осіб з числа Національної гвардії України та Служби безпеки України. Дані щодо представників ЗСУ у звітності не виокремлюються. Подаємо надану ГПУ інформацію у вигляді надісланої відомством таблиці.

У відповідь на запит Центру Громадянських Свобод ГПУ повідомила також про стан розслідування злочинів, вчинених представниками НЗФ т.з. «ДНР» та «ЛНР». Тут варто відзначити позитивну тенденцію до об'єднання епізодів вчинення злочинів в рамках одного кримінального провадження. У відповіді ГПУ зазначено, що Головна військова прокуратура

здійснює досудове розслідування у кримінальному провадженні за ознаками злочинів, передбачених ч. 1, 2 ст. 438 («Порушення законів та звичаїв війни», частина 1: «Жорстоке поводження з військовополоненими або цивільним населенням, вигнання цивільного населення для примусових робіт, розграбування національних цінностей на окупованій території, застосування засобів ведення війни, заборонених міжнародним правом, інші порушення законів та звичаїв війни, що передбачені міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, а також віддання наказу про вчинення таких дій», частина 2: «Ті самі діяння, якщо вони поєднані з умисним вбивством»), п. 1 ч. 2 ст. 115 («Умисне вбивство двох або більше осіб»), ч. 3

ст. 258 («Терористичний акт, що призвів до загибелі людини»), ч. 1 ст. 258–3 («Створення терористичної групи чи терористичної організації, керівництво такою групою чи організацією або участь у ній, а так само організаційне чи інше сприяння створенню або діяльності терористичної групи чи терористичної організації»). У результаті досудового розслідування встановлено, що впродовж 2014–2015 років представниками НЗФ на окупованій території створено 62 табори та інших місць незаконного утримання захоплених українських військовослужбовців та цивільних осіб; встановлено **2998 осіб, яких незаконно позбавили волі**, майже всі вони зазнавали жорстокого поводження та катування, **утримувалися в нелюдських умовах**; окрім того,

Генпрокуратурою встановлено факти вбивства 2-х осіб під час їх незаконного утримування. У рамках цього провадження визнано та допитано 592 потерпілих. Щодо ефективності досудового слідства ГПУ повідомляє невтішну статистику: «повідомлено про підозру одному учаснику терористичної організації, якого оголошено в розшук та отримано дозвіл суду на його затримання та доставлення до суду під вартою для вирішення питання щодо обрання запобіжного заходу». Про кого саме йдеться – у відповіді на запит не уточнюється. Одночасно ГПУ стверджує, що всі докази, здобуті у досудовому розслідуванні, передані до Міжнародного кримінального суду для вирішення питання про відкриття провадження щодо подій на сході України.

ЗАГАЛЬНІ ПЕРЕШКОДИ ДЛЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ

Для розслідування кожної зі згаданих вище категорій злочинів притаманні свої проблеми та перешкоди. У той же час, є також і загальні проблеми досудового розслідування, які, на наш погляд, притаманні розслідуванню всіх категорій злочинів та які вказують на те, що недостатня якість розслідування є наслідком не виключно обставин війни, але й загальною проблемою нездатності органів досудового слідства діяти ефективно. Такий стан, своєю чергою, створює серйозні ризики, які сформульовані наприкінці цього Звіту.

1. Проблема спроможності та належної мотивації розслідування

Брак спроможності (capacity) — матеріальних та людських ресурсів

є найочевиднішою об'єктивною причиною неефективності проведення розслідування, в тому числі й тих, що стали предметом цього дослідження.

Ця проблема зумовлює цілий комплекс далекосяжних наслідків, що виявляються у недобросовісному підході до проведення розслідування — прагненні якомога швидше закрити провадження або ж — схильність розробляти найбільш «вірогідну» для слідчого версію, що дозволить швидше завершити розслідування. При цьому, не будуються всі можливі реалістичні версії та не проводиться їх належна одночасна перевірка, своєчасно не виявляються та не допитуються свідки

та постраждали від злочину, а матеріали кримінальних проваджень «осідають» у кабінетах слідчих «мертвим вантажем».

Слідчим також часто бракує належної матеріально-технічної бази (починаючи від офісної техніки і завершуючи автомобілями), що робить ефективне розслідування майже неможливим. Деколи допомогу їм надають волонтери, але така практика є епізодичною через вкрай низький рівень довіри до правоохоронної системи з боку суспільства.

Перевантаженість слідчих кількості кримінальних проваджень при мізерній оплаті їх роботи давно була і залишається проблемою для України. На звільнених територіях Донецької та Луганської областей, де обсяг та складність справ збільшується в рази, а також в умовах наявності інших

демотивуючих факторів, ця проблема набуває особливого масштабу. Самі слідчі на умовах анонімності кажуть, що навіть наявну низьку зарплатню їм вчасно не виплачують.

За інформацією начальника ГУ НП України в Донецькій області Вячеслава Аброськіна¹¹, «некомплект поліції Донецчини в середньому складає 30%, у „прифронтовій“ Авдіївці — 70%, поліцейські фактично працюють без вихідних». Йдеться про неуккомплектованість 2000 поліцейських на Донецчині та близько 1000 поліцейських на Луганщині¹². Це можна пояснити не тільки складністю умов роботи, а й зокрема, тим, що для тих, хто зголошується працювати в цих областях, не створюються жодні додаткові мотиваційні умови. Водночас, у керівництві Національної поліції України заявили про намір спрямовувати для служби в Донецьку та Луганську області тих колишніх правоохоронців, які не пройшли переатестацію в рамках реформи МВС. За словами В. Аброськіна, йдеться про тих співробітників, хто «не добрав один чи два бали в процесі переатестації». За інформацією прес-секретаря НПУ Артема Шевченка, «відверто скомпрометовані особи не потраплять на службу, шанс матимуть лише ті, хто просто не склав тести чи не пройшов співбесіду», до того ж, після 1–2 років служби буде проведено їх повторну переатестацію із остаточними висновками. Утім, перспектива такого шляху вирішення проблеми некомплекту викликає обурення в середовищі громадського сектору¹³.

Слідчий воєнної прокуратури Луганської області, з яким вдалося поспілкуватися моніторам, здійснює процесуальний нагляд у близько 400 кримінальних справ. При цьому, він не має службового транспорту, що значно ускладнює виконання ним своїх службових обов'язків.

У провадженні однієї зі слідчих Управління Національної поліції України у м. Кремінна Луганської області, за її власними словами, близько 150–200 справ. Утім, зараз, каже вона, ситуація не така складна як 2014 року, коли замість 16 осіб у слідчому відділі працювало 5.

Як стало відомо мобільній групі, у слідчому відділі СБУ м. Краматорська фактично захоплення представниками збройних формувань т.з. «ДНР» Краматорського міськвідділу МВС України та приміщень інших органів влади, вчинення терактів і т.д. — об'єднані в одне провадження, але майже не розслідуються. У матеріалах справи у відповідь на доручення щодо встановлення тих чи інших обставин містяться формальні відписки про неможливість їх встановлення. Причиною є малий штат відділу, який складається із 5 слідчих. Вони завантажені провадженнями, пов'язаними з проведенням у Краматорську т.зв. «референдуму» у травні 2014 року. Що ж до оперативного підрозділу СБУ, то для нього пріоритетним напрямком є виявлення правопорушень, вчинених працівниками міліції, а не незаконних збройних формувань. Таким чином, розслідуванням захоплення міськвідділу займатися просто немає кому.

11 <https://www.facebook.com/Vyacheslav.Abroskin/posts/1563107103981958?pnref=story>

12 <https://www.facebook.com/artem.shevchenko.9/posts/10208839573889108>

13 <https://www.facebook.com/gromady.dn.ua/posts/852088644920896>

14 www.ukranews.com/news/153809.Militsiya-zaderzhala-boevika-DNR-po-podozreniyu-v-ubiystvye-deputata-Soledarskogo-gorsoveta

2. Відсутність досвіду роботи в умовах збройного конфлікту

Як було зазначено в передмові до Звіту, правоохоронна система України вперше зіштовхнулася зі злочинами такого масштабу: за інтенсивністю, кількістю постраждалих, характеристикою мережі виконавців тощо. На території нашої сучасної держави дотепер ніколи не було масових збройних конфліктів і саме тому у правоохоронних органів немає досвіду роботи в таких умовах та з кримінальними правопорушеннями такої специфіки. Тим більше, що йдеться не про лінійну, а про так звану «гібридну війну», що включає безліч факторів і тактик. Слідчим бракує кваліфікації, досвіду використання вже розроблених типових методик розслідування таких видів злочинів та вміння аналізувати та співставляти значну кількість різноманітної інформації. Технічних засобів (*доступних ІТ-технологій*), аби зробити процес аналізу більш спрощеним

Однією з проблем, із якою стикаються слідчі в Донецькій та Луганській областях у повсякденній роботі і яка спричинена бойовими діями, — це відсутність експертних установ, які перебувають на окупованих територіях. Деякі експертні установи були перенесені в населені пункти звільнених територій, з деякими питаннями доводиться звертатися в сусідні області. Наприклад, слідчі Луганської області цитологічну експертизу замовляють у Харкові. Це ще більше ускладнює та сповільнює процес розслідування.

та ефективнішим — також немає. Ці фактори суттєво ускладнюють процес розслідування кримінальних правопорушень в зоні проведення АТО.

Бойові дії, де-факто — війна, що розгорнулася на східній Україні, справді значно ускладнює роботу

слідчих. З іншого боку, цим фактом нерідко маніпулюють, виправдовуючи бездіяльність складною воєнно-політичною ситуацією в регіоні. Маркером у такому випадку слугує відсутність самого процесу розслідування, належних зусиль слідчого щодо проведення слідчих дій.

3. Загальні проблеми системи кримінальної юстиції

З погляду дослідників існує низка інших факторів і причин, що в цілому гальмують роботу органів досудового слідства незалежно від регіону та категорії злочинів.

Безумовно, реформування системи кримінальної юстиції та імплементація законодавчих актів, що покликані це реформування здійснити, є життєво необхідним для України.

Разом з тим, подекуди впровадження реформ у сфері кримінальної юстиції створює тимчасові, але вкрай серйозні проблеми, що впливають на загальну ефективність проведення досудових розслідувань. Зокрема, йдеться про певний «параліч» роботи оперативних підрозділів поліції (зокрема, *Департаменту карного розшуку Національної поліції України*), а також криміналістичних експертних підрозділів. Доводиться також

часто чути скарги від працівників правоохоронних органів, прокуратури на недоліки запровадженого 2012-го року Кримінального процесуального кодексу України, які полягають у занадто інтенсивному, на їх думку, судовому контролю за діями слідчого. Утім, обґрунтованість таких скарг, на думку деяких експертів, часто-густо пов'язана з недоліками у системі підготовки кадрів слідчих і прокурорів та підвищенні їх кваліфікації.

4. Кваліфікація застосування тортур та інші недоліки національного законодавства

Проблема комплексного розслідування має ще один вимір, пов'язаний із недосконалістю національного законодавства. Правозахисні організації неодноразово вказували на невідповідність розділу 20 КК України «Злочини проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку» міжнародному гуманітарному праву, зокрема, Римському статуту Міжнародного кримінального суду (і з ініціативи саме українських правозахисних організацій відповідна рекомендація за була включена до резолюції ПАРС від 21.04.2016). Це негативно впливає на ефективність розслідування через неможливість правильної кваліфікації злочинних дій як воєнних злочинів та злочинів проти людяності.

Як приклад, можна навести катування, яке мало би кваліфікуватися як відповідний міжнародний злочин, передбачений розділом 20 КК України, з огляду на масштабність та системність даного явища в ході збройного конфлікту. Натомість, катування досі кваліфікується за статтею 127, виписаною в іншому розділі КК України. Частина перша даної статті визначає катування як злочин середньої тяжкості та передбачає від 2 до 5 років позбавлення волі. Тяжким злочином такі дії стають тільки у випадку їх повторюваності або вчинення катування за попередньою змовою групою осіб, або з мотивів расової, національної чи релігійної нетерпимості, вони караються строком від 5 до 10 років позбавлення волі. Таким чином у слідчого

лишається широкий простір для зловживання при здійсненні кваліфікації злочинного діяння. Така ситуація лише не відповідає міжнародним стандартам, але й може дозволити виконавцям викрадень та катувань цивільних осіб підпасти під амністію згідно з Мінськими домовленостями, навіть у випадку якщо виконавці тяжких злочинів, як неодноразово наголошувалося в публічних заявах офіційних осіб, не підлягатимуть амністії.

Додатковими проблемами є те, що судмедексперти не фіксують сліди катувань на тілах загиблих, а слідчі не ставлять експертам таких запитань і завдань; окрім того, слідчі не призначають СМЕ для встановлення ознак застосування тортур.

5. Залежність від кон'юнктури місцевого або загальнодержавного рівня

Фактор залежності слідчих від керівництва місцевого або вищого рівня, що, по суті, є **порушенням згаданого принципу незалежності та неупередженості (безсторонності)**, — актуальний щодо всіх категорій розслідувань, що аналізуються у Звіті та незалежно від того, хто саме вчиняє правопорушення, про розслідування яких ідеться.) Саме тому в цьому підрозділі Звіту ми не поділяємо кримінальні правопорушення та провадження на ті, що вчинені НЗФ т.з. «ДНР», «ЛНР» і ті, що вчинені силами АТО. Натомість, їх класифікація здійснена на основі виявлених в процесі дослідження недоліків досудового слідства.

Що стосується злочинів, вчинених силами АТО, то сотні затриманих

Один із адвокатів розповів моніторам, як слідчі під час спілкування запитували в нього поради, як їм бути зі злочинами, вчиненими проукраїнськими силами АТО: розслідувати чи закривати на них очі.

Одна зі слідчих Луганської області, що розслідує справу, де обвинуваченим проходить боєць батальйону «Айдар», скаржилася, що ті, хто вчора був «бандитами» — сьогодні «герої». З її слів можна було зробити висновок, що така трансформація вплинула на позицію слідства.

учасників АТО, а також кілька показових справ (таких як «справа Айдару» та «справа Торнадо») не свідчать про загальну ефективність розслідувань правопорушень, вчинених українськими силами проти цивільного населення. На прикладі проаналізованих під час підготовки даного звіту випадків ми

бачимо вибірковість у притягненні до кримінальної відповідальності. Тобто на фоні достатньо високої статистики щодо переданих до суду обвинувальних актів та притягнених осіб, продовжують лишатися справи, розслідування яких складно назвати неупередженими та ефективними.

1. Справа Гладченка:

під час одного з приїзду рекетирів Гладченко О. О. викликав міліцію, але жодних дій, аби припинити протиправні дії правоохоронці Білокуракиного не вчинили. За словами потерпілого, затримання злочинців стало можливим лише за участю інших представників того ж таки батальйону «Айдар». Після затримання потерпілий звернувся із заявою до правоохоронних органів, був допитаний ними, а також представниками спецслужб. У подальшому міліція викликала та допитувала свідків. Але, як виявилось, тодішній начальник слідчого відділу УМВС був у близьких родинних відносинах із Ч., якого Гладченко О. О. називає замовником рейдерської атаки на нього. Після призначення нового начальника слідчого відділу справа рушила з місця, утім, на заваді подальшого розслідування справи стала обласна прокуратура своєю бездіяльністю. Востаннє слідчі дії здійснювалися в цій справі в квітні 2015 року. Прикметно, що позичальник Ч., який, за словами потерпілого був співробітником міліції і прокуратури у 1990-х роках, у контактах із батьком потерпілого, який також є жертвою розбою, радив нікуди не звертатися, бо «міліція у нього у лівій руці, прокуратура – у правій, а суд – показав на пах». Потерпілий вважає, що справу намагаються «зам'яти», він стверджує, що слідство йому прямо каже про те, що «діло помре тут».

Фотоілюстрації до матеріалу « В Старобельском районе задержаны бандиты, выдающие себя за бойцов батальона “Айдар”» новинного ресурсу informer.lg.ua. Саме вони, як стверджується в повідомленні, здійснили напад на Гладченка

Попри наявність великої кількості матеріалів про злочини проти цивільного населення з боку батальйону «Айдар» на півночі Луганської області, недостатньо інформації про конкретні обставини, які дають глибше розуміння контексту цих злочинів, а саме їх закоріненості в місцеву ситуацію. Згідно з інформацією, отриманою в ході численних поїздок моніторів на північ Луганщини, окремі частини батальйону «Айдар» використовувалися в якості де-факто приватних воєнізо-

ваних підрозділів. Попри офіційну належність до лав ЗСУ та наявність воєнних квитків, вони, по суті, виконували приватні замовлення, в тому числі, викрадення людей, здійснення рейдерських атак, виконання функцій приватної охорони для місцевої фінансово-промислової еліти та ін. Такі випадки досі не розслідувані ефективно та належно.

Перетворення окремих добровільних підрозділів на «приватні армії» під контролем місцевих еліт блокує розслідування місцевими правоохоронцями, які також є залежними від тих самих еліт. Водночас, структури, до яких правопорушники оголошують себе причетними, відхрещуються від злочинців, або не визнають їх причетності до батальйону.

6. Справа Москалюк:

в обвинувачувальних матеріалах, які розглядаються в суді, Е. не перебуває в статусі військовослужбовця, оскільки йому інкримінують дезертирство. Окрім того, прокуратура не пред'явила обвинувачення по одному із епізодів: Е. не інкримінують вчинений проти потерпілих у вересні 2014 р. розбійний напад (у період, коли Е. таки був військовослужбовцем).

Території Донецької та Луганської областей, повернені під контроль України, почасти, втім, продовжують контролюватися тими самими фінансово-промисловими групами впливу, які контролювали їх і до початку бойових дій. Ні їх роль у процесі окупації територій незаконними збройними формуваннями, ні їх роль у подальших подіях, за інформацією авторів звіту, правоохоронними органами не розслідується.

Досудове слідство подеколи здійснюється формально (**«для галочки»**), **тобто відбувається імітація** проведення слідчих дій для виконання формальних вимог КПК, що й порушує критерії ефективного розслідування, закріплені в рішеннях ЄСПЛ.

Моніторингова група неодноразово стикалася зі скаргами потерпілих від злочинів та їх захисників на те, що представники правоохоронних органів, нібито здійснюючи розслідування, насправді тільки імітують його, аби дотриматись формальних вимог кримінально-процесуального законодавства. Насправді ж якісного розслідування не відбувається, а зусилля спрямовані на те, щоб «справу розвалити». Тобто оформлюються документи, здійснюються запити, але ці матеріали носять неконкретний характер і до того ж, мають дуже затягнуті терміни виконання.

Як вдалося з'ясувати Центру Громадянських Свобод під час власного розслідування, під час окупації півночі Луганщини представниками НЗФ т.з. «ЛНР» на території ПАТ «Лисичанський скляний завод» розміщувалася база угруповання «Прізрак» під командуванням вбитого минулого року Олексія Мозгового. На цій базі, зокрема, зберігалася воєнна техніка, важке озброєння, сюди привозили цивільних заручників, тут їх катували та використовували в якості рабів. Утім, як випливає із відповідей на запити ЦГС, правоохоронні органи та СБУ не займаються розслідуванням подій на Лисичанському скляному заводі з цієї точки зору, натомість, розслідують обстріли заводу, як вказано в офіційних відповідях на наші запити, «невстановленими особами», кваліфікуючи це як «терористичний акт». При цьому, загальновідомим є той факт, що дані обстріли здійснювалися українськими урядовими силами в рамках операції по звільненню Лисичанська. Варто зауважити на тому, що де-факто підприємство контролюється колишнім міським головою Лисичанська, наближеним до одного з найвпливовіших представників Опозиційного блоку. Яким саме чином бойовики отримали доступ на територію підприємства — у правоохоронних органах, судячи з отриманих ЦГС відповідей та попри публічні заяви посадовців, — не досліджують. За словами місцевих активістів, ті самі особи з числа місцевої еліти контролювали (або, принаймні, здійснювали частковий контроль) одного зі взводів батальйону «Айдар», що базувалася в Лисичанську відразу після звільнення міста і до середини 2015 року.

9. Справа **Подушкіна:**

Як стверджує представник потерпілого, кримінальне провадження щодо викрадення його клієнта наповнене великою кількістю документів, які не належать до процесуальних, носять безпредметний та відверто незрозумілий характер — листування із потерпілим у відповідь на його скарги, пропозиції та зауваження. Це збільшує кількість паперів в справі, але не свідчить про жодну ефективність розслідування.

Конкретні недоліки роботи слідчих органів:

Ігнорування обов'язку щодо своєчасного встановлення та допиту свідків та інших невідкладних слідчих дій.

Згідно з Кримінальним процесуальним кодексом України (далі – КПКУ), слідчий зобов'язаний здійснити певні процесуальні дії при розслідуванні справи. До таких дій належить й допит свідків. Але подеколи ця зобов'язання слідчими не дотримується.

5. Справа **Мельникової**:

Слідчими так і не були допитані свідки, які бачили момент захоплення жінки представниками НЗФ. Їх контакти потерпіла передала слідству, попередньо навіть отримавши згоду свідків на спілкування зі слідством, але, попри кількаразове нагадування, ці свідки так і не були допитані.

11. Справа **Резниченка**:

Слідством так і не був допитаний під протокол один із головних свідків у справі Роман Махник, колега Резниченка І. І., так само депутат міської ради Содедару. Хоча саме він знайшов тіло Резниченка І. І., а в подальшому, за його власними словами, неодноразово наполягав на своєму допиті в якості свідка, а також на долучення до справи важливих матеріалів. Ці запити слідством були проігноровані.

Випрацьована соляна шахта, в якій було знайдене тіло Івана Резниченка

10. Справа **Потерпілого з Пісок**:

З моменту подання заяви про вчинення правопорушення не було вчинено першочергових слідчих дій, наприклад, за півтора року так і не було допитано потерпілого, не було також проведено СМЕ, попри наявність серйозних травм.

В одній із досліджуваних справ жертви викрадення бойовиками т.з. «ЛНР» судово-медична експертиза була призначена через півтора роки після подання заяви про викрадення потерпілої. Звісно, за цей час сліди

від побоїв зникли. Більше того, в приватній бесіді сам лікар запитував постраждалу, «навіщо їй це потрібно», маючи на увазі її наполегливість щодо необхідності проведення розслідування.

Ігнорування обов'язку щодо ретельного збирання можливих речових доказів.

Таким монітори застали підвал міськради Костянтинівки в грудні 2014 року

12. Справа **Шабрацького**

згідно з матеріалами справи, не проведено очевидну балістичну експертизу для визначення, чи з автомата Шабрацького було випущено кулю, знайдену на місці злочину, чи всі гільзи відстріляні з цього автомата, а якщо ні – то з якого.

У цілій низці випадків слідчими ігнорується необхідність збирання можливих речових доказів у місцях

незаконного утримування осіб, що були захоплені в полон. Щонайменше це стосується Слов'янська (колишнє приміщення СБУ), Лисичанська (ПАТ «Лисичанський скляний

завод») та Костянтинівки (приміщення міськвиконкому), де побували мобільні групи дослідників.

Ймовірне знищення інформаційної бази можливих доказів

9. Справа **Подушкіна:**

Мобільна група отримала інформацію про те, що вся документація по Краматорському ІТТ була знищена. Адже саме у журналах обліку було зазначено, коли і хто саме із працівників МВС заступав на службу під час перебування міста під владою незаконних збройних формувань.

Оскільки приклад таких дій нам зустрівся тільки один, складно робити узагальнення. Утім, звертає на себе увагу те, що ідеться про ймовірне намагання приховати злочини саме представників правоохоронних органів, які вчинялися саме в період окупації населеного пункту незаконними збройними формуваннями.

Надання потерпілим статусу свідків, що створює суттєві обмеження у їх процесуальних правах, але спрощує діяльність для слідчих.

Для такої «штучної» зміни процесуального статусу потерпілого слідчі використовують різні прийоми. Наприклад, розділяють одне кримінальне провадження на кілька різних,

проводять додаткові допити особи в споріднених провадженнях. Процесуальний статус свідка у порівнянні з процесуальним статусом потерпілого значно звужує права особи, зокрема, виключає можливість подання клопотань, ознайомлення

з матеріалами справи, відмови від надання свідчень без ризику бути покараним за таку відмову. Такі дії, на наш погляд, **порушують закріплений у практиці ЄСПЛ принцип залучення до процесу розслідування потерпілого.**

Фальсифікація можливих доказів

Замість проведення прозорого і якісного розслідування злочину в окремих справах правоохоронними органами обирається стратегія знищення де-факто матеріалів кримінального провадження — коли, попри наявність належної інформації, слідчим свідомо в процесуальних документах не фіксуються дані щодо особи підозрюваного, на якого безпосередньо вказує потерпілий. Натомість обираються нейтральні формулювання з числа загальних типових формулювань: «невстановлені особи», «міліціонер» і т.п. На думку авторів дослідження, є підстави вважати такі дії спробою фальсифікації доказів і матеріалів кримінального провадження — в цілому.

Одна з жертв викрадення бойовиками «ЛНР» у ході розслідування повідомила слідчого про те, що впізнала низку осіб, які брали участь у її викраденні та застосування до неї фізичного насильства. Один із них досі перебуває в місті. Як вдалося з'ясувати самій жінці, це колишній командир ППС МВС. «Після звільнення міста він знову працював у міліції, ходив з автоматом і у формі міліції. Зараз його просто звільнили, і він працює таксистом», — розповідає потерпіла. Вона також стверджує, що у протоколі її допиту слідчий не вказав прізвище цієї особи, не вказав, що потерпіла його впізнала, а зазначив про нього як про невстановленого міліціонера. На запитання про те, чому він не вказує прізвище, слідчий послався на те, що не хоче «займатися колегами» і що тому «нікуди було подітися». Один із потерпілих, що перебував у полоні т.з. «ДНР» у Слов'янську, впізнав міліціонера, який брав участь у його захопленні, але цього факту не було внесено до протоколу допиту.

Від потерпілих в окремих кримінальних провадженнях дослідникам стало відомо про спроби фальсифікації де-факто доказової бази у формі підкидання боєприпасів або зброї, про що стверджують самі потерпілі. У таких випадках йдеться не про розслідування злочинів, в яких ці особи були визнані потерпілими, а про факти тиску на них з боку «невідомих осіб». Така поведінка суттєво знижує впевненість потерпілих осіб у своїй правоті й правовій захищеності, та дискредитує їх.

7. Справа Наздричкіна:

Автомобіль Наздричкіна В. М. у ніч на 21.11.2014, як стверджують представники потерпілої сторони, за наказом командира батальйону «Київ-2» В. був підірваний для інсценування терористичного нападу на блокпост, що було зафіксовано на відео. Цей факт не досліджується в справі про вбивство Наздричкіна, а розслідується (точніше — мав би розслідуватися, але по факту не розслідується) в окремому провадженні.

Скріншоти із новинного відеосюжету, присвяченого вибуху автівки

1. Справа Гладченка:

під час першого візиту до Гладченка О. О. озброєних автоматами людей у військовій формі вони заявили про необхідність оглянути склад начебто для того, аби оцінити можливість зберігати там зброю для ЗСУ. Зайшовши туди без супроводу господаря, один із озброєних чоловіків виніс у руках 2 гранати, звинувативши господаря у зберіганні зброї для незаконних збройних формувань.

12. Справа Шабрацького:

до батьків вбитого айдарівця невдовзі після смерті їх сина приїхали особи, які представилися прокуратурою. У результаті огляду їх будинку та двору (законної санкції вони на проведення обшуку не мали, але вони отримали усну згоду на огляд від переляканих господарів) ними були начебто віднайдені патрони там, де, за словами Шабрацьких, раніше їх не було. При намаганні адвоката з'ясувати, в рамках якого провадження відбувався цей візит, — їй повідомили, що в межах кримінального провадження за фактом смерті Шабрацького такого обшуку не проводилось. Факт огляду не був процесуально зафіксованим. Сама родина вважає, що «віднайдення» цих патронів мало на мета дискредитацію їх загиблого сина.

Використання статусу процесуального керівника для «гальмування» (затягування) строків досудового слідства

У прокуратурах Донецької та Луганської областей не відбулося жодної ротації прокурорських працівників, які здійснюють процесуальне керівництво досудовим розслідуванням (за винятком військової прокуратури). Імовірно, саме цей факт впливає на створення ними таких штучних перешкод як затягування вивчення матеріалів кримінального провадження або строків погоджування слідчих дій та вручення повідомлення про підозру. Така тактика використовується, як правило, у випадках зі слідчими, які приїждять в зону АТО із інших областей і є зацікавленими у розкритті злочинів та покаранні винних, що призводить до ситуації, коли термін відрядження

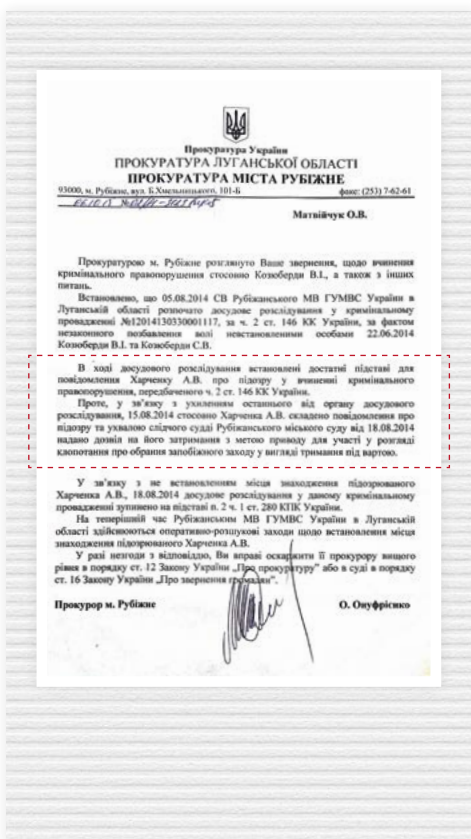
1. Справа Гладченка:

за словами потерпілого та його представника, у певний період проведення слідства, після появи нового начальника слідчого відділу, справа рушила з місця, утім, на заваді подальшого розслідування стала обласна прокуратура. Зокрема, на клопотання потерпілого щодо передачі розслідування справи до Старобільського відділу поліції (у зв'язку із неможливістю об'єктивного розслідування в Білокуракиному) обласна прокуратура навіть не надала відповіді.

завершується і для прокуратури відпадає необхідність приймати належне процесуальне рішення. Такі

дії є прикладами очевидного порушення принципу своєчасності та відсутності зволікань.

Використання відсутності доступу слідчих органів до підозрюваних як приводу для непроведення необхідних слідчих дій

3. Справа Козюберди:

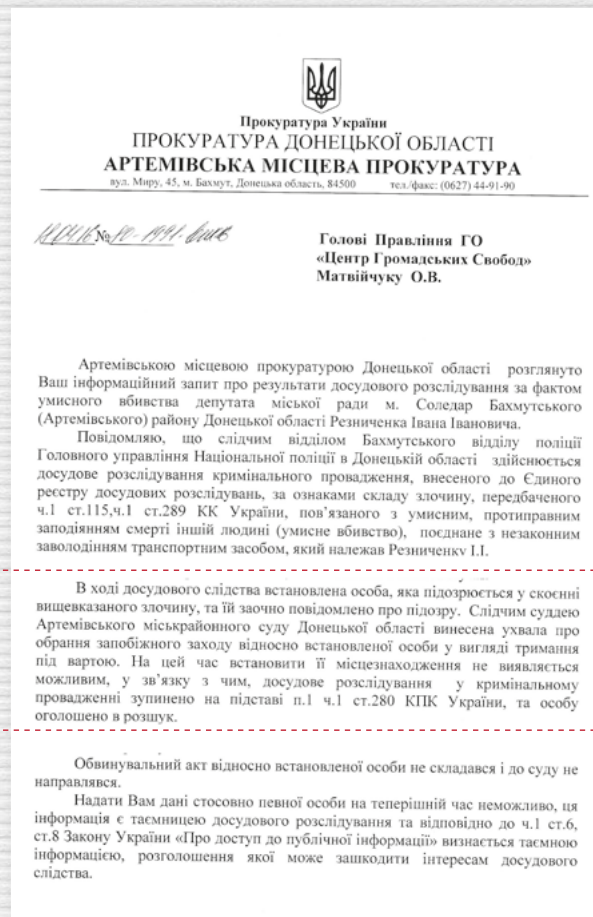
розслідування провадження щодо викрадення найактивніше відбувається в частині, що стосується самого епізоду захоплення потерпілого в заручники. Утім, це не єдине, що заслуговує на увагу в його справі. Адже після викрадення він був доставлений до штаб-квартири батальйону «Прізрак», де був підданий катуванням, в тому числі, за його словами, громадянами Російської Федерації. Утім, цього, як може свідчити офіційна відповідь на запит, а також спілкування зі слідчим, правоохоронні органи вже не розслідують. За словами самого потерпілого, позиція слідства є наступною «Розслідувати немає когось. Усі на тій стороні... На склослові були майже одні росіяни, чечени, їх взагалі нікого дістати неможливо.»

У деяких справах відсутність доступу слідчих органів до підозрюваних стає приводом для невиконання своїх обов'язків із подальшого розслідування та встановлення інших осіб, причетних до правопорушення.

У гірших варіантах – винними «призначаються» (та оголошуються в розшук) загальновідомі одіозні особи, які перебувають на невідконтрольній території України.

11. Справа Резниченка:

Спершу за підозрою у вчиненні вбивства Резниченка І. І. було затримано двох працівників ДП «Артемсіль», які і вивели Романа Махника на шахту, в якій він знайшов тіло колишнього соратника. Начальник Головного управління Міністерства внутрішніх справ у Донецькій області Вячеслав Аброськін тоді відрпортував¹⁴ про затримання, але лише однієї особи. При цьому, стверджувалося, що ідеться про «бойовика терористичної організації „Донецька народна республіка“». За нашою інформацією, другу особу було відразу перекваліфіковано на свідка. Зараз, за інформацією тих самих джерел, він перебуває у списках зниклих безвісти, а де-факто знаходиться в Російській Федерації, де проживають його родичі. Згодом, через начебто відсутність доказів, був звільнений і другий підозрюваний. Обвинувачення проти нього були перекваліфіковані ще весною 2015 року із зумисного вбивства (ч. 1 ст. 115 ККУ) на ч. 1 ст. 396 ККУ („Заздалегідь не обцяне приховування тяжкого чи особливо тяжкого злочину“), він був звільнений з-під варти під частковий домашній арешт. При цьому, звинувачення у діяльності в якості бойовика терористичної організації, про які заявляв глава поліції Донецької області, навіть не отримали вираження в офіційно висунутих йому обвинуваченнях. Натомість, у розшуку за підозрою у вчиненні вбивства Резниченка І. І. (за ст. 115 ККУ), за інформацією наших джерел у правоохоронних органах, перебуває Павлов Арсен Іванович, більш відомий як активний учасник НЗФ із позивним „Моторола“. При цьому, жодних доказів його причетності до вбивства, за інформацією моніторів, у справі не було, а наявні докази щодо першопочатково затриманих працівників „Артемсолі“ були проігноровані. Саме про „Моторолу“, судячи з усього, ідеться у відповіді на наш запит Бахмутської місцевої прокуратури: „В ході досудового слідства встановлена особа, яка підозрюється у скоєнні вищевказаного злочину, та їй заочно повідомлено про підозру.. винесена ухвала про обрання запобіжного заходу відносно встановленої особи у вигляді тримання під вартою. На цей час встановити її місцезнаходження не виявляється можливим...“. Тут варто зауважити, що державне підприємство „Артемсіль“ постійно перебуває у центрі корупційних скандалів, його пов'язували також із високопоставленими функціонерами колишньої „Партії регіонів“ братами Ключевими. У той час як вбитий Резниченко І. І. мав конфлікт із керівництвом цього підприємства, на якому пропрацював усе життя і профспілку котрого очолював.

6. Відсутність волі або страх місцевих правоохоронців розслідувати злочини своїх колишніх/теперішніх колег або військових

Цей фактор можна було б віднести до параграфу «Загальні проблеми кримінальної юстиції», однак вважаємо за потрібне повернути до нього окрему увагу.

Як відомо, окупація окремих районів Донецької та Луганської областей супроводжувалася масовим залученням у незаконні дії правоохоронних органів (*передусім міліції*) та участь їх працівників у НЗФ. Нерідко саме вони виявлялися виконавцями викрадень та катувань цивільних осіб. В історіях багатьох колишніх бранців можна віднайти епізоди насильства, які «традиційно» застосовуються працівниками ОВС в Україні. Дехто з таких працівників сьогодні зазначений у списках розшукуваних НПУ, а саме у розділі «Розшук учасників незаконних збройних формувань»¹⁵.

Після повернення під контроль частини окупованих територій постала проблема розслідування діяльності цих осіб, яке мають здійснювати їх колишні колеги. Моніторинговій групі відомо про кілька випадків, коли теперішні представники НПУ відверто кажуть, що не мають наміру розслідувати злочинні дії вчорашніх колег.

Додатковим аргументом є факт того, що ситуація на звільнених територіях далека від стабільності, протягом кількох років періодично з'являється неперевірена інформація про те, що місто (*село*) знову буде захоплене НЗФ. Саме тому **місцеві правоохоронні органи та, навіть, суди часто намагаються психологічно пристосуватись до ситуації так, щоб в майбутньому не опинитись у «ворогах» тих, хто зрештою отримає владу у регіоні.** Відомі випадки, коли судді, які здійснюють судочинство на підконтрольній Україні території, продовжують виїждати у вихідні дні до своїх родин, що мешкають на окупованій території. У таких умовах складно очікувати від них сміливих і незалежних рішень.

9. Справа Подушкіна:

За увесь час перебування в Ізоляторі тимчасового тримання (ІТТ) в Краматорську із вікна камери Подушкін Д. В. бачив, як особи у балаклавах, які охороняли приміщення ІТТ, шикувалися на плацу. Їм зачитували щоденні рознарядки, вони були озброєні, добре орієнтувалися у приміщенні і виконували свої функції професійно. Потерпілий не має сумнівів у тому, що вказані особи були працівниками МВС, місцем служби яких було Краматорське ІТТ. За фактом викрадення Подушкіна Д. В. 12.07.2014 року було розпочате досудове розслідування за ст. 146 ч. 2 КК України («Незаконне позбавлення волі або викрадення людини») та 365 ч. 1 КК України («Перевищення влади або службових повноважень працівником правоохоронного органу»). Зважаючи на те, що відносно працівників міліції слідство ведуть органи прокуратури, 12.11.2014 року розпочалося кримінальне провадження прокуратури Донецької області «за фактом можливих неправомірних дій працівників Краматорського МВ ГУ МВС у Донецькій області». Отже, слідство відносно працівників ІТТ ведуть їх власні колеги, при чому, щодо особового складу цілої установи МВС, а не окремих осіб.

7. Справа Наздричкіна:

За інформацією представників потерпілої сторони, попри наявність прямих свідчень щодо причетності до вбивства керівництва батальйону «Київ-2», правоохоронні органи не перевіряли версію щодо їх причетності до вчинення злочину, не були проведені також первинні слідчі дії, а якість експертиз є незадовільною. Попри наявність конкретних свідчень та свідків, жодних підозрюваних та затриманих по цій справі – немає. Першопочатково інформацію про вбивство Наздричкіна озвучив колишній боєць-доброволець батальйону «Київ-2» Дмитро Цветков. За його власними словами, він змушений був емігрувати, аби уникнути фізичної розправи через озвучування ним інформації щодо зловживань батальйону: від хабарів на блокпостах до згаданого вбивства цивільної особи¹⁶. За його словами, після його звернення до МВС, ГПУ та адміністрації Президента реакції не було і жодних перевірок проведено не було.

Водночас, місцеві правоохоронні органи бояться або не бажають розслідувати деякі злочини, вчинені українськими силами АТО.

У ході дослідження монітори отримали також інформацію про один імовірний випадок фізичного насильства з боку представників правоохоронних органів проти потерпілої особи, яка подала заяву на своїх викрадачів з числа добровольців.

10. Справа Потерпілого з Пісок:

Слідчий Дружківського УП в Донецькій області не зміг додзвонитися до потерпілого А., а тому дав доручення поліції Добропілля встановити його місце знаходження. Після цього, у квітні 2016 року додому до А., за його власними словами, приїхали з управління поліції Добропілля та наказали збирати речі («с вещами на выход и с концями»). Він відмовився, зачинився в домі і не відкрив двері. Після цього протягом двох тижнів проживав у батьків. А коли повернувся додому, 19 квітня, дорогою в магазин його зупинили ті самі працівники поліції, які приходили до нього додому. Вони побили чоловіка (удари наносили по печінці та нирках), звинувачуючи його в тому, що він «сепаратист» і поскаржився на дії своїх викрадачів. При цьому, слідчий по справі, який і давав доручення на встановлення місця знаходження А., так і не вийшов на зв'язок із потерпілим.

Прокуратура України
ПРОКУРАТУРА ДОНЕЦЬКОЇ ОБЛАСТІ
пр-т Леніна, 29-6, м. Маріуполь, Донецька область, 87515

18.09.2015 № 04/2/8-39-15

Закревській Є.О.
, м.Київ, вул.

Прокуратурою області розглянуто Ваше звернення, адресоване першому заступнику Генерального прокурора України Севруку Ю.Г., з приводу неналежного, як на Вашу думку, розслідування кримінального провадження за фактом умисного вбивства Наздричкіна В.М., а також з інших питань.

Повідомляю, що у провадженні СВ «ОВС та ОГ, ЗО» СУ ГУМВС України в Донецькій області перебуває кримінальне провадження №12014050630001448 від 21.11.2014 за фактом умисного вбивства Наздричкіна В.М за ст. 115 ч. 1, ст. 263 ч. 1 КК України.

Відповідно до вимог ст. 36 КПК України нагляд за додержанням законів під час проведення досудового розслідування у формі процесуального керівництва по кримінальному провадженню здійснює процесуальний керівник – прокурор відділу нагляду за додержанням законів при розслідуванні злочинів проти життя управління нагляду за додержанням законів у кримінальному провадженні прокуратури Донецької області Коноваленко Д.О.

На даний час досудове розслідування по вказаному кримінальному провадженню триває. Процесуальним керівником по кримінальному провадженню надано вказівки щодо проведення необхідних слідчих (розшукових) дій.

Одночасно повідомляю, що Ваше звернення долучено до матеріалів кримінального провадження, для перевірки доводів слідчим шляхом.

Крім того роз'яснюю, що відповідно до вимог ст.ст. 303-307 КПК України скарги на дії слідчого і прокурора розглядаються слідчим суддею місцевого суду згідно з правилами судового розгляду. Можливість їх оскарження до вищестоящої прокуратури чинним КПК України не передбачена.

У разі незгоди з наданою відповіддю, Ви маєте право оскаржити її вищестоящому прокурору або до суду, відповідно до вимог ст. 16 Закону України «Про звернення громадян».

Начальник управління нагляду
прокуратури області

О. Панасовський

¹⁶ https://www.youtube.com/watch?time_continue=246&v=x4kClZYN85o

Може йтися також про справи, фігурантами яких виступають представники інших структур, що перебувають в АТО та беруть участь у бойових діях. Наприклад, Державної прикордонної служби України (далі — ДПСУ). Є підстави вважати, що справи проти них розслідуються так само неефективно.

15 лютого 2015 року неподалік міста Гірки Донецької області шістьома військовослужбовцями 10-го мобільного прикордонного загону ОБВ «Велика Новосілка» ДПСУ був убитий місцевий таксист Роман. Того дня він підвозив військових ЗСУ до їх частини. Відразу після висадки пасажирів неподалік військової частини військовослужбовці ДПСУ відкрили по авто вогонь на ураження. Унаслідок отриманих вогнепальних поранень потерпілий помер на місці, один із військових-пасажирів був поранений. За словами адвоката родини померлого Юлії Науменко, у матеріалах справи сказано, що співробітники ДПСУ «сприйняли їх за сепаратистів» та намагалися захистити себе, хоча, як стверджує адвокат, «ніяких неправомірних дій ні таксист, ні військові не вчиняли». Військові ЗСУ, які по справі вбитого таксиста проходять в якості свідків, кажуть, що жодних питань від прикордонників не чули. ДПСУ натомість стверджує, що неодноразово попереджали пасажирів авто про те, що мають намір відкрити по них вогонь. Військовою прокуратурою Донецького гарнізону 17.02.2015 р. було порушено справу за фактом необережного поводження зі зброєю і вбивства (ч. 2 ст. 414, п. 1 ч. 2 ст. 115 ККУ). Винні встановлені, але повідомлення про підозру нікому так і не було пред'явлено. На даний момент справа закрита за відсутності складу кримінального правопорушення, на підставі проведеного ДПСУ службового розслідування. Постанова про закриття справи оскаржується адвокатом родини. Остання стверджує, що з боку ДПСУ здійснювалися спроби вмовити родину загиблого «пйти на компроміс» та відмовитися від претензій до прикордонників. Наразі апеляційний суд Донецької області скасував постанову про закриття кримінального провадження та направив справу для проведення досудового розслідування.

З браком незалежності слідства можна пов'язувати також проблемні питання визначення підслідності, яке в багатьох кримінальних провадженнях є суперечливим. У цілій низці випадків розслідування злочинів, ймовірно вчинених військовими, здійснюється Національною

Одна зі справ про зникнення особи та викрадення автівки, підозрюваним у якій виступає колишній боєць батальйону «Айдар», розслідується слідчим ГУ МВС України у Кременній Луганської області. Як сказала дослідникам під час спілкування сама слідчий, це пов'язано із тим, що на момент вчинення злочину підозрювана особа була добровольцем, і офіційно до жодних військових структур не належала. Отже, факт того, що на момент вчинення злочину (серпень 2014 року) в даному регіоні відбувався збройний конфлікт, при визначенні підслідності до уваги не брався.

7. Справа Наздричкіна:

кримінальне провадження щодо вбивства цивільної особи, всупереч КПК, тривалий час розслідувалось підрозділами міліції, які перебували під впливом (залакування) розташованого в м. Волноваха Донецької області батальйону «Київ-2». Саме на цей батальйон представники потерпілої сторони покладають відповідальність за смерть Наздричкіна В. М.

10. Справа Потерпілого з Пісок:

Справа Потерпілого з Пісок: Жодного контролю чи процесуального керівництва військова прокуратура в цій справі не здійснює. За словами представників потерпілої сторони, так відбувається у більшості справ, до яких, імовірно, причетні добровольці.

поліцією, а не військовою прокуратурою. Самі слідчі намагаються пояснити такий стан переважності працівників військових прокуратур. Але, водночас, подеколи складається ситуація, коли, встановлюючи підслідність НПУ, певні злочини штучно виводяться з контексту збройного конфлікту зони АТО та переводяться до категорії побутових. Відомі випадки, коли процесуальними засобами «сумнівної законності» правоохоронні органи змінюють статус злочинців з діючих військовослужбовців на «колишніх» військових, тобто — звичайних громадян.

Окрім того, у деяких справах сумнів викликає також кримінально-правова кваліфікація правопорушень за чинним ККУ.

Проблема підслідності дається взнаки також у кваліфікації злочинів, пов'язаних із викраденнями та катуваннями, вчиненими представниками НЗФ т.з. «ДНР» та «ЛНР».

Благодійний фонд «ВостокSOS» оскаржує в судах передачу Службою безпеки України до Національної поліції України заяв щодо викрадення та катування цивільних осіб бойовиками т.з. «ДНР» та «ЛНР». При цьому, СБУ не зважає на той факт, що виконавцями злочинів є терористичні організації і, відповідно, ігнорує кваліфікацію за ст. 258–3 ККУ («Створення терористичної групи чи терористичної організації»), яка належить до підслідності СБУ. «ВостокSOS» вже має кілька прецедентів позитивних рішень судів, які зобов'язували саме Службу безпеки вносити дані про відповідні злочини до ЄРДР та, відповідно, здійснювати досудове слідство у цих справах. Активісти кажуть, що для них такі прецеденти є важливими, з огляду на, по-перше, недовіру до поліції та її здатності розслідувати подібні справи професійно та незалежно, по-друге, через те, що, з огляду на наявність ознак злочинів, передбачених ст. 258–3 ККУ, це є законним обов'язком Служби безпеки України. По-третє, через досвід розслідування справ Майдану, а саме — ідеться про створення в рамках Генеральної прокуратури України Управління спеціальних розслідувань, яке дотримується комплексного підходу до розслідувань подій кінця 2013–початку 2014 років на протигагу тривалого та неефективного розслідування злочинів щодо кожного окремого потерпілого різними слідчими без координації діяльності.

Недолік у вигляді «керованості корпоративною солідарністю» серед правоохоронців дається взнаки не лише на території Донецької та Луганської, а й у суміжних областях. Наприклад, Дніпропетровській.

1. Справа Гладченка:

напад із застосуванням зброї, погрози на адресу потерпілого та його родини, незаконне проникнення на територію його приватної власності та жорстоке побиття були кваліфіковані місцевими правоохоронними органами як «Примушування до виконання чи невиконання цивільно-правових зобов'язань» (ст. 355 ККУ).

8. Справа Петровського:

Після зникнення чоловіка його дружина зателефувала до міліції та подала заяву про зникнення особи. Про це Петровського О. В. повідомили самі ж міліціонери Дніпропетровського райвідділу міліції в смт Ювілейне Дніпропетровської області, які зателефували після його звільнення і попросили приїхати до них і дати свідчення. За твердженнями потерпілого, правоохоронці не виявили ентузіазму, коли з'ясувалося, якою була причина зникнення чоловіка. Утім, його допитали та пообіцяли продовжити слідчі дії згодом, але невдовзі попросили потерпілого приїхати ще раз. Під час спілкування той самий правоохоронець, який опитував Петровського О. В. раніше, попросив його відмовитись від свідчень, посилаючись на те, що чоловік нібито на той момент «перебував у стані втоми і не міг правильно мислити». «Внаслідок побоювання того, що міліція Дніпропетровського райвідділу може діяти спільно з викрадачами, я написав заяву про відмову від свідчень,» — розповідає сам потерпілий. Заява про вчинення кримінального правопорушення була подана Петровським О. В. до Головного управління МВС України у м. Києві наприкінці 2015 року. У січні 2016 року його справа була передана до Дніпропетровська, за місцем скоєння злочину. Потерпілому про це повідомив слідчий ГУ Нацполіції Дніпропетровської області. Відтоді про жодні слідчі дії потерпілому не повідомлялося.

6.1. Проблеми розслідування небойових втрат

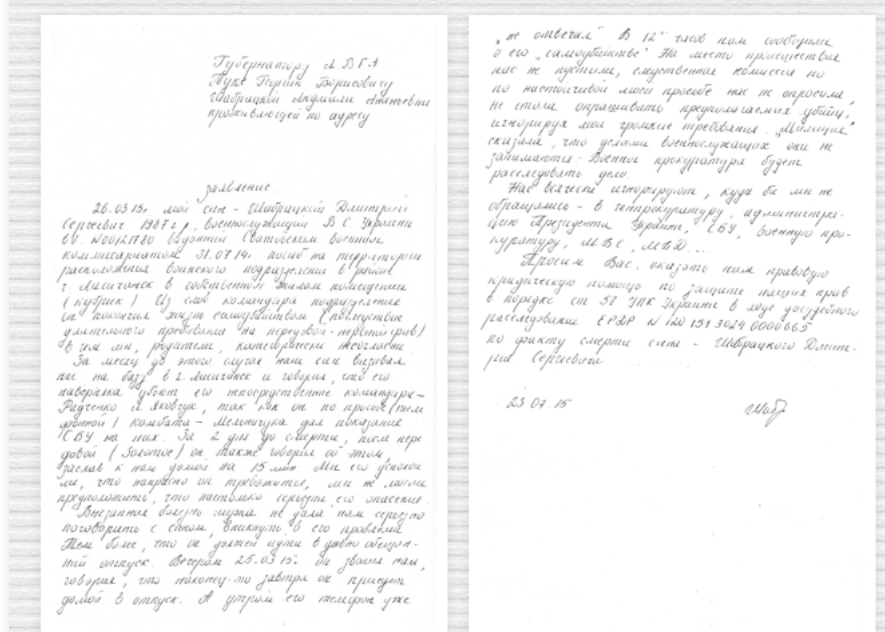
Із відсутністю волі з боку правоохоронних органів або наявністю в них страху за свою безпеку чи службове становище можна пов'язувати також неналежну якість розслідування випадків небойових втрат¹⁷.

Не зважаючи на те, що у цьому випадку йдеться не про цивільне населення, а про військовослужбовців, для дослідників важливо було встановити, що ця категорія смертей подеколи має ознаки умисних вбивств (до яких, можливо, причетні особи, що вчиняють також злочини проти мирного населення). Характерно, що такі події також розслідуються непрозоро та неефективно. Зокрема, йдеться про випадки, коли **смерті військовослужбовця передують його висловлювання або діяльність, спрямована на подолання корупції, небажання брати участь у контрабандних схемах або інших формах зловживань чи порушень закону, що відбувається в зоні АТО, а також — погрози оприлюднити таку інформацію або довести її до відома компетентних органів та вимагати відповідного розслідування.** Про конфлікти між військовослужбовцями в зоні АТО саме на цьому ґрунті неодноразово повідомляли волонтери в соцмережах. Часом, це призводить до серйозних сутичок із застосуванням зброї. «У кожному підрозділі завжди знаходяться ті, хто намагаються протистояти мародерству і беспределу. Я знаю випадки, коли між вояками були перестрілки. Одні намагалися зупинити інших від грабунку чужого майна,» — пише одна з волонтерок¹⁸.

Автори Звіту вважають, що саме із подібними конфліктами можуть бути пов'язані **дві справи**, які потрапили у фокус уваги моніторів та які розслідуються неналежним чином. На думку авторів Звіту, причиною цього є контекст вчинення злочину.

12. Справа **Шабрацького**:

Згідно зі свідченнями його соратників по службі в батальйоні, Дмитро мав конфлікти із керівництвом взводу, неодноразово мав намір сам (та закликав інших) повідомити про зловживання керівництва компетентним органам. За словами батьків, навіть давав свідчення проти цих осіб представникам Служби безпеки України. Багато хто з його колишніх соратників, із якими доводилося спілкуватися правозахисникам, і які виступають виключно анонімно, вважають, що це було саме вбивство, а не самогубство, версію якого обстоює слідство. Вони також підтверджують, що даний підрозділ порушував права мирного населення, що спричинило зокрема, їх власне рішення залишити батальйон. Утім, вони не погоджуються говорити про це публічно, вважаючи, що через це їм може загрозувати серйозна небезпека. Ситуація ускладнюється тим, що осіб, які де-факто здійснювали керівництво цим підрозділом на момент смерті Шабрацького, пов'язують із місцевими олігархічними колами, і саме через це, ймовірно, розслідування, що здійснюється місцевими правоохоронцями, здійснюється неефективно та гальмується.

Одне з численних звернень родини Шабрацьких до державних органів з вимогою належного розслідування обставин смерті їх сина

17 www.theinsider.ua/rus/politics/55f15a4fefef8/52
www.dt.ua/UKRAINE/za-chas-ato-neboyovi-vtrati-zsu-perevishchili-1-tisyachu-osib-matios-198206_.html
www.dt.ua/UKRAINE/za-chas-ato-zaginuli-1915-ukrayinskih-viyskovosluzhbovciv-185322_.html

18 <https://www.facebook.com/o.reshtylova/posts/1043950868970401>

Зникнення бійців 72-ї бригади, а потім знайдення одного з них мертвим, імовірно, можна пов'язувати із дислокацією поруч однієї з бригад батальйону «Київ-2».

Петренко Віктор Анатолійович, боєць 72-ї окремої механізованої бригади., зник 08.10.2014 р. вночі з місця розташування військової частини в м. Волноваха Донецької області. Був одягнений для сну, нікуди не збирався. Одночасно із Віктором в розташуванні частини, де не були зафіксовані ворожі ДРГ, зник кулемет. На даний час Віктор вважається зниклим безвісти. У пресі його родичі, які не втрачають надію на віднайдення близької людини, публікують повідомлення, в яких так само міститься інформація про імовірне вбивство Петренка іншими військовими. «Товариші повідомили, що у нього був конфлікт з військовослужбовцями з в/ч В0136, які перебували на території їх частини. Вони погрожували йому фізичною розправою. За що — невідомо. А 9 жовтня, після того як вони залишили розташування їх частини, зник і брат. Його товариші по службі дали офіційні свідчення, що військові зі згаданої частини можуть бути причетні до насильницького зникнення і навіть вбивства Віті».¹⁹

¹⁹ www.fakty.ua/208592-polevaya-pochta-faktov

4. Справа Костакова:

Костаков С. Ю. став доволі відомим ще до свого зникнення, адже публікував у соцмережах повідомлення, які можуть свідчити про назрівання конфлікту із його керівництвом (ідеться про батальйон Київ-2, який увійшов до складу 72-ї бригади). Ідеться, зокрема, у звинуваченнях щодо мародерства. У ніч з 22 на 23 листопада 2014 р. Сергія останній раз бачили живим в будівлі блокпосту на 177 км автошляху «Слов'янськ-Донецьк» (м. Волноваха), в якому на той момент розташовувались бійці батальйону патрульної служби міліції особливого призначення «Київ-2». Сергія бачили побитим та прикутим наручниками до батареї. Свідки, які вже давали покази у справі щодо вбивства Сергія, за інформацією моніторів, піддаються постійному залякуванню і тиску. Інші очевидці відмовлялися надавати будь-які свідчення, допоки дане слідство знаходилось у провадженні поліції Донецької області, через моральний тиск із боку зацікавлених осіб. За словами адвоката в цій справі Євгенії Закревської, допити свідків були спрямовані не на з'ясування обставин вчинення злочину, а на з'ясування списку інших імовірних свідків цього злочину. При цьому, керівництво «Київ-2» Войцехівського Богдан Олександрович (позивний Сотий) (Коваленко Ярослав Миколайович (позивний Утес), В'ячеслава Кряжа (позивний Махно) тривалий час не відсторонялись від посад. За півроку проведення досудового розслідування за фактом вбивства Костакова С. Ю. жодній особі не було пред'явлено повідомлення про підозру.

Сергей Костаков
12 ноября · 🌐

К теме о дискредитации добровольческих батальонов.

В августе Я задержал капитана Птичина из 26 ОМБР, который пытался перевезти на военном тягаче три автомобиля BMW X5. ПРИ этом Птицин ехал на BMW 7 на транзитных номерах без документов и оружия. По приказу моего начальства мною был отпущен. Если кто-то думает, что мы не в курсе того, что тут происходит.....вы ошибаетесь, господа полковники и генералы.

Нравится · Комментарий · Поделиться

Ирина Костакова, Любовь Рудова, Богдан Чабан и 205 другим это нравится.

43 публикации

Юрий Билляк: Для них враги ПАТРИОТЫ-ДОБРОВОЛЬЦЫ--> а раши им похер у них бизнес общий и мысли ТЕ ЖЕ!!! Это только начало не зря беркутню СОХРАНИЛИ!!!! + Титущки--> и будет месиво если разобчат добровольцев!!!!
12 ноября в 11:11 · Нравится · 2

Юрий Билляк: Лететь должен какой ВЫСОКИЙ ГОС ЧИН-->>> а это 100%--ПРОФАНАЦИЯ ДЛЯ лохов-- КАКИЕ У НИХ ПОЛНОМОЧИЯ-- если педро и его суки - не ЗАТРЕБУЮТ И НЕ ОЗВУЧАТ -->> слово ВОЙНА С РАШЕЙ - то всё это х@#ня!!!!
12 ноября в 11:15 · Нравится

Скріншоти
із фейсбук-
сторінки Сергія
Костакова

Юрий Билляк: Их ЗАГНАЛИ но они ВЫШЛИ БЕЗ РАЗРЕШЕНИЯ- поэтому живы а друзья были в ДОНБАСЕ- его практически НЕ СУЩЕСТВУЕТ!!!
12 ноября в 12:13 · Нравится · 1

Jose Martí: а имя и звание командира отдавшего приказ отпустить мародера можно в студии? Страна должна знать всех своих "героев".
12 ноября в 12:29 · Нравится

Сергей Костаков: Пока он мой прямой начальник.....нет.
12 ноября в 12:50 · Нравится · 3

Jose Martí: плохо, а может командиру самому предложить сделать явку повинной (просто рассказать в публичном пространстве кто это ему "посоветовав" мародера отмазать). Да, заложит какого то генерала но и сам спокойнее спать будет и жизнь свою обезопасит. Гниды ведь когда запахнет жареным будут за собой поднимать.
12 ноября в 12:54 · Нравится

Шот Kozubal: Добровольным загонам потрібно створити свій штаб для координації .
Показать перевод
12 ноября в 13:12 · Нравится · 2

Шот Kozubal: Створивши свій штаб взаємодії батальйони розвідки контролювати батальйони перестануть нести випадкові втрати і стануть взає ефективніше воювати. Окрім цього зацькувати уряд вже їх не зможе Люди очікують почнуть надавати підтримку
Показать перевод
12 ноября в 14:05 · Нравится · 4

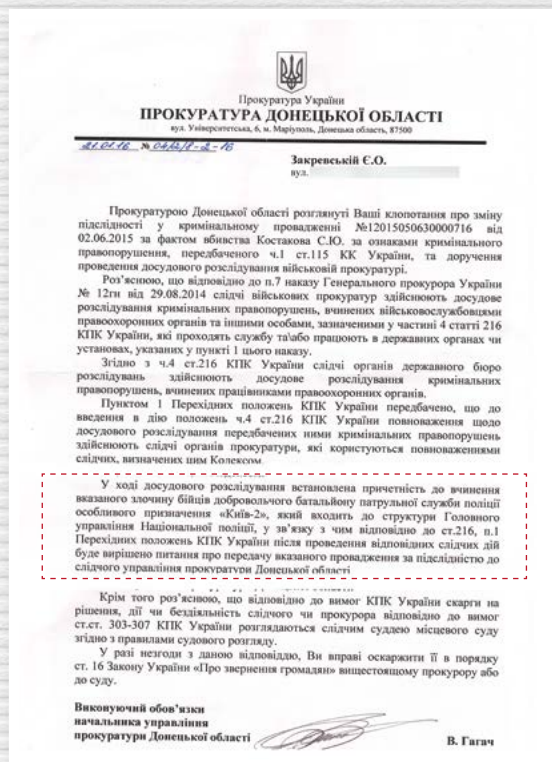
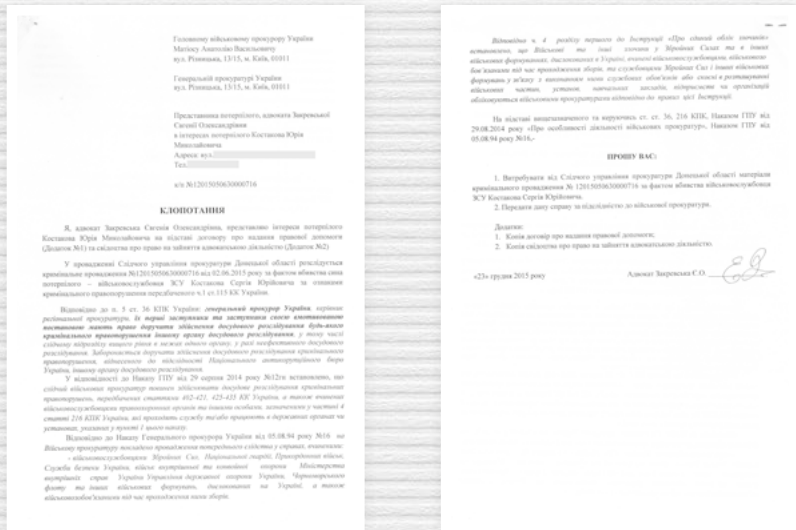
Шот Kozubal: Байдюке на сепарів. Головне це допоможе нашим хлопцям. Організація координація інформація та мобільність допоможуть воювати всім без виключення
Показать перевод
12 ноября в 14:11 · Нравится · 1

Розслідуванню досліджених подій, що пов'язані із небойовими втратами в зоні АТО, притаманні особливі недоліки:

Наприклад, всупереч приписам КПКУ, подію розслідує не військова прокуратура, що є справедливим як для справи Костакова, так і для справи Шабрацького. Щоправда, в останній справі військова прокуратура Луганської області здійснює процесуальний нагляд у кримінальному провадженні.

4. Справа Костакова:

військова прокуратура навіть не взяла на себе процесуальне керівництво за цією справою, хоча є низка підстав вважати, що до вбивства Костакова причетні саме військові.

Відсутність службового розслідування фактів смертей військовослужбовців.

4. Справа **Костакова:**

Службове розслідування щодо можливості причетності керівництва батальйону «Київ-2» до смерті Костакова та іншої неправомірної діяльності – не проведено;

12. Справа **Шабрацького:**

Адвокатам батьків – потерпілих в даній справі, на її запит повідомили, що службового розслідування за фактом смерті Шабрацького не проводилось. Відповідно, і перевірки можливої причетності до цього бійців батальйону, зокрема, Р. та Я., на яких прямо вказують батьки загиблого із посиланнями на неодноразові скарги їх загиблого сина на погрози з боку цих осіб.

Ігнорування органами досудового слідства необхідності проведення першочергових та невідкладних слідчих дій;

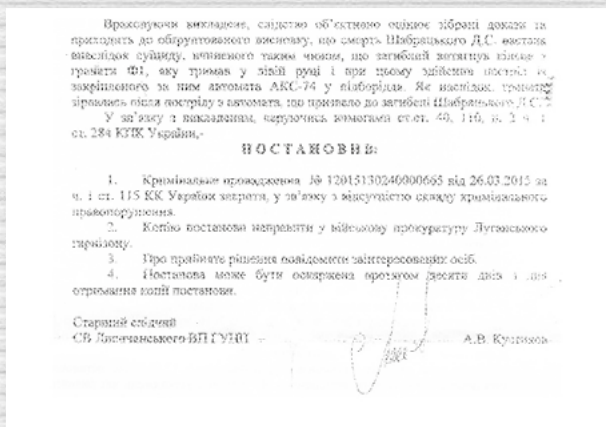
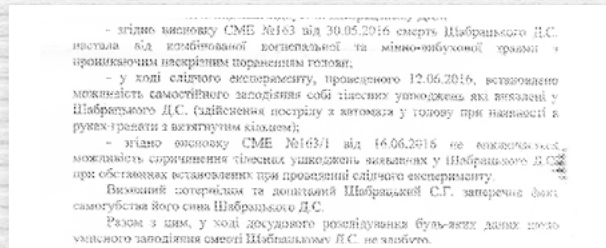
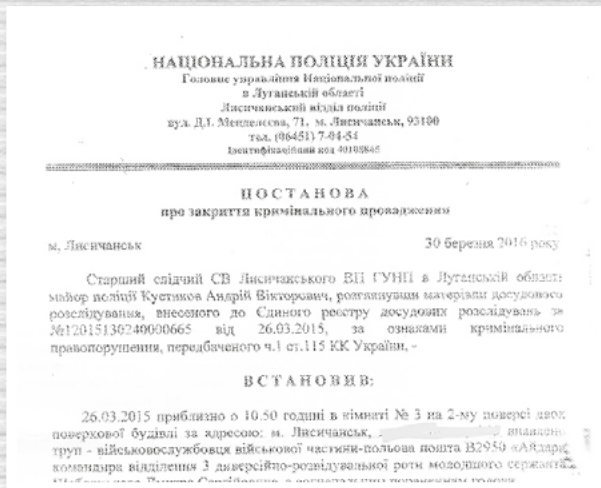
12. Справа **Шабрацького:**

у ході слідства так і не було встановлено, з якої зброї були випущені кулі та гільзи, що знайшли на місці смерті Шабрацького. Згідно з матеріалами справи, на місці було знайдено 3 гільзи калібру 5,45 мм та 2 сердечники від куль.

Передчасне закриття кримінального провадження, попри відсутність достатніх підстав для цього

12. Справа Шабрацького:

Уже на етапі, коли звіт було завершено, стало відомо про закриття кримінального провадження за фактом вбивства Дмитра Шабрацького. При цьому, навіть у самій постанові про закриття провадження містяться посилання на показі свідків, які містять розбіжності у вкрай суттєвих деталях, наприклад, щодо того, де перебував автомат Калашникова, із якого начебто заповдіяв собі смерть Шабрацький (один зі свідків, який цитується у постанові, каже, що автомат лежав «на грудях Шабрацького Д.С... стволом до обличчя», інший стверджує, що при віднайденні трупа бійця автомат лежав «поруч за ним»). Окрім того, хоча у постанові про закриття кримінального провадження вказано на «відсутність даних щодо умисного заповдіяння смерті Шабрацькому Д. С.», не враховано той факт, що, згідно зі свідченнями батьків убитого, напередодні смерті їх син телефонував батьку і казав, що його життю загрожує небезпека і що його можуть убити. При цьому, слідством не досліджувалася телефонний трафік померлого. Слідчий не взяв до уваги і те, що незадовго до смерті Шабрацький був допитаний СБУ щодо ймовірних злочинів командира своєї роти.

Відсутність гарантій безпеки для свідків.

12. Справа **Шабрацького**:

Колишні бійці роти, в якій ніс службу Шабрацький, у спілкуванні з моніторами відмовляються коментувати причини смерті «ай-дарівця», посилаючись на небезпеку для власного життя. Дехто з них відверто каже, що це було вбивство, а не самогубство, утім, говорити детальніше про події, що спричинили смерть бійця, – відмовляються. Навіть ті з них, які перейшли на службу до інших підрозділів ЗСУ або демобілізувалися та перебувають в іншому регіоні країни, вважають, що в разі публікації їх коментарів, їм та їх родинам може загрозувати небезпека.

7. Низький рівень довіри постраждалих до правоохоронної системи та слідчих

Для розслідування всіх без винятку злочинів, де б та ким би вони не вчинялися, притаманний низький рівень довіри постраждалих, а також їх представників, до правоохоронної системи. Доволі часто люди відмовляються від ідеї подавати заяву про злочин, що повністю виключає ймовірність ефективного розслідування. Дехто не подає заяви, вважаючи правоохоронні органи за замовчуванням неефективними, деякі особи ставляться з недовірою до їх чесності та неупередженості. Якщо навіть заяви подаються, то більшість потерпілих, із якими спілкувалися монітори, скептично ставляться до здатності правоохоронців адекватно розслідувати злочини, а також до здатності судової системи винести справедливий вирок.

Недовіра стосується розслідування як злочинів, вчинених НЗФ т.з. «ДНР/ЛНР», так і українськими силами АТО.

За словами самих правоохоронців, опитаних у ході дослідження, недовіра позначається також на ефективності проведення слідства. Наприклад, свідки відмовляються допомагати слідству наданням відповідної інформації: тим, хто переселений з окупованих незаконними збройними формуваннями територій, — через недовіру, а слідчим, прибулим у зону АТО на короткий термін — через те, що не бачать у цьому сенсу, адже незабаром ці правоохоронці поїдуть.

Навіть у випадках, коли справа розслідується та доходить до суду — потерпіла сторона скаржить на неякісне проведення розслідування та не виключає потенційного впливу підозрюваних або їх родичів на слідство.

Бешенко Валерій Іванович, волонтер, активіст, колишній мер міста Привілля Луганської області, був викрадений із власного офісу в м. Лисичанськ, за його власними словами, бійцями того взводу батальйону «Айдар», що локалізувався в Лисичанську. Викрадення відбулося в липні 2014 року, після повернення Лисичанська під український контроль, якраз у день, коли було призначено сесію міськради Лисичанська, під час якої мали бути оголошені факти щодо причетності місцевих фінансово-промислових груп та їх ставлеників до захоплення міста, а також мала бути оголошена вимога щодо саморозпуску ради. Бешенко В.І. мав виступати під час цього засідання. Викрадачі відібрали в нього телефони, надягли на голову дві балаклави, возили його до Половинкіна. Щодо мотивів його затримання висловлювалися різні версії, наприклад, «у нас є інформація, що вам загрожує небезпека, ви маєте поїхати з нами», а також «є інформація про те, що ви причетні до сепаратизму». Повернули його до міста у той самий день, вже після засідання міськради. Бешенко В.І. особисто знав одного з тих, хто його захоплював. Саме він йому потім розповів, що після участі у викраденні Бешенка, він прийшов до командування, звинувативши його в тому, що ті «нашими руками патріотів тягаєте, заробляєте на цьому гроші». Заяву до міліції Бешенко не подавав, оскільки не вірить, що «в цій метушні хтось буде розбиратися».

10. Справа Потерпілого з Пісок:

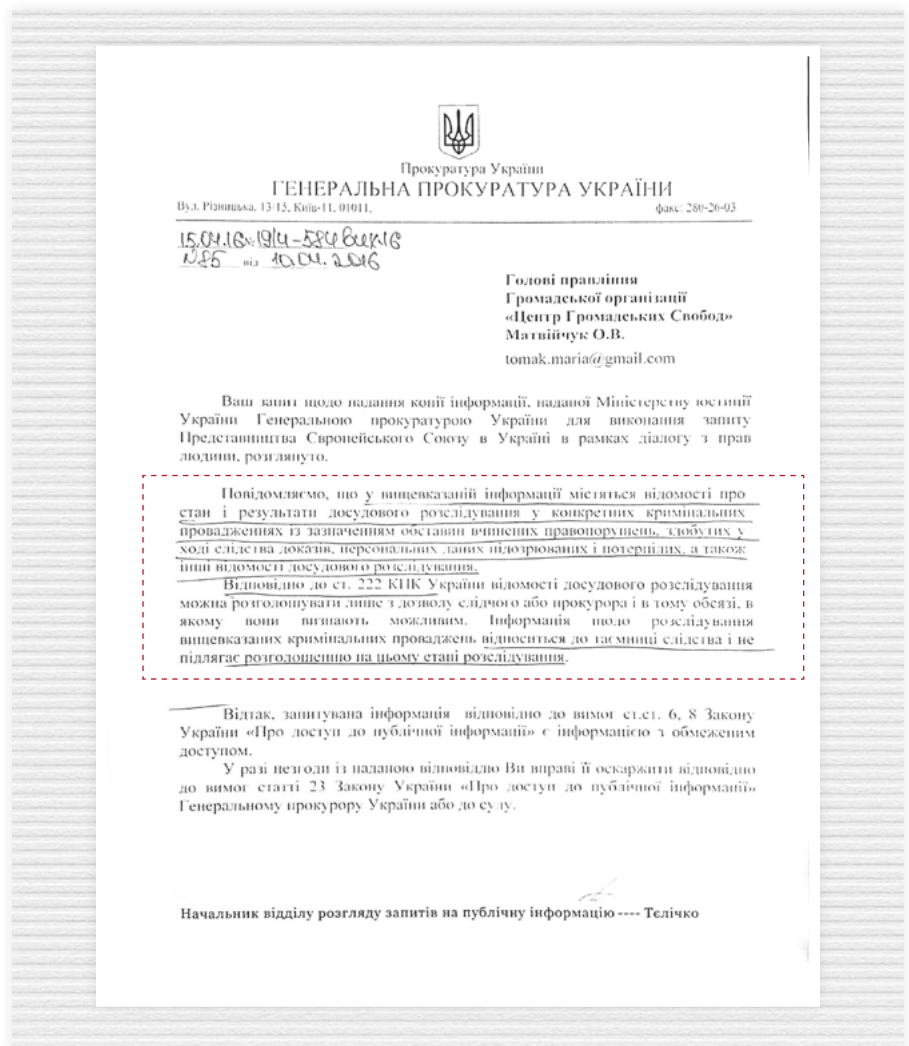
Заяву про побиття співробітниками правоохоронних органів А. вирішив не подавати, оскільки побоюється помсти з їх боку.

2. Справа Дорогінських:

Представниця особи, що визнана потерпілим по справі, вважає, що підозрюваний К., маючи в своєму розпорядженні солідний фінансовий ресурс, робить спроби здійснити вплив на слідство. Окрім того, жінка вважає, що проведена на поліграфі експертиза щодо обох підсудних була сфальсифікована. Після клопотання з боку військової прокуратури суд призначив повторне проведення експертизи.

8. Недотримання критерію достатньої поінформованості громадськості

Інформування громадськості України щодо правопорушень, вчинених у зоні АТО, здійснюється вибірково — виключно у рамках тих справ, щодо яких існує політична доцільність. Частково такий підхід пояснюється об'єктивними причинами, пов'язаними із таємницею слідства. Водночас, такий стан поінформованості суспільства переважно є наслідком атмосфери втаємничення та небажання допускати громадськість до контролю за розслідуваннями навіть резонансних подій. Особливо очевидним це стало після публікації матеріалу, присвяченого громадянам Росії, затриманим в Україні за обвинуваченнями в тероризмі та/або участі в незаконних збройних формуваннях. Якісне інформування про подібні випадки (навіть щодо громадян Росії, які беруть участь у бойових діях на боці т.зв. «ДНР/ЛНР», не кажучи вже про громадян України, які обвинувачуються в злочинах, вчинених на підконтрольних уряду територіях) замінюється інформаційними вкиданнями виграшних з точки зору піару новин, часом навіть із виступами головного військового прокурора в рейтингових суспільно-політичних ток-шоу. **З вибірковістю у наданні інформації автори Звіту зіштовхнулися безпосередньо, коли звернулися до Генпрокуратури України з проханням надати змістовну інформацію щодо порушень міжнародного гуманітарного права у районах проведення АТО, вчинених сторонами конфлікту, а також результатів їх розслідування, яка, як стало відомо Центру Громадянських Свобод, була передана в рамках діалогу з прав людини до Представництва Європейського Союзу в березні 2016 року. У відповідь від ГПУ ми отримали лист-відмову, в якому жодного аргументу щодо законних причин неможливості надання українській**

громадській організації інформації, яка була передана представництву ЄС,— наведено не було. Якщо, як вказано в листі, до цього звіту справді були включені «відомості про стан і результати досудового розслідування у конкретних кримінальних провадженнях із зазначенням обставин вчинених правопорушень, здобутих у ході слідства доказів, персональних даних підозрюваних і потерпілих,

і також інші відомості досудового розслідування», які, згідно з цим же листом, «відносяться до таємниці слідства і не підлягають розголошенню» — тоді Генпрокуратура згідно з тією ж 222 ст. КПК України, на яку вона посилається, вчинила кримінальне правопорушення, передавши цю інформацію третім особам, які не є учасниками кримінального провадження.

Недоліки, притаманні розслідуванням правопорушень з боку незаконних збройних формувань т.з. «ДНР/ЛНР»

а. Відсутність координації та проблеми підслідності

У розмовах із учасниками мобільних груп слідчі підтверджували наявність великої кількості «змішаних» справ – тобто таких, що містять у собі елементи, підслідні як поліції, так і СБУ, а також прокуратурі. Події, що відбуваються довкола однієї потерпілої особи, або ж дії одного й того самого НЗФ можуть одночасно розслідуватися і Національною поліцією, і СБУ, і Генеральною прокуратурою. Якщо перші розслідують, наприклад, убивства та викрадення, вчинені певним угрупованням, то СБУ опікується злочинами проти національної безпеки, а ГПУ розслідує діяльність правоохоронних органів та державних службовців, причетних до злочинів, скоєних у контексті збройного конфлікту на сході України. Такий розподіл, що виключає комплексний підхід

до розслідування, з одного боку, значно зменшує ефективність розслідування, а з іншого боку, робить розслідування «керованим».

Ця проблема ще раз порушує питання необхідності комплексного розслідування щонайменше подій у Донецькій та Луганській областях (а за можливості – також у Криму) та створення відповідної міжвідомчої групи, на чому вже неодноразово наголошували правозахисники та громадські активісти.

Під час зустрічі з представниками **Центру Громадянських Свобод** та Міжнародної федерації за права людини (FIDH) у жовтні 2015 року представники Генеральної прокуратури України запевнили, що вони обрали іншу тактику – а саме «винесення окремих вироків, а потім об'єднання їх в одну „картину“».

Замість координації, подекуди можна побачити навпаки, конкуренцію

різних відомств. Конкуренцію не за якість проведення розслідування, а за можливість отримати відзнаки чи матеріальні винагороди.

Можливості створеного в рамках Головної військової прокуратури Управління з розслідування злочинів проти миру, безпеки і людства та міжнародних правопорушень, - обмежена²⁰. Як стало відомо під час згаданої зустрічі з представниками Генеральної прокуратури України, в управлінні працює всього 34 особи, серед них, 10 прокурорів та 18 слідчих. Як повідомив керівник управління О. Проконов, ця структура займається виключно розслідуванням злочинів, пов'язаних із посяганням на національну безпеку та веденням агресивної війни проти України. Зокрема, в його віданні перебували справи громадян Росії Євгена Єрофеева та Олександра Александрова, які були затримані ЗСУ в серпні 2015 року.

Після звернення з боку адвоката потерпілих та правозахисників до ГУ МВС України в Донецькій області щодо створення в ГСУ МВС України слідчо-оперативної групи для комплексного розслідування злочинів, вчинених бойовиками т.з. «ДНР» у Слов'янську, відбулося перекидання цієї заяви на рівень Донецької області, звідки повідомили про неможливість вирішувати такі питання та приймати відповідні рішення. Таким чином, розслідування злочинів терористичного угруповання «Русская православная армия», координацію якої здійснював громадянин Російської Федерації Ігор Гіркін здійснюють розпорошено водночас кілька відомств – СБУ, МВС та Військовою прокуратурою, що суттєво та негативно впливає на якість цих розслідувань. Єдиним позитивним наслідком зусиль з боку представників потерпілої сторони є створення групи слідчих у межах Головного слідчого управління НПУ, але її діяльність обмежена розслідуванням виключно вбивств Володимира Рибак, Юрія Поправки та Юрія Дяковського. При цьому, осіб, що вкрадалися угрупованням Гіркіна/Стрелкова, та були звільнені – потерпілими вони не визнають.

²⁰ www.gp.gov.ua/ua/news.html?_m=publications&t=rec&id=161672

в. Дилема «мобільних» слідчих груп

Як свідчить досвід кількох справ, за якими стежать представники мобільних груп, більш професійно та незалежно у порівнянні з місцевими правоохоронцями діють слідчі, яких відряджають до Донецької та Луганської областей із інших регіонів України.

Хоча твердження про більшу ефективність слідчих із інших областей також підтверджується не завжди, адже непоодинокими є випадки, коли командировані правоохоронці та слідчі підходять до виконання своїх обов'язків формально. Збираючи документи та матеріали, вони повертаються з відрядження, не передаючи отриманої інформації своїм наступникам, які розпочинають слідчі дії з початку, звертаючись до тих самих людей за тими самими матеріалами та інформацією. Окрім того, вагомою є проблема браку часу на проведення розслідування для тих, хто відряджається до звільнених територій тимчасово.

9. Справа **Подушкіна:**

адвокат відзначає, що, попри часту зміну слідчих у кримінальному провадженні, тільки один із них виявився ефективним — і він був прикомандирований із іншої області. За словами захисника, його робота є якіснішою з точки зору рівня проведення допитів, деталізації, наполегливому листуванню з прокуратурою, яка на початку процесу розслідування відмовлялася надати додаткові документи або ознайомити з результатами слідства з обвинувачення працівників ІТТ.

Моніторинговій групі вдалося поспілкуватися зі слідчим, який кілька разів був учасником таких груп. Одна з них працювала в Донецькій області протягом 2 місяців, друга — протягом одного місяця, третя — протягом одного тижня. Основною задачею, яка стояла перед цими групами, був розподіл усіх наявних проваджень за певний період на «побутові злочини» і злочини, пов'язані із бойовими діями, а також сепаратизмом та тероризмом. Надалі саме за другу групу справ

і мали взятися слідчі. За словами правоохоронця, з яким нам вдалося поспілкуватися, за результатами двотижневого сортування в одному з міст Донецької області через його руки пройшло близько 1000 справ, більша частина з них виявилася саме з другої категорії, тобто тих справ, що так чи інакше пов'язані з діяльністю т.з. «ДНР». Короткий термін відрядження, а також низька якість роботи місцевих слідчих, завадили, за його словами, довести до суду навіть прості справи.

Серед недоліків роботи слідчих груп, що задіяні на нетривалий час сам його учасник називає наступні (варто зауважити, що вони відображають також загальні системні проблеми слідства, головним чином — орієнтування не на результат, а на формальні показники роботи):

- у стислі строки намагаються представити показники роботи (у формі вручених повідомлень про підозру), відшуковуючи очевидні злочини і не проводять слідчі дії, спрямовані на перевірку інформації, щодо якої існують «слідчі зачіпки», аналогічна ситуація у справах, в яких потрібно провести великі обсяги слідчих дій, оскільки не встигають це зробити;
- виносять заочно постанови про оголошення про підозру встановленим особам (що вчинили злочин без «масок»), але не проводяться заходи, які можуть привести до встановлення співучасників злочину (особи яких не змогли ідентифікувати);
- свідки та потерпілі допитуються наспіх і лише по одному очевидному факту злочину, хоча при більш детальному допиті можуть з'явитися «зачіпки» на встановлення співучасників злочину чи розкриття інших злочинів, вчинених тими самими особами;
- необізнаність у датах, подіях та місцевих персоналіях, що спричиняє помилки у процесі збору доказової інформації;

с. Відсутність доступу слідчих органів до підозрюваних

Більшість із тих, хто вчиняв найтяжчі злочини, завчасно залишили територію, над якими повернула контроль українська армія. Багато хто з таких осіб на сьогодні перебуває в розшуку (зокрема, Ігор Стрелков/Гіркін), а самі вони знаходяться або на досі окупованих територіях т.з. «ДНР» і «ЛНР» та у Криму, або ж на території Російської Федерації.

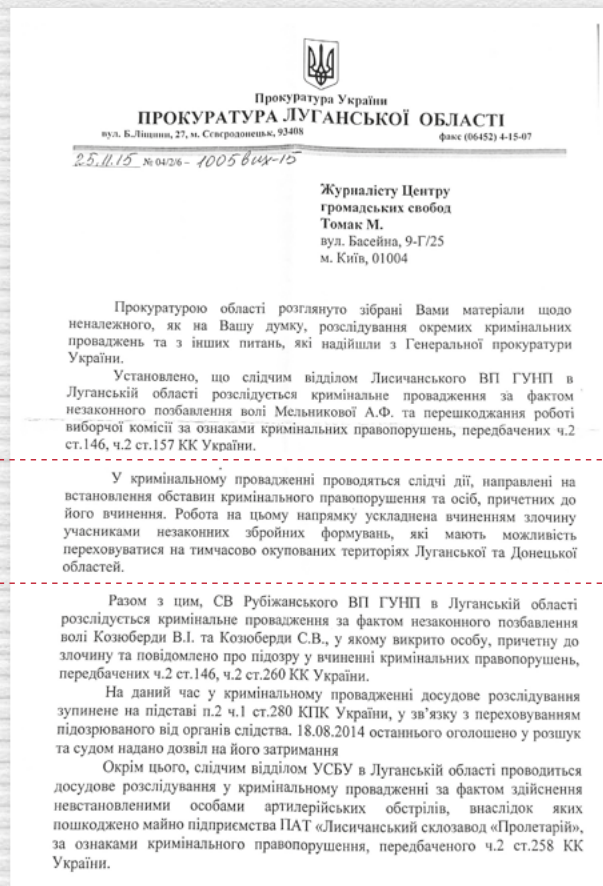
Це підтверджується відповіддю ГПУ на запит **ЦЕНТРУ ГРОМАДЯНСЬКИХ СВОБОД**: «З урахуванням перебування осіб, причетних до вчинення вказаних злочинів (ідеться про провадження щодо злочинів т.з. „ДНР“ та „ЛНР“, передбачених статтями ч. 1, 2 ст. 438, п. 1 ч. 2 ст. 115, ч. 3 ст. 258, ч. 1 ст. 258–3 КК України, – прим. Ред.), на непідконтрольній Україні території, особи в межах кримінального провадження не затримувалися, а обвинувальні акти до суду не направлялися».

Прикметними у цьому сенсі є звільнення міста Слов'янська. Коли українські урядові сили підступали до міста в перших числах липня 2014 року, з міста в бік Донецька вирушила колона бронетехніки разом із бойовиками та захопленими ними заручниками. Серед них був зокрема Ігор Стрелков/Гіркін. Його особа безпосередньо пов'язана з цілою низкою свідчень щодо катувань заручників, захоплених т.з. «Русской православной армией», віднайденими моніторами в штаб-квартирі угруповання Гіркина документами, які свідчать про проведення «трибуналів» і смертними вироками, винесеними такими трибуналами, а також, імовірно, зі смертю депутата міської ради Горлівки Володимира Рибака. Сам Стрелков-Гіркін зараз займається активною громадською діяльністю в Росії, перебуваючи в списку розшукуваних осіб в Україні. Водночас, «Інтерпол» відмовляється вносити його до списку розшуку, посилаючись на політичний мотив у запиті України.

Те саме стосується і Луганської області. Наприклад, т.з. батальйон «Прізрак», залишив Лисичанськ, де він базувався від весни 2014 року, під час звільнення міста українськими ЗСУ та батальйонами МВС. Про злочинну діяльність батальйону, зокрема, здійснення викрадень та катувань правозахисниками зібрано чимало свідчень, але доступу до основних фігурантів наразі немає.

5. Справа Мельникової:

У відповідь на запит Центру Громадянських Свобод щодо розслідування справи Антоніди Мельникової Прокуратура Луганської області посилається на те, що «робота на цьому напрямку ускладнена вчиненням злочину учасниками незаконних збройних формувань, які мають можливість переховуватися на тимчасово окупованих територіях Луганської та Донецької областей».

Слід сказати, що окремого обліку заяв про вчинення злочинів на окупованих територіях в правоохоронних органах України і відповідних областей не ведеться, вони реєструються в загальному порядку за стандартною процедурою в правоохоронних органах підконтрольних Україні територій. Майже всі вони осідають «мертвим вантажем» через, передусім, відсутність доступу слідчих органів до місця вчинення злочину. Щоправда, подеколи до постраждалих або їх родичів надходить інформація щодо «розслідувань», що здійснюються «слідчими органами» «ДНР/ЛНР».

Волонтера, в минулому відому ведучу Олену Куліш та її чоловіка Володимира Альохіна, що допомагали українській армії, викрали з їхнього будинку вісім озброєних людей в камуфляжі рано вранці 10 серпня 2014 р. в селищі Переможне Луганської області. На той час це селище регулярно потрапляло під обстріл, який здійснювався бойовиками «ЛНР»

в напрямку Луганського аеропорту. Викрадачі увірвалися в будинок родини Куліш, викрали 50 тис. доларів, техніку, всі документи, два автомобілі. Олену та Володимира вивели на очах у дітей, посадили в одну із викрадених автівок, вивезли в напрямку с. Первозванівка та вбили. Тіла закопали на місці. Рідні більше півроку не знали про долю викрадених Олени та Володимира. Тіла знайшли на початку січня 2015 р. в с. Пятигорівка Лутугинського району Луганської області так звані «правоохоронні органи» «ЛНР». Як було повідомлено родині вбитих «прокуратурою ЛНР», особи, які були затримані по іншій справі (Геріх Олексій Володимирович з позивним «Медведь», начальник штабу ОБРОН «Одеса», громадянин Росії з Ростова-на-Дону, і Фомінов Олексій Олексійович з позивним «Фома», командир ОБРОН «Одеса», також громадянин Росії, але з Краснодарського краю), самі вказали на місце поховання. Складно прогнозувати, яким може бути розвиток по цій справі.

У випадку із вбивством родини Куліш очевидно, що перешкодою для розслідування подібних справ стає відсутність не лише доступу не лише до місця скоєння злочину, а й навіть до тіла вбитої особи.

Після багаторазових відмов лише в кінці червня 2015 р. (тобто майже через рік після вбивства) родичам страченої родини Куліш вдалося поховати тіла і взяти зразки ДНК. Зразки ДНК Олени Куліш підтвердили приналежність тіла, зразки ДНК Володимира Альохіна ще знаходяться на експертизі.

Вдова Володимира Рибак Олена досі не може отримати тіло чоловіка, яке відразу після його віднайдення в 2014 році, було поховане в окупованому на сьогоднішній день місті Горлівка. Жодна з груп, яка займається переговорами із НЗФ, а також вивезенням тіл загиблих із окупованої території, протягом півтора року так і не змогла допомогти Олені.

СЛУЖБА БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ
Головне слідче управління
вул. Володимирська, 33, м. Київ, 01601
Тел.: (044) 255-84-88
E-mail: info@ssu.gov.ua
Web: http://www.ssu.gov.ua
Код ЄДРПОУ: 60024074

Прим. № _____

Скорбачу Олексію Івановичу

Головним слідчим управлінням розглянуто Ваш запит на доступ до публічної інформації від 05.11.2015 року.

Повідомляємо, що у Головному слідчому управлінні не ведеться окремий облік звернень громадян із окупованих територій із заявами про вчинення злочинів.

Поряд з цим повідомляємо, що у Головному слідчому управлінні СБ України усі звернення громадян із заявами про вчинення кримінального правопорушення розглядаються в установленому законом порядку та за результатами цього розгляду відповідно до ст. 214 КПК України, не пізніше 24 години, слідчим вносяться відомості до Єдиного реєстру досудових розслідувань.

Відповідно до ст. 218 КПК України досудове розслідування здійснюється слідчим того органу досудового розслідування, під юрисдикцією якого знаходиться місце вчинення кримінального правопорушення.

Заступник начальника
Головного управління

Б. Тиволар

МВС УКРАЇНИ
ГОЛОВНЕ УПРАВЛІННЯ МВС УКРАЇНИ В ДОНЕЦЬКІЙ ОБЛАСТІ
СЛІДЧЕ УПРАВЛІННЯ
пр-т Нахімова, 86, м. Маріуполь, 87517

24.09.2015 №416/СБ

На № 247 від 13.07.2015
Головний правління ГО «Центр
Громадських Свобод»
Матвійчук О.В.

Ваше звернення щодо встановлення фактів злочинної діяльності Ігоря Гірка на території м. Слов'янська, м. Краматорська, м. Костянтинівка Донецької області, яке надійшло з МВС України, слідчим управлінням ГУМВС України в Донецькій області, розглянуто.

Проведено перевірку встановлено, що при розгляді зазначених питань СУ ГУМВС України в Донецькій області здійснено перевірку відомостей ЄДР та бази даних УІАЗ ГУМВС України в Донецькій області та встановлено, що слідчими підрозділами ОВС Донецької області, кримінальні провадження стосовно Гірка І.В. не розпочинались.

За фактом створення громадянином Російської Федерації Гіркин І.В., непередбаченого законом України збройного формування на території Донецької області, слідчим підрозділом Ізюмського РВ УМВС України в Харківській області розпочато кримінальне провадження за ознаками злочину передбаченого ч. 5 ст. 260 КК України.

Вирішити питання щодо створення в ГСУ МВС України слідчо-оперативної групи з розслідування вказаних злочинів не надається можливим, оскільки зазначене питання не входить до компетенції СУ ГУМВС України в Донецькій області.

Оскільки СУ ГУМВС України в Донецькій області не має доступу до бази даних ЄДР по всій території України, здійснити перевірку, вказаних у Вашому листі фактів, також не надається можливим.

У разі незгоди з наданою відповіддю, Ви маєте право оскаржити її, звернувшись до установи вищого рівня або суду.

Заступник начальника

С.П.Литвиненко

d. Невизначеність перспектив застосування амністії, а також «прихована амністія»

ормат і умови амністії, передбаченої Мінськими домовленостями, досі залишаються невизначеними. Пункт 5 цього документу — розмитий, він говорить про «помилування та амністію шляхом введення в силу закону, що забороняє переслідування та покарання осіб у зв'язку з подіями, що мали місце в окремих районах Донецької та луганської областей України».

Слід пам'ятати, що амністія застосовується лише до засуджених у кримінальному порядку, що має стати результатом справедливого судового процесу. Відтак, кожен індивідуальний випадок вчинення злочину не може бути просто «пробачений» або забутий. Має відбутись належна судова процедура відповідно до національних правових норм із дотриманням міжнародних стандартів забезпечення прав людини, і лише по завершенні такої процедури та встановлення ступеню вини особа може бути визнана такою, що підпадає під амністію відповідно до Мінських домовленостей. Будь-який інший варіант звільнення від відповідальності за вчинені злочини утворюватиме існуючу на сьогодні на непідконтрольних Україні територіях безкарність і жодним чином не слугуватиме відновленню справедливості і миру.

Розроблений на виконання Мінських домовленостей Закон України «Про недопущення переслідування та покарання осіб-учасників подій на території Донецької та Луганської областей»²¹ був проголосований українським парламентом ще у вересні 2014 року попри різку критику його положень правозахисними організаціями. Даний закон так і не був підписаний президентом (*Статус документу на поточний момент на сайті Верховної Ради — «Готується на підпис»*). Таким чином, питання амністії щодо відповідальності окремих категорій громадян України залишається не вирішеним, а перспективи його — незрозумілими. Хоча посадові особи різного рівня неодноразово наголошували, що амністія не стосуватиметься тих, хто вчинив тяжкі злочини, злочини проти

людяності та воєнні злочини²². Через гостроту політичного моменту вирішення цього питання відкладається і воно останнім часом не коментується у публічному просторі (*востаннє коментарі з цього приводу звучали восени 2015 року*). Разом із тим, перспектива того, що особи, діяння яких зараз розслідуються, будуть в решті-решт офіційно звільнені від відповідальності, позбавляє правоохоронців решток ентузіазму щодо проведення будь-яких якісних слідчих дій щодо діянь цих осіб.

Щоправда, паралельно із вирішенням питання амністії в ході мінських переговорів в Україні відбувається звільнення від кримінальної відповідальності учасників НЗФ у рамках іншої процедури. Ідеться про програму «На тебе чекають вдома», яка була започаткована СБУ 18 серпня 2015 року та спрямована на «доведення до учасників незаконних збройних формувань т.зв. „ДНР/ЛНР“ положень законодавства, що передбачають можливість звільнення від кримінального покарання». За інформацією спецслужби, станом на квітень 2016 року «понад 60 колишніх бойовиків незаконних збройних формувань скористалися програмою».

Цей процес потребує окремого вивчення з огляду на потенційні ризики, які на практиці можуть призвести до де-факто «прихованої амністії» за тяжкі злочини.

СБУ стверджує, що «якщо людина вчиняє злочин інший, не пов'язаний з участю його в незаконних збройних формуваннях, наприклад, грабежі, умисні вбивства, то звичайно, що ці дії будуть кваліфікуватися окремо». Водночас, низька якість проведення розслідувань злочинів, вчинених проти мирного населення т.зв. «ДНР/ЛНР», не дає жодних гарантій, що факти причетності тієї чи іншої особи до тяжких злочинів будуть встановлені. За словами представника спецслужби, профайл кожної особи перевіряється оперативними шляхами (*«люди перевіряються через оперативні можливості нашої служби»*), а також через інших учасників програми, колишніх представників НЗФ. Але при цьому немає жодних даних про звернення за

уточненням даної інформації до Національної поліції (*а саме вона проводить більшість розслідувань щодо катувань, незаконних затримань, вбивств цивільного населення*), а також до Генеральної прокуратури (*яка, як було зазначено, розслідує велике провадження, що об'єднує майже три тисячі потерпілих від злочинів НЗФ т.зв. «ДНР/ЛНР»*).

Дані побоювання підтверджуються також інформацією, яку мобільна група отримала від одного зі слідчих. Станом на жовтень 2015 року щодо осіб, які перебували у лавах так званої «ДНР», було винесено 61 вирок у різних областях України. Не виключено, що йдеться саме про осіб, які скористалися можливостями зазначеної програми СБУ. Але занепокоєння викликає те, що фабули вироків районних судів різних областей майже не містили даних про те: що саме, коли, де і за яких обставинах було вчинено цими особами. Було лише коротко зазначено ім'я особи, посилення на те, що вона добровільно пішла на співпрацю з «ДНР», стояла на блокпосту та перевіряла документи, далі — про щире каяття та угоду зі слідством. Вирок судом затверджується, як правило, «5 на 3» — тобто, п'ять років позбавлення волі із іспитовим терміном 3 роки. Тільки один виняток із цих більш ніж 60-ти справ — вирок «4 на 1».

Те, що йдеться про різні області України, відповідно, різні суди, та водночас про однотипні «шаблонні» вироків із розмитими нечіткими формулюваннями, дає підстави поставити під сумнів як сумлінність проведеного слідства, так і справедливість судового рішення. А за таких умов бути певними, що особа не вчиняла тяжкі злочини, досить складно.

Ще однією проблемою, яка потребує окремого вивчення є позаправова практика формування «обмінного фонду». Вона полягає в утриманні від винесенням підозри представникам незаконних збройних формувань, які вчинили тяжкі злочини, з метою подальшого зняття з них запобіжного заходу та обміну на українських військовополонених та незаконно утримуваних цивільних осіб, які перебувають в полоні т.зв. «ДНР/ЛНР».

21 www.w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=52183

22 www.ukr.segodnya.ua/regions/donetsk/klimkin-obyasnil-komu-iz-dnrlnr-svetit-amnistiya-655935.html

НАСЛІДКИ НЕЕФЕКТИВНОГО ПРОВЕДЕННЯ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ

Загальне реформування та модернізація владних структур на підконтрольних Україні територіях Донбасу, які формулюються керівництвом України як одна з головних задач та постійно декларується, — **неможливе в умовах безкарності.**

Продовження традицій безкарності, коли вже йдеться не просто про кругову поруку, а про найтяжчі порушення міжнародного кримінального права — як-от злочини проти людяності та війсьні злочини, створює **ризик перетворення не лише окупованих, а й звільнених територій на зону безкарності з мало прогнозованими сценаріями розвитку ситуації** (аж до скоочування під т.з. «ДНР»/«ЛНР») — замість «вітрини вільної країни», на яку всі сподівалися.

Окрім іншого, це означає **втрату шансу на оновлення та «оздоровлення» системи не лише на локальному рівні, а й на рівні всієї**

країни. До всього створює умови для реваншу так званої «старої системи» як на рівні загальному, так і на рівні конкретних персоналій.

Безкарність породжує також високий рівень суспільної фрустрації, що робить неможливим примирення, а навпаки сприяє зростанню напруги в суспільстві.

Зворотній боком такої ситуації може стати **поява народних месників та «судів Лінча»**. Хоча варто зауважити, що в Україні ця небезпека не є яскраво вираженою, утім, є випадки, коли громадяни намагаються вчинити самосуд, вважаючи, що органи слідства залишаються бездіяльними або навіть покривають тих, чиї дії, як вони вважають, призвели до захоплення території незаконними збройними формуваннями.

Один із негативних наслідків неефективного проведення досудового розслідування полягає в тому, що виникає необхідність підвищеної ініціативності щодо

проведення розслідування з боку самих потерпілих, їх адвокатів та правозахисників. Якщо сам потерпілий, його представники, а також активісти та журналісти не наполягають на розслідуванні справи і не привертають до цього увагу суспільства, шансів на те, що вона зрушить з місця та буде належним чином розслідувана, а винні будуть притягнуті до відповідальності, — майже немає. У ситуації подекуди відвертого саботування розслідування з боку слідства зобов'язання щодо контролю за ним лягає на самих потерпілих: вони змушені вимагати власних допитів, а також допитів свідків, займатися їх пошуком, клопотати про проведення експертиз. *Якщо потерпіла особа не має адвоката або когось, хто забезпечує публічний резонанс справи, особі можуть відмовляти у доступі до матеріалів справи, що є незаконним. І притаманне майже для всіх із згаданих у цьому Звіті прикладів.*

Один із заручників, який утримувався представниками незаконних збройних формувань на одному із захоплених об'єктів, зараз проходить по кримінальній справі, а в місцевій пресі про нього пишуть як про «народного месника». У місцевих правоохоронних органах паралельно розслідується справа про його викрадення та провадження щодо його власних дій, пов'язаних із «помстою місцевим сепаратистам», зокрема, підпалу авто та будинку, обстрілу житла (кваліфікація: замах на вбивство, умисне знищення або пошкодження майна). Щодо кримінальної справи, що була порушена проти нього, то чоловік розповів, що до радикальних протизаконних дій його спонукала бездіяльність правоохоронних органів по притягненню до відповідальності головних, на його думку, винуватців початку війни — як організаторів, так і безпосередніх виконавців (тих, хто створював блокпости, забезпечував зброєю та фізично передавав кошти бойовикам, організовував поїздки на Антимайдан «тітушок» та ін.), які на сьогоднішній день перебувають на звільнених територіях. «Я запитав міліціонера, з яким спілкувався: „Ви за півтора роки хоч одного посадили? Ні, жодного не посадили“. Тому я почав сам цим займатися.» Хоча варто зауважити, що проти деяких із цих осіб, за словами нашого співрозмовника, все ж таки порушені кримінальні справи. Перший запобіжний захід для цієї особи був обраний у вигляді домашнього арешту, але вдруге він не був продовжений. За словами чоловіка, за нього заступилися бійці та місцеві патріотичні організації. Що також є характерним.

Отже, часто самі потерпілі, їх адвокати, а також правозахисники виявляються тією рушійною силою, яка змушує немотивоване слідство працювати.

10. Справа Потерпілого з Пісок:

Справа Потерпілого з Пісок: Якби у справі не з'явився адвокат, є підстави вважати, що вона була б «похована», адже жодних дій з боку правоохоронців, спрямованих на її розслідування, за півтора року здійснено не було. Певні кроки були зроблені тільки з появою запитів з боку представника потерпілої сторони.

5. Справа Мельникової:

тільки після нагадувань з боку потерпілої Антоніди Мельникової, а також повторного написання заяви слідчі порушили кримінальне провадження по її справі. Вона ініціювала також численні слідчі дії, які мали би бути розпочаті самими правоохоронцями у рамках виконання ними їх безпосередніх обов'язків.

9. Справа Подушкіна:

доки правоохоронні органи вели беззмістовне листування, потерпілий та його захисник постійно вказували слідчим, кого треба допитати, повідомляли про обставини, які мали суттєве значення та долучили до матеріалів справи скрін-шоти особистих сторінок із соціальної мережі підозрюваних у викраденні (осіб, які перебували на «блокпосту»). Лише за їхньою вимогою двох осіб було оголошено у розшук, а в якості доказів додані матеріали із соціальної мережі (перш за все, для впізнання по фото цих осіб).

РЕКОМЕНДАЦІЇ

Верховній Раді України

- Ратифікувати Римський Статут Міжнародного кримінального суду з метою превенції вчинення злочинів проти людяності та воєнних злочинів на території України в майбутньому, а також з метою сприяння розбудови ефективної національної системи кримінальної юстиції.
- Виконати рекомендацію Резолюції ПАРЕ № 2112 (2016), відповідно до якої Асамблея закликає українську владу «привести своє національне законодавство, включаючи Кримінальний кодекс та Кримінально-процесуальний кодекс, у відповідність з положеннями міжнародного кримінального права, і, зокрема, включити положення про статус захопленої людини і визначити тортури як тяжкий злочин».
- Дотримуватися принципів міжнародного гуманітарного права при реалізації амністії, передбаченої Мінськими домовленостями. Для цього законодавчо закріпити процедуру згідно з якою, амністія може бути застосована виключно після проведення повноцінного розслідування і встановлення всіх обставин вчинення злочинів та винних осіб у ході судового розгляду; амністія не буде застосовуватись до осіб, які вчинили тяжкі і особливо тяжкі злочини згідно з Кримінальним кодексом України; амністія не буде застосовуватись до злочинів, які, згідно із Римським статутом, можуть підпадати під визначення «воєнні злочини» та «злочини проти людяності»

Генеральній прокуратурі України

- Сформувати в структурі Генеральної прокуратури України підрозділ, який би здійснював комплексне розслідування (за прикладом Управління спеціальних розслідувань «у справах Майдану») збройної агресії Російської Федерації та вчинених у її рамках міжнародних злочинів, починаючи від подій анексії Криму. Залучити до його роботи представників інших слідчих органів, передусім НПУ та СБУ. Надати підрозділу повноваження щодо координації та контролю за здійсненням кримінальних проваджень, які відкриті за фактами вчинення злочинів у зоні проведення АТО з боку т.з. «ДНР» та «ЛНР» і Російської Федерації. Відповідні функції можна передбачити, наприклад, для вже існуючого Управління з розслідування злочинів проти миру та безпеки людства, розширити його штат та виділити необхідні ресурси.
- У рамках реалізації Рекомендації 1 налагодити системну роботу із регіональними слідчими, зокрема, розробити систему звітування перед головним центром здійснення розслідування щодо результатів розслідування на місцях. Започаткувати програму підвищення кваліфікації для регіональних слідчих, які безпосередньо залучені до процесу розслідування агресії Російської Федерації проти України. Варто продовжити практику залучення до розслідування на території Донецької та Луганської областей слідчих із інших регіонів, водночас врахувати наведені у Звіті недоліки.
- Розглянути можливості залучення міжнародної допомоги для створення ефективної моделі системи національного правосуддя з міжнародним елементом, яка дозволяє іноземним експертам працювати поряд зі експертами, слідчими, прокурорами і суддями національних органів. Наголосимо, що, на наш погляд, впровадження міжнародного елемента є необхідним на рівні не лише здійснення правосуддя, а й на етапі досудового розслідування.

Національній поліції України

- Визначити в якості пріоритетного питання налагодження ефективної роботи правоохоронних органів у зоні АТО. Розглянути можливість формування правоохоронного резерву для поповнення особового складу Луганської та Донецької областей. Передбачити додаткові мотиваційні механізми для співробітників на місцях. Здійснювати політику, відповідно до якої у зону АТО та суміжні території не можуть спрямовуватися працівники правоохоронних органів, які не пройшли переатестацію.

Службі безпеки України

- Провести належне розслідування випадків незаконного затримання та тримання співробітниками Служби безпеки України підозрюваних у «сепаратизмі» осіб, яких в подальшому передавали на окуповану територію Донецької та Луганської областей з метою здійснення обміну, що, окрім іншого, унеможлиблює збір доказів для підтвердження агресії Російської Федерації та вчинених у її рамках міжнародних злочинів.

Генеральній прокуратурі України, Національній поліції України та Службі безпеки України

- Регулярно оприлюднювати інформацію, зокрема, статистичні дані щодо стану справ із розслідуванням злочинів, вчинених у зоні АТО, у тому числі, тих, що були вчинені українськими силами АТО.

Загалом, усі державні органи мають слідувати принципу «правової визначеності» та надати однозначну правову оцінку подій на Донбасі як збройного конфлікту із Російською Федерацією, не ранжуючи її для «внутрішнього» та «зовнішнього» використання.

ДОДАТКИ

Додаток №1

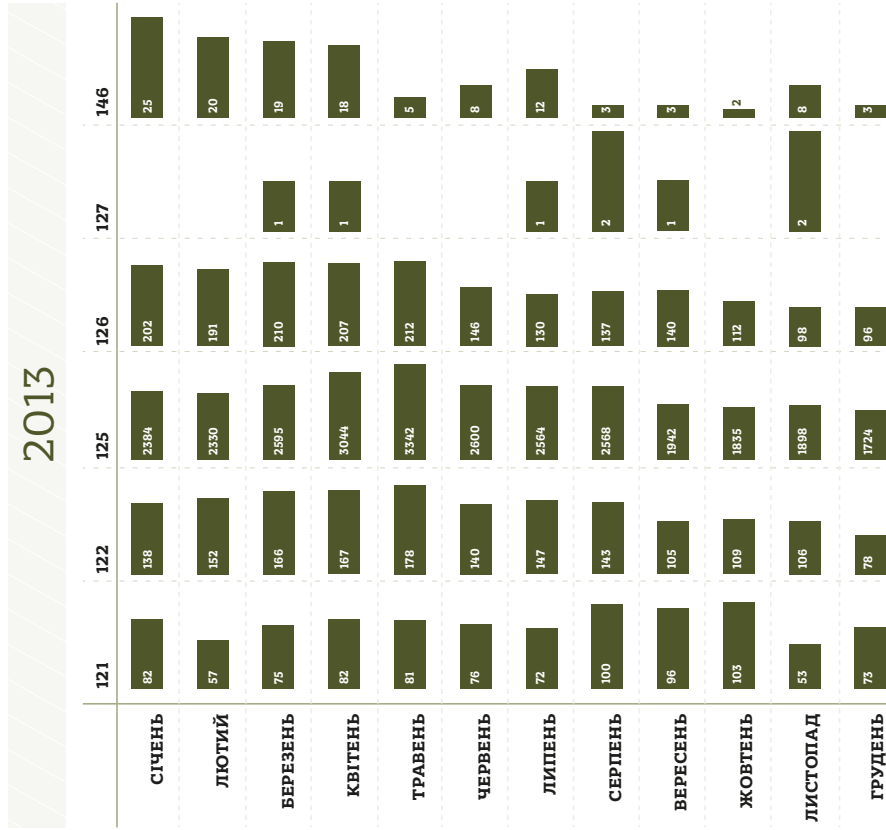
Дані, надані Національною полоцією України
в Донецькій області

Кількість заяв та повідомлень про злочини

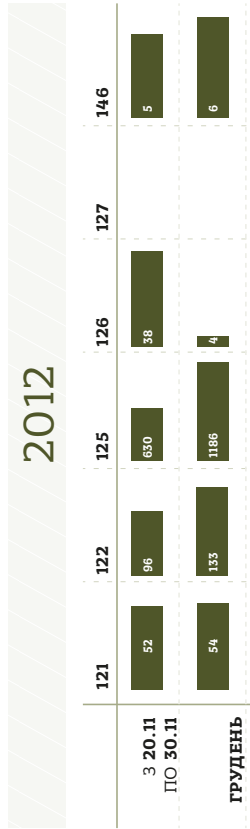
2012

	121	122	125	126	127	146
СІЧЕНЬ	48	135	3652	43	1	12
ЛЮТИЙ	48	125	2567	51		7
БЕРЕЗЕНЬ	35	154	3155	83	3	7
КВІТЕНЬ	57	183	3994	82	1	2
ТРАВЕНЬ	45	190	3708	78	9	15
ЧЕРВЕНЬ	47	191	3567	121	2	2
ЛИПЕНЬ	42	155	2411	98	4	6
СЕРПЕНЬ	51	208	3477	112		4
ВЕРЕСЕНЬ	48	148	2338	165		2
ЖОВТЕНЬ	52	150	2768	137		1
ЛИСТОПАД	54	56	1585	42	1	2

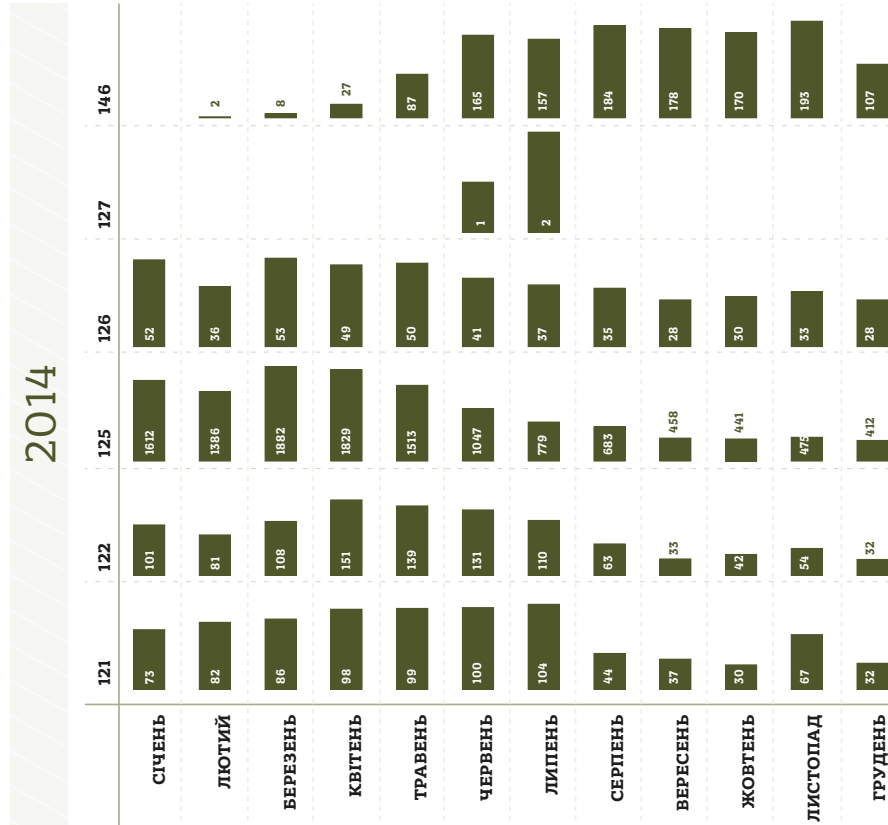
Кількість заяв та повідомлень про кримінальні правопорушення (злочини)

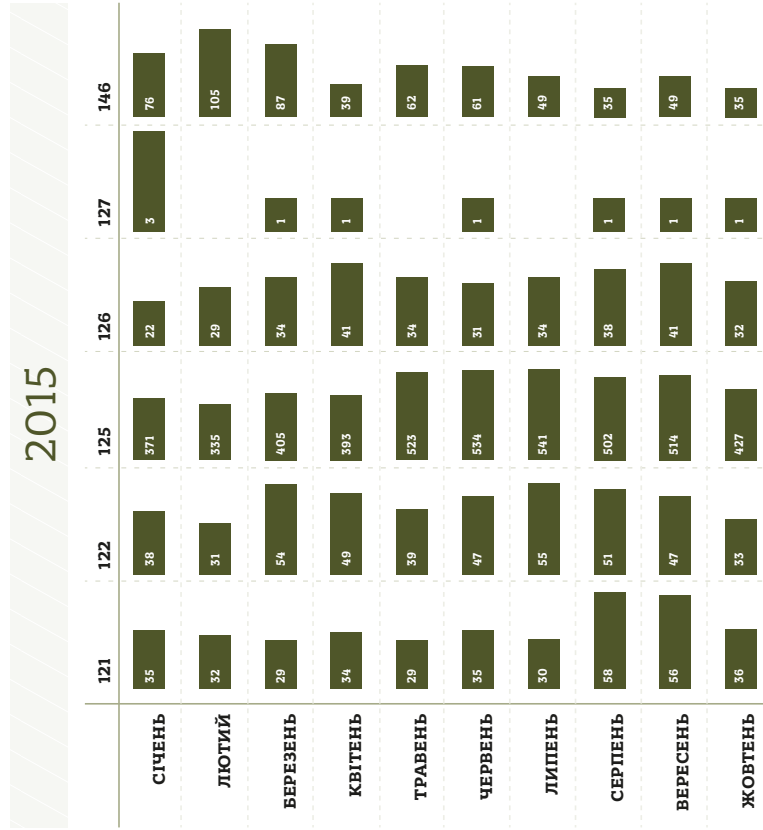
Кількість заяв та повідомлень про кримінальні правопорушення (злочини)

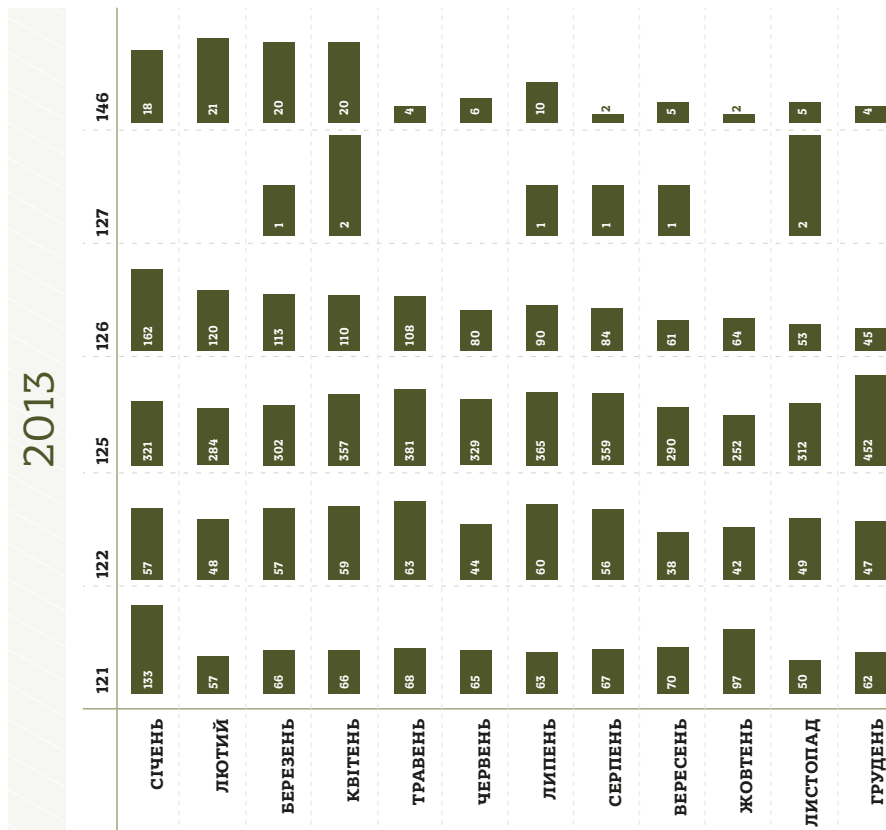
Кількість заяв та повідомлень про кримінальні правопорушення (злочини)

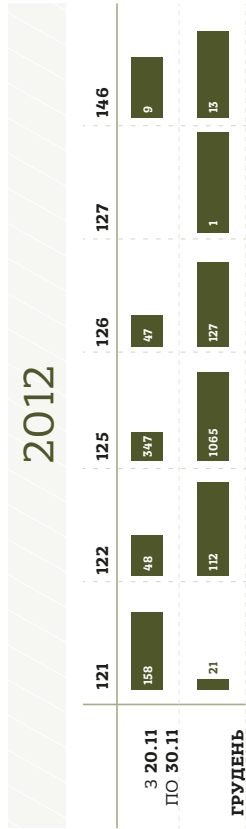
Кількість заяв та повідомлень про кримінальні правопорушення (злочини)

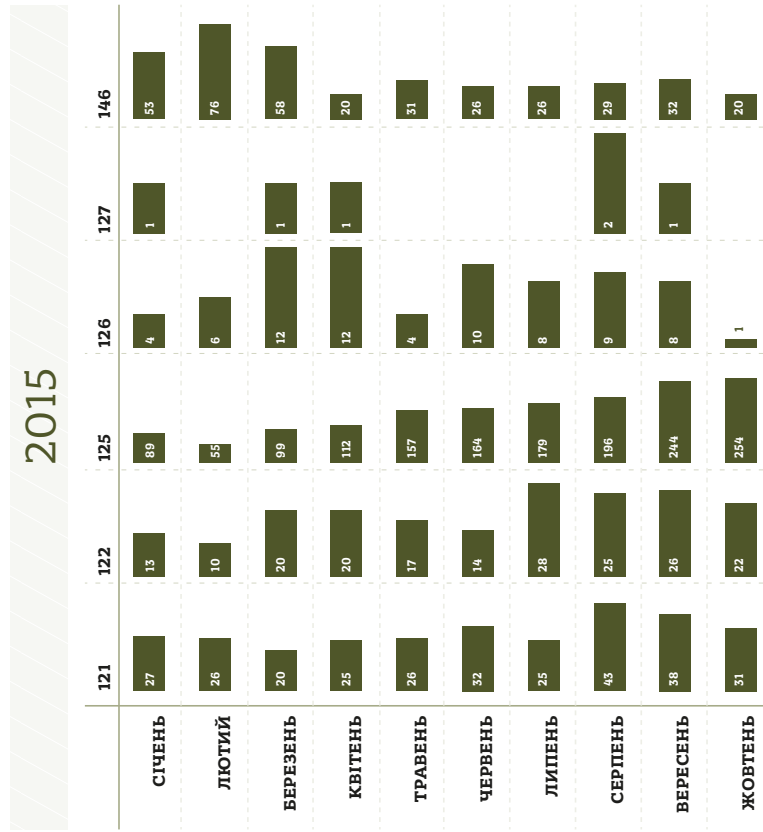
Кількість кримінальних правопорушень зареєстрованих до ЄРДР

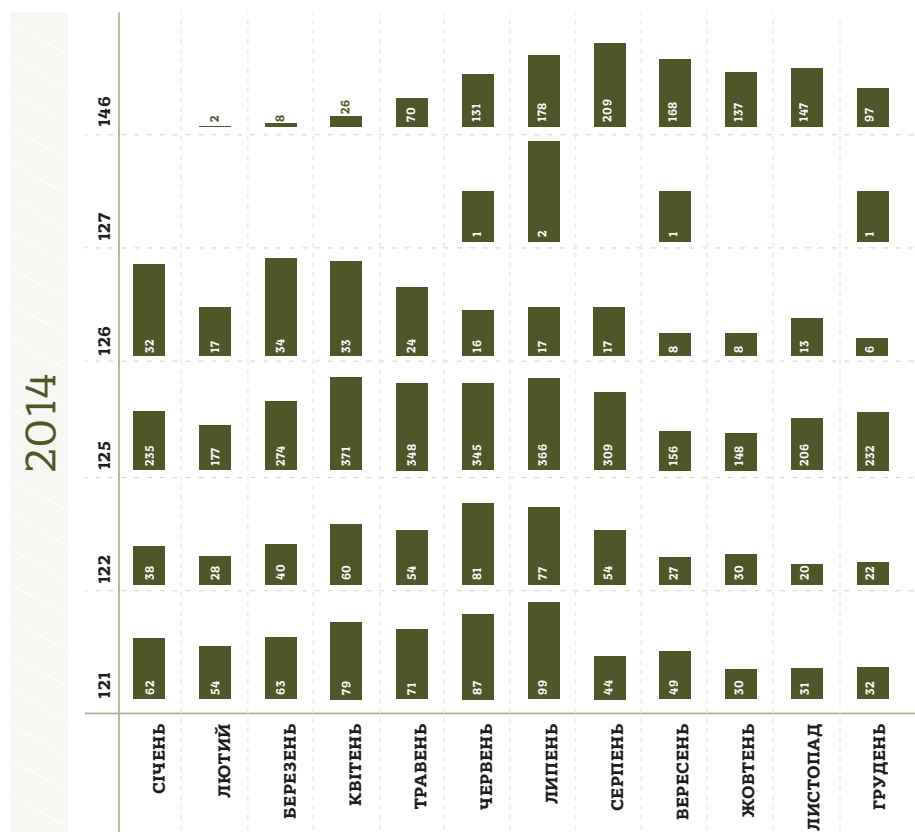
Кількість кримінальних правопорушень зареєстрованих до ЄРДР

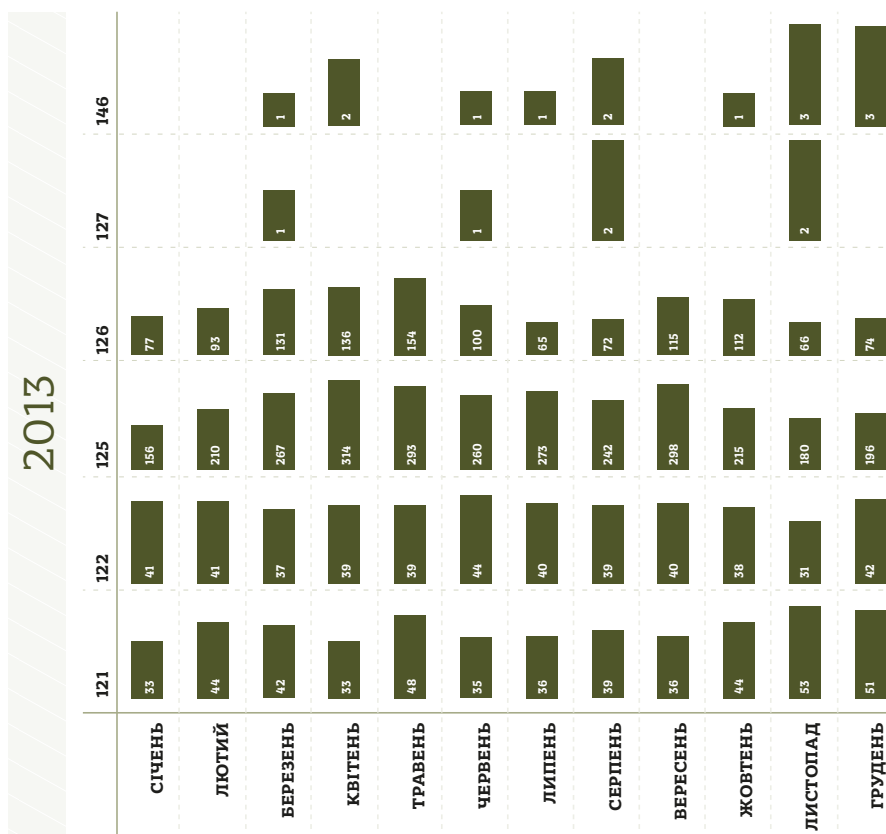
Кількість кримінальних правопорушень зареєстрованих до ЄДР

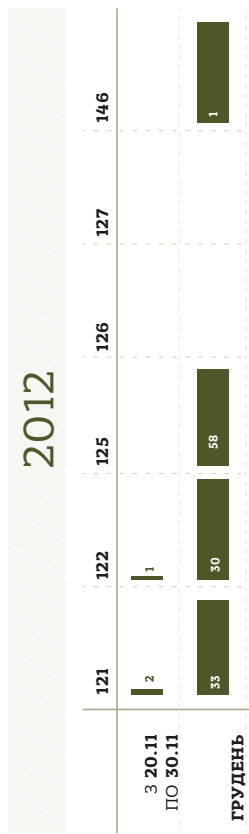
Кількість кримінальних правопорушень зареєстрованих до ЄДР

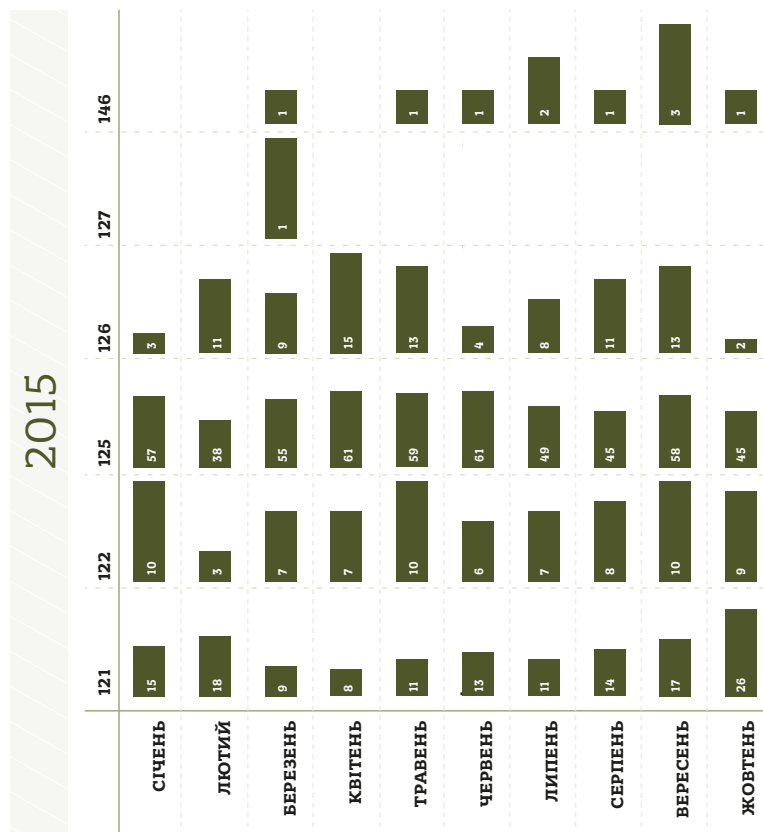
Кількість кримінальних правопорушень досудове розслідування за якими закінчено

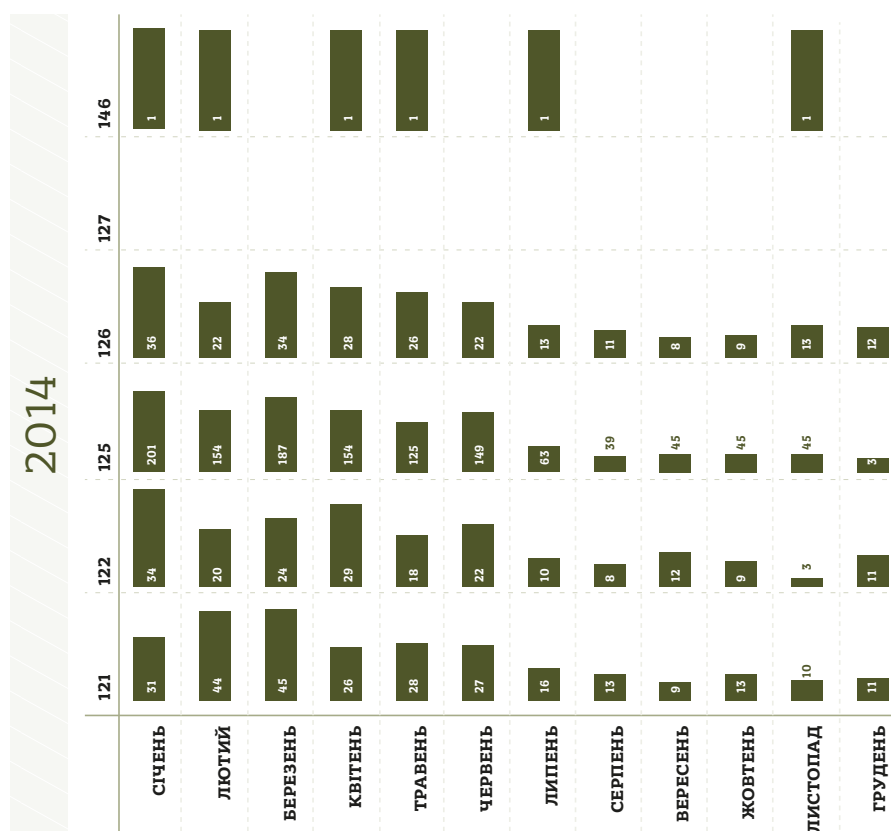
Кількість кримінальних правопорушень досудове розслідування за якими закінчено

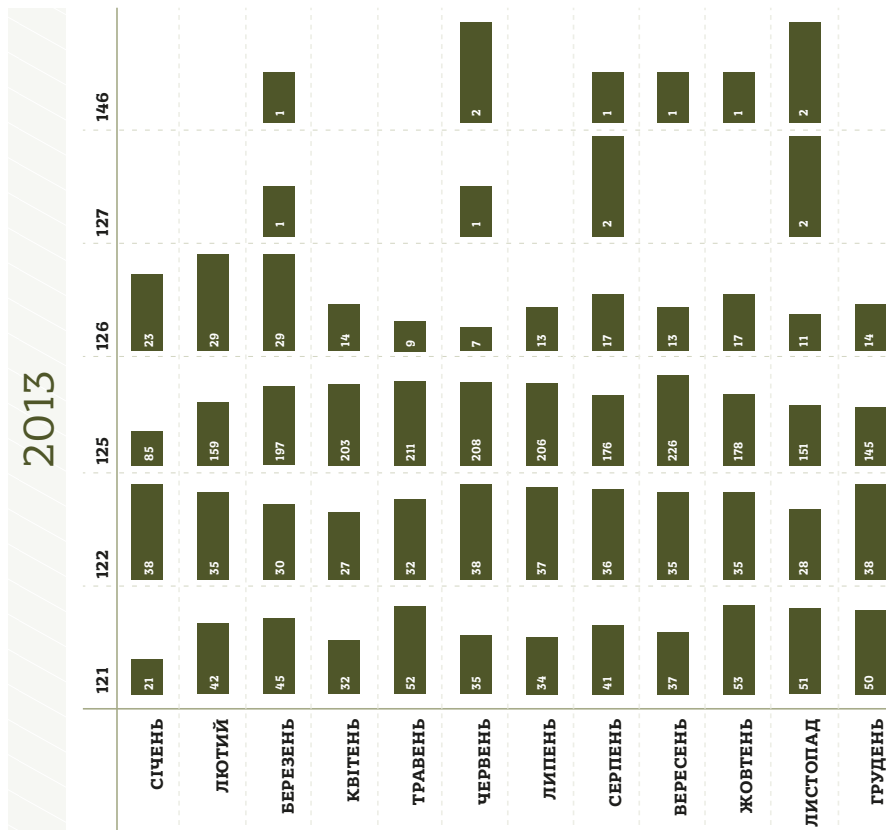
**Кількість кримінальних правопорушень
досудове розслідування за якими закінчено**

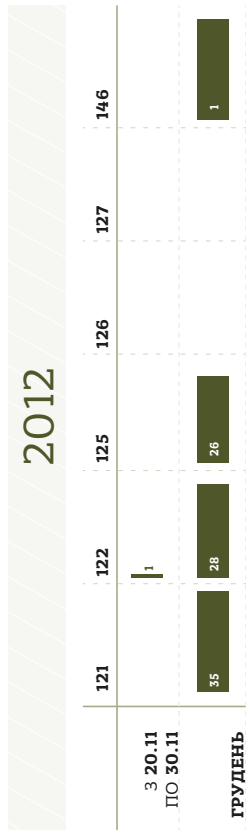
**Кількість кримінальних правопорушень
досудове розслідування за якими закінчено**

Кількість кримінальних правопорушень, які направлені до суду з обвинувальним актом

Кількість кримінальних правопорушень, які направлені до суду з обвинувальним актом

**Кількість кримінальних правопорушень, які
направлені до суду з обвинувальним актом**

2015

	121	122	125	126	127	146
СІЧЕНЬ	11	8	41			1
ЛЮТИЙ	17	2	31	2		
БЕРЕЗЕНЬ	9	5	41	2	1	1
КВІТЕНЬ	8	6	48	2		
ТРАВЕНЬ	11	5	38	1		1
ЧЕРВЕНЬ	12	5	38	1		1
ЛИПЕНЬ	11	6	34			2
СЕРПЕНЬ	14	3	27			1
ВЕРЕСЕНЬ	17	9	43	2		3
ЖОВТЕНЬ	24	6	27	2		1

**Кількість кримінальних правопорушень, які
направлені до суду з обвинувальним актом**

2014

	121	122	125	126	127	146
СІЧЕНЬ	26	33	155	10		1
ЛЮТИЙ	43	15	132	6		1
БЕРЕЗЕНЬ	43	22	138	4		
КВІТЕНЬ	27	22	121	1		1
ТРАВЕНЬ	28	15	97	7		1
ЧЕРВЕНЬ	30	22	125	5		
ЛИПЕНЬ	12	9	42	4		1
СЕРПЕНЬ	15	6	30	4		
ВЕРЕСЕНЬ	7	9	31	1		
ЖОВТЕНЬ	11	9	54	4		
ЛИСТОПАД	9	3	35	2		1
ГРУДЕНЬ	11	8	2			

Додаток №2

Дані, надані Національною поліцією України в Луганській області

Відомості про кількість облікованих правопорушень, закритих проваджень, спрямованих до суду обвинувальних актів та клопотань у 2013 році

		Незаконне позбавлення волі або викрадення людини, ст.146	Умисне тяжке тілесне ушкодження, ст.121	Умисне середньої тяжкості тілесне ушкодження, ст.122	Умисне легке тілесне ушкодження, ст.125	Побої і мордування, ст.126	Катування, ст.127
СІЧЕНЬ - ТРАВЕНЬ	Обліковано кримінальних правопорушень у звітному періоді	21	97	210	3280	202	4
	Кримінальні правопорушення, за якими провадження направлені до суду з обвинувальним актом	5	48	53	476	39	2
	з клопотанням про звільнення від кримінальної відповідальності	0	0	0	20	3	0
	з клопотанням про застосування примусових заходів медичного характеру	0	0	0	0	0	0
	з клопотанням про застосування примусових заходів виховного характеру	0	0	0	9	1	0
	Кримінальні правопорушення, у яких провадження закрито	341	32	96	3728	347	0
СІЧЕНЬ - ЧЕРВЕНЬ	Обліковано кримінальних правопорушень у звітному періоді	19	117	240	3172	194	4
	Кримінальні правопорушення, за якими провадження направлені до суду з обвинувальним актом	7	79	70	638	49	3
	з клопотанням про звільнення від кримінальної відповідальності	0	0	0	27	3	0
	з клопотанням про застосування примусових заходів медичного характеру	0	0	0	0	0	0
	з клопотанням про застосування примусових заходів виховного характеру	0	0	0	12	2	0
	Кримінальні правопорушення, у яких провадження закрито	344	40	135	5083	461	0

		Незаконне позбавлення волі або викрадення людини, ст.146	Умисне тяжке тілесне ушкодження, ст.121	Умисне середньої тяжкості тілесне ушкодження, ст.122	Умисне легке тілесне ушкодження, ст.125	Побої і мордування, ст.126	Катування, ст.127
СІЧЕНЬ - ЛИПЕНЬ	Обліковано кримінальних правопорушень у звітному періоді	16	149	269	3704	206	4
	Кримінальні правопорушення, за якими провадження направлені до суду з обвинувальним актом	7	92	91	775	72	3
	з клопотанням про звільнення від кримінальної відповідальності	0	0	0	34	3	0
	з клопотанням про застосування примусових заходів медичного характеру	0	2	0	1	0	0
	з клопотанням про застосування примусових заходів виховного характеру	0	0	0	15	2	0
	Кримінальні правопорушення, у яких провадження закрито	348	48	165	5875	538	0
СІЧЕНЬ - СЕРПЕНЬ	Обліковано кримінальних правопорушень у звітному періоді	16	171	314	4179	225	4
	Кримінальні правопорушення, за якими провадження направлені до суду з обвинувальним актом	9	117	115	934	84	3
	з клопотанням про звільнення від кримінальної відповідальності	0	0	0	36	3	0
	з клопотанням про застосування примусових заходів медичного характеру	0	2	0	1	0	0
	з клопотанням про застосування примусових заходів виховного характеру	0	0	0	15	2	0
	Кримінальні правопорушення, у яких провадження закрито	350	53	188	6599	587	0
СІЧЕНЬ - ВЕРЕСЕНЬ	Обліковано кримінальних правопорушень у звітному періоді	17	198	335	4220	233	4
	Кримінальні правопорушення, за якими провадження направлені до суду з обвинувальним актом	9	147	129	1076	92	3
	з клопотанням про звільнення від кримінальної відповідальності	0	0	0	38	4	0
	з клопотанням про застосування примусових заходів медичного характеру	0	2	0	1	0	0
	з клопотанням про застосування примусових заходів виховного характеру	0	0	0	16	2	0
	Кримінальні правопорушення, у яких провадження закрито	352	60	222	7576	651	0

		Незаконне позбавлення волі або викрадення людини, ст.146	Умисне тяжке тілесне ушкодження, ст.121	Умисне середньої тяжкості тілесне ушкодження, ст.122	Умисне легке тілесне ушкодження, ст.125	Побої і мордування, ст.126	Катування, ст.127
СІЧЕНЬ - ЖОВТЕНЬ	Обліковано кримінальних правопорушень у звітному періоді	17	215	361	4403	248	4
	Кримінальні правопорушення, за якими провадження направлені до суду з обвинувальним актом	9	162	148	1218	101	4
	з клопотанням про звільнення від кримінальної відповідальності	0	0	0	39	5	0
	з клопотанням про застосування примусових заходів медичного характеру	0	2	0	1	0	0
	з клопотанням про застосування примусових заходів виховного характеру	0	0	0	16	2	0
	Кримінальні правопорушення, у яких провадження закрито	355	65	243	8379	695	0
СІЧЕНЬ - ЛИСТОПАД	Обліковано кримінальних правопорушень у звітному періоді	15	230	373	4228	228	5
	Кримінальні правопорушення, за якими провадження направлені до суду з обвинувальним актом	9	173	160	1346	108	4
	з клопотанням про звільнення від кримінальної відповідальності	0	0	0	42	5	0
	з клопотанням про застосування примусових заходів медичного характеру	0	2	0	2	0	0
	з клопотанням про застосування примусових заходів виховного характеру	0	0	0	17	2	0
	Кримінальні правопорушення, у яких провадження закрито	348	78	277	9481	766	0
СІЧЕНЬ - ГРУДЕНЬ	Обліковано кримінальних правопорушень у звітному періоді	17	239	360	3965	233	4
	Кримінальні правопорушення, за якими провадження направлені до суду з обвинувальним актом	11	185	175	1425	118	4
	з клопотанням про звільнення від кримінальної відповідальності	0	0	0	44	5	0
	з клопотанням про застосування примусових заходів медичного характеру	0	2	0	2	0	0
	з клопотанням про застосування примусових заходів виховного характеру	0	0	0	17	2	0
	Кримінальні правопорушення, у яких провадження закрито	349	90	327	10514	814	1

Відомості про кількість облікованих правопорушень, закритих проваджень, спрямованих до суду обвинувальних актів та клопотань у 2014 році

		Незаконне позбавлення волі або викрадення людини, ст.146	Умисне тяжке тілесне ушкодження, ст.121	Умисне середньої тяжкості тілесне ушкодження, ст.122	Умисне легке тілесне ушкодження, ст.125	Побої і мордування, ст.126	Катування, ст.127
СІЧЕНЬ	Обліковано кримінальних правопорушень у звітному періоді	4	27	23	350	16	0
	Кримінальні правопорушення, за якими провадження направлені до суду з обвинувальним актом	4	4	2	34	1	0
	з клопотанням про звільнення від кримінальної відповідальності	0	0	0	2	1	0
	з клопотанням про застосування примусових заходів медичного характеру	0	0	0	0	0	0
	з клопотанням про застосування примусових заходів виховного характеру	0	0	0	0	0	0
	Кримінальні правопорушення, у яких провадження закрито	0	7	18	365	22	0
СІЧЕНЬ - ЛЮТИЙ	Обліковано кримінальних правопорушень у звітному періоді	5	34	38	654	28	0
	Кримінальні правопорушення, за якими провадження направлені до суду з обвинувальним актом	4	10	7	107	5	0
	з клопотанням про звільнення від кримінальної відповідальності	0	0	0	4	1	0
	з клопотанням про застосування примусових заходів медичного характеру	0	0	0	0	0	0
	з клопотанням про застосування примусових заходів виховного характеру	0	0	0	0	0	0
	Кримінальні правопорушення, у яких провадження закрито	0	10	30	671	42	0
СІЧЕНЬ - БЕРЕЗЕНЬ	Обліковано кримінальних правопорушень у звітному періоді	5	62	58	926	33	0
	Кримінальні правопорушення, за якими провадження направлені до суду з обвинувальним актом	4	25	11	199	11	0
	з клопотанням про звільнення від кримінальної відповідальності	0	0	0	7	1	0
	з клопотанням про застосування примусових заходів медичного характеру	0	0	0	0	0	0
	з клопотанням про застосування примусових заходів виховного характеру	0	0	0	0	0	0
	Кримінальні правопорушення, у яких провадження закрито	1	19	38	1114	77	0

		Незаконне позбавлення волі або викрадення людини, ст.146	Умисне тяжке тілесне ушкодження, ст.121	Умисне середньої тяжкості тілесне ушкодження, ст.122	Умисне легке тілесне ушкодження, ст.125	Побої і мордування, ст.126	Катування, ст.127
СІЧЕНЬ - ТРАВЕНЬ	Обліковано кримінальних правопорушень у звітному періоді	40	116	115	1541	59	0
	Кримінальні правопорушення, за якими провадження направлені до суду з обвинувальним актом	5	56	25	311	16	0
	з клопотанням про звільнення від кримінальної відповідальності	0	0	0	9	1	0
	з клопотанням про застосування примусових заходів медичного характеру	0	0	0	0	0	0
	з клопотанням про застосування примусових заходів виховного характеру	0	0	0	0	0	0
	Кримінальні правопорушення, у яких провадження закрито	6	29	67	1910	136	0
СІЧЕНЬ - ЧЕРВЕНЬ	Обліковано кримінальних правопорушень у звітному періоді	105	175	154	1690	63	0
	Кримінальні правопорушення, за якими провадження направлені до суду з обвинувальним актом	6	69	30	350	20	0
	з клопотанням про звільнення від кримінальної відповідальності	0	0	0	9	1	0
	з клопотанням про застосування примусових заходів медичного характеру	0	0	0	0	0	0
	з клопотанням про застосування примусових заходів виховного характеру	0	0	0	0	0	0
	Кримінальні правопорушення, у яких провадження закрито	12	33	82	2191	149	0
СІЧЕНЬ - ЛИПЕНЬ	Обліковано кримінальних правопорушень у звітному періоді	202	230	203	1787	63	0
	Кримінальні правопорушення, за якими провадження направлені до суду з обвинувальним актом	7	76	35	375	23	0
	з клопотанням про звільнення від кримінальної відповідальності	0	0	0	9	1	0
	з клопотанням про застосування примусових заходів медичного характеру	0	0	0	0	0	0
	з клопотанням про застосування примусових заходів виховного характеру	0	0	0	0	0	0
	Кримінальні правопорушення, у яких провадження закрито	25	38	98	2345	155	0

		Незаконне позбавлення волі або викрадення людини, ст.146	Умисне тяжке тілесне ушкодження, ст.121	Умисне середньої тяжкості тілесне ушкодження, ст.122	Умисне легке тілесне ушкодження, ст.125	Побої і мордування, ст.126	Катування, ст.127
СІЧЕНЬ - ВЕРЕСЕНЬ	Обліковано кримінальних правопорушень у звітному періоді	368	262	221	1859	70	1
	Кримінальні правопорушення, за якими провадження направлені до суду з обвинувальним актом	7	82	35	399	28	0
	з клопотанням про звільнення від кримінальної відповідальності	0	0	0	9	1	0
	з клопотанням про застосування примусових заходів медичного характеру	0	0	0	0	0	0
	з клопотанням про застосування примусових заходів виховного характеру	0	0	0	0	0	0
	Кримінальні правопорушення, у яких провадження закрито	32	39	98	2418	156	0
СІЧЕНЬ - ЖОВТЕНЬ	Обліковано кримінальних правопорушень у звітному періоді	539	284	245	1933	79	1
	Кримінальні правопорушення, за якими провадження направлені до суду з обвинувальним актом	8	90	37	435	31	0
	з клопотанням про звільнення від кримінальної відповідальності	0	0	0	9	1	0
	з клопотанням про застосування примусових заходів медичного характеру	0	0	0	0	0	0
	з клопотанням про застосування примусових заходів виховного характеру	0	0	0	0	0	0
	Кримінальні правопорушення, у яких провадження закрито	37	43	112	2557	159	0
СІЧЕНЬ - ЛИСТОПАД	Обліковано кримінальних правопорушень у звітному періоді	554	292	242	1925	84	1
	Кримінальні правопорушення, за якими провадження направлені до суду з обвинувальним актом	8	96	39	448	34	0
	з клопотанням про звільнення від кримінальної відповідальності	0	0	0	9	1	0
	з клопотанням про застосування примусових заходів медичного характеру	0	0	0	0	0	0
	з клопотанням про застосування примусових заходів виховного характеру	0	0	0	0	0	0
	Кримінальні правопорушення, у яких провадження закрито	87	48	120	2643	162	0

		Незаконне позбавлення волі або викрадення людини, ст.146	Умисне тяжке тілесне ушкодження, ст.121	Умисне середньої тяжкості тілесне ушкодження, ст.122	Умисне легке тілесне ушкодження, ст.125	Побої і мордування, ст.126	Катування, ст.127
СІЧЕНЬ - ГРУДЕНЬ	Обліковано кримінальних правопорушень у звітному періоді	569	290	242	1934	84	3
	Кримінальні правопорушення, за якими провадження направлені до суду з обвинувальним актом	9	101	42	462	34	0
	з клопотанням про звільнення від кримінальної відповідальності	0	0	0	9	1	0
	з клопотанням про застосування примусових заходів медичного характеру	0	0	0	0	0	0
	з клопотанням про застосування примусових заходів виховного характеру	0	0	0	0	0	0
	Кримінальні правопорушення, у яких провадження закрито	96	23	128	2715	166	0
СІЧЕНЬ - ЛИСТОПАД	Обліковано кримінальних правопорушень у звітному періоді	554	292	242	1925	84	1
	Кримінальні правопорушення, за якими провадження направлені до суду з обвинувальним актом	8	96	39	448	34	0
	з клопотанням про звільнення від кримінальної відповідальності	0	0	0	9	1	0
	з клопотанням про застосування примусових заходів медичного характеру	0	0	0	0	0	0
	з клопотанням про застосування примусових заходів виховного характеру	0	0	0	0	0	0
	Кримінальні правопорушення, у яких провадження закрито	87	48	120	2643	162	0
СІЧЕНЬ - ГРУДЕНЬ	Обліковано кримінальних правопорушень у звітному періоді	569	290	242	1934	84	3
	Кримінальні правопорушення, за якими провадження направлені до суду з обвинувальним актом	9	101	42	462	34	0
	з клопотанням про звільнення від кримінальної відповідальності	0	0	0	9	1	0
	з клопотанням про застосування примусових заходів медичного характеру	0	0	0	0	0	0
	з клопотанням про застосування примусових заходів виховного характеру	0	0	0	0	0	0
	Кримінальні правопорушення, у яких провадження закрито	96	23	128	2715	166	0

Відомості про кількість облікованих правопорушень, закритих проваджень, спрямованих до суду обвинувальних актів та клопотань у 2015 році

		Незаконне позбавлення волі або викрадення людини, ст.146	Умисне тяжке тілесне ушкодження, ст.121	Умисне середньої тяжкості тілесне ушкодження, ст.122	Умисне легке тілесне ушкодження, ст.125	Побої і мордування, ст.126	Катування, ст.127
СІЧЕНЬ	Обліковано кримінальних правопорушень у звітному періоді	21	8	6	63	1	0
	Кримінальні правопорушення, за якими провадження направлені до суду з обвинувальним актом	1	0	0	11	0	0
	з клопотанням про звільнення від кримінальної відповідальності	0	0	0	0	0	0
	з клопотанням про застосування примусових заходів медичного характеру	0	0	0	0	0	0
	з клопотанням про застосування примусових заходів виховного характеру	0	0	0	0	0	0
	Кримінальні правопорушення, у яких провадження закрито	2	1	1	33	0	0
СІЧЕНЬ - ЛЮТИЙ	Обліковано кримінальних правопорушень у звітному періоді	34	12	20	113	2	0
	Кримінальні правопорушення, за якими провадження направлені до суду з обвинувальним актом	1	2	2	26	0	0
	з клопотанням про звільнення від кримінальної відповідальності	0	0	0	2	0	0
	з клопотанням про застосування примусових заходів медичного характеру	0	0	0	0	0	0
	з клопотанням про застосування примусових заходів виховного характеру	0	0	0	0	0	0
	Кримінальні правопорушення, у яких провадження закрито	7	4	1	62	1	0

		Незаконне позбавлення волі або викрадення людини, ст.146	Умисне тяжке тілесне ушкодження, ст.121	Умисне середньої тяжкості тілесне ушкодження, ст.122	Умисне легке тілесне ушкодження, ст.125	Побої і мордування, ст.126	Катування, ст.127
СІЧЕНЬ - БЕРЕЗЕНЬ	Обліковано кримінальних правопорушень у звітному періоді	47	29	26	152	1	0
	Кримінальні правопорушення, за якими провадження направлені до суду з обвинувальним актом	1	5	3	51	0	0
	з клопотанням про звільнення від кримінальної відповідальності	0	0	0	3	0	0
	з клопотанням про застосування примусових заходів медичного характеру	0	0	0	0	0	0
	з клопотанням про застосування примусових заходів виховного характеру	0	0	0	0	0	0
	Кримінальні правопорушення, у яких провадження закрито	12	7	5	102	3	0
СІЧЕНЬ - КВІТЕНЬ	Обліковано кримінальних правопорушень у звітному періоді	67	35	33	202	2	0
	Кримінальні правопорушення, за якими провадження направлені до суду з обвинувальним актом	1	12	5	66	0	0
	з клопотанням про звільнення від кримінальної відповідальності	0	0	0	3	0	0
	з клопотанням про застосування примусових заходів медичного характеру	0	0	0	0	0	0
	з клопотанням про застосування примусових заходів виховного характеру	0	0	0	0	0	0
	Кримінальні правопорушення, у яких провадження закрито	13	6	8	168	3	0
СІЧЕНЬ - ТРАВЕНЬ	Обліковано кримінальних правопорушень у звітному періоді	76	43	46	264	6	1
	Кримінальні правопорушення, за якими провадження направлені до суду з обвинувальним актом	3	18	6	87	0	0
	з клопотанням про звільнення від кримінальної відповідальності	0	0	0	3	0	0
	з клопотанням про застосування примусових заходів медичного характеру	0	0	0	0	0	0
	з клопотанням про застосування примусових заходів виховного характеру	0	0	0	0	0	0
	Кримінальні правопорушення, у яких провадження закрито	13	9	11	237	7	0

		Незаконне позбавлення волі або викрадення людини, ст.146	Умисне тяжке тілесне ушкодження, ст.121	Умисне середньої тяжкості тілесне ушкодження, ст.122	Умисне легке тілесне ушкодження, ст.125	Побої і мордування, ст.126	Катування, ст.127
СІЧЕНЬ - ЧЕРВЕНЬ	Обліковано кримінальних правопорушень у звітному періоді	99	48	50	299	5	6
	Кримінальні правопорушення, за якими провадження направлені до суду з обвинувальним актом	3	22	9	106	0	0
	з клопотанням про звільнення від кримінальної відповідальності	0	0	0	3	0	0
	з клопотанням про застосування примусових заходів медичного характеру	0	0	0	0	0	0
	з клопотанням про застосування примусових заходів виховного характеру	0	0	0	1	0	0
	Кримінальні правопорушення, у яких провадження закрито	16	16	16	331	10	0
СІЧЕНЬ - ЛИПЕНЬ	Обліковано кримінальних правопорушень у звітному періоді	110	51	56	363	7	7
	Кримінальні правопорушення, за якими провадження направлені до суду з обвинувальним актом	5	29	12	120	0	0
	з клопотанням про звільнення від кримінальної відповідальності	0	0	0	3	0	0
	з клопотанням про застосування примусових заходів медичного характеру	0	0	0	0	0	0
	з клопотанням про застосування примусових заходів виховного характеру	0	0	0	2	0	0
	Кримінальні правопорушення, у яких провадження закрито	17	21	29	401	13	0
СІЧЕНЬ - СЕРПЕНЬ	Обліковано кримінальних правопорушень у звітному періоді	124	56	75	415	8	7
	Кримінальні правопорушення, за якими провадження направлені до суду з обвинувальним актом	5	30	13	134	0	1
	з клопотанням про звільнення від кримінальної відповідальності	0	0	0	3	0	0
	з клопотанням про застосування примусових заходів медичного характеру	0	0	0	0	0	0
	з клопотанням про застосування примусових заходів виховного характеру	0	0	0	2	0	0
	Кримінальні правопорушення, у яких провадження закрито	13	22	32	489	18	0

		Незаконне позбавлення волі або викрадення людини, ст.146	Умисне тяжке тілесне ушкодження, ст.121	Умисне середньої тяжкості тілесне ушкодження, ст.122	Умисне легке тілесне ушкодження, ст.125	Побої і мордування, ст.126	Катування, ст.127
СІЧЕНЬ - ВЕРЕСЕНЬ	Обліковано кримінальних правопорушень у звітному періоді	137	61	71	468	9	7
	Кримінальні правопорушення, за якими провадження направлені до суду з обвинувальним актом	6	33	17	157	1	1
	з клопотанням про звільнення від кримінальної відповідальності	0	0	0	6	0	0
	з клопотанням про застосування примусових заходів медичного характеру	0	1	0	0	0	0
	з клопотанням про застосування примусових заходів виховного характеру	0	0	0	2	0	0
	Кримінальні правопорушення, у яких провадження закрито	14	25	39	598	24	1
СІЧЕНЬ - ЖОВТЕНЬ	Обліковано кримінальних правопорушень у звітному періоді	143	61	79	497	8	7
	Кримінальні правопорушення, за якими провадження направлені до суду з обвинувальним актом	6	36	19	176	3	1
	з клопотанням про звільнення від кримінальної відповідальності	0	0	0	6	0	0
	з клопотанням про застосування примусових заходів медичного характеру	0	1	0	0	0	0
	з клопотанням про застосування примусових заходів виховного характеру	0	0	0	2	0	0
	Кримінальні правопорушення, у яких провадження закрито	16	31	41	696	30	1

Додаток №3

Дані, надані Державною судовою адміністрацією в Донецькій області

**ДЕРЖАВНА СУДОВА АДМІНІСТРАЦІЯ УКРАЇНИ
ТЕРИТОРІАЛЬНЕ УПРАВЛІННЯ ДЕРЖАВНОЇ СУДОВОЇ
АДМІНІСТРАЦІЇ УКРАЇНИ В ДОНЕЦЬКІЙ ОБЛАСТІ**

84112, Донецька область, м. Слов'янськ,
вул. Добровольського, 2
тел.: 0629-58-50-19;
факс: 0629-58-50-19;

код ОКПО 26288796
E-mail: inbox@dn.court.gov.ua
Web – сторінка: <http://dn.court.gov.ua>

04.03.2016 № 06 - 205 - 16
від

Реві М.Ю.

«Щодо статистичних даних»

Шановний Михайле Юрійовичу!

На Ваш запит від 04.03.2016 територіальне управління Державної судової адміністрації України в Донецькій області надає запитувану інформацію:

2012 рік

ст.121 обвинувальних вироків -0, виправдувальних – 0;
ст.122 обвинувальних вироків -0, виправдувальних – 0;
ст.125 обвинувальних вироків -0, виправдувальних – 0;
ст.126 обвинувальних вироків -0, виправдувальних – 0;
ст.127 обвинувальних вироків -0, виправдувальних – 0;
ст.146 обвинувальних вироків -0, виправдувальних – 0;

2013 рік

ст.121 обвинувальних вироків 323, виправдувальних – 4;
ст.122 обвинувальних вироків 189, виправдувальних – 0;
ст.125 обвинувальних вироків -0, виправдувальних – 0;
ст.126 обвинувальних вироків -0, виправдувальних – 0;
ст.127 обвинувальних вироків -4, виправдувальних – 0;
ст.146 обвинувальних вироків -1, виправдувальних – 0;

2014 рік

ст.121 обвинувальних вироків 133, виправдувальних – 1;
ст.122 обвинувальних вироків 58, виправдувальних – 0;
ст.125 обвинувальних вироків -0, виправдувальних – 0;
ст.126 обвинувальних вироків -0, виправдувальних – 0;
ст.127 обвинувальних вироків -1, виправдувальних – 0;

ст.146 обвинувальних вироків -2, виправдувальних – 0;

2015 рік

ст.121 обвинувальних вироків 124, виправдувальних – 0;
ст.122 обвинувальних вироків 23, виправдувальних – 0;
ст.125 обвинувальних вироків -0, виправдувальних – 0;
ст.126 обвинувальних вироків -0, виправдувальних – 0;
ст.127 обвинувальних вироків -1, виправдувальних – 0;
ст.146 обвинувальних вироків -7, виправдувальних – 0;

Відповідно до статистичних форм звітності №1-1 затвердженій наказом Державної судової адміністрації від 21.11.2012 № 158 збір статистичної інформації проводиться за період - **півріччя та рік**. У зв'язку з цим ТУ ДСА України в Донецькій області не має можливості надати інформацію з розбивкою по місяцям.

З повагою,
начальник управління

Т.О. Шинкова

Додаток №4

Дані, надані Державною судовою адміністрацією в Луганській області

ІНФОРМАЦІЯ

про кількість вироків, винесених місцевими загальними судами Луганської області у кримінальних провадженнях за обвинувальними актами щодо злочинів (кримінальних правопорушень), передбачених ст.ст. 146, 121, 122, 125, 126, 127 КК України за період з 01.01.2012 року по 01.11.2015 року

Місяць	Статті КК України																																				
	146			121			122			125			126			127																					
	20 12	20 13	20 14	20 15	20 12	20 13	20 14	20 15	20 12	20 13	20 14	20 15	20 12	20 13	20 14	20 15	20 12	20 13	20 14	20 15																	
Січень	1	1	1	3	4	3	1					7	22	12																							
Лютий		3	2	1	2		2	3	5			12	25	20			1	2																			
Березень		5	4	2	4	5	2	4				1	13	23	13			1																			
Квітень	1			1	4	2	3	1	2	3	16	22	15				1	1																			
Травень		1	3		5	4	3					16	20	17																							
Червень	6	3		6	7	6	1	5	2	29	8	12					2																				
Липень			5	4	2	2	3	4	3	1	35	6	15				2	1																		2	
Серпень		2	3	5	1	1	1	1	2		20	7	7				2																				
Вересень		1	3	7	4	2	4	4	1	2	30	11	16				4	1																			
Жовтень		1	2	2	3		7				3	32	15	14																							
Листопад		8	3	1	1	2	1	1	1	1	2	20	9	10																							
Грудень		3	7	6	1	3	1	1	1	1	23	14																									

НАРУШЕНИЕ ПРАВ ЛГБТИ В КРЫМУ И ДОНБАССЕ:

ПРОБЛЕМА ГОМОФОБИИ НА ТЕРРИТОРИЯХ,
НЕПОДКОНТРОЛЬНЫХ УКРАИНЕ

СОДЕРЖАНИЕ

ВВЕДЕНИЕ	301
ГЛАВА 1.	
ЭКСПАНСИЯ ГОМОФОБНОГО ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВА НА АННЕКСИРОВАННЫЙ КРЫМ И ВОСТОК УКРАИНЫ	305
Сравнительный анализ законодательства РФ, Украины, т.н. ДНР и ЛНР в аспекте дискриминации по признакам СОГИ и проблем защиты прав ЛГБТИ . . .	306
Общие конституционные нормы равенства	306
Новый антидискриминационный закон Украины и отсутствие подобного закона в РФ	307
Административное законодательство РФ: законы о «пропаганде» и «вредной информации»	308
Уголовное законодательство: проблема защиты жертв насилия на почве гомофобии	310
Законодательство, регулирующее семейные отношения	311
Трудовые права	312
ГЛАВА 2. ПОЛОЖЕНИЕ ЛГБТИ В КРЫМУ И Т.Н. ДНР И ЛНР	316
СИТУАЦИЯ В ДОНБАССЕ ДО НАЧАЛА ВОЕННОГО КОНФЛИКТА И В КРЫМУ ДО АННЕКСИИ.	316
ПОЛОЖЕНИЕ ЛГБТИ В КРЫМУ ПОСЛЕ АННЕКСИИ И В Т.Н. ДНР И ЛНР.	318
Ситуация в Крыму с весны 2014 года.	319
Насилие по отношению к «необычно выглядящим» людям, которые могли бы оказаться ЛГБТИ (Крым, ДНР, ЛНР)	320
Насилие со стороны организованных групп гомофобов (Крым, ДНР, ЛНР), выслеживание ЛГБТИ в соцсетях	321
Насилие вооруженных боевиков в т.н. ДНР и ЛНР	321
Пропаганда гомофобии представителями власти Крыма, т.н. ДНР и ЛНР	323
Опасения открытости. «Двойная жизнь». Риск увольнения	324
ЛГБТИ стали меньше общаться, опасаясь насилия и репрессий.	326

Положение трансгендерных людей	328
Положение ЛГБТИ-детей и детей из ЛГБТИ-семей	329
Ограниченные возможности для ЛГБТИ-активизма	330
Вынужденный отъезд ЛГБТИ из Крыма	333
Проблемы при выезде ЛГБТИ с территории военного конфликта	334
ПОСЛЕДСТВИЯ ВЫНУЖДЕННОГО ПЕРЕСЕЛЕНИЯ ЛГБТИ ИЗ ДОНЕЦКОЙ И ЛУГАНСКОЙ ОБЛАСТЕЙ	335
ВЫВОДЫ	336
РЕКОМЕНДАЦИИ	338

ВВЕДЕНИЕ

Дискриминация по признакам сексуальной ориентации и гендерной идентичности (СОГИ) остается проблемой современного мира, несмотря на то, что в последние несколько лет эта тема впервые звучит так громко: однополые союзы стало можно заключить уже более чем в 20 странах, и все больше государств закрепляют такую возможность в своем законодательстве. В то же время до сих пор в некоторых странах Африки и Азии отношения между однополыми партнерами наказываются смертной казнью, ряд государств предусматривает пожизненное лишение свободы для ЛГБТИ. Вспышки гомофобии часто становятся формой гипертрофированной реакции общества на эмансипацию ЛГБТИ. Яркий пример тому – гомофобные законы, принятые в РФ и, к сожалению, получающие распространение на территориях, подконтрольных российским властям, в том числе и в сопредельных государствах.

В этих обстоятельствах особенно важно понимать, что происходит в регионах Украины, оказавшихся под фактической властью России, – этот вопрос представляется малоисследованным. Проблема положения ЛГБТИ в Крыму обозначена только в отчете за 2015 год украинской НКО «Наш Мир». Антидискриминационная коалиция, учитывающая в своей работе Крым, не выделяет отдельно проблему нарушения там прав ЛГБТИ. Крымская полевая миссия в своих информационных материалах не поднимает тему положения ЛГБТИ на полуострове, как и многие другие правозащитные структуры, сталкиваясь с проблемой получения проверенной информации и сложностями налаживания постоянных контактов в этой сфере в Крыму. Российские правозащитные организации (например, Российская ЛГБТ-сеть) не исследуют положение меньшинств в Крыму, потому что не относят Крым к сфере своей – чисто российской – деятельности. В результате проблема ЛГБТИ в Крыму остается практически неисследованной, а внимание к сложной ситуации, в которой оказались представители сообщества, не привлекается в должном объеме.

Рассматривая положение ЛГБТИ в Крыму и Донбассе, необходимо понять, какие изменения произошли на этих территориях за последние два года. В первой половине 2014 года началась острая фаза конфликта между Россией и Украиной. Ряд экспертов характеризует его как конфликт смешанного типа¹: военные действия и информационная пропаганда привели к тому, что Крым и части Донецкой и Луганской областей заявили о выходе из состава Украины. Последствия произошедшего отразились не только на политической сфере – от конфликта, военных действий и их последствий пострадали больше всех мирные жители. Особенно ухудшилось положение уязвимых групп, испытывавших трудности и до конфликта: люди, дискриминируемые по признакам СОГИ, попали в крайне опасное положение.

В начале 2014 года Россия ввела войска на территорию Крыма, а позже специальным законом (№6² от 18 марта 2014 года, «О принятии в Российскую Федерацию Республики Крым и образовании в составе Российской Федерации новых субъектов – Республики Крым и города федерального значения Севастополя») объявила его своей территорией. Этот момент стал переломным в положении жителей Крыма (объявленного этим законом наряду с городом Севастополем «субъектами РФ»). Мировое сообщество не приняло аннексию Крыма – 27 марта 2014 года Генеральная Ассамблея ООН приняла Резолюцию³ в поддержку территориальной целостности Украины. Большинство стран – членов ООН проголосовали за принятие резо-

¹ <http://www.svoboda.org/content/transcript/26731166.html>

² http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_160618/

³ <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N13/455/19/PDF/N1345519.pdf?OpenElement>

люции (100 из 193 стран), а 11 стран (Армения, Белоруссия, Боливия, Венесуэла, Зимбабве, КНДР, Куба, Никарагуа, Россия, Сирия, Судан) проголосовали против, таким образом признав захват Крыма РФ.

Как и на всей территории России, в Крыму с 18 марта 2014 года, стало де-факто применяться российское законодательство, в том числе и осуждаемые мировым сообществом гомофобные нормы административного права.

В 2013-2014 году в Украине происходили исторические события (Евромайдан, требовавший выполнения обещания об ассоциации Украины с ЕС, массовые протесты против коррупции и т.п.), приведшие к смене власти, бегству бывшего президента Януковича и приходу новых лидеров. Юго-Восток Украины неоднозначно воспринял новую реальность: многие выступали против происходящего в Киеве, критиковали украинскую власть, поддерживали риторику сепаратизма. В феврале 2014 года в Верховной Раде Украины была предпринята попытка отмены закона «Об основах государственной языковой политики» от 3 июля 2012 года N 5029-VI,⁴ позволяющего русскому языку получать статус «регионального языка», что вызвало крайне негативную реакцию жителей Юго-Восточной Украины. Несмотря на то, что уже через два дня поспешное решение было отменено, произошедшее спровоцировало рост антигосударственных и сепаратистских настроений в русскоязычных регионах, жители которых были напуганы перспективой потери своих языковых прав.

В ситуации, спровоцированной информационными вливаниями и прямой поддержкой России, часть Восточной Украины оказалась под властью самопровозглашенных «республик» (ДНР и ЛНР): начались военные действия на территории Донецкой и Луганской областей, а 6 апреля участники митинга захватили здание администрации в Донецке и приняли «декларацию о суверенитете ДНР». В Луганске 6 апреля было захвачено здание Службы безопасности Украины, а «республика ЛНР» была провозглашена 28 апреля, все это происходило в ситуации фактической войны в Восточной Украине, где правительственной армии противостояли как местные боевики-сепаратисты, так и многочисленные «добровольцы» из РФ, руководимые кадровыми российскими военными.

Самопровозглашенные республики, однако, остались не признанными даже Россией: помимо них самих, их существование признала только (тоже не признанная большинством стран мира) Южная Осетия.

В так называемых ДНР и ЛНР появились собственные конституции и законы. Многие нормы, действующие на эти территориях, полностью или частично копируют законы РФ. При этом остается много не урегулированных правом отношений: в сложившейся ситуации нередко в одной и той же отрасли права одновременно действуют российскими нормы и украинское процессуальное право. Несмотря на то, что принятые на территории самопровозглашенных республик «законы» не считаются легитимными, люди, оставшиеся в неподконтрольных Украине частях Донецкой и Луганской областей, вынуждены подчиняться новым правилам. Учитывая изложенное, изучение норм как российского законодательства, так и «законов» самопровозглашенных «республик» в контексте исследования проблем ЛГБТИ в Крыму и в Донбассе представляется чрезвычайно важным.

Надо сказать, что гомофобия в Украине тоже имеет место, несмотря на активную работу правозащитного сообщества и появление антидискриминационных норм. Согласно исследованиям Международной ассоциации лесбиянок, геев, бисексуалов, трансгендеров и интерсексуалов в Европе (ILGA-Europe), с 2014-2016 год индекс, отражающий уровень соблюдения прав ЛГБТИ в Украине, остается крайне низким (в пределах 10-13 %⁵). Регулярно случаются проявления насилия в отношении ЛГБТИ, как на публичных мероприятиях⁶, так и в отношении отдельных внешне идентифицируемых людей. Гомофобия, и ранее существовавшая в украинском обще-

⁴ <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/5029-VI>

⁵ <http://www.ilga-europe.org/rainboweurope>, http://www.ilga-europe.org/sites/default/files/Attachments/side_a_rainbow_europe_map_2015_a3_no_crops.pdf, <https://rainbow-europe.org/country-ranking>

⁶ <https://amnesty.org.ru/ru/2015-06-06-ukraina/>

стве, обострилась в Восточной Украине с началом конфликта, значительно ухудшили ситуацию и военные действия, поддерживаемые Россией. Прежде всего, появление вооруженных людей привело к произволу, угрожающему жизни и здоровью людей из уязвимых групп. В результате антиевропейской риторики, распространения гомофобии в обществе и переходе власти в руки вооруженных людей, расстрелы и пытки, связанные с признаками СОГИ, стали реальностью на территории самопровозглашенных Донецкой и Луганской республик. А насилие в отношении ЛГБТИ стало нормой, поощряемой представителями властных структур.

Явлением иного порядка стали обстоятельства, возникшие на рассматриваемых территориях, в результате их «выхода» из-под власти Украины: ухудшившаяся экономическая ситуация, отсутствие возможности купить продукты питания и другие необходимые средства. Для трансгендерных людей проблемой стало отсутствие медикаментов, необходимых для гормонотерапии. Гуманитарная помощь была доступна не всем: трансгендерным жителям отказывали из-за несоответствия документов и внешности. Выезд и въезд на территорию т.н. ДНР и ЛНР стал не только опаснее, но и дороже, и в несколько раз дольше.

В Крыму многие объекты недвижимости и предприятий малого бизнеса не были переоформлены в соответствии с требованиями российского законодательства. В результате этого, а также блокады платежных систем *visa* и *mastercard*, многие лишились работы. Жители Крыма свидетельствуют о том, что часто здания, которые раньше можно было арендовать, теперь стоят заброшенными, из-за чего на фоне резко возросшего уровня гомофобии стало трудно находить места для ЛГБТИ-мероприятий и для работы тематических НКО.

Все перечисленные обстоятельства привели к значительному ухудшению положения ЛГБТИ в Крыму и Донбассе. Вооруженные формирования и беззаконие, политические изменения и экономические проблемы привели к тому, что положение ЛГБТИ в рассматриваемых регионах оценивается как худшее, по сравнению не только с Украиной, но даже с Россией.

Однако даже в этих сложных обстоятельствах люди находят в себе силы оставаться на родине и даже иногда добиваться признания окружающих. Так, работник медицинского учреждения из Луганской области рассказал, что коллеги, знавшие о его ориентации, стали уважать его за то, что он не уехал после начала боевых действий и продолжал оказывать людям медицинскую помощь.⁷ Гей, живущий на территории т.н. ЛНР, сообщил, что его знакомые, связанные с администрацией республики, знают о его ориентации, но уважают его и не преследуют.⁸ Девушка из Крыма, о чьей ориентации ее родственникам стало известно незадолго до аннексии, рассказала, что сперва ее родственники угрожали убить ее за то, что она лесбиянка, но через какое-то время они осознали, что ими они поддались влиянию информационной пропаганды, призывающей отвергать все европейские ценности, в том числе права ЛГБТИ. Через два года сестра респондентки извинилась перед ней и приняла ее.⁹ Многие опрошенные рассказывали о том, что мнение их близких со временем изменилось, некоторые при этом осознали, что попали под влияние пропаганды, в том числе гомофобной.

Некоторые представители ЛГБТИ участвуют в войне, вполне осознавая риски «разоблачения» среди вооруженных людей. Такие случаи имеют место и в т.н. ЛНР и ДНР, и в Украине. Один из геев признался в том, что воюет на стороне Украины, потому что они с партнером решили: воевать пойдет тот, кому первому придет повестка. Никто из сослуживцев не знает о его ориентации, поэтому он уверен в помощи и взаимовыручке товарищей. Если бы они узнали о его ориентации, их отношение бы изменилось. Несмотря на то, что этот человек не может заявить о себе открыто сейчас, после окончания военных действий он готов принять участие в гей-параде в рядах ветеранов.¹⁰ Эти и многие другие случаи описывают многогранность ситуации, связанной с конфликтом между Россией и Украиной.

⁷ Интервью с С., Луганская область

⁸ Интервью с А., Луганская область

⁹ Интервью с М., Крым

¹⁰ http://upogau.org/ru/ourview/ourview_3308.html

Не может не настораживать, что при вмешательстве России во внутреннюю политику других стран образуются так называемые «серые зоны» и риск продолжения «тлеющего конфликта» на территории Донбасса очень велик. Ситуация, в которой рассматриваемые территории продолжают оставаться неподконтрольными Украине, видится тревожной как в аспекте возможного продолжения нарушений прав человека, так и значительного ухудшения положения ЛГБТИ. В этом плане особую обеспокоенность вызывает жесткая реакция властей РФ на заявления Украины о намерении «вернуть Крым и Донбасс»: не скрывая своей поддержки сепаратизма на Востоке Украины, первые лица РФ не допускают даже мысли о том, что «территориальная целостность России» может быть нарушена, а Крым не признан одним из ее регионов. «Сепаратизм» жителей Крыма, не признающих аннексии, карается уголовным преследованием и годами тюрьмы.

Далее мы попытаемся рассмотреть вопросы, связанные с реалиями жизни ЛГБТИ в новом законодательном поле. Положение оставшихся осложняется вооруженными конфликтами, преследованием инакомыслия и общей авторитарной обстановкой, властью вооруженных людей, гомофобным насилием, атмосферой террора и страха. Все это приводит к росту доносов, и одним из объектов таких доносов и в Крыму, и неподконтрольных Украине частях Донбасса становятся ЛГБТИ.

Глава 1

ЭКСПАНСИЯ ГОМОФОБНОГО ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВА НА АННЕКСИРОВАННЫЙ КРЫМ И ВОСТОК УКРАИНЫ

Исторически Россия и Украина имели схожие законодательные нормы, касающиеся однополых отношений, однако в последнее время они меняются разнонаправленно: законодательство Украины в целом становится менее дискриминационным, а нормативные акты России и их применение – все более гомофобными.

Соответственно, и в аннексированном Крыму, где стали действовать законы и правоприменительная практика РФ, и в т.н. ДНР и ЛНР, законодательство которых часто копирует российское, а иногда еще более дискриминационно, положение ЛГБТИ ухудшилось.

Несмотря на то, что официально (в Минских соглашениях) ДНР и ЛНР фигурируют как «отдельные районы Донецкой и Луганской областей Украины»,¹¹ утвержденное законодательство этих территорий отличается от украинского. Номинально власти т.н. ДНР и ЛНР сейчас руководствуются законами, принятыми самими «республиками» и зачастую копирующими российские, вперемешку с украинскими нормами, действовавшими ранее в Луганской и Донецкой областях Украины (есть, впрочем, и собственные законы, не имеющие прямых аналогов в Украине или в РФ, например, Закон ДНР №23-ИНС «Об особых правовых режимах» от 24.04.2015). Однако на практике суды ДНР продолжают использовать украинские нормы процессуального права. Такая возможность ведения судебных дел была закреплена постановлением Совета министров ДНР № 9-1. Первый вариант этого постановления был принят в июне 2014 года – при отсутствии законодательной базы т.н. ДНР одновременно с необходимостью регулирования правоотношений, он устанавливал, что в случае отсутствия закона ДНР суды по своему усмотрению могут «применять законы Украины или законы других государств в частях, не противоречащих Декларации о суверенитете Донецкой Народной Республики, Конституции ДНР».¹² Однако уже в начале января 2015 года этот пункт был отредактирован, и в действующей редакции постановления установлен абсолютный приоритет применения законов Украины, действовавших «на территории ДНР до вступления в силу Конституции ДНР»,¹³ в части, ей не противоречащей.

Исполнение законодательства т.н. ЛНР и ДНР в целом носит бессистемный характер: об этом свидетельствуют более 160 пленных, удерживавшихся на этих территориях в незаконных местах лишения свободы,¹⁴ (нет милиции, прокуратуры, «народные суды» происходят эпизодически и стихийно, решения по поводу «нарушения законов» произвольно принимаются «полевыми командирами» или представителями аппарата управления т.н. ЛНР и ДНР). Население слабо информировано о действующих законах и правилах: по свидетельству представителя ЛГБТИ-сообщества из Луганска, «если в нормальной стране принимаются законы, это открыто пишется в прессе, есть какая-то конституция, какая-то книжка. У нас это все было – ну как-то вот по слухам» (Л).¹⁵

¹¹ <https://www.facebook.com/events/26367163706645/permalink/266891303654231/>

¹² <http://gkgtn.ru/info/ukazy-postanovleniya/Постановление № 9-1 от 02.06.2014 года «О применении Законов на территории ДНР в переходный период»>, <http://www.gb-dnr.com/normativno-pravovye-akty/204/243/>

¹³ <http://www.gb-dnr.com/normativno-pravovye-akty/204/>

¹⁴ <http://jfp.org.ua/rights/analytika/reports/coalition>

¹⁵ Здесь и далее цитируются интервью АДЦ «Мемориал» с представителями ЛГБТИ-сообщества, записанные в декабре 2015 – марте 2016 гг. В скобках указывается регион, о котором идет речь (Д – Донецкая область, Л – Луганская область, К – Крым). За отдельными исключениями данные информантов не раскрываются по соображениям безопасности. Полные записи интервью хранятся в архиве АДЦ «Мемориал».

СРАВНИТЕЛЬНЫЙ АНАЛИЗ ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВА РФ, УКРАИНЫ, Т.Н. ДНР И ЛНР В АСПЕКТЕ ДИСКРИМИНАЦИИ ПО ПРИЗНАКАМ СОГИ И ПРОБЛЕМ ЗАЩИТЫ ПРАВ ЛГБТИ

Общие конституционные нормы равенства

В целом большая часть законодательных актов Украины и России устанавливает запрет на ограничение прав лиц, выделяемых по какому-либо признаку. Основной закон государства, Конституция, провозглашает равенство всех перед законом и судом и в Украине (ст. 21, 27 Конституции), и в России (ст. 19 Конституции). Даже в Конституциях т.н. ЛНР и ДНР содержатся аналогичные нормы (ст. 13 Конституций обеих «республик»), скопированные из Конституции РФ. Правда, во всех указанных нормативных актах признаки СОГИ не входят в перечни оснований неравенства, термин «дискриминация» также не употребляется.

И в российском, и в украинском законодательстве отсутствуют нормы, в которых содержалась бы прямая гомофобия и которые преследовали бы однополые отношения как таковые. В советские годы уголовная ответственность за «мужеложство» существовала во всех советских республиках, за почти 60 лет ее существования (ст. 154, позднее ст. 121 УК РСФСР) за однополые отношения мужчин к уголовной ответственности только в РСФСР было приговорено около 60 тысяч человек.¹⁶ Эта статья нередко использовалась как репрессивный инструмент по отношению к инакомыслящим.¹⁷ Несмотря на то, что после 1991 года в Уголовных кодексах РСФСР (ст. 121 УК РСФСР) и УССР (ст. 122 УК УССР) наказание вводилось только за «мужеложство» и «лесбиянство» с применением насилия или угроз, тем не менее, негативное восприятие этих терминов осталось. Формулировки «мужеложство» и «лесбиянство», исторически имеющие негативную окраску в уголовном законодательстве обеих стран, в России действуют до сих пор (ст. 132 УК РФ), напоминая о пресловутой ст. 154 (ст.122) УК РСФСР, а в Уголовном кодексе Украины они были заменены на не вполне корректное «насильственное удовлетворение половой страсти неестественным способом» (ст. 153 УК Украины).

Возвращение к советской практике преследования за однополые отношения можно наблюдать в ДНР и ЛНР: при том, что по большей части их законодательство копирует российское и украинское, где запрета однополых отношений нет, и хотя ст. 14 Конституций ДНР и ЛНР устанавливают неотъемлемое право каждого на жизнь, запрет пыток, насилия и жестокого обращения, на территории т.н. ЛНР в сентябре 2014 года за однополый секс предлагалось ввести смертную казнь. Инициатива не была одобрена, но, не исключено, что непрошедшая «законодательная норма» фактически применялась.¹⁸

Очевидцы событий 2014 года, опрошенные экспертами АДЦ «Мемориал», свидетельствуют, что в т.н. ДНР и ЛНР имели место преследования людей за однополые отношения:

«По Горловке висели листовки: «гомосексуальность — это отвратительно и она должна преследоваться по закону ДНР» (Д).

«В проект конституции [ДНР] вносились гомофобные нормы, казнь за сексуальную ориентацию» (Д).

«За ЛГБТИ была статья, в первую волну [период весны-лета 2014 года, связанный с захватом власти вооруженными людьми и характеризующийся частым произвольным применением насилия] людей расстреливали» (Л).

¹⁶ Валерий Чалидзе (журнал «The Advocate» December 3, 1991) и Сергей Щербаков (Сборник материалов Конференции по сексуальным культурам Европы, Sexual Cultures in Europe, Амстердам, 1992)

¹⁷ Хили Д. Гомосексуальное влечение в революционной России. М., 2008. С.297.

¹⁸ По материалам интервью АДЦ «Мемориал» с представителями ЛГБТИ, живших на территории т.н. ЛНР и ДНР. Декабрь 2015 – март 2016 гг.

«В «конституции» ДНР был закреплен запрет на нетрадиционные сексуальные отношения».¹⁹

Позднее запрет однополых отношений из «конституции» ДНР был удален, и в действующей редакции²⁰ документа такой статьи нет.

В настоящий момент статьи 48 «конституций» ДНР и ЛНР (редакции от 14.05.2014 и 24.09.2014²¹ соответственно) устанавливают следующее: «права и свободы человека и гражданина могут быть ограничены [...] в той мере, в какой это необходимо в целях защиты основ конституционного строя, нравственности [...]», – эта норма копирует текст статьи 55 Конституции РФ²².

Новый антидискриминационный закон Украины и отсутствие подобного закона в РФ

За исключением Конституции и некоторых нормативных актов, в которых установлены базовые принципы равенства всех граждан, в России отсутствует специальное антидискриминационное законодательство.

В Украине, напротив, с октября 2012 года действует закон № 5207-VI «О принципах предотвращения и противодействия дискриминации в Украине»,²³ в мае 2014 года нормативный акт № 1263-VII²⁴ внес в него дополнения, в том числе были определены понятия косвенной и прямой дискриминации. Согласно статье 1 закона, под дискриминацией понимаются «решения, действия или бездействие, направленные на ограничение или привилегии в отношении лица и / или группы лиц ... если они делают невозможным признание и реализацию на равных основаниях прав и свобод человека и гражданина». В законе устанавливается принцип недискриминации законодательства Украины, вне зависимости «от определенных признаков» (ст. 2). Несмотря на то, что принятие антидискриминационного закона стоит рассматривать как несомненно позитивный шаг, к сожалению, в списке признаков дискриминации нет сексуальной ориентации и гендерной идентичности.

Пункт 105.1 «Плана мероприятий по реализации Национальной стратегии в области прав человека на период до 2020 года»²⁵ Украины предусматривает дополнение перечня оснований запрета дискриминации признаками СОГИ, введение понятия виктимизации, урегулирование запрета множественной дискриминации и дискриминации по ассоциации. Согласно документу, изменения должны были быть разработаны в первом квартале 2016 году, однако пока в открытом доступе информации об этом нет. Поэтому предусмотренные законом способы защиты от дискриминации, такие как обжалование решений и дискриминационных действий либо бездействия, а также возмещение материального ущерба и морального вреда, причиненных в результате дискриминации (статьи 14, 15 закона), увы, пока неприменимы к представителям ЛГБТИ в Украине.

¹⁹ Святослав Шеремет, руководитель «Гей-форума Украины» <http://www.depo.ua/rus/life/gei-rasskazali-za-chto-ih-nenavidyat-terroristy-dnr-24062014152700>

²⁰ <http://dnrsovet.su/zakonodatelnaya-deyatelnost/konstitutsiya/>

²¹ <http://lug-info.com/documents/one/12>

²² <http://www.constitution.ru/10003000/10003000-4.htm>

²³ <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/5207-17>

²⁴ http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/T141263.html

²⁵ http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/KR151393.html

Административное законодательство РФ: законы о «пропаганде» и «вредной информации»

Гомофобные нормы вошли в федеральное российское законодательство в 2013 году (ранее возникли аналогичные региональные законы) с принятием Федерального Закона № 135-ФЗ, одновременно были внесены изменения в ряд нормативных актов. Закон № 436-ФЗ «О защите детей от информации, причиняющей вред их здоровью и развитию», был дополнен формулировкой о вреде информации, «пропагандирующей нетрадиционные сексуальные отношения». Одновременно в Кодекс об административных правонарушениях РФ была внесена статья 6.21 «Пропаганда нетрадиционных сексуальных отношений среди несовершеннолетних».

Эти гомофобные нормы законодательства РФ распространились и на Крым с момента аннексии, и – несколько позже – на ДНР и ЛНР. Закон ДНР «О защите детей от информации, причиняющей вред их здоровью и развитию» № 79-ИНС от 02.10.2015 копирует российский № 436-ФЗ «О защите детей от информации, причиняющей вред их здоровью и развитию».²⁶ Информация, «отрицающая семейные ценности», «пропагандирующая нетрадиционные сексуальные отношения»²⁷ запрещена к распространению среди детей, согласно ст. 5 обоих законов. Актуальная редакция аналогичного закона т.н. ЛНР пока не содержит упоминания о подобных запретах;²⁸ однако законопроектом 146-ПЗ/15 от 06.11.2015 «О внесении изменений в Закон Луганской народной республики «О защите детей от информации, причиняющей вред их здоровью и развитию»²⁹ предлагается внести соответствующие дополнения, касающиеся «пропаганды нетрадиционных сексуальных отношений».³⁰

Понятие пропаганды нетрадиционных сексуальных отношений среди несовершеннолетних, закрепленное в Кодексе об административных правонарушениях РФ, подразумевает действия, выразившиеся «в распространении информации, направленной на формирование у несовершеннолетних нетрадиционных сексуальных установок, привлекательности нетрадиционных сексуальных отношений, искаженного представления о социальной равноценности традиционных и нетрадиционных сексуальных отношений, либо навязывание информации о нетрадиционных сексуальных отношениях, вызывающей интерес к таким отношениям». Физическое лицо, привлеченное к ответственности за совершение правонарушения, согласно ч.1 ст.6.21 КоАП РФ, подвергается наказанию в виде штрафа в размере от 4 до 5 тысяч рублей, юридические лица наказываются более значительным штрафом – от 800 тысяч до 1 миллиона рублей, либо приостановлением деятельности до 90 суток.³¹ Осуществление перечисленных действий с помощью средств массовой информации квалифицируется по части 2 статьи 6.21, а части 3 и 4 предусматривают совершение правонарушений иностранными гражданами.

Несмотря на то, что в самопровозглашенных республиках отсутствуют важные нормы, требуемые для урегулирования различных сфер отношений, абсурдные запреты пропаганды нетрадиционных сексуальных отношений в т.н. ДНР и ЛНР были приняты. В марте 2016 года³² был принят Кодекс об административных правонарушениях ЛНР. Документ копирует КоАП РФ, в том числе ст. 6.18 вводит ответственность за нарушение закона о защите детей от «вредной» информации, а ст. 6.22, равно как и ст.6.21 КоАП РФ, устанавливает ответственность за пропаганду нетрадиционных сексуальных отношений среди несовершеннолетних. При этом в ЛНР «иностранцы граждане» должны заплатить больший штраф за совершенные действия: верхний предел отличается от российского в 10 раз и составляет 50 тысяч рублей. Хотя в ДНР и применя-

²⁶ http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_108808/9083b03e61777d3fe172fb3ef707a10e10688262/

²⁷ Закон «О защите детей от информации, причиняющей вред их здоровью и развитию» № 79-ИНС от 02.10.2015 <http://dnrsovnet.ru/zakon-dnr-o-zashhite-detej-ot-informatsii-prichinyayushhej-vred-ih-zdorovyu-i-razvitiyu/>

²⁸ <https://nslnr.ru/zakonodatelstvo/normativno-pravovaya-baza/1093/>

²⁹ https://nslnr.ru/upload/iblock/a16/146-ПЗ-15_06.11.15_О_внесении_изменений_О_защите_детей_от_информации_причиняющей_вред_их_здor.pdф

³⁰ https://nslnr.ru/zakonodatelnaya-deyatelnost/zakonoproekty/2094/?sphrase_id=69735

³¹ <http://base.consultant.ru/cons/cgi/online.cgi?req=doc;base=LAW;n=197587>

³² https://nslnr.ru/zakonodatelnaya-deyatelnost/zakonoproekty/2733/?sphrase_id=83571

ется Кодекс Украины об административных правонарушениях (согласно постановлению Совета Министров ДНР № 2-22 от 27.02.2015 года),³³ который не содержит никаких положений о «пропаганде отношений», наказание за такие действия установлено. Пункты 5-8 статьи 24 закона ДНР «О защите детей от информации»³⁴ (в точности повторяющие ст. 6.21 КоАП РФ), устанавливают ответственность за «пропаганду нетрадиционных сексуальных отношений среди несовершеннолетних».

Формулировки, используемые в российских гомофобных законах, остались крайне неконкретными. Согласно норме закона, предполагается преследование за «распространение информации», имеющее целью «формирование у несовершеннолетних нетрадиционных сексуальных установок». Но российское законодательство не содержит такого понятия, как «нетрадиционная сексуальная установка»,³⁵ – таким образом, объективная сторона деяния носит неопределенный характер, и в результате норма истолковывается судами произвольно.

Высокие суды не раз высказывались по поводу этих спорных норм: КС РФ отрицает их дискриминационный характер в определении №151-О-О от 19 января 2010 года: «Подобные ограничения не закрепляют какие бы то ни было меры, направленные на запрет гомосексуализма или его официальное порицание, не содержат признаков дискриминации». Определение Судебной коллегии по административным делам Верховного Суда РФ № 1-АПГ12-11 от 15 августа 2012 года установило, что не любые публичные действия могут быть признаны пропагандой, и косвенно признало право на открытое обсуждение проблем ЛГБТИ: «Запрет пропаганды гомосексуализма не препятствует реализации права получать и распространять информацию общего, нейтрального содержания о гомосексуальности, проводить публичные мероприятия в предусмотренном законом порядке, в том числе открытые публичные дебаты о социальном статусе сексуальных меньшинств, не навязывая гомосексуальные жизненные установки несовершеннолетним как лицам, не способным в силу возраста самостоятельно критически оценить такую информацию».³⁶ Европейский Суд по правам человека ранее в решении «Алексеев против России» 21 октября 2010 года³⁷ указал на отсутствие научно доказанных негативных последствий упоминания гомосексуальности или открытых публичных дебатов о статусе сексуальных меньшинств.

Однако на практике закон используется как инструмент репрессий в отношении организаций и лиц, активно выражающих свою позицию непринятия гомофобии. Последствия принятия гомофобных законов создали угрозу практически любым публичным действиям в сфере прав ЛГБТИ, из-за неконкретности и расплывчатости закона получается, что любые действия в этом поле могут быть расценены как пропаганда. Нарушения закона о «пропаганде» вменяются и тем, кто не принадлежит к ЛГБТИ:

В январе 2014 года в Хабаровске по ч.2 ст. 6.21 КоАП РФ А.А. Сутурин был осужден за публикацию в газете статьи «История с гейографией». В статье было описано дискриминационное увольнение преподавателя географии, А. Ермошкина, в связи с его сексуальной ориентацией, вопреки нормам трудового права и Конституции РФ. Профессор кафедры специальной психологии, доктор педагогических наук, «пояснила, что она как член общественного экспертного совета при Уполномоченном по правам ребенка в Хабаровском крае принимала участие в исследовании... публикации..., которая, по ее мнению, способствует формированию привлечения внимания подростков к проблеме, а поскольку возрастные особенности не дают возможности для завершения половой идентичности, то возможна ситуация, которая может привести к сомнению в своей половой идентичности; считает, что в данной публикации допущено нарушение свободы выбора половой идентичности».³⁸ Суд

³³ <http://supcourt-dnr.su/postanovlenie-soveta-ministrov-doneckoy-narodnoy-respubliki-o-vremennom-poryadke-primeneniya-na>

³⁴ <http://dnrsovet.su/zakon-dnr-o-zashhite-detej-ot-informatsii-prichinyayushhej-vred-ih-zdorovyu-i-razvitiyu/>

³⁵ <http://www.garant.ru/ia/opinion/havanskij/479268/#ixzz47srKAWb7>

³⁶ http://www.gay.ru/misc/docs/0/92_913558.pdf

³⁷ http://www.gayrussia.eu/campaigns/echr_alekseyev_russia.php

³⁸ <https://rospravosudie.com/court-sudebnyj-uchastok-25-centralnogo-rajona-g-xabarovska-s/act-213787391/>

отнесся к доводам Сутурина о том, что «публикация не содержит какой-либо пропаганды нетрадиционных сексуальных отношений среди несовершеннолетних, и целью статьи явился призыв общества обратить внимание на нарушение законов и дискриминацию»³⁹ критически и присудил выплату штрафа в размере 50 тысяч рублей.

Так называемая «пропаганда гомосексуализма среди несовершеннолетних» стала поводом для репрессий против гражданского общества: практически все ведущие НКО России, занимавшиеся правами ЛГБТИ, были внесены в реестр НКО, выполняющих функции «иностранных агентов». Другие были вынуждены работать в более закрытом формате, чтобы обезопасить себя от административных преследований, влекущих крупные штрафы либо приостановление деятельности организации. Поскольку действия ЛГБТИ-активистов в публичном пространстве – дискуссии, просмотр и обсуждение кинофильмов, критика гомофобных законов – могут быть истолкованы как «пропаганда», возможности активистов, отстаивающих права ЛГБТИ, сократились.

По-другому обстоит ситуация в Украине, где НКО не преследуются и имеют право голоса и критики законодательства. Принятый «План мероприятий по реализации Национальной стратегии в области прав человека на период до 2020 года»,⁴⁰ имеющий ряд пунктов, направленных на расширение антидискриминационного законодательства, стал результатом работы гражданского общества. В последние несколько лет в Украине действует антидискриминационная коалиция, ставящая цель защиты прав и интересов уязвимых категорий людей, продвижение и развития антидискриминационного закона.

Уголовное законодательство: проблема защиты жертв насилия на почве гомофобии

Как в РФ, так и в Украине мотив ненависти практически никогда не учитывается при квалификации насильственных преступлений в отношении ЛГБТИ, и в этих ситуациях они оказываются особенно уязвимыми.⁴¹ В российском законодательстве, несмотря на отсутствие состава преступления за разжигание ненависти в отношении именно ЛГБТИ, статьей 282 УК предусмотрена квалификация по признаку социальной группы. Аналогичную квалификацию по признаку социальной группы содержат статья 328 УК ДНР и статья 343 УК ЛНР. В статье 161 Уголовного кодекса Украины, которая устанавливает ответственность за разжигание вражды и ненависти, признак СОГИ прямо не указан, квалификация по признаку социальной группы не предусмотрена. С 2012 года в украинский реестр досудебных расследований должна вноситься информация о поступивших заявлениях по факту совершенных преступлений, включая указание статьи и краткой информации. Однако мотив ненависти туда нередко намеренно не вносится работниками правоохранительных и следственных органов — следователи стараются не отражать его в документах и не расследовать преступление на почве ненависти. Вместо этого, как и в российской практике, дело квалифицируется как хулиганство, что приводит к более легкому наказанию и отсутствию данных о преступлениях, совершенных по мотиву гомофобной ненависти.

Несмотря на то, что доказать принадлежность ЛГБТИ к социальной группе, вызывающей ненависть агрессоров, при квалификации уголовных преступлений практически невозможно, об этом иногда заявляют сами подсудимые. В деле по убийству журналиста Д. Цилика, произошедшем в апреле 2016 года в России, подозреваемый признался, что убил журналиста из ненависти к геям. Бывает и более прагматичный расчет: убийцы гея в Киеве в 2015 году сообщили, что выбрали именно представителя ЛГБТИ для совершения разбоя, потому что общество не принимает геев, а значит, они не будут обращаться в милицию.⁴² Среди мер, вошедших в украинский «План мероприятий по реализации Национальной стратегии в области прав человека на период

³⁹ <https://rospravosudie.com/court-sudebnyj-uchastok-25-centralnogo-rajona-g-xabarovska-s/act-213787391/>

⁴⁰ http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/KR151393.html

⁴¹ Интервью с О. Гузь, экспертом ОО «Инсайт».

⁴² То же.

до 2020 года⁴³», предусмотрено установление ответственности за преступления, совершенные на почве ненависти по ряду признаков, включая сексуальную ориентацию и транссексуальность. Таким пунктом предполагается дополнить тексты ряда статей⁴⁴ УК. Российское законодательство не предполагает подобных изменений в ближайшее время.

Суды как России, так и Украины при вынесении решений, как правило, не учитывают мотив ненависти к сексуальным меньшинствам, что приводит к более уязвимому положению ЛГБТИ и к безнаказанности гомофобного насилия.

Законодательство, регулирующее семейные отношения

Действующее законодательство России и Украины не дает возможности заключать однополые браки. Согласно ст. 21 Семейного кодекса Украины, браком считается «семейный союз женщины и мужчины, зарегистрированный в органе государственной регистрации актов гражданского состояния». Субъектами семейных отношений считаются женщина и мужчина, жена и муж (ст. 3, ст. 7 СК Украины). Семейный кодекс РФ определяет, что «для заключения брака необходимы взаимное добровольное согласие мужчины и женщины, вступающих в брак» (ст. 12 СК РФ).

На практике заключить однополый брак невозможно ни в Украине, ни в России, хотя попытки такие предпринимались.⁴⁵ В тех случаях, когда брак был официально оформлен, по документам брачующиеся были разнополыми: так, в 2014 году в РФ удалось заключить союз между биологической и трансгендерной женщинами, но последняя еще была мужчиной по документам⁴⁶ (есть риск признания свидетельства о браке недействительным после замены документов на женские); в Украине в 2015 году был зарегистрирован аналогичный брак транссексуальной и биологической женщины.⁴⁷

На территории т.н. ДНР⁴⁸ и ЛНР⁴⁹ действуют нормы Семейного кодекса Украины. Вопрос о разработке собственного Семейного кодекса ДНР был поднят осенью 2015 года, но проект документа так и не был создан. Проект Семейного кодекса ЛНР, принятый в июле 2015 года, во многом копирует СК России, в частности, ст. 12 проекта СК ЛНР идентична соответствующей статье СК РФ, определяющей мужчину и женщину как участников брачных отношений. В октябре 2015 года депутатами Народного Совета в проект СК т.н. ЛНР были внесены поправки, предусматривающие четкий запрет на заключение однополых союзов и усыновление детей иностранными гражданами, состоящими в однополых союзах.⁵⁰ На официальном сайте т.н. Народного Совета ЛНР такие поправки отсутствуют, хотя в СМИ статьи о поправках в проект СК ЛНР сопровождаются высказываниями представителей власти ЛНР: «У нас однозначно будут запрещены однополые браки. Это есть аморально и неправильно».⁵¹

В т.н. ДНР с июля 2015 года вступило в силу Временное положение о правилах государственной регистрации актов гражданского состояния,⁵² оно предусматривает процедуру заключения брака между мужчиной и женщиной (ст. 3.31, 3.32) и подачу заявления о государственной регистрации брака только от имени мужа и жены (приложение № 7 к Временному положению

⁴³ http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/KR151393.html

⁴⁴ п. 3 ст. 67, ч. 2 ст. 115, 121, 122, 126, 127, 129, статьи 293

⁴⁵ В России было по крайней мере три таких попытки – в 2005, 2009 и 2013 гг.

⁴⁶ <http://www.rosbalt.ru/piter/2014/11/07/1335428.html>

⁴⁷ http://news.siteua.org/Украина/575668/ФОТО__В_Киеве_зарегистрирован_первый_нетрадиционный_брак

⁴⁸ Информация юридической компании «Адвокат Донецк» адвокат-донецк.com

⁴⁹ Интервью с Е.В. Тужилкиной, начальником отдела регистрации актов гражданского состояния, ЛНР, <https://xxivek.net/article/40784>

⁵⁰ [Lug-info.com/news/one/proekt-semrinogo-kodeksa-lnr-predusmatrivaet-zapret-odnopolykh-brakov-karyakin-7544](http://lug-info.com/news/one/proekt-semrinogo-kodeksa-lnr-predusmatrivaet-zapret-odnopolykh-brakov-karyakin-7544)

⁵¹ <https://lnr.today/index.php/news/lnr/6882-novyj-semejnyj-kodeks-lnr-predusmatrivaet-zapret-odnopolykh-brakov>

⁵² http://makeyevka.ru/images/docs/DokumentyDNR/DokumentySovetaMinistrovDNR/Postanovlenia/PostanovN13_17_22.07.2015.pdf

о правилах государственной регистрации актов гражданского состояния). Аналогичный документ, принятый в т.н. ЛНР, – Постановление ЛНР, № 02-04/403/15 от 22 декабря 2015 г. «Об обеспечении проведения государственной регистрации актов гражданского состояния в Луганской Народной Республике»⁵³ – утвердило «Временные правила государственной регистрации актов гражданского состояния», регламентирующие процедуру заключения брака после подачи заявления «женщиной и мужчиной» (ст. 1 главы 4), в точности такую же, как во Временном положении о правилах государственной регистрации актов гражданского состояния ДНР. Эта норма скопирована из ч.1 ст. 14 закона Украины №2398-VI от 01 июля 2010 года «О государственной регистрации актов гражданского состояния».⁵⁴ Рассматриваемые временные положения т.н. ДНР и ЛНР отличаются друг от друга, хотя и имеют некоторые схожие пункты, заимствованные из вышеуказанного закона Украины. Несколько иначе выглядят нормы Закона РФ №143-ФЗ от 15 ноября 1997 г. «Об актах гражданского состояния»⁵⁵ – в законе указание на мужа и жену как обязательных участников брака содержится только в ч.2 ст. 28, касающейся записи фамилии.

Несмотря на то, что действующее законодательство Украины, регулирующее семейные отношения, пока остается ограничительным в аспекте прав ЛГБТИ, несомненным знаком позитивного развития ситуации следует считать принятие в результате адвокационных усилий НКО и активистов «Плана мероприятий по реализации Национальной стратегии в области прав человека на период до 2020 года».⁵⁶ Он предусматривает (п.105.6) введение антидискриминационных норм законодательства, в том числе разработку законопроекта об однополых партнерствах в срок до лета 2017 года⁵⁷.

К сожалению, в России появление таких норм пока не представляется возможным. Напротив, на фоне государственного поощрения гомофобии и неприятия идеи равенства людей по признакам СОГИ в России предлагаются законопроекты, связанные с еще большими ограничениям прав ЛГБТИ, – такие, как «запрет на каминг-аут» (введение административной ответственности за «публичное выражение нетрадиционных сексуальных отношений», 2015)⁵⁸ или лишение родительских прав тех, кто «допускает нетрадиционные сексуальные отношения» (предложение дополнить ст. 69 СК РФ, 2013).⁵⁹ В РФ критикуют возможность законодательного закрепления однополых союзов в Украине, отдельно свою гомофобную позицию заявили власти Крыма.⁶⁰

Трудовые права

Трудовые отношения — это сфера, которая не содержит прямых запретов по признакам СОГИ. Но нередко в реальности представители ЛГБТИ сталкиваются с дискриминацией при трудоустройстве или работая на определенных должностях.

Долгое время законодательство и Украины, и России, регулирующее трудовые отношения, содержало лишь общие запреты дискриминации в сфере труда, но недавно в Украине произошло позитивное изменение законодательства: с ноября 2015 года статья 2-1 Трудового кодекса Украины (Кодекс законов о труде) прямо запрещает любую дискриминацию «в сфере труда, в частности нарушение принципа равенства прав и возможностей, прямое или не прямое ограничение прав работников в зависимости от расы, цвета кожи, политических, религиозных и других

⁵³ <http://sovminlr.su/akty-soveta-ministrov/postanovleniya/941-ob-obespechenii-provedeniya-gosudarstvennoy-registracii-aktov-grazhdanskogo-sostoyaniya-v-luganskoy-narodnoy-respublike.html>

⁵⁴ <http://pravocenter.com/zakonodatelstvo/1016-o-gosudarstvennoj-registracii-aktov-grazhdanskogo.html>

⁵⁵ <http://www.varna.mid.ru/doc/z8.htm>

⁵⁶ http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/KR151393.html

⁵⁷ http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/KR151393.html

⁵⁸ <http://www.interfax.ru/russia/476299>

⁵⁹ [http://asozd2.duma.gov.ru/addwork/scans.nsf/ID/D0D578378D6D92F343257BDD002A705F/\\$File/338740-6.PDF?OpenElement](http://asozd2.duma.gov.ru/addwork/scans.nsf/ID/D0D578378D6D92F343257BDD002A705F/$File/338740-6.PDF?OpenElement)

⁶⁰ <https://lenta.ru/news/2016/03/11/bluelight/>

убеждений, пола, гендерной идентичности, сексуальной ориентации, этнического, социального и иностранного происхождения, возраста, состояния здоровья, инвалидности, подозрения или наличия заболевания ВИЧ/СПИД, семейного и имущественного положения...».

Эти изменения были окончательно приняты после письма № 10-644/0/4-14 от 7 мая 2014 года Высшего суда Украины по рассмотрению гражданских и уголовных дел, в котором он разъяснил, что для «надлежащего обеспечения равенства трудовых прав граждан при рассмотрении споров, возникающих в сфере трудовых отношений, необходимо учитывать, что перечень признаков, по которым не может быть привилегий или ограничений в реализации трудовых прав граждан, не является исчерпывающим».⁶¹

В законодательстве РФ декларируются лишь общие принципы недискриминации в сфере труда, соответствующие ст. 26 Международного пакта о гражданских и политических правах, устанавливающей равенство всех перед законом и запрет «всякого рода дискриминации. Позиция КС РФ: «Конституционный Суд Российской Федерации в своих решениях, касающихся трудовых и социальных прав граждан, неоднократно отмечал, что соблюдение принципа равенства, гарантирующего защиту от всех форм дискриминации, означает помимо прочего запрет вводить такие различия в правах лиц, принадлежащих к одной и той же категории, которые не имеют объективного и разумного оправдания⁶²». Но в Трудовом кодексе РФ (статья 3), в отличие от ТК Украины, не содержится прямой запрет дискриминации по признакам гендерной идентичности и сексуальной ориентации (хотя другие основания дискриминации там перечислены).

Существующие общие нормы, устанавливающие равенство прав граждан, не применяются для защиты от дискриминации в сфере труда по признакам СОГИ: в последние годы в России документировано много случаев нарушения трудовых прав ЛГБТИ – и отказы в приеме на работу, и незаконные увольнения.

Например, у ЛГБТИ возникают трудности при устройстве на работу, требующую прохождения медицинской комиссии: до 1999 года в РФ гомосексуальная ориентация квалифицировалась как «психическое заболевание», и не все медицинские учреждения готовы снять диагноз, зафиксированный в выданных до 1999 года документах, и признать соискателя психически здоровым.⁶³

Существуют примеры произвольных отказов работодателей представителям ЛГБТИ в трудоустройстве:

В июле 2015 года Д. Олейнику отказали в приеме на работу по причине его сексуальной ориентации. Работодатель, понявший из сообщений в социальной сети, что Олейник состоит в однополых отношениях, сообщил, что «идеология программы и руководства такова, что мы придерживаемся традиционной точки зрения на ряд вопросов⁶⁴». Суд не признал дискриминационный отказ в приеме на работу незаконным.

В наиболее сложном положении оказываются преподаватели, работающие с детьми и молодежью (в том числе преподаватели вузов, чьими студентами оказываются молодые люди до 18 лет). Активисты-гомофобы активисты подвергают их организованной травле, собирая на них досье и передавая его городской администрации и главе учебного заведения. Последние несколько лет учителей преследует агрессивный «активист» Тимур Исаев (настоящая фамилия Булатов), из-за противоправных действий которого уже несколько человек лишились работы. Негативную роль играет и усиление гомофобной пропаганды в СМИ, что настраивает родителей против учителей, принадлежащих к ЛГБТИ.

⁶¹ <http://obozrevatel.com/politics/61702-otnyine-v-ukraine-seksualnaya-orientatsiya-cheloveka-ne-mozhet-byit-priznakom-ogranicheniya.htm>

⁶² <http://www.garant.ru/products/ipo/prime/doc/12054561/>, Определение Конституционного Суда РФ от 15.05.2007г. N 378-О-П

⁶³ <http://www.gay.ru/news/rainbow/2005/09/22-5938.htm>

⁶⁴ <http://comingoutspb.com/upload/iblock/8ab/8ab4975b7c17329fa4f08d2fbec3e7b4.pdf>

Летом 2013 года О. Бахаева, школьная учительница из Магнитогорска, была вынуждена уволиться в результате гомофобной травли, причиной которой стали ее посты в социальной сети. Директор школы заявил, что Бахаева должна «исчезнуть из всех ЛГБТ-групп, перестать добавлять подобную информацию к себе на стенку, не участвовать в дискуссиях на данную тематику», «сделать выбор, что для вас важнее – профессия учитель или активистские взгляды»⁶⁵. На Бахаеву было подано заявление в прокуратуру, неизвестная уверяла, что её несовершеннолетний сын подвергся «пропаганде нетрадиционных сексуальных отношений», прочитав записи в социальной сети учительницы.

В сентябре 2013 года травле подвергся школьный учитель из Хабаровска, ЛГБТ-активист А. Ермошкин. «Общественное движение против пропаганды сексуальных извращений» (ДПСИ)⁶⁶ обратилось к министру образования и науки Хабаровского края: «общественников» возмутило, что «директор школы, Полюдченко Н.С., не собирается увольнять гей-активиста, ссылаясь на то, что он хороший преподаватель». Многочисленные жалобы повлияли на администрацию школы, и Ермошкин был вынужден написать заявление об увольнении по собственному желанию, причем задним числом. Когда преподаватель попытался обжаловать невозможность отозвать свое заявление, суд не счел достаточным доказательством аудиозапись разговора с директором, призывающим Ермошкина подписать заявление более ранним числом.⁶⁷

В 2014 году по инициативе прокуратуры и УФСБ преподаватели Архангельского СФУ О. Клюенков и Т. Винниченко были уволены из университета за работу в ЛГБТИ-НКО «Ракурс». Винниченко было сказано, что если она хочет работать в университете, то она должна полностью прекратить участие в любой общественной деятельности.⁶⁸ О. Клюенков был уволен за якобы имевший место прогул, в действительности причиной его увольнения стало давление на руководителей университета.

В декабре 2014 года учительница музыки школы Санкт-Петербурга была уволена из коррекционной школы после доноса гомофобов в администрацию района и школы. Основанием для увольнения учительницы послужила сексуальная ориентация – ее сочли «аморальным проступком, несовместимым с продолжением работы» (п. 8 ст. 81 ТК РФ). Суд поддержал позицию работодателя, мотивировав решение «аморальным и неэтичным поведением в быту музыкального руководителя»,⁶⁹ которое якобы было зафиксировано на фотографиях, размещенных в интернете.

Профессиональная деятельность без предрассудков в отношении к ЛГБТИ тоже становится основанием для увольнения. Летом 2015 года после кампании травли, которая привела к прокурорским проверкам и давлению на ректора, из Санкт-Петербургского государственного педиатрического медицинского университета был уволен Д.Д. Исаев, глава комиссии по вопросам смены пола, заведующий кафедрой клинической психологии.⁷⁰ Позднее медицинская комиссия, занимавшаяся вопросами трансгендерных людей, была расформирована.

Несмотря на то, что официальной причиной увольнения работодатели не называют сексуальную ориентацию, в действительности она может стать причиной для неполучения или потери рабочего места. В страхе увольнений многие представители ЛГБТИ вынуждены скрывать свою ориентацию. В результате дискриминационных практик оказываются ущемленными права не только самих ЛГБТИ, но и более широкого круга людей: это сотрудники ЛГБТИ-организаций, активисты, отстаивающие права людей на недискриминацию по признакам СОГИ, эксперты, занимающиеся вопросами ЛГБТИ-сообщества.

⁶⁵ <https://www.facebook.com/straights.for.equality/posts/405262122908700>

⁶⁶ https://vk.com/club56667484?w=wall-56667484_40

⁶⁷ <http://www.gayrussia.eu/russia/9712/>

⁶⁸ <http://www.lgbtnet.org/ru/content/grazhdanskiy-aktivizm-kak-prichina-dlya-uvolneniya-prepodavateley-severnogo-arkticheskogo>

⁶⁹ <https://www.zaks.ru/new/archive/view/140299>

⁷⁰ <http://comingoutspb.com/upload/iblock/8ab/8ab4975b7c17329fa4f08d2fbec3e7b4.pdf>

Несовершенное в аспекте недискриминации ЛГБТИ российское трудовое законодательство (и сопутствующие ему гомофобные практики) теперь фактически реализуется и в Крыму, и в т.н. ДНР и ЛНР: законы самопровозглашенных республик, регулирующие трудовые отношения, копируют российские. В ЛНР в марте 2015 года вступил в силу собственный Трудовой кодекс, заменивший ТК Украины. Статья 3 ТК ЛНР хотя и устанавливает формальный запрет дискриминации в сфере труда, но, как и в аналогичной ст. 3 ТК РФ, признак СОГИ в ней не упомянут. В ДНР трудовое законодательство ограничивается рядом принятых законов, где положения о недопустимости дискриминации отсутствуют,⁷¹ а трудовой кодекс находится в стадии разработки, и, по-видимому, он тоже будет (во всяком случае, относительно дискриминации) копировать ТК РФ.⁷²

Таким образом, в Украине наметилась перспектива расширения прав ЛГБТИ: законодательство Украины в сфере регулирования трудовых отношений в последнее время дополнилось антидискриминационным подходом, в т.ч. по признакам СОГИ; в сфере семейного законодательства установлен срок разработки законопроекта об однополых партнерствах (до лета 2017 года); был принят антидискриминационный закон, пусть и требующий доработки. В России, напротив, многолетние усилия гражданского общества и экспертов по созданию комплексного антидискриминационного законодательства остаются безрезультатными.

Дискриминационные нормы российского законодательства с момента аннексии распространились на Крым, эти нормы копируются и часто еще более ужесточаются в собственных законах т.н. ДНР и ЛНР. Жители этих территорий, где должно было действовать более прогрессивное украинское законодательство, не могут отстаивать свои права, руководствуясь законом о противодействии дискриминации.

Обеспокоенность вызывают не только законы РФ, т.н. ДНР и ЛНР, формально не направленные на защиту от дискриминации по признакам СОГИ, но, в значительной степени, гомофобные практики, распространяющиеся вместе с несовершенным законодательством.

⁷¹ http://dnr-consulting.at.ua/Trudovie_otnosh/Zakon_DNR_Ob_oplate_truda.pdf (Закон об оплате труда),
http://dnr-consulting.at.ua/Trudovie_otnosh/Zakon_DNR_Ob_okhrane_truda.pdf (Закон об охране труда),
http://dnr-consulting.at.ua/Trudovie_otnosh/Zakon_DNR_Ob_otpuskakh.pdf (Закон об отпусках)

⁷² <http://dnrsovet.su/komitet-po-sotsialnoj-i-zhilishhnoj-politike-prodolzhaet-rabotat-nad-trudovym-kodeksom/>

Глава 2.

ПОЛОЖЕНИЕ ЛГБТИ В КРЫМУ И В Т.Н. ДНР И ЛНР

В этой главе описывается положение ЛГБТИ в Крыму и т.н. ДНР и ЛНР по материалам интервью АДЦ «Мемориал» с экспертами и представителями ЛГБТИ Крыма, Донецкой и Луганской областей в декабре 2015 – марте 2016 гг. (многие из них были вынуждены покинуть место жительства и переехать в другие регионы Украины). За отдельными исключениями в цитатах из интервью данные источников не указываются из соображений безопасности, регион, о котором идет речь в цитате, обозначен буквами Д (Донецкая область), Л (Луганская область), К (Крым). Полные материалы интервью хранятся в архиве АДЦ «Мемориал».

СИТУАЦИЯ В ДОНБАССЕ ДО НАЧАЛА ВОЕННОГО КОНФЛИКТА И В КРЫМУ ДО АННЕКСИИ

Положение ЛГБТИ в Донбассе и в Крыму и до российской экспансии на эти территории было достаточно уязвимым – уровень гомофобии в обществе был высоким. Открытое проявление СОГИ меньшинствами практически не имело места.

По словам опрошенных экспертов и представителей ЛГБТИ, в регионе Донбасса сложно было не только открыто заявить о своей гомосексуальности, но и вообще любая «необычность» воспринималась враждебно:

«...даже такие неформальные объединения, как анимешники и косплееры, все равно подвергались каким-то притеснениям из-за своей необычности. В них большинство парней были геями, и никто об этом не говорил в открытую» (Л).

«В публичном пространстве открыто демонстрировать ориентацию было невозможно» (Д);

«Пока ты не открытый, тебя все терпят, ты никому не мешаешь».⁷³

Несмотря на то, что в Крыму находился известный «гей-курорт СНГ», в целом отношение к ЛГБТИ на полуострове отнюдь не было толерантным. По словам опрошенных, открытое проявление гомосексуальности было, скорее, исключением, и встречалось только среди женщин. Впрочем, респонденты указывали, что нейтральное отношение к тому, что, например, девушки держатся за руку, было обусловлено не толерантностью к ЛГБТИ, а тем, что это не воспринималось как наличие однополых отношений между женщинами. Среди опрошенных в 2016 году оказался лишь один открытый гей, и он не знал больше никого из открытых геев в Крыму. Респонденты из других городов Крыма подтвердили это: *«У нас в городе я мальчиков [геев] не видела ни разу на улице, открытых я не знаю ни одного» (К).*

В Донецкой и Луганской областях степень открытости в была меньше и среди женщин. Информантка, покинувшая Донецкую область, рассказала: *«Когда подруга в Запорожье взяла меня за руку, я спрятала руку, говорю: «Не трожь, сейчас кто-нибудь что-нибудь подумает». В Донецке я так себе не позволяла» (Д).*

⁷³ Мнение эксперта Ю. Франка (ОО «Инсайт») о ситуации в Донецке.

«Соседи выспрашивали, кто мы такие, почему мы так живем, почему вместе. О том, что мы не могли себе позволить даже за ручку ходить, я и не говорю. Потому что скрываться — это норма жизни у нас». (Д)

«Я бы не подумала, что можно сказать [о своей ориентации] открыто. Мне казалось, что это будет наказуемо как-то в Донецке. Не было там так, как в Киеве» (Д).

Чувствуя постоянную враждебность, ЛГБТИ были вынуждены тщательнее скрывать ориентацию – не только не заявлять об особенностях СОГИ, но и создавать «прикрытия». Гей из Донецкой области сообщил, что рассказать о своей ориентации «многим просто нельзя было: у кого-то связи, у кого-то папа. Ведушь двойную жизнь, у кого-то фиктивный брак, у кого-то – не фиктивный» (Д).

Попытки более открытого поведения мужчин приводили к угрозам жизни и здоровью. Гей, впоследствии уехавший из Луганской области, описал случай, произошедший, когда он со своим партнером шел под руку: *«Нас остановили и спросили: «Как это понимать?» – Я сказал, что у меня болит нога и он мне помогает идти. После этого я больше не рисковал. Мне жалко было и свое лицо, и органы» (А).*

ЛГБТИ, которые вели не очень закрытую жизнь, подвергались травле, издевательствам, оскорблениям:

«Оскорбления и угрозы начались еще в школе. По городу когда идешь – кричали вслед» (А).

Девушка, проживавшая в Донецке, рассказала, что над ней «на работе издевались, говорили «голимая лесбиянка». В спортзале парни привлекали к ней внимание и говорили: «вот, там лесбуха» (Д).

Девушке, работавшей в магазине, регулярно угрожали покупатели: «А что, ты с подружкой? Можно я буду третьим? Да вас бы где-то двоих зажать» (Д).

Опрошенные сообщили о нарушениях трудовых прав – незаконных увольнении, отказах в приеме на работу:

«Сказать открыто [о своей ориентации]— это значило гарантировано вступить в конфликт, проблемы бы были. Некоторые друзья могли отвернуться, часть людей это пугает и шокирует, либо кто-то в коллективе, либо руководство. Если человек работает на металлургическом комбинате, можно было бы вылететь с работы» (Д).

«В 2012 году гею отказали в приеме на работу. Он уже оформился практически, а одна из девчонок увидела его на тематической вечеринке, и сказала директору, что он гей. Тот возразил, что ему нужен хороший специалист, но потом все равно его не взял» (К).

Опрошенные сообщили о многочисленных нападениях на почве ненависти к ЛГБТИ. Как правило, их совершали «обычные» местные жители, не имевшие определенных политических взглядов и выраженной идеологии:

«Молодежь, завели в угол, побили» (Д).

«Обычные гопники, говорят гомофобные фразы, им не нравится, как ты выглядишь» (Д).

«Мальчикам [геям] сложнее, потому что вокруг гопническая культура» (К).

Причиной ряда нападений, совершенных и в Донбассе, и в Крыму на геев-иностранцев стала гомофобия в сочетании с расизмом.

«Он араб, его начали подкалывать, почему с женщинами не гуляет, сколько у него женщин было. У нас в Донецке к арабам очень негативно относились, и у нас их часто избивали. День ВДВ был, ВДВшикам захотелось показать свою силу. У него были травмы, вызвали милицию, они сказали: «Это же день ВДВ, что вы хотите?» (Д).

Гей, подвергшийся нападению в Крыму, рассказал, что избивавшие выкрикивали гомофобные и расистские оскорбления: «Я почувствовал удар палкой по шее, они били меня и называли меня негром» (К).

Пострадавшие практически никогда не обращались за защитой в правоохранительные органы, опасаясь за свою безопасность в случае, если об истинных мотивах нападения – их СОГИ – станет известно.

Особенно уязвимыми оказывались трансгендерные люди, которым трудно скрыть признаки СОГИ. Эксперт правозащитной ЛГБТИ-организации, описывая сложности трансгендерных людей в гомофобном обществе, заявил: *«У тебя больше шансов быть побитым, непринятым, уволенным».*⁷⁴ Сами опрошенные трансгендеры утверждали, что *«уровень трансфобности достаточно высок» (Д).*

Несколько трансгендерных людей, вынужденных покинуть Донецкую область, жаловались на неприязнем их обществом и даже собственной семьей:

«Я не могла даже обратиться чтобы меня диагностировали, поскольку все врачи на высоком уровне друг друга знают, ровно через пять минут знал бы мой отец [тоже врач]» (Д).

«Я устроилась на работу в Донецке, сделала для своей мамы каминг-аут, мама мне помогла уволиться, а потом договорилась с заведующей отделением, чтобы мне поставили фальсифицированный диагноз, который препятствует изменению половой принадлежности. Мы уже в Киеве потом его обжаловали» (Д).

Одной из причин гомофобного поведения опрошенные считают отсутствие информации, особенно в маленьких городах. Респонденты отметили, что в Донбассе и в Крыму не существовало масштабных проектов по просвещению в вопросах СОГИ. По свидетельству ЛГБТИ из Донецка, *«у нас над этим никто даже не работал – чтобы какую-то информацию донести более или менее качественно. Специалистов, которые могут развеять гомофобные мифы, просто не было. Самое печальное, что даже молодежь повторяет такие же стереотипные фразы, это транслируется из уст в уста» (Д).*

ПОЛОЖЕНИЕ ЛГБТИ В КРЫМУ ПОСЛЕ АННЕКСИИ И В Т.Н. ДНР И ЛНР

В начале 2014 года для ЛГБТИ ситуация резко изменилась и в Крыму, и в регионе Донбасса. По свидетельству одного из опрошенных, *«обстановка была на грани, эмоционально очень угнетающая» (Д).*

Многие ЛГБТИ восприняли аннексию Крыма трагически: она означала распространение гомофобных норм российского законодательства и дискриминационных практик на Крым. День официального объявления Крыма частью РФ – 18 марта 2014 года – ЛГБТИ-сообщество восприняло как некий рубеж, после которого им стало совершенно невозможно как бы то ни было заявлять о себе:

«Я 18 марта радужную феньку сняла, когда приняли ФЗ №6⁷⁵ [«О принятии в Российскую Федерацию Республики Крым и образовании в составе Российской Федерации новых субъектов – Республики Крым и города федерального значения Севастополя»]» (К).

Следствием этого, как описал информант из Крыма, стала *«большая замкнутость ЛГБТИ после того, как вышел запрет на пропаганду однополых отношений» (К).*

По свидетельствам опрошенных, крымское общество изменилось под влиянием российской гомофобной пропаганды:

⁷⁴ Интервью с Ю. Франком, «ОО «Инсайт»

⁷⁵ http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_160618/

«Большая часть людей начала себя накручивать и агрессивно относиться [к ЛГБТИ] из-за этой пропаганды. Все стали шифроваться гораздо сильнее, стали больше бояться, что кто-то узнает, что что-то где-то организовывается. Опять же, благодаря телевизору, Милонову тому же, эта тема стала подниматься, гомофобия стала возрастать» (К).

Составной частью гомофобной пропаганды стало противопоставление «традиционных ценностей» и «европейских псевдоправ человека». Информантка из Крыма сообщила, что «к началу Майдана появились плакаты «Европа – это однополые семьи». Я даже сфотографировать побоялась. Самоцензура включилась» (К).

Антиевропейская гомофобная риторика продолжала распространяться в Крыму и после событий весны 2014 года. Как сообщили респонденты, «даже в [нашем маленьком городке] были небольшие плакаты: «Не дадим повториться Майдану, как в Киеве, нам не нужна гейропа» (К).

Об усилении гомофобии в обществе вследствие целенаправленной пропаганды сообщили и респонденты из Донбасса: общественное мнение стало выражено негативным по отношению к европейским ценностям, среди которых наиболее одиозной объявлялась свобода СОГИ. По свидетельству информанта из Донецка, «лозунги славянских ценностей, конечно, сильно повлияли на все. Даже людям, нейтрально настроенным [к ЛГБТИ], с проукраинской или пророссийской позицией, вдалбливали эти ценности, и они говорили: «Нет, только не гейропа». А как только они начинают за тобой что-то замечать, как-то догадываться [о сексуальной ориентации], их отношение, естественно, меняется» (Д).

О том, что общество изменилось под влиянием гомофобной риторики, сообщает и респондент из Луганской области: «Телевидение сделало большие чудеса: все рассказали, все показали, теперь все сразу могут понять, кто ты» (Л).

Ситуация в Крыму с весны 2014 года

В Крыму, отравленном гомофобной пропагандой, при поощрении гомофобии властями агрессивные группы перешли от угроз к насильственным действиям.

Непосредственно перед референдумом в Крыму появились националисты из России. По словам опрошенных, «эти группы применяли насилие в отношении иностранцев» (К). Студентов международных факультетов в учебных заведениях предупредили, что им небезопасно находиться в городе. Один из них сообщил: «Нам сказали не выходить на улицу по одному, всегда ходить с паспортом» (К). Поскольку часто одни и те же люди совершают как расистские, так и гомофобные нападения, многим представителям ЛГБТИ, по их словам, «было страшно находиться в городе» (К). Известны ЛГБТИ, пострадавшие от таких нападений. По словам одного из опрошенных, весной 2014 года его «друга выловили, когда он шел домой. Его избили, отпинали, нападавшие выкрикивали гомофобные речи. Он лежал в больнице с черепно-мозговой травмой, поломанными ребрами. Родители обратились в полицию, но не говорили, почему его избили. Никто никого не нашел. Никто никого и не искал» (К).

После лета 2014 года, когда националисты из России покинули Крым, уровень гомофобии не снизился. Информанты из Крыма сообщили, что «до референдума люди не обращали внимания [на открытое проявление СОГИ], поцеловать девушку было нормально. А сейчас что-то такое замечают, начинают возмущаться, звучат гомофобные высказывания» (К). Отмеченная опрошенными «навязанная тенденция – гомофобия» (К) привела не только к участившимся речам ненависти, но и новым нападениям. Крымские ЛГБТИ утверждают, что их «довольно часто бьют на улицах» (К). Оставшиеся в Крыму представители сообщества сообщают, что, как правило, нетерпимость выше по отношению к мужчинам-геям: «Сразу начинается агрессия, если видят двух парней вместе, зачастую на девушек так не реагируют, а их [мужчин] бить бросаются» (К).

Опрошенные рассказали несколько характерных историй, описывающих случаи насилия в отношении геев.

[В середине 2014 года] «мы гуляли с другом в парке, он взял меня под руку. К нам подошла группа людей, они стали драться, выкрикивая гомофобные слова. После этого я стал больше бояться» (К).

[Весной-летом 2015 года] «пара геев гуляла вместе, какие-то идиоты решили их побить, потому что увидели, что они за ручку идут. Они вообще собирались уезжать, потому что побаивались, что здесь начнут реагировать на ЛГБТИ хуже. После этого нападения они уехали из Крыма» (К).

[В октябре 2015 года в парке] «за нами шла пара молодых людей, они могли видеть, как мы обнимали друг друга. Потом их стало шестеро, они напали на нас. Они толкнули А., он упал в реку, я помог ему выбраться из воды и отвез его в больницу. Было очень холодно, он замерз и вывихнул руку. У него было несколько сильных ушибов и ссадины на плече. Когда доктор спросил, как это произошло, мы сказали, что он сам упал в реку. Когда пришла полиция, мы не знали, что говорить. Пришлось сказать, что это произошло случайно» (К).

Нередко с проявлениями гомофобии в Крыму сталкиваются женщины. Одна из девушек из Крыма рассказала о случае весной 2016 года: «ко мне подошли на работе и начали оскорблять, перепутали меня с парнем, говорили гомофобные фразы» (К). Две лесбиянки, живущие семьей, неоднократно слышали гомофобные оскорбления в свой адрес, их принимали за геев (К). Речи ненависти быстро переходят в насилие в отношении женщин. Как сообщила одна из пострадавших, в марте 2016 года «я снимала комнату под общежитием в [одном из городов Крыма], к хозяйке пришли ребята, которые знали о моей ориентации, им это очень не нравилось. Они ворвались к нам на этаж, слово за слово – я по лицу получила» (К).

Насилие по отношению к «необычно выглядящим» людям, которые могли бы оказаться ЛГБТИ (Крым, ДНР, ЛНР)

С проявлениями агрессии сталкиваются не только сами ЛГБТИ, но и те, кто, по мнению окружающих, по тем или иным признакам похожи на ЛГБТИ или могли бы ими оказаться. Эта проблема актуальна и для Крыма, и для Донбасса. Жительницы Крыма утверждают, что «сейчас стали гомофобно оскорблять даже парней с неформальными прическами» (К).

Респонденты описали типичные случаи гомофобной агрессии, связанной с внешним видом жертвы. Например, в апреле 2016 года в Крыму было совершено нападение на П., потому что «у него была просто серьга в ухе. Мужик увидел это, и началось: «Ты что, из этих? Ты что, п...к?». П. ответил: «Какая разница? Это личное дело каждого». Мужик бросился его бить» (К).

Один из опрошенных рассказал, что осенью 2015 года появление знакомого в Донецке в ярких штанах вызвало немедленную гомофобную реакцию: «Его за пять минут десять раз назвали п...ром» (Д).

С появлением вооруженных людей в Донецке весной 2014 года, по словам находившихся там, «всех, кто выглядел как-то ненормативно, стали бить».⁷⁶ Как сообщает свидетель из Донецкой области, «он видел мальчика с окрашенными волосами, которого бьют. Они избивали человека за то, что он был одет как-то не так, квалифицируя это как гейство. Таких историй я слышал, как минимум, пять: кто-то был не так одет, кто-то на кого-то не так посмотрел, серьга в ухе. Все старались, пока оттуда не выехали, выглядеть максимально нормативно».⁷⁷

По словам эксперта, «там [в ДНР] тебя могут избить и изнасиловать за то, что кому-то показалось, что ты не гетеросексуален» (Д).⁷⁸

⁷⁶ Интервью с Ю. Франком, ОО «Инсайт»

⁷⁷ Интервью с Ю. Франком, ОО «Инсайт»

⁷⁸ Елена Шевченко, руководитель ОО «Инсайт» <http://www.depo.ua/rus/life/gei-rasskazali-za-chto-ih-nenavidyat-terroristy->

Насилие со стороны организованных групп гомофобов (Крым, ДНР, ЛНР), выслеживание ЛГБТИ в соцсетях

Большая часть описанных нападений в Крыму была совершена «обычными» жителями, имеющими предрассудки в отношении иной СОГИ. Но есть и группы гомофобов, отслеживающие ЛГБТИ на улицах и в интернете. Так называемое движение «Оккупай педофилияй» активно действовало в Крыму. ЛГБТИ, оставшиеся там, свидетельствуют о том, что «*через социальные сети пытались отслеживать и находить людей*» (К). Геям назначались подставные свидания, на которых пришедших избивали и унижали, нередко снимая происходящее на видео.

Известен случай, когда гея выследили и напали на него у дома. После нападения пострадавший и его партнер уехали из Крыма.

Живущий в Крыму респондент рассказал о случае подставного свидания, назначенного через соцсеть: «*В квартире оказалось пять агрессивных гомофобов. Они раздели его, завели в душ, избивали его, заставляли лизать унитаза, пить водку, снимали все на камеру. Он – иностранец, не знал, что делать. Потом они выложили это видео в интернет. Это его очень травмировало*» (К).

Есть информация о том, что и на территории т.н. ДНР и ЛНР существуют группы гомофобов, организующих подставные свидания с ЛГБТИ, в результате которых человека могут избить или сдать вооруженным людям:

«Разговоры ходили, что в ЛНР «оккупай педофилияй» действует на новом уровне. Казаки как будто этим занимаются. Мне вконтакте писали 2 или 3 разных человека, намекали на встречу для интимной связи. Я на это даже не ответил чисто из чувства самосохранения. В итоге у меня больше года не было ни одного сексуального контакта, но я живой» (Л).

Представители ЛГБТИ указывали на гомофобную агрессию и со стороны некоторых представителей мусульманской общины: «*Они начали очень агрессивно реагировать...нападали на ЛГБТИ*» (К). Одна из живущих в Крыму девушек рассказала, что «*общалась с крымским татаринком, он говорил, что ребята пытались через соцсети знакомиться с левых страниц и отслеживать ЛГБТ потихоньку*» (К). Когда он узнал, что девушка – лесбиянка, то стал угрожать ей по телефону и в социальной сети. Летом 2015 года он писал ей: «*Я найду тебя, зарежу, убью, изнасилую твою девушку*» (К).

Насилие вооруженных боевиков в т.н. ДНР и ЛНР

Риск агрессии со стороны вооруженных формирований в ситуации беззакония и безнаказанности существует для всех жителей территории т.н. ДНР и ЛНР, однако для ЛГБТИ боевики представляют собой особую и совершенно реальную угрозу. Как рассказал очевидец, это была «*территория безвластия, с тобой могут все что угодно сделать, риски возрастают до уровня – взяли и пристрелили*» (Д). Об угрозе жизни и здоровью, об опасности в случае возвращения в т.н. ДНР и ЛНР заявило большинство респондентов: «*Родители перестали приглашать, потому что опасаются за меня. Я туда не еду, потому что я боюсь за свое здоровье*» (Л). Кроме того, гомофобные действия вооруженных боевиков провоцируют на гомофобную агрессию и тех, кто раньше относился к ЛГБТИ нейтрально.

Скудость информации о насилии в отношении ЛГБТИ в Донецкой и Луганской областях объясняется несколькими причинами. В первую очередь - это страх за жизнь в случае, если боевикам станет известно о сексуальной ориентации свидетеля или его сочувствии ЛГБТИ. По словам остающихся в Луганской области ЛГБТИ, «*любая активность, которая косвенно может намекнуть на ЛГБТ, представляет опасность*» (Л); «*боятся, что за углом зарежут и все*» (Д). Информант из Донецка заявил: «*Я каждый день испытывал страх за свою*

жизнь. На выходе из дома у нас вырыли траншею, собирались встречать украинскую армию. Бухие, пьяные, вонючие, с автоматами. Думал, перед тем как сказать что-то. Жизни можно лишиться». (Д). Многие ЛГБТИ, остававшиеся в Донбассе, прекратили какое бы то ни было общение с другими представителями сообщества, за исключением самых близких им людей. Если в Крыму закрытые встречи ЛГБТИ происходили, то в т.н. ДНР и ЛНР это стало невозможным.

Кроме того, проблемой стало отсутствие электричества и связи в период с весны до осени 2014 года: «Я, допустим, знаю факт, что В. избили, В. увезли на подвал, но я не мог этим поделиться с кем-то, потому что у нас не было коммуникации» (А).

Наконец, это психологические трудности, которые испытывает человек, перенесший насилие и жестокое обращение. Очевидец такой ситуации понимает: «Кто будет хвастаться таким»? (А).

Тем не менее, есть информация о насилии и бесчеловечном обращении с ЛГБТИ со стороны вооруженных людей. Как утверждает информант, уехавший из Донецкой области, «приятель был свидетелем того, как гея расстреляли и прикопали в посадке за Ясиноватским постом» (Д).

Очевидец из Донецкой области, периодически приезжающий в т.н. ДНР, рассказал о том, как незаконные формирования выслеживали ЛГБТИ и захватывали их «в плен».

«Как сдавали? Если ты гей, значит ты приверженец Европы, а Украина стремится в Европу, значит, ты за Украину. Кого-то могли свободно выловить на улице, а кого-то могли сдать, сказать, что он живет в таком-то доме. Просто подъезжает машина к дому, ждут под подъездом, а потом человека берут и все. Одного человека взяли в конце ноября 2014 года у собора, на улице, вечерами там ребята собирались. Другого человека сдали. Вооруженные люди схватили несовершеннолетнего мальчика, когда он курил. Вместо наказания ему сказали: «Сдай двух людей». И он сдал двоих братьев. Взяли их в разное время» (Д).

Если вооруженные люди узнавали об ориентации человека, как утверждают уехавшие из Донецка респонденты, его увозили «на подвал, туда помещали для запугивания, получения выкупов и бесплатной рабочей силы. На подвале унижали и оскорбляли» (Д).

Бывшие жители Донецкой области сообщили, что «почти всех, если не выкупали с подвала, отправляли на окопы» (Д).

«На окопы – это пушечное мясо по факту. Есть блокпосты, на которых есть снайперы, вот они туда их выпускали окопы рыть. Таким образом эти люди и уходили [умирали]. Человек может вернуться обратно через пару месяцев холодный, голодный после окопов. Как правило, потом их выпускали, но это уже были люди, искалеченные как внешне, так и морально» (Д).

«У меня знакомый был, ему делали операцию на почках, через 3 месяца его забирают на подвал, потому что его сдают. Его держат в каком-то подвале, им дают еду реально как собакам, в каких-то мисочках ногой подпихивают, отношение ужасное. Били металлической палкой, оскорбляли, потому что он гей. Его если бы стукнули по почкам, он сказал, что просто бы умер. Когда они его гомофобно унижали, его брат, которого тоже сдали, узнал о его ориентации. Может быть, там были и сексуальные домогательства, не знаю. Я думаю, что из нас никто бы не рассказал, на самом деле, такие вещи. Он пробыл там месяца полтора, с конца октября — начала ноября [2014 года]. Было такое чувство, как будто просто истребляют таких людей» (Д).

По сведениям информантов, преследованиям подверглась активистка FEMEN С. Немчинова: «Она открытая лесбиянка. Были попытки ее преследования, но она успела уйти от них. Какой-то из патрулей у нее изъял паспорт, выяснили где она живет, а она убежала к друзьям, с месяц жила у них. Ее переодевали под старушку, когда вывозили. Про нее висели объявления на столбах, разыскивается...» (Д).

Опрошенные отмечали, что некоторые вооруженные формирования отличались особой гомофобностью: «Группировок было куча, у каждой – свои законы» (Д). Информант из Луганской области сообщил: «На Никитовке стояли чеченцы, на Песках – «русская православная армия», на Ясиноватском блоке – «Оплот», на Горловке стояли казаки. Они были наиболее сильны в южной области (Красный Луч, Ровеньки, Антрацит, Свердловск, частично Краснодар). Еще в довоенное время все геи из тех районов старались как можно скорее выбраться» (Л).

Опрошенные утверждают, что то в рядах вооруженных формирований т.н. ДНР и ЛНР состоят представители ЛГБТИ:

*«То, что геи есть в ополчении, — это мы знаем».*⁷⁹

«Естественно, они это скрывают. Пулю в спину от своих получить тоже очень просто» (Д).

«Какие-то ребята [геи] в ДНР ушли. Они там с автоматами, это же красиво, форма. О двоих эта информация в фейсбуке мелькала, а сколько их там — не знаю» (Д).

«Знакомый ЛГБТ еще и воевал на стороне этой республики, так сказать. Убили. Он скрывал, что он ЛГБТ» (Д).

Из-за нужды в деньгах девушка «вписалась в ДНР, а потом ее просто взяли и избili так, что две недели она не могла выходить из дома. Она хотела уехать в Осетию, а человек из ДНР сам оттуда, узнал это и избил. Если бы узнали, что она ЛГБТ, то ее бы просто расстреляли» (Д).

Опрошенные утверждают, что, если бы о сексуальной ориентации участников вооруженных формирований стало известно, их бы «отправили на пушечное мясо» (Д).

По словам респондентов – бывших жителей т.н. ЛНР и ДНР, все ЛГБТИ, остающиеся на этой территории, вынуждены теперь скрывать свою ориентацию, их жизни угрожает постоянная опасность. Самым главным риском все опрошенные называют боевиков. Власть вооруженных банд ведет к безнаказанности преступников и незащитности их жертв, учитывая отсутствие реально действующей правовой системы.

Пропаганда гомофобии представителями власти Крыма, т.н. ДНР и ЛНР

Представители властных структур самопровозглашенных республик и Крыма неоднократно высказывали свои гомофобные взгляды. По словам эксперта ОО «Инсайт» Ю.Франка, «гомофобные речи звучали со стороны руководства ДНР-ЛНР, со стороны ополченцев, были какие-то публикации, видео записывалось».⁸⁰ Вот, например, высказывание главы т.н. ДНР Александра Захарченко: «...поколение воспитывают на демократии, которая подразумевает, что в семье могут быть два папы или две мамы. Я считаю, что это категорически неприемлемо».⁸¹ Еще нетерпимее «замполит Минобороны» т.н.ДНР: «Насаждается культура гомосексуализма... Поэтому мы должны убить всех, кто к этому причастен».⁸²

Лидеры Крыма прямо постулировали необходимость применения насилия к ЛГБТИ. Депутат Симферопольского городского совета В. Ильичев призвал «оградить детей от геев», «пере-

⁷⁹ Интервью с Ольгой Ольшанской, координатором проекта «Шелтер» ОО «Инсайт».

⁸⁰ Интервью с Ю. Франком ОО «Инсайт»

⁸¹ <http://dnr-online.ru/my-dolzhy-donesti-svoim-detyam-tradicionnye-cennosti-glava-dnr-aleksandr-zaxarchenko/> официальный сайт ДНР

⁸² Замполит министра обороны т.н. Донецкой народной республики, июль 2015 г. <http://www.ridus.ru/news/191031> Агентство гражданской журналистики «Ридус».

крыть людям с нетрадиционной ориентацией кислород», бить их «точно в глаз»⁸³. Предлогом продвижения открыто гомофобных взглядов становится защита детей. Так, глава Крыма Сергей Аксенов заявил: «Органы власти не позволят пропагандировать то, что противоречит моральным ценностям народов Крыма и вызывает возмущение и отвращение у подавляющего большинства крымчан. Здесь нет никакой дискриминации – мы не лезем в личную жизнь граждан, пусть каждый живет, как хочет, но мы должны оградить людей, особенно молодежь, от акций, которые направлены на разрушение морального здоровья нации»⁸⁴.

Особенное неприятие у властей Крыма вызывают гипотетические попытки проведения публичных мероприятий в защиту прав ЛГБТИ. Вице-премьер Крыма Д. Полонский порекомендовал ЛГБТИ «отправляться в свободную Гейропу, и пусть они там спокойно ходят по улицам столиц европейских государств, где полная толерастия».⁸⁵ Глава Севастополя С. Меняйло, заявил, что, пока он занимает пост губернатора города, вместе с севастопольцами он намерен «защитить истинные ценности русского народа. Мы не допустим гей-парадов в нашем славном городе-герое».⁸⁶

В репликах представителей власти присутствуют недвусмысленные угрозы в адрес ЛГБТИ. Так, С. Аксенов высказался в том плане, что «в Крыму такие люди не нужны, и мероприятия они никогда публично проводить не будут. Полиция и самооборона быстро ... объяснят ориентацию, которую надо держать».⁸⁷

Гомофобная риторика представителей власти не может не влиять на мнение об ЛГБТИ местных жителей. То, что гомофобия не только не осуждается, но и активно поддерживается представителями власти, внушает гомофобам чувство безнаказанности и провоцирует их на новые акты насилия по отношению к ЛГБТИ.

Опасения открытости. «Двойная жизнь». риск Увольнения

Все опрошенные отмечают, что гомофобная пропаганда и риторика представителей власти, усилившаяся ненависть «обычных» людей к ЛГБТИ, риск подвергнуться насилию и даже смерти заставляют представителей сообщества больше, чем раньше, скрывать свою СОГИ.

«Никто в публичном пространстве «ЛГБТ» не говорит. В обществе нельзя об этом говорить» (К).

«На улице и в общественных местах я была более открыта, сейчас — нет» (К).

«Как ходят в обнимку можно увидеть только в Симеизе и только вечером» (К).

«Раньше многие лесбиянки могли быть открытыми, сейчас практически все стараются скрывать свою ориентацию» (К).

«Кого не устраивает — тот эмигрирует, кто хочет жить более открытой жизнью» (К).

«В глубине души ты понимаешь, что ты можешь реально пострадать из-за своей неосторожности. Поэтому осторожничают больше» (Л).

«Люди старались не афишировать ориентацию, общались в своем кругу, выезжали когда это начало становиться опасно для жизни».⁸⁸

«Если бы я устроила каминг аут при родителях, меня бы либо убили, либо отправили бы в дурку с диагнозом шизофрения» (трансгендерная девушка, Д).

⁸³ https://tvrain.ru/news/stohotvoreniye_deputat-408417/ телеканал «Дождь»

⁸⁴ <http://www.c-inform.info/news/id/37995> Информационное агентство «Крым-информ», С.Аксёнов, глава Крыма

⁸⁵ <http://www.c-inform.info/news/id/37983> Д. Полонский, вице-премьер Крыма.

⁸⁶ <http://echo.msk.ru/blog/amountain/1754460-echo/> Радио «Эхо Москвы» С.Меняйло, губернатор Севастополя.

⁸⁷ <http://thekievtimes.ua/society/397424-v-krymu-geev-net.html>, «The Kiev Times»

⁸⁸ Интервью с Ю. Франком, ОО «Инсайт».

Опрошенные свидетельствуют о том, что опасаются посторонних людей, знающих или догадывающихся об их ориентации, страх этот усиливается перед вооруженными боевиками. Многие стали бояться коллег, соседей и родственников, потому что именно от них чаще всего исходили гомофобные угрозы, в том числе угрозы донести на ЛГБТИ ополченцам.

Есть случаи выселения гомосексуальных людей соседями по квартире: «...жил в Донецке в квартире коммунальной, и в какой-то момент соседи сказали: «Мы тебя ДНРовцам сдадим». А один сосед сказал: «Иди-ка ты отсюда» (Д).

Есть свидетельства того, как сами ЛГБТИ, пытаясь скрыть свою ориентацию из-за опасений за личную безопасность, доносили гомофобам на своих знакомых. По словам опрошенных, «если нависает угроза раскрытия, они сдают своих же, показывают на них пальцем. Тех, кого сдавали, «на яму» отправляли. Это подвал СБУ в Донецке» (Д).

Девушки-лесбиянки сталкиваются с риском насилия, отказываясь вступать в отношения с мужчинами приводит к риску насилия, особенно если причиной такого отказа была сексуальная ориентация. Покинувшие Донецкую область лесбиянки сообщают: «Даже самый обычный сосед, который жил напротив, стал ополченцем. У него раньше засела обида, что ты его такого прекрасного не заметила. Теперь на него обязаны обратить внимание, а иначе – «У меня автомат» (Д).

Гей, живущий в Луганской области, рассказал: «у нас в жилах генетическая память, ведь совсем недавно было уголовное преследование и мы прекрасно это помним. Сразу же как только начались эти действия, стало понятно: с этими людьми шутить нельзя» (Л).

Чтобы избежать подозрений, ЛГБТИ, оставшиеся на территориях самопровозглашенных республик и Крыма, перестают общаться с другими представителями сообщества, нередко имитируют гетеросексуальные отношения или действительно вступают в такие отношения. По словам бежавших из Донецка людей, «многие парни [геи] стали встречаться с девушками, а девушки [лесбиянки] – с парнями. И все всё знали. А иначе их бы расстреляли» (Д).

Иногда фиктивные гетеросексуальные отношения имитируют партнеры, каждый из которых – ЛГБТИ. Как сообщила лесбиянка из Крыма, ее подруга встречалась с одним из геев «для прикрытия»: «У знакомых геев были сложности с родителями. Выходили мы погулять с ними, как две пары. Родители наши между собой общались, ничего не подозревали» (К).

Гетеросексуальные браки ЛГБТИ, совершающиеся под давлением общества и семьи, стали актуальными для Донбасса и Крыма. Гей, живущий в Крыму, рассказал об известных ему браках «для прикрытия», заключенных в последние два года: «Молодежь, 5-6 человек, женились, потому что «надо». Мама давит, папа давит, зачем расстраивать родителей? У двоих уже дети».⁸⁹ Крымская активистка сообщила: «Есть такие, кто специально женится, чтобы успокоить родителей. Одни женились из-за того, что их родители никогда не поймут. В. (гей) и С. (лесбиянка) хотят воспитывать детей, но при этом личная жизнь у каждого своя, есть общий ребенок. Другая ситуация у тех, кто помоложе: папа гея обещал, что даст ему квартиру после брака. Подруга-лесбиянка решила: «Другу помочь, а мне не трудно» (К).

Люди, вынужденные жить двойной жизнью, постоянно испытывают большой стресс. Несмотря ни на какие «прикрытия», они рискуют тем, что об их СОГИ станет известно. В этом случае последствия для представителей ЛГБТИ могут быть самыми трагичными – от психологических травм (вызванных разрывом с родителями, предательством близких людей) до насилия со стороны вооруженных формирований и гомофобов, выселения из квартиры, лишения возможности видеться с собственным ребенком.

Еще одним поводом для опасения стало возможное увольнение ЛГБТИ в случае, если об их СОГИ узнают. Многих ЛГБТИ о возможности потери работы предостерегают близкие: «работать не сможешь, если кто-то узнает, то ты там получишь еще за это» (К); Респондент из Луганской области, сообщил, что если об ориентации «узнают на работе, то, наверно, ра-

⁸⁹ Интервью с В., Крым

боту придется потерять. Были такие прецеденты» (Л). Живущий в Крыму гей сообщил, что «все живут скрытой жизнью. Атмосфера и ситуация нагнетаются в связи с этими законами. Раньше ты мог, в принципе, открыто сказать, кто ты есть, и тебя за это не имели права уволить или что-то с тобой сделать. Сейчас могут» (К).

Одними из первых гомофобную истерию и ее последствия на себе почувствовали те люди, которые не могли скрыть свои СОГИ: *«Попробовала бы я заявить о своей трансгендерности – летела бы со свистом» (Д). Трансгендерного человека из т.н. ДНР, по словам эксперта, «заставили уволиться по собственному желанию. У них сменилось начальство, хозяевами стали россияне. Они сказали: «ты понимаешь, у нас будут проблемы, лучше уйди сам». Он боялся, что на работе начнется какое-то физическое насилие. Что-то он слышал, возможно, ему кто-то угрожал».⁹⁰*

Учитывая практику применения гомофобных норм против «пропаганды» в России и распространение законов на т.н. ЛНР, ДНР и Крым, в особо опасной ситуации находятся педагоги и работники сферы образования. В 2014 году в Крыму произошел вопиющий случай, когда *«студенты увидели на улице университетского преподавателя, который шел за руку с партнером. Они напали на него, раздели, стали задавать гомофобные вопросы и снимать его на камеру. После этого он был уволен только потому, что выбрал, кого любить» (К).*

В Донбассе опасность для педагогов связана не только с увольнениями, но, в большей степени, с высокими рисками применения насилия. ЛГБТИ, работающие в сфере образования рассказывают, что в Крыму *«сейчас травят педагогов в интернете. Мы удалили всю информацию в соцсетях. Полностью перешли в закрытый режим» (К).* Увольнение в связи с сексуальной ориентацией, даже без привлечения к ответственности за «пропаганду», влечет за собой невозможность найти работу в сфере образования.

Не меньше, чем учителя, опасаются репрессий, связанных с СОГИ, работники государственных структур рассматриваемых территорий. Сейчас именно эта работа стала перспективной и стабильной как в т.н. ДНР-ЛНР, так и в Крыму, поэтому люди очень боятся ее потерять. В Крыму, по словам оставшихся там респондентов, *«государственные организации получают сейчас лучшее финансирование. Госслужащие стали явно лучше жить. Все видят, как малый бизнес погибает. Большинство фрилансеров остались без работы. Это делает людей зависимыми от государства» (К).* Лесбиянка из Крыма рассказала: *«У меня в госструктуре все знакомые – одиночки [ЛГБТИ, отказывающиеся общаться с представителями сообщества]. Потому что они панически боятся увольнения, ты теряешь то, к чему шел: стабильная зарплата, социальные гарантии, работа на перспективу» (К).* Часть потенциальных информантов из Крыма отказались от интервью, опасаясь того, что об их ориентации может стать известно на работе в государственной структуре.

ЛГБТИ стали меньше общаться, опасаясь насилия и репрессий

Одной из важных проблем в Донбассе и в Крыму стала трудность коммуникации ЛГБТИ. Представители сообщества вынуждены скрываться – информанты из Крыма утверждают, что *«встречаться можно только в секретных местах и только в темное время суток» (К).* Одно из мест, где могли встречаться геи в Симферополе, было разрушено неизвестными, создатели беседки предполагают, что это могли сделать гомофобы (К). В т.н. ДНР и ЛНР встречи возможны только дома при соблюдении мер предосторожности. Гей, живущий в т.н. ЛНР, сообщил: *«Я стараюсь вообще не выходить на улицу. И если бы только я. В 7 часов вечера Луганск вымирает, пустые улицы. Хотя комендантский час только с 10 вечера» (Л).*

ЛГБТИ стали бояться общаться с незнакомыми людьми не только в реальной жизни, но и в интернете, опасаясь слежки и преследований как со стороны неформальных агрессоров

⁹⁰ Интервью с Ю. Франком, ОО «Инсайт».

и групп, так и со стороны представителей власти, которые могут применить к ЛГБТИ гомофобные законодательные нормы.

Создательница группы «ЛГБТ Симферополя» Вконтакте рассказала: «Вначале понемногу писали...сейчас уже полтора года как все стоит» (К).

«Фейсбук у нас отслеживают, мы стараемся там ничего не писать» (К); «если раньше я могла что-нибудь по тематике [ЛГБТИ] запостить, сейчас я это делать не могу» (К).

«В фейсбуке я стараюсь не делать откровенных постов, тем более, что несколько моих знакомых имеют должности в пропагандистской сфере ЛНР» (Л).

Лесбиянки из Крыма боятся «ребят, которые мониторят соцсети» (К).

Участники видео о реакции общественности на гей-пару были вынуждены удалить его из свободного доступа, «потому что побоялись последствий законодательства РФ» (К).

«Там, может быть, сидит мужчина в погонах, ты придешь на встречу, а он тебе избиения, шантаж и прочее» (Л).

«Сестра мне сказала: «Вы же как-то жили в советское время, прятались». В советское время я мог как-то познакомиться, а сейчас я могу в социальных сетях с кем-то назначить встречу. Я приду, а там, может быть, меня поджидают» (Л).

«Может, не расстрелять, а выкуп за меня могут запросить, поиздеваться, отправить на какие-то бесплатные тяжелые работы» (Л).

В Донбассе, по словам информантов, принадлежность представителей ЛГБТИ-сообщества к разным политическим взглядам приводит к неразрешимым конфликтам, что делает невозможным их дальнейшее общение. ЛГБТИ опасаются слежки, доносов, насилия, оскорблений даже со стороны представителей сообщества:

«Когда дали свет, все мы боялись с кем-то общаться. Сосед мой через дом, я знаю, что он гей. Мне скучно, ему скучно, он говорит: «Приходи в гости, посидим, чай попьем». Ну что я к нему пойду? Откуда я знаю, какая у него позиция? Мы, безусловно, будем рассказывать кто как живет, а я проукраинский. Может, он сейчас друзьям позвонит и скажет: «Вон там живет укроп [человек, поддерживающий Украину], ко мне ночью приедут и арестуют (Л).

«Встреча знакомых из группы в фейсбуке в реале не возможна. В подсознании всегда сидит: а вдруг это специально внедренный агент, чтобы отслеживать?» (Л).

«Списывались, но никак не могли встретиться. У нас уже давно была такая проукраинская позиция. И вот уже не с кем пообщаться, ты за Украину, я за Украину, давай встретимся, а он все время отказывался. Потому что у ЛГБТ, которые за Украину, двойной страх встречи вообще с кем бы то ни было» (Л).

«Встречу назначает парень по интернету. Я говорю: «Там беспокойно встречаться, российские солдаты стоят». Он написал: «Ах, так ты укроп? Вали в свою укропию, ты фашист, я тебя зарежу, когда увижу. Ну как вот говорить, что ты можешь там с кем-то встретиться?» (Л).

«Если даже реальный гей захочет познакомиться, я с ним встречусь, а он начнет мне чесать про великую луганскую народную республику. Что я буду с ним делать?» (Л).

[Гей, поддерживающий сепаратистов] «меня вспомнил по фотографии на другом сайте, начал угрожать, потому что я за Украину. Я решил, что по-любому не буду ни с кем знакомиться и общаться» (Л).

Изолированность ЛГБТИ и в Донбассе, и в Крыму возросла. Опрошенные подчеркивали: «Важный момент выживания в таких ситуациях — иметь людей, с кем можно поговорить откровенно. Проверенных, чтобы отвести душу» (Л). Но именно эта возможность отсутству-

ет практически у всех опрошенных ЛГБТИ из т.н. ЛНР и ДНР. Встречи с другими представителями ЛГБТИ могут приводить к разнообразным негативным последствиям: от гомофобных оскорблений до насильственных действий. Непрекращающееся давление на ЛГБТИ приводит к психологическим трудностям, депрессии, нервным срывам, наблюдаемым в ходе исследования. Характерно высказывание информантки из Крыма: *«Преследует паранойя, что за тобой следят. Я чувствую, сколько сил уходит постоянно, чтобы выводить себя из состояния паники»* (К).

Положение трансгендерных людей

Особую обеспокоенность вызывает положение трансгендерных людей, у которых внешность и документы порой значительно отличаются. Эти люди постоянно рискуют своей жизнью и здоровьем. В т.н. ДНР и ЛНР регулярно проверяют удостоверения личности, в особенности у мужчин. Документы требуются и для выезда за линию разграничения, поэтому трансгендеры были вынуждены оставаться в зоне конфликта: *«Я не мог выехать никуда просто из-за несоответствия документов. Не было никакой возможности. В городе начались постоянные патрули, очень было много военных»* (Д).

Люди, имевшие действующие документы в Крыму, должны были получить паспорта РФ. Очевидно, что при несоответствии внешности и данных в старом документе это сделать невозможно. В такой ситуации многие вовсе остаются без документов, что приводит к трагическим последствиям: *«Нужно было показывать регистрацию новую, кто ты, что ты. Что мне показать, женские документы? Просто вызвали бы патруль, меня бы забрали»*.⁹¹

Документирован случай произвольного ареста трансгендера: *«Мальчик из Харьцызска, трансгендер, документы у него женские, выглядит он реально как мужчина. Просидел три месяца с мамой в квартире, один раз вышел – и его военные схватили. Может, знакомые, соседи сдали. Уезжал при содействии ООН»*.⁹²

Трансгендерный человек, вынужденный оставаться в Донецке, описал опасности и беды, с которыми ему пришлось столкнуться: *«Мне несколько раз приходилось убегать, были стычки с патрулями. Была перестрелка. Стреляли, потому что я побежал. Я боялся, если я остановлюсь, ... то меня могли забрать. Люди пропадали. Я убежал, сидел в грязной канаве вонючей. Глубокой ночью, когда уже замерз, грязный, я вылез, пошел домой закоулками. Вторая стычка была... начали спрашивать у меня: «Покажи документы». Один успел меня ударить прикладом в живот, были сломаны ребра... Сам не понимая ситуации, я побежал. Чувствовал, что кровь течет...очень затруднительно было бежать, колело в животе. Я понимал, что сломано ребро. В больницу, опять же, обратиться я не мог»* (Д).

Отмечен случай, когда трансгендер в т.н. ДНР не мог получить гуманитарную помощь: *«Зарегистрированным людям выдавали пайки. Пусть маленькие, пусть раз в месяц. Продукты я не мог получить. Мне пришлось предъявить...свой паспорт. Мне сказали: «Вы что, издеваетесь? Приведите девушку, пусть получит лично в руки». Началось ко мне повышенное внимание: чьи это документы, где вы их взяли, вы их украли, наверное, где эта девушка? Мне пришлось кое-как убежать»* (Д).⁹³

Некоторые трансгендеры начали процесс смены пола и документов еще до военного конфликта, но сейчас в Крыму и т.н. ЛНР и ДНР продолжить его не могут:

⁹¹ Интервью ОО «Инсайт» с М. из Донецкой области.

⁹² Интервью с Ольгой Ольшанской, координатором проекта «Шелтер» ОО «Инсайт».

⁹³ Интервью ОО «Инсайт» с М. из Донецкой области.

«Если бы не эти события на востоке Украины, то я бы сделал сам операцию, и конечно же, согласно закону, сменил бы нормально все документы. Но началось ужасное, образовались блокпосты ДНР. Начались проверки документов» (Д).

«Мы не могли вести себя как захотим, мы не могли признаться, чтобы начать лечение. Поэтому лечение приходилось вести тайно» (Д).

«Практически никаких лекарств нет. А с гормональными – вообще речи не идет» (Д).⁹⁴

«В., с 2012 года на гормонотерапии, готовилась к переходу. Она осталась там, ушла в денайл [перестала принимать гормонотерапию], потому что, во-первых, опасно, во-вторых, финансово сложно, в-третьих, отсутствует достаточное количество медикаментов. В-четвертых, она занималась фитнесом раньше и теперь у нее такая возможность тоже пропала, ее там могут принять [вооруженные люди могут ее задержать] за сексуальную ориентацию» (Д).

Трансгендерные люди в регионе Донбассе испытывают серьезные психологические трудности от пережитых ужасов:

«Первый...обстрел, когда я спустился [в бомбоубежище] от безвыходности, впервые в моей жизни. И начались вот эти перешептывания: кто я, что я. Я сидел, как затравленный зверек, в углу» (Д).⁹⁵

«Работы нет, паспорт уже не соответствует, я планировала закончить суицидом» (Д).

[У трансгендерной женщины, приехавшей на несколько дней из т.н. ДНР] «вечный страх в глазах. Это был совершенно другой человек, она настолько стала закрытая, зажата, она боялась лишнее слово сказать. Глубокая депрессия на самом деле, она приехала в Киев глотнуть свежего воздуха, но ей следом нужно ехать назад. По большому счету, человек остается один сам с собой потому что там они не могут проявлять свою индивидуальность» (Д).

Положение ЛГБТИ-детей и детей из ЛГБТИ-семей

ЛГБТИ-дети оказались крайне уязвимыми после аннексии Крыма и образования т.н. ДНР и ЛНР. Никакой возможности получить адекватно изложенную информацию о «нетрадиционной» сексуальной ориентации у них нет: пропаганда демонизирует ЛГБТИ, отсутствуют специалисты, способные квалифицированно оказать информационную или психологическую помощь таким детям, родители, как правило, не обладают достаточными знаниями для помощи ребенку, а часто сами находятся во власти предрассудков, транслируемых пропагандистскими СМИ. По мнению респондента, *«это поколение все становления проходит гораздо сложнее и хуже. Сейчас совсем другая ситуация, когда в телепередачах говорят, что ЛГБТ нужно сжигать, вырывать их сердца, как Киселев во время своих обзоров» (Л).* Информант из Крыма рассказал: *«Несовершеннолетней К. родители активно препятствовали и запрещали общаться с девушкой, отбирали телефон. В результате ребенок убежал из дома, спасибо психологам НКО из Киева, что они вернули ее домой» (К).*

Представителями государственной власти организации, помогающие ЛГБТИ-детям, объявляются вне закона, тем самым дети лишаются какой бы то ни было возможности получить информацию и поддержку, в которых они так нуждаются. Так, 28 апреля 2016 года в Симферополе прошел круглый стол «Угроза традиционной семье — проект “Дети-404”», в то время как «Дети-404» — это единственный проект в РФ, ориентированный непосредственно на ЛГБТИ детей, продолжающий свою деятельность в сети Интернет, несмотря на многочисленные запреты.

⁹⁴ То же.

⁹⁵ То же.

Преподаватели и психологи, с которыми у детей складываются доверительные отношения, не решаются говорить о проблемах ЛГБТИ с детьми, рискуя быть привлеченными к ответственности в соответствии с гомофобным законодательством о «пропаганде гомосексуализма среди несовершеннолетних». По мнению респондента, *«детям просто некуда деться. Отсутствует тот же центр, который я хочу сделать. Подросток тем более сам не будет поднимать эту тему. Как дети справляются с этой ситуацией? – Никак. Они остаются просто на обочине. Им нужны хорошие психологи, и они есть. Но в своем врачебном кабинете они не будут этого делать»* (К). По словам учителя из Крыма, *«педагог разрывается между человеческо-педагогическим долгом и административным кодексом»* (К). Опрошенные говорили об отсутствии реальных механизмов помощи детям: *«Если даже ребенок об этом скажет психологу, то психолог, в связи с законами, сможет только проявить сочувствие»* (К).

Возможности помощи детям ограничены у психологов и педагогов даже в случае опасности для жизни и здоровья детей:

«Педагог в случае травли не имеет возможности заступиться, это же пропаганда будет» (К).

«Случаются суициды ЛГБТИ-детей. Ребенок черпает информацию либо из компании, либо из СМИ. А в интернете пишут, что если ты какой-то не такой, это плохо. Как говорят, что есть пропаганда, так и есть давление на этих детей, которые как-то не так себя чувствуют и не знают, куда пойти с этим. Вопрос идентичности личности нигде не отражается» (К).

Опрошенные прогнозируют ухудшение положения ЛГБТИ-детей: *«Транслируется понятие жесткой нормы, и любой, кто в нее не укладывается, остается наедине с самим собой. Тут и суициды, и все остальное. Подросток не имеет положительных ролевых моделей. Такой ребенок будет искать какую-нибудь организацию, компанию, сборище подростков, которые его примут. Тут ни о каких правозащитных организациях речь не идет. Он найдет что-то не очень хорошее [риск употребления наркотиков, беспорядочных половых отношений], потому что нет других вариантов. Дальше это надо будет еще больше скрывать. А потом ЛГБТ-дети ассоциируются с маргинальными сценариями, потому что у них нет поддержки»* (К).

В т.н. ДНР и ЛНР проблема ЛГБТИ-детей настолько замалчивается, что даже представители сообщества не владели никакой информацией о положении несовершеннолетних.

С трудностями сталкиваются и дети из ЛГБТИ-семей. Геи, живущие семьей, говорили о том, что почувствовали «предупредительные знаки», свидетельствующие о возросшей гомофобии и об опасности для их сына как ребенка ЛГБТИ-родителей: изменилось отношение соседей и знакомых: *«Люди пишут доносы на своих соседей просто для того, чтобы показать, насколько они сами патриотичны...Это все сигналы для нас. Они говорят о том, что мы можем стать мишенью для нападков»* (К). У детей из ЛГБТИ-семей в самых заурядных ситуациях возникают трудности, чреватые опасными последствиями: *«надо описывать свою семью на уроках в школе. Приходится врать, потому что нельзя сказать правду. Для ребенка это очень болезненно»* (К).

Ограниченные возможности для ЛГБТИ-активизма

В Донбассе и в Крыму до военного конфликта практически отсутствовали специализированные НКО, занимавшиеся защитой прав человека по признакам СОГИ, однако действовали активисты.

Луганский правозащитный центр «Наш мир», основанный в 1998 году, несколько лет назад перебазировался Киев, практически прекратив работу в Луганске. По свидетельству эксперта, *«я в последние годы даже не слышал, чтобы там что-то происходило. Все это держалось*

на активизме».⁹⁶ Существовавшие в Крыму правозащитные организации не вели активную деятельность по поддержке ЛГБТИ, а из тематических НКО по правам ЛГБТИ опрошенные назвали только организацию «Гелиос»: «они оказывали психологическую помощь, занимались организацией вечеринок, у них был свой офис. Буквально с приходом России организаторы уехали, потому что на них стали стучать» (К). Представители сообщества в случае необходимости обращались за помощью и в НКО Киева и Харькова.

С приходом российской власти представители ЛГБТИ оказались не только лишены какой-либо поддержки со стороны общественных организаций, но, более того, стали опасаться гомофобных акций пророссийских объединений. Сравнивая ситуацию до и после аннексии, крымские активисты указывают: «Совершенно разные ситуации тогда и сейчас: тогда можно было связаться с правозащитникам, сейчас все по-другому, могут еще и общественников натравить» (К). Активизм по защите прав ЛГБТИ, имевший место до весны 2014 года в регионе Донбасса, после начала войны стал невозможным. По свидетельству информанта, «перед началом военных действий на youtube появился канал VoicesofLGBT⁹⁷. Это был как будто кусочек проевропейского мира, где нас должны были принимать. Но это как быстро началось, так быстро и закончилось в связи с обстановкой. Проект пришлось сворачивать, сложно было работать» (Д).

Смена власти привела к тому, что, в связи с переоформлением имущества, в Крыму не осталось доступных помещений для НКО. Так, уже год не находится никакого места для организации, занимающейся профилактикой ВИЧ в Ялте. Договор аренды помещения, в свою очередь, необходим для открытия расчетного счета НКО, поэтому эта организация – единственная, которая проводила мероприятия по поддержке ЛГБТИ, – не может получать финансирование и осуществлять свою деятельность в том числе и по формальным основаниям. Активист организации сообщил: «Начальник центра социальной службы семьи и молодежи сказала: «Я вам советую не пытаться первое время получить заявку по МСМ [заявку на государственную поддержку] на ЛГБТИ» (К).

Места, где ЛГБТИ могли неформально собираться, перестали существовать. Так, в июне 2014 года в Донецке вооруженными бандитами был разгромлен ночной клуб «Вавилон» (он же «Калифорния»)⁹⁸, посетители были избиты и ограблены. По свидетельству информанта, «забегают среди ночи, часа в 3-4 утра, люди в военной форме, боевики с автоматами, говорят «ложитесь на пол». Позабирали у них все деньги, карты памяти [в телефонах], чтобы вдруг кто-то не записал происходящее. Самое аморальное – когда их вывели на улицу, поставили их в линейку по дороге, включили видеокамеру и приказали целоваться. Не хотите — значит будем стрелять. Кто в течение 10 секунд не успевает убежать — пуля в спину. С этого периода все заведения такого формата закрылись. Были попытки в каком-то заведении что-то придумать, арендовать, но не получалось. Там нужно только молчать. Страшно» (Д).

Заведение «Кундербунт» в Донецке, по словам информантов, закрылось из-за угрозы насилия в отношении ЛГБТИ: «Когда начали понимать организаторы, что бесправие полное, что законов уже нет как таковых, милиция на стороне ДНР, им [агрессорам] ничего за это не будет, у нас вообще всякие культурные мероприятия прекратились» (Д). Информанты говорят: «О каких-то вечеринках речи быть не могло. У нас по городу ходило много приезжих молодчиков в балаклавах и с битами» (Д).

В Донецке было разгромлено арт-пространство «ИЗОЛЯЦИЯ», поддерживающее художников и активистов, которые отстаивали права ЛГБТИ. По свидетельству представителя арт-пространства, «у нас было несколько проектов с Машей Куликовской, касающихся прав ЛГБТ. Ее скульптуры находились на нашей территории, это вполне узнаваемая фигура женщины, слепок с тела художницы»⁹⁹. Люди, которые захватили территорию,

⁹⁶ Интервью с А. М. координатором центра «Наш мир»

⁹⁷ <http://novosti.dn.ua/details/228117/>

⁹⁸ https://www.lgbt.org.ua/ru/news/show_1520/

⁹⁹ http://www.mariakulikovska.com/homo-bulla/nggallery/image/dsc_9917/

*сразу начали уничтожать. Наверное, это их очень оскорбляло. Машин перформанс, связанный с этими скульптурами, был в галерее Саатчи, и на него отреагировали сами ДНРовцы».*¹⁰⁰

Действительно, в интернет-СМИ «Русская весна» немедленно появилась критика перформанса М. Куликовской, статья отмечена тегами «гомосексуализм и пропаганда», «извращенцы».¹⁰¹ Маша Куликовская привлекла внимание вооруженных людей, представляющих т.н. ДНР, еще и потому что в начале 2014 года она зарегистрировала однополый союз в Швеции. Информация быстро распространилась не только в т.н. Новороссии, но и в Крыму, где жила художница. Теперь М. Куликовская не может приехать в Крым, потому что опасается за свою жизнь. Она заявила: «Я вижу большую связь между Крымом и Донецком. Ко мне там очень большая нетерпимость. Бежать с этого полуострова некуда, очень много людей, которые сказали что-то лишнее и оказывались в море, убитыми».¹⁰²

Очевидцы захвата «ИЗОЛЯЦИИ» рассказывают: «Зашли люди с оружием и показали бумажку на которой было написано, что территорию надо отдать под нужды ДНР, чтобы там размещалась гуманитарная помощь из России. Гуманитарная помощь — это на самом деле оружие и тюрьма, там приводят приговоры в исполнение. Это не только место, где пытаются и содержат в заключении, но и убивают. Украинский журналист Дмитрий Потехин сидел на территории «ИЗОЛЯЦИИ». Как раз где у нас выставки проводились в подвалах, там сделали тюрьму, и там сидели журналисты из Киева, их уже пытали. Теперь все это — подвалы и бомбоубежища».¹⁰³ По словам М. Куликовской, «в саду, где стояли скульптуры, они [ДНРовцы] производят расстрелы. Знакомый сидел там три месяца в подвале. Его пытали, отправляли на принудительные работы: вычищать окурки и чистить этот сад от мертвых тел. В саду он видел куски скульптур».¹⁰⁴

М. Куликовская узнала от журналистов телеканала «Дождь», что человек, руководивший расстрелом ее скульптур, пояснил, что это «их перформанс». «Таким образом они показали, что будет с теми, кто не согласен с происходящим в ДНР», — пояснила художница.¹⁰⁵

В Крыму ЛГБТИ могли неформально общаться только во время тематических вечеринок, но, по словам информантов, возможностей собираться все меньше и меньше: «Все закрылись, попрятались, и ничего не происходит (К). Возникают сложности с арендой помещений для встреч, как это было с заведением «Q-bar»: «здание стояло прямо напротив Рады. Клуб себя никак не позиционировал, но все знали, что хозяева — геи» (К). «Кто-то нашептал представителям нового руководства города о том, что прямо под ними расположен гей-бар. После этого в баре побывали с проверкой противопожарная инспекция и представители налогового ведомства. Были выписаны штрафы, а также сделано официальное замечание, после чего менеджеры бара поняли, что их дальнейшее присутствие в городе не приветствуется».¹⁰⁶ Владельцы заведения покинули Крым, опасаясь в первую очередь за безопасность своего ребенка.

Закрылись места встреч, дружественные к ЛГБТИ, и в других городах на территории Донбасса и Крыма:

«До войны это все было намного проще, намного открытее. У нас были открытые места, где собирался такой контингент, как мы, и клубы работали, и кафе такого вида» (Д).

¹⁰⁰ Интервью с А., фонд «ИЗОЛЯЦИЯ», Донецк.

¹⁰¹ <http://rusvesna.su/news/1448637105>

¹⁰² Интервью с художницей М. Куликовской

¹⁰³ Интервью с А., фонд «ИЗОЛЯЦИЯ», Донецк.

¹⁰⁴ Интервью с художницей М. Куликовской

¹⁰⁵ То же. См. также репортаж ТК «Дождь»: https://tvrain.ru/teleshov/i_tak_dalee_s_mihailom_fishmanom/territoriya_izoljatsii_kak_donetskie_separatisty_zahvatili_sovremennoe_iskusstvo-371586/

¹⁰⁶ <http://www.gay.ru/society/phobia/time-predstaviteli-gey.html>

«Когда не стало кафе, стало тяжело искать контакты. Я не могу списаться с молодыми людьми в интернете, разный возраст. В кафе было проще контактировать» (К).

«У нас [организаторов ЛГБТИ-вечеринок] одно и то же место было несколько лет, но сейчас оно закрылось, ищем новое» (К).

В Крыму поиск помещений для встреч осложнен как усилившейся гомофобией («все слышали, что в России не любят ЛГБТИ. Народ опасается связываться с ЛГБТИ. Соглашаются работать отчаянные, кому нечего терять» (К)), так и формальными причинами («все, что связано с недвижимостью не переоформлено, поэтому, хотя много помещений стоят пустые, мне негде проводить мероприятия» (К)).

Сейчас в одном из городов Крыма продолжает функционировать только одно место встречи ЛГБТИ, которое сейчас рекламируется как нейтральное «кафе для проведения досуга» (К). Владельцы кафе отметили, что количество ЛГБТИ, посетивших их летом 2015 года, значительно снизилось. Информант сообщил, что у организаторов кафе «появилась проблема после референдума: люди из Украины боятся ехать выступать. Всем рассказали, что могут отсюда не выпустить, убить на границе» (К). Число «обычных» туристов тоже существенно уменьшилось: для россиян отдых в Крыму стал слишком дорогим, а из Украины не едут по соображениям безопасности и ввиду политических взглядов. Тем не менее, существование этого клуба имеет большое значение для ЛГБТИ-сообщества Крыма.

Вынужденный отъезд ЛГБТИ из Крыма

Многие ЛГБТИ покинули Крым и территории т.н. ДНР и ЛНР, при этом существенным мотивом при выборе нового места жительства стало гомофобное законодательство, действующее в РФ: «многие ЛГБТИ уезжали в Украину, чтобы быть в большей безопасности и лучших условиях. Они уехали за лучшей жизнью» (К); «некоторые уехали в Украину и из Джанкоя, да и из Симферополя, понимают, что с российским законодательством идет натравливание масс в нашу сторону, люди начнут более агрессивно относиться» (К).

Массовый отъезд ЛГБТИ-активистов из Крыма был во многом обусловлен репрессивной политикой властей: уже в 2014 году публичные мероприятия в поддержку прав ЛГБТИ, которые еще недавно были возможны, были полностью запрещены.¹⁰⁷ Известная активистка М. Хромова, инициатор ряда акций, покинула Крым в 2014 году. Разрозненность ЛГБТИ-сообщества, отсутствие взаимной поддержки тоже стало причиной отъезда. Как заметили оставшаяся в Крыму информантка, «люди, которые пытались раньше что-то делать отдельно друг от друга, если бы они делали это вместе, было бы проще. Не думаю, что многие уехали бы» (К). По мнению представителей сообщества, сейчас крайне опасно открыто заявлять о правах ЛГБТИ и заниматься активизмом в Крыму.

Особенность положения ЛГБТИ в Крыму состоит в том, что сейчас ЛГБТИ-сообщество Крыма оказалось достаточно изолировано от НКО как России, так и Украины. Со стороны украинских ЛГБТИ нередко звучит осуждение тех, кто остался жить в Крыму. Информанты передают слова ЛГБТИ из Украины: «они говорят – больше я не приеду в Крым потому что вы теперь – Россия, вы предали нацию» (К). Респонденты из Крыма утверждают: «Многие из Украины не хотят общаться с нами как с предателями. Хотя нас, по сути, никто не спрашивал» (К). Как заявила лесбиянка, покинувшая Крым, «если человек хочет уехать, то он это сделает. Если же он остается в Крыму, значит он поддерживает российскую власть» (К). Связи крымских ЛГБТИ с украинскими ослабевают из-за того, что посещение Крыма гражданами Украины осложнено: оно не приветствуется ни властями Украины, ни проукраинскими активистами (часто консервативными и даже гомофобными по убеждениям), есть свидетельства применения насилия на границе к тем, кто возвращается из Крыма в Украину.

¹⁰⁷ <http://rus.azatutyun.am/media/video/25387619.html>

С другой стороны, крымские ЛГБТИ «с Россией [российскими НКО] на контакт не хотят выходить, боятся. Потому что с приходом России стала ситуация хуже. Просто если вдруг кто-то что-то узнает, боятся, что посадят» (К). Российские же ЛГБТИ-организации, не признавая аннексию Крыма, не считают возможным вести там правозащитную работу.

Проблемы при выезде ЛГБТИ с территории военного конфликта

Большая часть опрошенных ЛГБТИ покинула территории т.н. ДНР и ЛНР из-за военных действий. Опасность угрожала жизни всех людей, которые бежали от войны:

[атаковали] «даже те машины и автобусы, на которых вывозили детей, это никого не останавливало» (Д).

«Самое страшное было, когда мы ехали в поезде. Мы понимали, что взрывают железнодорожные полотна. Думаешь, лучше бы ты пешком шел» (Д).

«Главное было – доехать. Не было времени бояться, надо было вовремя сориентироваться по ситуации: когда сказали молчать — молчи» (Д).

При досмотрах на блокпостах ополченцев существовал риск насилия, произвольных задержаний и отказов пропустить на территорию Украины, вымогательства: *«Вытащат из автобуса — там хорошего ничего не будет, на окопы пошлют или, если понятно, что с тебя можно деньги взять, будут трясти, вытрясут все. А закон один — автомат» (Д).*

Выезжающие старались не иметь никакой украинской символики, брать минимальное количество вещей, чтобы по возможности скрыть, что они уезжают из т.н. ДНР и ЛНР. Одна из респонденток, покинувшая Донецк рассказала: *«При мне за одного парня заступилась бабушка, говорит на украинском: «Что вы, хлопцы?» А они ей: «Закрой рот, сука». А я на суржике говорю, я, думаю, закрою рот, помолчу со своим украинским» (Д).*

Часть опрошенных пользовалась услугами специальных перевозчиков, стоимость проезда у них была выше, но налаженные связи давали больше гарантий, что проезд пройдет успешно и быстро. Есть свидетельства взяток «ополченцам» при проезде линии разграничения. Один из опрошенных утверждает, что некоторые автобусные компании-перевозчики регулярно предоставляют «откупы» на блокпостах. По его словам, компания-перевозчик *«платит каждый месяц ополченцам на блокпосту сумму в долларах, плюс они [ополченцы] пишут список, что им надо. В частности, это дорогое спиртное, техника, которая обязательно должна быть куплена. И такой список появляется два раза в месяц, когда едет рейс. Если чего-то из этого списка нет — и проезда нет» (Д).*

Особые трудности возникали при выезде трансгендерных людей, так как и на блокпостах так называемых ЛНР и ДНР, и на въезде на территорию, контролируемую Украиной, осуществляется проверка документов, и визуальное несоответствие фотографии в них с внешностью выезжающего человека может быть крайне опасным. Один из опрошенных трансгендерных людей сообщил, что к моменту выезда *«несоответствие документов и внешности было полное. Могли бы меня объявить шпионом, могли бы просто расстрелять, могли бы и на подвал отправить» (Д).* Трансгендерные люди старались выглядеть максимально схоже с фотографией в документах в тех случаях, когда это было возможно: переодевались, меняли причёску, делали макияж.

Иногда вывезти человека из зоны военных действий можно было только при помощи посредников. Так удалось спасти трансгендера: *«Международные организации договорились с ДНР, чтобы под конвоем машин ДНР приехала машина ОБСЕ, и так они везли его до нашей границы, наши были предупреждены» (Д).*¹⁰⁸

¹⁰⁸ Интервью с А., волонтеркой, помогавшей при выезде трансгендерного человека с территории ДНР.

ПОСЛЕДСТВИЯ ВЫНУЖДЕННОГО ПЕРЕСЕЛЕНИЯ ЛГБТИ ИЗ ДОНЕЦКОЙ И ЛУГАНСКОЙ ОБЛАСТЕЙ

ЛГБТИ, переехавшие в Украину, сталкиваются с теми же трудностями, что и «обычные» ВПЛ (временно перемещенные лица): мошенничество на рынке аренды жилья, нежелание хозяев сдавать жилье переселенцам. По словам информантки, переехавшей из Донецкой области, *«есть такие хозяева, кто нормально сдает жилье и им все равно, главное чтобы люди были порядочные, платежеспособные. А есть такие, которые железно «нет», только не с донецкой пропиской»* (Д).

Существует проблема негативного отношения к переселенцам даже внутри ЛГБТИ-сообщества. Информант, переехавший из Луганска, говорил о своем общении в кругу ЛГБТИ: *«Негативно относились как к переселенцу, они не оскорбляли меня, но они задавали неудобные вопросы, когда я должен был отвечать за все и за всех»* (Л).

Впрочем, ЛГБТИ сложнее найти жилье и работу: активисты ОО «Инсайт» долгое время не могли найти место для шелтера (*«Вот опять-таки, когда узнают, что переселенцы из зоны АТО, еще и ЛГБТИ – [отказывают]»*).¹⁰⁹ Приехавший в Киев из Луганской области представитель ЛГБТИ-сообщества сменил более 20 мест работы в области ресторанного бизнеса – его выгоняли без оплаты, как только узнавали о его ориентации (Л).

Трансгендерные люди продолжают сталкиваться с проблемами устройства на работу и съема жилья из-за несоответствия документов внешности. Ситуация осложняется не только финансовыми трудностями, но и тем, что комиссия, принимающая решение о смене пола, временно не собирается в Киеве в связи с изменением законодательства и процедуры.

Нередки случаи, когда выехавшие ЛГБТИ решают начать работать в общественных инициативах по помощи вынужденным переселенцам. Одна из опрошенных рассказала: *«Первым, что я сделала, переехав, – пошла волонтерить на одну из горячих линий для переселенцев – у меня что-то перемкнуло в голове, мне хотелось помогать людям, которые также пережили похожий со мной опыт»* (Д).

ЛГБТИ-переселенцы говорят о недостаточности психологической помощи, ориентированной именно на них: *«Никто не спросил: «Ты переселенец? Может, тебе что-то надо?». А мне общения не хватает, мне не с кем погулять, проговорить. Думаете, кто-то со мной поговорил?..»* (Л).

¹⁰⁹ Интервью с Ольгой Ольшанской, координатором проекта «Шелтер» ОО «Инсайт».

ВЫВОДЫ

Таким образом, можно выделить основные проблемы ЛГБТИ из зоны военного конфликта (называемой в Украине «зоной АТО»), а сепаратистами объявленной ЛНР и ДНР) и полуострова Крым:

- ♦ **гомофобные нормы закона, действующие на этих территориях этих субъектов:**

В Донецкой и Луганской областях, равно как и в Крыму, до событий 2014 года действовало более прогрессивное украинское законодательство, которое за последние два года претерпело существенные изменения, направленные на преодоление дискриминации ЛГБТИ. После аннексии Крыма и провозглашения т.н. ДНР и ЛНР на этих территориях стало действовать или собственно российское законодательство с его гомофобными нормами, или еще более дискриминационные законы. Это законодательство в РФ уже применяется во вред ЛГБТИ, очевидно, что и на территории Крыма и т.н. ДНР и ЛНР оно окажет крайне негативное воздействие на положение ЛГБТИ.

- ♦ **насилие, угрозы, бессудные расправы, чинимые вооруженными бандами и гомофобными группами:**

Вооруженные формирования на территории т.н. ЛНР и ДНР, несомненно, представляют опасность для местных жителей. Но, учитывая гомофобную истерию, именно представители ЛГБТИ оказались мишенью для преступников с оружием. Как следствие, они ежедневно подвергают опасности свою жизнь и здоровье. В Крыму отмечены нападения на почве ненависти к ЛГБТИ, деятельность организованных гомофобных групп.

- ♦ **последствия насилия и беззакония в виде преследований ЛГБТИ окружающими – соседями, коллегами, родственниками:**

ЛГБТИ постоянно сталкиваются с гомофобными выпадами со стороны окружающих. Это приводит к полной невозможности открыто заявлять о себе, а держит в страхе людей, отличающихся от большинства по признакам СОГИ. Не только насильственные действия, но и психологическое давление, угрозы увольнений и выселений стоят перед представителями сообщества.

- ♦ **трудности при выезде в другие регионы Украины:**

Многие представители ЛГБТИ не могут свободно выезжать в другие регионы Украины в связи с рисками, связанными с преодолением зоны разграничения. Людей могут не только не выпустить из зоны конфликта, но и забрать в плен, применить к ним насилие. Некоторые граждане Украины сталкивались с агрессией и насилием со стороны сотрудников пограничной службы после возвращения из Крыма.

- ♦ **отсутствие поддержки ЛГБТИ-детей и детей их ЛГБТИ-семей:**

Положение, в котором оказались ЛГБТИ-дети и подростки, вызывает особую обеспокоенность. Вместо информационного просвещения по вопросам СОГИ на рассматриваемых территориях ведется гомофобная пропаганда, в том числе со стороны представителей власти. Любое отклонение от «нормы», в том числе принадлежность к ЛГБТИ, порицается обществом, объявляется противозаконным. Из-за вступивших в силу гомофобных законодательных норм, квалифицирующих любое обсуждение проблем СОГИ педагогами как «пропаганду гомосексуализма», несовершеннолетние лишены реальной возможности обращения к взрослым людям за поддержкой и помощью. Дети сталкиваются с непониманием в семье, в школе, в подростковых сообществах, что чревато депрессией, нервными расстройствами, суицидами. Дети из ЛГБТИ-семей рискуют подвергнуться травле, они сталкиваются с рисками непонимания, травли, насилия.

♦ **уязвимое положение трансгендерных людей:**

Остро стоит проблема несоответствия документов внешности трансгендерных людей. Им сложно устроиться на работу, снять жилье, получить пособия. Те, кто начал процесс смены пола, не могут его закончить на новом месте жительства из-за отсутствия средств, медикаментов, компетентных врачей. В некоторых ситуациях скрыть гендерную идентичность не представляется возможным. Трансгендерные люди вынуждены вести закрытый образ жизни из-за опасности подвергнуться угрозам и насилию.

♦ **деятельность ЛГБТИ-активистов и защитников прав ЛГБТИ в Крыму и на территории т.н. ДНР и ЛНР полностью парализована:**

В условиях поощряемой властями гомофобии в Крыму и на территории т.н. ДНР и ЛНР не осталось НКО, защищающих права ЛГБТИ, какие бы то ни было акции в защиту прав ЛГБТИ проводить невозможно. Многие представители сообщества и активисты были вынуждены покинуть место прежнего жительства. Представители ЛГБТИ, которые нашли возможность покинуть территорию конфликта, хотя и оказались в более безопасной среде, но подвергаются предвзятому отношению не только как к ВПА, но и в связи с СОГИ: им сложнее устроиться на работу, найти жилье и социализоваться. Люди, лишившиеся дома и привычного места жительства, должны прилагать массу усилий для того, чтобы создать условия для своей жизни в других городах. При этом их часто осуждают за то, что они покинули территории самопровозглашенных республик.

РЕКОМЕНДАЦИИ

Властям РФ и Украины:

Следует полностью отменить гомофобные нормы законодательства РФ;

Следует признать недействительными законы т.н. ДНР и ЛНР, вернуть эти территории в правовое поле Украины;

Необходимо информационное просвещение среди работников правоохранительных и судебных органов Украины и России по вопросам прав ЛГБТИ, в том числе семинары и тренинги по проблеме выявления и расследования преступлений на почве ненависти к ЛГБТИ;

Необходимо провести эффективное и незамедлительно расследование и справедливое судебное разбирательство преступлений на почве ненависти в отношении ЛГБТИ;

Следует привлечь к ответственности совершивших преступления в отношении ЛГБТИ на территории Крыма и Донбасса;

Необходимо обеспечить беспрепятственный доступ правозащитников в Крым и в Донбасс, создать возможность сбора правозащитной информации в безопасных условиях;

Необходимо обеспечить условия для совершения перехода трансгендерными людьми, в том числе в Крыму и Донбассе, обеспечить беспрепятственное получение документов, удостоверяющих личность для трансгендерных людей;

Необходимо предоставить бесплатную психологическую поддержку представителям ЛГБТИ, как покинувшим территории т.н. ЛНР, ДНР и Крыма, так и оставшимся там;

Следует обеспечить беспрепятственный въезд граждан Украины в Крым и их выезд из Крыма, гарантировав безопасность при пересечении границы;

Необходимо обеспечить выполнение в Украине Плана мероприятий по реализации Национальной стратегии в области прав человека на период до 2020 года в соответствии с установленными в нем сроками, уделив особое внимание улучшению антидискриминационного законодательства.

Международным организациям:

Необходимо уделить особое внимание положению ЛГБТИ, на территории Крыма и т.н. ДНР и ЛНР, проводить там постоянный мониторинг ситуации с правами ЛГБТИ, обращая особое внимание на положение ЛГБТИ-детей и детей из ЛГБТИ-семей;

Следует содействовать в выезде трансгендерных людей с территории Крыма и т.н. ДНР и ЛНР, уделить особое внимание положению трансгендерных людей, лишившихся возможности совершить смену пола, а также оставшихся без действующих документов, удостоверяющих личность.

